

**T.C.
ÇUKUROVA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
FELSEFE ve DİN BİLİMLERİ ANABİLİM DALI**

125693

İLAHİ DİNLERDE İLK ve SON MESAJLAR

125693

Sedat ALTUNKANAT

YÜKSEK LİSANS TEZİ

ADANA / 2003

**T.C.
ÇUKUROVA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
FELSEFE ve DİN BİLİMLERİ ANABİLİM DALI**

İLAHİ DİNLERDE İLK ve SON MESAJLAR

Sedat ALTUNKANAT

**T.C. YÜKSEKÖĞRETİM KURULU
DOKÜMANTASYON MERKEZİ**

DANIŞMAN: Yrd. Doç. Dr. Kadir ALBAYRAK

YÜKSEK LİSANS TEZİ

ADANA / 2003

Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğüne

Bu çalışma jürimiz tarafından Felsefe ve Din Bilimleri Ana Bilim Dalında YÜKSEK LİSANS TEZİ olarak kabul edilmiştir.

Başkan:

Yrd. Doç. Dr. Kadir ALBAYRAK

(Danışman)

Üye:

Prof. Dr. Kerim YAVUZ

Üye:

Prof. Dr. Ali Osman ATEŞ

ONAY

Yukarıdaki imzaların, adı geçen öğretim elemanlarına ait olduklarını onaylarım.

19.09./2003

Prof. Dr. Mahir FİSUNOĞLU
Enstitü Müdürü

Not: Bu tezde kullanılan özgün ve başka kaynaktan yapılan bildirişlerin, çizelge, şekil ve fotoğrafların kaynak gösterilmeden kullanımı, 5846 Sayılı Fikir ve Sanat Eserleri Kanunu'ndaki hükümlere tabidir.

ÖZET

İLAHİ DİNLERİN İLK VE SON MESAJLARI

Sedat ALTUNKANAT

Yüksek Lisans Tezi, Felsefe ve Din Bilimleri Anabilim Dalı

Danışman Yrd. Doç. Dr. Kadir ALBAYRAK

Eylül, 2003, Sayfa, 307

İlahi dinler dünyada en çok inanını bulunan monoteist dinlerdir. Bu dinlerin kutsal kitapları, insanlık tarihini derinden etkilemiş, aynı zamanda şekillendirmişlerdir. Ancak bu kitaplara inanlar kendi kutsal kitaplarını tanıdıkları gibi aynı kaynağa sahip olan diğer kutsal kitaplar hakkında yeterince bilgi sahibi olamadıklarını, bundan dolayı bu dinler arasında bazı problemler ortaya çıktığını görmekteyiz. İlahi dinlerin elde mevcut kutsal kitapları objektif bir şekilde incelendiğinde bu problemlerin ilahi dinlerin kutsal kitaplarından kaynaklanmadığını, bu dinlere inanların, kutsal kitapları kendi filolojik ve sosyo-kültürel değerleriyle yorumlamalarından kaynaklamıştır.

İlahi dinlerin kutsal kitaplarının ilk ve son mesajlarını karşılaştırmakla ilahi dine inanların birbirlerini tanımalarına bir katkıda bulunacağı kanaatindeyiz. İlahi kitapların ilk ve son mesajlarını incelerken ilahi kitaplar arasında bir tarihsel tekamülün olduğunu gördük. İlahi dinlerin son kitabı Kur'an-ı Kerim'in kendinden önceki ilahi kitaplara atıfta bulunması ve bu kitaplardaki bazı bilgileri onaylaması ve bazı yanlış inanışlardan bahsetmesi bu görüşümüzü doğrular niteliktedir. Ayrıca ilahi kitapların bazı hükümlerine baktığımızda birbirini tamamlar nitelikte olduğu gibi, kendinden önceki bazı hükümleri nesh ettiklerini de görmekteyiz.

İlahi dinler arası diyalogun başladığı günümüzde ilahi dinlerin insanlığa sunmuş olduğu ortak değerleri kutsal metinlerin redaksiyon tenkitleri yapılarak yeniden ortaya koyabiliriz. Bu çalışmalar, tarih boyunca savaşların nedeni olarak gösterilen dinler, artık savaşların bir nedeni olarak değil, insanların dünyada barış ve kardeşlik içinde yaşamalarını sağlayacak ilkelerin kaynağı olarak görebiliriz Bu da, ilahi din inanları arasında kaynaşma ve danışmayı güçlendirecektir.

ABSTRACT**THE FIRST AND LAST MESSAGES OF DIVINE RELIGIONS****Sedat ALTUNKANAT****MSc Thesis, Department of Philosophy and Religion Sciences****Supervisor : Yrd.Doç.Dr. Kadir ALBAYRAK****September, 2003, Pages, 307**

The majority of the people in the world believe in Islam, Christianity and Judaism, which are divine and monotheist religions. The holy books of these religions have influenced and shaped the human history. However, there are sometimes problems among the members of these religions since the members do not have information about the other holy books. When we examine these holy books objectively, we will see that the reasons of those problems are not the holy books but people's interpretation of these books according to their philological and socio cultural values.

We believe that this comparative study of the first and last messages of the holy books of divine religions will help the believers of these religions understand each other better. We have seen a historical evolution among the divine books. This opinion is confirmed by the fact that the Qur'an, the last divine book, refers to the previous ones and, approves some of their knowledge and mentions some wrong believing. In addition, while some judgments of divine books complement some others abolish previous judgments.

Today a dialogue is beginning among divine religions. The common values they presented to the humanity can be put forward again with their reduction criticisms. These studies will show that the religions are not the source of wars but the source of peace and brotherhood which will create solidarity not only among the members of divine religions but also among all the people of the world.

Key Words: The Torah, The Bible, The Qur'an, Message

İÇİNDEKİLER

Özet.....	iii
Abstract.....	iv
İçindekiler.....	v
Önsöz.....	x
Kısaltmalar.....	xi

BİRİNCİ BÖLÜM

1. GİRİŞ

1.1. Konunun Sınırlandırılması ve Tespiti.....	1
1.2. Araştırma Metodu.....	2
1.3. İlahi Din Tanımı.....	4
1.4. İlahi Dinlerin Vahiy Anlayışları.....	5

İKİNCİ BÖLÜM

2. TEVRATTA İLK VE SON MESAJLAR

2.1. Tekvin Kitabı Hakkında Genel Bilgi.....	15
2.2. Tekvin Kitabının İlk Mesajları.....	17
2.2.1. Yaratılış.....	17
2.2.2. Tufan.....	27
2.2.3. Babil Kulesi.....	32
2.3. Tekvin Kitabının Son Mesajları.....	34
2.3.1. İsrailoğulları'nın Ataları.....	34
2.3.2. Sünnet.....	40
2.3.3. Yusuf Kıssası.....	42
2.3.4. Yakub'un Mısra Gelişi.....	53
2.4. Çıkış Kitabı Hakkında Genel Bilgi.....	55
2.5. Çıkış Kitabının İlk Mesajları.....	56
2.5.1. İsrailoğulları'nın Mısır'daki Hayatı.....	56
2.5.2. Tanrı'nın Musa'ya Verdiği Mucizeler.....	63
2.5.3. İlk Doğanların Ölümü.....	73
2.5.4. Sina'da Tanrı İle İsrailoğulları Arasında Yapılan Ahit.....	75
2.5.5. On Emir.....	75
2.6. Çıkış Kitabının Son Mesajları.....	80
2.6.1. Ahit Kanunu.....	80

2.6.2. Altın Buzağı Meselesi.....	96
2.6.3. Musa'nın Tanrı'yı Görme Arzusu.....	98
2.6.4. Ahit'in Yenilenmesi.....	98
2.6.5. On Emir'in Tekrarı.....	99
2.7. Levililer Kitabı Hakkında Genel Bilgi.....	100
2.8. Levililer Kitabının İlk Mesajları.....	101
2.8.1. Kurbanla İlgili Hükümler.....	101
2.8.2. Ruhbanlıkla İlgili Hükümler.....	110
2.8.3. İçki ve Meshle İlgili Hükümler.....	114
2.8.4. Eti Yenilen ve Yenilmeyen Hayvanlar.....	115
2.8.5. Evlilik ve Cinsel Hayatla İlgili Hükümler.....	117
2.8.6. Cüzzam ve Deri Hastalıklarıyla İlgili Hükümler.....	122
2.9. Levililer Kitabı'nın Son Mesajları.....	124
2.9.1. İbadet ve Ahlakla İlgili Emirler.....	124
2.9.2. İsrailoğulları'nın Bayramları.....	131
2.9.3. Adaklarla İlgili Hükümler.....	135
2.10. Sayılar Kitabı Hakkında Genel Bilgi.....	138
2.11. Sayılar Kitabının İlk Mesajları.....	139
2.11.1. İlk Nüfus Sayımı ve Yerleşme Düzeni.....	139
2.11.2. Levililerle İlgili Hükümler.....	145
2.11.3. Kıskaçlıkla İlgili Hükümler.....	149
2.11.4. İsrailoğulları'na İbadetlerle İlgili Çeşitli Hükümlerin Bildirilmesi.....	150
2.12. Sayılar Kitabının Son Mesajları.....	153
2.12.1. Harun'un Ölümü.....	153
2.12.2. Tunç Yılan Heykeli.....	154
2.12.3. Balan ve Balak Hikayesi.....	154
2.12.4. İsrailoğulları'nın Şittim'de Moab Kızları İle Zina Yapmaları.....	157
2.12.5. Yeni Nüfus Sayımı.....	158
2.12.6 Musa'nın Halefi Olarak Yeşu'nun Seçilmesi.....	158
2.12.7. Kadının Adağının Velisi Tarafından İptal Edilmesi.....	159
2.12.8. Arz-ı Mevud'un Sınırları.....	160
2.12.9 Katiller İçin Sığınılacak Şehirler.....	161
2.12.10. Varislerin Evliliği İle İlgili Hükümler.....	162

2.13. Tesniye Kitabı Hakkında Genel Bilgi.....	163
2.14. Tesniye Kitabı'nın İlk Mesajları.....	164
2.14.1. Musa'nın Kavmine İlk Hitabı.....	164
2.14.2. İsrailoğulları'nın Hareket Düzeni, Kabile Şeflerinin Seçimi.....	165
2.14.3. Arz-ı Mevud İle İlgili Hükümler.....	166
2.14.4. İsrailoğulları'nın Putperestlikten Sakınmalarına Dair Hükümler.....	168
2.14.5. Musa'nın Kavmine İkinci Hitabı.....	170
2.14.6. İsrailoğulları'nın Tanrıya Karşı İsyanları.....	171
2.15. Tesniye Kitabının Son Mesajları.....	172
2.15.1. Ahit Kanununun Tekrarı.....	172
2.15.2 Musa'nın İkinci Hitabının Sonu.....	192
2.15.3. İsrailoğulları'nın Takdis Edilişleri.....	193
2.15.4. İsrailoğulları İçin Yapılan On İki Beddua.....	193
2.15.5. Tanrı Tarafından İsrailoğulları'na Verilen Mutluluk Vaatleri.....	194
2.15.6. İsrailoğulları'nın Başına Gelebilecek Kötülükler.....	195
2.15.7. Musa'nın Son Nasihatları.....	197
2.15.8. İsrailoğulları İle Yapılan Ahtın Korunması.....	198
2.15.9. Musa'nın Ölümü.....	199

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

3. İNCİLLERİN İLK VE SON MESAJLARI

3.1. Matta İncili hakkında Genel Bilgi.....	201
3.2. Matta İncilinin İlk Mesajları.....	204
3.2.1. İsa Mesih'in Soyu.....	204
3.2.2. İsa'nın Doğumu İle İlgili Mucizeler.....	207
3.2.3. Yahya.....	209
3.2.4. İsa'nın Vaftiz Edilmesi.....	210
3.2.5. İsa'nın Denenmesi.....	211
3.2.6. İsa'nın Celile'deki Görevine Başlaması.....	212
3.2.7. İsa'nın Dört Balıkçıyı Havari Olarak Seçmesi.....	213
3.2.8. İsa'nın Dağdaki Vaazı.....	213
3.3. Markos İncili Hakkında Genel Bilgi.....	221
3.4. Markos İncili'nin İlk Mesajları.....	224
3.4.1. Tanrı Oğlu İsa.....	224

3.4.2. Vaftiz.....	227
3.4.3. İsa'nın Mucizeleri.....	228
3.4.4. Havarilerin Seçimi.....	230
3.4.5. İsa'nın Annesi ve Kardeşlerine Karşı Tutumu.....	230
3.4.6. İsa'nın Benzetmeleri.....	231
3.5. Luka İncili Hakkında Genel Bilgi.....	233
3.6. Luka İncili'nin İlk Mesajları.....	235
3.6.1. Teofilos.....	235
3.6.2. Yahya ve İsa'nın Doğumu.....	236
3.6.3. İsa'nın Sünneti ve Tanrı'ya Adanması.....	239
3.6.4. İsa'nın Vaftiz Olması.....	242
3.6.5. İsa'nın Soyu.....	242
3.7. Yuhanna İncili Hakkında Genel Bilgi.....	243
3.8. Yuhanna İncili'nin İlk Mesajları.....	246
3.8.1. Söz (Logos).....	246
3.8.2. Teslis.....	247
3.8.3. Yahya.....	250
3.8.4. Tanrı Kuzusu.....	251
3.8.5. İsa'nın Havarilerini Seçmesi.....	251
3.8.6. İsa ve Mucizeleri.....	252
3.9. İncillerin Son Mesajları.....	253
3.9.1. İsa'nın Tutuklanması İle İlgili Olaylar.....	253
3.9.2. İsa'nın Çarmıha Gerilişi.....	254
3.9.3. İsa'nın Kabre Konulması.....	255
3.9.4. İsa'nın Dirilmesi.....	255

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

4. KUR'ÂN-I KERİM'İN İLK ve SON MESAJLARI

4.1. Kur'ân-ı Kerim Hakkında Genel Bilgi.....	259
4.2. Kur'ân-ı Kerim'in İlk Mesajları.....	261
4.2.1. Kur'ân-ı Kerim'in İlk Mesajları İle İlgili Ayetler.....	261
4.3. Kur'ân-ı Kerim'in Son Mesajları.....	272
4.3.1. Kur'ân-ı Kerim'in Son Mesajları İle İlgili Ayetler.....	272

BEŞİNCİ BÖLÜM**5. TEVRAT, İNCİL ve KUR'ÂN-I KERİM'İN İLK VE SON MESAJLARININ
KARŞILAŞTIRILMASI**

5.1. İlahi Dinlerin İlk ve Son Mesajlarının Karşılaştırılması.....	278
Sonuç ve Değerlendirme.....	299
Kaynakça.....	301
Özgeçmiş.....	307

KISALTMALAR

Bkz.	Bakınız
C.	Cilt
C.C.	Cellâ Celâluhû
Çev.	Çeviren
D.İ.B.Y.	Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları
Fak.	Fakülte
H.	Hicri
Hz.	Hazreti
M.E.B.Y.	Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları
M.Ö.	Milattan Önce
M.S.	Milattan Sonra
s.	Sayfa
s.a.s.	Sallâllahû Aleyhî ve Sellem
Sa.	Sayı
T.D.V.	Türkiye Diyanet Vakfı
T.D.V.İ.A	Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi
T.Ö.V.	Türkiye Öğretmenler Vakfı
Üniv.	Üniversite
V.b.	Ve Benzeri
V.s.	Ve Saire

ÖNSÖZ

Dinlerin en önemli yapı taşları olan kutsal kitaplar insanlık tarihini derinden etkileyen en önemli unsurlardır. Özellikle de bunların içinde Tevrat, İncil ve Kur'an-ı Kerim önemli medeniyetlerin temelini oluşturmaktadırlar. Bu kitapların etkileri indikleri dönemden günümüze kadar devam etmektedir. İnsanlık tarihini etkileyen bu kutsal metinler zaman zaman kültürlerin etkisinde kalarak özünden uzaklaşarak insanlık için çözümsüz problemler ortaya çıkarabildikleri gibi, bazen de kültürel değerlerle birleşerek aydınlık yarınların manifestosunu oluşturmuşlardır. Medeniyetler kuran bu ilahi kitapların ilk ve son mesajlarını ve bunların benzer ve farklı yönlerini tespit ederek ilahi kitapların insanlık tarihindeki önemini, Dinler Tarihi metodolojisinin objektiflik ilkesine uygun bir şekilde ortaya koymaya çalışacağız. Ancak biz ilahi kitaplardan Eski ve Yeni Ahit'in vahiy olup olmadığı konusunda fazla durmadan, doğrudan günümüzde mevcut olan Eski ve Yeni Ahit kitaplarındaki metinleri çalışmamızda esas alacağız.

Çalışmamız beş bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde, ilahi dinlerin vahiy anlayışlarını inceledik. İkinci bölümde, kronolojik sıraya uygun olarak Eski Ahit'in ilk beş kitabı olan Tekvin, Çıkış, Levililer, Sayılar ve Tesniye kitaplarının ilk ve son mesajlarını ortaya koymaya çalıştık. Üçüncü bölümde, Yeni Ahit'in ilk dört kitabı Matta, Markos, Luka ve Yuhanna İncillerinin ilk mesajlarını ele aldık. Daha sonra Dört İncil'in son mesajlarının birbirine benzer mesajlar içermesinden dolayı İncillerin son mesajlarını bir arada vermeyi uygun gördük. Dördüncü bölümde, Kur'an-ı Kerim'in ilk ve son mesajlarını tespit ettik. Beşinci ve son bölümde ise, Dinler Tarihi yöntemlerinden biri olan karşılaştırmalı metodu kullanarak ilahi kitabın ilk ve son mesajlarını incelemeye çalıştık.

Tez çalışmam sürecince, kaynaklarından faydalandığım Dr. Münir Yıldırım, Dr. Muhammed Edip Çağmar'a ve Öğretim Görevlisi Sayın Mehmet Çalışkan'a teşekkürlerimi sunarım. Konunun seçimi, araştırılması ve kaynakları konusunda yardımlarıyla hiç bir fedakarlıktan kaçınmayan ve bana çalışmalarım boyunca cesaret veren değerli hocam sayın Yrd. Doç. Dr. Kadir Albayrak hocama teşekkürlerimi arz etmeyi bir borç olarak kabul ediyorum.

Bu çalışma Çukurova Üniversitesi Rektörlüğü Araştırma Fonu tarafından SOSBE-1998 Y.L.69 no'lu proje ile desteklenmiştir. Katkılarından dolayı Çukurova Üniversitesine teşekkür ederim.

Adana, Eylül, 2003

Sedat ALTUNKANAT

BİRİNCİ BÖLÜM

1. GİRİŞ

İlahi dinler, Allah'ın değişmez sözü olduğu anlayışı üzerine kurulmuş dinlerdir. İnsani varoluş, anlam ve önemini bu vahiyden alır. Her din, kendi kutsal kitabını insanları hidayete götürücü hakikat olarak görür. Bundan dolayı insanların kendi kutsal metinleri doğrultusunda yaşamalarını isterler.¹ Ancak dinlerin bu istekleri zaman zaman dinler arasında diyalogu güçleştirmektedir. İlahi dinler arası diyalogun yoğunlaştığı günümüzde, bu dinlerin en önemli unsurları olan kutsal kitapların redaksiyon tenkitleri tekrar yapıldıkça, Apolojik yaklaşımlar azalacak ve gerçek kaynağa daha çok yaklaşılabilecektir. İşte biz bu çalışmamızda kutsal metinlerin ilk ve son mesajlarını objektiflik ilkesine bağlı kalarak tespit etmek istiyoruz.

1.1. Konunun Sınırlandırılması ve Tespiti

Tezimizin planını yaparken konumuzu Eski Ahit, Yeni Ahit ve Kur'an-ı Kerim'in ilk ve son mesajları olarak belirlemiştik. Ancak çalışmalarımız ilerledikçe bunu sınırlandırma gereği duyduk. Çünkü her üç kitabın ilk ve son mesajlarını belirlemede önemli iki problemle karşılaştık. Bunlardan birincisi, ilahi kitapların vahiy anlayışları, Eski Ahit ve Yeni Ahit kitaplarının değişik yazarlar tarafından farklı üsluplarla yazılması, Kur'an-ı Kerim'in ise âyet âyet nazil olmasıydı. İkincisi ise Yahudilerin kutsal kitabı olan Eski Ahit'in otuz dokuz kitaptan oluşması, Hristiyanların kutsal kitabı Yeni Ahit'te ise, Mektuplar'la beraber yirmi yedi bölümün bulunması idi. Sonuçta bu kitaplardaki ilk ve son mesajlarla, Kur'an-ı Kerim'in ilk ve son mesajları bir yüksek lisans tezinin sınırlarını ya da zorladığını gördük. Bundan dolayı biz bu çalışmamızda Yahudilerin kutsal kitabı olarak kabul edilen Eski Ahit'in Hz. Musa'ya indirilen ilk beş kitabından Tekvin, Çıkış, Levililer, Sayılar ve Tesniye kitaplarıyla, Hristiyanların kutsal kitabı olan Yeni Ahit'in Dört İncil olarak meşhur olan Matta, Markos, Luka ve Yuhanna İncillerini esas aldık. Müslümanların Kutsal Kitabı olan Kur'an-ı Kerim ise diğer ilahi dinlerin kitaplarından farklı olarak âyet âyet nazil olduğu için ilk ve son ayetleri esas aldık.

¹ Bkz. El-Fadl Şilek, "Başlamayan Diyalog" Çev. Kadir Albayrak, Çukurova Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, C.1, Sa. 1, Adana, 2001, s. 279

Konumuzun başlığını belirlerken ilk ve son mesajlarla kastımızın ne olduğu açıklama gereği duyduk. İlk ve son mesajlarla ilâhî dinlerin kutsal kitaplarının ilk ve son ayetleri olarak belirlemiştik. Ancak bu belirlemeleri yaparken her üç ilâhî kitabın üslûp ve inzal farklılığı bizi üç ilahi kitap için farklı metot uygulamaya zorladı. Bu metotları uygularken ilahi kitapların kronolojisini göz önünde bulundurduk. İlâhî dinlerin ilki olan Tevrat, Tekvin, Çıkış, Levililer, Sayılar ve Tesniye olmak üzere beş kitaptan oluşmaktadır. Bu kitaplar âyet âyet nazil olmadığı için hangi âyetlerin ilk ve son olarak indiği konusunda Yahudi kaynaklarında herhangi bir tartışma göremedik. Ancak Tevrat'ın, ilk beş kitabının vahiyle tespit edildiği bilgisi mevcuttur.² Bundan dolayı, Tevrat'ı oluşturan her bir kitabı birbirinden bağımsız olarak ele alarak, bu kitapların ilk konularını ilk mesaj, son konularını ise son mesaj olarak ele aldık. İncillerde de aynı metodu kullandık. Ancak İncillerin son konuları İsa'nın ölümü ve dirilişi benzer ifadelerle anlatılınca, her İncil'in ilk ve son mesajını ayrı ayrı ele almayarak bir bölümde inceledik. Kur'an-ı Kerim kendinden önceki ilâhî kitaplara göre farklı bir üsluba sahip olduğu için onu farklı bir metotla inceledik. Kur'an-ı Kerim, âyet âyet nazil olduğu için, hangi âyetlerin ilk ve son âyetler olduğu konusunda İslam alimleri tartışmalar yapmıştır. Biz bu tartışmalara da değinerek Kur'an-ı Kerim'in ilk ve son mesajlarını ele aldık. Son olarak da ilâhî kitapların bu ilk ve son mesajlarını karşılaştırarak benzer ve farklı yönlerini tespit etmeye çalıştık.

1.2. Araştırma Metodu

Çalışmamızda herhangi bir kavram kargaşasına yer vermemek için Kutsal Kitap, Eski Ahit, Yeni Ahit, Tevrat ve İncil gibi nitelendirmeleri izah etme gereği duyduk. Yahudi ve Hristiyanlar kendi kutsal kitapları için genel olarak Kitab-ı Mukaddes ismini kullanmışlardır. Kitab-ı Mukaddes ismini ilk defa Hristiyan kilisesi bütün kutsal metinler için kullanmıştır.³ Hristiyan kilisesi, Eski ve Yeni Ahit isimlerini Tanrı ve insan arasındaki ittifak anlamında kullanmıştır.⁴ Hristiyanlar Kitab-ı Mukaddesi, Eski Ahit ve Yeni Ahit olmak üzere ikiye ayırırlar. Hristiyanlara göre, Kitab-ı Mukaddes'in

² Baki Adam, *Yahudi Kaynaklarına Göre Tevrat*, Pınar Yayınları, İstanbul, 200, s.27

³ Şaban Kuzgun, *Dört İncil'in Yazılması, Derlenmesi Muhtevası Farklılıkları ve Çelişkileri*, Metinler Matbaacılık, İstanbul, 1991, s.43

⁴ Felicien Challaye, *Dinler Tarihi*, Çev. Samih Tiryakioğlu, Varlık Yayınları, İstanbul, 1998, s.121

iki ayrılışının temel ölçüsü, bu kitapların Hz. İsa'dan sonra veya önce ortaya çıkışı esas alınmıştır.⁵ Eski Ahit otuz dokuz, Yeni Ahit ise yirmi yedi bölümden oluşmuştur.

Kur'an-ı Kerim, Yahudi ve Hristiyanların kutsal kitaplarından Eski ve Yeni Ahit olarak bahsetmez. Yahudilerin, kutsal kitabını Tevrat olarak isimlendirir. Ancak bu isimlendirme Hz. Musa'ya atfedilen ilk beş kitap Tekvin, Çıkış, Levililer, Sayılar ve Tesniye kitapları için kullanılmıştır. Eski Ahit'in diğer kitaplarını kutsal kitap kabul etmemiştir. Ancak biz zaman zaman Yahudilerin kutsal kitabından bazen Tevrat bazen de Eski Ahit diye bahsettik. Bunun nedenini şöyle açıklayabiliriz; Eski Ahit'in diğer kitaplarında Tevrat'ı açıklar mahiyette bölümler bulunmaktadır. Bunun için Yahudi kutsal kitabı için bazen Tevrat bazen de Eski Ahit ismini kullandık.

Kur'an-ı Kerim, Hristiyanların kutsal kitabı için İncil olarak isimlendirmiştir. Ancak günümüzde mevcut olan Hristiyanların kutsal kitabından bahsetmediği gibi, İncil'in farklı nüshalarından da bahsetmez. Bunun için biz çalışmamızda Yeni Ahit'in ilk kitapları olan Matta, Markos, Luka ve Yuhanna İncillerini esas aldık. Ancak İncil yerine bazen de Yeni Ahit ismini kullandık. Yeni Ahit'tin diğer bölümleri dört İncili açıklayıcı mahiyette olduğu için Yeni Ahit tabirini kullandık. Böylece, kavram kargaşasını ortadan kaldırmayı amaçladık.

Araştırmamızın ilk bölümünde ilahi dinlerin vahiy anlayışları birbirinden farklı olduğu için öncelikle ilahi dinlerin bu farklı vahiy anlayışlarını izah etme gereği duyduk. Eski Ahit'in Tevrat bölümü Hz. Musa'ya toplu bir şekilde indirilmiştir.⁶ İnciller'de, Hz. İsa vahyin kendisi kabul edilmiş, bundan dolayı İnciller, Hz. İsa'nın hayatını, vaaz ve nasihatlerini, göstermiş olduğu mucizeleri anlatan kitaplardır. Kur'an-ı Kerim ise, kendinden önceki kutsal kitaplardan farklı bir vahiy anlayışına sahiptir. Kur'an-ı Kerim, Hz. Muhammed'e yirmi üç yılda ayet ayet nazil olmuştur.

Çalışmamızın ikinci bölümünde asıl konumuz olan İlahi dinlerin ilk ve son mesajlarını tespit etmeden önce Tevrat'ı oluşturan her kitap hakkında genel bilgi vermeyi uygun gördük. İlahi kitapların ilki olan Tevrat, ayet ayet nazil olmadığı için, Yahudi din adamları tarafından Eski Ahit'i oluşturan kitapların hangilerinin önce hangilerinin sonradan yazıldığı konusunda bir tartışmaya rastlamadık. Ancak Tevrat'ın ilk beş kitabı olan Tekvin, Çıkış, Levililer Sayılar ve Tesniye kitaplarının sıralanış şekli vahiye dayalıdır ve Yahudiler bu kitapları ilk vahiyleri olarak kabul etmektedirler.⁷

⁵ Kuzgun, Dört İncil'in Yazılması, Derlenmesi Muhtevası Farklılıkları ve Çelişkileri, s.45

⁶ Adam, Yahudi Kaynaklarına Göre Tevrat, s.86

⁷ Adam, Yahudi Kaynaklarına Göre Tevrat, s.27

Aynı zamanda Eski Ahit'i oluşturan bu ilk kitaplar çalışmamızın konusunu da oluşturmaktadır. İlk vahiy olarak kabul edilen bu kitapların ilk ve son mesajlarını belirlerken tamamen öznel bir yaklaşımla bu kitaplardaki ilk konuları ilk mesajlar son konuları ise son mesajlar olarak ele aldık.

Üçüncü bölümde, İncillerin ilk ve son mesajlarını belirlemeden önce dört İncil hakkında kısa bilgi verdik. İnciller değişik yazarlar tarafından farklı üslup ve zamanlarda yazıldığı için, İncillerin ilk ve son mesajlarını belirlerken İncillerin kronolojik sırasını dikkate almadık. Her İncil'in ilk mesajlarını ayrı ayrı olarak tespit ettik. Bu mesajları belirlerken Tevrat'taki kitaplarda olduğu gibi her İncil'in ilk konularını ilk mesaj olarak ele aldık. Ancak İncillerin son mesajları birbirlerine benzediği için Dört İncil'in son mesajlarını karşılaştırarak vermeyi daha uygun gördük.

Dördüncü bölümde ise, Kur'an-ı Kerim'in ilk ve son mesajlarını belirlerken ayetlerin iniş sırasını dikkate aldık. Böylece her üç ilahi kutsal kitabın ilk mesajlarını tespit etmiş olduk. Kaynağı aynı olduğuna inanılan bu ilahi kitapların ilk mesajları arasında benzer ve farklı yönler tespit ettik. Ancak biz burada benzer ve farklı yönleri vurgulamaktan ziyade kaynağı aynı olan her üç ilahi kitabı birbirini tamamlayan ilahi vahiy olarak kabul edeceğiz. Bu şekilde ilahi vahyin her dönemde insanlara hitap şeklinin neden farklılaştığını ortaya koymaya çalışacağız.

Beşinci ve son bölümde, ilahi dinlerin ilk ve son mesajlarını karşılaştırarak bazı değerlendirmeler yapacağız. Bunlar ilahi dinlerin ortak vurgularını anlamamıza yardımcı olacaktır düşüncesindeyiz.

1.3. İlahi Din Tanımı

Din, insanlık tarihinin en eski olgularından biri olup, tarihi süreç içerisinde değişimlere uğrayarak günümüze kadar ulaştığı gibi kıyamete kadar da insanlığın en önemli olgusu olarak düşünülebilir. Mazisi bu kadar eski olan bu olgu, tarihi tekamülle beraber dini fenomenler değişimlere uğramış hatta bazen menşei'nden uzaklaşarak farklı anlamlar kazanmıştır. Değişimi kendisinde barındıran bu fenomenler özünde kutsal bir yapı taşıyarak zamanın koşullarına göre şekillenebilmişlerdir. Bu değişimler çeşitli dinlerin ortaya çıkmasını sağlamışlardır. İlahi dinler olarak vasıflandırılan dinler ise, bu tarihi süreçte en etkili olan dinlerdir. Bu dinler monoteist dinler, hak dinler, semavi dinler olarak da isimlendirilmişlerdir.

İlahi Din, Allah tarafından peygamberler vasıtasıyla insanlık alemine gönderilen vahiy mahsûlu dinlere denir. Cenab-ı Hakk'ın insanlara gönderdiği bütün peygamberler aslında tek bir dini tebliğ etmişlerdir. Ancak bu dinlerden bazıları asliyetlerini muhafaza edememişlerdir. Buna rağmen yine de kökenlerinin ilahi menşeli olmaları itibariyle saygı görmektedirler.¹ İlahi dinlerde esas, vahye dayanmalarındır. Bu vahiy de Allah'ın (c.c.) insanlar arasından seçtiği kimselere özel bir tarz da bilgi vermesidir. Vahyi, peygamberler insanlara bildirir ve ona uymalarını isterler. Zamanla bir peygamberin getirdiği hükümlere insanların uymakta ihmalkarlık göstermesi, doğru yoldan ayrılması durumunda, yeni elçilerle emirler yenilenir ve pekiştirilir. Bu gelişme en sonunda din olarak İslam, kitap olarak Kur'an, peygamber olarak Hz.Muhammed ile noktalanmıştır.

İlahi dinler; asıl yapılarında tevhide, tek Tanrı'ya dayanırlar ve bunlar kitaplı ve peygamberli dinlerdir.² İlahi dinlerin hareket noktası Allah'tır. Bu dinlerin ilk ve temel ilkesi kainatı yaratan ve zorunlu olarak var olan (Vacibu'l-Vucud) tek Tanrı'ya inanmak ve O'na ibadet etmektir.³ Vahye dayanan dinlerin en önemli özelliklerinden biri de ahiret inancına ağırlık veren dinler olmalarıdır.⁴ Montgomery Watt, "Dinlerin birbirlerini tamamlayıcı nitelikte olduğu, farklı kültürel bağlamlarda farklı ifade tarzları kazandıkları, öte yandan dini hakikatin ifadesinde aşırı bir sembolizme saptığını söylemektedir."⁵ Bununla Watt, Dinlerin köken olarak aynı olmasına rağmen farklı kültür ve zamana göre değişime uğradığını ifade etmiştir.

Yahudilik, Hristiyanlık ve İslam'ın kitapları araştırmamızın temel kaynaklarını oluşturacaktır. İlahi kitaplar kaynak açısından Allah'a dayanmaktadır. Ancak her üç kitabın üslubuna ve nazil olduğu şekle baktığımızda önemli farklılıklar görmekteyiz. Kaynağı aynı olan bu kitapların üslup ve inzal farklılıklarını öncelikle açıklamaya çalışacağız.

1.4. İlahi Dinlerin Vahiy Anlayışları

Eski Ahit, Yeni Ahit ve Kur'an-ı Kerim'in vahiy anlayışı oldukça farklı olduğundan çalışmamızın ileriki bölümlerinde herhangi bir kavram kargaşasına yer vermemek için

¹ Fatih Kesler, *Kur'an-ı Kerim'de Yahudiler ve Hristiyanlar (Kur'an-ı Kerim'de Ehli Kitap)*, T.D.V.Y., Ankara, 1995, s.13

² Günay Tümer-Abdurrahman Küçük, *Dinler Tarihi*, Ocak Yayınları, 2.Baskı, Ankara, 1993, s.175

³ Hüseyin Atay, *Kur'an'ın Reddettiği Dinler*, Atay ve Atay Yayınları, Ankara, 1999, s.35

⁴ Mehmet Paçacı, *Kur'an'da ve Kitab-ı Mukaddes'te Ahiret İnancı*, Nun Yayıncılık, İstanbul, 1994, s.12

⁵ Montgomery Watt, *Günümüzde İslam ve Hristiyanlık*, Çev. Turan Koç, İz Yayıncılık, İstanbul, 1991, s.11

ilahi kitapların vahiy anlayışını izah etmeye çalışacağız.“Allah’ın birliğine inanan üç dinden her birinin, kendisine has kutsal bir kitabı vardır. Bu metinler, ister Yahudi ister Hristiyan veya Müslüman olsun, her mü’minin inancının temelini oluşturur. Kutsal kitaplar, bu dinlerden her birine göre, ilahi vahyin maddi bir şekilde kaydedilmesinden ibarettir. Vahiy, ilahi buyrukları bizzat Allah’tan alan Hz. İbrahim ile Hz. Musa’ya doğrudan doğruya, Hz. İsa ile Hz. Muhammed’e ise bir aracı ile gelmiştir. Hz. İsa Rab adına konuştuğunu bildirmiş, Hz. Muhammed ise, Melek Cebrail tarafından tebliğ edilen vahyi, insanlara ulaştırmıştır.”⁸ İlahi dinlerin bu farklı vahiy anlayışlarını kronolojik olarak açıklamaya çalışacağız.

Yahudiliğe göre, Allah Hz. Musa’ya doğrudan doğruya veya mesajı taşıyan bir melek vasıtasıyla konuşur.⁹ Elimizde bulunan kutsal kitapların en eskisi sayılan, Eski Ahit’in birinci bölümü Sina dağında Allah tarafından Musa’ya verilen beş kitabı ve bunun eklerini, ikincisi de Musa’ya atfedilen ve ondan intikal ettiği kabul edilen sözleri ve Tora üzerindeki açıklamaları içine alır ki, birincisinin tamamlayıcısı durumundadır.¹⁰ Musa’ya indirildiği söylenen “Tevrat’ın yazıldığı yıllar ve yazarı kesinlikle bilinmiyor. Ancak Tevrat’ın, sanıldığı gibi Musa’nın çağında düzenlendiği de doğru değildir. Tevrat üzerinde yapılan dil araştırmaları, geçmiş olayların tarih açısından değerlendirilmesi, onun Musa’dan en az dört beş yüzyıl sonra yazıldığını ve düzenlendiğini gösteriyor.”¹¹ Eski Ahit, özellikle Tevrat, Musa’ya isnat edilen beş kitap (Tekvin, Çıkış, Levililer, Sayılar ve Tesniye) “Yahudiler ve Hristiyanlarca yakın zamana kadar Tanrı’nın Musa’ya doğrudan doğruya yazdırdığı kitap olarak kabul edilmekteydi. Ama iki yüzyıldan beri yapılan incelemeler bunların çok yeni diyebileceğimiz zamanlarda yazıldığını ve çeşitli amaçlarla sürekli olarak değişikliklere uğratıldığını ispatlamaktadır.”¹² Kutsal Kitap metinlerinin üzerinde yapılan sistematik çalışmalar XIX. yüzyılda başlamıştır. Bu çalışmaların neticesi olarak Tevrat’taki beş kitabın (Pentateuque- Tekvin, Çıkış, Levililer, Sayılar ve Tesniye’nin), Hz. Musa tarafından yazıldığı düşüncesi, tamamıyla reddedilmiş ve birçokları, bu kitapların çeşitli zamanlara ait çeşitli belgelerin gelişi güzel bir biçimde bir araya toplanmasından

⁸ Maurice Bucaille, *Kitab-ı Mukaddes, Kur’an ve Bilim*, T.Ö.V. Yayınları, İzmir, 1978, s.15

⁹ Muhammed Hamidullah, *Kur’ân-ı Kerim Tarihi*, Beyan Yayınları, İstanbul, 2000, s.10

¹⁰ Yaşar Kutluay, *İslam ve Yahudi Mezhepleri*, Anka Yayınları, İstanbul, 2001, s.164

¹¹ Hilmi Yavuz, (Hüseyin Atay-İsmet Zeki Eyüpoğlu-Tanju Gökçöl-Osman Keskiöğlu-Metin sözen-Bahriye Üçok), *Dinler Tarihi Ansiklopedisi*, C.2, Gelişim Yayınları, 2.Cilt, 1976, İstanbul, s.376 (Çalışmamızda kullanacağımız bu eserin yazarları için Komisyon ifadesini kullanacağız.)

¹² Hayrullah Örs, *Musa ve Yahudilik*, Remzi Kitapevi, 2.Baskı, İstanbul, 1999, s.30

meydana geldiğini ve bu belgelerden en eskisinin M.Ö. IX.yüzyıla ve en yenisinin M.S. V.yüzyıla ait olduğunu kabul etmişlerdir.¹³

Yahudilikteki Rabbani¹⁴ kaynaklara göre ise, Tevrat bir defada, toplu olarak, kitap halinde indirilmiştir. Ancak Tevrat'ın muhtevasına baktığımızda onun bir defada değil, tedricen nazil olduğu anlaşılmaktadır. Tevrat'ın son üç kitabı Levililer, Sayılar ve Tesniye'de, Musa'nın Sina Dağın'dan ayrılmasından sonra meydana gelen birçok vahiyden bahsedilmektedir. Bunlardan biri, Cumartesi yasağını ihlal eden bir adamın durumuyla ilgilidir. Sayılar Kitabında anlatıldığına göre İsrailogulları çölde Cumartesi günü odun toplayan bir adam bulmuşlardır. O adamı yakalayıp Musa ile Harun'un huzuruna çıkarmışlardır. Bu durumda ne yapılacağı Musa'ya bildirilmemiş olduğundan Allah'tan hüküm gelinceye kadar o adam hapsedilmiştir. Sonra Tanrı, o adamın taşlanarak öldürülmesini emretmiştir.¹⁵ Buna benzer, yani hükmü bilinmeyen olaylar karşısında Musa'nın Allah'tan vahiy beklediği Tevrat'ta birkaç yerde daha zikredilmiştir.¹⁶

Yukarıda zikrettiğimiz olay, Sina'daki vahiyden sonra cereyan etmiştir. Bunun yanında, Tevrat'a bakıldığında vahyin Musa'ya Sina'dan önce de geldiği görülmektedir. Çıkış¹⁷ Kitabında Mara denilen yerde Musa'nın İsrailogulları üzerine kanun ve hüküm koyduğu bildirilmektedir.¹⁸

Tevrat'ın tam olarak bir defada Sina da vahyedilmesiyle ilgili başka bir olayda Harun'la ilgili olmalıdır. Sina'daki buluşma noktasına Musa'nın yalnız gitmesine rağmen,¹⁹ Tevrat'ta, Musa ile birlikte Harun'a²⁰ kız kardeşi Miryam'a²¹ ve Harun'un oğlu Kohen Eleazar'a²² da vahyi hitap vardır. Hatta Harun, bazı yerlerde vahye tek başına da muhatap olmuştur.²³ Bütün bunlardan, Tevrat'ın sadece Musa'ya ait bir kitap olmadığı anlaşılmaktadır. Rabbi kaynakların bu konudaki zorlamalı yorumları ise zayıf kalmaktadır.²⁴

¹³ Sadık Kılıç, *Mitoloji, Kitab-ı Mukaddes ve Kur'an-ı Kerim*, Nil Yayınları, İzmir, 1993, s.86-87

¹⁴ Adam, *Yahudi Kaynaklarına Göre Tevrat*, s.21-25

¹⁵ Bkz. Sayılar, 15:32-36; 27:3-5

¹⁶ Bkz. Levililer, 24:10-16

¹⁷ Çıkış, 15:23

¹⁸ Çıkış, 15:25

¹⁹ Çıkış, 20:18

²⁰ Bkz. Çıkış, 7:8; Levililer, 11:1; 15:1; Sayılar, 4:17; 20:12

²¹ Sayılar, 12:4

²² Sayılar, 26:1

²³ Bkz. Levililer, 10:8; Sayılar, 7:18:1, 8

²⁴ Adam, *Yahudi Kaynaklarına Göre Tevrat*, s. 86-87

Eski Ahit'e genel olarak baktığımız orjinal bir vahiy olduğunu söylemek oldukça zordur. Ancak biz çalışmamızda günümüzde mevcut olan Eski Ahit'i esas alacağız. Eski Ahit'teki vahiy olmayan unsurlar konusunda herhangi bir değerlendirme yapmayacağız. Eski Ahit'in vahiy anlayışını izah ettikten sonra Yeni Ahit'in vahiy anlayışını açıklamaya çalışacağız.

Hristiyanlar, Yeni Ahit'in vahiy olduğunu Vahiy Kitabı'nın ilk ayetine dayandırmışlardır. "Bu kitap İsa Mesih'in vahyidir."²⁵ Bu vahiy kimi Hristiyan anlayışlara göre, "İncil'de sözü geçen sözlerin doğrudan doğruya Tanrı sözü olduğunu, İsa'nın kendisine bildirilenleri havarilere aktarmakla yetindiğini, kendiliğinden onlara bir katkıda bulunmadığını ileri sürer. Kimileri de İncil'i Tanrı'nın İsa'ya "vahiy" olarak gönderdiğini, söz dizelerinin İsa'ya ait olduğunu, sözlerin Tanrı ile ilgili olmadığını söyler. Birincilere göre, İncil bütün olarak vahiydir. İkincilere göre ise yalnız ilham Tanrı'nındır; öz Tanrı'nın, söz dizisi İsa'nındır; yani İncil insan yapıtıdır, Tanrı yaratması değildir."²⁶ Bir başka Hristiyan anlayışına göre ise, "Tanrı, Kutsal Kitap'ta insanoğlunu bir alet gibi kullanmıştır, yani kutsal kitabın bir tanrısal bir de insani yönü vardır. Diğer bir deyişle Hristiyan inancında Kutsal kitabın yazarı Kutsal Ruh'tan gelen ilham ile Tanrı'nın kendisidir. Tanrı insanları, yazmaya teşvik eder, ortaya çıkarmak istediğini yalnızca bunu yazacak şekilde onlara yardım eder."²⁷ Farklı bir anlayışa göre ise Yeni Antlaşma kısmen insani kısmen ilahi değildir. Aynı anda hem tamamen insani, hem de tamamen ilahidir. Tanrısal öge insani ögenin hatalar yapmasını önlemiştir. Bunun sonucu olarak, orijinal el yazmalarından hatasız bir kitap ortaya çıkmıştır.²⁸ Yukarıdaki görüşlerden farklı olarak İncillerde görülen farklılıkların aynı Tanrı'dan ilham alan yazarlar tarafından değil, kendi üsluplarının, edebi güç beğenilerinin kurallarına boyun eğen kimselerin elleriyle yazılmış olması ayrıca kayda geçirilmeksizin, uzun süre sözlü gelenek halinde kalışı; ve daha sonraki çevresel faktörlerdir. Hz. İsa'nın getirdiği inanca aykırı olan putperest ve efsanevi unsurların muhtemelen, bu zaman aralığında benimsenmiş olmaları mümkündür."²⁹ İnciller, Tanrı tarafından gönderilen vahiydir ama diğer yandan onların içinde insani öge de vardır. Yani Kur'an-ı Kerim gibi orjinal bir vahiy değillerdir.³⁰ Newsweek dergisindeki bir makale, iki kutsal kitabı karşılaştırırken Hristiyan dünyası, İncil'in ilahi mesajdan

²⁵ Vahiy, 1:1

²⁶ *Dinler Tarihi Ansiklopedisi*, Komisyon, C.2, s.254

²⁷ Thomas Michel, *Hristiyan Tanrı Bilimine Giriş*, Ohan Basımevi, İstanbul, 1992, s.15

²⁸ William Macdonald, *Kutsal Kitap Yorumu*, Yeni Yaşam yayınları, 1.Baskı, İstanbul, 2000, s.10

²⁹ Kılıç, *Mitoloji ve Kitab-ı Mukaddes*, s.86

³⁰ Mehmet Sakioğlu, *İncil'i Kim Yazdı*, Ozan Yayıncılık, İstanbul, 2002, s.29

ilham alınarak yazıldığını, orjinal bir vahiy olmadığını kabul etmektedir. Kur'ân'ın ise bir ilham olmayıp Hz.Muhammed'in Allah'tan melek aracılığıyla direk vahiy aldığı belirtilmiştir.³¹ Bütün bu farklı vahiy anlayışları, Hristiyan dünyasında Bibliolojik³² anlayışların ve Liturjik³³ farklılıkların ortaya çıkmasına sebep olmuşlardır. Şimdi bu farklı anlayışları kısaca izah etmeye çalışacağız.

Tomas Michel, Hristiyan vahiy anlayışlarının farklılığını şöyle izah ediyor: "Hristiyanlar genelde Tanrı'nın Kutsal Kitab'ı yazarlarına, kelimesi kelimesine yazdığını savunmazlar. Onlara göre Kutsal Kitab'ın Tanrı tarafından ilham edilmesi süreci çok daha karmaşıktır. Bu haber Tanrı tarafından verilmiştir, dolayısı ile tüm Hristiyanlar gerçek olduğuna inanır. Sunuluş şekli ise sadece Tanrı'ya ait değil, Tanrı'nın kullandığı insani araca yani Kutsal Kitabın yazarına aittir ve bu yazar, tüm diğer insanlar gibi yetenekleri bakımından sınırlıdır. Onların inancına göre tam ve mükemmel vahiy bir kitapta değil, bir insanda gerçekleşir. Hristiyanlar için, Tanrı'ya ortaya çıkaran, Tanrı'nın insana söylemek istediğini yaşamında ve şahsında en mükemmel şekilde anlatan, Mesih İsa'dır. Katolik kilisesinin görüşüne göre ise, Tanrısal mesaj Tanrı'nın insan aracılığıyla öğretmek istediklerini içerir; insan, Allah'tan gelen mesajı kendi kültürüne, kendi şahsi üslubuna göre ve yaşadığı toplumun anlayabileceği bir şekilde aktarır."³⁴ Muhammed Ebu Zehre, papaz olan Abraham Said'le olan bir söyleşisinde, Abraham Said Hristiyan vahiy anlayışını şöyle izah ediyor. "Hristiyanlıktaki vahiy beşeri unsurlarla ilahi unsuru birleştirir. Yani ilahi ilhamlar, beşeri sözler halinde organik bir hüviyet kazanarak insan sözü şeklinde ortaya çıkar ki, anlatılan kimseler tarafından anlaşılabilir. İncil'de yazılan söz, bize gerçek Allah'ı tanıtan ilahi sözlerin kelimesi değil, manasıdır."³⁵

İnciller, Havariler tarafından yazılmıştır. Çeşitli mektuplar ve vahiyden meydana gelen metinler topluluğu, Yeni Ahit'i oluşturmaktadır. Yeni Ahit'teki kitapların resmiyeti, pratik olarak V. yüzyıla doğru tamamlanmıştır. Hristiyanlık Yeni Ahit'in yazarlarının insanlar olduğunu kabul etmektedirler. Böylece onlar, İsa'nın mesajını kaleme almışlardır. Ancak onlar, bu mesajı kaleme alırken, Kutsal Ruh'un ilhamı

³¹ Kennety L. Woodward, "Holy Books for Roots of Conflict and Seeds of Reconciliation", The International Newsweek, Sa: CXXXIX, New York, 2002, s.54-56

³² Bibliolojik, Kutsal Kitapla ilgili olan. (Hanspeter Tiefenbach, Sistematiik Teolojiye Giriş ve Biblioloji, Ders Notları, Yayınlanmamış, s.4, 2000)

³³ Kilisede kullanılan ibadet nizamına Liturji denir.(Annemarie Schimmel, Dinler Tarihine Giriş, Kırkambar, Yayınları, İstanbul, 1999, s.306)

³⁴ Bkz. Michel, Hristiyan Tanrı Bilimine Giriş, s.15-16

³⁵ Muhammed Ebu Zehre, Hristiyanlık Üzerine Konferanslar, Çev. Akif Nuri, Fikir Yayınları, 1.Baskı, İstanbul, 1978, s.189

altında yazmışlardır. Hristiyanlık, vahyin “gelenek” ve “Kutsal kitaplardan” nakledildiğini kabul etmektedir. Bu görevi de Havariler ve onların görevlendirdikleri din adamları yapmışlardır. Çünkü din adamlarının öğretme yetkisi kesintisiz İsa’dan Havarilere, Havarilerden de din adamlarına intikal etmiştir. Bunun için din adamları Allah’ın kelamını kesintisiz bir tarzda yorumlama görevini yüklenmişlerdir. Bu kesintisiz yorumun yapılabilmesi için de Kutsal Ruh’un yardımına ihtiyaç duyulmuştur. Bunun için II.Vatikan Konsil’inde şöyle denmiştir. “Havarilerden gelen gelenek, Ruh’ul Kudüs’ün yardımcıları altında, kilisede birtakım ilerlemeler kaydetmiştir.”³⁶

Hristiyanlık’ta vahiy, gelenekte ve Yeni Ahit’te toplanmıştır. Vahyin kaynağı bir olmakla birlikte iletişim iki şekilde kendini göstermiştir. Vahyin intikalinde Havariler ve onların halefleri olan piskoposların rolü büyük olmuştur. Ancak vahyin sağlam bir şekilde intikalinde Kutsal Ruh’un rolü önde gelmektedir. Yeni Ahit’teki metnin Kutsal Ruh’un ilhamı altında şekillendiği kabul edilerek, onun “Allah kelamı” olduğunu kilise tereddütsüz kabul etmektedir.³⁷ Kutsal metinleri, Hristiyanlar için yegane bilgi kaynağı gören Protestanlara tepki artmıştır. Çünkü Katoliklere göre skolastik düşünceye sahip olan teologlar, Mesih’e ait söz ve fiilleri tedricen kaydetmişler ve bunları Kilise’de nesilden nesile iki yolla devretmişlerdir ki; birisi Yeni Ahit, diğeri gelenektir. Gelenek, Kilise’nin “Magisterium”³⁸ denen otoritesine emanet olarak bırakılmıştır. Bırakılan bu emanetin Katolik teolojisinin gelişmesinde önemli bir yeri vardır ve Kutsal metinlerde dolaylı olarak ifadesini bulmuştur. Bu fikir Doğulu piskoposlar tarafından kabul görmemiştir. Çünkü onlara göre ilahî vahyin tek kaynağı vardır. O da oğlu İsa Mesih’te kişileşmiş olan Tanrı’dır. Doğulu piskoposlar “eğer Kutsal Metinlerle gelenek arasında bir ayırım yapılırsa bunlar, Mesih’e vahyedilmiş orijinal metinlerin nesilden nesile devredilmesinde asıl kaynaklar değil, ancak vasıtalar olarak değerlendirmek durumunda kalırız” demişlerdir.³⁹ II. Vatikan Konsili Tanrı’dan gelen esini şöyle anlatır. “Tanrı Kutsal Kitapların derlenmesinde ve yazılmasında kendisinin istediği kişileri seçti. Onlar gerçek yazarlar gibi Tanrı’nın yazılmasını istediği şeyleri yazdılar. Bunun için konuşan ve mesaj veren Tanrı’dır. Kutsal Yazarlar ise bu mesajları dile getirenlerdir. Kilise, Kutsal Ruh’un yardımıyla yalnızca kendisine verilen sözü öğreterek ve onu tamamen koruyarak, O’na hizmet eder. Kitabı Mukaddes’in metni, kutsal yazarın kaleminden

³⁶ Bkz. Mehmet Aydın, *Hristiyanlık Kaynaklarına Göre Hristiyanlık*, T.D. V. Y., Ankara, 1995, s.81-82

³⁷ Aydın, *Hristiyan Kaynaklarına Göre Tevrat*, s.82

³⁸ Hristiyanlık’ta Kilise öğretisini düzenleyen yüksek bir kurul. (Ali İsmail Güngör, *Vatikan Misyon ve Diyalog*, Alperen Yayınları, Ankara, 2002, 66)

³⁹ Güngör, *Vatikan Misyon ve Diyalog*, s.66-67

çıkan metne uygundur. Tarihsel tarza göre yazılan Kitabı Mukaddes metinleri gerçek tarihsel olayları anlatmaktadır. Kitab-ı Mukaddesin kitapları Tanrı tarafından ilham yazarlar aracılığı ile yazıldığına göre; bunların temel ve başlıca yazarı Tanrı'dır. 1870'deki Vatikan Konsili, Kutsal Ruh'un ilhamı altında konuşarak Eski ve Yeni Ahitlerin, Tanrı tarafından yazıldığını ve bu şekilde kiliseye teslim edildiğini ilan etti."⁴⁰

Yeni Ahit'in ilk dört kitabına baktığımızda, üslubun daha çok bir roman veya hikâyeyi andırdığını görürüz. Bu her dört İncil'in de ortak özelliğidir. Söyledikleri ile kendi adına konuştuklarını birbirinden ayırmak oldukça güçtür, daha doğrusu imkansızdır. Yeni Ahit'teki mektupların da aynı üslupla yazıldığını görmekteyiz. Şu noktayı hemen hatırlatalım ki; bu karışıklık İsa'yı bir peygamber gibi düşündüğümüz sürece söz konusudur. Halbuki Hristiyan inancına göre İncil'de vahiy veya hadis gibi ikili bir ayırım yapmaya ihtiyaç yoktur. Çünkü onların inancına göre, İsa peygamber değil, Allah'tır. Uluhiyetin ayrılmaz bir parçasıdır. Hristiyan kültüründe İsa'nın şahsı bir peygamberden daha çok, bir mitoloji ilahına benzemektedir. Bundan dolayı bizim hadis niteliğinde gördüğümüz sözler de İsa'ya izafe edilince vahiy niteliğini kazanmış olacaktır. Zaten Hristiyanlar hiçbir zaman İsa'ya bir peygamber gözü ile bakmazlar. Peygamber sözünden onların anladıkları, Tevrat'ta geçen peygamberlerle, İsa'nın havarileridir. İncil'de ise peygamberlik konusu uluhiyetle karıştırılmış ve büsbütün içinden çıkılmaz bir hale gelmiştir.⁴¹ Muhammed Hamidullah, bu karışıklığın nedenlerini şöyle izah eder. "Hristiyan mezheplerinin büyük çoğunluğu Allah sözünün, İsa Mesih şeklinde ete ve kana dönüştüğüne inanır; ikincisi de, vahiy veya ilham kavramı diğer dinlere göre daha geniş bir anlam kazanmıştır; hatta, İsa'nın, azizler tarafından kaleme alınmış biyografileri bile en azından Katoliklerce vahyedilmiş kitaplar olarak kabul edilir. Protestanlar ise, onlara böyle bir yetki vermezler."⁴² Bahaeddin Sağlam ise, Hristiyan vahiy anlayışını farklı bir anlayışla izah etmektedir. İncil'in vahiy olması diğer kitaplardan farklıdır. Çünkü bizatihi İsa, Allah'ın olağanüstü bir kudret kelimesi, somut bir vahyi idi. İncil onun bir biyografisi ve sözlerinin mecmuası olduğundan, o da semavi bir kitap sayılmıştır. Ayrıca gerek İncillerin derlenmesi gerekse Tevrat'ın açıklaması ilahi yönlendirme ilham ve muvaffakiyyet olduğundan, geleneğe göre, bunlar da vahiy sayılmışlardır.⁴³

⁴⁰ Mehmet Sakioğlu, *İncil Kim Yazdı*, s.27

⁴¹ Jacques Jomier-Sakip Yıldız, *Tevrat, İncil ve Kur'an*, Dergah Yayınları, 2.Basım, İstanbul, 1980, s.9

⁴² Muhammed Hamidullah, *Kur'an-ı Kerim Tarihi*, Beyan Yayınları, İstanbul, 2000, s.10

⁴³ Bahaeddin Sağlam, *Geçmiş ve Gelecek Arasında Tevrat*, Tebliğ Yayınları, İstanbul, 1998, s.10

Eski Ahit ve Yeni Ahit Kitaplarının vahiy anlayışlarını izah ettikten sonra ilahi dinlerin son halkasını oluşturan Kur'an-ı Kerim'in vahiy anlayışını açıklayacağız. Kur'an-ı Kerim'e genel anlamda baktığımız da O'nun vahiy anlayışının her iki kitaptan farklı olduğunu görmekteyiz. Bu farklılıkları belirterek Kur'an-ı Kerim'in vahiy anlayışını ortaya koymaya çalışacağız.

Kur'an-ı Kerim Allah tarafından vahyedilmiş bir kitap ve mesajdır.⁴⁴ Allah, her toplumda ilahi mesajı vahiy yoluyla alıp halklarına iletmek için bazı insanlar seçmiştir. Cebrail aracılığıyla Allah vahyini peygambere iletir. Kur'an-ı Kerim'in birinci derecede ilk alıcısı Hz. Muhammed'dir. O'nun toplumu ise ikinci derecede gelir. Kur'an'ın tamamı, insanlara sunulmak üzere bir defa da indirilmemiştir. O, belli aralıklarla alınmış mesajların bir toplamıdır.⁴⁵ Hz.Muhammed'in hayatının her aşamasında vahiy gelir. Vahyi, hemen o anda insanlara bildirmesi gerekiyordu. Çünkü, Allah tarafından herhangi bir yasa koymanın, belirli bir tarihsel öyküyü hatırlatmanın, belli bir uyarıda bulunmanın, belli bir duanın yapılmasını istemenin tam zamanıdır. Hz.peygamber de o anı ne öne almalı ertelemeli, ne de inen mesajı ele alarak edebi bir metin haline getirmelidir. Bu, söz söyleme mantığı açısından çok kötüdür. Çünkü iç bağlantı, ancak bu şekilde ortaya çıkar. Öyküler, ayrıntılı bir şekilde anlatılmamış, ancak, hemen özüne gelinecek şekilde hatırlatılmıştır. Hatta eğer bir cümlemin tamamlanması gerekmiyorsa, pekala bu, olduğu gibi kalmıştır çünkü, zaman sınırlı, ihtiyaç ivediydi. Ayetler böylece oluşmuş ve her âyetin sonundaki ses uyumu veya ahenk meydana gelmiştir.⁴⁶ Kur'an, Allah'ın her devirde elçiler ve peygamberler gönderdiğini ve onlara yasalar, yazılı yargılar ve kitaplar vahyettiğini ısrarla belirtiyor. Kur'an-ı Kerim, Hz.İbrahim'in Sahifeler'inden,⁴⁷ Hz.Musa'ya indirilen Tevrat'tan⁴⁸ Hz.Davud'a verilen Mezmur'den⁴⁹ ve son olarak da Hz.İsa'ya verilen İncil'den⁵⁰ özellikle söz ediyor. Başka yerde Eskilerin Kitapları⁵¹ ifadesi de kullanılmaktadır. İsrailîlerle ilgili kitaplar konusunda Kur'an, sadece Hz.Musa'nın sahifelerine ve Hz.Davud'un Zebur'una gönderme yapar. Eski Ahit'in diğer kitapları ise, Kur'an-ı Kerim için ancak teorik bir önem ifade eder.⁵² Kur'an'daki her kelime Allah sözüdür ve bu durum "Kitabı Mukaddes'deki "böyle der

⁴⁴ Hamidullah, Kur'an-ı Kerim Tarihi, s.9

⁴⁵ Hamidullah, Kur'an-ı Kerim Tarihi, s.20

⁴⁶ Hamidullah, Kur'an-ı Kerim Tarihi, s.18-19

⁴⁷ Bakara,136; A'la, 19

⁴⁸ Al-i İmrân, 65; A'la, 19

⁴⁹ İsra, 55; Enbiya, 105

⁵⁰ Al-i İmrân, 65, 3

⁵¹ A'la,18

⁵² Hamidullah, Kur'an-ı Kerim Tarihi, s.17

Rab" ibaresini takip eden parçalarla karşılaştırılabilir. Hristiyanlar İncilleri Tanrı'nın vahyinden bir parça olarak telakki ederler, ama kitapların peygamberler dışındaki yazarlardan vahiy aldıklarını değil de ilham edildiklerini yani yazılarında Tanrı'nın Ruhu, Ruh-ül Kudüs tarafından yönlendirilmiş olduğuna inanırlar.⁵³

İlah dinler yalnızca bir tek olan Allah'a inanmakla kalmayan, aynı zamanda yasalarını da O'na nispet eden vahye dayalı dinlerdir. Ancak, vahyin anlamı konusunda aralarında bazı farklılık gösterirler. Vahiy kavramı onlarda iki temel anlayışa indirgenmiş gibi gözüküyor; Allah, mesajını ya bir melek aracılığı ile ya da direkt olarak ilham yoluyla elçisinin ruhuna gönderir, ya da Allah bir insanda somutlaşır ve böylece onun diliyle konuşur, onun eliyle iş görür ve onun kalbiyle arzu eder.⁵⁴ İncillerin ise özel bir durumu vardır. Nitekim Hz. İsa, tarihsel nedenlerden dolayı mesajını bizzat kendi öğrencilerine dikte ettirmek istemedi veya buna imkan bulamadı. Ancak onun öğrencileri veya onların izleyicileri, kaybolmuş olan yol gösterici hakkında bir hatıra kaleme aldılar. Her İncil aynı verilerin tekrarından meydana gelmiştir. Bunlar Hz.İsa'nın biyografisidir. Bu biyografilerden Hz.İsa'nın söyledikleri ve yaptıkları ile İncil yazarının başka kaynaklardan öğrendiği bilgiler yer almaktadır. Öyleyse İncil, ne Kur'an'a benzer, ne de Hadis'e. Bir kısmı sahabe dönemine bir kısmı ise daha sonraki dönemlere ait siyer kitaplarına veya Hz.Muhammed'in biyografilerine benzer. İncillerin çok sayıda yaklaşık altmış adet nüshası bulunmaktadır ki, bunlardan yalnızca dördü genel olarak Hristiyan toplumunca resmen kabul görmüştür. Diğerleri ise uydurma olarak ilan edilmiştir.⁵⁵ Bu noktada Müslümanlar, Hristiyan görüş açısının İslam'inkinden farklı olduğunu tespit edeceklerdir. Kutsal Kitabın yazarı en son kademedeki Tanrı'dır, ancak Tanrı bu kitapları bir insan yazar aracılığı ile meydana getirir. Belirli bir zaman dilimi, kültür ve çevre içinde yaşamış olan bu insan yazarın, bilgi ve ifade olanakları ise diğer insanlarınki gibi sınırlıdır. Hristiyanlar genelde Tanrı'nın Kutsal Kitabı insan yazara, kelimesi kelimesine yazdığını savunmazlar, Tanrısal mesajı kendine has şekilde, edebi kalıpları ve üslubu ile dile getirmekte onu serbest bıraktığına inanırlar. Küçük bir Hristiyan azınlığı ise kitabın harfiyen ilham edildiğine, insan yazarın da Tanrı'nın bildirdiklerini aynen kaleme aldığına inanır. Kutsal Kitapta hiçbir sözcük hatası bulunamayacağını savunan bu görüş, kendi kendilerine temelci, esascı adını veren bazı çağdaş Hristiyanların görüşlerinin dayanak

⁵³ Watt, *Günümüzde İslam ve Hristiyanlık*, s.94-95

⁵⁴ Hamidullah, *Kur'an-ı Kerim Tarihi*, s.9

⁵⁵ Hamidullah, *Kur'an-ı Kerim Tarihi*, s.20

noktasıdır. Bu Hristiyanlar, Hristiyan dininin temeli kabul ettikleri olgulara geri dönmek isterler. Bugün ise kendilerine tercihen “İncilciler” adını yakıştırmaktadırlar. Ancak Ortodoks, Katolik ve Protestan düşünürlerinin Kutsal Kitab’ın harfi harfine ilham edilmiş olması görüşünü reddeder. Onlara göre Kutsal Kitabın Tanrı tarafından ilham edilmesi süreci çok daha karmaşıktır.⁵⁶ Kitabı Mukaddes, bir homojen doktrin bütünlüğü taşıdığı için “Kitap” adına layık bulunmaktadır. Kitabı Mukaddes, değişik dönemlerde yaşamış, farklı üsluplara sahip yazarlara ait kitaplardan meydana gelmektedir. İçerisinde tarihsel kitaplar, dinsel ve politik söylevler, dualar, hikmet kitapları felsefi diyaloglar ve yasa metinleri yer almaktadır.⁵⁷ Vahiy, Yahudiler için Çıkış ve Sina Tepesinde akdedilen Antlaşma, Müslümanlar için Peygamber Muhammed aracılığı ile vahyedilen Kur’ân olduğu gibi, Hristiyan için de Tanrı’nın, ebedi mesajı İsa’da beşerileştirilmesi ve İsa’yı ölümden hayata geçirmesidir.⁵⁸

Kur’ân-ı Kerim, hem üslup ve tertip bakımından, hem de muhteva bakımından Tevrat ve İncil’den oldukça farklı özelliklere sahiptir. Kur’ân-ı Kerim, Tevrat ve İncil vahiy farklılıklarını izah etmeye çalıştık. Vahiy kaynağı bir tek gerçektir. Allah katında din birdir. Farklılıklar vahyin kaynağındaki başlıklardan doğmuş olamazlar. Tevrat, İncil ve Kur’ân arasındaki bu farklılıklar, olsa olsa daha sonraki tespit sırasındaki ihmal ve hatalar yüzünden doğmuştur. Bugün eldeki ilahi kitapların asıl nüshalar olup olmadığı, üzerinde durulması gereken önemli bir husustur.

⁵⁶ Michel, Hristiyan Tanrı Bilimine Giriş, s.15-16

⁵⁷ Hamidullah, Kur’ân-ı Kerim Tarihi, s.17-18

⁵⁸ Michel, Hristiyan Tanrı Bilimine Giriş, s.20

İKİNCİ BÖLÜM

2. TEVRAT'TA İLK ve SON MESAJLAR

2.1. Tekvin Kitabı Hakkında Genel Bilgi

Tekvin, Tevrat'ın ilk kitabıdır. Kainatın ve insanın yaratılışıyla başlar. Tekvin kitabındaki, bu bilgiler insanlığın soyunu ve insan oğlunun yeryüzünde ne zamandan beri var olduğunu bildirir. Ayrıca bir inancın kurulmasının temelini oluşturur. Yahudiler, bu kitaba “Beşiret” adını vermişlerdir ki, “Başlangıç” veya “Oluşum” anlamına gelmektedir. Yunanca ise “Genesis”, orijin, nesil, varoluşa gelen anlamında kullanılmıştır. Arapça’da “Tekvin”dir. Tekvin adı ise, kitabın baş tarafında yer alan alemin yaratılışı ve ilk insanın yaratılış hikayesinden gelmektedir. Tekvin kitabı, dünyanın yaratılışıyla başlar, Musa’nın şeriat kitabının bir kısmını, İsrail halkının atalarıyla ilgili hadiseleri, Tanrı’nın yarattığı varlıklardan bahseder. Aynı zamanda, Tanrı ve insan arasındaki ilişkiyi ve insanın yeryüzüne gönderiliş amacını, Adem’in yaratılışını, Adem ile Havva’nın Cennet’ten kovuluşunu, Adem’in işlediği suç ve ceza olarak yeryüzüne indirilişini daha sonra çocuklarının hayatı ve aralarında geçenler, ilk cinayet, insan neslinin yeryüzünde çoğalmasından, bahsettikten sonra insanlık tarihinin en önemli olayı olan Nuh Tufanından, tufandan sonra milletlerin ortaya çıkışı anlatılır. Tekvin kitabının sonunda ise, İsrailoğullarının ataları olan İbrahim, İshak, İsmail, Yakup ve Esav zikredildikten sonra İsrailoğulları Mısır’a yerleştiren Yusuf’un hayatından ayrıntılı bir şekilde bahseder. Ve kitap Yusuf’un ölümüyle sona erer. Bu kitap İbrahim’den (1900) Yusuf’a (1500) uzanan tarih dilimini kapsar. Adem ve çocukları ile Nuh’un öyküleri bundan yüzyıllar önceki döneme ait olup tarihleri saptanamamaktadır. Bu nedenle “Yahudi kavminin tarih öncesi” dönemi olarak kabul edilir.⁵⁹

Tekvin’in ilk iki bâbında, dünyanın ve insanın yaratılışı ile ilgili, birbirinde oldukça farklı iki rivayet yer almaktadır.⁶⁰ Bu iki rivayet arasında olaylar, yöntem ve dil

⁵⁹ Bkz. Ömer Faruk Harman, *Metin, Muhteva ve Kaynak Açısından Yahudi Kutsal Kitapları*, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul, 1988, s. 42; Adam, *Yahudi Kaynaklarına Göre Tevrat*, s.27; *All Scripture is Inspired of God and Beneficial*, International Bible Students Association, New York, 1983, s.13; Carlos Madrigal, *Eski Anlaşma’nın Mesajı*, C.1, Yeni Yaşam Yayınları, İstanbul, 1998, s.17; Ahmet Çelebi, *Mukayeseli Dinler Açısından Yahudilik*, Kalem Yayınevi, Çev. Ömer Faruk Harman, İstanbul, 1978, s.240-241; Michel, *Hristiyan Tanrı Bilimine Giriş*, s.23

⁶⁰ Tekvin, 1:1-30; 2:4; 2:4-25

açısından farklılıklar vardır.⁶¹ Bu da Tekvin kitabının çeşitli kaynaklardan oluştuğunu göstermektedir.

Yaratılış, bütün dinsel düşüncelerde evrenin ve dünyanın oluşumuna ilişkin betimlemelerle başlar. Tevrat'ta, yaratılışın kozmik bölümü iki ayrı biçimde açıklamıştır. Birinci rivayet, Ruhban metninden oluşmaktadır. Birinci babın tamamı ile ikinci babın ilk cümlelerini içine alır. İkinci bölüm ise, Yahovist metinden oluşmaktadır. İkinci babın dördüncü cümlesinden başlayarak üçüncü baba kadar devam etmektedir. İlahi bir kitabın insanlık için en önemli ve en bilinmez bir konuyla başlaması dikkat çekicidir. Ancak, bu yaratılış hadisesinin tekrarının art arda gelmesi ve farklı bir şekilde anlatılması konun önemini vurgulamak için mi veya pekiştirilmesi için mi olduğu açık değildir? Yoksa bu, Kitab-ı Mukaddes metnlerinin farklı kaynaklardan oluştuğunu mu gösterir? Yahudi ve Hristiyan din alimleri kutsal metinler arasında uzlaştırma yaparak bu metinlerin birbirlerini tamamlar nitelikte olduğunu ileri sürmektedirler. Ancak, Kitab-ı Mukaddes metnlerinin redaksiyon tenkidini yapanlar ise, bu metinlerin farklı zaman ve üsluplarla yazıldığını ifade etmektedirler.

Tekvin kitabının ilk yaratılış metnine göre, varlıklar altı günde yaratılmıştır. Önce ışık, sonra gökler, daha sonra yer, yerdeki bitkiler, yıldızlar, balık ve kuşlar, kara hayvanları yaratılmış, altıncı günde son olarak da insan yaratılmıştır.⁶² Bu ilk anlatımı müteakiben ikinci yaratılış metni yer almaktadır.⁶³ İkinci anlatım ise, önce gökler ve yer yaratılmakta, daha sonra insan, insandan sonra da bitkiler ve hayvanlar yaratılmaktadır. Aynı olayla ilgili bu iki anlatımda çelişki vardır. İnsan, bitki ve hayvanlardan önce mi yoksa sonra mı yaratılmıştır? Birinci hikayeye göre, insan diğerlerinden sonra, ikinci hikayeye göre ise önce yaratılmaktadır. Bu iki anlatımda, insanın yaratılış zamanı gibi yaratılış şekli de farklıdır. İlk anlatımda Tanrı insanı, kendi suretinde ve fakat erkek ve dişi olarak yaratırken, ikinci rivayette önce erkek, daha sonrada onun kaburga kemiğinden kadın yaratılmaktadır.

⁶¹ Harman, *Yahudi Kutsal Kitapları*, s. 42

⁶² Tekvin, 1:1-30; 2:1-4

⁶³ Tekvin, 2:4-25

2.2. Tekvin Kitabı'nın İlk Mesajları

2.2.1. Yaratılış

Tekvin kitabının ilk mesajlarına baktığımızda alemin ve insanın yaratılışı anlatılmaktadır. Ancak bu yaratılış iki farklı metinden oluştuğunu görmekteyiz. Bu metinleri ayrı ayrı zikrettikten sonra, bu metinler arasında farklı ve benzer yönleri ortaya koymaya çalışacağız.

Birinci Yaratılış Metni: Tekvin kitabında ilk ve temel yaratılış olan göklerin ve yerin yaratılışı şu şekilde anlatılmaktadır. “Başlangıçta Tanrı göğü ve yeri yarattı. Yer boştu, yeryüzü şekilleri yoktu; engin karanlıklarla kaplıydı. Tanrının Ruh’u sular üzerinde dalgalanıyordu”⁶⁴ Başlangıçta Tanrı, gökleri ve yeryüzünü yarattı. Bu açılış cümlesi Tanrı’yı yaratıcı olarak tanımlar ve dünyanın yaratılmasıyla ilgili yaratıcı gücünü anlatır.⁶⁵ Yaratılış olayını haftanın günlerine benzeterek, yaratılışın altı günde olduğu ve Cumartesi günü olan yedinci gün Tanrı’nın istirahat ettiği bildirilir. M.Ö. 6. yüzyılda din adamlarınca seçilen bu anlatım tarzının, Cumartesi uygulamasını teşvik amacı taşımaktadır.⁶⁶ Yahudi alimleri “gün” kavramının mahiyetini farklı şekillerde izah etmişlerdir. Yahudi alimleri güneşin art arda iki doğuşu veya art arda iki batışı arasında kalan zaman parçasını ifade eder. Bu günün uzun bir süre olabileceği gibi yirmi dört saatlik bir zaman dilimi de olabileceğine işaret ediyorlar.⁶⁷ Tevrat, yaratılışın ilk başlangıcını sular kaosu olarak tanımlar bu inancın eski inançlara dayandığı⁶⁸ Tevrat’taki, Tanrı ruhuyla kastedilenin ise canlılık olduğu belirtilmiştir.⁶⁹

Işığın yaratılması “Tanrı, ışık olsun diye buyurdu ve ışık oldu. Tanrı ışığın iyi olduğunu gördü ve onu karanlıktan ayırdı. Işığa “Gündüz,” karanlığa “Gece” adını verdi. Akşam oldu, sabah oldu ve ilk gün oluştu.”⁷⁰ Mustafa Erdem’in A.Cohen’den aktardığına göre, “Eski Ahit’teki, “gün” ve “gece” var olduğuna göre, bunlar güneş ve aydan önce yaratılmış olmalıdırlar. Bu bizi zamanın yaratılışının özel bir işlem olduğuna götürmektedir. Gündüz ve gecenin süresini tespit etmiştir. Güneş ve ayın görünüşünü ona göre oluşturmuştur. Bu anlatımın, zamanın Tanrı için hiçbir şey ifade etmeyeceği düşüncesinden kaynaklanması muhtemeldir. Çünkü kainat yaratılmadan

⁶⁴ Tekvin, 1:1-2

⁶⁵ All Scripture is Inspired of God and Beneficial, International Bible Students Association, s.14

⁶⁶ Bucaille, Kitab-ı Mukaddes Kur’an ve Bilim, s.200

⁶⁷ Bkz.Bucaille, Kitab-ı Mukaddes Kur’an ve Bilim, s.200; Samuel Schultz, Kutsal Kitap Araştırması Eski Anlaşma’ya Giriş Yasa ve Tarih, Yeni Yaşam Yayınları, İstanbul, 1997, s.15

⁶⁸ Birant Esinoğlu, Dinlerin Gizemi, Ceylan Yayıncılık, İstanbul, 1996, s.99

⁶⁹ Sağlam, Geçmiş ve Gelecek Arasında Tevrat, Tebliğ Yayınları, İstanbul, 1998, s.31

⁷⁰ Tekvin, 1:3-5

önce zaman yoktu.”⁷¹ Maurice Bucaille, Eski Ahit’teki bu bilginin günümüz bilimsel verileriyle uyuşmadığını ifade etmekte ve şöyle demektedir. “Işık yaratıldıktan sonra Tanrı’nın yarattığı ışık hakkında değerlendirmede bulunması Yahudi kutsal tarihi içerisinde Tanrı anlayışına uygun bir tarz olarak değerlendirilebilir. Ancak, Kitab-ı Mukaddes’in, bu aşamasında yıldızlar henüz yaratılmamışlardır. Ancak gök kubbesinin ışıklı yıldızları yaratılışın dördüncü gününde yaratılmıştır. Oysa ki ışığın yaratılışı birinci gün zikredilmiş, bu ışığın meydana gelmesine vasıta olan ışıklı yıldızlar ondan üç gün sonra zikretmek mantığa uymamaktadır. Üstelik birinci güne sabahın ve akşamın varlığını yerleştirmek semboliktir. Günün unsurları olarak akşam ve sabah, ancak yerin ve onun kendi yıldızı olan güneşin ışığı altında dönmesinin varlığından sonra kabul edilebilir.”⁷² Kitab-ı Mukaddes’in birinci yaratılış metninde yer ve göğün birlikte yaratıldığı daha sonra tanrının gökleri ve yeri birbirinden ayırdığı anlatılmıştır.

Kitab-ı Mukaddesin birinci yaratılış metninde yer ve göğün bitişik yaratıldığı daha sonra Tanrı gökleri ve yeri birbirinden ayırmıştır. “Tanrı, suların ortasında kubbe olsun, suları birbirinden ayırsın” diye buyurdu. Ve öyle oldu. Tanrı kubbeyi yarattı. Kubbenin altındaki suları üstündeki sulardan ayırdı. Ve Allah kubbeye gök, dedi. Ve akşam oldu ve sabah oldu, ikinci gün oluştu.”⁷³ Gök kubbe demek olan “Firmen” kelimesi İbranice’de şekil verilmiş metal demektir. Ve eski bir folklorun işaretidir. Gökyüzü, Tanrı nefesiyle parlatılmış, eritilmiş pürüzsüz bir ayna olarak tanımlanmıştır. Gökyüzü pirinçten (bakır ve çinko)’dan yapılmıştır. Odesa ve Mısır kaynaklarında gökyüzünün kaynağı demir olarak tanımlanmıştır.⁷⁴ Altındaki suların yerden ayrılması “Tanrı, göğün altındaki sular bir yere toplansın, kuru toprak görünsün” diye buyurdu ve öyle oldu. Kuru alana “Kara” toplanan sulara “Deniz” adını verdi. Tanrı bunun iyi olduğunu gördü.”⁷⁵ Göklerin ve yerin birbirinden ayrılması olayı birçok mitolojide zikredildiği, Eski Ahit yazarlarının bu mitolojilerden etkilenecek bu olayı Eski Ahit’e dahil etmişlerdir. Göklerin ve yerin birbirinden ayrılma olayı M.Ö.II. yüzyılında Hitit mitolojisine göre, sihirli bir balta ile gök ve yer birbirinden ayrılmıştır. Babil mitolojisine göre, gökyüzü yeryüzünün birbirinden ayrılışı yenilmiş ve boylu boyunca yarılmış bir canavarın iskeleti olarak tanımlanmıştır.⁷⁶

⁷¹ Mustafa Erdem, Hz. Adem, (İlk İnsan), T.D.V.Y., Ankara, 1993, s.18

⁷² Bucaille, Kitabı Mukaddes Kur’an ve Bilim, s.47

⁷³ Tekvin, 1:9

⁷⁴ Theodor H. Gaster, Myth, Legend and Costum in the Testament, Macmillan Company, London, 1918, s.5-6

⁷⁵ Tekvin, 1:10

⁷⁶ Gaster, Myth, Legend and Costum in the Testament, s.6

Göklerin ve yerin düzenleme işi ise, yaratılışın üçüncü günün ikinci yarısında itibaren başlamakta, altıncı günde sona ermekte ve şunları ihtiva etmektedir. Bitkilerin yaratılması otlar ile tohumu kendisinden olan ağaçlar “Tanrı, yeryüzü bitkiler, tohum veren otlar, türüne göre tohumu meyvesinde bulunan meyve ağaçları üretsın” diye buyurdu ve öyle oldu. Yeryüzü bitkiler, türüne göre tohum veren otlar, tohum meyvesinde bulunan meyve ağaçları yetiştirdi. Tanrı bunun iyi olduğunu gördü. Akşam oldu ve sabah oldu, üçüncü gün oluştu.”⁷⁷

Dördüncü günde Tanrı göğün unsurlarını yaratmaya başladı. Işık veren gökteki yıldızların yaratılışı şöyle anlatılır.“Tanrı şöyle buyurdu: Gök kubbede gündüzü geceden ayıracak, yeryüzünü aydınlatacak ışıklar olsun. Belirtileri, meyveleri, günleri, yılları göstereyin. Ve öyle oldu. Tanrı büyüğü gündüze, küçüğü geceye egemen iki büyük ışığı ve yıldızları yarattı. Yeryüzünü aydınlatmak, gündüze ve geceye egemen olmak, ışığı karanlıktan ayırmak için onları gök kubbeğe yerleştirdi Tanrı bunun iyi olduğunu gördü. Akşam oldu, sabah oldu ve dördüncü gün oluştu.”⁷⁸

Beşinci günde Tanrı yeryüzüne yönelerek yerin unsurlarını yaratmaya başlar. Balıkların ve kuşların yaratılması “Tanrı, sular canlı yaratıklarla dolup taşın, yeryüzünün üzerinde, gökte kuşlar uçuşsun diye buyurdu. Tanrı büyük deniz canavarlarını, sularda kaynaşan canlıları ve uçan çeşitli varlıkları yarattı. Bunun iyi olduğunu gördü. Tanrı, verimli olun, çoğalın, denizleri doldurun, yeryüzünde kuşlar çoğalsın diyerek onları kutsadı. Akşam oldu ve sabah oldu, beşinci gün oluştu”⁷⁹

Altıncı günde Tanrı’nın yeryüzündeki çeşitli hayvanların yaramasından bahseder. “Tanrı, yeryüzünde çeşit çeşit canlı yarattık, evcil ve yabanıl hayvan, sürüngen türetsın” diye buyurdu. Ve öyle oldu. Tanrı çeşit çeşit yabanıl hayvan, evcil hayvan, sürüngen yarattı. Bunun iyi olduğunu gördü.”⁸⁰ Daha sonra Tanrı, yeryüzünün en üstün varlığı olan insanın yaratılışını anlatır.

İnsanın Yaratılışı: Hz.Adem, Yahudilik, Hristiyanlık ve İslam’da insanlığın ilk babası olarak kabul edilen ilk insandır. Bundan dolayı Ona “Ebu-l Beşer” denir.⁸¹

Tevrat’ta ilk insanın yaratılışı ile ilgili iki metin yer alır. Birinci metne göre, insan, yaratılışın altıncı gününde, diğer bütün varlıklardan sonra, Tanrı’ya benzer bir surette, erkek ve dişi olarak yaratılmıştır. “Tanrı, insanı kendi suretimizde, kendimize benzer

⁷⁷ Tekvin, 1:11-13

⁷⁸ Tekvin, 1:14-19

⁷⁹ Tekvin, 1:20-23

⁸⁰ Tekvin, 1:24-25

⁸¹ Erdem, Hz. Adem, (İlk İnsan), s.15

yaratalım dedi, denizdeki balıklara, gökteki kuşlara, evcil hayvanlara, sürüngenlere, yeryüzünün tümüne egemen olsun. Tanrı insanı kendi suretinde yarattı. Böylece insan Tanrı suretinde yaratılmış oldu. İnsanları erkek ve dişi olarak yarattı. Onları kutsayarak, “Verimli olun çoğalın” dedi. “Yeryüzünü doldurun ve denetiminize alın; denizdeki balıklara, göklerdeki kuşlara, yeryüzünde yaşayan bütün canlılara egemen olun. İşte yeryüzünde tohum veren her otu, tohumu meyvesinde bulunan her meyve ağacını size veriyorum. Bunlar size yiyecek olacak. Yabani hayvanlara, gökteki kuşlara, sürüngenlere soluk alıp veren bütün hayvanlara yiyecek olarak yeşil otları veriyorum. Ve öyle oldu. Tanrı yarattıklarına baktı ve her şeyin iyi olduğunu gördü. Akşam oldu ve sabah oldu ve altıncı gün oluştu.”⁸² Tanrı, yaratılışın son aşamasında yarattığı bütün her şeyi kontrol edebilecek kendi suretinde erkek ve dişi olmak üzere ilk insanı yaratmıştır. Kendi suretinden kasıt insanın ruhsal yapısı olup, Tanrı ile ilişki kuran bilen, ahlak, vicdan ve özgür iradeye sahip olan, aklıyla düşünüp tasarlayabilen, yeryüzüne ve canlılara hükmeden özel bir varlık olarak yaratılmıştır.⁸³ Aynı zamanda “Tanrı sureti” insanın seçme hakkı ve yeteneğine sahip olması ve verdiği kararlardan sorumlu tutulması olarak yorumlanmıştır.⁸⁴ Ayrıca bununla insanın üstünlüğü vurgulanmıştır.⁸⁵ İnsan için gerekli olan ışık, atmosfer, karalar, ve bitki örtüsü, günü ve geceyi ayıracak cisimler, balıklar, ve kümes hayvanları kara hayvanları ve sonunda insanlar Tanrı’nın emriyle yaratıldı. Tanrı, İnsanı yarattıktan sonra, insan için diğer amaçlarını bildirdi. Onları dindar bir soyla yapmak ve kontrol altında tutmak istedi. Böylece Tanrı yaratılışı altı zamanlık periyotta başarıyla tamamladı.⁸⁶

İkinci hikayeye göre insan, diğer varlıklardan önce, yerin toprağından yapılmış daha sonra burnuna hayat nefesi üflenerek canlı bir varlık olmuştur. “Rab Tanrı Adem’i topraktan yarattı ve burnuna yaşam soluğu üfledi. Böylece Adem yaşayan varlık oldu.”⁸⁷ Burada, İnsanın topraktan yaratıldığının belirtilmesi, Adem’in toprak anlamına gelen İbranice “adamah” kelimesinden geldiğinin kabul edilmesi, Adem’in topraktan yaratıldığını ve onun ilk insan olduğu görüşünü desteklemektedir.⁸⁸

Son olarak, Tanrının, yaptığı bütün işleri beğenmesi ve yedinci günde istirahat etmesi anlatılır. “Gök ve yer bütün öğeleri tamamlandı. Yedinci güne gelindiğinde Tanrı

⁸² Tekvin, 1:26-31

⁸³ Madrigal, Eski Anlaşmanın Mesajı, s. 20

⁸⁴ Bristow, Vaat, s.38

⁸⁵ Erdem, Hz. Adem, s.19

⁸⁶ All Scripture is Inspired of God and Beneficial, International Bible Students Association, s.14

⁸⁷ Tekvin, 2:7

⁸⁸ Erdem, Hz. Adem, s.22

yapmakta olduğu işi bitirdi. Yaptığı işten O gün dinlendi. Yedinci günü kutsadı. Onu kutsal bir gün olarak belirledi. Çünkü Tanrı o gün yaptığı, yarattığı bütün işi bitirip dinlendi.”⁸⁹

İkinci Yaratılış Metni: İlk hikayede olduğu gibi ikinci hikayede göklerin yerin yaratılışı başlangıçta zikredilmiştir. Ancak, ilk hikaye ışığın yaratılışıyla devam ederken ikinci hikaye yeryüzünün durumunu tasvir ederek ve yeryüzünü donatacak insanın yaratılışıyla devam etmektedir. “Göğün ve yerin yaratılış öyküsü: Rab Tanrı göğü ve yeri yarattığında, yeryüzünde yabani bir fidan, bir ot bile bitmemişti. Çünkü Rab Tanrı henüz yeryüzüne yağmur göndermemişti. Toprağı işleyecek insanda yoktu. Yerden yükselen buhar bütün toprakları suluyordu. İnsanın yaratılışı Rab Tanrı Adem’i topraktan yarattı ve burnuna yaşam soluğu üfledi. Böylece Adem yaşayan varlık oldu.”⁹⁰ “Susuz boş topraklar” betimlemesi, İsrailoğulları’nın çöl macerasından ayrı ayrı kollar halinde hareket edişlerinden ve bu yaşayışın kutsal metinlere yansımalarından doğmaktadır.⁹¹ Burada zikredilen “Nefes” kelimesi “kendi” ve “kişilikle” eş anlamlıdır. İbranice bu nefes olarak anlaşılır. Popüler kültürde bu fikir, ölen bir kişinin kendi kişiliğini bir sonraki nesle aktarmak için son nefesini tutması uygulaması geleneğiyle ortaya çıkar. Bu sebeple Yusuf, ölmekte olan Yakub’u öper, Yakup’ta, babası ölüm döşeğindeyken ağzından yediden fazla öpmüştür.⁹² Tanrı yaratmış olduğu insan kalıbına yaşam soluğu üflemesiyle insanda maddi ve manevi gücün toplanmasını sağlamıştır.⁹³

Tanrı, insanın yerleştirilmesi için “Aden” adında bir bahçe diker. Bu bahçe birçok güzel, tatlı yemişin bulunduğu, içinden ırmaklar aktığı ve insana gönül açıklığı veren bir bahçedir. Aynı zamanda hayat ağacı olarak bilinen, iyiliği ve kötülüğü bilme ağacı da bu bahçeye yerleştirilir. Dört kola ayrılan bir ırmakla bahçenin sulanması, bakması ve korunması için insanı yerleştirdi.⁹⁴ Bu bahçe Tevrat’ta şöyle tarif edilmektedir. “Rab Tanrı Doğuda, Aden’de bir bahçe dikti. Yarattığı Ademi oraya koydu. Bahçede iyi meyve veren türlü türlü güzel ağaç yetiştirdi. Bahçenin ortasında iyiyle kötüyü bilme ağaç vardı. Aden’den bir ırmak doğuyor bahçeyi sulayıp orada dört kola ayrılıyordu. İlk ırmağın adı Pıson’dur. Altın kaynakları olan Havila sınırları boyunca akar. Orada iyi altın, reçine ve oniks bulunur. İkinci ırmağın adı Gihondur, Kuş sınırları boyunca akar. Üçüncü ırmağın adı Dicle’dir, Âsur’un doğusundan akar. Dördüncü ırmak Fırat’tır. Rab

⁸⁹ Tekvin, 2:1-3

⁹⁰ Tekvin, 2:4-7

⁹¹ Birant Esinoğlu, *Dinlerin Gizemi*, Ceylan Yayıncılık, 1. Baskı, İstanbul, 1996

⁹² Gaster, *Myth, Legend and Costum in the Testament*, s.19

⁹³ Erdem, Hz. Adem, s.28

⁹⁴ Bkz. *Dinler Tarihi Ansiklopedisi*, C.2, s.384; Harman, *Yahudi Kutsal Kitapları*, s.43

Tanrı, Aden bahçesine bakması onu işlemesi için Adem'i oraya koydu. Ona, bahçede istediğin ağacın meyvesini yiyebilirsin diye buyurdu. Ama iyiyle kötüyü bilme ağacından yeme. Çünkü ondan yediğin gün kesinlikle ölürsün.”⁹⁵ Tekvin’de, Cennet kelimesi geçmemektedir. Adem’in yaratılıp konulduğu yere “Aden”⁹⁶ denmiştir. William Smith, Tekvin kitabında tarif edilen cennetin dar bir sahadan çok, her türlü hayvanın içinde yaşadığı, insanın fiziki özelliklerine uygun olan, İran körfezi ile Kafkasya’nın güneyine kadar uzanan bir bölge olduğunu iddia etmektedir.⁹⁷ Farklı bir görüşe göre ise, Tevrat’taki bu bilgilere göre cennet yeryüzündedir. Bu bölge Dicle ile Fırat nehirleri arasında kalan bölgedir.⁹⁸ Ayrıca, Tekvin kitabındaki Aden’in mecazi olarak kullanıldığı Josef Albo, Aden bahçesini “dünyada insanın kaderinin sembolik bir ima” olarak yorumlamıştır. Ona göre Aden bahçesi dünyayı temsil etmektedir.⁹⁹ Burada geçen “Şark” kelimesi sıcak ve rahat ortam anlamına geldiği ayrıca bu bölgenin yeryüzünde herhangi bir bölge olmadığı görüşü de mevcuttur. Ayrıca bu ırmaklar hakkında mistik yorumlar yapılarak insanların manevi kalkınmasını sağlayan nimetleri taşıyan nehirler olarak da tanımlanmışlardır. Bundan dolayı “bu dört nehir cennetten gelmedir.” denilmektedir.¹⁰⁰

Tevrat’ın ikinci metnine göre, Adem yaratılıp cennete konulduktan sonra eşi yaratılmıştır. Tevrat’ta anlatıldığına göre Rab, erkeği yaratıp cennete koyduktan sonra onun yalnızlığını gidermek için yerin hayvanlarını ve göğün kuşlarını yaratmış, bütün bu varlıklara Adem’in ad koymasını istenmiştir. Ancak bunların Adem’in yalnızlığını gideremediğini görünce onun üzerine derin bir uyku getirir ve kaburga kemiğinden kadını yaratır. Adem de ona “İşşa” kadın adını verir.¹⁰¹ Yaratılan ilk kadın “Havva”dır. Bu kelime Tevrat’ta yaşayan anlamında kullanılmıştır.¹⁰² Samuel Noah Kramer, Kitabı Mukaddesteki kaburga öyküsünün Sümer şiirinden alıntı olduğunu iddia ediyor. Sümer şiirinde, “Enki’nin hasta organlarından biri kaburga kemiğidir. Sümerce’de kaburga

⁹⁵ Tekvin, 2:8-17

⁹⁶ Aden Farsça bir kelime olup, çok güzel bir kara parçasını anlatmak için kullanılan cennet (paradise) kelimesi ilk defa “Septuagint” tercümesinde bahçe yerine kullanılmıştır. “Paradise” kelimesi Pehlevi dilindeki Pairi-doéza kelimelerinden türemiş ve Süleyman’ın uzak ülkelere tesis ettiği ticaret neticesinde İbranice’ye geçmiştir. Bir başka görüşe göre ise, Babil dilinde bahçe anlamına gelen “Edinu” veya “Edenu” kelimesinden alınan “Aden” kelimesi, İbranice tat ve zevk anlamında kullanılmıştır. “Aden” kelimesi, rahat ve güzel bir ikamet bölgesi olarak tanımlanır. (Bkz. Erdem, Hz. Adem, s.31; Sağlam, Geçmiş ve Gelecek Arasında Tevrat, s. 36)

⁹⁷ Erdem, Hz. Adem, s.32

⁹⁸ Dinler Tarihi Ansiklopedisi, C.2, s.276

⁹⁹ Erdem, Hz. Adem, s.33

¹⁰⁰ Sağlam, Geçmiş ve Gelecek Arasında Tevrat, s.37

¹⁰¹ Tekvin, 2:18-23

¹⁰² Tekvin, 3:20

kemiğine “Ti” denir. Enki’nin kaburgasını iyileştirilmek için yaratılan tanrıçaya “Ninti”(kaburğa kemiğinin hanımı) adı verilmiştir. Ama Sümerce’de “Ti” sözcüğü aynı zamanda yaşatmak anlamına gelir. Bundan dolayı da “Ninti” adı hem “yaşatan hanım”, hem de “kaburga kemiğinin hanımı” anlamına gelir. Sümer edebiyatında da bir tür sözcük oyunuyla “kaburga kemiğinin hanımı” ile “yaşatan hanım” özdeş hale gelmiştir. İbranice’de “kaburga” ve “yaşatan” sözcükleri arasında hiçbir ortaklık bulunmaması nedeniyle değerini doğal olarak yitirmesine karşın, Kitab-ı Mukaddes’in cennet öyküsüne aktarılıp ölümsüzleştirilmiştir.”¹⁰³ Theoder H.Gaster, Sümer çivi yazısında “tı” “hayat” ve “eğe kemiğini” göstermektedir. Buradaki “Ninti” dişi bir karakter olarak isimlendirilmiştir. Bu dişi karakter, ilk yoruma göre, Kitab-ı Mukaddes’teki, “hay” hayat kelimesi İbranice “Havva’yı” gösterir. İkinci yoruma göre ise, onun ilk insanın eğe kemiğinden yaratılmış olduğunu da gösterir.¹⁰⁴ Bir başka rivayete göre, Havva yaratılmadan önce Lilith denen bir eşi vardı. Lilith, Asurluların, fırtınayı yöneten cinlerden ya da tanrıçalardan biri olan Lilitu sözünden türemiştir. Lilith, cennette ademin sesini dinlemediği, ona karşı çıktığı için tanrının gazabına uğramış ve Tanrı onu yılan biçiminde şeytana dönüştürmüştür. Kadınların başına yıkım getiren, Adem ile Havva’yı cennetten çıkaran kadın işte bu Lilith’dır.¹⁰⁵

Asli Günah: Yine Tekvin kitabının üçüncü babında ilk yaratılış mesajlarının devam ettiğini görüyoruz. Görüleceği üzere burada insanlığın ilk atalarının hataları ve sonuçlarını anlatır. Bu bölüm kadının yılan tarafından kandırılması hikayesiyle başlar. “Rab Tanrının yarattığı yabanıl hayvanların en kurnazı ylandı. Yılan kadına, Tanrı gerçekten, bahçedeki ağaçların hiçbirinin meyvesini yemeyin dedi mi? diye sordu. Kadın, bahçedeki ağaçlarının meyvelerinden yiyebiliriz diye yanıtladı, Ama Tanrı, bahçenin ortasındaki ağacın meyvesini yemeyin, ona dokunmayın; yoksa ölürsünüz’ dedi. Yılan, kesinlikle ölmezsiniz dedi. Çünkü Tanrı biliyor ki, o ağacın meyvesini yediğinizde gözleriniz açılacak, iyi ile kötüyü bilerek Tanrı gibi olacaksınız.”¹⁰⁶ Yılan, bazı din ve inançlarda genellikle ilahi bir gücü bulunduğu inanılan veya tanrı kabul edilen sürüngen bir hayvan olarak gösterilmektedir.¹⁰⁷

Yılan, Tevrat yazarının geleneksel Tevrat hikayelerinden miras olarak aldığı karakter oyuncularından biridir. Tevrat’ın yazarı onu, kendi amacına uydurmak istemiştir. Köken

¹⁰³ Samuel Noah Kramer, *Tarih Sümer’de Başlar*, Çev. Hamide Koyukan, Kabalcı Yayınevi, İstanbul, 1999, s.181-182

¹⁰⁴ Gaster, *Myth, Legend and Costum in the Testament*, s.21

¹⁰⁵ *Dinler Tarihi Ansiklopedisi*, C.2, s.457

¹⁰⁶ Tekvin, 3:1-5

¹⁰⁷ Osman Cilacı, *Dinler ve İnançlar Terminolojisi*, Damla Yayınevi, İstanbul, 2001, s.396

olarak yılan kutsal ağaçların veya pınarın bekçisiydi. Bundan dolayı onun dünya folkloru içinde büyük bir rolü vardır. Ejderha gerçek yılanların ilk kuzeni olarak bilinir. Yılan zeki bir hayvan olarak tasvir edilir. Yılan hakkında kullanılan zekiliğin, kurnazlık ve sinsi anlamına gelmezdi. Gerçek anlamda iki sebepten dolayı yılanın zekasına güvenilmesi gerekir. Birincisi, su yanında yaşar ve su başlangıçta var olan hikmetin yeri olarak düşünülür. İkincisi ise, yılan, yerde sürünen mezar taşlarına sıkça giden ve ölünün somut hali olarak düşünülen bir canlıdır. Bu inanış günümüz ilkel kabilelerinde de yaygındır.¹⁰⁸

Kadın yasak ağacın meyvesini yer ve Adem'e yedirir. Bu hatanın ilk ve hemen ortaya çıkan neticesi, çıplaklıklarını görerek bunun doğru olmadığını anlamaları ve ilk masumiyetlerini kaybetmeleridir. "Kadın ağacın güzel meyvesini yemek için uygun ve bilgelik kazanmak için çekici olduğunu gördü. Meyveyi koparıp yedi. Yanındaki kocasına verdi, o da yedi. İkisinin de gözleri açıldı. Çıplak olduklarını anladılar. Bu yüzden incir yaprakları dikip kendilerine önlükler yaptılar."¹⁰⁹ Carlos Madrigal, "Burada işlenen günahın özü isyan ve itaatsizliktir. Günah bizi, öncelikle Tanrı'nın isteklerini tanımamaya, sonra diğer insanlara karşı bencil davranmaya, en sonunda da ölüme sürükler. Hayatımızı Tanrı'nın isteğine göre yönlendirmediğimiz her kararda, kendimizi "Tanrı" ilan etmiş oluruz ki, Tanrı tanımazlık ve putperestliğin esası da budur."¹¹⁰ İyilik ve kötülüğü bilme ağacı Yahudi din adamları tarafından farklı şekillerde değerlendirilmiştir. Bazıları, Adem ve Havva suç işledikleri esnada, incir yapraklarıyla örtünmeye çalışmalarından esinlenerek bunun incir ağacı olduğunu söylemişlerdir. Talmud'ta Adem'in yediği ağacın asma olduğunu belirterek, insan üzerinde hiçbir ağacın bu derece yıkım meydana getirmedigi ileri sürülmüştür. Bunu esas alanlar, Havva'nın Adem'e ikram ettiği şeyin üzüm şarabı olduğunu iddia ederek Talmud'un görüşünü benimsemiştir. Bazıları ise, iyiliği bilme ağacının kavun ve buğday olduğunu iddia etmişlerdir."¹¹¹ Tanrı'nın iyiliği ve kötülüğü bilme ağacından yemeyi yasaklamasındaki amaç, insanın Tanrı'ya bağlılığını öğretmek ve Onun isteği ve iradesinin insanları için önemli olduğunu vurgulamaktır.¹¹²

Bu hatanın sonucunda ilahi yargı başlar ve suçlular Tanrı tarafından yargılanır. Öncelikle insanın suç işlemesine sebep olan yılanın cezası bildirilir. Tanrı tarafından

¹⁰⁸ Gaster, *Myth, Legend and Costum In the Testament*, s.35-36

¹⁰⁹ Tekvin, 3:6-7

¹¹⁰ Madrigal, *Eski Antlaşman'ın Mesajı*, s.22

¹¹¹ Erdem, *Hız Adem*, s.37

¹¹² Madrigal, *Eski Antlaşman'ın Mesajı*, s.21

yaptıklarından dolayı yerde sürünerek cezalandırılır.“Derken, günün serinliğinde bahçede yürüyen Rab Tanrı’nın sesini duydular. O’ndan kaçıp ağaçların arasına gizlendiler. Rab Tanrı Adem’e, neredesin? diye seslendi. Adem, bahçede sesini duyunca korktum. Çünkü çıplaktım, bu yüzden gizlendim dedi. Rab Tanrı, çıplak olduğunu sana kim söyledi? diye sordu, sana meyvesini yeme dediğim ağaçtan mı yedin? Adem, yanıma koyduğün kadın ağacın meyvesini bana verdi, ben de yedim diye yanıtladı. Rab Tanrı, kadına nedir bu yaptığın? diye sordu. Kadın, yılan beni aldattı, o yüzden yedim diye karşılık verdi. Bunun üzerine Rab Tanrı, yılanı, bu yaptığından ötürü bütün evcil ve yabanıl hayvanlarının en lanetlisi sen olacaksın dedi, karnının üzerinde sürünecek, yaşamın boyunca toprak yiyeceksin. Ömrünün bütün günlerinde toprak yiyeceksin.”¹¹³

Tanrı, yargıladığı suçluların cezalarını bildirdi. Tanrı, kadını doğum yaparak, erkeği ise emek harcamadan hiçbirşey kazanamayacağı cezasını verdi. Ayrıca, sonra insan soyunun ölümsüz olamayacağı vurguladı. “Seninle kadını, onun soyuyla senin soyunu birbirinize düşman edeceğim. Onun soyu senin başını ezecek, sen onun topuğuna saldıracaksın Rab Tanrı kadına, çocuk doğururken sana çok acı çektireceğim dedi, ağrı çekerek doğum yapacaksın. Kocana istek duyacaksın, seni o yönetecek. Rab Tanrı Adem’e, karının sözünü dinlediğin ve sana, meyvesini yeme dediğim için toprak senin yüzünden lanetlendi, dedi. Yaşam boyu emek vermeden yiyecek bulamayacaksın. Toprak sana diken ve çalı verecek, yaban otu yiyeceksin. Toprağa dönünceye denk ekmeğini alın teri dökerek kazanacaksın. Çünkü topraksın ve topraktan yaratıldın ve yine toprağa döneceksin.”¹¹⁴

Son olarak Tanrı, deriden elbiseler yapıp, Adem ve Havva’yı giydirdi. İnsanın Tanrı karşısında ölümsüz olamayacağı vurgulandıktan sonra Adem ve eşinin Eden bahçesinden çıkarılışlarıyla hikaye son bulur. “Rab Tanrı Adem’le karısı için deriden giysiler yaptı, onları giydirdi. Sonra, Adem iyiyle kötüyü bilmekle bizlerden biri gibi oldu dedi. Artık yaşam ağacına uzanıp meyve almasına, yiyip ölümsüz olmasına izin verilmemeli. Böylece Rab Tanrı, yaratılmış olduğu toprağı işlemek üzere Adem’i Aden bahçesinden çıkardı. Onu kovdu. Yaşam ağacının yolunu denetlemek için de Keruvlar¹¹⁵ ve her yana dönen alevli bir kılıç yerleştirdi.”¹¹⁶

Asli günah, yaratılan ilk insanı dünyanın başlangıcı ve sonunu, inançsız insanların Nuh tufanı ile yeryüzünden temizlenişini ve şimdiki kötü dünyanın doğuşunu ve

¹¹³ Tekvin, 3:8-13

¹¹⁴ Tekvin, 3:14-19

¹¹⁵ Keruv/Kerub; kanatlı ve doğa üstü varlıklar ve bunların heykelerine denir.(Bkz. Kutsal Kitap, s.1616)

¹¹⁶ Tekvin, 3:21-24

insanların neden öldüğünü gösterir. Tanrı, asli günahıtan sonra İbrahim, İshak ve Yakup ile ilişkilerini kutsayarak yeni dünyanın doğuşunu hazırlamış ve insanları en uygun amacı olan doğru olmaya yönlendirmesi ancak Yehova'nın yasasına uymakla gerçekleşecektir.¹¹⁷

Tekvin kitabının, bu ilk üç babı, eski kavimlerin kozmogoni veya mitolojilerinden özetlenmiş masallar olmalıdır. Kutsal kitabın yazarı, her tür politeist hataları çıkarmış ve onları monoteist doktrine uygun hale getirmiştir. Bu üç bölüm, gerçekte, temelden yoksun, dini ve felsefi hakikatleri iyice yerleştirmek için tarih şeklinde takdim edilen sembol ve istiarelerdir. Bu üç bölüm, kısmen tarihi, kısmen de hayali efsaneler ve ruhların eğitimi ve yetişmesi için meydana getirilmiştir. Tekvin kitabının ilk on bir bölümü, Sümer, Akad ve Asurlara ait kozmogoni ve mitolojilerden etkilenmişlerdir. Bu bölgelerin en eski belgeleri, "Yaratılış şiiri, Adapa Efsanesi, ve Gılgamış Destanı"dır. Yaratılış şiiri, ilk kaosu, Marduk ile Tiamat arasındaki savaşı, Marduk'un zaferini dünyanın, onun tarafında oluşumu (gök, yıldızlar ve canlılar) anlatılmaktadır. Bu şiir de, insanın yaratılışından bahsedilmemektedir. Bu konu, "Kalde Kozmogonisi" adı verilen başka bir metinde anlatılmaktadır. Bu metne göre, Kalde'nin büyük şehirleri, yeryüzü devleri, Anunnakiler, daha önce yaratılmıştır. İnsan yaratılışı, Marduk ile tanrıça Aruru'nun işidir. Daha sonra da bitkiler ve hayvanlar yaratılmıştır. Adapa Efsanesine göre, Adapa'ya, göklerde ve yerde bulunan şeyler, "Ea" tarafından öğretilmiştir. O, ölümsüzlük imtiyazına sahip olmamıştır. Kendisini himaye eden ilahın emri üzerine o, hayat bitkisinden yemeyi ve hayat suyundan içmeyi reddetmiştir. Sadece, uluhiyetin kendisine takdim ettiği elbiseyi kabul etmiştir.¹¹⁸

Kayin ve Habil: İnsanlık tarihindeki ilk düşmanlık ve kıskançlık kardeşler arasında meydana gelmiştir. Bu, Adem ile Havva'nın cennetten kovuluşunu gerektiren suçlardan dolaydır.¹¹⁹ Tevrat'ta zikredilen bu kıssada, çocukların isimleri, kaç yıl, nerede yaşadıkları ve geçimlerinin ne olduğu da belirtilmektedir. "Adem karısı Havva ile yattı. Havva hamile kaldı ve Kayin'i doğurdu. Rab'bin yardımıyla bir oğul dünyaya getirdim dedi. Daha sonra Kayin'in kardeşi Habil'i doğurdu. Habil çoban oldu, Kayin ise çiftçi. Günler geçti. Bir gün Kayin toprağın ürünlerinden Rab'be kurban getirdi. Habil de sürüsünde ilk doğan hayvanlardan bazılarını, özellikle de yağlarını getirdi. Rab Habil'i ve kurbanını kabul etti. Kayin'le kurbanını ise reddetti. Kayin çok öfkelenildi, suratını

¹¹⁷ All Scripture is Inspired of God and Beneficial, International Bible Students Association, s.17-18

¹¹⁸ Harman, Yahudi Kutsal Kitapları, s.55

¹¹⁹ Dinler Tarihi Ansiklopedisi, C.2, s.384

astı. Rab Kayin'e niçin öfkelenedin? diye sordu, Niçin surat astın? Doğru olanı yapmasan, seni kabul etmez miyim? Ancak doğru olanı yapmasan, günah kapıda pusuya yatmış, seni bekliyor. Ona egemen olmalısın. Kayin kardeşi Habil'e, haydi, tarlaya gidelim dedi. Tarlada birlikte iken kardeşine saldırıp onu öldürdü. Rab Kayin'e, kardeşin Habil nerede? diye sordu. Kayin, bilmiyorum, kardeşimin bekçisi miyim ben? diye karşılık verdi. Rab, ne yaptın? dedi, kardeşinin kanı bana topraktan sesleniyor. Artık döktüğün kardeş kanını içmek için ağzını açan toprağın laneti altındasın. İşlediğin toprak bundan böyle sana ürün vermeyecek. Yeryüzünde aylak aylak dolaşacaksın. Kayin, cezam kaldıramayacağım kadar ağır diye karşılık verdi. Bugün beni bu topraklardan kovdun. Artık huzurundan uzak kalacak, yeryüzünde aylak aylak dolaşacağım. Kim bulsa öldürecek beni. Bunun üzerine Rab, seni kim öldürürse, ondan yedi kez öç alınacak. dedi. Kimse bulup öldürmesin diye Kayin'in üzerine bir nişan koydu. Kayin Rab'bin huzurundan ayrıldı. Aden bahçesinin doğusunda, Nod topraklarına yerleşti.¹²⁰ Kayin'in çocukları olur. Bundan sonra Tevrat, Kayin'in bir çok torunlarını saymaktadır.¹²¹ Kayin'in bir şehir kurduğu bu şehrin halkının çoğunluğunun hayvancılıkla uğraştığını zaman içinde bu şehirde sanat gelişti ve müzik aletleri icat edilmiştir. Bronz ve demirin yoğun bir şekilde kullanımıyla madencilik ilerlemiştir. Adem ve Havva'nın, Şit adında bir oğlu daha olmuş ve insanlar böylece çoğalmışlardır. İşte o zaman insanlar iki yüzlülükle Yahova'nın adlarını ağızlarına almaya başladılar.¹²²

Bu kıssada anlatılan iki kişinin Hz. Adem'in çocukları olmadıkları, İsrailoğullarından iki kişi oldukları iddia edilmektedir. Çünkü kardeşlerden birinin diğerini öldürmesi olayı İsrailoğullarında kisasın emredilmesine sebep olmuştur. Bu iki kardeş Hz.Ademin çocukları olsaydı, onların yaptıklarından dolayı niçin İsrailoğullarına kisas emredilmiş olsun şeklinde sorulmaktadır.¹²³

2.2.2. Tufan

Tufan olayı Yahovist ve Ruhban metinlerde farklı şekillerde anlatılır. Bundan dolayı sık sık tekrarlarla karşılaşılır. Tufanla ilgili Yahovist metin, insan için mutlu neticeler

¹²⁰ Tekvin, 4:1-16

¹²¹ Tekvin, 4:17-26

¹²²Bkz. All Scripture is Inspired of God and Beneficial, International Bible Students Association, s.15; Shcultz, Kutsal Kitap Araştırmaları, s.17; Hayrullah Örs, Musa ve Yahudilik, Remzi Kitapevi, İstanbul, 1999, s.39

¹²³ Sait Şimsek, Kur'an Kıssalarına Giriş, Yöneliş Yayınları, İstanbul, 1993, s.217

doğuracak ve Tanrı tarafından kabul edilen bir takdimmeye yöneliktir. Ruhban metin ise daha çok gemi inşası ile, Tanrı'nın Nuh ile yaptığı ahit üzerinde durmaktadır. Diğer taraftan, bu iki farklı geleneği uzlaştırmaya yönelik değişikliklere de rastlanmaktadır.¹²⁴

Tekvin, tufan olayı gerçekleşmesinin nedenlerini ilk insan Adem'in ölümünden sonra O'nun soyunun yaptıklarından dolayı gerçekleştiğini bildirir. Daha sonra Şit'in soyu sayılır. Şit'in torunlarının içinde, Yahova'nın adını "doğru Tanrı'yla ilerlemek" diye anıp onu kutsayan, Enoş göze çarpar, Enoş'un, torununun torunu Nuh doğar. Bu zamanda, dünyada şiddeti arttıran bir şeyler baş gösterir. Tufan hadisesinin sebebi olarak, insanların bozulması gösterilir. Tanrı'nın melekleri insanların güzel kızlarıyla evlenebilmek için, cennetteki yerlerinden vazgeçerler. Bu yasak ilişkiler "Nefilim" adında melez, karışık bir ırk yaratır ki, bu ırk Tanrı için değil kendileri için isim yapmışlardır. Bu yüzden Yahova Nuh'a insanları ve hayvanları devam eden kötülük yüzünden yok edeceğini bildirir. "Yeryüzünde insanlar çoğalmaya başladı, kızlar doğdu. Allah Oğulları insan kızlarının güzelliğini görünce beğendikleriyle evlendiler."¹²⁵

Metinde geçen "Allah oğulları", ilahi tabiatı paylaşan esrarengiz varlıklardır. Putperestler bu ilahi varlıkları ilahlaştırmışlardır. Kitab-ı Mukaddes ise, bu varlıkları Allah'a izafe etmiştir. Sonraki dönem Yahudiliği, "Allah Oğullarını", suç işlemiş melekler veya Şit oğulları diye yorumlamıştır. Allah Oğullarıyla, insan kızlarının birleşmesi hadisesi, tufan felâketinin başlangıcı olarak takdim edilmiştir.¹²⁶ Ayrıca insanın ömrünün yüz yirmi yıla sınırlandırılmıştır. "Rab, Ruhum insanda sonsuza denk kalmayacak, çünkü o ölümlüdür dedi. İnsan ömrü yüz yirmi yıl olacak."¹²⁷

İnsanların kötülükleri sebebiyle Tanrı, onları yarattığına pişman olur ve insanları, hayvanları ve göğün kuşlarını yeryüzünden silmeğe karar verir. "Rab baktı, yeryüzünde insanın yaptığı kötülük çok, akli fikri hep kötülükte insan yarattığına pişman oldu. Yüreği sızladı.Yarattığım insanları, hayvanları, sürüngenleri kuşları yeryüzünden silip atacağım. Ama Nuh Rab'bin gözünde lütuf buldu."¹²⁸ Tevrat'ta tufandan sonra yüce Allah'ın pişmanlık duyduğu ve bir daha yeryüzünde böyle bir tufan yaratmayacağı anlatılmaktadır.

¹²⁴ Harman, Yahudi Kutsal Kitapları, s.45

¹²⁵ Bkz. All Scripture is Inspired of God and Beneficial, International Bible Students Association, s.15; Tekvin, 6:1-2

¹²⁶ Harman, Yahudi Kutsal Kitapları, s.45

¹²⁷ Tekvin, 6:3

¹²⁸ Tekvin, 6:5-8

Ruhban metni, Tekvin 6:9'dan itibaren başlatmaktadır. Elohim, Nuh'tan, bir gemi yapmasını ister. Geminin şeklini ve ölçülerini bildirir. Uzunluk üç yüz arşın, elli arşın, yükseklik otuz arşın olacaktır. Gemiye, her canlıdan erkek ve dişi olmak üzere ikişer adet alınacaktır. Nuh, oğulları, karısı ve oğullarının karıları da bineceklerdir. "Nuh'un öyküsü şöyledir: Nuh doğru bir insandı. Çağdaşları arasında kusursuz birisiydi. Tanrı yolunda yürüdü. Üç oğlu vardı. Sam, Ham, Yafet Tanrı'nın gözünde yeryüzü bozulmuş, zorbalıkla dolmuştu. Tanrı yeryüzüne baktı ve her şeyin ne denli bozulduğunu gördü. Çünkü insanlar yoldan çıkmıştı. Tanrı Nuh'a, insanlığa son vereceğim dedi. Çünkü onlar yüzünden yeryüzü zorbalıkla doldu. Onlarla birlikte yeryüzünü helak edeceğim. Kendine Gofer ağacından bir gemi yap. İçini dışını ziftle, içeriye kamaralar yap. Gemiye şöyle yapacaksın: Uzunluğu üç yüz, genişliği elli, yüksekliği otuz arşın olacak. Pencere de yap, boyu yukarıya doğru bir arşını bulsun. Kapıyı geminin yan tarafına koy. Alt orta ve üst güverteler yap. Yeryüzüne tufan göndereceğim. Göklerin altında soluk alan bütün canlıları yok edeceğim. Yeryüzündeki her canlı ölecek. Ama seninle bir anlaşma yapacağım. Oğulların, karın, gelinlerinle birlikte gemiye bin. Sağ kalabilenler için her canlı türünden bir erkek, bir dişi olmak üzere birer çifti gemiye al. Çeşit çeşit kuşlar, hayvanlar, sürüngenler sağ kalmak için çiftler çiftler sana gelecekler. Yanına hem kendin, hem onlar için yenebilecek ne varsa al, ileride yemek üzere depola. Nuh Tanrı'nın bütün buyruklarını yerine getirdi."¹²⁹ Tevrat'a göre, gemiye binen ve tufandan kurtulanlar Hz.Nuh ile onun eşleri ile oğulları ve oğullarının eşleridir.

Yedinci babta, yine bineceklerin tür ve sayıları verilir ancak bu sayılar, 6:19-20'deinde farklıdır. Burada her temiz hayvandan yine erkek ve dişi olarak yedişer, temiz olmayan hayvanlardan ise, yine erkek ve dişi olarak ikişer çift alınacaktır. Göğün kuşlarından da erkek ve dişi olarak yedişer alınacaktır. "Yeryüzünde soylar tükenmesin diye, yanına temiz sayılan hayvanlardan erkek ve dişi olmak üzere yedişer çift, kirli sayılan hayvanlardan birer çift, kuşlarından yedişer çift al."¹³⁰

Tekvin kitabının 7:8-9'da ise, 7:2-3'ün tersine, temiz olan ve olmayan bütün hayvanlardan, kuşlardan ve toprak üzerinde sürünenlerin hepsinden erkek ve dişi olarak, ikişer ikişer gemiye girdikleri belirtilmektedir. Ve "Yahve" yerine "Elohim" kelimesi kullanılmaktadır.¹³¹

¹²⁹ Tekvin, 6:9-22

¹³⁰ Tekvin, 7:2-3

¹³¹ Harman, Yahudi Kutsal Kitapları, s.45

Tufan kırk gün sürmüştür. “Çünkü yedi gün sonra, yeryüzüne kırk gün kırk gece yağmur yağdıracağım. Yarattığım her canlıyı yeryüzünden silip atacağım. Tufan kırk sürdü. Çoğalan sular gemiyi yerden yukarı kaldırdı.”¹³² Suların yeryüzünde ne kadar kaldığını da bildirir. “Sular yüz elli gün boyunca yeryüzünü kapladı.”¹³³ Daha sonra Elohim, Nuh’u ve onunla beraber gemide bulunanları hatırlar ve tufan durur. Yüz elli günün sonunda sular da azalır. “Sonra Tanrı Nuh’u ve gemideki evcil ve yabanıl hayvanları anımsadı. Yeryüzünde bir rüzgar estirdi, sular alçalmaya başladı. Enginlerin kaynakları, göklerin kapakları kapandı. Yağmur dindi. Sular yeryüzünden çekilmeye başladı. Yüz elli gün geçtikten sonra sular azaldı.”¹³⁴ Tufan sonrasında Nuh geminin penceresini açar, önce karga arkasından da güvercin bir zeytin dalı ile gemiye döner. Yedi gün sonra güvercini tekrar gönderir ve fakat güvercin artık dönmez. “Kırk gün sonra Nuh yapmış olduğu geminin penceresini açtı; kuzgunu dışarı gönderdi. Kuzgun sular kuruyuncaya kadar dönmedi, uçup durdu. Bunun üzerine Nuh suların yeryüzünden çekilip çekilmediğini anlamak için güvercini gönderdi. Güvercin konacak bir yer bulamadı, çünkü her yer suyla kaplıydı. Gemiye, Nuh’un yanına döndü. Nuh uzanıp güvercini tuttu ve gemiye, yanına aldı. Yedi gün daha bekledi, sonra güvercini yine dışarı saldı. Güvercin gagasında yeni kopmuş bir zeytin yaprağıyla akşamleyin geri döndü. O zaman Nuh suların yeryüzünden çekilmiş olduğunu anladı. Yedi gün daha bekledikten sonra güvercini yine gönderdi. Bu kez güvercin geri dönmedi.”¹³⁵

Nuh’un gemisinin Ararat dağına oturmasıyla tufan sona erer. “Gemi yedinci ayın on yedinci günü Ararat dağlarına oturdu.”¹³⁶ Tufan sonunda, yer üzerindeki sular kurur Elohim, Nuh’a gemiden çıkmasını söyler. “Nuh altı yüz bir yaşındayken, birinci ayın birinde yeryüzündeki sular kurudu. Nuh geminin üstündeki kapağı kaldırıncaya toprağın kurumuş olduğunu gördü. İkinci ayın yirmi yedinci günü toprak tümüyle kurumuştur. Tanrı Nuh’a karın, oğulların ve gelinleriyle birlikte gemiden çık dedi, kendinle birlikte bütün canlıları, kuşları hayvanları sürüngenleri de çıkar. Üresinler, verimli olsunlar yeryüzünde çoğalsınlar. Nuh karısı, oğulları ve gelinleriyle gemiden çıktı. Bütün hayvanlar, sürüngenler, kuşlar, yeryüzünde yaşayan her tür canlı da gemiyi terk etti.”¹³⁷ Tufanla ilgili Babil efsanesinde ise, peş peşe üç kuş bırakılır. Bunlar, karga, güvercin ve kırlangıçtır. Ruhban metnine göre, tufan bir yıl on gün devam etmiştir. Yahovist metne

¹³² Tekvin, 7:4, 17

¹³³ Tekvin, 7:24

¹³⁴ Tekvin, 8:1-3

¹³⁵ Tekvin, 8:6-12

¹³⁶ Tekvin, 8:4

¹³⁷ Tekvin, 8:13-17

göre ise, kırk gün devam etmiştir. Fakat bu kırk günden önce bir hafta, sonra ise üç haftalık bir süre geçmektedir.¹³⁸

Hız.Nuh, gemiden çıktıktan sonra, Yahve için bir mezbah yapar ve her temiz hayvandan, her temiz kuştan alarak, mezbah üzerinde yakılan takdimeler arz eder. ‘Nuh Rab’be bir sunak yaptı. Orada bütün temiz sayılan hayvanlarla kuşlardan yakmalık sunular sundu.’¹³⁹

Yahovist metne göre, Elohim’e yapılacak takdimeler, Kabil ve Habil ile başlamıştır. Burada ise Nuh ile birlikte ilk defa, ateşte yakılan takdimeler ortaya çıkmaktadır. Yahve, ateşte yanan kurbanın hoş kokusunu koklayarak, insan sebebiyle toprağı lanetlemeyeceğini belirtir. “Güzel kokudan hoşnut olan Rab içinden şöyle dedi: İnsanlar yüzünden bir daha lanetlemeyeceğim. Çünkü insan yüreğindeki eğilimler çocukluğundan beri kötüdür. Şimdi yaptığım gibi bütün canlıları bir daha yok etmeyeceğim.”¹⁴⁰

Nuh ziraatle uğraşır, bağ diker, şarap içer ve şarhoş olur. Çadırında çıplak kalır. Çıplaklığını gören, Sam’ın oğlu Kenan’ı lanetler. “Gemiden çıkan Nuh’un oğulları Sam, Ham ve Yafet idi. Ham Kenan’ın babasıydı. Nuh’un üç oğlu bunlardı. Yeryüzüne yayılan bütün insanlar onlardan üredi. Nuh çiftçiydi, ilk bağı o dikti. Şaraptan içip sarhoş oldu, çadırının içinde çırpıçıplak uzandı. Kenan’ın babası olan Ham babasının çıplak olduğunu görünce dışarı çıkıp iki kardeşine anlattı. Sam’la Yafet bir giysi alıp omuzlarına attılar, geriye yürüyerek çıplak babalarını örttüler. Babalarını çıplak görmemek için yüzlerini öbür yana çevirdiler. Nuh ayılınca küçük oğlunun ne yaptığını anlayarak, Şöyle dedi: Kenan’a lanet olsun, köleler kölesi olsun kardeşlerine. Övgüler olsun Sam’ın Tanrısı Rab’be, Kenan Sam’a kul olsun. Tanrı Yafet’e bolluk versin, Sam’ın çadırlarında yaşasın, Kenan Yafet’e kul olsun.”¹⁴¹ Daha sonra, Nuh’un Oğullarının zürriyetleri anlatılır.¹⁴²

Tufan sonrasında Yahova, Nuh ve ailesini korumuş kutsamış, bazı hükümler bildirmiş ve onlara dünyayı kendi soylarıyla doldurmalarını emretmiştir. “Verimli olun çoğalın Yeryüzünde üreyin artın.”¹⁴³ Tanrı onların et yemelerine izin verir. Cesedin ruhu, hayatı olan ve bir katilin suçunu içerdiği için kan yememelerini söyler. “Yalnız kanlı et yemeyeceksiniz, çünkü kan canı içerir. Kim insan kanı dökerse, kendi kanıda

¹³⁸ Harman, Yahudi Kutsal Kitapları, s.46

¹³⁹ Tekvin, 8:20

¹⁴⁰ Tekvin, 8:21

¹⁴¹ Tekvin, 9:18-27

¹⁴² Tekvin, 10:1-32

¹⁴³ Tekvin, 9:7

insan tarafından dökülecektir. Çünkü Tanrı insanı kendi suretinde yarattı.”¹⁴⁴ Tanrı’nın dünyaya bir daha asla böyle bir tufan göndermeyeceği gökkuşağının çıkmasıyla onaylar. “İnsanlar yüzünden yeryüzünün bir daha lanetlemeyeceğim...Yayımı bulutlara yerleştireceğim ve bu yeryüzüyle aramdaki anlaşmanın belirtisi olacaktır.”¹⁴⁵ Nuh dokuz yüz elli yaşında ölür.¹⁴⁶

Sümer mitolojisinde, Kitab-ı Mukaddes’teki, tufan olayının karşılığı olarak Ziusudra hikayesi anlatılır. Ziusudra, dindar, tanrı korkusu olan, düşler ve büyü sözler yoluyla bildirilen tanrısal vahiyleri hep gözetken bir kral olarak betimlenmiştir. Bu hikayeye göre, Tanrısal bir ses kendisine, tanrılar meclisinin bir tufan çıkarma ve “insanlığın tohumunu kurutma” kararı aldığını bildirilir. Böylece Ziusudra, kocaman bir gemi yapar. Tufan bütün şiddetiyle ülkeyi kaplandığını ve yedi gün yedi gece sular altında kaldı. Sonra güneş tanrısı “Utu” değerli ışığını her yere saçarak tekrara ortaya çıkar. Ziusudra, önünde yerlere kapanıp ona kurbanlar sunar. Daha sonraki bölümlerde, Ziusudra’nın tanrılaştırılması anlatılır. An ve Enlil’in önünde secdeye varan Ziusudra’ya tanrılarinki gibi bir yaşam ve ebedi soluk verilir. Böylece Ziusudra, güneşin doğduğu yer olan ölümsüzler ülkesi olan Dilmun’a götürülür.¹⁴⁷

Tufan olayı, Sümer mitolojisinde yer altı sularının aniden yeryüzüne çıkışı, Babil mitolojisinde ise şu ifade kullanılır. “Tüm yeryüzü denizdi ve bu denizin ortasında boru gibi bir fıskiye vardı.” Bu ifade, Sami mitolojisinde de yer almaktadır. Suriye Kilise Papazı Ephraim Syrus, yaratılış kelimeleri üzerinde yorum yaparken, gökyüzü yukarıyı kutsama yeraltı ise aşağıyı kutsamadır. Gökyüzü yağmur ve çığdır. Yeraltı ise, okyanuslardan beslenen ırmakları gösterir.¹⁴⁸

Onuncu baptaki şecerelerle ilgili bilgiler verilir ve Yahudilerin M.Ö. VI. asırdaki coğrafi ve etnografik bilgilerini anlatılmaktadır.¹⁴⁹

2.2.3.Babil Kulesi

Değişik ırk ve dillere rağmen, insan soyu belirsiz bir süre boyunca aynı bölgede yaşamaya devam etti. Tanrı’nın tüm yeryüzüne yayılmaları için verdiği buyruğa karşı geldiler. Kendi başarılarından zevk aldıkları için, Şinar ovasında Babil kulesini inşa

¹⁴⁴ Tekvin, 9:4, 6

¹⁴⁵ Tekvin, 8:21; 9:13

¹⁴⁶ Tekvin, 9:29

¹⁴⁷ Kramer, Tarih Sümer’de Başlar, s.190-193

¹⁴⁸ Gaster, Myth, Legend and Costum in the Testament, s.7

¹⁴⁹ Harman, Yahudi Kutsal Kitapları, s.46

etmeye başladılar. Fakat, Tanrı olaylara müdahale etti ve dillerini karıştırarak başarılarını sona erdirdi. Bunun sonucu olarak da ırklar, Tanrı'nın başlangıçta istediği gibi farklı bölgelerine yayıldılar. Başlangıçta dünyadaki bütün insanlar aynı dili konuşur, aynı sözleri kullanırdı. Doğuya göçerlerken Şinar bölgesinde bir ova bulup oraya yerleştiler. Birbirlerine, gelin, tuğla yapıp iyice pişirelim dediler. Taş yerine tuğla, harç yerine zift kullandılar. Sonra, kendimize bir kent kuralım dediler, göklere erişecek bir kule dikip ün salalım, böylece yeryüzüne dağılmayız. Rab insanların yaptığı kentle kuleyi görmek için aşağıya indi. Tek bir halk olup aynı dili konuşarak onu yapmaya başladıklarına göre, düşündüklerini gerçekleştirecek, hiçbir engel tanımayacaklar dedi, gelin, aşağı inip dillerini karıştıralım ki, birbirlerini anlamasınlar. Böylece Rab onları yeryüzüne dağıtarak kentin yapımını durdurdu. Bu nedenle kente Babil adı verildi. Çünkü Rab bütün insanların dilini orada karıştırmış ve onları yeryüzünün dört bucağına dağıtmıştı.”¹⁵⁰

Nuh'un üç oğlu, Tanrı'nın emirlerini yerine getirerek şimdi insan ırkının ataları olan yedi aile oluştururlar. Buna Ham'ın torunu Nimrad dahil edilmez. Çünkü o Yahova'nın çok büyük bir düşmandır. O bir krallık kurup şehirler inşa eder. Bu dünyada yalnız konuşulan tek dil vardır. Dünya üzerine yayılmak yerine, insanlar bir şehir ve zirvesi cennete ulaşan bir kule yapmayı tercih ederler. Böylece kendileri için kutlu bir isim yapabileceklerdir. Yahova onların dillerini karıştırıp bu isteklerinin önüne geçip onları engeller ve onları dağıtır. Bundan dolayı, Şehrin adı Babel (karışıklık) dir.¹⁵¹ Madrigal, Babil kulesinin yapılma nedeni İnsanların ilk şehir devletleri oluşturduktan sonra bu şehir devletlerinde Tanrı'nın emirlerine karşı başkaldırımları zamanla bu başkaldırımlar insanların Tanrı'nın gücünü yıldızlarda, cinlerde ve putlarda aramalarına neden olmuştur.¹⁵² Roger Garaudy, Mezopotamya'nın çok katlı piramitlerinin insanların yeryüzündeki zaferini simgelediğini ve aynı zamanda Tanrı ile insan arasındaki aşkınlığı belirgin bir hale getirdiğini ifade eder.¹⁵³

¹⁵⁰ Tekvin, 11:1-9

¹⁵¹ All Scripture is Inspired of God and Beneficial, International Bible Students Association, s.15

¹⁵² Madrigal, Eski Anlaşma'nın Mesajı, s.19

¹⁵³ Roger Garaudy, Yaşayanlara Çağrı, Çev. Cemal Aydın-Nuri Aydoğmuş, Pınar Yayınları İstanbul, 2000, s.178

2.3. Tekvin Kitabı'nın Son Mesajlar

2.3.1. İsrailoğulları'nın Ataları

On ikinci bapta, Hz. İbrahim'in Yahve'nin emirleriyle ülkesinden göç edip, Kenan diyarına, oradan da Mısır'a gidişi anlatılır. Hz. İbrahim, karısının güzelliği sebebiyle öldürülmek için, Sara'dan eşi değil de kız kardeşi olduğunu söylemesini ister. "Ülkedeki şiddetli kıtlık yüzünden Avram¹⁵⁴ geçici bir süre için Mısır'a gitti. Mısır'a yaklaştıklarında karısı Sara'a, güzel bir kadın olduğunu biliyorum dedi, olur ki Mısırlılar seni görüp, bu onun karısı diyerek beni öldürür, seni sağ bırakırlar. Lütfen, onun kız kardeşiyim de ki, senin hatırın için bana iyi davransınlar, canıma dokunmasınlar. Avram Mısır'a girince, Mısırlılar karısının çok güzel olduğunu fark ettiler. Kadını gören Firavun'un adamları, güzelliğini Firavun'a övdüler. Kadın Saraya alındı. Onun hatırı için Firavun Avram'a iyi davrandı. Avram davar, sığır, erkek ve dişi eşek, erkek ve kadın köle, deve sahibi oldu. Rab Avram'ın karısı Sara yüzünden Firavun'la ev halkının başına korkunç felaketler getirdi. Firavun Avram'ı çağırarak, Nedir bana bu yaptığın? dedi, neden Sara'nın karın olduğunu söylemedin? Niçin Sara kız kardeşimdir diyerek onunla evlenmeme izin verdin? Al karını, git! Firavun Avram için adamlarına buyruk verdi. Böylece Avram'la karısını sahip olduğu her şeyle birlikte gönderdiler."¹⁵⁵ Aynı olay İshak ve Rebeka içinde anlatılır. "Böylece İshak Gerar'da kaldı. Yöre halkı karısıyla ilgili soru sorunca, kız kardeşimdir diyordu. Çünkü karımdır demekten korkuyordu. Rebeka yüzünden yöre halkı beni öldürebilir diye düşünüyordu. Çünkü Rebeka güzeldi. İshak orada uzun zaman kaldı. Bir gün Filist Kralı Avimelek, pencereden dışarı bakarken, İshak'ın karısı Rebeka'yı okşadığını gördü. İshak'ı çağırarak, bu kadın gerçekte senin karın! dedi, Neden kız kardeşin olduğunu söyledin? İshak, çünkü onun yüzünden canımdan olurum diye düşündüm dedi. Avimelek, nedir bize bu yaptığın? dedi, Az kaldı halkımdan biri karınla yatacaktı. Bize suç işletecektin. Sonra bütün halka, kim bu adama ya da karısına dokunursa, kesinlikle öldürülecek diye buyruk verdi."¹⁵⁶ Ayrıca Mısır'la ilgili bu hadise Gerar'da İbrahim ile Abimelek arasında geçen bir olay olarak da anlatılır. "Şimdi kadını kocasına geri ver. Çünkü o bir peygamberdir. Senin için dua eder, ölmezsin. Ama kadını geri vermezsen, sen de sana

¹⁵⁴ Eski Ahit'in eski tercümesinde Hz. İbrahim'in ismi "Abram" olarak geçmektedir. Eski Ahit'in Yeni tercümeye ise "Avram" ismi kullanılmıştır. Çalışmamızda yeni tercümeyi esas aldığımız için Avram ismini kullandık.

¹⁵⁵ Tekvin, 12:10-20

¹⁵⁶ Tekvin, 26:6-12

ait olan herkes de ölecek, bilesin. Avimelek sabah erkenden kalktı, bütün adamlarını çağırarak olup biteni anlattı. Adamlar dehşete düştü. Avimelek İbrahim'i çağırarak, Ne yaptın bize? dedi, sana ne haksızlık ettim ki, beni ve krallığımı bu büyük günaha sürükledin? Bana bu yaptığın yapılacak iş değil. Sonra, amacın neydi, niçin yaptın bunu? diye sordu. İbrahim, Çünkü burada hiç Tanrı korkusu yok diye yanıtladı, karım yüzünden beni öldürebilirler diye düşündüm. Üstelik, Sara gerçekten kız kardeşimdir. Babamız bir, annemiz ayrıdır. Onunla evlendim. Tanrı beni babamın evinden gurbete gönderdiği zaman karıma, bana sevgini şöyle göstereceksin: Gideceğimiz her yerde kardeşin olduğumu söyle dedim. Avimelek İbrahim'e karısı Sara'yı geri verdi. Bunun yanı sıra ona davar, sığır, köleler, cariyeler de verdi. İbrahim'e, İşte ülkem önünde, nereye istersen oraya yerleş dedi. Sara'ya da, kardeşine bin parça gümüş veriyorum dedi, yanındakilere karşı senin suçsuz olduğunu gösteren bir kanıttır bu. Herkes suçsuz olduğunu bilsin. İbrahim Tanrı'ya dua etti ve Tanrı Avimelek'le karısına, cariyelerine şifa verdi. Çocuk sahibi oldular. Çünkü İbrahim'in karısı Sara yüzünden Rab Avimelek'in evindeki kadınların hamile kalmasını engellemiştir.¹⁵⁷

İbrahim'in eşine kız kardeşim demesi şu şekilde açıklanmaktadır. Mısır'da Firavun'un eşine, genellikle "kızkardeş" denilmekteydi. Arkeolojik kazıların ortaya çıkardığı metinler sayesinde, Eski Doğu'nun bazı kavimlerinde, kendilerine çok güvenli bir statü kazandırılmak istenen eşe "kızkardeş" ünvanı verilir.¹⁵⁸

On beşinci bapta, Yahvenin, Hz. İbrahim'e çocuğu olacağını bildirmesi ve onunla yaptığı ahit, söz konusu edilir. "Bundan sonra Rab bir görümde Avram'a, Korkma, Avram diye seslendi, Senin kalkanın benim. Ödülün çok büyük olacak. Avram, Ey Egemen Rab bana ne vereceksin? dedi, Çocuk sahibi olamadım. Evim Şamlı Eliezer'e kalacak. Bana çocuk vermediğin için evimdeki bir uşak mirasçım olacak. Rab yine seslendi: O mirasçın olmayacak, öz çocuğun mirasçın olacak. Sonra Avram'ı dışarı çıkararak, göklere bak dedi, yıldızları sayabilir misin? İşte, soyun-o kadar çok olacak. Avram Rab'be iman etti, Rab bunu ona doğruluk saydı. Tanrı Avram'a, Bu toprakları sana miras olarak vermek için Kildaniler'in Ur Kenti'nden seni çıkaran Rab benim dedi. Avram, Ey Egemen Rab, bu toprakları miras alacağımı nasıl bileceğim? diye sordu. Rab, bana bir düve, bir keçi, bir de koç getir dedi, hepsi üçer yaşında olsun. Bir de kumruyla güvercin yavrusu getir. Avram hepsini getirdi, ortadan kesip parçaları birbirine karşı dizdi. Yalnız kuşları kesmedi. Leşlerin üzerine konan yırtıcı kuşları

¹⁵⁷ Tekvin, 20:1-18

¹⁵⁸ Harman, Yahudi Kutsal Kitapları, s.47

kovdu. Güneş batarken Avram derin bir uykuya daldı. Üzerine dehşet verici zifiri bir karanlık çöktü. Rab Avram'a şöyle dedi: Şunu iyi bil ki, senin soyun yabancı bir ülkede, gurbette yaşayacak. Dört yüz yıl kölelik edip baskı göreceksin. Ama soyuna kölelik yaptıran ulusu cezalandıracağım. Sonra soyun oradan büyük mal varlığıyla çıkacak. Sen de esenlik içinde atalarına kavuşacaksın. İleri yaşta ölüp gömüleceksin. Soyunun dördüncü kuşağı buraya geri dönecek. Çünkü Amorlular'ın yaptığı kötülükler henüz doruğa varmadı. Güneş batıp karanlık çökünce, dumanlı bir mangalla alevli bir meşale göründü ve kesilen hayvan parçalarının arasından geçti. O gün Rab Avram'la antlaşma yaparak ona şöyle dedi: Mısır Irmağı'ndan büyük Fırat Irmağı'na kadar uzanan bu toprakları Ken, Keniz, Kadmon, Hitit, Periz, Refa, Amor, Kenan, Girgaş ve Yevus topraklarını- senin soyuna vereceğim.”¹⁵⁹

On altıncı bapta, Sara'nın çocuğu olmaz. İbrahim'in Hacer'den oğlu olur. Adı İsmail'dir. “Hacer Avram'a bir erkek çocuk doğurdu. Avram çocuğun adını İsmail koydu.”¹⁶⁰ Rabbin meleği Hacer'e “Senin soyunu öyle çoğaltacağım ki, kimse sayamayacak.”¹⁶¹

Yirmi birinci bapta, İshak'ın doğumu Sara'nın isteği üzerine İbrahim'in Hacer ve oğlu İsmail başka yere gönderilmesi nakledilir. “Çocuk büyüdü. Sütten kesildiği gün İbrahim büyük bir şölen verdi. Ne var ki Sara, Mısırlı Hacer'in İbrahim'den olma oğlu İsmail'in alay ettiğini görünce, İbrahim'e, bu cariyeyle oğlunu kov dedi. Bu cariyenin oğlu, oğlum İshak'ın mirasına ortak olmasın. Bu İbrahim'i çok üzdü, çünkü İsmail de öz oğluydu. Ancak Tanrı İbrahim'e, Oğlunla cariyen için üzülme dedi, Sara ne derse, onu yap. Çünkü senin soyun İshak'la sürecektir. Cariyenin oğlundan da bir ulus yaratacağım, çünkü o da senin soyun. İbrahim sabah erkenden kalktı, biraz yiyecek, bir tulum da su hazırlayıp Hacer'in omuzuna attı, çocuğunu da verip onu gönderdi. Hacer Beer-Şeva Çölü'ne gitti, orada bir süre dolaştı. Tulumdaki su tükenince, oğlunu bir çalının altına bıraktı. Yaklaşık bir ok atımı¹⁶² uzaklaşıp, Oğlumun ölümünü görmeyeyim diyerek onun karşısına oturup hıçkırarak ağladı. Tanrı çocuğun sesini duydu. Tanrı'nın meleği göklerden Hacer'e, neyin var, Hacer? diye seslendi, Korkma! Çünkü Tanrı çocuğun sesini duydu. Kalk, oğlunu kaldır, elini tut. Onu büyük bir ulus yapacağım. Sonra Tanrı Hacer'in gözlerini açtı, Hacer bir kuyu gördü. Gidip tulumunu doldurdu, oğluna içirdi. Çocuk büyürken Tanrı onunlaydı. Çocuk çölde yaşadı ve okçu

¹⁵⁹ Tekvin, 15:1-21

¹⁶⁰ Tekvin, 16:15

¹⁶¹ Tekvin, 16:10

¹⁶² Eski Ahit'te kullanılan uzunluk ölçülerinde bir ok atımı yaklaşık 185m'dir.

oldu.”¹⁶³ Şaban Kuzgun’un L.Woolley’den aktardığına göre, Hz.İsmail’in ve Hz. Hacer’in evden uzaklaştırılması Sümer kanunları gereği olarak gerçekleştirilmiştir. “Yapılan kazılarda ortaya çıkarılan ve metni çözülen Sümer kanununa göre, Sümerler’de normal olarak tek evlilik vardır. Bir erkek ancak bir kadınla evlenebilir. Ancak kadının kısır olması halinde çözüm yolu olarak koca, isterse kısır kadını boşayabilir, İsterse, bu kısır kadını boşamadan ikinci bir kadın alabilir, fakat bu ikinci kadın, hiçbir şekilde birinci kadın olma hakkını alamaz. İlk kadının kısırlığı halinde ikinci bir çözüm yolu, kısır kadının kendi cariyelerinden birini kocasına vermesidir. Bu cariyeye kadının, çocuğu olması halinde bu çocuk kanuni mirasçısı olur. Ve artık koca hiçbir şekilde başka kadını eve getiremez. Cariyeden çocuk doğduktan sonra bile ilk kadın, eşlik hakkını kaybetmez, her zaman tercih hakkına sahip olur. Eğer cariyeye anne, ilk eşi kendine rakip görüp O’nunla geçinemezse, O’nun asıl sahibi olan ilk eş, isterse O’nu tekrar kocasından alıp kendisine esir yapabilir, ancak başkasına satamaz.”¹⁶⁴

On sekizinci bapta, Yahve ve iki melek, insan şeklinde, İbrahim’e görünürler ve Yahve İbrahim’e, Sara’nın bir çocuğu olacağını bildirir. Sodom şehrinin cezalandırılması hususunda, İbrahim’le Yahve arasındaki konuşmada Hz. İbrahim, eğer orada on salih kimse varsa, oranın helak edilmemesi hususunda, Yahve’yi ikna eder.¹⁶⁵ Tevrat, İbrahim’in konuklara sunduğu yemek ve konuklarının İbrahim’e verdiği müjde “İbrahim hemen çadıra, Sara’nın yanına gitti. Ona, üç sea¹⁶⁶ ince un al yoğurup pide yap dedi. Ardından sığırlara koştu. Körpe ve besili bir buzağı seçip uşağına verdi. Uşak buzağıyı hemen hazırladı. İbrahim hazırlanan buzağıyı yoğurt ve sütle birlikte götürüp konuklarının önüne koydu. Onlar yerken O da yanlarında durdu. İbrahim ve Sara kocamışlardı ve yaşları bir hayli ilerlemişti. Sara adetten kesilmişti. İçinden gülerek, bu yaştan sonra bu sevinci tadabilir miyim? Diye düşündü, üstelik efendim de yaşlı.”¹⁶⁷

On dokuzuncu bapta, Yahve ile birlikte gelen meleğin, Sodom’a, Lut’u ziyarete gidişleri anlatılır. Lut’un evinde misafir kalan, insan suretindeki iki melek, Sodomluların gayr-i ahlaki istekleriyle karşılaşır. Lut iki kızıyla birlikte kurtulur. Sodom ve çevresi ise helak edilir.¹⁶⁸

Lut’un konuklarına yapılan gayri ahlaki teklif, “İki melek akşamleyin Sodom’a vardılar. Lut kentin kapısında oturuyordu. Onları görür görmez karşılamak için ayağa

¹⁶³ Tekvin, 21:8-20

¹⁶⁴ Şaban Kuzgun, Hz. İbrahim ve Haniflik, Seda Yayınları, Kayseri, 1985, s.72

¹⁶⁵ Tekvin, 18:1-33

¹⁶⁶ Eski Ahit’te kullanılan tahıl ölçülerinden bir sea yaklaşık 7.5 lt’dir.

¹⁶⁷ Tekvin, 18:6-8,11,12

¹⁶⁸ Tekvin, 19:1-29

kalktı.Yere kapanarak, efendilerim dedi kulunuzun evine buyurun. Ayaklarınızı yıkayın, geceyi biz de geçirin. Sonra erkenden kalkıp yolunuza devam edersiniz. Melekler, olmaz dediler, geceyi kent meydanında geçireceğiz. Ama Lut çok diretti. Sonunda onunla birlikte eve gittiler. Lut onlara yemek hazırladı, mayasız ekmek pişirdi yediler. Onlar yatmadan, kentin erkekleri Sodom'un her mahallesinden genç yaşlı bütün erkekler evi sardı. Lut'a seslenerek, bu gece sana gelen adamlar nerede? diye sordular, getir onlarla da yatalım. Lut dışarı çıktı, arkasından kapıyı kapadı. Kardeşler, lütfen bu kötülüğü yapmayın dedi, erkek yüzü görmemiş iki kızım var. Size onları getireyim, ne isterseniz yapın. Yeter ki, bu adamlara dokunmayın. Çünkü onlar konuğumdur, çatımın altına geldiler. Adamlar, çekilin önümüzden! diyerek karşılık verdiler, Adam buraya dışardan geldi, şimdi yargıçlık taslıyor! Sana daha beterini yaparız. Lut'u ite kalka kapıyı kırmaya davrandılar. Ama içerdeki adamlar uzanıp Lut'u evin içine, yanlarına aldılar ve kapıyı kapadılar. Kapıya dayanan adamları, büyük küçük hepsini kör ettiler. Öyle ki, adamlar kapıyı bulamaz oldu. İçerde ki adam Lut'a, senin burada başka kimin var? diye sordular, oğullarını, kızlarını, damatlarını kentte sana ait kim varsa hepsini dışarı çıkar. Çünkü burayı yok edeceğiz. Rab bu halk hakkında bir çok kötü suçlama duydu, kenti yok etmek için bizi gönderdi. Lut dışarı çıktı ve kızlarıyla evlenecek olan adamlara, hemen buradan uzaklaşın! dedi, Çünkü Rab bu kenti yok etmek üzere, ne var ki damat adayları onun şaka yaptığını sandılar. Tan ağarırken melekler Lut'a, karınla iki kızını al, hemen buradan uzaklaş diyerek üstelediler, yoksa kent cezasını bulurken sen de canından olursun. Lut ağır davrandı, ama Rab ona acıdı. Adamlar Lut'la karısının ve iki kızının elinden tutup onları kentin dışına çıkardılar. Kent dışına çıkınca adamlardan biri Lut'a, kaç, canını kurtar, arkana bakma dedi, bu ovanın hiçbir yerinde durma. Dağa kaç, yoksa ölür gidersin. Lut, aman, efendim! diye karşılık verdi, ben kulunuzdan hoşnut kaldınız,canımı kurtarmakla bana iyilik yaptınız. Ama dağa kaçmam. Çünkü felaket bana yetişir ölürüm. İşte, şurada kaçabileceğim yakın bir kent var, küçücük bir kent. İzin verin, oraya kaçıp canımı kurtarayım. Zaten küçücük bir kent. Adamlardan biri, peki dileğini kabul ediyorum dedi, kenti yıkmayacağım. Çabuk ol, hemen kaç! Çünkü sen oraya varmadan bir şey yapamam. Bu yüzden o kente Tsoar adı verildi. Lut Soar'a vardığında güneş doğmuştu. Rab Sodom ve Gomora üzerine gökten ateşli kükürt yağdırdı. Bu kentleri, bu ovayı oradaki insanların hepsini ve bütün bitkileri yok etti. Ancak Lut'un peşi sıra gelen karısı dönüp geriye bakınca tuz kesildi. İbrahim sabah erkenden kalkıp önceki gün Rab'bin huzurunda durduğu yere gitti. Sodom ve Gomora'ya bütün ovaya baktı. Yerden, tüten bir ocak gibi duman yükseliyordu. Tanrı

ovadaki kentleri yok ederken İbrahim'i anımsamış ve Lut'un yaşadığı kentleri yok ederken Lut'u bu felaketin dışına çıkarmıştı.”¹⁶⁹

Yirmi ikinci bapta, İbrahim'in oğlu İshak'ı kurban etmesi anlatılmaktadır. “Tanrı, İshak'ı, sevdiğin biricik oğlunu al, Moriya bölgesine git dedi, orada sana göstereceğim bir dağda oğlunu yakmalık sunu olarak sun. İbrahim sabah erkenden kalktı, eşeğine palan vurdu. Yanına uşaklarından ikisini ve oğlu İshak'ı aldı. Yakmalık sunu için odun yadıktan sonra, Tanrı'nın kendisine belirttiği yere doğru yola çıktı. Üçüncü gün gideceği yeri uzaktan gördü. Uşaklarına, Siz burada, eşeğin yanında kalın dedi, Tapınmak için oğlumla birlikte oraya gidip döneceğiz. Yakmalık sunu için yadığı odunları oğlu İshak'a yükledi. Ateşi ve bıçağı kendisi aldı. Birlikte giderlerken İshak İbrahim'e, Baba! dedi. İbrahim, Evet, oğlum! diye yanıtladı. İshak, Ateşle odun burada, ama yakmalık sunu kuzusu nerede? diye sordu. İbrahim, Oğlum, yakmalık sunu için kuzuyu Tanrı kendisi sağlayacak dedi. İkisi birlikte yürümeye devam ettiler. Tanrı'nın kendisine belirttiği yere varınca İbrahim bir sunak yaptı, üzerine odun dizdi. Oğlu İshak'ı bağlayıp sunaktaki odunların üzerine yatırdı. Onu boğazlamak için uzanıp bıçağı aldı. Ama Rab'bin meleği göklerden, İbrahim, İbrahim! diye seslendi. İbrahim, İşte buradayım! diye karşılık verdi. Melek, çocuğa dokunma dedi, Ona hiçbir şey yapma. Şimdi Tanrı'dan korktuğunu anladım, biricik oğlunu benden esirgemedin. İbrahim çevresine bakınca, boynuzları sık çalılara takılmış bir koç gördü. Gidip koçu getirdi. Oğlunun yerine onu yakmalık sunu olarak sundu. Oraya Rab sağlar adını verdi. Rab'bin dağında sağlanacaktır sözü bu yüzden bugün de söyleniyor. Rab'bin meleği göklerden İbrahim'e ikinci kez seslendi: “Rab diyor ki, kendi üzerime ant içiyorum. Bunu yaptığın için, biricik oğlunu esirgemediğin için seni fazlasıyla kutsayacağım; soyunu göklerin yıldızları, kıyıların kumu kadar çoğaltacağım. Soyun düşmanlarının kentlerini mülk edinecek. Soyunun aracılığıyla yeryüzündeki bütün uluslar kutsanacak. Çünkü sözümü dinledin.”¹⁷⁰ İbrahim'in zamanında Filistin'de insan kurbanın çok yaygın olduğunu, Filistinlilerin ilk çocuklarını tanrılarına kurban ettiklerini, İbrahim'de o kabilelerde gördüğü bu adeti yapmak için oğlunu kurban etmeye teşebbüs ettiğini, tanrı'nın ikazı ile oğlu yerine koç kurban ederek, insan yerine hayvan kurban etme geleneğini yerleştirdiğini ifade ediliyor.¹⁷¹

¹⁶⁹ Tekvin, 19: 1-11

¹⁷⁰ Tekvin, 22:2-18

¹⁷¹ Kuzgun, Hz. İbrahim ve Haniflik, s.168

Tekvin, İbrahim'e verilen sünnetlerin uygulamasından bahsetmektedir. Bu hükümler, evlilikler, karı-kocanın ilişkisi ve aile reisliği konusundaki istekler, anlaşmalar, yakın akraba evlilikleri, ve bir şeyi doğrularken kullanılan yeminler. Bu uygulamaların ataerkil toplum uygulamalarıyla benzer özellikler taşımaktalar. Nuh'un zamanından Sina dağında Musa'ya gelen ilk vahye kadar geçen zamana kadar insanların uyguladığı kuralların bir çoğu ataerkil toplum tarafından uygulanıyordu. Toplum sorumlulukları, kanın ve hayatın kutsallığı, toplumsal cezalar ve Tanrı'nın insanları yüceltmesindeki hıncı tarih boyunca insanları etkilemiştir. Bu yasal uygulamalar günümüze kadar ışık tutar. İnsanların mülklerinin himayesi ve ilk çocuğun mirası hakkı gibi Tekvindeki bu kanunlar ataerkil toplumunda uygulanan kanunlarla benzer özelliklere sahiptirler.¹⁷²

2.3.2. Sünnet

Sünnet, Yahudilikte Allah ile yapılan sözleşmenin bir simgesidir. Bundan dolayı Yahudilikte çok önemli bir yer tutar. Tevrat'ta, Hz. İbrahim'in sünnet edilişinden bahsedilmektedir. "Tanrı İbrahim'e, sen ve soyun kuşaklar boyu antlaşmama bağlı kalmalısınız dedi, seninle ve soyunla yaptığım antlaşmanın koşulu şudur: Aranızdaki erkeklerin hepsi sünnet edilecek. Sünnet olmalısınız. Sünnet aramızdaki antlaşmanın belirtisi olacak. Evinizde doğmuş ya da soyunuzdan olmayan bir yabancidan satın alınmış köleler dahil sekiz günlük her erkek çocuk sünnet edilecek. Gelecek kuşaklarınız boyunca sürecek bu. Evinizde doğan ya da satın aldığınız her çocuk kesinlikle sünnet edilecek. Bedeninizdeki bu belirti sonsuza dek sürecek antlaşmamın simgesi olacak. Sünnet edilmemiş her erkek halkının arasından atılacak, çünkü antlaşmamı bozmuş demektir."¹⁷³ İbrahim bu emri aldıktan sonra uygulamaya başlamıştır. "İbrahim evindeki bütün erkekleri oğlu İsmail'i, evinde doğanların, satın aldığı uşakların hepsini Tanrı'nın kendisine buyurduğu gibi o gün sünnet ettirdi. İbrahim sünnet olduğunda doksan dokuz yaşındaydı. Oğlu İsmail on üç yaşında sünnet oldu" İbrahim, oğlu İsmail'le aynı gün sünnet edildi. İbrahim'in evindeki bütün erkekler evinde doğanlar ve yabancılardan satın alınanlar onunla birlikte sünnet oldu."¹⁷⁴ Yine Tevrat'ta İbrahim, oğlu İshak dünyaya gelince, O'nu da sekiz günlük iken sünnet etmiştir. "Tanrı'nın kendisine buyurduğu gibi oğlu İshak'ı sekiz günlükken sünnet etti.

¹⁷² All Scripture is Inspired of God and Beneficial, International Bible Students Association, s.18

¹⁷³ Tekvin, 17:9-14

¹⁷⁴ Tekvin, 17:23-27

İshak doğduğunda İbrahim yüz yaşındaydı.”¹⁷⁵ Tevrat’ta sünnetle ilgili Musa ve Harun’a da emirler geldiği kaydedilmektedir. “Rab Musa’ya şöyle dedi: İsrail halkına de ki, bir kadın hamile kalıp erkek çocuk doğurursa, âdet gördüğü günlerde olduğu gibi yedi gün kirli sayılacaktır. Çocuk sekizinci gün sünnet edilmeli.”¹⁷⁶ Ayrıca Tevrat’ta, Musa’nın hanımı olan Tsippora’nın¹⁷⁷, keskin bir taş alarak oğlunu sünnet ettiği kaydedilmektedir. “O anda Tsippora keskin bir taş alıp oğlunu sünnet etti, derisini Musa’nın ayaklarına dokundurdu. Gerçekten sen bana kanlı güveysin dedi. Böylece Rab Musa’yı esirgedi. Tsippora Musa’ya sünnetten ötürü kanlı güveysin demişti.”¹⁷⁸

Tevrat’ta, İbrahim’e her çocuk sekiz günlük iken sünnet edilmesiyle Musa’ya doğan her çocuğun yedinci günde sünnet edilmesi arasında bir çelişki görünmektedir. Yahudiler bu konuda Musa’ya emredilene değil İbrahim’e emredilene benimseyerek çocuklarını sekizci günde sünnet ettirmektedirler.¹⁷⁹ Sekiz günlükken iken sünnet edilme M.Ö. V-VI. yüzyıllarının hahamlık kanununa bağlanmaktadır. Böyle olunca sekiz günlükken sünnet etme ritüeli İbrahim çağına ait olmayabilir.¹⁸⁰ Yahudilikte kurban ile sünnet arasında bir bağlantı vardır. Önceleri, insan kendisini kurban olarak takdim ederken daha sonra ise, ilahlar insanın bir parçasının kesilmesini yeterli gördüler. Sünnet, eski Mısırlılarda çok yaygın bir adetti. Onlar, tenasül organlarına bulaşan pislikler sebebiyle, sağlık açısından korunmak için sünnet oluyorlardı. Yahudiler, bu adeti Mısırlılardan aldılar ve günahların affı ile ilahları hoşnut etmek için kesilen kurbanlarla arasında bir ilgi kurdular. Belli bir zamandan sonra Yahudilikte sünnet Yahudi olmanın bir gereği olarak kabul edildi. Öyle ki, bir kimsenin Yahudi olduğunu ispatı için sünnet olması şart koşulmuştur.¹⁸¹ Aynı zamanda, Yahudiler, sünneti sadece kendi kavimlerine ait bir ibadet olarak görürler.¹⁸²

¹⁷⁵ Tekvin, 21:4-5

¹⁷⁶ Levililer, 12:1-3

¹⁷⁷ Çıkış, 2:21

¹⁷⁸ Çıkış, 4:25-26

¹⁷⁹ Ali Osman Ateş, *İslam’a Göre Cahiliye ve Ehl-i Kitap Örf ve Adetleri*, Beyan Yayınları, İstanbul, 1996, s.255

¹⁸⁰ Burhan Oğuz, *Türk ve Yahudi Kültürlerine Bir Mukayeseli Bakış*, C.1, Yazır Matbaası, İstanbul, 1992, s.494

¹⁸¹ Çelebi, *Mukayeseli Dinler Açısından Yahudilik*, s.316-317

¹⁸² Kuzgun, Hz. İbrahim ve Haniflik, s. 180

2.3.3.Yusuf Kıssası

Yusuf kıssası otuz ikinci babdan başlayarak Tekvin kitabının sonuna kadar devam eder. Yahovist ve Elohist metinler karışıktır. Bu Bab'da, Yusuf'un rüyalarıyla ilgili kısım, üç farklı rivayetten gelen unsurları ihtiva etmektedir. Yusuf'un gördüğü iki rüya ise Elohist geleneğe nispet edilmiştir. Fakat, zirai hayatla alakalı olan ilk rüya, bu tür meselelerle ilgilenen Yahovist geleneğe ait olabilir.¹⁸³ Yusuf kıssası, Tevrat ve Kur'an-ı Kerim de uzunca bir yer kaplamaktadır. Her iki kitapta Yusuf kıssası bir birine yakın bir içerikle anlatılmıştır. Tekvin kitabında Hz. Yakub'un on iki oğlu şöyle zikredilir. "Yakub'un on iki oğlu vardı. Lea'nın oğulları: Ruben- Yakub'un ilk oğlu- Şimon, Levi, Yahuda, İskar, Zevulun. Rahel'in oğulları: Yusuf, Benyamin. Rehal'in cariyesi Bilha'nın oğulları: Dan, Naftali. Lea'nın cariyesi Zilpa'nın oğulları: Gad, Aşer. Yakup'un Paddan Aram'da doğan oğulları bunlardır."¹⁸⁴ Ayrıca, Tekvin kitabın Hz. Yakub'un Kenan bölgesinde yaşadığı belirtilmiştir.¹⁸⁵

Yusuf'un Rüyalari: Eski Ahit'te, gelecekte haber alma amacıyla bütün İsrail tarihi boyunca uygulanmış bir gelenek olarak bilinir.¹⁸⁶ Tekvin kitabında Hz.Yusuf rüyaları ayrıntılı bir şekilde anlatılır."Yusuf on yedi yaşında bir gençti. Babasının karıları Bilha ve Zilpa'dan olan üvey kardeşleriyle sürü güdüyordu. Kardeşlerinin yaptığı kötülükleri babasına ulaştırırdı. İsrail Yusuf'u öbür oğullarının hepsinden çok severdi. Çünkü Yusuf onun yaşlılığında doğmuştu.Yusuf'a uzun renkli bir giysi yaptırmıştı. Yusuf'un kardeşleri babalarının onu kendilerinden çok sevdiğini görünce, ondan nefret ettiler. Yusuf'a tatlı söz söylemez oldular. Yusuf bir düş gördü. Bunu kardeşlerine anlatınca, ondan daha çok nefret ettiler. Yusuf, Lütfen gördüğüm düşü dinleyin! dedi, tarlada demet bağlıyorduk. Ansızın benim demetim kalkıp dikildi. Sizinkilerse, çevresine toplanıp önünde eğildiler. Kardeşleri, başımıza kral mı olacaksınız? Bizi sen mi yöneteceksin? dediler. Düşlerinden, söylediklerinden ötürü ondan büsbütün nefret ettiler."¹⁸⁷

Yusuf bir düş daha görüp kardeşlerine anlattı. Dinleyin, bir düş daha gördüm dedi, Güneş, ay ve on bir yıldız önümde eğildiler. Yusuf babasıyla kardeşlerine bu düşü anlatınca, babası onu azarladı: Ne biçim düş bu? dedi, Ben, annen, kardeşlerin gelip

¹⁸³ Harman, Yahudi Kutsal Kitapları, s. 51

¹⁸⁴ Tekvin, 35:23-26

¹⁸⁵ Tekvin, 37:1

¹⁸⁶ Oğuz, Türk ve Yahudi Kültürlerine Bir Mukayeseli Bakış, s.524

¹⁸⁷ Bkz. Tekvin, 37:3-8

önünde yere mi eğileceğiz yani? Kardeşleri Yusuf'u kıskanıyordu, ama bu olay babasının aklına takıldı.”¹⁸⁸ Hz.Yusuf'un annesi Rahel'dir buradaki ifade daha önce geçen ve Rahel'in ölüp gömüldüğüne dair ifadeyle çelişmektedir.¹⁸⁹

Kardeşlerinin Yusuf'u Satışları: Hayvan otlatmak üzere Şekem'e giden Yusuf'un kardeşleri ile ilgili ifade “Elohist” metne aittir. Yahovist metne göre, Yusuf'un kardeşleri, Şekem bölgesini terk etmek zorunda kalmışlardır. Kardeşlerinin, Şekem'den 30 km. kuzeyde bulunan Dotan'a gittiklerini öğrenen Yusuf, onların yanına gider. Ruben'in teklifi üzerine Yusuf, bir kuyuya atılır. Elohist metne göre Yahuda'nın teklifi üzerine, Yusuf'u oradan geçmekte olan bir İsmail'i kervana satmayı kabul ederler.¹⁹⁰ Yusuf'u kuyudan çıkaranlar, Medyenli tacirlerdir. Onu, İsmaililere satarlar. Daha sonra Ruben, kuyuya geldiğinde, Yusuf'u orada bulamaz. Medyenli tacirler Yusuf'u, Firavun'un muhafız askerler reisi Potifar'a satarlar.¹⁹¹ Tevrat şöyle zikredilir. “Bir gün Yusuf'un kardeşleri babalarının sürüsünü gütmek için Şekem'e gittiler. İsrail Yusuf'a, kardeşlerin Şekem'de sürü güdüyorlar dedi, gel seni de onların yanına göndereyim Yusuf, Hazırım diye yanıtladı Babası, git kardeşlerine ve sürüye bak dedi, her şey yolunda mı, değil mi, bana haber getir. Böylece onu Hevron Vadisi'nden gönderdi. Yusuf Şekem'e vardı. Kırdan dolaşırken bir adam onu görüp, Ne arıyorsun? diye sordu. Yusuf, kardeşlerimi arıyorum diye yanıtladı, Buralarda sürü güdüyorlar. nerede olduklarını biliyor musun? Adam, Buradan ayrıldılar dedi, Dotan'a gidelim dediklerini duydum. Böylece Yusuf kardeşlerinin peşinden gitti ve Dotan'da onları buldu. Kardeşleri onu uzaktan gördüler. Yusuf yanlarına varmadan, onu öldürmek için düzen kurdular. Birbirlerine, İşte düş hastası geliyor dediler, Hadi onu öldürüp kuyulardan birine atalım. Yabanıl bir hayvan yedi deriz. Bakalım o zaman düşleri ne olacak! Ruben bunu duyunca Yusuf'u kurtarmaya çalıştı: Canına kıymayın dedi, kan dökmeyin. Onu şu ıssız yerdeki kuyuya atın, ama kendisine dokunmayın. Amacı Yusuf'u kurtarıp babasına geri götürmekti. Yusuf yanlarına varınca, kardeşleri sırtındaki renkli uzun giysiyi çekip çıkardılar ve onu susuz, boş bir kuyuya attılar. Yemek yemek için oturduklarında, Gilat yönünden bir İsmaili kervanının geldiğini gördüler. Develeri kitre, pelesenk, laden yüklüydü. Mısır'a gidiyorlardı. Yahuda, kardeşlerine, kardeşimizi öldürür, suçumuzu gizlersek ne kazanırız? dedi, gelin onu İsmaililer'e satalım. Böylece canına dokunmamış oluruz. Çünkü o kardeşimizdir, aynı kanı taşıyoruz. Kardeşleri kabul etti.

¹⁸⁸ Bkz. Tekvin, 37: 9-11

¹⁸⁹ Tekvin, 35:19

¹⁹⁰ Tekvin, 37:26-27

¹⁹¹ Harman, Yahudi Kutsal Kitapları, s. 51

Midyanlı tüccarlar oradan geçerken, kardeşleri Yusuf'u kuyudan çekip çıkardılar, yirmi gümüşe İsmaililer'e sattılar. İsmaililer Yusuf'u Mısır'a götürdüler. Kuyuya geri dönen Ruben Yusuf'u orada göremeyince üzüntüden giysilerini yırttı. Kardeşlerinin yanına gidip, çocuk orada yok dedi, ne yapacağım şimdi ben? Bunun üzerine bir teke keserek Yusuf'un renkli uzun giysisini kanına buladılar. Giysiyi babalarına götürerek, bunu bulduk dediler, bak, bakalım, oğlunun mu, değil mi? Yakup giysiyi tanıdı, Evet, bu oğlumun giysisi dedi, Onu yabani bir hayvan yemiş olmalı. Yusuf'u parçalamış olsa gerek. Yakup üzüntüden giysilerini yırttı, beline çul sardı, oğlu için uzun süre yas tuttu. Bütün oğulları, kızları onu avutmaya çalıştılsa da o avunmak istemedi. Oğlumun yanına, ölümler diyarına yas tutarak gideceğim diyerek oğlu için ağlamaya devam etti. Bu arada Midyanlılar da Yusuf'u Mısır'da Firavun'un bir görevlisine, muhafız birliği komutanı Potifar'a sattılar."¹⁹²

Kardeşlerinin Hz.Yusuf'a yaptıklarıyla ilgili hikaye'de iki rivayet birbirine karışmıştır. Yahovist metne göre, Yahuda (Yuda), Yusuf'u, İsmaililere ait bir kervana satmak suretiyle kurtarır. "Elohist" metne göre ise Yakub'un çocuklarından Ruben, Yusuf'u bir kuyuya indirir ve onu tekrar almaya gelmeden önce, Medyenliler onu çıkarırlar. Fakat Ruben ve kardeşleri Yusuf'un öldüğüne inanırlar. Ayrıca bu metinlerde Hz.Yakub'dan bazen Ya'kub bazen de İsrail diye bahsedilmesi, Yusuf'un akıbeti ile ilgili kararda, bazen Ruben'in ve bazen de Yahuda'nın rol alışı, Yusuf'un, kardeşleri tarafından İsmaililere satılma kararı, bu işin Midyaniler tarafından yapılması, Potifara, Midyaniler tarafından satılması "Bu arada Midyanlılar da Yusuf'u Mısır'da Firavun'un bir görevlisine, muhafız birliği komutanı Potifar'a sattılar."¹⁹³ Başka bir yerde ise bu işin İsmaililer tarafından yapılmıştır. "İsmaililer Yusuf'u Mısır'a götürmüştü. Firavun'un görevlisi, muhafız birliği komutanı Mısırlı Potifar onu İsmaililer'den satın almıştı."¹⁹⁴ Bu da anlatımdaki önemli çelişkileri göstermektedir.

Yusuf'un Mısır'daki Hayatı: Yusuf kardeşleri tarafından İsmail'i bir kervana satıldıktan sonra Mısır'a getirilerek Potifara satılır. "Yusuf Mısırlı efendisinin evinde kalıyordu. Efendisi Rab'bin Yusuf'la birlikte olduğunu, yaptığı her işte onu başarılı kıldığını gördü. Yusuf'tan hoşnut kalarak onu özel hizmetine aldı. Evinin ve sahip olduğu her şeyin sorumluluğunu ona verdi.Yusuf'u evinin ve sahip olduğu her şeyin sorumlusu atadığı andan itibaren Rab Yusuf sayesinde Potifar'ın evini kutsadı. Evini,

¹⁹² Tekvin, 37:12-36

¹⁹³ Bkz. Harman, Yahudi Kutsal Kitapları, s. 51; Tekvin, 37:36

¹⁹⁴ Tekvin, 39:1

tarlasını, kendisine ait her şeyi bereketli kıldı. Potifar sahip olduğu her şeyin sorumluluğunu Yusuf'a verdi; yediği yemek dışında hiçbir şeyle ilgilenmedi. Yusuf güzel yapılı, yakışıklıydı. Bir süre sonra efendisinin karısı ona göz koyarak, benimle yat dedi, Ama Yusuf reddetti. Ben burada olduğum için efendim evdeki hiçbir şeyle ilgilenme gereğini duymuyor dedi, sahip olduğu her şeyin yönetimini bana verdi. Bu evde ben de onun kadar yetkiliyim. Senin dışında hiçbir şeyi benden esirgemedi. Sen onun karısısın. Nasıl böyle bir kötülük yapar, Tanrı'ya karşı günah işlerim? Potifar'ın karısı her gün kendisiyle yatması ya da birlikte olması için direttiyse de, Yusuf onun isteğini kabul etmedi. Bir gün Yusuf olağan işlerini yapmak üzere eve gitti. İçerde ev halkından hiç kimse yoktu. Potifar'ın karısı Yusuf'un giysisini tutarak, Benimle yat dedi. Ama Yusuf giysisini onun elinde bırakıp evden dışarı kaçtı. Kadın Yusuf'un giysisini bırakıp kaçtığını görünce, uşaklarını çağırdı. Bakın şuna! dedi, kocamın getirdiği bu İbrani bizi rezil etti. Yanıma geldi, benimle yatmak istedi. Ben de bağırdım. Bağırdığımı duyunca giysisini yanımda bırakıp dışarı kaçtı. Efendisi eve gelinceye kadar Yusuf'un giysisini yanında alıyordu. Ona da aynı şeyleri anlattı: Buraya getirdiğin İbrani köle yanıma gelip beni aşağılamak istedi. Ama ben bağırnca giysisini yanımda bırakıp kaçtı. Karısının, kölen bana böyle yaptı diyerek anlattıklarını duyunca, Yusuf'un efendisinin öfkesi tepesine çıktı. Yusuf'u yakalayıp zindana, kralın tutsaklarının bağlı olduğu yere attı. Ama Yusuf zindandayken Rab onunla birlikteydi. Ona iyilik etti. Zindancıbaşı Yusuf'tan hoşnut kaldı. Bütün tutsakların yönetimini ona verdi. Zindanda olup biten her şeyden Yusuf sorumluydu. Zindancıbaşı Yusuf'un sorumlu olduğu işlerle hiç ilgilenmezdi. Çünkü Rab Yusuf'la birlikteydi ve yaptığı her işte onu başarılı kılıyordu.”¹⁹⁵

Yusuf'un Zindandakilerin Rüyalarını Yorumlaması; Yusuf, zindandayken zindan arkadaşlarının rüyalarını kendisine verilen bir hikmetle yorumlar. “Bir süre sonra Mısır Kralı'nın sakisiyle fırıncısı efendilerini gücendirdiler. Firavun bu iki görevlisine, baş sakiyle fırıncı başına öfkelenildi. Onları muhafız birliği komutanının evinde, Yusuf'un tutsak olduğu zindanda göz altına aldı. Muhafız birliği komutanı Yusuf'u onların hizmetine atadı. Bir süre zindanda kaldılar. Firavun'un sakisiyle fırıncısı tutsak oldukları zindanda aynı Sabah Yusuf yanlarına gittiğinde, onları tedirgin gördü. Efendisinin evinde, kendisiyle birlikte zindanda kalan Firavun'un görevlilerine, niçin suratınız asık bugün? diye sordu. Düş gördük ama yorumlayacak kimse yok dediler.

¹⁹⁵ Tekvin, 39: 2-23

Yusuf, yorum Tanrı'ya özgü değil mi? dedi. Lütfen düşüncünüzü bana anlatın. Başsaki düşüncüyü Yusuf'a anlattı: Düşümde önümde bir asma gördüm. Üç çubuğu vardı. Tomurcuklar açar açmaz çiçeklendi, salkım salkım üzüm verdi. Firavun'un kasesi elimdeydi. Üzümleri alıp Firavun'un kasesine sıktım. Sonra kâseyi ona verdim. Yusuf, bu şu anlama gelir dedi, Üç çubuk üç gün demektir. Üç gün içinde Firavun seni zindandan çıkaracak, yine eski görevine döneceksin. Geçmişte olduğu gibi yine ona sakilik yapacaksın. Ama her şey yolunda giderse, lütfen beni anımsa. Bir iyilik yap, Firavun'a benden söz et. Çıkar beni bu zindandan. Çünkü ben İbrani ülkesinden zorla kaçırdım. Burada da zindana atılacak bir şey yapmadım. Fırıncıbaşı bu iyi yorumu duyunca, Yusuf'a, ben'de bir düş gördüm dedi, başımın üstünde üç sepet beyaz ekmek vardı. En üstteki sepette Firavun için pişirilmiş çeşitli pastalar vardı. Kuşlar başımın üstündeki sepette pastaları yiyorlardı. Yusuf, bu şu anlama gelir dedi, üç sepet üç gün demektir. Üç gün içinde Firavun seni zindandan çıkarıp ağaca asacak. Kuşlar etini yiyecekler. Üç gün sonra, Firavun doğum gününde bütün görevlilerine bir şölen verdi. Görevlilerinin önünde baş sakisiyle fıncıbaşı zindandan çıkardı. Yusuf'un yaptığı yorumu uygun olarak baş sakisini eski görevine atadı. Başsaki Firavun'a şarap sunmaya başladı. Ama Firavun fıncıbaşı astırdı. Gelgelelim, başsaki Yusuf'u anımsamadı, unuttu gitti.”¹⁹⁶

Yusuf'un Firavun'un Rüyasını Yorumlaması: Firavun, gördüğü rüyayı yorumlaması için Yusuf'u çağırır. Yusuf Firavun'un rüyalarını yorumlar. “Tam iki yıl sonra Firavun bir düş gördü: Nil Irmağı'nın kıyısında duruyordu. İrmaktan güzel ve semiz yedi inek çıktı. Sazlar arasında otlamaya başladılar. Sonra yedi çirkin ve cılız inek çıktı. Irmağın kıyısında öbür ineklerin yanında durdular. Çirkin ve cılız inekler güzel ve semiz yedi ineği yiyince, Firavun uyandı. Yine uykuya daldı, bu kez başka bir düş gördü: Bir sapta yedi güzel ve dolgun başak bitti. Sonra, cılız ve doğu rüzgarıyla kavrulmuş yedi başak daha bitti. Cılız başaklar, yedi güzel ve dolgun başağı yuttular. Firavun uyandı, düş gördüğünü anladı. Sabah uyandığında kaygılıydı. Bütün Mısırlı büyücüleri, bilgeleri çağırtdı. Onlara gördüğü düşleri anlattı. Ama hiçbirisi Firavun'un düşlerini yorumlayamadı. Bu arada baş saki Firavun'a, bugün suçumu itiraf etmeliyim dedi, kullarına -bana ve fıncıbaşına- öfkelenince bizi zindana, muhafız birliği komutanının evine kapattın. Bir gece ikimiz de düş gördük. Düşlerimiz farklı anlamlar taşıyordu. Orada bizimle birlikte muhafız birliği komutanının kölesi İbrani bir genç vardı.

¹⁹⁶ Tekvin, 40:1-23

Gördüğümüz düşleri ona anlattık. Bize bir bir yorumladı. Her şey onun yorumladığı gibi çıktı: Ben görevime döndüm, fırıncıbaşıysa asıldı. Firavun Yusuf'u çağırttı. Hemen onu zindandan çıkardılar. Yusuf tıraş olup giysilerini değiştirdikten sonra Firavun'un huzuruna çıktı. Firavun Yusuf'a, Bir düş gördüm dedi, Ama kimse yorumlayamadı. Duyduğun her düşü yorumlayabildiğini işittim. Yusuf, ben yorumlayamam dedi, Firavun'a en uygun yorumu Tanrı yapacaktır. Firavun Yusuf'a anlatmaya başladı: Düşümde bir ırmak kıyısında duruyordum. İrmaktan semiz ve güzel yedi inek çıktı. Sazlar arasında otlamaya başladılar. Sonra arık, çirkin, cılız yedi inek daha çıktı. Mısır'da onlar kadar çirkin inek görmedim. Cılız ve çirkin inekler ilk çıkan yedi semiz ineği yedi. Ancak kötü görünüşleri değişmedi. Sanki bir şey yememiş gibi görünüyorlardı. Sonra uyandım. Bir de düşümde bir sapta dolgun ve güzel yedi başak bittiğini gördüm. Sonra solgun, cılız, doğu rüzgarının kavurduğu yedi başak daha bitti. Cılız başaklar yedi güzel başağı yuttular. Büyücülere bunu anlattım. Ama hiçbiri yorumlayamadı. Yusuf, Efendim, iki düş de aynı anlamı taşıyor dedi, Tanrı ne yapacağını sana bildirmiş. Yedi güzel inek yedi yıl demektir. Yedi güzel başak da yedi yıldır. Aynı anlama geliyor. Daha sonra çıkan yedi cılız, çirkin inek ve doğu rüzgarının kavurduğu yedi solgun başaksa yedi yıl kıtlık olacağı anlamına gelir. Söylediğim gibi, Tanrı ne yapacağını sana göstermiş. Mısır'da yedi yıl bolluk olacak. Sonra yedi yıl öyle bir kıtlık olacak ki, bolluk yılları hiç anımsanmayacak. Çünkü kıtlık ülkeyi kasıp kavuracak. Ardından gelen kıtlık bolluğu unutturacak, çünkü çok şiddetli olacak. Bu konuda iki kez düş görmenin anlamı, Tanrı'nın kesin kararını verdiğini ve en kısa zamanda uygulayacağını gösteriyor. Şimdi Firavun'un akıllı, bilgili bir adam bulup onu Mısır'ın başına getirmesi gerekir. Ülke çapında adamlar görevlendirmeli, bunlar yedi bolluk yılı boyunca ürünlerin beşte birini toplamalı. Gelecek verimli yılların bütün yiyeceğini toplasınlar, Firavun'un yönetimi altında kentlerde depolayıp korusunlar. Bu yiyecek, gelecek yedi kıtlık yılı boyunca Mısır'da ihtiyat olarak kullanılacak, ülke kıtlıktan kırılmayacak."¹⁹⁷

Eski Yakın Doğu'nun bütün halkları rüyalara ve onların yorumuna çok büyük bir önem verirlerdi. Özellikle Mısır'da çok sayıda rüyayla ilgili rivayetlere ve yorumlara rastlanır. Mısır'da memurlar Sarada görevlileriyle yakinen alakası bulunan rüyalar görürlerdi. Firavun'un rüyasında ilk defa Nil kıyısındaki sazlar arasında otlayan inekleri görüyor. Ardından gördüğü semiz ve ineklerin ve cılız ineklerin, nehrin taşmasıyla

¹⁹⁷ Tekvin, 41:1-36

münasebeti vardır. Mısırlıların, dolu ve olgun buğday başakları ve cılız rüzgarlarla kavrulmuş olanlarla ilgili rüyaları Nil sularındaki değişmelere ve buna bağlı olarak selleri ve kuraklığı da rüzgardaki değişikliklere atfetmektedirler.¹⁹⁸

Yusuf'un Mısır'da Yönetici Olması: Firavun Yusuf'u rüyalarını yorumlamasından dolayı yönetici yapar. "Sara'mın yönetimini sana vereceğim. Bütün halkım buyruklarına uyacak. Tahttan başka senden üstünlüğüm olmayacak. Seni bütün Mısır'a yönetici atıyorum. Sonra mührünü parmağından çıkarıp Yusuf'un parmağına taktı. Ona ince ketenden giysi giydirdi. Boynuna altın zincir taktı. Onu kendi yardımcısının arabasına bindirdi. Yusuf'un önünde, Yol açın! diye bağırıldılar. Böylece Firavun ona bütün Mısır'ın yönetimini verdi. Firavun Yusuf'a, Firavun benim dedi, Ama Mısır'da senden izinsiz kimse elini ayağını oynatmayacak. Yusuf'un adını Safenat-Paneah koydu. On Kenti'nin kâhini Potifera'nın kızı Asenat'ı da ona karı olarak verdi. Yusuf ülkeyi boydan boya dolaştı. Yusuf Firavun'un hizmetine girdiğinde otuz yaşındaydı. Firavun'un huzurundan ayrıldıktan sonra bütün Mısır'ı dolaştı."¹⁹⁹

Yusuf ve Kardeşleri: Yakup, çocuklarını (Bünyamin hariç), buğday almak üzere Mısır'a gönderir. Yusuf ile kardeşlerinin ilk karşılaşmalarının hikayesi, Yahovist ve Elohist anlatımların karışımıdır. Yahovist metne ait olan 44:19'dan da anlaşıldığı gibi, Yahovist hikayede, babası ve kardeşlerinden endişe duyan, onları merak eden Yusuf'tur. Elohist metne göre ise, babalarından ve diğer kardeşlerinden ilk bahsedenler, Yusuf'un kardeşleridir. Yusuf, kardeşlerinden birinin Mısır'da kalması şartıyla onlara istediklerini verir. 42:16'dan, sadece bir tek kişinin Bünyami'ni almağa gittiği, diğerlerinin Mısır'da bırakıldığı anlaşılmaktadır. Yahovist rivayete ait olan bu ifade, metnin son tashihinde, Elohist metinle uyumlu hale getirilmiş olmalıdır. 42:21'de tekrar Yahovist rivayet devreye girer. 42:16'a göre Yusuf'un kardeşleri hapse atılmışlardır. 42:23'de de, Yusuf'un huzurunda konuşmaktadırlar. Halbuki Elohist metne göre, onlar hemen hareket etmekte ve yolda iken Ruben, vaktiyle Yusuf'a yapılanın kötü olduğunu vurgulamaktadır. Yusuf'un kardeşlerinin Kenan'a dönüşünü anlatan kısım, Elohist'tir.²⁰⁰

Tevrat, detaylara yer vererek Yusuf'un kardeşlerinin Mısır'a nasıl geldiklerini uzun uzun anlatmaktadır. "Yakup Mısır'da buğday olduğunu öğrenince, oğullarına, neden birbirinize bakıp duruyorsunuz? dedi, Mısır'da buğday olduğunu duydum. Gidin, satın

¹⁹⁸ Roland de Vaux, "Yahudi Kaynaklarına Göre İsrail Oğulları'nın Mısır'a Yerleşmesi ve Yusuf Küssası" Çev. Sıddık Yüksel, Ondukuz Mayıs Üniv. İlahiyat Fak. Dergisi, Sa. 3, Samsun, 1989, s. 183-184

¹⁹⁹ Tekvin, 41:40-46

²⁰⁰ Harman, Yahudi Kutsal Kitapları, s.53

alın ki, yaşayalım, yoksa öleceğiz. Böylece Yusuf'un on kardeşi buğday almak için Mısır'a gittiler. Ancak Yakup Yusuf'un kardeşi Benyamin'i onlarla birlikte göndermedi, çünkü oğlunun başına bir şey gelmesinden korkuyordu. Buğday satın almaya gelenler arasında İsrail'in oğulları da vardı. Çünkü Kenan ülkesinde de kıtlık hüküm sürüyordu. Yusuf ülkenin yöneticisiydi, herkese o buğday satıyordu. Kardeşleri gelip onun önünde yere kapandılar. Yusuf kardeşlerini görünce tanıdı. Ama onlara yabancı gibi davranarak sert konuştu: Nereden geliyorsunuz? Kenan ülkesinden diye yanıtladılar, yiyecek satın almaya geldik. Yusuf kardeşlerini tanıdıysa da kardeşleri onu tanımadılar. Yusuf onlarla ilgili düşlerini anımsayarak, siz casussunuz dedi, ülkenin zayıf noktalarını öğrenmeye geldiniz. Aman, efendim diye karşılık verdiler, biz kulların yalnızca yiyecek satın almaya geldik. Hepimiz aynı babanın çocuklarıyız. Biz kulların dürüst insanlarız, casus değiliz. Yusuf, Hayır! dedi, Siz ülkenin zayıf noktalarını öğrenmeye geldiniz. Kardeşleri, biz kulların on iki kardeşiz dediler, hepimiz Kenan ülkesinde yaşayan aynı babanın çocuklarıyız. En küçüğümüz babamızın yanında kaldı, biri de kayboldu. Yusuf, Söylediğim gibi dedi, casussunuz siz. Sizi sınavacağım. Firavun'un başına ant içerim. Küçük kardeşiniz de gelmedikçe, buradan ayrılamazsınız. Aranızdan birini gönderin, kardeşinizi getirsin. Geri kalanlarınız göz altına alınacak. Anlattıklarınız doğru mu, değil mi, sizi sınavacağız. Değilse, Firavun'un başına ant içerim ki casussunuz. Üç gün onları göz altında tuttu. Üçüncü gün, bir koşulla canınızı bağışlarım dedi, ben Tanrı'dan korkarım. Dürüst olduğunuzu kanıtlamak için, içinizden biri göz altında tutulduğunuz evde kalsın, ötekiler gidip aç kalan ailenize buğday götürsün. Sonra küçük kardeşinizi bana getirin. Böylece anlattıklarınızın doğru olup olmadığı ortaya çıkar, ölümden kurtulursunuz. Kabul ettiler. Birbirlerine, besbelli kardeşimize yaptığımızın cezasını çekiyoruz dediler, bize yalvardığında nasıl sıkıntı çektiğini gördük, ama dinlemedik. Bu sıkıntı onun için başımıza geldi. Ruben, Çocuğa zarar vermeyin diye sizi uyarmadım mı? dedi, Ama dinlemediniz. İşte şimdi kanının hesabı soruluyor. Yusuf'un konuştuklarını anladığını fark etmediler, çünkü onunla çevirmen aracılığıyla konuşuyorlardı. Yusuf kardeşlerinden ayrılıp ağlamaya başladı. Sonra dönüp onlarla konuştu. Aralarından Şimon'u alarak ötekilerin gözleri önünde bağladı. Sonra torbalarına buğday oldurulmasını, paralarının torbalarına geri konulmasını, yol için kendilerine azık verilmesini buyurdu. Bunlar yapıldıktan sonra buğdayları eşeklerine yükleyip oradan ayrıldılar. Konakladıkları yerde içlerinden biri eşeğine yem vermek için torbasını açınca parasını gördü. Para torbanın ağzına konmuştu. Kardeşlerine, paramı geri vermişler diye seslendi, İşte torbamda! Yürekləri

yerinden oynadı. Titreyerek birbirlerine, Tanrı'nın bize bu yaptığı nedir? dediler. Kenan ülkesine, babaları Yakup'un yanına varınca, başlarına gelenleri ona anlattılar: Mısır'ın yöneticisi bizimle sert konuştu. Bize casusmuşuz gibi davrandı. Ona, biz dürüst insanlarız dedik, casus değiliz. Hepimiz aynı babanın çocuklarıyız. On iki kardeşiz; biri kayboldu, en küçüğü de Kenan ülkesinde, babamızın yanında. Ülkenin yöneticisi, dürüst olduğunuzu şöyle anlayabilirim dedi, Kardeşlerinizden birini yanımda bırakın, buğdayı alıp aç kalan ailelerinize götürün. Küçük kardeşinizi de bana getirin. O zaman casus olmadığınızı, dürüst insanlar olduğunuzu anlar, kardeşinizi size geri veririm. Ülkede ticaret yapabilirsiniz. Torbalarını boşaltınca, hepsi para kesesini torbasında buldu. Para keselerini görünce hem kendileri hem babaları korkuya kapıldı. Yakup, Beni çocuklarımdan yoksun bırakıyorsunuz dedi, Yusuf yok, Şimon yok. Şimdi de Benyamin'i götürmek istiyorsunuz. Sıkıntıyı çeken hep benim. Ruben babasına, Benyamin'i geri getirmezssem, iki oğlumu öldür dedi, Onu bana teslim et, ben sana geri getireceğim. Ama Yakup, oğlumu sizinle göndermeyeceğim dedi, Çünkü kardeşi öldü, yalnız o kaldı. Yolda ona bir zarar gelirse, bu acıyla ak saçlı başımı ölümler diyarına götürürsünüz.²⁰¹

Kaybolan Su Kasesi: Yusuf kadeşlerinden en küçüğünü yanında alıkoymak için torbasına gümüş kase konmasını emreder. "Yusuf kâhyasına, bu adamların torbalarına taşıyabilecekleri kadar yiyecek doldur diye buyurdu, her birinin parasını torbasının ağzına koy. En küçüğünün torbasına benim gümüş kâsemi ve buğdayının parasını koy. Kâhya Yusuf'un buyruğunu yerine getirdi. Sabah erkenden adamlar eşekleriyle yolcu edildi. Onlar kentten pek uzaklaşmamıştı ki Yusuf kâhyasına, hemen o adamların peşine düş dedi, Onlara yetişince, niçin iyiliğe karşı kötülük yaptınız? de, efendimin şarap içmek, fala bakmak için kullandığı kâse değil mi bu? Bunu yapmakla kötülük ettiniz. Kâhya onlara yetişip bu sözleri yineledi. Adamlar, efendim, neden böyle konuşuyorsun? dediler, bizden uzak olsun, biz kulların böyle şey yapmayız. Torbalarımızın ağzında bulduğumuz paraları Kenan ülkesinden sana geri getirdik. Nasıl efendinin evinden altın ya da gümüş çalarız? Kullarından birinde çıkarsa öldürülsün, geri kalanlar efendimin kölesi olsun. Kâhya, peki, dediğiniz gibi olsun dedi, kimde çıkarsa kölem olacak, geri kalanlar suçsuz sayılacak. Hemen torbalarını indirip açtılar. Kâhya büyükten küçüğe doğru hepsinin torbasını aradı. Kâse Benyamin'in torbasında çıktı. Kardeşleri üzüntüden giysilerini yırttılar. Sonra torbalarını eşeklerine yükleyip kente geri döndüler.

²⁰¹ Tekvin, 42:1-38

Yahuda'yla kardeşleri Yusuf'un evine geldiğinde, Yusuf daha evdeydi. Önünde yere kapandılar. Yusuf, nedir bu yaptığınız? dedi, benim gibi birinin fala bakabileceği aklınıza gelmedi mi? Yahuda, ne diyelim, efendim? diye karşılık verdi, nasıl anlatalım? Kendimizi nasıl temize çıkaralım? Tanrı suçumuzu ortaya çıkardı. Hepimiz köleniz artık, efendim; hem biz hem de kendisinde kâse bulunan kardeşimiz. Yusuf, benden uzak olsun! dedi, yalnız kendisinde kâse bulunan kölem olacak. Siz esenlikle babanızın yanına dönün. Yahuda yaklaşıp, Efendim, lütfen izin ver konuşayım dedi, kuluna öfkelenme. Sen Firavun'la aynı yetkiye sahipsin. Efendim, biz kullarına sormuştun: Babanız ya da başka kardeşiniz var mı? diye. Biz de, yaşlı bir babamız ve onun yaşlılığında doğan küçük bir kardeşimiz var demiştik, O, çocuğun kardeşi öldü, kendisi annesinin tek oğlu. Babamız onu çok sever. Sen de biz kullarına, O çocuğu bana getirin, gözümle göreyim demiştin. Biz de, çocuk babasından ayrılamaz, ayrılırsa babası ölür diye karşılık vermiştik. Sen de biz kullarına, eğer küçük kardeşiniz sizinle gelmezse, yüzümü bir daha göremezsiniz demiştin. Kulun babamızın yanına döndüğümüzde, söylediklerini ona anlattık. Babamız, yine gidin, bize biraz yiyecek alın dedi. Ama biz, gidemeyiz dedik, Ancak küçük kardeşimiz bizimle gelirse gideriz. Küçük kardeşimiz bizimle olmazsa o adamın yüzünü göremeyiz. Babam, biz kullarına, biliyorsunuz, karım bana iki erkek çocuk doğurdu dedi. Biri yanımdan ayrıldı. Besbelli bir hayvan parçaladı, bir daha göremedim onu. Bunu da götürürseniz ve ona bir zarar gelirse, bu acıyla ak saçlı başımı ölümler diyarına götürürsünüz. Efendim, şimdi babam kulunun yanına döndüğümde çocuk yanımda olmazsa, babam onu görmeyince ölür. Çünkü onu yaşama bağlayan bu çocuktur. Biz kulların da acı içinde babamızın ak saçlı başını ölümler diyarına indiririz. Ben kulun bu çocuğa kefil oldum. Babama, Onu sana geri getirmezsem, ömrümce kendimi sana karşı suçlu sayarım dedim. Lütfen şimdi çocuğun yerine beni kölen kabul et. Çocuk kardeşleriyle birlikte geri dönsün. O yanımda olmadan babamın yanına nasıl dönerim? Babamın başına gelecek kötülüğe dayanamam.”²⁰²

Yusuf'un Kardeşlerine Kendini Tanıtması: Yusuf dayanamayıp kardeşlerine kendini anlatır. “Yusuf adamlarının önünde kendini tutamayıp, herkesi çıkarın buradan! diye bağırdı. Kendini kardeşlerine tanıttığında yanında kimse olmasın istiyordu. O kadar yüksek sesle ağladı ki, Mısırlılar ağlayışını işitti. Bu haber Firavun'un ev halkına da ulaştı. Yusuf kardeşlerine, Ben Yusuf'um! dedi, Babam yaşıyor mu? Kardeşleri donup

²⁰² Tekvin, 44:1-33

kaldı, yanıt veremediler. Yusuf, lütfen bana yaklaşın dedi. Onlar yaklaşıncı Yusuf şöyle devam etti: Mısır'a sattığınız kardeşiniz Yusuf benim. Beni buraya sattığınız için üzölmeyin. Kendinizi suçlamayın. Tanrı insanlığı korumak için beni önden gönderdi. Çünkü iki yıldır ölkede kıtlık var, beş yıl daha sürecek. Kimse çift süremeyecek, ekin biçemeyecek. Tanrı yeryüzünde soyunuzu korumak ve harika biçimde canınızı kurtarmak için beni önünüzden gönderdi. Beni buraya gönderen siz değölsiniz, Tanrı'dır. Beni Firavun'un başdanışmanı, Sarayının efendisi, bütün Mısır ölkesinin yöneticisi yaptı. Hemen babamın yanına gidin, ona oğöun Yusuf şöyle diyor deyin: Tanrı beni Mısır ölkesine yönetici yaptı. Durma, yanıma gel. Goşen bölgesine yerleşirsin; çocukların, torunların, davarların, sığırların ve sahip olduğün her şeyle birlikte yakınımda olursun. Orada sana bakarım, çünkü kıtlık beş yıl daha sürecek. Yoksa sen de ailen ve sana bağıö olan herkes de perişan olursunuz. Hepiniz gözlerinizle göröyorsunuz, kardeşim Benyamin, sende göröyorsun konuşanın gerçekten ben olduğümü. Mısır'da ne denli güçlü olduğümü ve bütün gördüklerinizi babama anlatın. Babamı hemen buraya getirin. Sonra kardeşi Benyamin'in boynuna sarılıp ağladı. Benyamin de ağlayarak ona sarıldı.Yusuf ağlayarak bütün kardeşlerini öptü. Sonra kardeşleri onunla konuşmaya başladı. Yusuf'un kardeşlerinin geldiğı haberi Firavun'un sarayına ulaşınca, Firavun'la görevlileri hoşnut oldu. Firavun Yusuf'a şöyle dedi: Kardeşlerine de ki, hayvanlarınızı yükleyip Kenan ölkesine gidin. Babanızı ve ailelerinizi buraya getirin. Size Mısır'ın en iyi topraklarını vereceğim. Öökenin kaymağıını yiyeceksiniz. Onlara ayrıca şöyle demeni de buyuruyorum: Çocuklarınızla karölarınız için Mısır'dan arabalar alın, babanızla birlikte buraya gelin. Gözünüz arkada kalmasın, çünkü Mısır'da en iyi ne varsa sizin olacak. İsrail'in oğöulları söyleneni yaptı. Firavun'un buyruğı üzerine Yusuf onlara araba ve yol için azık verdi. Hepsine birer kat yedek giysi, Benyamin'e ise üç yüz parça gümüşle beş kat yedek giysi verdi. Böylece babasına Mısır'da en iyi ne varsa hepsiyle yüklü on eşek, yolculuk için buğday, ekmek ve azık yüklü on dişi eşek gönderdi. Kardeşlerini yolcu ederken onlara, yolda kavga etmeyin dedi. Yusuf'un kardeşleri Mısır'dan ayrılıp Kenan ölkesine, babaları Yakup'un yanına döndüler. Ona,Yusuf yaşıyor! dediler, üstelik Mısır'ın yöneticisi olmuş. Babaları donup kaldı, onlara inanmadı.Yusuf'un kendilerine bütün söylediklerini anlattılar. Kendisini Mısır'a götürmek için Yusuf'un gönderdiği arabaları görönce, Yakup'un keyfi

yerine geldi. Tamam! dedi, oğlum Yusuf yaşıyor. Ölmeden önce gidip onu göreceğim.”²⁰³

2.3.4. Yakub’un Mısır’a Gelişi

Yakup ve oğullarının Mısır’a dönüşü, üç ayrı rivayetle nakledilir. Ruhban metni, yolculuğu özetler ve göç edenlerin sayımını yapar. Yahovist rivayette İsrail, bütün malı ile birlikte Beer-Şeba’ya gelir ve kurban keser. Elohist metinde, Yakub, bir gece rüyası neticesinde Mısır’a gider. Ruhban metin ise, Yakub’un beraberinde getirdiklerinin özetini yapar. Yusuf’un, Babasını Mısır’a getirilmesi meselesinde de iki ayrı rivayet vardır. Elohist metne göre bu, Firavun’un arzusuyla, Yahovist metne göre ise, Yusuf’un kararıyla olur ve Firavun’a daha sonra haber verilir. Yusuf, kardeşlerinden, geri dönüp babalarını da getirmelerini ister. Bir rivayete göre, Firavun’un emriyle ve arabalarla taşınır diğer rivayete göre ise Yusuf’un ailesi, bütün sürüleriyle getirilir.²⁰⁴ “İsrail sahip olduğu her şeyle birlikte yola çıktı. Beer-Şeva’ya varınca, orada babası İshak’ın Tanrısı’na kurbanlar kesti. O gece Tanrı bir görümde İsrail’e, Yakup, Yakup! diye seslendi. Yakup, buradayım diye yanıtladı. Tanrı, ben Tanrı’yım, babanın Tanrı’sı dedi, Mısır’a gitmekten çekinme. Soyunu orada büyük bir ulus yapacağım. Seninle birlikte Mısır’a gelecek, soyunu bu ülkeye geri getireceğim. Senin gözlerini Yusuf’un elleri kapayacak. Yakup Beer-Şeva’dan ayrıldı. Oğulları Yakup’u İsrail’i götürmek üzere Firavun’un gönderdiği arabalara onu, kendi çocuklarıyla karılarını bindirdiler. Yakup, bütün ailesini, oğullarını, kızlarını, torunlarını hayvanlarını ve Kenan ülkesinde kazandığı malları yanına alarak Mısır’a gitti.”²⁰⁵

Yusuf kıssası Tevrat’ta Yusuf ölümüyle bitmektedir. “Yusuf’la babasının ev halkı Mısır’a yerleştiler. Yusuf yüz on yıl yaşadı. Efrayim’in üç göbek çocuklarını gördü. Manaşşe’nin oğlu Makir’in çocukları onun elinde doğdu. Yusuf yakınlarına, ben ölmek üzereyim dedi, ama Tanrı kesinlikle size yardım edecek; sizi İbrahim’e, İshak’a, Yakub’a ant içerek söz verdiği topraklara götürecektir. Sonra onlara ant içirerek, Tanrı kesinlikle size yardım edecek dedi, O zaman kemiklerimi buradan götürürsünüz. Yusuf yüz on yaşında öldü. Onu mumyalayıp Mısır’da bir tabuta koydular.”²⁰⁶

²⁰³ Tekvin, 45:1-28

²⁰⁴ Harman, *Yahudi Kutsal Kitapları*, s.53

²⁰⁵ Tekvin, 46:1-7

²⁰⁶ Tekvin, 50:22-26

Kırk sekizinci bapda, Yakub, on iki oğlunu mübarek kılarak, son arzularını bildirir. Yakup, oğulları arasında Yahuda'yı metheder, saltanatın ona ait olacağını bildirir. "Yusuf'a, Her Şeye Gücü Yeten Tanrı Kenan ülkesinde, Luz'da bana görünerek beni kutsadı dedi, Bana, seni verimli kılacak, çoğaltacağım dedi, soyundan birçok ulus doğuracağım. Senden sonra bu ülkeyi sonsuza dek mülk olarak senin soyuna vereceğim."²⁰⁷ Böylece Tanrı İsrail oğullularına ilk vaadini gerçekleştirmiştir.²⁰⁸ Tanrı'nın kutsal bir soyun oluşturulmasının nedenini Carlos Madrigal, şöyle açıklıyor. Dünyanın çirkefliğinden kendini temiz tutan kutsal bir halk oluşturularak onlara vahiy silsilesini emanet etmek ve gelecek olan Mesih'in soyunu hazırlamak için, bu kutsal soyu kutsal yasa altında beslemek, aynı zamanda Mesih'in gelişiyle bütün ulusları imana kavuşturmadır. Bundan dolayı Tanrı İbrahim soyunu kutsamıştır.²⁰⁹ Kitabı Mukaddesin diğer kitapları da, kutsanan bu soyun tarihsel bir mücadelesi olarak tanımlanabilir.

Tekvin kitabının sonunda Yakub'un gömülmesi olayı anlatılır. Bu kısımda Yakub, Mısır'a değil de, babasının kabristanına gömülmek ister. "Ölümü yaklaşınca, oğlu Yusuf'u çağırıp, eğer benden hoşnut kaldıysa, lütfen elini uyluğumun altına koy dedi, bana sevgi ve sadakat göstereceğine söz ver. Lütfen beni Mısır'da gömme. Atalarım kavuştuğum zaman beni Mısır'dan çıkarıp onların yanına göm. Yusuf, Dediğin gibi yapacağım diye karşılık verdi. İsrail, ant iç dedi. Yusuf ant içti. İsrail yatağının başı ucunda eğilip Rab'be tapındı."²¹⁰ Daha sonra da, Yusuf'un ölümü anlatılır. "Yakup'un oğulları, babalarının vermiş olduğu buyruğu tam tamına yerine getirdiler. Onu Kenan ülkesine götürüp Mamre yakınlarında Makpela tarlasındaki mağaraya gömdüler. O mağarayı mezar yapmak üzere tarlayla birlikte Hititli Efron'dan İbrahim satın almıştı."²¹¹ İki cenaze merasimi ve iki kabir söz konusudur. Bunlardan biri Kenan'da, diğeri Ürdün'ün ötesindedir. Fakat redaksiyon hareketi, Yahovist metnin "İsrail'i, Elohist metnin "Yakup"u ile birleştirdiği gibi, bu iki merasim ve kabri de aynileştirmiştir. Elohist metin, İsrailoğullarının, Mısırlılar içinde yaşadığı bir Mısır düşündürürken "Bu iş kırk gün sürdü. Mumyalama için bu süre gerekliydi. Mısırlılar İsrail için yetmiş gün

²⁰⁷ Tekvin, 48:3-4

²⁰⁸ George Bristow, Vaat, Yeni Yaşam Yayınları, İstanbul, 1995, s.41

²⁰⁹ Madrigal, Eski Ahit Mesajı, s.24

²¹⁰ Tekvin, 47:29-31

²¹¹ Tekvin, 50:12-13

yas tuttu.”²¹² Yahovist metin, İsrailoğullarının, Goşen’de, Mısırlılar’dan ayrı yaşadıklarını ifade etmektedir.²¹³

2.4. Çıkış Kitabı Hakkında Genel Bilgi

Tevrat’ın ikinci kitabıdır. İbranice metinlerde, kitabın ilk kelimeleri, aynı zamanda kitabın adı olarak da kabul edildiğinden, İbranice Kitab-ı Mukaddes’te, bu kitabın adı “Şemot” (İsimler)’tur. Kitap, Çıkış manasına gelen “Exode” adını ise, İskenderiye Yahudiliğinden almıştır. Exodus, ayrılma, yola çıkma anlamına gelir.

Çıkış kitabı, İsrailoğulları Mısır’dan çıkışıyla ilgilidir. Bu kitapta, İsrailoğullarının Doğu Ürdün’e varıncaya kadarki tarihleri anlatılır. Bir başka ifadeyle, Yusuf’tan sonra İsrailoğullarının hikayesidir. Çıkış kitabının konuları şöyle sıralanabilir. İsrail’in tarihinin başlangıcı, Mısır’daki kölelik hayatı, Musa’nın doğuşu ve çocukluğu, işlediği suç, Arabistan’a kaçışıyla ilgili öyküleri, Musa’nın Arabistan’da peygamberlikle görevlendirilmesi, Musa’nın Firavun’la karşılaşması ve Tanrı’nın Mısır halkına göndermiş olduğu afetle, Tanrı’nın İsrailoğullarını Mısır’dan çıkarması, On Emir’in verilmesi, Altın Buzağı’ya tapılması, Yahudilerin daha sonra en büyük bayram olarak kutlayacakları Birinci Geçişi (Pascha) ve Tanrı’nın önderliğinde Kızıldeniz’i aşarak Mısır’dan çıkışları, Tanrı’nın Sina’da Yahudilere yasayı vermesi ve onlarla antlaşma yapması, toplanma çadırı ve Ahit Sandığı’nın yapılması gibi konular anlatılmaktadır. Bu olaylar Çıkış kitabının ana konusunu oluşturur. Ayrıca, Çıkış kitabı, Tanrı’nın muhteşem adı Yahova, kutsallığını ve zaferini, tüm ihtişamıyla açığa çıkarır. Yahova’nın isminin yüceltilmesi ve nesilden nesile hatırlanması ve tek doğru Tanrı Yahova’ya tapmayı ve ona ibadet etmeyi vurgular. Kapsadığı dönem M.Ö.1250’li yıllardır. Ve Tekvin kitabının devamı niteliğindedir.²¹⁴

Çıkış kitabının amacı, Tanrı’nın İsrail’i Mısır’dan kurtarışı ve Kutsal Yasa’yı verişini açıklamaktır. Diğer taraftan Tanrı’nın gücüyle ve kurban kanıyla, halkın nasıl özgürleştiğini vurgular. Göç, Tanrı’nın gücünü, Kutsal Yasa, Tanrının kutsallığını çağlar boyunca hatırlatmaktır. Tapınak da Tanrı’nın varlığını simgeler.

²¹² Bkz. Tekvin, 50:3; Harman, Yahudi Kutsal Kitapları, s.54

²¹³ Bkz. Tekvin, 46:34; 50:8

²¹⁴ Bkz. Harman, Yahudi Kutsal Kitapları, s.62; Baki Adam, Yahudi Kaynaklarına Göre Tevrat, s.27; Thomas Michel, Hristiyan Tanrı Bilimine Giriş, s. 23; Ahmet Çelebi, Mukayeseli Dinler Açısından Yahudilik, s. 241

Çıkış kitabı, genel olarak üç bölüme ayrılabilir. Birinci bölümde, Musa'nın Firavun'un sarayında yetişip dini, kültürel, askeri ve siyasi konularda bir Mısırlı olarak eğitilmesi, ikinci bölüm, Midyan'da çoban olarak bulunması, evlenmesi, iki çocuk sahibi olmas ve Tanrı'nın onu ruhsal olarak hazırlaması anlatılır. Son bölüm olarak, Musa, Tanrı'dan ilk yazılı vahiy aldı, İsrail'i vaad edilen topraklara kadar götürüp onun siyasi ve ruhsal önderi oldu. Çıkış Kitabı, kölelik, kurtuluş, kutsallaşma olarak özetlenebilir.²¹⁵

Mevcut bilgiler ışığında, İsrailoğulları'nın Mısır'dan çıkış tarihi kesin olarak bilinmemektedir. Ancak İsrailoğulları'nın Mısır'dan çıkışı II. Ramses'in oğlu Minfitan (Merneptah) dır. İsrailoğulları'nın çıkışları, M.Ö. 1213 senelerine rastlar. Mısır Sara kitabelerinde Minfitah'ın Yahudileri yok ettiği ve köklerini kazıdığı kaydına rastlanmıştır.²¹⁶

2.5. Çıkış Kitabı'nın İlk Mesajları

2.5.1. İsrailoğulları'nın Mısır'daki Hayatı

Çıkış kitabında geçen olaylar 3500 yılına kadar uzanmaktadır. Mısırlı isimler, Çıkış kitabında doğru bir şekilde kullanılmış ve belgeler Mısır yazıtlarıyla ortaktır. Arkeolojik veriler gösteriyor ki, yabancıların Goshen'de yaşamalarına izin vermek bir Mısır geleneğidir. Samandan yapılmış veya yapılmamış tuğla kalıpları, Mısırlıların İsraililere baskı yaptığı zamanlara kadar uzanıyor.²¹⁷ Kitab-ı Mukaddes'te, İsrailoğulları'nın Mısır'da ikametlerinin dört yüz otuz yıl sürdüğünü belirtmiştir.²¹⁸

Çıkış kitabı, Tekvin'deki²¹⁹ Ruhban metninin bir özeti ile başlar. Mısır'a gelen İsrailoğulları'nın isimleri kısaca verildikten sonra, Yakup zürriyetinin yetmiş kişi olduğu belirtilir. "Yakup'la birlikte aileleriyle Mısır'a giden İsrailoğulları adları şunlardır: Ruben, Şimon, Levi, Yahuda, İssakar, Zevulun, Benyamin, Dan, Naftali, Gad, Aşer. Yakub'un soyundan gelenler toplam yetmiş kişiydi. Yusuf zaten Mısır'daydı."²²⁰ Tekvin²²¹ ve Tesniye'de²²² aynı rakam verilmektedir. Ancak Yunanca Kitab-ı

²¹⁵ Madrigal, Eski Ahit Mesajı, s. 32

²¹⁶ Ahmet Çelebi, Mukkayeseli Dinler Açısından Yahudilik, s.45

²¹⁷ Bkz. All Scripture is Inspired of God and Beneficial, International Bible Students Association, s.20

²¹⁸ Tekvin, 12:40

²¹⁹ Tekvin, 46:8-27

²²⁰ Çıkış, 1:1-5

²²¹ Tekvin, 46:27

²²² Tesniye, 10:22

Mukaddes'de ve Kumran'da bulunan bir İbranice yazma'da, Resullerin İşleri'de²²³ olduğu gibi yetmiş beş rakamı yer almaktadır.²²⁴

Yahova Musa'yı, görevlendirir ve hatırlatıcı ismini açıklar. Mısır'a İsrailoğullarını isimlendirdikten sonra Yusuf'un ölümü anlatır. O zaman Mısır'da yeni bir kral ortaya çıkar. O, İsraililerin hızlı bir şekilde çoğaldıklarını görünce, tüm yeni doğan erkek çocukların öldürülmesini emrederek İsrail erkeklerinin sayılarını azaltmaya çalışır. Bu şartlarda İsrail'de, Levi evinde bir erkek çocuk dünyaya gelir. Üç aylık olduğunda annesi onu Nil nehrinin sazlıklarına bir kayığın içine saklar. Firavun'un kızı tarafından bulunur ve evlat edinilir. Gerçek annesi onun dadısı olur. Sonra "sudan alınmış" anlamına gelen "Musa" diye adlandırılır.²²⁵

İsrailoğulları çoğalması karşısında Firavun, yeni doğan erkek çocukların öldürülmelerini emreder. "İbrani kadınlarını doğum sandalyesinde doğurturken iyi bakın; çocuk erkekse öldürün, kızsız dokunmayın."²²⁶ Ebe kadınların bu emre uymamaları üzerine Firavun, yeni doğan her erkek çocuğun nehre atılmasını, kız çocuklarının sağ bırakılmasını emreder. "Bunun üzerine Firavun bütün halkına buyruk verdi: Doğan her İbrani erkek çocuk Nil'e atılacak, kızlar sağ bırakılacak."²²⁷

Tevrat'ta Musa'nın nesebini Levili bir adamın kendi oymağından biriyle evlenmesi olarak bildirilmiştir.²²⁸ Musa'nın baba tarafından soyu Yakup Oğlu Levi Oğlu, Kahes Oğlu, Yaser Oğlu, İmran Oğlu Musa şeklinde; anne tarafından soyu ise, İbrahim Oğlu Yeşan Oğlu, Berkiya Oğlu, Şemvil Kızı Neci şeklinde nakledilir.²²⁹

Musa, Levi ailesinin üçüncü çocuğu olarak dünyaya gelir, annesi onu üç ay saklar.²³⁰ Çocuğun Nil nehrinde bulunması Tevrat'ta, "Firavun'un kızı yıkanmak için ırmağa indi. Hizmetçileri ırmak kenarında yürüyorlardı. Sazların arasındaki sepeti görünce, Firavun'un kızı onu getirmesi için hizmetçisini gönderdi. Sepeti açınca ağlayan bir İbrani çocuk gördü. Ona acıyarak, bu bir İbrani çocuğu dedi."²³¹ Mısırlılarda yüksek sınıflar için Nil nehrinde yüzmek bir gelenektir.²³² Çocuğun ablası Firavun'un kızına, "Gidip bir İbrani süt nine çağırayım mı?" diye sordu, "Senin için bebeği emzirsin."

²²³ Resullerin İşleri, 7:24

²²⁴ Harman, Yahudi Kutsal Kitapları, s. 62

²²⁵ Bkz. Çıkış, 2:1-10

²²⁶ Çıkış, 1:16

²²⁷ Çıkış, 1:22

²²⁸ Çıkış, 2:1

²²⁹ Ali Sayı, Firavun, Haman ve Karun Karşısında Hz. Musa, İz Yayıncılık, İstanbul, 1992, s.34

²³⁰ Bkz. All Scripture is Inspired of God and Beneficial, International Bible Students Association, s.9; Çıkış, 2:2; Resullerin İşleri, 7:20

²³¹ Çıkış, 5-6;

²³² Bkz. All Scripture is Inspired of God and Beneficial, International Bible Students Association, s.20

Firavun'un kızı, olur diye yanıtladı. Kız gidip bebeğin annesini çağırdı. Firavun'un kızı kadına, "Bu bebeği al, benim için emzir, ücretin neyse veririm" dedi. Kadın bebeği alıp emzirdi. Çocuk büyüyünce, onu geri getirdi. Firavun'un kızı çocuğu evlat edindi. "Onu sudan çıkardım" diyerek adını Musa koydu."²³³

Musa'nın dünyaya geliş kıssası, M.Ö XXV. asırda Mezopotamya'yı fetheden Akad'lı (Agade) Sargon'un destanına benzemektedir.²³⁴

Musa büyüdüktan sonra bir gün soydaşlarının yanına gitti. Yaptıkları ağır işleri seyrederken bir Mısırlı'nın bir İbrani'yi dövdüğünü gördü. Çevresine göz gezdirdi; kimse olmadığını anlayınca, Mısırlı'yı öldürüp kuma gizledi."²³⁵

Musa, "Ertesi gün İekrar gittiğinde, iki İbrani'nin kavga ettiğini gördü. Haksız olana, "Niçin kardeşini dövüyorsun?" diye sordu. Adam, "Kim seni başımıza yönetici ve yargıç atadı?" diye yanıtladı. "Mısırlı'yı öldürdüğün gibi beni de mi öldürmek istiyorsun?" O zaman Musa korkarak, bu iş ortaya çıkmış!" diye düşündü. Firavun olayı duyunca Musa'yı öldürmek istedi. Ancak Musa ondan kaçıp Midyan yöresine gitti..."²³⁶

Musa, Midyan'a kaçtıktan sonra bir kuyunun başında otururken, Midyanlı bir kahinin yedi kızı su çekmeye geldi. Babalarının sürüsüne su vermek için yalıkları dolduruyorlardı. Ama bazı çobanlar gelip, onları kovmak istedi. Musa, kızların yardımına koşup hayvanlarına su verdi. Sonra kızlar babaları Reuel'in yanına döndüler. Reuel, "Nasıl oldu da bugün böyle tez geldiniz?" diye sordu. Kızlar "Mısırlı bir adam bizi çobanların elinden kurtardı" diye yanıtladılar. Üstelik bizim için su çekip hayvanlara verdi. Babaları "Nerede O?" diye sordu, niçin adamı dışarıda bıraktınız? Gidin onu yemeğe çağırın. Musa Reuel'in yanında kalmayı kabul etti. Reuel de kızı Sippora'yı onunla evlendirdi. Sippora bir erkek çocuk doğurdu. Musa, "garibim bu yabancı ülkede" diyerek çocuğa Gerşom adını verdi .²³⁷ Musa'nın, Medyen'e kaçmasının nedeni İsrailoğulları'nın Mısır'dan çıkışını sağlayacak önderin yetişmesini sağlamak içindir. Tanrı, Musa'yı kırk yıl Yitro'nun hizmetinde çobanlık yapması, onu sulak yerlerde yaşamaya buranın şartlarına ve bölgedeki yiyeceklerin yeri hakkında bilgilendirir. Böylece Çıkış'ı yönlendirmek yönetmek için birçok tecrübe kazandırır. Sina Dağı, Arapça'da Cebel-i Musa olarak bilinir. Öyle görünüyor ki İsrail Sina dağına

²³³ Çıkış, 2:1-10

²³⁴ Harman, Yahudi Kutsal Kitapları, s.62

²³⁵ Çıkış, 2:11-12

²³⁶ Çıkış, 2: 13-15

²³⁷ Çıkış, 2:16-18

giderken, yordakçılarının ve çetelerin bakır çıkarmak için madencilik yaptıkları yollarını kullanmıştır. Bölgenin doğrudan doğruya topografyası hakkında bir bilgi sahibi olmadan İsrailoğulları'nın çölde yolculuk yapmaları imkansız olurdu.²³⁸

Tevrat'ta Hz. Musa'nın kayınpederi olan kişi için farklı isimler zikredilir. O'nun adı, Çıkış kitabının bir ayetinde Reuel²³⁹ başka bir ayetinde ise Yetro'dur.²⁴⁰ Sayılar kitabında, Musa'nın kayınbabası Midyanlı Ruel Oğlu Hovav'dir.²⁴¹ Hakimler kitabında ise Keni²⁴² adı kullanılmaktadır. Şuayb'ın Süryanice'de Yetro olarak da isimlendirildiği nakl olunmaktadır.²⁴³ Tevrat, kuyunun başına yedi kız kardeşin geldiği, Musa'yla evlenecek olan kızın ismini Sippora olarak zikreder ve ondan doğan çocuğun Gerşom²⁴⁴ olduğunu belirtir.²⁴⁵

Musa ve Harun, İsrail ve Mısırlıları Tanrı'nın adı altına girdiklerine inandırılmaları için uygulayabilecekleri üç işaret alırlar, Mısır'a giderken Musa, ailedeki ölümleri önlemek için oğlunu sünnet ettirmek zorunda kalır. Musa ve Harun İsrailoğulları'nın yaşlı erkeklerini toplayıp Yahova'nın onları Mısır'dan çıkarıp kutsal topraklara götürmek istediğini anlatır. İşaretleri onlara gösterirler, insanlar da onlara inanır ve kabul ederler.²⁴⁶

Musa, Mısır'dan kaçtıktan ve Midyan'a yerleştikten sonra Mısır kralı ölmüş İsrail halkına zulüm devam ediyordu. Tanrı, İsraililerin bu zulüm karşısında ataları olan İbrahim, İshak, Yakup'la yaptığı anlaşmayı hatırlar. İsrailoğulları'nın bu zulümden kurtulmaları için Musa'yı peygamber olarak görevlendirdi.²⁴⁷ Musa “ kayınpederinin sürüsünü otlatırken, Tanrı dağına, Horeb'e gelir.”²⁴⁸ Tanrı dağı, Elohist metinlerinde Horeb, Yahovist ve Ruhban metinlerinde ise Sina adı verilmiştir.²⁴⁹ Tanrı'nın meleği -ki eski metinlerde, bu Tanrı'yı ifade etmektedir-, ateş alevinde ona göründü. Musa, baktı çalı yanıyor, ama tükenmiyor: “Çok garip” diye düşündü, “gidip bir bakayım, çalı neden tükenmiyor!” Rab Tanrı Musa'nın yaklaştığını görünce, çalının içinden “Musa Musa!” diye seslendi. Musa “Buyur!” diye yanıtladı. Tanrı “Fazla yaklaşma” dedi, “Çarıklarını

²³⁸ All Scripture is Inspired of God and Beneficial, International Bible Students Association, s.20

²³⁹ Çıkış, 2:18

²⁴⁰ Çıkış, 3:1; 4:18; 18:1

²⁴¹ Sayılar, 10:29

²⁴² Hakimler, 1:16

²⁴³ Sayı, Firavun, Haman ve Karun Karşısında Hz. Musa, s.54

²⁴⁴ Gerşom, İbraniçe “garip” anlamına gelir.

²⁴⁵ Çıkış, 2:22

²⁴⁶ All Scripture is Inspired of God and Beneficial, International Bible Students Association, s.21

²⁴⁷ Çıkış, 2:23-25

²⁴⁸ Çıkış, 3:1; 18:5; 24:13; I. Krallar, 19:8

²⁴⁹ Harman, Yahudi Kutsal Kitapları, s.63

çıkar. Çünkü bastığın yer kutsal topraktır. Ben babanın Tanrısı, İbrahim'in Tanrısı, İshak'ın Tanrısı ve Yakub'un Tanrı'sıyım. Musa yüzünü kapadı, çünkü Tanrı'ya bakmaktan korkuyordu.”²⁵⁰ Tanrı Musa'yı İsrailoğullarını Mısır'dan çıkarmakla görevlendirir. “Şimdi gel, halkım İsrail'i Mısır'dan çıkarmak için seni Firavun'a göndereyim.”²⁵¹ Ve adının “Yahve” olduğunu bildirir. “İsraililer'e de ki, beni size atalarınızın Tanrısı, İbrahim'in Tanrısı, İshak'ın Tanrısı ve Yakub'un Tanrısı Rab gönderdi. Sonsuza dek adım bu olacak. Kuşaklar boyunca böyle anılacağım.”²⁵² Çıkış kitabının, Elohist ve Ruban metinlerine göre Tanrı'nın adı “Yahve” olarak Musa zamanında bildirmiştir. Halbuki Tekvin kitabının, Yahovist metnine göre “Yahve” adı, insanlığın başlangıcından beri bilinmektedir.²⁵³

Musa, bu görevlendirmeye itiraz ediyor. Ancak Tanrı ona kendisiyle beraber olacağını bildiriyor. Musa, “Ben kimim ki Firavun'a gidip İsraili'yi Mısır'dan çıkarayım. Tanrı, kuşkun olmasın ben seninle olacağım” dedi, seni benim gönderdiğimin kanıtı şu olacak: “Halkı Mısır'dan çıkardığın zaman bu dağda bana tapacaksınız. Ben de sizi Arz-ı Mevud olan Kenan, Hitit, Amor, Periz, Hiv ve Yevus topraklarına, süt ve bal akan ülkeye götüreceğim.”²⁵⁴

Tanrı, İsrail'in ileri gelenleri seni dinleyecekler sonra Mısır Kralına gidip ‘İbranilerin Tanrısı Rab bizimle görüştü’ diyeceksiniz izin isteyeceksiniz. Fakat Firavun'u güçlü bir el zorlamadıkça gitmenize izin vermeyecek. Elimi uzatacak ve aralarında şaşılasi işler yaparak Mısır'ı cezalandıracağım. O zaman size izin verecek.”²⁵⁵ İsrailoğulları'nın Mısır'dan çıkacağını bildiren Yahve, bu arada, Mısırlıların soyulmasını emreder. “Her kadın Mısırlı komşusundan ya da konuğundan altın ve gümüş takılar, giysiler isteyecek. Oğullarınızı, kızlarınızı bunlarla süsleyeceksiniz. Mısırlılar'ı soyacaksınız”²⁵⁶

Musa ve Harun, İsrail ve Mısırlıları Tanrı'nın adı altına girdiklerine inandırmaları için uygulayabilecekleri bazı işaretler alırlar, Mısır'a giderken Musa, ailedeki ölümleri önlemek için oğlunu sünnet ettirmek zorunda kalır. Musa ve Harun İsrailoğulları'nın yaşlı erkeklerini toplayıp onlara Yahova'nın onları Mısır'dan çıkarıp kutsal topraklara götürmek istediğini anlatırlar.²⁵⁷

²⁵⁰ Çıkış, 3:2-5

²⁵¹ Çıkış, 3:10

²⁵² Çıkış, 3:15

²⁵³ Çıkış, 3:15; Tekvin, 4:26; Harman, Yahudi Kutsal Kitapları, s. 63

²⁵⁴ Çıkış, 3:11-12, 17

²⁵⁵ Çıkış, 18-20

²⁵⁶ Çıkış, 3:22; 12:35-36

²⁵⁷ All Scripture is Inspired of God and Beneficial, International Bible Students Association, s.20

Musa, kavminin kendisine inanmayacağını söyleyince ona asa ve beyaz el mucizeleri verilir. Bunlara da inanmadıkları taktirde, nehirden su alıp onu yere saçması ve suyun kana döneceği bildirilir. Kardeşi Harun da, kendisine yardımcı olarak verilir. “Musa, ya bana inanmazlarsa? dedi, sözümü dinlemez, ‘Rab sana görünmedi’ derlerse, ne olacak? Rab, elinde ne var? diye sordu. Musa, değnek diye yanıtladı. Rab, “onu yere at” dedi. Musa değneğini yere atınca, değnek yılan oldu. Musa yilandan kaçtı. Rab, “elini uzat, kuyruğundan tut.” dedi. Musa elini uzatıp kuyruğunu tutunca yılan yine değnek oldu. Rab, “bunu yap ki, ataları İbrahim’in, İshak’ın, Yakup’un Tanrısı Rab’bin sana görüldüğüne inansınlar” dedi.²⁵⁸

Musa’ya verilen bir diğer mucize ise “Yed-i Beyza”dır. Tanrı, “elini koynuna koy” dedi. Musa elini koynuna koydu. Çıkardığı zaman eli bir deri hastalığına yakalanmış, kar gibi bembeyaz olmuştu. Rab, “elini yine koynuna koy” dedi. Musa elini yine koynuna koydu. Çıkardığı zaman eli eski haline dönmüştü.²⁵⁹

Tanrı, Musa’yı Firavun’a karşı görevlendirir. Musa iyi konuşamadığı için bundan dolayı Tanrı’dan bir yardımcı ister. Rab, “eğer sana inanmaz, ilk belirtiyi önemsemezlerse, ikinci mucizeye inanabilirler” dedi. Bu iki belirtiyeye de inanmaz, sözünü dinlemezlerse, Nil’den biraz su alıp kuru toprağa dök. Irmaktan aldığın su toprakta kana dönecek. Musa Rab’be, “Aman, ya Rab!” dedi, “Ben kulun ne geçmişte, ne de benimle konuşmaya başladığından bu yana iyi bir konuşmacı oldum. Çünkü dili ağır, tutuk biriyim.” Rab, “Kim ağız verdi insana?” dedi. “İnsanı sağır, dilsiz, görür ya da görmez yapan kim? Ben değil miyim? Şimdi git! Ben konuşmana yardımcı olacağım. Ne söylemen gerektiğini sana öğreteceğim.” Musa, aman, ya Rab! dedi, ne olur, benim yerime başkasını gönder Rab Musa’ya öfkeleni ve ağabeyin Levili Harun var ya! dedi, Bilirim, o iyi konuşur. Hem şu anda seni karşılamaya geliyor. Seni görünce sevinecek. Onunla konuş, ne söylemesi gerektiğini anlat. İkinizin konuşmasına da yardımcı olacak, ne yapacağınızı size öğreteceğim. O sana sözcülük edecek, senin yerine halkla konuşacak. Sen de onun için Tanrı gibi olacaksın. Bu değneği eline al, çünkü belirtileri onunla gerçekleştireceksin.”²⁶⁰

Musa ve Harun’nun Mısır’dan Çıkmak İçin Firavun’dan İzin İstemeleri; Harun’la beraber Firavun’a giden Musa, İsrailoğullarını salıvermesini ister fakat Firavun bunu kabul etmez. Onların işlerini daha da ağırlaştırır. Elohim, İsrailoğullarını Mısır’dan

²⁵⁸ Çıkış, 4:1-5

²⁵⁹ Çıkış, 4: 6-7

²⁶⁰ Çıkış, 4: 8-17

mutlaka çıkacaklarını bildirerek, Musa'nın tekrar Firavun'a gitmesini ister. "Tanrı ayrıca Musa'ya, "Ben Rab'bim" dedi, "İbrahim'e, İshak'a ve Yakup'a her şeye gücü yeten Tanrı olarak göründüm, ama onlara kendimi Rab adıyla tanıtmadım. Yabancı olarak yaşadıkları Kenan ülkesini kendilerine vermek üzere onlarla antlaşma yaptım. Mısırlılar'ın köleleştirdiği İsraililer'in iniltilerini duydum ve antlaşmamı hep andım. "Onun için İsraililer'e de ki, ben Rab'bim. Sizi Mısırlılar'ın boyunduruğundan çıkaracak, onların kölesi olmaktan kurtaracağım. Onları ağır biçimde yargılayacak ve kudretli elimle sizi özgür kılacağım. Sizi kendi halkım yapacak ve Tanrınız olacağım. O zaman sizi Mısırlılar'ın boyunduruğundan çıkaran Tanrınız Rab'bin ben olduğumu bileceksiniz. Sizi İbrahim'e, İshak'a ve Yakup'a vereceğime ant içtiğim topraklara götüreceğim. Orayı size mülk olarak vereceğim. "Ben Rab'bim." Musa bunları İsraililer'e anlattı, ama umutları kırıldığı ve ağır baskı altında oldukları için onu dinlemediler. Rab Musa'ya, git Mısır Firavunu'na İsraililer'i ülkesinden salıvermesini söyle dedi."²⁶¹ Tevrat'taki kaynakları birbirinden ayırmak oldukça önemlidir. Zira, Yahve adının kullanımıyla ilgili ihtilaf söz konusudur.²⁶² Kitab-ı Mukaddes'te, Tanrı için "Yahova" ismi kullanılmıştır. Musa, Tanrı kendisine görüldüğünde Tanrı'ya Musa "İsrailoğulları senin adını sorarlarsa ne diyeyim" der. Tanrı da ona "Ben ben olanım. Beni size benim dersin" karşılığını verir. Bundan dolayı O'dur anlamında "Yaho" demişlerdir. Daha sonra bu deyiimi "var olan" anlamında Yahova'ya dönüştürmüşlerdir. Tanrı için kullanılan diğer bir isim ise "Elohim"dir. İbraniler animist kalıntılara sahip oldukları için ruhlara taparlardı. İbranice Elohim ruh demektir. Elohim ise ruhların tümü için kullanılır. Musa, bu ruhlardan birini, Sina Elohim'i Yahova'yı, İbranilere tek tanrı kılmıştır. Bu yüzden Tevrat'ın kimi bölümlerinde Tanrı'nın adı Elohim olarak anılır.²⁶³ Tanrı, Kitab-ı Mukaddes'in kahramanıdır. Bundan hikaye edilen, önceden haber verilen ve bundan zevk ve nasip alınan her şey O'na bağlanmıştır. Ancak kitap Tanrı'nın varlığına hiçbir delil serd etmez ya da O'na inanmayı emretmez. Bunun iki nedeni olabilir; birincisi İbrani düşüncesi nazari ve sistematik olmayıp sezgiseldir. İkincisi bir tanrısal varlık ya da varlıkların mevcudiyeti evrensel olarak kabul edilmeseydi. Zamanla Tevrat'ın, Tanrı bölümünü şerh edile edile bir kozmik huşu, dehşet, korku, hürmet telkin eden sonsuz azamette bir tasvir meydan getirmişlerdir.²⁶⁴

²⁶¹ Çıkış, 3:13-14

²⁶² Harman, *Yahudi Kutsal Kitap*, s.63

²⁶³ Bkz. Çıkış, 6:2-3; Orhan Hancerlioğlu, *İslam İnançları Sözlüğü*, Remzi Kitapevi, İstanbul, 1994, s.709

²⁶⁴ Oğuz, *Türk ve Yahudi Kültürlerine Bir Mukayeseli Bakış*, C.1, s.113

Musa ve Harun'un Firavun'a ikinci gidişlerinde Harun, asasını atar ve asa yılan olur. Firavun'un sihirbazları da aynı işi yaparlar ve Harun'un asası, diğerlerini yutar. Rab Musa'yla Harun'a şöyle dedi: "Firavun size, 'bir mucize yapın' dediğinde, söyle Harun'a, değneğini alıp Firavun'un önüne atsın. Değnek yılan olacak. Böylece Musa'yla Harun Firavun'un yanına gittiler ve Rab'bin buyurduğu gibi yaptılar. Harun değneğini Firavun'la görevlilerinin önüne attı. Değnek yılan oluverdi. Bunun üzerine Firavun kendi bilgelerini, büyücülerini çağırdı. Mısırlı büyücüler de büyülerıyla aynı şeyi yaptılar. Her biri değneğini attı, değnekler yılan oldu. Ancak Harun'un değneği onların değneklerini yuttu. Yine de, Rab'bin söylediği gibi Firavun inat etti ve Musa'yla Harun'u dinlemedi."²⁶⁵ Ruhban metninde, yılanı dönuşen asa, Hz. Musa'ya ait iken, "Rab Musa'yla Harun'a şöyle dedi: "Firavun size, 'Bir mucize yapın' dediğinde, söyle Harun'a, değneğini alıp Firavun'un önüne atsın. Değnek yılan olacak."²⁶⁶ Musa, "Ya bana inanmazlarsa?" dedi, "Sözümü dinlemez, Rab sana görünmedi derlerse, ne olacak? Rab, "Elinde ne var?" diye sordu. Musa, "Değnek" diye yanıtladı. Rab, "Onu yere at" dedi. Musa değneğini yere atınca, değnek yılan oldu..."²⁶⁷ Bu asa, Harun'a nispet edilmektedir. Ayrıca Yahovist rivayette "Rab, onu yere at dedi. Musa değneğini yere atınca, değnek yılan oldu. Musa yilandan kaçtı. Sabah git, Firavun Nil'e inerken onu karşılamak için ırmak kıyısında bekle. Yılanı dönuşen değneği eline al." Asa, yılanı dönuşürken, Ruhban metninde ejderhaya dönuşmektedir. "Firavun size, bir mucize yapın dediğinde, söyle Harun'a, değneğini alıp Firavun'un önüne atsın. Değnek yılan olacak."²⁶⁸

2.5.2. Tanrı'nın Musa'ya Verdiği Mucizeler

Musa İsrailoğullarını Mısır'dan çıkarmak için Firavun'dan izin ister. Ancak Firavun Musa'nın bu teklifini kabul etmez. Bundan dolayı Tanrı İsrailoğullarını Mısırdan çıkarmak için Musa'ya mucizeler verir. Bu mucizeler kan, kurbağa sivrisinek, at sineği, hayvanların ölümü, çıban, dolu, çekirge, karanlık mucizeleridir. Tanrı'nın Musa'ya verdiği mucizeler, İsrailoğulları'nın Mısır'dan çıkmalarını sağlamıştır.

İsrailoğulları Mısırdan çıkışına bu defa da izin verilmeyince, Mısır üzerine çeşitli musibetler gelir. Bu musibetler, şu şekilde sıralanmıştır: Irmağın suları kana dönuşür.

²⁶⁵ Çıkış, 7:8-13

²⁶⁶ Çıkış, 7:13

²⁶⁷ Çıkış, 4:1-3

²⁶⁸ Çıkış, 4:3; 7:15; 7:9

“Rab Musa’ya, “Firavun inat ediyor, halkı salıvermeyi reddediyor” dedi, sabah git, Firavun Nil’e inerken onu karşılamak için ırmak kıyısında bekle. Yılana dönüşen değneği eline al ve ona de ki, halkımı salıver, çölde bana tapsınlar, demem için İbraniler’in Tanrısı Rab beni sana gönderdi. Ama sen şu ana kadar kulak asmadın. Benim Rab olduğumu şundan anla, diyor. Rab işte, elimdeki değneği ırmağın sularına vuracağım, sular kana dönecek. Irmaktaki balıklar ölecek, ırmak leş gibi kokacak, Mısırlılar artık ırmağın suyunu içemeyecekler. Sonra Rab Musa’ya şöyle buyurdu: Harun’a deki, değneğini al ve elini Mısır’ın suları üzerine -ırmakları, kanalları, havuzları, bütün su birikintileri üzerine- uzat, hepsi kana dönsün. Bütün Mısır’da tahta ve taş kaplardaki sular bile kana dönecek. Musa’yla Harun Rab’bin buyurduğu gibi yaptılar. Harun Firavun’la görevlilerinin gözü önünde değneğini kaldırıp ırmağın sularına vurdu. Bütün sular kana dönüştü. Irmaktaki balıklar öldü, ırmak kokmaya başladı. Mısırlılar ırmağın suyunu içemez oldular. Mısır’ın her yerinde kan vardı. Mısırlı büyücüler de kendi büyülerıyla aynı şeyi yaptılar. Rab’bin söylediği gibi Firavun inat etti ve Musa’yla Harun’u dinlemedi. Olanlara aldırmadan sarayına döndü. Mısırlılar içecek su bulmak için ırmak kıyısını kazmaya koyuldular. Çünkü ırmağın suyunu içemiyorlardı. Rab’bin ırmağı vurmasının üzerinden yedi gün geçti.”²⁶⁹ Bunun nehirler, kuyular ve kaplardaki suların kan haline gelmesi anlamına geldiği; öyle ki durumun Firavun’a, kaplarda su yerine kandan başka bir şey bulunmadığı şeklinde şikayet olunduğu bu belanın yedi gün sürdüğü rivayetlerde nakl olunmaktadır.²⁷⁰

Rab Musa’ya şöyle dedi: “Firavun’un yanına git ve ona de ki, ‘Rab şöyle diyor: Halkımı salıver, bana tapsınlar. Eğer halkımı salıvermeyi reddedersen, bütün ülkeni kurbağalarla cezalandıracağım. Irmak kurbağalarla dolup taşacak. Kurbağalar çıkıp Sarayına, yatak odana, yatağına, görevlilerinin ve halkının evlerine, fırınlarına, hamur teknelerine girecekler. Senin, halkının, bütün görevlilerinin üstüne sıçrayacaklar. “Harun’a de ki, ‘elindeki değneği ırmakların, kanalların, havuzların üzerine uzatıp kurbağaları çıkart; Mısır’ı kurbağalar kaplasın.’ Böylece Harun elini Mısır’ın suları üzerine uzattı; kurbağalar çıkıp Mısır’ı kapladı. Ancak büyücüler de kendi büyülerıyla aynı şeyi yaptılar ve ülkeye kurbağaları saldı. Firavun Musa’yla Harun’u çağırıp, “Rab’be dua edin, benim ve halkımın üzerinden kurbağaları uzaklaştırsın” dedi, O zaman halkınızı Rab’be kurban kessinler diye salıvereceğim. Musa, sen karar ver diye karşılık verdi, bunu sana bırakıyorum. Kurbağalar senden ve evlerinden uzak dursun,

²⁶⁹ Çıkış, 7:14-25

²⁷⁰ Sayı, Firavun, Haman ve Karun Karşında Hz.Musa, s.156

yalnız ırmakta kalsınlar diye senin, görevlilerin ve halkın için ne zaman dua edeyim? Firavun, yarın dedi. Musa, peki, dediğin gibi olsun diye karşılık verdi, böylece bileceksin ki, Tanrımız Rab gibisi yoktur. Kurbağalar senden, evlerinden, görevlilerinden, halkından uzaklaşacak, yalnız ırmakta kalacaklar. Musa'yla Harun Firavun'un yanından ayrıldılar. Musa Rab'bin Firavun'un başına getirdiği kurbağa belası için Rab'be feryat etti. Rab Musa'nın isteğini yerine getirdi. Kurbağalar evlerde, avlularda, tarlalarda öldüler. Kurbağaları yığın yığın topladılar. Ülke kokudan geçilmez oldu. Ancak Firavun ülkenin rahatladığını görünce, Rab'bin söylediği gibi inatçılık etti ve Musa'yla Harun'u dinlemedi."²⁷¹ Bu belanın Mısırlıların evlerini, odalarını, yiyecek tencerelerini yataklarını doldurarak istila etmiştir. Hiç kimse bunları defetmeyi başaramamış ve her tarafın kurbağa kaynadığı rivayetleride de rivayet edilmektedir.²⁷²

Rab Musa'ya şöyle dedi: "Harun'a de ki, 'Değneğini uzatıp yere vur, yerdeki toz sivrisineğe dönüşsün, bütün Mısır'ı kaplasın.' Öyle yaptılar. Harun elindeki değneği uzatıp yere vurunca, insanlarla hayvanların üzerine sivrisinekler üşüştü. Mısır'da yerin bütün tozu sivrisineğe dönüştü. Büyücüler de kendi büyülerıyla tozu sivrisineğe dönüştürmek istedilerse de başaramadılar. İnsanların, hayvanların üzerini sivrisinek kapladı. Büyücüler Firavun'a, "Bu işte Tanrı'nın parmağı var" dediler. Ne var ki, Rab'bin söylediği gibi Firavun inat etti, Musa'yla Harun'u dinlemedi."²⁷³ İlk üç darbe Mısır gibi İsraililerinde başına gelir. Ama dördüncüden itibaren yalnızca Mısırlılar zarar görür.

Rab Musa'ya şöyle dedi: "Sabah erkenden kalk, Firavun ırmağa inerken onu karşıla ve şöyle de: Rab diyor ki, halkımı salıver, bana tapsınlar. Halkımı salıvermezsen senin, görevlilerinin, halkının, evlerinin üzerine atsineği yağdıracağım. Mısırlılar'ın evleri ve üzerinde yaşadıkları topraklar atsinekleriyle dolup taşacak. "Ama o gün halkımın yaşadığı Goşen bölgesinde farklı davranacağım. Orada atsineği olmayacak. Böylece bileceksin ki, bu ülkede Rab benim. Kendi halkımla senin halkın arasına fark koyacağım. Yarın bu belirti gerçekleşecek. Rab dediğini yaptı. Firavun'un sarayına, görevlilerinin evlerine sürü sürü atsineği gönderdi. Mısır atsineği yüzünden baştan sona harap oldu. Firavun Musa'yla Harun'u çağırıp, "Gidin, bu ülkede Tanrınız'a kurban kesin" dedi. Musa, "Bu doğru olmaz" diye karşılık verdi, çünkü Mısırlılar Tanrımız Rab'be kurban kesmeyi iğrenç sayıyorlar. İğrenç saydıkları bu şeyi gözlerinin önünde

²⁷¹ Çıkış, 8:1-15

²⁷² Sayı, Firavun, Haman ve Karun Karşında Hz.Musa, s.154-156

²⁷³ Çıkış, 8:16-19

yaparsak bizi taşlamazlar mı? Tanrımız Rab'be kurban kesmek için, bize buyurduğu gibi üç gün çölde yol almalıyız. Firavun, "Çölde Tanrınız Rab'be kurban kesmeniz için sizi salıveriyorum" dedi, yalnız çok uzağa gitmeyeceksiniz. Şimdi benim için dua edin. Musa, "Yarın atsineklerini Firavun'un, görevlilerinin, halkının üzerinden uzaklaştırsın diye, yanından ayrılır ayrılmaz Rab'be dua edeceğim dedi, yalnız Firavun Rab'be kurban kesmek için halkın gitmesini önleyerek bizi yine aldatmamalı."²⁷⁴

Rab Musa'ya şöyle dedi: Firavun'un yanına git ve ona de ki, İbraniler'in Tanrısı Rab şöyle diyor: Halkımı salıver, bana tapsınlar. Salıvermeyi reddeder, onları tutmakta diretirsen, Rab'bin eli kırlardaki hayvanlarınızı -atları, eşekleri, develeri, sığırları, davarları- büyük kıyım , uğratarak sizi cezalandıracak. Rab İsraililer'le Mısırlılar'ın hayvanlarına farklı davranacak. İsraililer'in hayvanlarından hiçbirisi ölmeyecek. Rab zamanı da belirleyerek, yarın ülkede bunu yapacağım dedi. Ertesi gün Rab dediğini yaptı: Mısırlılar'ın hayvanları büyük çapta öldü. Ama İsraililer'in hayvanlarından hiçbirisi ölmedi. Firavun adam gönderdi, İsraililer'in bir tek hayvanının bile ölmediğini öğrendi. Öyleyken, inat etti ve halkı salıvermedi.²⁷⁵

Rab Musa'yla Harun'a, "yanınıza iki avuç dolusu kül alın, dedi, Musa külü Firavun'un önünde göğe doğru savursun. Kül bütün Mısır'ın üzerinde ince bir toza dönüşecek; ülkenin her yanındaki insanların, hayvanların bedenlerinde irinli çıbanlar çıkacak. Böylece Musa'yla Harun ocak kurumu alıp Firavun'un önünde durdular. Musa kurumu göğe doğru savurdu. İnsanlarda ve hayvanlarda irinli çıbanlar çıktı. Büyücüler çıbandan ötürü Musa'nın karşısında duramaz oldular. Çünkü bütün Mısırlılar'da olduğu gibi onlarda da çıbanlar çıkmıştı. Rab Firavun'u inatçı yaptı, Rab'bin Musa'ya söylediği gibi, Firavun Musa'yla Harun'u dinlemedi."²⁷⁶

Rab Musa'ya şöyle dedi: "Sabah erkenden kalkıp Firavun'un huzuruna çık, de ki, İbraniler'in Tanrısı Rab şöyle diyor: Halkımı salıver, bana tapsınlar. Yoksa bu kez senin, görevlilerinin, halkının üzerine bütün belalarımı yağdıracağım. Öyle ki, bu dünyada benim gibisi olmadığını öğrenesin. Çünkü elimi kaldırıp seni ve halkını salgın hastalıkla vurmuş olsaydım, yeryüzünden silinmiş olurdun. Gücümü sana göstermek, adımı bütün dünyaya tanıtmak için seni ayakta tuttum. Hâlâ halkımı salıvermiyor, onlara üstünlük taslıyorsun. Bu yüzden, yarın bu saatlerde Mısır'a tarihinde görülmemiş ağır bir dolu yağdıracağım. Şimdi buyruk ver, hayvanların ve kırdaki neyin varsa hepsi

²⁷⁴ Çıkış, 8:20-29

²⁷⁵ Çıkış, 9:1-7

²⁷⁶ Çıkış, 9: 8-12

sığınaklara konsun. Dolu yağınca, eve getirilmeyen, kırdaki bütün insanlarla hayvanlar ölecek. Firavun'un görevlileri arasında Rab'bin uyarısından korkanlar köleleriyle hayvanlarını çabucak evlerine getirdiler. Rab'bin uyarısını önemsemeyenler ise köleleriyle hayvanlarını tarlada bıraktı. Rab Musa'ya, Elini göğ'e doğru uzat dedi, Mısır'ın her yerine, insanların, hayvanların, kırdaki bütün bitkilerin üzerine dolu yağsın. Musa değneğini göğ'e doğru uzatınca Rab gök gürlemeleri ve dolu gönderdi. Yıldırım düştü. Rab Mısır'a dolu yağdırdı. Şiddetli dolu yağıyor, sürekli şimşek çakıyordu. Mısır Mısır olalı böylesi bir dolu görmemişti. Dolu Mısır'da insandan hayvana dek kırdaki her şeyi, bütün bitkileri mahvetti, bütün ağaçları kırdı. Yalnız İsraililer'in yaşadığı Goşen bölgesine dolu düşmedi. Firavun Musa'yla Harun'u çağırarak, Bu kez günah işledim dedi, Rab haklı, ben ve halkım haksızız. Rab'be dua edin, yeter bu gök gürlemeleri ve dolu. Sizi salıvereceğim, artık burada kalmayacaksınız. Musa, "Kentten çıkınca, ellerimi Rab'be uzatacağım" dedi, gök gürlemeleri duracak, artık dolu yağmayacak. Böylece dünyanın Rab'be ait olduğunu bileceksin. Ama biliyorum, sen ve görevlilerin Rab Tanrı'dan hâlâ korkmuyorsunuz. Keten ve arpa mahvolmuştu; çünkü arpa başak vermiş, keten çiçek açmıştı. Ama buğday ve kırmızı buğday henüz bitmediği için zarar görmemişti. Musa Firavun'un yanından ayrılıp kentten çıktı. Ellerini Rab'be uzattı. Gök gürlemesi ve dolu durdu, yağmur dindi. Firavun yağmurun, dolunun, gök gürlemesinin kesildiğini görünce, yine günah işledi. Hem kendisi, hem görevlileri inat ettiler. Rab'bin Musa aracılığıyla söylediği gibi, Firavun inat ederek İsraililer'i salıvermedi.²⁷⁷

Rab Musa'ya, "Firavun'un yanına git dedi, belirtilerimi aralarında göstermek için Firavun'la görevlilerini inatçı yaptım. Mısır'la nasıl alay ettiğimi, aralarında gösterdiğim belirtileri sen de çocuklarına, torunlarına anlat ki, benim Rab olduğumu bilesiniz. Musa'yla Harun Firavun'un yanına varıp şöyle dediler: İbraniler'in Tanrısı Rab diyor ki, ne zamana dek alçakgönüllü olmayı reddedeceksin? Halkımı salıver, bana tapsınlar. Halkımı salıvermeyi reddedersen, yarın ülkene çekirgeler göndereceğim. Yeryüzünü öylesine kaplayacaklar ki, toprak görünmez olacak. Doludan kurtulan ürünlerinizi, kırdaki bütün ağaçlarınızı yiyecekler. Evlerine, bütün görevlilerinin, bütün Mısırlıların evlerine çekirge dolacak. Ne babaların, ne ataların ömürlerince böylesini görmediler. Sonra Musa dönüp Firavun'un yanından ayrıldı. Görevlileri Firavun'a, ne zamana dek bu adam bize tuzak kuracak? dediler, bırak gitsinler, Tanrıları Rab'be tapsınlar. Mısır harap oldu, hâlâ anlamıyor musun? Böylece, Musa'yla Harun'u

²⁷⁷ Çıkış, 9:13-35

Firavun'un yanına geri getirdiler. Firavun, gidin, Tanrınız Rab'be tapın dedi, ama kimler gidecek? Musa, genç, yaşlı hep birlikte gideceğiz dedi, oğullarımızı, kızlarımızı, davarlarımızı, sığırlarımızı yanımıza alacağız. Çünkü Rab'be bayram yapmalıyız. Firavun, alın çoluk çocuğunuzu, gidin gidebilerseniz, Rab yardımcınız olsun! dedi. Bakın, kötü niyetiniz ne kadar açık. Olmaz yalnız erkekler gidip Rab'be tapsın. Zaten istediğiniz de bu. Sonra Musa'yla Harun Firavun'un yanından kovuldular. Rab Musa'ya, elini Mısır'ın üzerine uzat dedi, çekirge yağsın; ülkenin bütün bitkilerini, doludan kurtulan her şeyi yesinler. Musa değneğini Mısır'ın üzerine uzattı. Bütün o gün ve gece Rab ülkede doğu rüzgarı estirdi. Sabah olunca da doğu rüzgarı çekirgeleri getirdi. Mısır'ın üzerinde uçuşan çekirgeler ülkeyi boydan boya kapladı. Öyle çoktular ki, böylesi hiçbir zaman görülmedi, kuşaklar boyu da görülmeyecek. Toprağın üzerini öyle kapladılar ki, ülke kapkara kesildi. Bütün bitkileri, dolunun zarar vermediği ağaçlarda kalan meyvelerin hepsini yediler. Mısır'ın hiçbir yerinde, ne ağaçlarda, ne de kırdaki bitkilerde yeşillik kalmadı. Firavun acele Musa'yla Harun'u çağırttı. Tanrınız Rab'be ve size karşı günah işledim dedi. Lütfen bir kez daha günahımı bağışlayın ve Tanrınız Rab'be dua edin; bu ölümcül belayı üzerimden uzaklaştırsın. Musa Firavun'un yanından çıkıp Rab'be dua etti. Rab rüzgarı çok şiddetli batı rüzgarına döndürdü. Rüzgar çekirgeleri sürükleyip Kızıldeniz'e döktü. Mısır'da tek çekirge kalmadı. Ama Rab Firavun'u inatçı yaptı. Firavun İsraililer'i salıvermedi.²⁷⁸ Bu belanın zirai ürünleri tahrip etme niteliğindeki çekirgeler olduğu, tufan akabinde zirai ürünlerde ve otlarda, önceki hiçbir dönemde olmayan büyük bir verim ve bolluk olduğu bu nedenle Firavun ve kavmi tufanı kaldırmak için Musa'dan yardım istedikleri, bunun akabinde gelen afetin çekirge olduğu ürünlerin, çayır ve otlakların büyük bir kısmını tahrip ettikleri naklolunmaktadır.²⁷⁹

Rab Musa'ya, "Elini göğze doğru uzat" dedi. Mısır'ı hissedilebilir bir karanlık kaplasın. Musa elini göğze doğru uzattı Mısır üç gün koyu karanlığa gömüldü. Üç gün boyunca kimse kimseyi göremez, yerinden kımıldayamaz oldu. Yalnız İsraililer'in yaşadığı yerler aydınlıktı. Firavun Musa'yı çağırttı. "Gidin, Rab'be tapın" dedi, yalnız davarlarınızla sığırlarınız alıkonacak. Çoluk çocuğunuz sizinle birlikte gidebilir. Musa, "Ama Tanrımız Rab'be kurban kesmemiz için bize kurbanlık ve yakmalık sunular da vermelisin" diye karşılık verdi, hayvanlarımızı da yanımıza almalıyız. Bir tırnak bile kalmamalı burada. Çünkü Tanrımız Rab'be tapmak için bazı hayvanları kullanacağız.

²⁷⁸ Çıkış, 10:1-20

²⁷⁹ Sayı, Firavun, Haman ve Karun Karşında Hz.Musa, s.152

Oraya varmadıkça hangi hayvanları Rab'be sunacağımızı bilemeyiz. Ancak Rab Firavun'u inatçı yaptı, Firavun İsrailîliler'i salıvermeye yanaşmadı. Musa'ya, "Git başımdan" dedi. "Sakin bir daha karşıma çıkma. Yüzümü gördüğün gün ölürsün. Musa, dediğin gibi olsun diye karşılık verdi, bir daha yüzünü görmeyeceğim"²⁸⁰

Musa'nın Kızıldeniz'i Geçiş: Denizi geçiş hadisesi, üç kaynak tarafından nakledilmektedir. Firavun rivayete göre, kuvvetli rüzgar denizi çevirir ve sular yarılr. Firavun geçer, Mısırlılar geçerken, çekilen sular geri gelir. "Musa elini denizin üzerine uzattı. Rab bütün gece güçlü doğu rüzgarıyla suları geri itti, denizi karaya çevirdi. Sular ikiye bölündü, İsrailîliler kuru toprak üzerinde yürüyerek denizi geçtiler. Sular sağlarında, sollarında onlara duvar oluşturdu. Mısırlılar artlarından geliyordu. Firavun'un bütün atları, savaş arabaları, atlıları denizde onları izliyordu. Sabah nöbetinde Rab ateş ve bulut sütunundan Mısır ordusuna baktı ve onları şaşkına çevirdi. Arabalarının tekerleklerini çıkardı öyle ki, arabalarını zorlukla sürdüler. Mısırlılar, İsrailîliler'den kaçalım! dediler, Çünkü Rab onlar için bizimle savaşıyor. Musa elini denizin üzerine uzattı. Sabaha karşı deniz olağan haline döndü. Mısırlılar sulardan kaçarken Rab onları denizin ortasında silkip attı."²⁸¹

Ruhban metnine göre ise, Musa elini denizin üzerine uzattı. Rab bütün gece güçlü doğu rüzgarıyla suları geri itti, denizi karaya çevirdi. Sular ikiye bölündü, İsrailîliler kuru toprak üzerinde yürüyerek denizi geçtiler. Sular sağlarında, sollarında onlara duvar oluşturdu. Mısırlılar artlarından geliyordu Firavun'un bütün atları savaş arabaları atlıları denizde onları izliyordu. Rab Musa'ya, elini denizin üzerine uzat dedi, Sular Mısırlılar'ın, savaş arabalarının, atlılarının üzerine dönsün. Geri dönen sular savaş arabalarını, atlıları, İsrailîliler'in peşinden denize dalan Firavun'un bütün ordusunu yuttu. Onlardan bir kişi bile sağ kalmadı. Ama İsrailîliler denizi kuru toprakta yürüyerek geçmişlerdi. Sular sağlarında, sollarında onlara duvar oluşturmuştu.²⁸²

Elohist rivayet ise, Tanrı'nın meleğini devreye sokar. "İsrail ordu önünde yürüyen İsrail meleği yerini değiştirip arkaya geçti. Önlerindeki bulut sütunu da yerini değiştirip arkalarına, Mısır ve İsrail ordularının arasına geldi. Gece boyunca bulut bir yeri karatıyor. Öbür yanı aydınlatıyordu. Bu yüzden iki taraf birbirine yaklaşımadı."²⁸³

Kitab-ı Mukaddes'in Mezmurlar bölümünde kızıl deniz geçişi şu dizeyle zikredilmiştir. "Rab Kızıldeniz'i azarladı, kurudu deniz, yürüdüler enginde O'nun

²⁸⁰ Çıkış, 10:21-29

²⁸¹ Çıkış, 14: 21,24-25,27

²⁸² Çıkış, 14: 21,22-23, 26,28-29

²⁸³ Çıkış, 14:19-20

öncülüğünde çölde yürür gibi.²⁸⁴ Denizi geçtikten sonra, Firavun ile beraber Musa'nın söylediği ilahideki bazı unsurlar (Filistin'de oturanlar ifadesi gibi) bunun, Musa dönemine ait olmadığını göstermektedir.²⁸⁵ Hayrullah Örs, bu olayın Mısır kaynaklarında zikredilmediği bu olayın Kızıldeniz kıyılarındaki gelgit yüzünden olabileceği gibi, bir fırtınadan ya da volkanik bir olaydan doğma bir dalga yüzünden de olabileceğini ifade etmektedir. Kızıldeniz geçiş hadisesinin İsrailoğulları'nın yazıdan önce akıllarında tutabilecekleri sadece bazı hikayelerden biridir.²⁸⁶

Anıtlar gösteriyor ki, Firavun'un kendi arabacılarını savaşa gönderme geleneğini, Musa'nın zamanındaki Firavun da takip etmiştir. Ayrıca Arkeolojik kazılar da şunu gösteriyor ki, yerici pek takdir edici olmayan kayıtları silmek, yok etmek, Mısırlı bir hanedanlık için bir gelenek sayılırdı. Onların hiçbir zaman onurlarını kıracak, kötü yenilgilerini kaydetmemişlerdir.²⁸⁷

Musa'nın Mara'nın Acı Suyunu Tatlılaştırması: İsrailoğulları Tanrı'nın dağı Sina'ya varır. Marah'daki acı havadan insanlar mızımızlanınca havayı onlar için iyileştirir tekrar et ve ekmek yetersizliğinden yakınınca bildircin ve helva gönderir. Bu helvayı İsraililerin bir sonraki kırk gün içinde ekmek olarak kullanacakları şeydir. Yahova onlara kutsal bir dinlenme gününde sunar.²⁸⁸

Musa'nın İsrailoğullarına göstermiş olduğu bir diğer mucize acı suyu tatlılaştırmasıdır. "Mara'ya vardılar. Ama Mara'nın suyunu içemediler, çünkü su acıydı. Bu yüzden oraya Mara adı verildi. Halk, ne içeceğiz? diye Musa'ya yakınmaya başladı. Musa Rab'be yakardı. Rab ona bir ağaç parçası gösterdi. Musa onu suya atınca sular tatlı oldu. Orada Rab onlar için bir kural ve ilke koydu, hepsini sınadı."²⁸⁹

İsrailoğullarına Sin Çölünde Menn ve Selva'nın Verilmesi: Rab İsrailoğullarına birçok mucize vermesine rağmen İsrailoğulları Musa'ya karşı yakınmalara devam ettiler. "Bütün İsrail topluluğu Elim'den ayrıldı. Mısır'dan çıktıktan sonra ikinci ayın on beşinci günü Elim ile Sina arasındaki Sin Çölü'ne vardılar. Çölde hepsi Musa'yla Harun'a yakınmaya başladı. "Keşke Rab bizi Mısır'dayken öldürseydi." dediler, hiç değilse orada et kazanlarının başına oturur, doyasıya yerdik. Ama siz bütün topluluğu açlıktan öldürmek için bizi bu çöle getirdiniz. Rab Musa'ya, "Size gökten ekmek yağdıracağım" dedi, halk her gün gidip günlük ekmeğini toplayacak. Böylece onları

²⁸⁴ Mezmurlar, 106:9

²⁸⁵ Harman, *Yahudi Kutsal Kitapları*, s. 65

²⁸⁶ Örs, *Musa ve Yahudilik*, s. 85

²⁸⁷ *All Scripture is Inspired of God and Beneficial*, International Bible Students Association, s. 20

²⁸⁸ *All Scripture is Inspired of God and Beneficial*, International Bible Students Association, s.22-23

²⁸⁹ Çıkış, 15:23-25

sınayacağım: Benim yasama göre yaşıyorlar mı, yaşamıyorlar mı, göreceğim. Altıncı gün her gün topladıklarının iki katını toplayıp hazırlayacaklar. Musa'yla Harun İsraililer'e, bu akşam sizi Mısır'dan Rab'bin çıkardığını bileceksiniz dediler, sabah da Rab'bin görkemini göreceksiniz. Çünkü Rab kendisine söylendiğinizi duydu. Biz kimiz ki, bize söyleniyorsunuz? Sonra Musa, akşam size yemek için et, sabah da dilediğiniz kadar ekmek verilince, Rab'bin görkemini göreceksiniz.” dedi, çünkü Rab kendisine söylendiğinizi duydu. Biz kimiz ki? Siz bize değil, Rab'be söyleniyorsunuz. Musa Harun'a, Bütün İsrail topluluğuna söyle, Rab'bin huzuruna gelsinler dedi, çünkü Rab söylendiklerini duydu. Harun İsrail topluluğuna bunları anlatırken, çöle doğru baktılar. Rab'bin görkemi bulutta görünüyordu. Rab Musa'ya şöyle dedi: İsraililer'in yakınmalarını duydum. Onlara de ki, akşamüstü et yiyeceksiniz, sabah da ekmekle karnınızı doyuracaksınız. O zaman bileceksiniz ki, Tanrınız Rab benim. Akşam bıldırcınlar geldi, ordugahı sardı. Sabah ordugahın çevresini çiy kaplamıştı. Çiy eriyince, toprakta, çölün yüzeyinde kırağıya benzer ince pulcuklar görüldü. Bunu görünce İsraililer birbirlerine, “Bu da ne?” diye sordular. Çünkü ne olduğunu anlayamamışlardı. Musa, Rab'bin size yemek için verdiği ekmektir bu dedi, Rab'bin buyruğu şudur: Herkes yiyeceği kadar toplansın. Çadırınızdaki her kişi için birer Omer²⁹⁰ alın. İsraililer söyleneni yaptılar. Kimi çok, kimi az topladı. Omerle ölçtüklerinde, çok toplayanın fazlası, az toplayanın da eksigi yoktu. Herkes yiyeceği kadar toplamıştı. Musa onlara, “Kimse sabaha bir parça bile bırakmasın” dedi. Ama bazıları ona aldırmayıp sabaha bıraktılar. Bıraktıkları kurtlanıp kokmaya başlayınca Musa onlara öfkelenildi. Her sabah herkes yiyeceği kadar topluyordu. Güneş ortalığı ısıtınca, yerde kalanlar eriyordu. Altıncı gün kişi başına iki omer yani iki kat topladılar. Topluluğun önderleri gelip durumu Musa'ya bildirdiler. Musa, “Rab'bin buyruğu şudur” dedi, Yarın dinlenme günü, Rab için kutsal Şabat Günü'dür. Pişireceğinizi pişirin, haşlayacağınızı haşlayın. Artakalanı bir kenara koyun, sabaha kalsın. Musa'nın buyurduğu gibi artakalanı sabaha bıraktılar. Ne koktu, ne kurtlandı. Musa, “Artakalanı bugün yiyin” dedi, “çünkü bugün Rab için Şabat Günü'dür. Bugün dışarıda ekmek bulamayacaksınız. Altı gün ekmek toplayacaksınız, ama yedinci gün olan Şabat Günü ekmek bulunmayacak.”²⁹¹ Sayılar kitabında farklı bir şekilde zikrediliyor. “Rab bıldırcın gönderiyor Rab denizden bıldırcın getiren bir rüzgar gönderdi. Rüzgar bıldırcınları ordugahın her yönünden bir günlük yol kadar uzaklığa, yerden iki arşın yüksekliğe

²⁹⁰ Eski Ahit'te geçen tahıl ölçülerinden biridir. Bir Omer, 2.2 Lt

²⁹¹ Çıkış, 16:1-26

indirdi. Halk bütün gün, bütün gece ve ertesi gün durmadan bıldırcın topladı. Kimse on homerden²⁹² az toplamadı. Bıldırcınları ordugahın çevresine serdiler. Et daha halkın dişleri arasındayken, çiğnemeye vakit kalmadan Rab öfkeleni, onları büyük bir yıkımla cezalandırdı. Bu nedenle oraya Kivrot-Hattaava adı verildi. Başka yiyeceklere özlem duyanları oraya gömdüler.”²⁹³

Kitabı Mukaddes’in Mezmurlar bölümünde, Firavun Tanrı çölde sofrı kurabilir mi? diyerek, Tanrı’ya karşı konuştular. “Bak, kayaya vurunca sular fişkırđı, dereler taşı. Peki, ekmek de verebilir mi, et sağlayabilir mi halkına?” Rab bunu duyunca çok öfkeleni, Yakub’a ateş püskürdü, öfkesi tırmandı İsrail’e karşı; çünkü Tanrı’ya inanmıyorlardı, O’nun kurtarıcılığına güvenmiyorlardı. Yine de Rab buyruk verdi bulutlara, kapaklarını açtı göklerin; Man yağdırdı onları beslemek için, göksel tahıl verdi onlara. Meleklerin ekmeğini yedi her biri, doyasıya yiyecek gönderdi onlara, Doğu rüzgarını estirdi göklerde, gücüyle güney rüzgarına yol gösterdi. Toz gibi et yağdırdı başlarına, deniz kumu kadar kuş; ordugahlarının ortasına, konakladıkları yerin çevresine düşürdü. Yediler, tıka basa doydular, isteklerini yerine getirdi Tanrı. Ancak onlar isteklerine doymadan, daha ağızları doluyken, Tanrı’nın öfkesi parladı üzerlerine. En güçlülerini öldürdü, yere serdi İsrail yiğitlerini.²⁹⁴ İsrailoğullarına gönderilen etin bıldırcın eti olduğunu Mezmurlar bölümünde zikrediliyor. “İstediler, bıldırcın gönderdi, Göksel ekmekle doyurdu karınlarını.”²⁹⁵

Musa’nın, Massa ve Meriba’da Kayadan Su Fıskırtması; Elim’de on iki tane kaynak bulunur “Sonra Elim’e gittiler. Orada on iki su kaynağı, yetmiş hurma ağacı vardı. Su kıyısında konakladılar.”²⁹⁶

“Rab’bin buyruğı uyarınca, bütün İsrail topluluğı Sin Çölü’nden ayrıldı, bir yerden öbürüne geçerek Refidim’de konakladı. Ancak orada içecek su yoktu. Musa’ya, “Bize içecek su ver” diye çıkıştılar. Musa, “niçin bana çıkışıyorsunuz?” dedi, “neden Rab’bi deniyorsunuz? Ama halk susamıştı. “niçin bizi Mısır’dan çıkardın?” diye Musa’ya söylendiler, “Bizi, çocuklarımızı, hayvanlarımızı susuzluktan öldürmek için mi? Musa, “bu halka ne yapayım?” diye Rab’be feryat etti, neredeyse beni taşılayacaklar. Rab Musa’ya, “halkın önüne geç” dedi, “birkaç İsrail ileri gelenini ve Nil’e vurduğun değneğı de yanına alıp yürü. Ben Horev Dağı’nda bir kayanın üzerinde, senin önünde

²⁹² Eski Ahit’te kullanılan tarım ölçülerinden bir homer yaklaşık 220 lt’dir

²⁹³ Çölde Sayım, 31-34

²⁹⁴ Mezmurlar, 78:19-31

²⁹⁵ Mezmurlar, 105:40

²⁹⁶ Çıkış, 15:27

duracağım. Kayaya vuracaksın, halk içsin diye su fışkıracak.” Musa İsrail ileri gelenlerinin önünde denileni yaptı. Oraya Massa ve Meriva adı verildi. Çünkü İsraililer orada Musa’ya çıkmış ve acaba Rab aramızda mı, değil mi? diye Rab’bi denemişlerdi.”²⁹⁷

Kitabı Mukaddesin Mezmurlar bölümünde, Musa, çölde kayaları yarmış, sanki dipsiz kaynaklardan onlara kana kana su içirmişti. Kayadan akarsular fışkırtmış, suları ırmak gibi akıtmıştı. Bak, kayaya vurunca sular fışkırdı, dereler taşı. Kayayı yardı, sular fışkırdı, çorak topraklarda bir ırmak gibi aktı.²⁹⁸

2.5.3. İlk Doğanların Ölümü

Mısırdan çıkış hadisesinden çok, bu hadise sebebiyle tesis edilen çeşitli dini merasimleri anlatmaktadır ki bunlar Paskalya, mayasız ekmek haftası ve ilk doğanların fidyesidir. Yahve, bu ayın (Mısır’dan çıkış ayının), ayların ilki, yılın aylarının birincisi olduğunu belirtir “Rab Mısır’da Musa ile Harun’a, “Bu ay sizin için ilk ay yılın ilk ayı olacaktır.”²⁹⁹ Bu ayın adı, İbranice’de Abib’dir. başakların olgunlaştığı ay demektir.³⁰⁰ Daha sonra, Babil takviminin tesiriyle bu ayın adı Nisan olmuştur ve Şemsi takviminde Mart-Nisan aylarına tesadüf etmektedir.³⁰¹ İsrail’de, önceleri yılın Sonbaharda başladığı bir takvim belirlemiş iken, “Tarlaya ektiğiniz ürünleri biçtiğinizde ilk ürünlerle hasad bayramını kutlayacaksınız.”³⁰² Daha sonra Babil takviminin tesiri ile, İlkbaharla başlayan takvim benimsenmiştir. Bu ayın on dördüncü günü, Ferisilere ve Talmud’a göre, güneşin batmasına meyletmesiyle gurub arasında, Samirilere göre ise, güneşin batışıyla gece arasında sakat olamayan, erkek ve bir yaşındaki koyun veya keçi kurban edilecektir. “Koyun ya da keçilerden seçeceğiniz. hayvan kusursuz, erkek ve bir yaşında olmalı”³⁰³ Bu, Paskalya bayramıdır. “...Bu Rab’bin fısıh kurbanıdır.”³⁰⁴ Paskalya bayramı, daha önceki dönemlerde, göçebe veya yarı göçebe çobanların, sürülerinin muhafazası için İlkbaharda takdim ettikleri kurbanın, yeni bir hüviyet kazanmış şeklidir. Yedi gün boyunca, mayasız ekmek yenecektir. “ Birinci ayın on dördüncü gününün

²⁹⁷ Çıkış, 17:1-7

²⁹⁸ Mezmurlar, 78:15-16, 20; 105:41

²⁹⁹ Çıkış, 12:2

³⁰⁰ Tesniye, 16:1; Harman, Yahudi Kutsal Kitapları, s.64

³⁰¹ Bkz. Çıkış, 13:4; 23:15; 34:18; Harman, Yahudi Kutsal Kitapları, s.64

³⁰² Bkz. Çıkış, 23:16; 34:22; Harman, Yahudi Kutsal Kitapları, s.64

³⁰³ Bkz. Harman, Yahudi Kutsal Kitapları, s.64; Çıkış, 12:5

³⁰⁴ Çıkış, 12:11

akşamından yirmi birinci gününün akşamına kadar mayasız ekmek yiyeceksiniz. Evlerinizde yedi gün maya bulunmayacak. Mayalı bir şey yiyen yerli yabancı herkes İsrail topluluğundan atılacaktır. Mayalı bir şey yemeyeceksiniz. Yaşadığınız her yerde mayasız ekmek yiyeceksiniz. Yedi gün mayasız ekmek yiyeceksiniz. İlk gün evlerinizden mayayı kaldıracaksınız. Kim bu yedi gün içinde mayalı bir şey yerse, İsrail'den atılacaktır.”³⁰⁵ Mayasız ekmek bayramının menşei, ekin biçme mevsimi başında kutlanan bir kırsal bayram olmalıdır. Bu, yenilenme ve yeniden başlamanın ifadesidir. Bu, başak buğdayıyla, maya katılmaksızın-yani eski mahsulden bir şey ilave edilmeksizin yapılan ekmeğin yenmesi olarak icra edilmekteydi. Kenan’a girdikten sonra bu bayramı benimseyen İsrail, ona yeni bir anlam vermiştir. Ruhban geleneği, Paskalya ile mayasız ekmeği birleştirmektedir. Fakat en eski ibadet takvimleri, “Size buyurduğum gibi, Aviv ayının³⁰⁶ belirli günlerin de yedi gün mayasız ekmek Bayramını kutlayacaksınız. Çünkü Mısır’dan o ay çıktınız.”³⁰⁷ Böyle bir irtibat tesis etmemektedir. Çıkış 12: 43-49’daki, Paskalya ile ilgili tamamlayıcı hükümler, esaret sonrası yeniden kuruluş dönemine ait olabilir. İlk doğanların erkekleri Yahve’ye takdim edilecektir. İlk doğan erkek çocukların fidyesi verilecektir. “Rab size ve atalarınıza ant içerek söz verdiği gibi sizi Kenan topraklarına getirecektir. Orayı size verdiği zaman, ilk doğan erkek çocuklarınızın ve hayvanlarınızın hepsini Rab’be adayacaksınız. Çünkü bunlar Rab’be aittir. İlk doğan her sıpanın bedelini bir kuzuyla ödeyin. Bedelini ödemezseniz, boynunu kırın. Bütün ilk doğan erkek çocuklarınızın bedelini ödemelisiniz.”³⁰⁸ İnsanlarla ilgili bu durum, İsrailoğullarında ilk çocukların kurban edilme hadisesini Levililer kitabında ortadan kaldırmaktadır. “İlah Molek’e ateşten kurban edilmek üzere çocuklarından hiçbirini vermeyeceksin...”³⁰⁹

“Rab, Musa’ya Firavun’un ve Mısır’ın başına bir bela daha getireceğim. dedi, O zaman gitmenize izin verecek, sizi buradan adeta kovacak. Halkına söyle, kadın erkek herkes komşusundan altın, gümüş eşya istesin. Rab İsrail halkının Mısırlılar’ın gözünde lütuf bulmasını sağladı. Musa da Mısır’da, Firavun’un görevlilerinin ve halkın gözünde çok büyüdü. Musa Firavun’a şöyle dedi: Rab diyor ki, gece yarısı Mısır’ı boydan boya geçeceğim. Tahtında oturan Firavun’un ilk çocuğundan, değirmendeki kadın kölenin ilk çocuğuna kadar, hayvanlar dahil Mısır’daki bütün ilk doğanlar ölecek. Bütün Mısır’da

³⁰⁵ Çıkış:12:15,18-20

³⁰⁶ Eski Ahit’te kullanılan takvimde Aviv ayı miladi takvimde Mart-Nisan aylarına karşılık kullanılmıştır.

³⁰⁷ Çıkış, 23:15; 34:18

³⁰⁸ Çıkış, 13:11-13

³⁰⁹ Levililer, 18:21

benzeri ne görülmüş, ne de görülecek büyük bir feryat kopacak. İsraililer'e ya da hayvanlarına bir köpek bile havlamayacak. O zaman Rab'bin İsraililer'le Mısırlılar'a nasıl farklı davrandığını anlayacaksınız. Bu görevlilerinin hepsi gelip önümde eğilecek, sen ve seni izleyenler, gidin! diyecekler. Ondan sonra gideceğim. Musa Firavun'un yanından büyük bir öfkeyle ayrıldı. Rab Musa'ya, Mısır'da mucizelerim çoğalsın diye Firavun sizi dinlemeyecek demişti. Musa'yla Harun Firavun'un önünde bütün bu mucizeleri yaptılar. Ama Rab Firavun'u inatçı yaptı. Firavun İsraililer'i ülkesinden salıvermedi."³¹⁰

2.5.4. Sina'da Tanrı ile İsrailoğulları Arasında Yapılan Ahit

Tanrı, Musa'ya hitap ederek, onlarla bir ahit yapacağını söyler. Bu ahit neticesinde, İsrailoğulları'nın mukaddes bir millet olacağı bildirilir. "Şimdi sözümü dikkatle dinler, antlaşmama uyarsanız, bütün uluslar içinde öz halkım olursunuz. Çünkü yeryüzünün tümü benimdir. Siz benim için kâhinler krallığı, kutsal ulus olacaksınız. İsraililer'e böyle söyleyeceksin."³¹¹ Halkın hazırlanması gerektiği, Rabbin Sina dağına ineceği bildirilir. Yahve Sina dağına iner. "Rab Sina Dağı'nın üzerine indi, Musa'yı dağın tepesine çağırdı. Musa tepeye çıktı."³¹²

2.5.5. On Emir

On emir, Yahova'ya özel bir bağlılığı vurgular, diğer tanrıları yasaklar ve Yahova'nın adının değersiz bir biçimde anılmasını yasaklar. İsraililere altı gün hizmet etmelerini ve bir gün de dinlenmelerini söylenir. Sonra cinayet, zina, hırsızlık, yalancı şahitlik ve açgözlülük karşısındaki kurallarla on emir tamamlanır sonra Yahova adli kurallar koyar yeni nesli kölelik, saldırı, hasarlar, bunların telafisi, hırsızlık, yangın, yanlış inanç, işgal, dullara ve öksüzlere kötü davranma konusunda bilgilendirir. Dinlenme gününün kuralları verilir ve üç yıllık festival düzenlenir. Anlaşma kitabı, insanların itaat etme isteklerini test etmek için onlara okunur.³¹³ On emir, kutsal bir halk için anayasa niteliğindedir.³¹⁴

³¹⁰ Çıkış, 11:1-10; 12:12-13, 21-23, 29-32

³¹¹ Çıkış, 19:5-6

³¹² Çıkış, 19:20

³¹³ All Scripture is Inspired of God and Beneficial, International Bible Students Association, s.23

³¹⁴ Madrigal, Eski Ahit Mesajı, s.39

On Emir, din ile ahlakı birleştiren ilk belgedir. Aynı zamanda, göçebe olan İsrailoğulları'nın disipline eden emirlerdir.³¹⁵ On Emir, iki bölüme ayırabiliriz. Birinci bölüm Tanrı'yla ilgili emirlerdir. Bunlar Tanrı'ya bağlılık konusunu vurgular,³¹⁶ İkinci bölüm ise insanlarla ilgili emirlerdir. Bunlarda, insanlara karşı olan sorumlulukları bildirir.³¹⁷ On Emir, sept günü hariç Yeni Ahit'te de tekrarlanır.³¹⁸

Tanrı İle İlgili Emirler: “Seni Mısır ülkesinden, esirlik evinden çıkaran Allah'ın Yahova benim. Benden başka ilah olmayacak.”³¹⁹ Putperestlik yasaklanır. “Kendine yukarıda gökyüzünde, aşağıda yeryüzünde ya da yer altındaki sulara yaşayan herhangi bir canlıya benzer put yapmayacaksın. Putların önünde eğilmeyecek, onlara tapmayacaksın. Çünkü ben, Tanrın Rab, kıskanç bir Tanrı'yım.”³²⁰

On Emir, İsrail edebiyatında ancak VII. yüzyıla doğru ortaya çıkmış bulunmaktadır. Zaten içeriği de göz önüne alınırsa, o çağın düşüncelerini kurumlarını yansıtmak da olduğu görülür. İlke olarak tıpkı İşaya'nın kitabının ikinci bölümünde ya da göçten sonraki Mezmurlar'da olduğu gibi, tapınmada her türlü tasvir, suret kullanılmasını yasak etmektedir. Oysa eski İsrailde bunların kullanılması meşru mubah sayılmaktadır.³²¹

Benden nefret edenin babasının işlediği suçun hesabını çocuklarından, üçüncü, dördüncü kuşaklardan sorarım. Ama beni seven, buyruklarıma uyan binlerce kuşağa sevgi gösteririm. Tanrın Rab'bin adını boş yere ağzına almayacaksın. Çünkü Rab, adını boş yere ağzına alanları cezasız bırakmayacaktır.”³²² Kişi işlediği suçtan dolayı soyunun sorumlu tutulması “...Benden nefret edenin babasının işlediği suçun hesabını çocuklarından, üçüncü dördüncü kuşaktan sorarım.”³²³ düşüncesi, daha sonra değişmiştir. Önceleri, bir günahkarın, kendi zürriyeti içinde cezalandırılmasına inanılırken “Bütün bunlar Rab'bin buyruğuyla Yahudalıların başına geldi. Manaşşe Yerusaleml'i suçsuzların kanıyla doldurmuştu. Ve Rab bunu bağışlamak niyetinde değildi.”³²⁴ Daha sonraları, her neslin kendisinden sorumlu olduğu inancı yerleşmiştir.

³¹⁵ Örs, Musa ve Yahudilik, s.93, 97

³¹⁶ Bkz. Çıkış, 20:2-6; 34:14,17; Tesniye, 5:6-15; Madrigal, Eski Ahit Mesajı, s.39

³¹⁷ Bkz. Çıkış, 20:7-17; Tesniye, 5:16-12; Madrigal, Eski Ahit Mesajı, s.39;

³¹⁸ Matta, 22:34-40; Markos, 28-34; Luka, 10:25-28

³¹⁹ Çıkış, 20:2-3

³²⁰ Çıkış, 20:4

³²¹ Felicien, Dinler Tarihi, s.132

³²² Çıkış, 20:5-7

³²³ Çıkış, 20:5

³²⁴ II.Krallar, 24:3-4

“Ne babalar çocuklarının günahından ötürü öldürülecek, ne de çocuklar babalarının. Herkes kendi günahı için öldürülecek.”³²⁵

Yahve’nin adının herhangi bir sihir, bir büyü için kullanılmasını önlemek. O çağlardaki diğer halklarda din, sihirle iç içeydi. Ayrıca sihirbaz olan rahipler ya da büyücüler, işin gereğine göre bir Tanrı’yı, esrarlı bir takım ayinlerde, adlarıyla çağırırlardı ve o tanrının da bu çağırışa mutlaka geleceğine inanılırdı. Bunun kalıntıları yakın zamanlara kadar bizde de süren cin davetleri, hatta biraz ispitirizma toplantılarıdır. İşte On Emir’in üçüncüsü bunu önlemektedir. Bu emirleri açıklayan ve genişleten yasada bunu daha açık bir madde halinde görüyoruz. “Afsuncu kariyı yaşatmayacak!”³²⁶

“Şabat Günü’nü kutsal sayarak anımsa. Altı gün çalışacak, bütün işlerini yapacaksın. Ama yedinci gün bana, Tanrı’n Rab’be Şabat Günü olarak adanmıştır. O gün sen, oğlun, kızın, erkek ve kadın kölen, hayvanların, aranızdaki yabancılar dahil, hiçbir iş yapmayacaksınız. Çünkü ben, Rab yeri göğü, denizi ve bütün canlıları altı günde yarattım, yedinci gün dinlendim. Bu yüzden Şabat Günü’nü kutsadım ve kutsal bir gün olarak belirledim.”³²⁷

Şabat, Yahudilikte dinlenme ve işi bırakma günü olan haftanın yedinci günüdür. Eski Ahit’te, Şabat’ın kaynağını değişik olaylara dayandırılır. Tesniye kitabında Şabat’ın kökeni, “Çıkış” hadisesine bağlarken, Ruhban metnin de ise, Yahve’nin dünyayı yaratıp dinlenmesi olayına bağlanır. Hezekiel³²⁸ ve Çıkış³²⁹ kitaplarında Yahve’nin İsrail’e verilen sorumluluğun bir işareti olarak yorumlanır.

Şabatın kaynağı hakkında çeşitli rivayetler nakl olunmaktadır. Şabatın Musa günlerinde göçebe Yahudiler’ce bilinmediği ve Kenan’da Kenaniler’den alınmıştır. Diğer bir görüşe göre, Keni demircilerinden alınan bir Saturn günü olduğu görüşüdür. Başka bir görüşe göre ise, Şabat’ın dolunay günü olduğu. Farklı bir görüşe göre, Babillerin ayın on beşinci günü için benzer bir kelime olan “Sappatu” kelimesini kullandıklarını ileri sürülür. Farklı bir görüşe göre ise, Asur-Babilonya aylarının bazısında gerçekleştiği bilinen ayın safhalarını bildiren günlere benzetildiğini, bu görüşlerden farklı olan bir görüşe göre ise, Pazar kurulan bir gün olduğunu ortaya koyar. Babil ve Asur’da haftanın yedinci günü, belli işlerden sakınılması gereken

³²⁵ Tesniye, 24:16; Yeremya, 31:29-30; Hezekiel, 18:2-4

³²⁶ Örs, Musa ve Yahudilik, s. 96

³²⁷ Çıkış, 20:8

³²⁸ Hezekiel, 20:12,20

³²⁹ Çıkış, 31:13, 17

uğursuz bir gün olarak düşünülürdü; o, kutsal bir gün değil, aksisine kötü bir gün bir tabu günü idi.³³⁰

On Emir, bu emre kadar, yapmayacaksın, etmeyeceksin gibi olumsuz emirlerden sonra ilk olumlu emirdir. “Rab yeri ve göğü, denizi ve bütün canlıları altı günde yarattım, yedinci gün dinlendim. Bu yüzden Şabat Günü’nü kutsadım ve kutsal bir gün olarak belirledim.”³³¹ Şabat Günü, Yahve’yi hatırlamak, bütün bir gün sadece onun için ve onunla gitmek amacı güder. İsrailoğullarında asıl ibadet ayinleri kohenler tarafından yapılmaktaydı. Halkın bundaki payı, çeşitli vesilelerle ona sunulacak kurbanları ve başka sungular getirmektir. Ama Şabat Günü öteki bayramlar için, herkesin katılacağı, herkesin kendi soyu arasında kutlamasıyla birlikte gene de toptan bir kutlama karakteri taşıyan ibadetlerdi denilebilir. Tapınakta kesilen kurbanları genel olarak kahinler yerken, Şabbat günü ve öteki kutsal günlerinde kutsal yemek soy arasında yenirdi. O gün, dinsel görev, ailenin babasınıdır, kahinin bu törende ödevi yoktur.³³²

Çıkış, kitabındaki Şabat, sosyal bir müesseseydi. Tarlada altı gün işten sonra çiftçi için bir dinlenme günüydü. Babil ve Kenaniler’den sonra Şabat, Yahudiler’de de müesseseleşmiştir. M.Ö. 621’de Deuteronomik kanunun bir parçası olarak neşredilen On Emir’de Şabat, köleler ve hayvanları da içine alan, bütün çalışanların istifadesi için kutlanan mukaddes bir gündür. Çünkü İsrailoğulları Mısırlı kölelikten, Yahova tarafından kurtarılmıştır. Ruhban metninde, Şabat çok kutsal addedilmiştir. O, gün dünyayı yarattıktan sonra Tanrı’nın dinlediği gündü. Yahudiler Şabatı bazen harfiyyen, bazen putlara yapılan ibadetlerle karıştırarak muhafaza ettiler. Babil’de geçirdikleri sürgün döneminde Şabata riayetkar davranmadılar. Sürgünden sonra onu şiddetle korumaya başladılar. Nehemya, Şabat’ın eski önemine kavuşması için büyük gayretler sarf etmiştir. Helenistik ve Roma zamanlarından beri, Yahudi olmayanlar arasında Yahudi hayatının ayırt edici bir adeti olan sünnet ve koşer ile birlikte Şabat kutlaması da Nehemya tarafından kesin olarak mecbur edildi. Şabat kurallarına o kadar sıkı riayet ettiler ki, bu mukaddes günde onlara saldıranlara karşı silah bile kullanmadılar Bu sebeple onların pek çoğu helak oldu. Hatta Antakya’lı IV. Ephiphanes, zulmü esnasında bin kadar Yahudi, kendilerini savunamadıkları için Şabat’ta kılıçtan geçirilmişlerdir.³³³

³³⁰ Adem Özen, *Yahudilikte İbadet*, Ayışığı Kitapları, İstanbul, 2002, s.193-194

³³¹ Çıkış, 20:11

³³² Örs, *Musa ve Yahudilik*, 194

³³³ Özen, *Yahudilikte İbadet*, s.194

İnsanlarla İlgili Emirler: “Annene babana saygı göster. Öyle ki, Tanrının Rab’bin sana vereceği ülkede ömrün uzun olsun.”³³⁴ Babana ve anana hürmet edeceksin emrindeki amaç tıpkı Şabat gibi, geleneğin sürdürülmesidir. Şabat nasıl her seferinde, bütün İsrailoğullarını birleştirmek, tıpkı bir aradaymışlar gibi, hep birden Tanrı’yı anmak amacını güdüyorsa, ikincisi de zaman içinde ümmetin, geleneklerini hiç değiştirmeden, Yahve’nin dediği gibi, kahinlerden bir devlet olarak yaşmalarını, aile kurumunu ve sosyal saygıyı korumak amacını gütmektedir. Tanrı tarafından işbaşın da getirilen, hakimler, krallar, kahinler ve peygamberleri de kapsar. Otorite ve bu otoriteye boyun eğme ve Tanrı’nın düzeni temel ilke olarak benimsenmiştir.³³⁵

İnsan Tanrı’nın benzeri olarak yaratıldığı için, onu öldürmenin cezası ölümdür. Yaşam kutsaldır, onu yok etmek için başvuru bütün şiddet yolları yasaklanmıştır. “...Kanınız dökülürse, hakkınızı kesinlikle arayacağım, her hayvandan hesabını soracağım. Her insandan, kardeşinin canına kıyan herkesten hakkınızı arayacağım. Kim insan kanı dökerse, kendi kanı da insan tarafından dökülecektir. Çünkü Tanrı, insanı Tanrı suretinde yarattı.”³³⁶ Doğmamış bir cenini öldürmek ölüm cezası gerektiriyor. “İki kişi kavga ederken gebe bir kadına çarpar, kadın erken doğum yapar ama başka bir zarar görmezse, saldırgan, kadının kocasının istediği ve yargıçların onayladığı miktarda para cezasına çarptırılacaktır. Ama başka bir zarar varsa, cana karşılık can, göze karşılık göz, dişe karşılık diş, ele karşılık el, ayağa karşılık ayak, yanığa karşılık yanık, yaraya karşılık yara, bereye karşılık bere ödenecektir.”³³⁷ Bu emir kürtaj denen bebek düşürme olayını da kapsar.³³⁸

“Zina etmeyeceksin.”³³⁹ Tanrı’nın gözünde kutsal olmak için cinsel temizlik şarttır. Evlilik öncesi cinsel birleşme günahdır. Aynı şekilde fahişelere gitmek insanlar tarafından yasallaştırılmış olsa bile Tanrı gözünde günahdır. Erkeklerin cinsel ilişkilere ihtiyacı olduğu ve kendilerini tutamadıkları yolundaki öneriler Tanrı’nın yasasına karşı gelmeyi mazur gösterme çabalarından başka bir şey değildir.³⁴⁰ “Çalmayacaksın”³⁴¹

³³⁴ Çıkış, 20:12

³³⁵ George Bristow, Vaat, s.122; Örs, Musa ve Yahudilik, s.194

³³⁶ Tekvin, 9:5-6

³³⁷ Çıkış, 21:22-25

³³⁸ Bristow, Vaat, s.122

³³⁹ Çıkış, 20:14

³⁴⁰ Bristow, Vaat, s.123

³⁴¹ Çıkış, 20:15

“Komşuna karşı yalan yere tanıklık etmeyeceksin.”³⁴² “Komşunun evine, karısına, erkek ve kadın kölesine, öküzüne, eşeğine, hiçbir şeyine göz dikmeyeceksin.”³⁴³

Felicien Challaye, On Emir’in tarımla uğraşan bir kavmin ahlak ilkeleri olabileceğini ifade ediyor. “Bir kavim vardır, öküzlere sahiptir, bu öküzler tarlada çalışmaktadır; ayrıca bu kavmin evleri, kapıları yani surla çevrili kentler vardır. Şu halde söz konusu olan bir kavim vardır. Bu kavim tarımla geçinir yerleşik bir kavimdir. On buyruktaki düşünceler ve terimler tam tamına VII. yüzyılda yazılmış olan Tesniye kitabında ve hatta VI. ya da V. yüzyılda yazılmış olan Ruhani kuralların konuşma ve düşünme tarzını andırmaktadır. Demek ki On Emir eski metnin içine sonradan sokulmuştur. On Emir haftada bir gün dinlenme adetini yerleşmiş sayar gibi görünmektedir; kesin olan şu ki, tek anmış olduğu bu kutsal güne, bu günün ancak göçten sonra edinmiş olduğu. Çıkış XX. ve Tesniye V. bölümlerdeki on buyruk ahlaksal ve toplumsal ödevler üzerinde durmaktadır. Bu da peygamberlik hareketinin bir özellikle başlangıcındaki, önemli niteliklerinden biridir. On buyruk VIII. ve VII yüzyıllar peygamberlerinin vaizlerinin artık silikleşmiş olan bir yankısıdır.”³⁴⁴

Hayrullah Örs, Mısır Tanrısı Osiris’in yargısı sırasında ölümlerin kendilerini savunmaları için yanlarına bırakılan “Ölümler Kitabı”nda On Emire benzer hükümler kullanıldığını şöyle aktarmaktadır. “İnsanlara karşı hiçbir günah işlemedim. Onları aç komadım. Gözyaşı dökülmesine sebep olmadım. Adam öldürmedim. Öldürülmesini emretmedim. Kimsenin acıya uğramasına sebep olmadım. Tapınaklardaki yiyecekleri azaltmadım. Tanrılara sungu olan ekmeklere zarar vermedim. Ölümlerin çörek sungularını çalmadım. Zina etmedim. Tahıl ölçeğini küçültmedim. Terazinin dirhemini ağırlaştırmadım. Terazinin dilini bozmadım.”³⁴⁵

2.6. Çıkış Kitabı’nın Son Mesajları

2.6.1. Ahit Kanunu

Çıkış kitabının bu bölümünde Musa halkına “Tanrı Yasasını” okur. Sonra antlaşma kitabını alıp halka okudu. Halk, Rab’bin her söylediğini yapacağız, O’nu dinleyeceğiz

³⁴² Çıkış, 20:16

³⁴³ Çıkış, 20:17

³⁴⁴ Felicien, *Dinler Tarihi*, s.132

³⁴⁵ Örs, *Musa ve Yahudilik*, s.97

dedi.”³⁴⁶ Sina dağında, Hz.Musa aracılığı ile, Tanrı ile İsrailoğulları arasında akdedilen ahdin hükümlerini ihtiva etmektedir.

Sunaklara İlişkin Yasalar: Rab Musa’ya şöyle dedi: “İsrailliler’e de ki, göklerden sizinle konuştuğumu gördünüz. Benim yanım sıra başka ilahlar yapmayacaksınız, altın ya da gümüş ilahlar dökmeyeceksiniz. Benim için toprak bir sunak yapacaksınız. Yakmalık ve esenlik sunularınızı, davarlarınızı, sığırlarınızı onun üzerinde sunacaksınız. Adımı anımsattığım her yere gelip sizi kutsayacağım. Eğer bana taş sunak yaparsanız, yontma taş kullanmayın. Çünkü kullanacağınız alet sunağın kutsallığını bozar. Sunağımın üzerine basamakla çıkmayacaksınız. Çünkü çıplak yeriniz görünebilir.”³⁴⁷ Musa, döneminde ibadetin esas parçasını, kurban oluşturur. Musa Toplanma çadırına ilaveten, ahit kurbanı takdim etmek üzere Musa’nın bir mezbah inşa ettiği ve burada Rab’be takdimeler sunduğu görülmektedir. Musa takdime kanın yarısını leğenlere koymuş, diğer yarısını leğenlere koymuş, diğer yarısını mezbahın üzerine serpiştirmiştir. “Ahit Kanunu” halka okunmuş, onlar da Rab’bin emirlerini tutacaklarına dair söz vermişlerdir. Geri kalan kanı Musa, ahdin kanı olarak orada bulunanların üzerine serpiştirir.³⁴⁸ Çıkış kitabında Harun’unda bir mezbah inşa ettirmiştir.³⁴⁹ Mezbahın, belli usuller çerçevesinde yapılması zarureti bulunmaktadır. Kurban takdim edilecek mezbah’ın topraktan veya yontulmamış taştan yapılması ve Tanrı’nın ismini hatırlattığı her yerde inşa edilmesi gerektiği vazedilmiştir. Çöl hayatı boyunca, ihtiyaç ölçüsünde mezbah inşa edildiği sanılmaktadır. Bunlar göz önünde bulundurulduğunda, çöl döneminde, nasıl taşınabilir çadır mabetler varsa, ona refakat eden taşınabilir bir mezbahın olmaması için hiçbir sebep yoktur.³⁵⁰

Kölelerle İlgili Hükümler: Tevrat’ta, kölelerin ayrı bir hukuku vardır. İbrani bir köle belli bir süre sonra genellikle altı yılın bitiminde salıverilmesini gerekli kılar. Bir efendi hangi koşullar altında olursa olsun kölesinin hakkını yiyemez, ona acı çektiremez, ona gücünü aşan bir yükümlülük vermez. Tevrat, efendi ile İbrani köle arasındaki ilişkiyi belli kurallara bağlanmıştır. İsraililer’e şu ilkeleri bildir: İbrani bir köle satın alırsan, altı yıl kölelik edecek, ama yedinci yıl karşılık ödemediği özgür olacak. Bekar geldiyse, yalnız kendisi özgür olacak; evli geldiyse, karısı da özgür olacak. Efendisi kendisine bir kadın verir ve o kadından çocukları olursa, kadın ve çocuklar efendisinde kalacak,

³⁴⁶ Çıkış, 24:7

³⁴⁷ Çıkış, 20:22-26

³⁴⁸ Çıkış, 24:4-8

³⁴⁹ Çıkış, 32:5

³⁵⁰ Özen, Yahudilikte İbadet, s. 54

yalnız kendisi gidecek. Ama köle açıkça, ben efendimi, karımla çocuklarımı seviyorum, özgür olmak istemiyorum derse, efendisi onu yargıç huzuruna çıkaracak. Kapıya ya da kapı sövesine yaklaştırıp kulağını bizle delecek. Böylece köle yaşam boyu efendisine hizmet edecek. Eğer bir adam kızını cariye olarak satarsa, kız erkek köleler gibi özgür bırakılmayacak. Efendisi kızla nişanlanır, sonra kızıdan hoşlanmazsa, kızın geri alınmasına izin vermelidir. Kızı aldattığı için onu yabancılara satamaz. Eğer cariyeyi oğluna nişanlarsa, ona kendi kızı gibi davranmalıdır. Eğer ikinci bir kadınla evlenirse, ilk karısını nafakadan, giysiden, karılık haklarından yoksun bırakmamalıdır. Eğer bu üç hakkı ona vermezse, kadın karşılıksız özgür olacaktır.”³⁵¹ Yahudilikte İbrani kölelerin diğer kölelere göre ayrıcalıklı olmasının nedeni Yahudi soyunun korunması olarak değerlendirilmektedir.³⁵²

Şiddete Karşı Yasalar: İsrailoğullarında kısas temel bir yasa olarak kabul edilmiştir. Ancak efendi ve köle arasında aynı muamele yapılmamıştır. “Kim birini vurup öldürürse, kendisi de kesinlikle öldürülecektir. Ama olayda kasıt yoksa, ona ben izin vermişsem, size adamın kaçacağı yeri bildireceğim. Eğer bir adam komşusuna düzen kurar, kasıtlı olarak saldırıp onu öldürürse, sunağıma bile kaçmış olsa, onu çıkarıp öldüreceksiniz. Kim annesini ya da babasını döverse, kesinlikle öldürülecektir. “Kim adam kaçırsa, onu ister satmış olsun, ister elinde tutsun, kesinlikle öldürülecektir.” Annesine ya da babasına lanet eden kesinlikle öldürülecektir. Kavga çıkar, bir adam komşusuna taşla ya da yumrukla vurur, vurulan adam ölmeyip yatağa düşer, sonra kalkıp değnekle dışarıda gezebilirse, vuran adam suçsuz sayılacaktır. Yalnız yaralının kaybettiği zamanın karşılığını ödeyecek ve tümüyle iyileşmesini sağlayacaktır. “Bir adam erkek ya da kadın kölesini değnekle döverken öldürürse, kesinlikle cezalandırılacaktır. Ama köle hemen ölmez, bir iki gün sonra ölürse, köle sahibi ceza görmeyecektir. Çünkü köle onun malı sayılır.” İki kişi kavga ederken gebe bir kadına çarpar, kadın erken doğum yapar ama başka bir zarar görmezse, saldırgan, kadının kocasının istediği ve yargıçların onayladığı miktarda para cezasına çarptırılacaktır. Ama başka bir zarar varsa, cana karşılık can, göze karşılık göz, dişe karşılık diş, ele karşılık el, ayağa karşılık ayak, yanığa karşılık yanık, yaraya karşılık yara, bereye karşılık bere ödenecektir. “Bir adam erkek ya da kadın kölesini gözüne vurarak kör ederse, gözüne

³⁵¹ Çıkış, 21:1-11

³⁵² Dinler Tarihi Ansiklopedisi, C.1, s. 397

karşılık onu özgür bırakacaktır. Eğer erkek ya da kadın kölesinin dişini kırarsa, dişine karşılık onu özgür bırakacaktır.”³⁵³

Mal Sahiplerinin Sorumluluğu: İsrailoğulları göçebe bir millet oldukları için hukuk sistemlerinde hayvan figürlerine oldukça yer vermişlerdir. “Eğer bir boğa bir erkeği ya da kadını boynuzuyla vurup öldürürse, kesinlikle taşlanacak ve eti yenmeyecektir. Boğanın sahibi ise suçsuz sayılacaktır. Ama saldırganlığı bilinen bir boğanın sahibi uyarılmasına karşın boğasına sahip çıkmazsa ve boğası bir erkeği ya da kadını öldürürse, hem boğa taşlanacak, hem de sahibi öldürülecektir. Ancak, boğanın sahibinden para cezası istenirse, istenen miktarı ödeyerek canını kurtarabilir. Boğa ister erkek, ister kız çocuğunu öldürsün, aynı kural uygulanacaktır. Eğer boğa bir erkek ya da kadın köleyi öldürürse, kölenin efendisine otuz şekel³⁵⁴ gümüş verilecek ve boğa taşlanacaktır. Bir adam bir çukur açar ya da kazdığı çukurun üzerini örtmezse ve çukura bir boğa ya da bir eşek düşerse, çukuru kazan hayvanın bedelini ödeyecektir. Parayı hayvanın sahibine verecek, ölü hayvan kendisinin olacaktır. Bir adamın boğası komşusunun boğasını yaralar, yaralı boğa ölürse, sağ boğayı satıp parasını paylaşacak, ölü hayvanı da bölüşeceklerdir. Eğer boğanın saldırgan olduğu ve sahibinin ona sahip çıkmadığı biliniyorsa, boğaya karşılık boğa verecek ve ölü hayvan kendisine kalacaktır.”³⁵⁵

Mala İlişkin Yasalar: “Bir adam öküz ya da davar çalıp boğazlar ya da satarsa, bir öküz karşılık beş öküz, bir koyuna karşılık dört koyun ödeyecektir. Bir hırsız bir eve girerken yakalanıp öldürülürse, öldüren kişi suçlu sayılmaz. Ancak olay güneş doğduktan sonra olmuşsa, kan dökmekten sorumlu sayılır. Hırsız çaldığının karşılığını kesinlikle ödemelidir. Hiçbir şeyi yoksa, hırsızlık yaptığı için köle olarak satılacaktır. Çaldığı mal -öküz, eşek ya da koyun- sağ olarak elinde yakalanırsa, iki katını ödeyecektir. Tarlada ya da bağda hayvanlarını otlatan bir adam, hayvanlarının başkasının tarlasında otlamasına izin verirse, zararı kendi tarlasının ya da bağının en iyi ürünleriyle ödeyecektir. Birinin yaktığı ateş dikenlere sıçrar, ekin demetleri, tarladaki ekin ya da tarla yanarsa, yangın çıkaran kişi zararı ödeyecektir. Biri komşusuna saklasın diye parasını ya da eşyasını emanet eder ve bunlar komşusunun evinden çalınırsa, hırsız yakalandığında iki katını ödemelidir. Ama hırsız yakalanmazsa, komşusunun eşyasına el uzatıp uzatmadığının anlaşılması için ev sahibi yargıç huzuruna çıkmalıdır. Emanete

³⁵³ Çıkış, 21:12-27

³⁵⁴ Eski Ahit’te kullanılan tartı çeşitlerinden bir olan şekel yaklaşık olarak 11.5gr ağırlığındadır.

³⁵⁵ Çıkış, 21:28-36

iharet edilen konularda, öküz, eşek, koyun, giysi, herhangi bir kayıp eşya için ‘Bu benimdir’ diyen her iki taraf sorunu yargıcın huzuruna getirmelidir. Yargıcın suçlu bulunduğı kişi komşusuna iki kat ödeyecektir. Bir adam komşusuna korusun diye eşek, öküz, koyun ya da herhangi bir hayvan emanet ettiğinde, hayvan ölür, sakatlanır ya da kimse görmeden çalınır, komşusu adamın malına el uzatmadığına ilişkin Rab’bin huzurunda ant içmelidir. Mal sahibi bunu kabul edecek ve komşusu bir şey ödemeyecektir. Ama mal gerçekten ondan çalınmışsa, karşılığı sahibine ödenmelidir. Emanet hayvan parçalanmışsa, adam parçalarını kanıt olarak göstermelidir. Parçalanmış hayvan için bir şey ödemeyecektir. Biri komşusundan bir hayvan ödünç alır, sahibi yokken hayvan sakatlanır ya da ölürse, karşılığını ödemelidir. Ama sahibi hayvanla birlikteyse, ödünç alan karşılığını ödemeyecektir. Hayvan kiralanmışsa, kayıp ödenen kiraya sayılmalıdır.”³⁵⁶

Sosyal Sorumluluklar: İsrailoğulları’nın kendi aralarındaki hukuk kuralları gayet yumuşak iken, yabancılara karşı oldukça katı kuralları içermektedir. “Eğer biri nişanlı olmayan bir kızı aldatıp onunla yatarsa, başlık parasını ödemeli ve onunla evlenmelidir. Babası kızını ona vermeyi reddederse, adam normal başlık parası neyse onu ödemelidir. Büyücü kadını satmayacaksınız. Hayvanlarla cinsel ilişki kuran herkes öldürülecektir. Rab’den başka bir ilaha kurban kesen ölüm cezasına çarptırılacaktır. Yabancıya haksızlık ve baskı yapmayacaksınız. Çünkü siz de Mısır’da yabancıydınız. Dul ve öksüz hakkı yemeyeceksiniz. Yerseniz, bana feryat ettiklerinde onları kesinlikle işitirim. Öfkem alevlenir, sizi kılıçtan geçirtirim. Kadınlarınız dul, çocuklarınız öksüz kalır. Halkıma, aranızda yaşayan bir yoksula ödünç para vererseniz, ona tefeci gibi davranmayacaksınız. Üzerine faiz eklemeyeceksiniz. Komşunuzun abasını rehin alırsanız, gün batmadan geri vereceksiniz. Çünkü tek örtüsü abasıdır, ancak onunla örtünebilir. Onsuz nasıl yatar? Bana feryat ederse işiteceğim, çünkü ben iyilik severim. Tanrı’ya sövmeyeceksiniz. Halkınızın önderine lanet etmeyeceksiniz. Ürününüzü ve şıranızı sunmakta gecikmeyeceksiniz. İlk doğan oğullarınızı bana vereceksiniz. Öküzlerinize, davarlarınıza da aynı şeyi yapacaksınız. Yedi gün analarıyla kalacaklar, sekizinci gün onları bana vereceksiniz. Benim kutsal halkım olacaksınız. Bunun içindir ki, kırdan parçalanmış hayvanların etini yemeyecek, köpeklerin önüne atacaksınız.”³⁵⁷

Adelet ve Doğruluk Yasaları; “Yalan haber taşımayacaksınız. Haksız yere tanıklık ederek kötü kişiye yan çıkmayacaksınız. Kötülük yapan kalabalığı izlemeyeceksiniz.

³⁵⁶ Çıkış, 22:1-15

³⁵⁷ Çıkış, 22:16-31

Bir davada çoğunluktan yana konuşarak adaleti saptırmayacaksınız. Duruşmada yoksulu kayırmayacaksınız. Düşmanınızın yolunu şaşırmış öküzüne ya da eşeğine rastlarsanız, onu kendisine geri götüreceksiniz. Sizden nefret eden kişinin eşeğini yük altında çökmüş görürseniz, kendi haline bırakıp gitmeyecek, ona yardımcı olacaksınız. Duruşmada yoksula karşı adaleti saptırmayacaksınız. Yalandan uzak duracak, suçsuz ve doğru kişiyi öldürmeyeceksiniz. Çünkü ben kötü kişiyi aklamam rüşvet almayacaksınız. Çünkü rüşvet göreni kör eder, haklıyı haksız çıkarır. Yabancıya baskı yapmayacaksınız. Yabancılığın ne olduğunu bilirsiniz. Çünkü siz de Mısır'da yabancıydınız. Toprağınızı altı yıl ekecek, ürününü toplayacaksınız. Ama yedinci yıl nadasa bırakacaksınız; öyle ki, halkınızın arasındaki yoksullar yiyecek bulabilsin, onlardan artakalanı da yabanıl hayvanlar yesin. Bağınıza ve zeytinliğinize de aynı şeyi yapın. Altı gün çalışacak, yedinci gün dinleneceksiniz. Böylece hem öküzünüz, eşeğiniz dinlenir, hem de kadın kölenizin oğulları ve yabancılar rahat eder. Söylediğim her şeyi yerine getirin. Başka ilahların adını anmayın, ağzınıza almayın.”³⁵⁸

Mayasız Ekmek Bayramı: Yahudilikte, bayramlar genel olarak Kutsal Kitab'a dayanmaktadır.³⁵⁹ Bu bayramlardan en önemlilerinden biride mayasız ekmek bayramıdır. İsrailoğulları Mısır'dan ayrılışlarında Yahudilerin ekmeklerini mayalamaya fırsat bulamadıkları için mayasız ekmek pişirmelerine işaret eder.³⁶⁰ “Size buyurduğum gibi, Aviv ayının belirli günlerinde yedi gün mayasız ekmek yiyerek Mayasız Ekmek Bayramı'nı kutlayacaksınız. Çünkü Mısır'dan o ay çıktınız. Kimse huzuruma eli boş çıkmasın”³⁶¹ İlk olarak Mısır'da kutlandı. Yılda bir kez Mısır'dan kurtuluşu hatırlatmak için her aile tarafından kutlanır. Fısıh, temel niteliği taşır ardında bir hafta boyunca mayasız ekmek yenir. Fısıh, İbrani sivil takviminde yedinci, dini takvimdeyse birinci ay olan Nisan ayının on dördüncü günü kutlanır.³⁶²

Hasad ve Mahsul Bayramları: “Tarlaya ektiğiniz ürünleri biçtiğinizde ilk ürünlerle Hasat Bayramı'nı kutlayacaksınız...”³⁶³ Bu bayram, Çıkış³⁶⁴, Tesniye,³⁶⁵ Sayılar'da³⁶⁶ “Haftalar Bayramı”, Grek Yahudiliğinde de “Pentökot (Pentecote) Bayramı” adını

³⁵⁸ Çıkış, 23:1-13

³⁵⁹ Mehmet Katar, “Hristiyan Bayramları Üzerine Bir Araştırma”, Dini Araştırmalar, C.3, Say. 9, 2001, s.8

³⁶⁰ Özen, Yahudilikte ibadet, s.215

³⁶¹ Çıkış, 23:15; Levililer, 23:6; Tesniye, 16:16

³⁶² Schultz, Kutsal Kitap Araştırmaları, s.40

³⁶³ Bkz. Çıkış, 23:16; Levililer, 15-20

³⁶⁴ Çıkış, 34:22;

³⁶⁵ Tesniye, 16:9;

³⁶⁶ Sayılar, 28:26

almaktadır. Bu bayram, ekin hasadının sonunda kutlanan bir zirai bayram idi. Firavun bu bayramı, Filistin'e yerleştiklerinde, Kenanlılar'dan almışlardır. Çok sonraları ise bu bayram, İsrail tarihindeki bir olaya bağlanmışlardır. Daha sonraları ise bu bayram, İsrail tarihindeki bir olaya bağlanmış ve Sina'da Şeriatın verilişinin ve ahdin bayramı olmuştur. Bu bayram Fısıh'tan elli gün sonra kutlanır. Bu gün verilen ekmek ve sunuların Tanrı tarafından sağlandığını vurgular.³⁶⁷

Mahsul bayramı sonbaharda kutlanan bir zirai bayramdır. "...Yıl sonunda tarladan ürünlerinizi topladığınızda ürün Devşirme Bayramı kutlayacaksınız."³⁶⁸ Bu bayram, daha sonra, "Çadırlar" bayramına dönüşmüştür "Size buyurduğum gibi, Aviv ayının belirli günlerinde yedi gün mayasız ekmek yiyerek Mayasız Ekmek Bayramını kutlayacaksınız. Çünkü Mısır'dan o ay çıktınız. Kimse huzuruma eli boş çıkmasın. Tahılınızı ve asmanızın ürününü topladıktan sonra yedi gün Çardak Bayramı'nı kutlayacağız. İsrail halkına de ki, yedinci ayın birinci günü dinlenme günüdür, boru çalınarak anma ve kutsal toplantı günü olacaktır."³⁶⁹ İsrailoğulları Mısır'dan çıkışlarını anma niteliğinde olan bu Çardak bayramı eski çağlardan çoktanrıci dönemlerden kalmadır. Özellikle eski Anadolu uluslarının bağ bozumu törenlerini andırır. Çardak bayramı bir hafta sürer. Bu hafta boyunca çadırlarda yaşayan halk, çöldeki yolculuklarını hatırlar. Bu çardak, o günkü birliği gösterdiğini ve gelecekte de Yahudilerin Ahit sandığının çevresinde toplanacaklarının bir simgesidir. Her yedi yılda bu bayramda Yasa tüm halka okunur.³⁷⁰

Musa'nın Tanrı Yasası'nı Yazması: Musa, Sina dağında, Tanrı'nın bütün sözlerini yazdı. "Musa Rab'bin bütün buyruklarını yazdı. Sabah erkenden kalkıp dağın eteğinde bir sunak kurdu, İsrail'in on iki oymağını simgeleyen on iki taş sütun dikti. Rab Musa'ya, "Bunları yaz" dedi, çünkü seninle ve İsraililer'le bu sözlere dayanarak antlaşma yaptım"³⁷¹ Çıkış kitabının, başka ayetlerinde ise bu yasa Tanrı tarafından yazılmıştır. "Rab Musa'ya, "dağa, yanıma gel" dedi, burada bekle, halkın öğrenmesi için üzerine yasalarla buyrukları yazdığım taş levhaları sana vereceğim. Tanrı Sina Dağı'nda Musa'yla konuşmasını bitirince, üzerine eliyle antlaşma koşullarını yazdığı iki taş levhayı ona verdi. Rab Musa'ya, "Öncekiler gibi iki taş levha kes" dedi, Kırdığın

³⁶⁷ Bkz. Harman, *Yahudi Kutsal Kitapları*, s.66; Schultz, *Kutsal Kitap Araştırması Eski Anlaşma'ya Giriş*, s.41; Örs, *Musa ve Yahudilik*, s.82

³⁶⁸ Çıkış, 23:16

³⁶⁹ Tesniye, 16:13; Levililer, 23:24

³⁷⁰ Bkz. *Dinler Tarihi Ansiklopedisi*, s.424; Schultz, *Kutsal Kitap Araştırması Eski Anlaşma'ya Giriş*, s.41

³⁷¹ Çıkış, 24:4; 34:27

levhaların üzerindeki sözleri onlara yazacağım.³⁷² Daha sonra Musa, Ahit kitabını alır ve halka okur. “Sonra antlaşma kitabını alıp halka okudu. Halk, Rab’bin her söylediğini yapacağız, O’nu dinleyeceğiz dedi. Musa leğenlerdeki kanı halkın üzerine serpti ve bütün bu sözler uyarınca, Rab’bin sizinle yaptığı anlaşmanın sonu budur.” dedi.³⁷³

Mabet ve Ahit Sandığının Yapılmasının Emredilmesi: Musa, Yahova’dan kuralları almaya gider kırk yıl boyunca tapınak hakkında nasıl kurulacağı, eşyaların nasıl dizileceği ve rahiplerin kıyafetleri için ve saf altın tabağın nasıl yerleştirileceği hakkında bilgiler alır ve Musa’ya Tanrı tarafından yazılan iki yazıt verilir. Yapı olarak, şekil olarak, maddesel olarak kutsal tapınak bütün olarak çöle aittir. Yapımında kullanılan odun orda bol bol bulunur isimlerinden, geleneklerinden, dinlerden mekanlardan, coğrafyadan maddelerden bahsetsin ya da bahsetmesin. Kanıtlar Çıkış kitabı’nın 3500 yıl ötesine dayanan bir kitap olduğunu doğrular.³⁷⁴

İsrailoğulları’nın taşınır tapınakları kampın ortasında durur, göçebe topluma ruhsal yaşamın gerçeklerini sürekli hatırlatırdı. Tapınma çadırının tasarısı, en ufak ayrıntılara kadar Tanrı tarafından belirlenmiştir. Tapınak, Tanrı’nın varlığı ve görkemini belirler. Aynı zamanda, günahlı insanın Tanrı’ya yasa aracılığıyla değil yalnız kurbanlarla yaklaşabilir. Tapınak üç bölümden oluşur. Avlu, kutsal yer, en kutsal yer olmak üzere üç bölümden oluşur. “Avlu” kurtuluşu, “Kutsal yer” günlük ibadeti, “En kutsal” yer ise, insanın kendisini Tanrı’ya adanmasını simgeler.³⁷⁵

Kutsal Yerin veya Tapınağın İnşa Edilmesi: Musa sonra İsrail’i bir araya toplar ve Yahova’nın sözlerini onlara iletir. Sonra Musa’ya şu iletilir “insanlar gereken işten fazlasını yapıyorlar.” Musa’nın direktiflerini almadan işçilerin kalbi Yahova’nın ruhuyla dolar. Böylece tapınağı inşa edip içini en iyi şekilde rahiplere uygun olarak yerleştirdiler.³⁷⁶

Yahve, İsrailoğulları’nın aralarında oturmaları verilen ölçülere göre bir makdis yapılmasını emreder. “Aralarında yaşamam için bana kutsal bir yer yapsınlar. Konutu ve eşyalarını sana göstereceğim örneğe tıpatıp uygun yapın.”³⁷⁷ Ahit sandığının yapımı “Akasya ağacından bir sandık yapsınlar. Boyu iki buçuk eni ve yüksekliği birer buçuk arşın olsun. Bu ölçüler 1,25 m uzunluğunda, 0,75 m genişliğinde ve yüksekliğinde bir

³⁷² Çıkış, 24:12; 31:18; 34:1

³⁷³ Çıkış, 24:7-8

³⁷⁴ All Scripture is Inspired of God and Beneficial, International Bible Students Association, s.20

³⁷⁵ Madrigal, Eski Anlaşma’nın Mesajı, s.40-41

³⁷⁶ All Scripture is Inspired of God and Beneficial, International Bible Students Association, s.23-24

³⁷⁷ Çıkış, 25: 8-9

sandık yapılacaktır.³⁷⁸ İcini de dışını da saf altınla kapla. Çevresine altın pervaz yap. Dört altın halka döküp dört ayağına tak. İkisi bir yanda, ikisi öbür yanda olacak. Akasya ağacından sıriklar yapıp altınla kapla. Sandığın taşınması için sırikları yanlardaki halkalara geçir. Sıriklar sandığın halkalarında kalacak, çıkarılmayacak. Antlaşmanın taş levhalarını sana vereceğim. Onları sandığın içine koy. Saf altından bir bağışlanma kapağı yap. Boyu iki buçuk, eni bir buçuk arşın olacak. Kapağın iki kenarına dövme altından birer Keruv yap. Keruvlar'dan birini bir kenara, öbürünü öteki kenara, kapakla tek parça halinde yap. Keruvlar yukarı doğru açık kanatlarıyla kapağı örtecek. Yüzleri birbirine dönük olacak ve kapağa bakacak. Kapağı sandığın üzerine, sana vereceğim taş levhaları ise sandığın içine koy. Seninle orada, Levha Sandığı'nın üstündeki Keruvlar arasında, Bağışlanma Kapağı'nın üzerinde görüşeceğim ve İsraililer için sana buyruklar vereceğim.³⁷⁹ Anlaşma sandığı İsrailde'ki en kutsal şeydi. Bu sandık en kutsal olan yere yerleştirilmiştir. Sandığın üzerinde kanatlarını açmış olarak yerleştiren iki altın "Keruvi" vardı. Bu kanatların gölgelediği yer merhamet tahtı olarak bilinirdi. Bu merhamet tahtı Tanrı'nın varlığını temsil ediyordu. Diğer halkların aksine, İsraililer Tanrılarını temsil etmek için hiçbir nesne kullanmadılar. Yehova, Tanrı'nın görkemi olan Şekinah, toplanma çadırında İsrailoğullularıyla birlikteydi. Başkahinler yılda bir kez günahları bağışlatma günü buraya girerek halkın adına kan serpiştirirlerdi. Bu sandıkta On Emir yazıldığı taş levhalar,³⁸⁰ bir çanak dolusu man³⁸¹ ve Harun'un filizlenen asası³⁸² bulunmaktaydı. İsrail, Kenan bölgesine girmeden önce, yasa kitabı sandığın yanına yerleştirildi.³⁸³ Bu ahit sandığı, belli bir süre, ahit metnini muhafaza etmiştir. "Sandığın içinde Musa'nın Horev dağında koyduğu iki taş levhadan başka bir şey yoktu. Bunlar Mısır'dan çıkışlarında Rab'bin İsraililerle yaptığı anlaşmanın taş levhalarıydı."³⁸⁴

Mabet'te Sunu Sofrasının Yapılması: Sunu ekmekleri sofrası aracılığıyla emeğimizin ürünlerini Tanrı'ya sunarak Tanrı'yla sürekli iletişimi sağlar.³⁸⁵ Bu sofranın şeklini Tanrı belirler. "Akasya ağacından bir masa yap. Boyu iki, eni bir, yüksekliği bir buçuk arşın olacak. Masayı saf altınla kapla. Çevresine altın pervaz yap. Pervazın çevresine dört parmak eninde bir kenarlık yaparak altın pervazla çevir. Masa için dört altın halka

³⁷⁸ Harman, *Yahudi Kutsal Kitapları*, s.66

³⁷⁹ Çıkış, 25:10-22

³⁸⁰ Çıkış, 25:21; 31:18; Tesniye, 10:3-5

³⁸¹ Bkz. Çıkış, 16:29; Man, Tanrı'nın halkına haftanın altıncı günü vermiş olduğu iki günlük ekmek.

³⁸² Çıkış, 17:10

³⁸³ Schultz, *Kutsal Kitap Araştırması Eski Antlaşma'ya Giriş*, s.38

³⁸⁴ I.Krallar, 8:9

³⁸⁵ Madrigal, *Eski Antlaşma'nın Mesajı*, s.42

yap, dört ayak üzerindeki dört köşeye yerleştir. Masanın taşınması için sııkların içinden geçeceği halkalar kenarlığa yakın olmalı. Sııklar akasya ağacından yap, altınla kapla. Masa onlarla taşınacak. Masa için saf altından tabaklar, sahanlar, dökmelik sunu testileri, tasları yap. Ekmekleri sürekli olarak huzuruma, masanın üzerine koyacaksın.”³⁸⁶

Altı Kollu Şamdan: Şamdan, dünyanın ışığını simgeler, bu ışıktta insan yaşamını sağlar.³⁸⁷ “Saf altından bir kandillik yap. Ayağı, gövdesi dövme altın olsun. Çanak, tomurcuk ve çiçek motifleri kendinden olsun. Kandillik üç kolu bir yanda, üç kolu öteki yanda olmak üzere altı kollu olacak. Her kolda badem çiçeğini andıran üç çanak, tomurcuk ve çiçek motifi bulunacak. Altı kol da aynı olacak. Kandilliğin gövdesinde badem çiçeğini andıran dört çanak, tomurcuk ve çiçek motifi olacak. Kandillikten yükselen ilk iki kolun, ikinci iki kolun, üçüncü iki kolun altında kendinden birer tomurcuk bulunacak. Toplam altı kol olacak. Tomurcukları, kolları tek parça olan kandillik saf dövme altından olacak. Kandillik için yedi kandil yap; kandiller karşısını aydınlatacak biçimde yerleştirilsin. Fitol maşaları, tablaları saf altından olacak. Bütün takımları dahil kandilliğe bir talant saf altın harcanacak. Her şeyi sana dağda gösterilen örneğe göre yapmaya dikkat et.”³⁸⁸

Mabette Tanrı Meskeninin Yapılması: “Tanrı’nın Konutu’nu on perdeden yap. Perdeler lacivert, mor, kırmızı iplikle özenle dokunmuş ince ketenden olsun, üzeri Keruvlar’la ustaca süslensin. Her perdenin boyu yirmi sekiz, eni dört arşın olmalı. Bütün perdeler aynı ölçüde olacak. Perdeler beşer beşer birbirine eklenerek iki takım perde yapılacak. Birinci takımın kenarına lacivert ilmekler aç. Öbür takımın kenarına da aynı şeyi yap. Birinci takımın ilk perdesiyle ikinci takımın son perdesine ellişer ilmek aç. İlmekler birbirine karşı olmalı. Elli altın kopça yap, perdeleri kopçalayarak çadırı birleştir. Böylece konut tek parça haline gelecek. Konutun üstünü kaplayacak çadır için keçi kılından on bir perde yap. Her perdenin boyu otuz, eni dört arşın olacak. On bir perde de aynı ölçüde olmalı. Beş perde birbirine, altı perde birbirine birleştirilecek. Altıncı perdeyi çadırın önünde katla. Her iki perde takımının kenarlarına ellişer ilmek aç. Elli tunç kopça yap, kopçaları ilmeklere geçir ki, çadır tek parça haline gelsin. Çadırın perdelerinden artan yarım perde konutun arkasından sarkacak. Perdelerin uzun kenarlarından artan kumaş çadırın yanlarından birer arşın sarkarak konutu örtecek.

³⁸⁶ Çıkış, 25: 23-30

³⁸⁷ Madrigal, Eski Antlaşma’nın Mesajı, s.42

³⁸⁸ Çıkış, 25:31-40

Çadır için kırmızı boyalı koç derilerinden bir örtü, onun üstüne de deriden başka bir örtü yap. Konut için akasya ağacından dikine çerçeveler yap. Her çerçevenin boyu on, eni bir buçuk arşın olacak. Çerçevelerin birbirine uyan iki paralel çıkıntısı olacak. Konutun bütün çerçevelerini aynı biçimde yapacaksın. Konutun güneyi için yirmi çerçeve yap. Her çerçevenin altında iki çıkıntı için birer taban olmak üzere, yirmi çerçevenin altında kırk gümüş taban yap. Konutun öbür yanı, yani kuzeyi için de yirmi çerçeve ve her çerçevenin altında iki taban olmak üzere kırk gümüş taban yap. Konutun batıya bakacak arka tarafı için altı çerçeve yap. Arkada konutun köşeleri için iki çerçeve yap. Bu köşe çerçevelerinin alt tarafı ayrı kalacak, üst tarafı ise birinci halkayla birleştirilecek. İki köşeyi oluşturan iki çerçeve aynı biçimde olacak. Böylece sekiz çerçeve ve her çerçevenin altında iki taban olmak üzere on altı gümüş taban olacak. Konutun bir yanındaki çerçeveler için beş, öbür yanındaki çerçeveler için beş, batıya bakan arka tarafındaki çerçeveler için de beş olmak üzere akasya ağacından kirişler yap. Çerçevelerin ortasındaki kiriş çadırın bir ucundan öbür ucuna geçecek. Çerçeveleri ve kirişleri altınla kapla, kirişlerin geçeceği halkaları da altından yap. Konutu dağda sana gösterilen plana göre yap. Lacivert, mor, kırmızı iplikle özenle dokunmuş ince ketenden bir perde yap; üzerini Keruvlar'la ustaca süsle. Dört gümüş taban üstünde duran akasya ağacından altın kaplı dört direk üzerine as. Çengelleri altın olacak. Perdeyi kopçaların altına asıp Levha Sandığı'nı perdenin arkasına koy. Perde kutsal yerle en kutsal yer'i birbirinden ayıracak. Bağışlanma Kapağı'nı en kutsal yerde bulunan Levha Sandığı'nın üzerine koy. Masayı perdenin öbür tarafına, konutun kuzeye bakan yanına yerleştir; kandilliği masanın karşısına, konutun güney tarafına koy. Çadırın giriş bölümüne lacivert, mor, kırmızı iplikle özenle dokunmuş ince ketenden nakışlı bir perde yap. Perdeyi asmak için akasya ağacından beş direk yap, altınla kapla. Çengelleri de altın olacak. Direkler için tunçtan beş taban dök.³⁸⁹

Mabet'te Mezbahın Yapılışı: "Sunağı akasya ağacından kare biçiminde yap. Eni ve boyu beşer arşın, yüksekliği üç arşın olacak. Dört üst köşesine kendinden boynuzlar yaparak hepsini tunçla kapla. Sunak için yağ ve kül kovaları, kürekler, çanaklar, büyük çatallar, ateş kapları yap. Tümü tunç olacak. Ağ biçiminde tunç bir ızgara da yap, dört köşesine birer tunç halka tak. Izgarayı sunağın kenarının altına koy. Öyle ki, aşağı doğru sunağın yarısına yetişsin. Sunak için akasya ağacından sırkılar yap, tunçla kapla. Sırkılar halkalara geçirilecek ve sunak taşınırken iki yanında olacak. Sunağı tahtadan,

³⁸⁹ Çıkış, 26:1-37

içi boş yapacaksın. Tıpkı dağda sana gösterildiği gibi olacak. Konuta bir avlu yap. Avlunun güney tarafı için yüz arşın boyunda, özenle dokunmuş ince keten perdeler yapacaksın. Perdeler için yirmi direk yapılacak; direklerin tabanları tunç, çengelleri ve çengel çemberleri gümüş olacak.”³⁹⁰

Mesken İçin Bir Havlu Yapılması: “Konuta bir avlu yap. Avlunun güney tarafı için yüz arşın boyunda, özenle dokunmuş ince keten perdeler yapacaksın. Perdeler için yirmi direk yapılacak; direklerin tabanları tunç, çengelleri ve çengel çemberleri gümüş olacak. Kuzey tarafı için yüz arşın boyunda perdeler, yirmi direk, direklerin için yirmi tunç taban yapılacak. Direklerin çengelleriyle çemberleri gümüşten olacak. Avlunun batı tarafı için elli arşın boyunda perde, on direk, on taban yapılacak. Doğuya bakan tarafta avlunun eni elli arşın olacak. Girişin bir tarafında on beş arşın boyunda perde, üç direk ve üç taban olacak. Girişin öbür tarafında da on beş arşın boyunda perde, üç direk ve üç taban olacak. Avlunun girişinde lacivert, mor, kırmızı iplikle, özenle dokunmuş ince ketenden yirmi arşın boyunda nakışlı bir perde olacak. Dört direği ve dört tabanı bulunacak. Avlunun çevresindeki bütün direkler gümüş çemberlerle donatılacak. Çengelleri gümüş, tabanları tunç olacak. Avlunun boyu yüz, eni elli, çevresindeki perdelerin yüksekliği beş arşın olacak. Perdeleri özenle dokunmuş ince ketenden, tabanları tunçtan olacak. Konutta her türlü hizmet için kullanılacak bütün aletler, konutun ve avlunun bütün kazıkları da tunçtan olacak.”³⁹¹

Rabbe Kahinlik Etmek Üzere, Harun ve Oğullarının Seçilmesi: Rabbe kahinlik etmek üzere, Harun ve oğullarının seçilmesi ve onların elbiseleriyle ilgili kurallar. “Bana kâhinlik edebilmeleri için, Harun’la oğullarını kutsal kılmak üzere şunları yap: Bir boğa ile iki kusursuz koç al. İnce buğday unundan mayasız ekmek, zeytinyağıyla yoğrulmuş mayasız pideler, üzerine yağ sürülmüş mayasız yufkalar yap. Bunları bir sepete koyup boğa ve iki koçla birlikte bana getir. Harun’la oğullarını Buluşma Çadırı’nın giriş bölümüne getirip yıka. Giysileri al; mintanı, efodun³⁹² altına giyilen kaftanı, efodu ve göğüslüğü Harun’a giydir. Efod’un ustaca dokunmuş şeridini bağla. Başına sarığı sar, üzerine de kutsal tacı koy. Sonra mesh yağını al, başına dökerek onu meshet. Harun’un oğullarını öne çıkarıp onlara mintan giydir. Bellerine kuşak bağla, başlarına başlık koy. Kalıcı bir kural olarak kâhinlik onların işi olacak. Böylece Harun’la oğullarını atamış olacaksın. Boğayı Buluşma Çadırı’nın önüne getir, Harun’la

³⁹⁰ Çıkış, 27:1-8

³⁹¹ Çıkış, 27:9-19

³⁹² Bkz. Çıkış 28-39 bablarında anlatılan efod, keten kumaştan yapılmış bir üst giysi.

oğulları ellerini boğanın başına koysunlar. Boğayı huzurumda, Buluşma Çadırı'nın giriş bölümünde keseceksin. Kanımı parmağınla sunağın boynuzlarına sür, artan kanı sunağın dibine dök. Hayvanın bağırsak ve işkembe yağlarını, karaciğer perdesini, böbreklerini ve böbrek yağlarını sunağın üzerinde yakacaksın. Etini, derisini, gübresini de ordugahın dışında yak. Bu günah sunusudur. Bir koç getir, Harun'la oğulları ellerini koçun başına koysunlar. Koçu sen kes. Kanımı sunağın her yanına dök. Koçu parçalara ayırıp bağırsaklarını, işkembesini, ayaklarını yıka, başla öteki parçaların yanına koy. Sonra koçun tümünü sunağın üzerinde yak. Bu Rab'be sunulan yakmalık sunu, Rab'bi hoşnut eden koku, O'nun için yakılan sunudur. Öteki koçu getir, Harun'la oğulları ellerini koçun başına koysunlar. Koçu sen kes. Kanımı Harun'la oğullarının sağ kulak memelerine, sağ el ve ayaklarının baş parmaklarına sür. Artan kanı sunağın her yanına dök. Sunağın üzerindeki kanı ve mesh yağını Harun'la oğullarının ve giysilerinin üzerine serp. Böylece Harun'la oğulları ve giysileri kutsal kılınmış olacak. Koçun yağını, kuyruk yağını, bağırsak ve işkembe yağlarını, karaciğer perdesini, böbreklerini, böbrek yağlarını ve sağ budunu al. -Çünkü bu, biri göreve atanırken kesilen koçtur.- Huzurumdaki mayasız ekmek sepetinden bir somun, yağlı pide ve yufka al, hepsini Harun'la oğullarının eline ver. Bunları benim huzurumda sallamalık sunu olarak salla, sonra ellerinden alıp sunakta yakmalık sunuyla birlikte beni hoşnut eden koku olarak yak. Bu, Rab için yakılan sunudur. Harun'un atanması için sunulacak koçun döşünü huzurumda sallamalık sunu olarak salla. O döş senin payın olacak. Harun'la oğullarının atanması için kesilen koçun sallanmış olan döşüyle bağış olarak sunulan budunu bana ayr. İsraililer bunları sürekli Harun'la oğullarının payına ayıracak. Bu, İsraililer'in Rab'be sunduğu esenlik kurbanlarından biridir. Harun'un kutsal giysileri, kendinden sonra oğullarına kalacak. Meshedilip atanırlarken bu giysileri giyecekler. Harun'un yerine kâhin olan oğlu, Kutsal Yer'de hizmet etmek üzere Buluşma Çadırı'na girdiğinde yedi gün bu giysileri giyecek. Harun'la oğulları göreve atanırken kesilen koçun etini kutsal bir yerde haşlayacaksın. Haşlanan eti ve sepetteki ekmeği Buluşma Çadırı'nın giriş bölümünde yiyecekler. Atanıp kutsal kılınmaları için günahları bağışlatan bu sunuları yalnız onlar yiyebilir. Yabancı biri yiyemez, çünkü bu sunular kutsaldır. Atanmaları için kesilen kurbanın etinden ya da ekmekten sabaha artan olursa, yakacaksın. Bunlar yenmeyecek, çünkü kutsaldır. Harun'la oğulları için sana buyurduklarımın hepsini yap. Atanmaları yedi gün sürecek. Günah bağışlatmak için günah sunusu olarak her gün bir boğa sunacaksın. Sunağı arındırmak için günah sunusu

sun, kutsal kılmak için de meshet. Yedi gün sunağı arındırarak kutsal kılacaksın. Böylece sunak çok kutsal olacak. Ona dokunan her şey de kutsal sayılacaktır.³⁹³

Kahinlerin Takdis Şekli İle İlgili Hükümler: “Düzenli olarak her gün sunağın üzerinde bir yaşında iki erkek kuzu sunacaksınız. Kuzunun birini sabah, öbürünü akşamüstü sunun. Kuzuyla birlikte dörtte bir hin sıkma zeytinyağıyla yoğrulmuş onda bir efa³⁹⁴ ince un ve dökmelik sunu olarak dörtte bir hin³⁹⁵ şarap sunacaksınız. Öbür kuzuyu akşamüstü, beni hoşnut eden koku, yakılan sunu olarak, sabahki gibi tahıl sunusu ve dökmelik sunuyla birlikte bana sunacaksınız. Bu yakmalık sunu Buluşma Çadırı’nın giriş bölümünde, Rab’bin huzurunda, kuşaklar boyu sürekli sunulacaktır. Musa’yla konuşmak için İsrail halkıyla orada buluşacağım. İsrailliler’le buluşurken çadır görkemimle kutsal kılınacak. Toplanma Çadırı’nı ve sunağı kutsal kılacak, Harun’la oğullarını bana kâhinlik etmeleri için görevlendireceğim. İsrailliler arasında yaşayacak, onların Tanrısı olacağım. Anlayacaklar ki, aralarında yaşamak için onları Mısır’dan çıkaran Tanrıları Rab benim. Tanrıları Rab benim.³⁹⁶

Mezbahda Arz Edilecek Günlük Takdimler: “Üzerinde buhur yakmak için akasya ağacından bir sunak yap. Kare biçiminde, boyu ve eni birer arşın, yüksekliği iki arşın, boynuzları kendinden olacak. Üstünü, yanlarını, boynuzlarını saf altınla kapla. Çevresine altın pervaz yap. İki yandaki pervazın altına iki altın halka yap. Bunlar sunağın taşınması için sııkların geçmesine yarayacak. Sııklar akasya ağacından yap ve altınla kapla. Sunağı Levha Sandığı’nın karşısındaki perdenin, sandığın üzerindeki Bağışlanma Kapağı’nın önüne, seninle buluşacağım yere koy. Harun her sabah kandillerin bakımını yaparken sunağın üzerinde güzel kokulu buhur yakacak. Akşamüstü kandilleri yakarken yine buhur yakacak. Böylece huzurumda kuşaklar boyunca sürekli buhur yanacak. Sunağın üzerinde başka buhur, yakmalık sunu ya da tahıl sunusu sunmayacaksınız; üzerine dökmelik sunu dökmeyeceksiniz. Harun yılda bir kez sunağın boynuzlarını arındıracak. Kuşaklarınız boyunca yılda bir kez günahları bağışlatmak için sunulan sununun kanıyla sunağı arındıracak. Sunak ben Rab için çok kutsaldır.”³⁹⁷

Buhur Mezbahı: Rab Musa’ya şöyle dedi: “İsrailliler’in sayımını yaptığın zaman, herkes canına karşılık bana bedel ödeyecektir. Öyle ki, sayım yapılırken başlarına bela

³⁹³ Çıkış, 29:1-37

³⁹⁴ Tahılta kullanılan bir ölçüdür. Bir Efa 22 Lt’dir.

³⁹⁵ Sıvı ölçülerinden biri olan hin yaklaşık olarak 3.6 Lt’dir.

³⁹⁶ Çıkış, 29:38-46

³⁹⁷ Çıkış, 30:1-10

gelmesin. Sayılan herkes armağan olarak bana yarım kutsal yerin şekeli verecektir. Sayılan yirmi yaşındaki ve daha yukarı yaştaki herkes bana armağan verecektir. Canlarınızın bedeli olarak bu armağanı verdiğinizde, zengin yarım şekelden fazla, yoksul yarım şekelden eksik vermeyecek. İsraililer'den bedel olarak verilen paraları toplayacak, Buluşma Çadırı'nın hizmetinde kullanacaksın. Bu paralar canlarınızın bedeli olarak ben, Rab'be İsraililer'i hep anımsatacak.”³⁹⁸

Yıkanmak İçin Tunç Kazan: Yahudilikte ibadetleri yerine getirmek için abdeste benzer bir uygulama mevcuttur. Rab Musa'ya şöyle dedi: “Yıkanmak için tunç bir kazan yap. Ayaklığı da tunçtan olacak. Buluşma Çadırı ile sunağın arasına koyup içine su doldur. Harun'la oğulları ellerini, ayaklarını orada yıkayacaklar. Toplanma Çadırı'na girmeden ya da Rab için yakılan sunuyu sunarak hizmet etmek üzere sunağa yaklaşmadan önce, ölmek için ellerini, ayaklarını yıkamalıdır. Harun'la soyunun bütün kuşakları boyunca sürekli bir kural olacak bu.”³⁹⁹ Buradaki abdest su kullanılarak ellerin ve ayakların yıkanılması, Toplanma Çadırı'na girildiği zaman veya ibadet edilerek mezbaha yaklaşıldığı zamanlarda yapılmıştır.

Mesh Yağı ve Buhur: Eski Yakın-Doğu kültürleri, Mısır, Arabistan, Suriye, Mezopotamya, İsrail ve Sami toplulukları farklı din inançlara sahip olmakla birlikte ortak bir kaderi paylaşırlar. sıcak iklimde yaşamak. Ter ve hızlı çürümekten hasıl olan kokuyu önlemek için koku sanatı gelişmiştir. Buhur yakma İsrailoğulları'nın kült adetleri arasında yer almaktadır. İsrailoğullarında buhur yakma Tanrı'ya bir sunu olarak yapılıyordu.⁴⁰⁰ Zeytin yağı, Kitab-ı Mukaddes'te, meshetmek için hazırlanan bir yağ olarak geçer ki, bu da kutsal bir amaçla kullanılacak bir eşyanın üzerine ya da yeni göreve atanacak bir kişinin başına zeytin yağı sürülürdü. Tevrat, kutsal yağ yapılışı ve kullanılışı şöyle zikreder. “Rab Musa'ya şöyle dedi: Şu nadide baharatı al: 500 şekel sıvı mür⁴⁰¹, yarısı kadar, yani 250'şer şekel güzel kokulu tarçın ve kamış, 500 kutsal yerin şekeli, hıyarşembe, bir hin de zeytinyağı. Bunlardan ıtriyaçı ustalığıyla güzel kokulu kutsal bir mesh yağı yap. Ona kutsal mesh yağı denecek. Buluşma Çadırı'nı, Levha Sandığı'nı, masayla takımlarını, kandillikle takımlarını, buhur sunağını, yakmalık sunu sunağıyla bütün akımlarını, kazanı ve kazan ayaklığını hep bu yağla meshet onları kutsal kıl ki, çok kutsal olsunlar. Onlara değen her şey kutsal sayılacaktır. Bana kâhin olmaları için Harun'la oğullarını meshedip kutsal kıl. İsraililer'e de ki,

³⁹⁸ Çıkış, 30:11-16

³⁹⁹ Çıkış, 30:17-21

⁴⁰⁰ Oğuz, Türk ve Yahudi Kültürüne Mukayeseli Bir Bakış, C.1, s. 487-493

⁴⁰¹ İlaç ve Parfüm olarak kullanılan değerli ve hoş kokulu bir yağ.

kuşaklarınız boyunca bu kutsal mesh yağı yalnız benim için kullanılacak. İnsan bedenine dökülmeyecek. Aynı reçeteyle benzeri yapılmayacak. O kutsaldır ve sizin için kutsal olacaktır. Onun benzerini yapan ya da kâhin olmayan birinin üzerine döken herkes halkının arasından atılacaktır. Sonra Rab Musa'ya şöyle dedi: "Güzel kokulu baharat –kara günnük, onika, kasmı ve saf günnük- al. Hepsi aynı ölçüde olsun. Bir ıtriyaçı ustalığıyla bunlardan güzel kokulu bir buhur yap. Tuzlanmış, saf ve kutsal olacak. Birazını çok ince döv, Buluşma Çadırı'nda seninle buluşacağım yere, Levha Sandığı'nın önüne koy. Sizin için çok kutsal olacaktır. Aynı reçeteyle kendinize buhur yapmayacaksınız. Onu Rab için kutsal sayacaksınız. Kim koklamak için aynısını yaparsa halkının arasından atılacaktır."⁴⁰²

Makdis İşçileri: Rab Musa'ya şöyle dedi: "Bak, Yahuda oymağından özellikle Hur oğlu Uri oğlu Besalel'i seçtim. Beceri, anlayış, bilgi ve her türlü ustalık vermek için onu ruhumla doldurdum. Öyle ki, altın, gümüş, tunç işleyerek ustaca yapıtlar üretsın; taş kesme ve kakmada, ağaç oymacılığında, her türlü sanat dalında çalışsın. Ayrıca Dan oymağından Ahisamak oğlu Oholiav'ı onunla çalışması için görevlendirdim. Sana buyurduğum işlerin hepsini yapabilsinler diye öteki becerikli adamlara üstün yetenek verdim. Buluşma Çadırı'nı, Levha Sandığı'nı, sandığın üzerindeki Bağışlanma Kapağı'nı, çadırın bütün takımlarını, masayla takımlarını, saf altın kandillikle takımlarını, buhur sunağını, yakmalık sunu sunağıyla takımlarını, kazanla kazan ayaklığını, dokunmuş giysileri -Kâhin Harun'un kutsal giysileriyle oğullarının kâhin giysilerini- mesh yağını, kutsal yer için güzel kokulu buhuru tam sana buyurduğum gibi yapsınlar."⁴⁰³

Sebt Günü İle İlgili Kurallar: Her hafta, günlük işlerini bırakıp dinlenerek, Tanrı'nın yaratıcı işini ve Mısır köleliğinde kurtuluşlarını hatırlatır. "Rab Musa'ya şöyle buyurdu: İsraililer'e de ki, Şabat günlerimi kesinlikle tutmalısınız. Çünkü o sizinle benim aramda kuşaklar boyu sürecek bir belirtidir. Böylece anlayacaksınız ki, sizi kutsal kılan Rab benim. Şabat Günü'nü tutmalısınız, çünkü sizin için kutsaldır. Kim onun kutsallığını bozarsa, kesinlikle öldürülmeli. O gün çalışan herkes halkının arasından atılmalı. Altı gün çalışılacak; ama yedinci gün Rab'be adanmış Şabat'tır, dinlenme günüdür. Şabat Günü çalışan herkes kesinlikle öldürülmelidir. İsraililer, sonsuza dek sürecek bir antlaşma gereği olarak, Şabat Günü'nü kuşaklar boyu kutlamaya özen gösterecekler. Bu, İsraililer'le benim aramda sürekli bir belirti olacaktır. Çünkü ben, Rab yeri göğü

⁴⁰² Çıkış, 30:22-38

⁴⁰³ Çıkış, 31:1-11

altı günde yarattım, yedinci gün işe son verip dinlendim.”⁴⁰⁴ Cumartesi gününe riayetin sebebi olarak, Çıkış, kitabında⁴⁰⁵, Tanrı’nın altı günde dünyayı yaratıp, yedinci günde istirahati gösterilirken, Tesniye kitabında⁴⁰⁶ İsrail’in, Tanrı tarafından Mısır’dan çıkarılışı gösterilmektedir.⁴⁰⁷

2.6.2. Altın Buzağı Meselesi

Musa, Sina dağına çağrıldığında, o esnada insanlar sabırsızlaşır ve Harun’a onlara yön verecek bir Tanrı yapmayı teklif ederler Harun da altından bir inek yapar ve insanlar buna Yahova’ya yapılan festivalde ibadet ederler. Yahova, İsrail’i yok edeceğini söyler Musa onlar için araya girer buna rağmen onu engelleyemez. O zaman Levi’nin oğulları 3000 alemciyi öldürerek saf inanç tarafından ayağa kalkarlar Yehova onlara veba bulaştırır Musa Tanrı’ya onları yönlendirmeye devam etmesi için yalvardıktan sonra Tanrı’nın zaferini göreceği söylenir.⁴⁰⁸

Tevrat’ta İsrailoğulları ile birlikte Harun’un altın buzağı yapıp ona tapınmaları şöyle anlatılır. “Halk Musa’nın dağdan inmediğini, geciktiğini görünce, Harun’un çevresine toplandı. Ona, Kalk, bize öncülük edecek bir ilah yap dediler, Bizi Mısır’dan çıkaran adama, Musa’ya ne oldu bilmiyoruz! Harun, karılarınızın, oğullarınızın, kızlarınızın kulağındaki altın küpeleri çıkarıp bana getirin dedi. Herkes kulağındaki küpeyi çıkarıp Harun’a getirdi. Harun altınları topladı, oymacı aletiyle buzağı biçiminde dökme bir put yaptı. Halk, ey İsraililer, sizi Mısır’dan çıkaran Tanrınız budur! dedi. Harun bunu görünce, buzağının önünde bir sunak yaptı ve yarın Rab’bin onuruna bayram olacak diye ilan etti. Ertesi gün halk erkenden kalkıp yakmalık sunular sundu, esenlik sunuları getirdi. Yiyip içmeye oturdu, sonra kalkıp çılgınca eğlendi. Rab Musa’ya, aşağı in dedi, Mısır’an çıkardığın halkın baştan çıktı. Buyurduğum yoldan hemen saptılar. Kendilerine dökme bir buzağı yaparak önünde tapındılar, kurban kestiler. Ey İsraililer, sizi Mısır’an çıkaran ilahınız budur! dediler.”⁴⁰⁹ Buzağıya tapma adetinin Yahudilere, Mısırlılardan geçmiş olabilir. Mısır’da ziraat kutsal bir meslek; ziraatin vasıtası olan inek ve öküzler ise, kutsal hayvanlardı. Yahudilerle, Mısırlılar yüzyıllarca içice yaşadıkları için birbirlerinin kültürlerinden ve inançlarından etkilendikleri, Yahudilerin buzağıya

⁴⁰⁴ Çıkış, 31:12-17

⁴⁰⁵ Çıkış, 20:11

⁴⁰⁶ Tesniye, 5:12-15

⁴⁰⁷ Harman, Yahudi Kutsal kitapları, s. 66

⁴⁰⁸ All Scripture is Inspired of God and Beneficial International Bible Students Association, s.23

⁴⁰⁹ Çıkış, 32:1-8

tapmaları Mısırlıların Menfis'teki Apis veya Heliopolis'teki Mendes'e tapınmalarının taklidiydi. Ancak Mısırlılar canlı hayvana taparlardı. Yahudiler ise, altın buzağıyı canlı buzağı olarak kabul etmişlerdir. Nitekim Samiri'nin yaptığı altın buzağı da böğürüyordu. Buzağı veya öküzle ibadet ise, Eski Mısır'da çok önceden beri gelen bir sapıklıktı.⁴¹⁰

Tevrat'taki, bu sapık inancın ortadan kalkması için Tanrı İsrailoğullarından sık sık bu hayvanı kesmelerini istediğini bildirilmektedir. Tevrat'ın Tesniye kitabında, Tanrınız Rab'bin mülk edinmek için size vereceği ülkede, kırdan yere düşmüş, kimin öldürdüğü bilinmeyen birini görürseniz, ileri gelenleriniz ve yargıçlarınız gidip ölünün çevredeki kentlere olan uzaklığını ölçsünler. Ölüye en yakın kentin ileri gelenleri işe koşulmamış, boyunduruk takmamış bir düve alacaklar. Düveyi toprağı sürülmemiş, ekilmemiş ve içinde sürekli akan bir dere olan bir vadiye getirecekler. Orada, dereye düvenin boynunu kıracaklar. Levili kâhinler de oraya gidecek. Çünkü Tanrınız Rab, onları kendisine hizmet etsinler, O'nun adıyla kutsasınlar diye seçti. Kavga, saldırı davalarına da onlar bakacak. Ölüye en yakın kentin ileri gelenleri, dereye boynu kırılan düvenin üzerinde ellerini yıkayacaklar. Sonra şöyle bir açıklama yapacaklar: Bu kanı ellerimiz dökmedi, kimin yaptığını gözlerimiz de görmedi. Ya Rab, kurtardığın halkın İsraililer'i bağışla. Halkını dökülen suçsuz kanından sorumlu tutma. Böylece kan dökme günahından bağışlanacaklar. Rab'bin gözünde doğru olanı yapmakla, suçsuz kanı dökme günahından arınacaksınız. Buzağının akibeti konusunda Tevrat, Musa, yaptıkları buzağıyı alıp yaktı, toz haline gelinceye denk ezdi, sonra suya serperek İsraililere içirdi.”⁴¹¹Tanrı,bundan dolayı kavmini cezalandırır. Bu cezalandırmada üç bin kişiyi öldüğünü beyan edilir. “Musa ordugahın yanında durdu. Rab'den yana olanlar yanıma gelsin!” dedi. bütün Levililer çevresinde toplandı. Musa ordugahın girişinde durdu, “Rab'den yana olanlar yanıma gelsin!” dedi. Bütün Levililer çevresine toplandı. Musa şöyle dedi: “İsrail'in Tanrısı Rab diyor ki, Herkes kılıcını kuşansın. Ordugahta kapı kapı dolaşarak kardeşini, komşusunu, yakınını öldürsün. Levililer Musa'nın buyruğunu yerine getirdiler. O gün halktan üç bine yakın adam öldürüldü.”⁴¹²

Kitabı Mukaddes'te İsrailoğulları buzağıya tapma adeti Hoşea zamanına kadar devam ettiği anlaşılmaktadır. “Samiriye'de Beytaven'deki inek putu yüzünden korkuya

⁴¹⁰ Zakir Barutçu, *Tevrat, Zebur, İncil ve Kur'an-ı Kerim'deki Ortak Ayetler*, Mithiş Kitaplar, İstanbul, 2002, s.135-136

⁴¹¹ Çıkış, 32:20

⁴¹² Çıkış, 32:26-28

kapılacaktır. Halkı onun ardından yas tutacak, onun görkemiyle coşan putperst kahinler oradan sürgün edildikleri gün oradan sürgün edildiği için dövünecek.”⁴¹³

Onların buzağıya taptıklarını gören Yahve, onları helak etmek ister. Rab Musa’ya, “Bu halkın ne inatçı olduğunu biliyorum dedi, Şimdi bana engel olma, bırak öfkem alevlensin, onları yok edeyim. Sonra seni büyük bir ulus yapacağım.”⁴¹⁴

Musa, Yahve’yi bu düşüncesinden vazgeçirtir. “Musa Tanrısı Rab’be yalvardı: Ya Rab, niçin kendi halkına karşı öfken alevlensin? Onları Mısır’dan büyük kudretinle, güçlü elinle çıkardın. Neden Mısırlılar, Tanrı kötü amaçla, dağlarda öldürmek, yeryüzünden silmek için onları Mısır’dan çıkardı desinler? Öfkelenme, vazgeç halkına yapacağın kötülükten. Kulların İbrahim’i, İshak’ı, İsrail’i anımsa. Onlara kendi üzerine ant içtin, soyunuzu gökteki yıldızlar kadar çoğaltacağım. Söz verdiğim bu ülkenin tümünü soyunuza vereceğim. Sonsuza dek onlara miras olacak dedin. Böylece Rab halkına yapacağını söylediği kötülükten vazgeçti.”⁴¹⁵

2.6.3. Musa’nın Tanrı’yı Görme Arzusu

Daha sonra, Firavun tövbe eder. Musa, Rabbi görmek ister Musa, Lütfen görkemini bana göster dedi. Rab, bütün iyiliğimi önünden geçireceğim diye karşılık verdi, Adımı, Rab adını senin önünde duyuracağım. Merhamet ettiğime merhamet edeceğim, acıdığımı acıyacağım. Ancak, yüzümü görmene izin veremem. Çünkü yüzümü gören yaşayamaz. Sonra, yakınımda bir yer var dedi, orada, kayanın üzerinde dur. Görkemim oradan geçerken seni kayanın kovuğuna sokup geçinceye kadar elimle örteceğim. Elimi kaldırdığımda, sırtımı göreceksin. Ama yüzüm görülmeyecek.”⁴¹⁶

2.6.4. Ahit’in Yenilenmesi

Yahve, Musa’dan iki taş levha yontmasını ister. Ahid yenilenir, Ayrıca burada Tanrı’nın sıfatları zikredilir. Rab Musa’ya, “Öncekiler gibi iki taş levha kes dedi, Kırdığın levhaların üzerindeki sözleri onlara yazacağım. Sabaha kadar hazırlan, sabah olunca Sina Dağı’na çık; dağın tepesinde, huzurunda dur. Senden başka kimse dağa çıkmasın, dağın hiçbir yerinde kimse görülmesin. Dağın eteğinde davar ya da sığır da

⁴¹³ Hoşea, 10:5

⁴¹⁴ Çıkış, 32: 9-10

⁴¹⁵ Çıkış, 32: 11-14

⁴¹⁶ Çıkış, 33:18-23

otlamasın. Musa öncekiler gibi iki taş levha kesti. Rab'bin buyurduğu gibi sabah erkenden kalktı, taş levhaları yanına alarak Sina Dağı'na çıktı. Rab bulutun içinde oraya inip onunla birlikte durdu ve adını Rab olarak açıkladı. Musa'nın önünden geçerek, "Ben Rabbim" dedi, Rab, acıyan, lütfeden, tez öfkelenmeyen, sevgisi engin ve sadık Tanrı. Binlercesine sevgi gösterir, suçlarını, isyanlarını, günahlarını bağışlarım. Hiçbir suçu cezasız bırakmam. Babaların işlediği suçun hesabını oğullarından, torunlarından, üçüncü, dördüncü kuşaklardan sorarım. Musa hemen yere kapanıp tapındı. "Ya Rab, eğer benden hoşnutsan, lütfen bizimle gel dedi. Bunlar inatçı insanlardır. Sen suçlarımızı, günahlarımızı bağışla. Bizi kendi mirasın olarak benimse. Rab, Senin halkınla bir antlaşma yapıyorum dedi, Onların önünde dünyada ve öteki uluslar arasında görülmemiş harikalar yapacağım. Arasında yaşadığın halk neler yapabileceğimi görecek. Senin için korkunç şeyler yapacağım."⁴¹⁷

2.6.5. On Emrin Tekrarı

Çıkış kitabındaki⁴¹⁸ on emir daha sonra farklı gelişmelere maruz kalmıştır. Çıkış kitabında⁴¹⁹ tekrar edilen On emir ve Tesniye kitabındaki⁴²⁰ On emir farklı şekilde zikredilmiştir.

Firavun On Emir" veya "Ayin On Emir" diye isimlendirilmiştir.⁴²¹ "Başka ilahlara tapmayacaksınız. Çünkü ben kıskanç bir Rab, kıskanç bir Tanrı'yım. Ülke halkıyla herhangi bir antlaşma yapmayın. Yoksa onlar başka ilahlara gönül verir, kurban keserken sizi de çağırırlar; siz de gider yersiniz. Kızlarını oğullarınıza alırsınız. Kızlar başka ilahlara gönül verirken oğullarınızı da artlarından sürükler. Dökme putlar yapmayacaksınız. Size buyurduğum gibi, Aviv ayının belirli günlerinde yedi gün mayasız ekmek yiyerek Mayasız Ekmek Bayramı'nı kutlayacaksınız. Çünkü Mısır'dan Aviv ayında çıktınız. Bütün ilk doğanlar benimdir; ister sığır, ister davar olsun, ilk doğan erkek hayvanlarınızın tümü bana aittir. İlk doğan sıpanın bedelini bir kuzuyla ödeyin. Bedelini ödemeyecekseniz, sıpanın boynunu kıracaksınız. Bütün ilk doğan oğullarınızın bedelini ödemelisiniz. Kimse huzuruma eli boş çıkmasın. Altı gün çalışacak, yedinci gün dinleneceksiniz. Ekim, biçim vakti bile olsa dinleneceksiniz. İlk

⁴¹⁷ Çıkış, 34:1-10

⁴¹⁸ Çıkış, 20:1-17

⁴¹⁹ Çıkış, 34:14-26

⁴²⁰ Tesniye, 5:6-21

⁴²¹ Harman, Yahudi Kutsal Kitapları, s.67

buğday biçiminde Haftalar Bayramı, yıl sonunda da Ürün Devşirme Bayramı yapacaksınız. Bütün erkekleriniz yılda üç kez İsrail'in Tanrısı ben Egemen Rab'bin huzuruna çıkacaklar. Öteki ulusları önünüzden kovacak, sınırlarınızı genişleteceğim. Yılda üç kez Tanrınız Rab'bin önüne çıktığınız zaman, kimse ülkenize göz dikemeyecek. Evinizde maya bulunduğu sürece bana kurban kesmeyeceksiniz. Fısıh kurbanı sabaha bırakılmayacak. Toprağınızın seçme ilk ürünlerini Tanrınız Rab'bin Tapınağı'na getireceksiniz. Oğlağı anasının sütünde haşlamayacaksınız.”⁴²² 35-40. Babları, 25-31. Bablarda verilen emirlerin uygulanışını anlatmaktadır.

2.7. Levililer Kitabı Hakkında Genel Bilgi

Tevrat'ın üçüncü kitabıdır. İbranice ismi “Vayikra”dır. “Seslendi”, “Çağırdı” anlamındaki “Vayikra”, kitabın ilk kelimesidir. Yunanca ve Latince “Leviticus” denir. Levililere “Âlimler” de denir. Nesep yönünden Levi ailesine bağlanır. Hahamlık ve hahamların görevi üzerinde uzunca durması sebebiyle bu kitaba, “Kohenlerin Tevratı” anlamında “Torat Kohanim”de denilmektedir. Bu kitap, sembolizm bakımından zengin, ahlaki bakımdan da yüksek dereceli bir ibadet sistemi sunmaktadır. Levililer kitabı, Levi rahipleri soyunun yasalarını içeren bir kanun kitabıdır. Bir başka ifadeyle, Musa yasasının kuralları ile ayin usullerini kapsar. Başlıca konuları şunlardır: Mabet'te takdim edilecek kurbanlar, günah keffareti, haram kılınan yiyecekler ve içeceklerde gözetilmesi gereken dini kurallar, doğumdan sonra kadının hali, hayız, nifas ve gusülle ilgili meseleler, yasaklanmış evlilikler, evlenmesi helal ve haram olanlar, zina, bayramlar, ebeveyn ve komşulara karşı görevler, kölelik, cüzzam hastalığı ile ilgili meseleler, âdetlere uyanlara sevap, uymayanlara ceza gerektiren dinî emirleri ve meseleleri içerir.⁴²³ Kısaca ifade edersek Levililer kitabının içeriği, İsrailoğulları'nın ibadet şekillerini düzenleyen bir kitap niteliğindedir.

Levililer kitabı, iki ana bölüme ayrılabilir. Birinci bölüm, kurban düzeni ve kurbanları kesen kahinlerle ilgilidir.⁴²⁴ İkinci bölüm, göçebe olarak yaşayan İsrailoğulları'nın kamu düzenini sağlayan kutsallık yasalarına ve bayramlara ilişkin

⁴²² Çıkış, 34:14-26

⁴²³ Bkz. Adam, Yahudi Kaynaklarına Göre Tevrat, s.28; Michel, Hristiyan Tanrı Bilimine Giriş, s. 23; Çelebi, Mukkayeseli Dinler Açısından Yahudilik, s.241

⁴²⁴ Levililer, 1-10

düzenlemeler yer almaktadır.⁴²⁵ Levililer kitabının amacı, bireysel ve toplumsal kutsallığa bir çağrı niteliğindedir.⁴²⁶

Levililer kitabı, Babil esareti sonrasında yazılmıştır. Kralığın olmadığı, peygamberliğin de gitgide kaybolduğu bir dönemde, kahinliğin siyasi gücü artmıştır. Bundan dolayı, Kudüs kahinleri, ikinci mabedin ihtiyaçları için, çeşitli kanun ve şariat koleksiyonlarını bir araya getirmişlerdir.⁴²⁷ Levililer kitabının M.Ö.1512 yazıldığı tahmin edilmektedir.⁴²⁸

2.8. Levililer Kitabı'nın İlk Mesajları

2.8.1. Kurbanla İlgili Hükümler

Çıkış kitabı, toplanma çadırı yapılışına dair bilgilerle sona eriyordu.⁴²⁹ Rab'bin görkemi konutu doldurdu. Musa buluşma çadırına giremedi; çünkü bulut her yeri kaplamış, Rab'bin görkemi konutu doldurmuştu.⁴³⁰ Çıkış kitabında Rab, Musa'ya, Sina dağının zirvesinde konuşurken, Levililer kitabında ise, Tanrı artık, toplanma çadırından konuşmaktadır. "Rab Musa'yı çağırıp buluşma çadırından ona şöyle seslendi. İsrail halkıyla konuş onlara de ki, içinizden biri Rab'be sunu olarak bir hayvan sunacağı zaman, sığır ya da davar sunmalı."⁴³¹ Levililer kitabının bu ilk bölümünde, kurban türleri ve onları takdim usul ve kuralları anlatılmaktadır. Levililer kitabındaki kurban çeşitleri; Yakma(Olah) kurbanı,⁴³² Bitkisel(Shelan) kurban,⁴³³ Selamet(Zevah) kurbanı⁴³⁴ Günah (Asham) kurbanı,⁴³⁵ Suç (Hattath) kurbanı olmak üzere çeşitli bölümlere ayrılmıştır.⁴³⁶

Kurbanın tarihçesine baktığımızda, insanoğlunun Tanrı'ya yakın olmak için çeşitli şekillerde kurban sunduğunu görürüz. Bu adet Hz. Adem'in çocuklarına kadar uzanmaktadır. Tevrat ve Kur'an-ı Kerim'de, Adem'in çocukları Habil ve Kabil'in

⁴²⁵ Levililer, 11-27

⁴²⁶ Madrigal, Eski Anlaşma'nın Mesajı, s.46

⁴²⁷ Harman Yahudi Kutsal Kitapları, s.76

⁴²⁸ All Scripture is Inspired of God and Beneficial, International Bible Students Association, s.26

⁴²⁹ Çıkış, 40:16-33

⁴³⁰ Çıkış, 40:34-38

⁴³¹ Levililerin, 1:1-2

⁴³² Levililer, 1-17

⁴³³ Levililer, 2:1-16

⁴³⁴ Levililer, 3:1-17

⁴³⁵ Levililer, 4:1-5:13

⁴³⁶ Levililer, 5:14-6:7

kurban sunmalarından bahsedilmektedir.⁴³⁷ Schultz, kurban sunma adetini, insanın Aden bahçesinden kovulduğu zamanlardan itibaren Tanrı'ya tapanların yaptığı bir uygulama olarak değerlendirmiştir.⁴³⁸ Bununla birlikte Firavun, kurban kesme adetini Mısır'a gittiklerinde uygulamışlardır. "İsrail ileri gelenleri seni dinleyecekler. Sonra birlikte Mısır kralına gidip, İbranilerin Tanrısı Rab bizimle görüştü' diyeceksiniz. Şimdi izin ver Tanrımız Rab'be kurban kesmek için çölde üç gün yol alalım."⁴³⁹ Tevrat'ın, hemen hemen her kitabında kurban adetine rastlanmaktadır. Özellikle Levililer ve Çıkış kitabında, kurbanın hangi hayvanlardan ne zaman, nerede ve nasıl sunulması gerektiği konusunda oldukça ayrıntılı bilgiler verilmiştir.

Levililer kitabında, tapınakta sunulması gereken kurbanlardan ilk üçü övgü sunularıdır. Bu sunular, inananların Tanrı'ya şükürünü ifade ederdi. Bu sunular zorunlu değil, isteğe bağlıdır. Ayrıca kişinin maddi imkanlarına göre büyük ve küçük adaklarda sunulabilirdi.⁴⁴⁰

Yakılan Kurban: İbranicesi "Olah"(yükselmek) olan bu kurban şekli, kurbanın tümüyle mezbah üzerinde yakılmasıyla yapılmaktadır. Dumanın Tanrı'ya yükseldiğini ifade etmesi sebebiyle Olah, bazen de mezbahta tamamen yakıldığını ifade etmek için "Kalil"(bütün) olarak adlandırılır.⁴⁴¹ Bu kurbanın tamamı yok edilerek icra edildiği için, eksiksiz bir arınmaya ve kutsamaya dikkat çeker.⁴⁴² Gerek sığır, gerekse davadan yapılan bu takdime de erkek ve kusursuz olacaktır. Hayvan boğazlandıktan sonra derisi yüzülecek ve kahinler tarafında ateşe atılacaktır. Malaki kitabına göre ise, kör, topal ve hasta hayvanların takdimi caiz değildir.⁴⁴³ Ayrıca, iğdiş edilen hayvan da kurban edilmez. Kuşlardan ise, kumru ve güvercin yakılan takdime olarak arz edilebilirdi. Yakılan kurbanı takdim eden, ondan yiyemez.⁴⁴⁴

Yakılan kurbanın sunuluş şekli şöyledir. "Rab Musa'yı çağırıp Buluşma Çadırı'ndan ona şöyle seslendi: İsrail halkıyla konuş, onlara de ki, içinizden biri Rab'be sunu olarak bir hayvan sunacağı zaman, sığır ya da davar sunmalı. Eğer yakmalık sunu sığırda, kusursuz ve erkek olmalı. Rab'bin sunuyu kabul etmesi için onu Buluşma Çadırı'nın giriş bölümünde sunmalı. Elini yakmalık sununun başına koymalı. Sunu kişinin günahlarının bağışlanması için kabul edilecektir. Boğayı Rab'bin önünde kesmeli.

⁴³⁷ Tekvin,4:1-16; Maide, 27-31

⁴³⁸ Schultz, Kutsal Kitap Araştırması Eski Antlaşma'ya Giriş, s.39

⁴³⁹ Çıkış, 3:18

⁴⁴⁰ Madrigal, Eski Anlaşma'nın Mesajı, s.47

⁴⁴¹ Özen, Yahudilikte İbadet, s.185

⁴⁴² Schultz, Kutsal Kitap Araştırması Eski Antlaşma'ya Giriş, s.39

⁴⁴³ Malaki,1:8

⁴⁴⁴ Bkz.Levililer, 1:14; Harman, Yahudi Kutsal Kitapları, s.71-72

Harun soyundan gelen kâhinler boğanın kanını getirip Buluşma Çadırı'nın giriş bölümündeki sunağın her yanına dökcekler. Sonra kişi yakmalık sunuyu yüzüp parçalara ayırmalı. Kâhin Harun'un oğulları sunakta ateş yakıp üzerine odun dizecekler. Hayvanın başını, iç yağın, parçalarını sunakta yanan odunların üzerine yerleştirecekler. Kişi hayvanın içkembesini, bağırsaklarını ve ayaklarını yıkayacak. Kâhin de hepsini yakmalık sunu, yakılan sunu ve Rab'bi hoşnut eden koku olarak sunağın üzerinde yakacaktır. Eğer kişi yakmalık sunu olarak davar, yani koyun ya da keçi sunmak istiyorsa, sunusu kusursuz ve erkek olmalı. Onu sunağın kuzeyinde, Rab'bin önünde kesmeli. Harun soyundan gelen kâhinler kanı sunağın her yanına dökcekler. Kişi başını, iç yağın kesip hayvanı parçalara ayırmalı. Kâhin bunları sunakta yanan odunların üzerine yerleştirecek. Kişi hayvanın içkembesini, bağırsaklarını, ayaklarını yıkamalı. Kâhin bunları sunak üzerinde yakarak sunmalı. Bu yakmalık sunu, yakılan sunu ve Rab'bi hoşnut eden kokudur.”⁴⁴⁵ Bu uygulamada Kohenin rolü, kurban mezbaha getirilmeden ve boğazlanmaya başlamadan önce uygun şekilde vaaz etmek ve mezbahın etrafına kanı serpmektir.⁴⁴⁶

Eski semitik kültürde kanın, canı ihtiva ettiği düşünülmüştür. Dolayısıyla İbrani düşüncesinde kan aynı zamanda candır. Bundan dolayı kan, sadece Allah'a aittir. Elin başa konulmasının sebebi, kul tarafından gerçekten kurban edildiğini teyit etmek ya da suç veya laneti hayvana taşıtmak içindi. Dumanın Yahve'ye ulaşması ne kul ne de kohen ondan hiçbir parça almazdı. Yakılan takdime Yahve'ye hürmet ifade ederdi. Her yakılan takdime ile birlikte, özellikle kutsal günlerde, ekmek takdimesi sunulurdu.⁴⁴⁷ Eğer getirilen kuş ise o, kohene verilirdi. Kohen kanı toplar, onu Rab'bin önüne getirir ve kanı mezbahın etrafına sererdi. Kuşun başını tırnağı ile keser, kanını mezbahın yan tarafına akıttırdı. Hayvanın derisinin yüzülmesi, parçalanması, kirli kısımların yıkanması ve mezbah üzerinde bütün parçaların kuş tüyleri hariç dikkatli bir şekilde düzenlenirdi.⁴⁴⁸

Kaynağı semitik kökenli olmayan bu takdime mabedin inşasından önceki dönemlerde takdim edildiği gibi, bütün Eski Ahit dönemi boyunca da devam etmiştir. Bu takdime, ferdin Allah'a olan hürmetini ve O'nun isteklerine tam olarak teslim olmayı ifade eder ve takdimelerin en kutsalı olarak kabul edilir. Ruhban metni, biri

⁴⁴⁵ Levililer, 1:1-13

⁴⁴⁶ Özen, Yahudilikte İbadet, s.185

⁴⁴⁷ Özen, Yahudilikte İbadet, s.186

⁴⁴⁸ Levililer, 1:15-17

sabah, diğeri akşamüstü olmak üzere günde iki defa birer erkek kuzu takdime kurbanını şart koşar.⁴⁴⁹

Bitkisel Kurban: İbranicesi “minbah” olan bu takdime türü, kansız bir takdimedir. Fırında pişmiş ekmek takdimesi ve turfandaların ekmek takdimesi olarak Tanrı’ya arz edilmektedir.⁴⁵⁰

Bitkisel kurbanın sunuluş şekli şöyledir; “Biri Rab’be tahıl sunusu getirdiği zaman, sunusu ince undan olmalı. Üzerine zeytinyağı dökerek ve günnük koyarak sunuyu Harun soyundan gelen kâhinlere götürmeli. Kâhin avuç dolusu ince un, zeytinyağı ve bütün günnüğü alıp sunağın üzerinde anma payı olarak yakacak. Bu yakılan sunu ve Rab’bi hoşnut eden kokudur. Tahıl sunusundan artakalan Harun’la oğullarına bırakılmalı. Rab için yakılan bir sunu olduğundan çok kutsaldır. Eğer fırında pişirilmiş tahıl sunusu sunuyorsan, zeytinyağıyla yoğrulmuş ince undan yapılmış mayasız pideler ya da üzerine yağ sürülmüş mayasız yufkalar olmalı. Eğer sunu saçda pişirilmiş tahıl sunusu ise, zeytinyağıyla yoğrulmuş mayasız ince undan yapılmalı. Onu sunarken parçalara ayırıp üzerine zeytinyağı dökeceksin. Bu tahıl sunusudur. Eğer sunu tavada pişirilmiş tahıl sunusu ise, ince un ve zeytinyağıyla yoğrulmuş olmalı. Böyle yapılmış tahıl sunusunu Rab’be sunmak için getirip kâhine vereceksin. Kâhin de onu sunağa götürecektir. Anma payı olarak tahıl sunusundan bir parça alıp yakılan sunu ve Rab’bi hoşnut eden koku olarak sunak üzerinde yakacak. Tahıl sunusundan artakalan Harun’la oğullarına bırakılmalı. Rab için yakılan bir sunu olduğundan çok kutsaldır. Rab’be sunacağınız tahıl sunularının hiçbirine maya katılmamalı. Çünkü Rab için yakılan sunu içinde hiçbir zaman maya ya da bal yakılmamalı. Bunları ilk ürünlerinizin sunusu olarak Rab’be sunabilirsiniz. Ancak Rab’bi hoşnut eden koku olarak sunak üzerinde sunulmamaları gerekir. Bütün tahıl sunularını tuzlayacaksınız. Tanrı’nın sizinle yaptığı antlaşmayı simgeleyen tuzu tahıl sunularından hiç eksik etmeyeceksiniz. Bütün sunulara tuz katacaksınız. Eğer Rab’be ilk ürünlerin tahıl sunusunu getiriyorsan, kavrulup dövülmüş, taze devşirilmiş buğday başakları sunacaksın. Üzerine zeytinyağı ve günnük koyacaksın. Tahıl sunusudur bu. Kâhin biraz dövülmüş buğday ve zeytinyağı alıp günnüğün tümüyle birlikte anma payı olarak yakacak. Rab için yakılan sunudur bu.”⁴⁵¹

Selamet Kurbanı: Bu takdime, İbranicede “zevah şelamin” veya “zevah” olarak isimlendirildiği gibi sadece “selamim” olarak da isimlendirilir. Kanı akıtılan takdimedir.

⁴⁴⁹ Özen, *Yahudilikte İbadet*, s.185

⁴⁵⁰ Özen, *Yahudilikte İbadet*, s.189

⁴⁵¹ Levililer, 2:1-16

Erkek-dişi ayrımı yapılmaksızın, sığır, koyun ve keçiden yapılmaktadır. Hayvanın yağ kısımları, mezbah üzerinde yakılarak Rabbe takdim edilecek, etten bir miktar kahinlere ayrılacak, geri kalanı ise kurbanı kesen ve ailesi yiyecektir.⁴⁵² İsteğe bağlı olarak verilen bu kurbanın bir kısmı kahin ve kurbanı veren tarafından yendiği için Tanrı ve insan arasındaki ilişkiye dikkat çeker.⁴⁵³ Tanrı'nın, ihsan ve merhameti için sunulan aynı zamanda bir şükran ifadesi olan bu takdime yakılan takdime gibi, mabedin inşasından önce ve Eski Ahit döneminde takdim edilmiştir. Erkek dişi ayrımı yapılmaksızın, sürüden herhangi bir evcil hayvan kurban edilirdi. Takdim şekli ve hayvanın başına elin konması, diğerleri ile aynıydı. Fakat hayvanın, mezbahın kuzey tarafında boğazlanması yerine bu, makdisin kapısında, yani avlunun dışında yapılırdı. Kohen kanı toplar ve onu yakılan takdime gibi, mezbaha karşı serperdi. Ayrılan iç uzuvlar, bir hoş koku için yakılırdı. Bir miktar Kohene ayrıldıktan sonra, toplu bir yemekle sona erer.⁴⁵⁴

Suç Kurbanı: Suç kurbanları, günahın Tanrı ile insan arasını açtığına inanılana inanıldığından dolayı Tanrı ile yeniden bir ilişkinin sağlaması için sunulurdu.⁴⁵⁵ İbranicesi "Hattath"dır. Eğer biri Rabbin yapılmayacak diye emrettiği bütün şeylerden birinde bilmeyerek suç işlerse, meshedilmiş olan kahin suç işlerse, eğer bütün İsrail cemaati bir yanlışlık eder, Rabbin yapılmayacak diye emrettiği şeylerden birini yaparlarsa, suçu işleyen kişiye göre çeşitli suç kurbanlar sunulur.⁴⁵⁶ Bu kurbanın sunulmasının amacı, insanlara ait hakların çiğnenmesi bu kurbanı gerekli kılar. Böylece kişiye verilen zarar karşılanırdı.⁴⁵⁷

Rab'bin emrettiği şeylerden biri bilmeden yapılırsa, suç kurbanı takdim edilirdi. Suç kurbanı, takdim eden şahsın konumuna göre farklılık arz ederdi. Suç işleyen eğer bir başkahin veya cemaat ise genç bir boğa kurban ederdi. "Rab Musa'ya şöyle dedi: İsrail halkına söyle: Biri buyruklarımdan birinde yasakladığım bir şeyi yapar, bilmeden günah işlerse; meshedilmiş kâhin günah işleyerek halkını da suçlu kılar, işlediği günahı ötürü Rab'be günah sunusu olarak kusursuz bir boğa sunmalı."⁴⁵⁸ Suç işleyen hükümdar ise bir erkek keçi, "İşlediği günah kendisine açıklanırsa, sunu olarak kusursuz bir teke getirmeli. Elini tekenin başına koymalı ve yakmalık sunuların kesildiği yerde Rab'bin

⁴⁵² Bkz. Özen, *Yahudilikte İbadet*, s. 187; Harman, *Yahudi Kutsal Kitapları*, s.72

⁴⁵³ Schultz, *Kutsal Kitap Araştırması Eski Antlaşma'ya Giriş*, s.39

⁴⁵⁴ Bkz. Levililer, 3:1-13; Bkz. Özen, *Yahudilikte İbadet*, s. 187

⁴⁵⁵ Madrigal, *Eski Antlaşma'nın Mesajı*, s.47

⁴⁵⁶ Harman, *Yahudi Kutsal Kitapları*, s.72

⁴⁵⁷ Schultz, *Kutsal Kitap Araştırması Eski Antlaşma'ya Giriş*, s.40

⁴⁵⁸ Levililer, 4:1-3

huzurunda onu kesmeli. Bu bir günah sunusudur.”⁴⁵⁹ Günahkar eğer halktan biri ise bir dişi keçi veya bir kuzu takdim ederlerdi. “İşlediği günah kendisine açıklanırsa, günahından ötürü sunu olarak kusursuz bir dişi keçi getirmeli. Eğer biri günah sunusu olarak bir kuzu getirirse, kuzu dişi ve kusursuz olmalı.”⁴⁶⁰ Eğer suçlu fakir ise iki kumru veya iki güvercin yavrusu sunardı. “Eğer kuzu alacak gücü yoksa, suçuna karşılık biri günah sunusu öbürü yakmalık sunu olmak üzere Rab’be iki kumru ya da iki güvercin sunmalı.”⁴⁶¹ Eğer buna gücü yetmezse Efa’nın⁴⁶² onda biri un getirmelidir. “Eğer iki kumru ya da iki güvercin alacak gücü yoksa, günahına karşılık günah sunusu olarak onda bir efa ince un getirmeli. Üzerine zeytinyağı dökmemeli, gınnük de koymamalı; çünkü bu günah sunusudur. Onu kâhine vermeli. Kâhin anma payı olarak bir avuç dolusu alıp sunakta, Rab için yakılan sunuların üzerinde yakacak. Bu günah sunusudur. Kâhin kişinin günahını bağışlatacak ve kişi bağışlanacak. Tahıl sunusunda olduğu gibi, artakalan un kâhinin olacaktır.”⁴⁶³ Takdim eden sembolik olarak elini kurbanın üzerine koyarak adeta onunla bütünleşirdi. “Boğayı Buluşma Çadırı’nın giriş bölümüne, Rab’bin önüne getirip elini onun başına koymalı ve Rab’bin huzurunda onu kesmeli”⁴⁶⁴ Hayvan, mezbahın kuzey tarafından kesilirdi. “Onu sunağın kuzeyinde, Rab’bin önünde kesmeli...”⁴⁶⁵ Başkahin kendisinin veya cemaatin kurbanın kanından alır, bir kısmını makdisin perdesinin önünde, bir kısmını da buhur mezbahının boynuzlarına serperdi. “Sununun kanından birazını sunağın yan yüzüne serpmeli arta kala kan sunağın dibine akıtılmadır. Bu günah sunusudur.”⁴⁶⁶ Kanın bir kısmını, yakılan takdimeler mezbahının boynuzlarına sürerdi. “Sonra çadırdaki Rab’bin huzurunda bulunan sunağın boynuzlarına sürecek. Boğanın artakalan kanını çadırın giriş bölümündeki yakmalık sunu sunağının dibine dökcek.”⁴⁶⁷ Kuşlarınkini ise mezbahın yan yüzüne serperdi. “Sonra çadırdaki, Rab’bin huzurunda, buhur sunağının boynuzlarına sürecek. Boğanın artakalan kanını çadırın giriş bölümündeki yakmalık sunu sunağının dibine dökcek.”⁴⁶⁸ Kalan kan, mezbahının üzerinde yakılırdı. “Günah sunusu olarak adanan boğanın bütün yağını alacak. Bağırsak ve içkembe yağlarını, böbrekleri, böbrek üstü yağlarını, karaciğerden

⁴⁵⁹ Levililer, 4:22-23

⁴⁶⁰ Levililer, 4:28,32

⁴⁶¹ Levililer, 5:7

⁴⁶² Eski Ahit’te kullanılan tahıl ölçülerinden bir Efa 22 Litre

⁴⁶³ Levililer, 5:11-13

⁴⁶⁴ Levililer, 4:4

⁴⁶⁵ Levililer, 1:11

⁴⁶⁶ Levililer, 5:9

⁴⁶⁷ Levililer, 4:18

⁴⁶⁸ Levililer, 4:7

böbreklere uzanan perdeyi, esenlik kurbanı olarak sunulan sığırdaki olduğu gibi ayıracak. Bunları yakmalık sunu sunağı üzerinde yakacak.”⁴⁶⁹ Kahine veya halka ait boğa gövde ve iç uzuvlarıyla, ordugahın dışarısına çıkarılır ve yakılırdı. “Boğanın artakalan parçalarını; derisini, etinin tümünü, başını, ayaklarını, içkembesini, bağırsaklarını, gübresini ordugahın dışında küllerin döküldüğü temiz bir yere götürecekti; küllerin üzerinde odun ateşiyle yakacak. İlk boğayı yaktığı gibi bunu da ordugahın dışına çıkarıp yakacak. Bu topluluğun günah sunusudur.”⁴⁷⁰ Bu kurbanlar o gün ve akşamdan gece yarısına kadar sadece kohen ailesinin erkekleri tarafından avluda yenirdi.⁴⁷¹

Günah Kurbanı: İbranicesi “Aşam” dır. Monarşi döneminin sonuna doğru başladığı tahmin edilen bu kurban, küçük günahlara veya murdarlığa keffaret için bu kurban adanmaktadır. Suç kurbanının özel bir çeşidi olan bu kurban, sadece özel fertler adına takdim edilirdi. Kan, asla Hehal’e götürülmez ve kurban makdisten uzakta yakılmazdı.⁴⁷² Başlangıçta iki ayrı takdime olup da, sonradan mı yavaş yavaş birbirine karıştığını yoksa bir tek ve aynı kurbanın iki ayrı isimle mi adlandırıldığını tespit mümkün değildir.⁴⁷³ Günah kurbanı için Rab Musa’ya şöyle dedi: Harun’la oğullarına de ki, Günah sunusu yasası şudur: Günah sunusu yakmalık sununun kesildiği yerde, Rab’bin huzurunda kesilecek. Çok kutsaldır. Hayvanı sunan kâhin onu kutsal bir yerde, Buluşma Çadırı’nın giriş bölümünde yiyecek. Sununun etine her dokunan kutsal sayılacak. Kanı birinin giysisine sıçrarsa, giysi kutsal bir yerde yıkanmalı. İçinde etin haşlandığı çömlek kırılmalı. Ancak tunç bir kapta haşlanmışsa, kap iyice ovulup suyla durulanmalı. Kâhinler soyundan gelen her erkek bu sunuyu yiyebilir. Çok kutsaldır. Ama kutsal yerde günah bağışlatmak için kanı Buluşma Çadırı’na getirilen günah sunusunun eti yenmeyecek, yakılacaktır.”⁴⁷⁴ Bu kurbanda genellikle koç kurbanı olarak takdim edilirdi. “Eğer biri Rab’be adanmış nesnelere el uzatır, bilmeden günah işlerse, suç sunusu olarak Rab’be küçükbaş hayvanlardan kusursuz bir koç getirmeli. Değeri gümüş şekelle⁴⁷⁵, kutsal yerin şekeliyle ölçülmeli. Kahine suç sunusu olarak küçükbaş hayvanlardan belli değeri olan kusursuz bir koç getirmeli. Kahin kişinin bilmeden işlediği günahı bağışlatacak ve kişi bağışlanacak.”⁴⁷⁶ Bu kurban yakılan kurbanın boğazlandığı yerde boğazlanır, kahin kanı mezbahın etrafına serperdi. “Suç sunusu

⁴⁶⁹ Levililer, 4:8-10

⁴⁷⁰ Levililer, 4:11-12, 21

⁴⁷¹ Özen, Yahudilikte İbadet, s.188

⁴⁷² Özen, Yahudilikte İbadet, s.189

⁴⁷³ Harman, Yahudi Kutsal Kitapları, s.72

⁴⁷⁴ Levililer, 6:24-30

⁴⁷⁵ Eski Ahit’te kullanılan tartılardan bir Şekel 11.5 gr.

⁴⁷⁶ Levililer, 5:15,18

yakmalık sununun kesildiği yerde kesilecek ve kanı sunağın her yanına dökülecek.”⁴⁷⁷ Ayrılan iç organlar, adet olduğu üzere mezbahta yakılırdı. “Hayvanın bütün yağı alınacak, kuyruk yağı, bağırsak ve işkembe yağları, böbrekleri, böbrek üstü yağları, karaciğerden böbreklere uzanan perde ayrılacak. Kâhin bunların hepsini sunak üzerinde, Rab için yakılan sunu olarak yakacak. Bu suç sunusudur.”⁴⁷⁸ Suç kurbanı gibi günah kurbanı da kahinler tarafından o gün ve o akşam gece yarısına kadar avluda yenirdi.⁴⁷⁹

Levililer kitabının 1. ve 5. babları, takdimenin kurallarını, takdimeyi yapan kişi açısından ele almaktadır. 6.ve 7. bablarda ise, kurban görevlilerinin yetki ve ödevleri belirtilmektedir. Kudüs mabediyle ilgili bütün bu kurallar, Sina çölü ve dağı ile ilgili olarak nakledilmektedir. “Yakmalık, tahıl, suç, günah, atanma sunularının ve esenlik kurbanlarının yasası budur. Rab, bu buyruğu çölde, Sina Dağı’nda İsrail halkından kendisine kurban sunmalarını istediği gün Musa’ya vermişti.”⁴⁸⁰

Kurbanın Yenmesiyle İlgili Hükümler: Kurbanın kutsal bir yerde yenilmesi ve Levililerin paylarının taksimatı konusunda şu bilgiler veriliyor: “Musa Harun’a ve sağ kalan oğulları Elazar’la İtamar’a şöyle dedi: Rab için yakılan sunulardan artan tahıl sunusunu alın, mayasız ekmek yapıp sunağın yanında yiyin. Çünkü çok kutsaldır. Onu kutsal bir yerde yemelisiniz. Çünkü Rab için yakılan sunulardan senin ve oğullarının payıdır bu. Bana böyle buyruk verildi. Sallamalık döşle bağış olarak sunulan budu ise oğulların ve kızlarıyla birlikte temiz bir yerde yemelisin. Çünkü bunlar İsrail halkının sunduğu esenlik kurbanlarından senin ve çocuklarının payı olarak ayrıldı. Bağış olarak sunulan butla sallamalık döşü, yakılacak sunu yağlarıyla birlikte getirip Rab’bin önünde sallamalık sunu olarak sunacaklar. Rab’bin buyruğu uyarınca bunlar sonsuza dek senin ve çocuklarının payı olacak. Musa günah sunusu olarak sunulacak tekeyi soruşturdu, yakılmış olduğunu öğrenince, Harun’un sağ kalan oğulları Elazar’la İtamar’a çok öfkelenildi, neden günah sunusunu kutsal bir yerde yemediniz? diye sordu, o çok kutsaldır. Topluluğun suçunu üstlenmesi ve günahlarını bağışlatmanız için Rab onu size vermişti. Tekenin kanı kutsal çadıra getirilmemiş. Buyurduğum gibi tekeyi kesinlikle kutsal yerde yemeniz gerekirdi. Harun, halk bugün Rab’be günah sunusu ve yakmalık sunu sundu” diye yanıtladı. Benim başıma ise bunlar geldi. Günah sunusunu bugün yemiş olsaydım, Rab bundan hoşnut olur muydu? Musa yanıtı uygun buldu.”⁴⁸¹

⁴⁷⁷ Levililer, 7:2

⁴⁷⁸ Levililer, 7:3-5

⁴⁷⁹ Özen, *Yahudilikte İbadet*, s.189

⁴⁸⁰ Levililer, 7:37-38

⁴⁸¹ Levililer, 10:12-20

Kurbanların Yenilmesiyle İlgili Yasaklar: Rab Musa'ya şöyle dedi: "Harun'a ve oğullarına de ki, İsrail halkının bana sunduğu kutsal sunulardan uzak dursunlar. Kutsal adıma leke sürmesinler. Rab benim. Gelecek kuşaklar boyunca soyunuzdan biri İsrail halkının bana sunduğu kutsal sunulara kirli olarak yaklaşırsa, onu huzurumdan atacağım. Rab benim. Harun soyundan deri hastalığına yakalanmış ya da akıntısı olan biri temiz sayılıncaya kadar kutsal sunuları yemeyecektir. Bir cesede değdiği için kirli sayılan bir şeye dokunan, menisi akan, insanı kirli kılacak küçük kara hayvanlarından birine ya da herhangi bir nedenle kirli sayılan bir insana dokunan, akşama kadar kirli sayılacak, yıkanmadığı sürece kutsal sunulardan yemeyecektir. Güneş battıktan sonra temiz sayılır, kutsal sunuları yiyebilir. Çünkü bu onun yiyeceğidir. Ölü bulunmuş ya da yabanıl hayvanlar tarafından parçalanmış bir leşi yiyerek kendini kirletmeyecektir. Rab benim. Kâhinler buyruklarıma uymalıdır. Yoksa günahlarının cezasını çeker, buyruklarımı çiğnedikleri için ölürlər. Onları kutsal kılan Rab benim. Kâhin ailesi dışında hiç kimse kutsal sunuyu yemeyecek; kâhinin konuğu ve işçisi bile. Ama kâhinin parayla satın aldığı ya da evinde doğan köle onun yemeğini yiyebilir. Kâhinin kâhin olmayan bir erkekle evlenen kızı bağışlanan kutsal sunuları yemeyecek. Ama dul kalmış ya da boşanmış, çocuğu olmamış ve gençliğinde kaldığı baba evine geri dönmüş kâhin kızı babasının ekmeğini yiyebilir. Aile dışından yabancı biri asla yiyemez. Bilmeden kutsal sunuyu yiyen biri, beşte birini üzerine katarak kâhine geri verecek. Kâhinler İsrail halkının Rab'be sunduğu kutsal sunuları bayağılaştırmayacaklar. Yoksa kutsal sunuları yiyen öbür insanlara büyük suç yüklemiş olurlar. Çünkü sunuları kutsal kılan Rab benim."⁴⁸²

Kurbanlarla İlgili Diğer Hususlar: Rab Musa'ya şöyle dedi. "Harun'la oğullarına ve bütün İsrail halkına de ki, ister İsraili olsun, ister İsrail'de yaşayan bir yabancı olsun, biriniz Rab'be dilek adağı ya da gönülden verilen sunu olarak yakmalık sunu sunmak istiyorsa, sunusunun kabul edilmesi için kusursuz bir erkek sığır, koyun ya da keçi sunmalı. Kusurlu olanı sunmayacaksınız. Çünkü kabul edilmeyecektir. Kim gönülden verilen bir sunuyu ya da dilek adağını yerine getirmek için Rab'be esenlik kurbanı olarak sığır veya davar sunmak isterse, kabul edilmesi için hayvan kusursuz olmalı. Hiçbir eksiği bulunmamalı. Kör, sakat, yaralı, yarası irinli, kabuklu ya da uyuz bir hayvanı Rab'be sunmayacaksınız. Yakılan sunu olarak sunak üzerinde Rab'be böyle bir hayvan sunmayacaksınız. Organlarından biri aşırı büyümüş ya da yeterince gelişmemiş

⁴⁸² Levililer, 22:1-16

bir sığın veya davarı dilek adağı olarak sunabilirsiniz. Ama gönülden verilen bir sunu olarak kabul edilmez. Yumurtaları vurulmuş, ezilmiş, burulmuş ya da kesilmiş hayvanı Rab'be sunmayacak, ülkenizde buna yer vermeyeceksiniz. Böyle bir hayvanı bir yabancından alıp yiyecek sunusu olarak Tanrınız'a sunmayacaksınız. Çünkü sakat ve kusurludur. Kabul edilmeyecektir. Bir buzağı, kuzu ya da oğlak doğduğu zaman, yedi gün anasının yanında kalacaktır. Sekizinci günden itibaren yakılan sunu olarak Rab'be sunulabilir. Kabul edilecektir. İster inek, ister davar olsun, hayvanla yavrusunu aynı gün kesmeyeceksiniz. Rab'be şükran kurbanı sunduğunuz zaman, kabul edilecek biçimde sunun. Eti aynı gün yenecek, sabaha bırakılmayacak. Rab benim. Buyruklarıma uyacak, onları yerine getireceksiniz. Rab benim. Kutsal adıma leke sürmeyeceksiniz. İsrail halkı arasında kutsal tanınacağım. Sizi kutsal kılan Rab benim. Tanrınız olmak için sizi Mısır'dan çıkardım. Rab benim.”⁴⁸³

2.8.2. Ruhbanlıkla İlgili Hükümler

Bu bölümde, kahinlerin Harun ve iki oğlunun temizlenmesi, giyimi, yağ ile meshedilmeleri, kurban takdimleri anlatılmaktadır.⁴⁸⁴ Mısır'dan çıkan İsrailoğulları göçebe hayattan yerleşik hayata geçerken İbadetlerini de kurumsallaştırmaya çalışmışlardır. Bu ibadetlerin yönetimini sağlayacak olan din adamları sınıfları oluşturulmuştur. Bunlardan biri kohenlik (kahinlik) bir diğeri ise, Levililer sınıfıdır.

Kahinlik (Kohenlik): Atalar döneminde⁴⁸⁵ resmi kahinlik yoktu. Kurban gibi genel ibadetler ailenin başı tarafından icra edilirdi. Göçebe atalar, ziyaret ettikleri makdislerde kurbanlarını keserlerdi. Tekvin kitabı, sadece göçebe olmayan yabancı milletlerin kohenlerinden bahseder. Atalar döneminde ailenin reisi kurban kesiminden sorumluydu. İbrahim'in soyu daha sonra büyük bir halk halini aldığı için, düzenli bir hizmet ve verimli bir tapınma sağlamak üzere kahinlerin atanması gerekliydi. Musa'nın kardeşi olan Harun başkohen olarak atandı. Toplanma çadırına yabancı bir ateş getiren iki oğlu da dahil olmak üzere, Harun'un oğulları yardımcı görevini üstlendiler. Mısır'daki ölümden kaçışları nedeniyle, her ailenin ilk doğanı Tanrı'ya aitti. Her ailedeki en büyük oğlun yerine seçilen Levililer, kahinlere hizmetlerinde yardım ediyorlardı. Bu sayede halkın tamamı kahinlik hizmetinde temsil ediliyorlardı. Kahinler, verilmesi emredilen

⁴⁸³ Levililer, 22:17-33

⁴⁸⁴ Levililer, 8:1-10:20

⁴⁸⁵ Hz. İbrahim'den Hz. Yusuf'a kadar geçen zamanı Yahudiler “Atalar Dönemi” olarak isimlendirmektedirler. (Bkz.Özen, Yahudilikte İbadet, s.137)

sunuları Tanrı'nın huzurunda gerçekleştirerek, Yasa'yı öğretmek ve toplanma çadırında hizmet vererek halkın temsilciliğini yapmaktaydılar.⁴⁸⁶ Kohen⁴⁸⁷ toplum veya onun lideri tarafından, kurban ve mabetlerle bağlantılı ibadetleri idare etmek için tayin edilen şahıslardır. Kısaca Tanrı ile kul arasında aracı olan ve günlük ibadetleri yöneten kutsal bir kişidir.

Yahudi kutsal kitaplarına göre kohenler sınıfının atası, aynı zamanda başkohen olarak da gösterilen Harun'dur. Bununla ilgili olarak şöyle denilmektedir: "İsrail halkının sunduğu esenlik kurbanlarından sallamalık döşü ve bağış olarak sunulan budu aldım. İsrail halkının payı olarak bunları sonsuza dek Kâhin Harun'la oğullarına verdim."⁴⁸⁸ Bizzat Râb Yahve, Sina'da Musa'ya Harun'un liderliğinde kohenlik müessesesini tesis etmesini ve Harun için elbiseler edinmesini emreder. "Harun'a mintanı giydirdi, beline kuşağı bağladı, üzerine kaftanı, onun üzerine de efodu giydirdi. Ustaca dokunmuş şeridiyle efodu bağladı. Üzerine göğüslüğü taktı, göğüslüğün içine Urim ile Tummim'i"⁴⁸⁹ koydu."⁴⁹⁰ Bunun üzerine Musa, Harun'un ve oğullarına göğüslük, entari, nakışlı gömlek, sarık ve kumaş mukaddes kıyafetler hazırlanır. Harun ve oğullarını toplanma çadırının kapısına getirip su ile yıkar, mukaddes kıyafetleri giydirir ve mesheder. Bu merasim ile kohen olan Harun'a, görevleri ile ilgili talimatlar, bizzat Tanrı tarafından verilmiştir.⁴⁹¹ Harun'nun kendisi başkohen ve kohenliğin kurucusu olduğu için, zürriyeti de kohendir. Kendisinin ve zürriyetinin daimi statüsüdür. Harun aynı zamanda Levili'dir. Levi kolu ona bağlı ve onun hizmetindedir. Harun en önemli kutsal işleri yapmaya yetkilidir. O'nun vazifeleri arasında kurbanların kesimi, iç yağların yakılması toplanma çadırı ve ahit sandığı ile ilgili vazifeler, halkı takdis etmek, cüzzamlılara iyileştirmek veya onlar hakkında hüküm vermek, kutsal ve kutsal olmayanı ve Tanrı'nın kanunlarını halka öğretmek yer alır. Aynı zamanda,

⁴⁸⁶Bkz. Schultz, *Kutsal Kitap Araştırması Eski Antlaşma'ya Giriş*, s.39; Özen, *Yahudilikte İbadet*, s.136

⁴⁸⁷ Kohen kelimesinin etimolojisi bilinmemektedir. Bunun Akkadca "k'n" kökünden, "kanu" fiili ile bağlantılı olduğu ileri sürülmektedir. Şapel'de "eğilmek", "biat etmek" manalarına gelir. Buna rağmen "dik durmak" manasına gelen "kvm" kökü ile bağlantılı olması görüşü daha yaygındır. Kohen Tanrı'nın önünde bir köle gibi ayakta duran kişidir. Fakat bütün bunlar hala şüphelidir.(Bkz. Özen, *Yahudilikte İbadet*, s. 136)

⁴⁸⁸ Levililer, 7:34

⁴⁸⁹ Başkahinin efodundaki göğüslüğünde iki küçük nesne bunlar kura çekmek ve Tanrı'nın isteğini öğrenmek için kullanılırdı.

⁴⁹⁰ Levililer, 8:7-8

⁴⁹¹ Sayılar, 18:1-7

sonraları hahamlara intikal edecek olan mahkemenin kontrolünü de ellerinde tutuyorlardı.⁴⁹²

Harun'un dört oğlu vardı ve bunlar, Harun tarafından takdis edilmişlerdi. Ancak ilk iki oğlu Nadab ve Abihu'nun kohenlikleri kaldırıldığı için, kohenlik görevi diğer iki oğlu İtimar ve Elazar tarafından sürdürülmüştür. Asıl kohenlik kolu ise, Elezar'ın soyudur. Kohenler vergiden muaftırlar, koyun ve kuzularının öşürlerini vermezlerdi. Kurbanlardan artakalanları da alırlardı. Aynı zamanda mabedin gözeticileri ve hizmetçileri idiler. Başkohen Levi eşrafından seçilirdi.⁴⁹³

Kahinlerin Özel Hayatlarıyla İlgili Yasaklar: Rab Musa'ya şöyle dedi: "Harun soyundan gelen kâhinlere de ki, kâhinlerden hiçbiri yakın akrabası olan annesi, babası, oğlu, kızı ve kardeşi dışında, halkından birinin ölüsüyle kendini kirletmesin. Yanında kalan evlenmemiş kız kardeşi için kendini kirletebilir. Halkı arasında bir büyük olarak kendini kirletmemeli, adına leke getirmemeli. Kâhinler yas tutarken başlarını tıraş etmeyecek, sakallarının uçlarını kesmeyecek, bedenlerini yaralamayacaklar. Tanrıları için kutsal olacaklar, Tanrıları'nın adını lekelemeyecekler. Çünkü onlar Tanrıları Rab'be yakılan sunu ve yiyecek sunusu sunuyorlar. Kutsal olmaları gerekir. Kâhinler fahişelerle, kirletilmiş kadınlarla, boşanmış kadınlarla evlenmeyecek. Çünkü kâhin Tanrı için kutsal olmalıdır. Onu kutsal sayın. Çünkü yiyecek sunusunu Tanrınız'a o sunuyor, Sizin için kutsaldır. Çünkü ben kutsalım, sizi kutsal kılan Rab benim. Bir kâhinin kızı fahişelik yaparak kendini kirletirse, hem kendini hem de babasını rezil etmiş olur. Yakılmalıdır. Öbür kâhinler arasından başına mesh yağı dökülen ve özel giysiler giymek üzere atanan başkâhin, saçlarını dağıtmayacak, giysilerini yırtmayacak. Hiçbir ölüye yaklaşmayacak. Ölen annesi, babası bile olsa kendini kirletmeyecek. Tapınak hizmetinden ayrılmayacak, Tanrısı'nın tapınağını kirletmeyecek. Çünkü Tanrı'nın buyurduğu mesh yağıyla Tanrısı'na adanmıştır. Rab benim. Başkâhinin evleneceği kadın bakire olmalıdır. Dul, boşanmış, kirletilmiş ya da fahişe bir kadınla evlenmeyecek. Yalnız kendi halkından bakire bir kızla evlenebilir. Böylece halkının arasında çocuklarına leke sürmemiş olur. Onu kutsal kılan Rab benim."⁴⁹⁴

Kahinliğe Mani Olan Haller: Rab Musa'ya şöyle dedi: "Harun'a de ki, Soyundan gelecek kuşaklar boyunca kusurlu olan hiç kimse yiyecek sunusu sunmak üzere Tanrısı'na yaklaşmasın. Kusurlu olan, sunağa yaklaşamaz. Kör, topal, yüzü arızalı,

⁴⁹² Bkz. Sayılar, 18:2-7; Özen, Yahudilikte İbadet, s.137

⁴⁹³ Özen, Yahudilikte İbadet, s.137-138

⁴⁹⁴ Levililer, 21:1-15

organlarından biri aşırı büyümüş, kolu veya ayağı kırık, kambur, cüce, gözü özürlü, uyuz, yarası kabuk bağlamış ya da hadım. Kâhin Harun'un soyundan bu kusurlara sahip hiç kimse Rab için yakılan sunuyu sunmak üzere sunağa yaklaşmayacak. Çünkü kusurludur. Tanrısı'na yiyecek sunusu sunmak üzere sunağa yaklaşamaz. Böyle bir adam Tanrısı'na sunulan kutsal ve en kutsal yiyecekleri yiyebilir. Ancak perdeye ve sunağa yaklaşmayacaktır. Çünkü kusurludur. Tapınağıma kirletmesin. Onları kutsal kılan Rab benim. Musa Harun'la oğullarına ve bütün İsrail halkına bunları anlattı.”⁴⁹⁵

Levililer: Levi kelimesinin etimolojisi kesin olarak bilinmemektedir. Ancak İbranice “Levi” kökünün üç manası vardır. Etrafında dönmek, birine refakat etmek veya birine bağlanmak, ödünç vermek. Eski Ahit'te göre, Levi Yakub'un oğullarından birinin ismidir. Yakup'un oğullarından biri olan Levi'nin torunları, Tanrı'ya aracılık etme görevini ifa ediyorlardı. Bunlar İsrail'in ilk doğanlarının yerine Tanrı tarafından alınmış veya Tanrı'ya adanmış olan kişilerdir.⁴⁹⁶ Sayılar kitabında⁴⁹⁷ Levililer Harun'un yardımcılarındırlar, Fakat Çıkış kitabı⁴⁹⁸ Levililerin, insanları putperestliğe teşvik eden Harun'a muhalefet için seçildikleri ifade edilmektedir. Tesniye kitabında⁴⁹⁹ ise, Musa tarafından seçilmeleri, Harun'un ölümünden sonradır. Harun'a bağlı ve onun hizmetinde olan Levililer, kohenlerin ve toplanma çadırının bekçiliğini yapma, enstrümanları ile birlikte ilahi söyleme yanında, çeşitli ibadetlerde kohenler'e yardım ederlerdi.⁵⁰⁰ Tevrat'ta Levi sözünün en çok geçtiği bölüm Levililer bölümüdür. Kahinlerin başka görevleri cüzzam hastalığını tedavi etmeleridir. Ayrıca, din yolundan sapanlar ve günah işleyenler öncelikle kahine getirilerek yargılanır ve cezalandırılırlardı. Kahin bunu Tanrı adına yapardı. Kahinlerin cezalandırıcı, Tanrı buyruklarını yerine getirici, yargılayıcı bir görevle yükümlü olduğu görülüyor. Kutsal Kitab'ın Samuel bölümünde kahinlerin nasıl bir yönetim uyguladıkları, toplum içinde nasıl bir yönetici topluluk oluşturdıkları anlatılır. Kahinler zamanla mutlu bir azınlık, çalışmadan yiyecek, halkın sırtından geçinen bir topluluk haline gelmiştir. Kutsal Kitap'ta geçen bu sözlerden kahinlerin din görevlilerini istismar ederek halkı nasıl sömürdükleri açıkça anlaşılıyor. Kahinler daha Mısır'da, İsrailoğulları'nın acılar içinde yaşadıkları

⁴⁹⁵ Levililer, 21:16-24

⁴⁹⁶ Özen, Yahudilikte İbadet, s.140

⁴⁹⁷ Sayılar, 3:6

⁴⁹⁸ Çıkış, 32:25-29

⁴⁹⁹ Tesniye, 10:6-9

⁵⁰⁰ Özen, Yahudilikte İbadet, s.140

dönemlerde de vardı. Musa'nın doğumu olayında anlatılan öykülerde geçen "Levi"adı, bu kahin soyunun başlangıcıdır. Yalnız Levililerden gelen kimse kahin olabiliyordu.⁵⁰¹

Levililer kitabının, ruhbanlıkla ilgili tasviri, asırlar boyu süren bir tekamülün neticesidir. "Eski devirlerde, kahinlikle ilgili işler, özel bir sınıf tarafından icra edilmiyordu. Sunaklarda, kurban takdimesini tatbik etmişlerdi. Bununla birlikte, zamanla ibadet mahallerinin çevresinde, mabedin hizmetini yürütecek, gelenekleri ve usulleri muhafaza edecek ruhban aileleri yerleştirilmiştir. Kudüs'te, Davut bir kahin ailesi (Sadok ailesi) bulmuştu. Kudüs'ün önem kazanmasıyla birlikte, başka ibadet yerlerindeki pek çok kahin, Kudüs'e gelmişti. Yoşiya döneminde ise, bunlar orada gruplaşmışlardır. Süleyma'nın hakimiyetinde, Abiatar ile Sadok kahin aileleri arasında mücadeleler olmuştur. Babil esareti bu tartışmalara son vermiş ve bu iki grup, şecere olarak Harun'a bağlanmıştır."⁵⁰² Babil esaretinden dönüşte, krallık tesis edilmediği için, halkın yönetimini kahinler ele almıştır. "Başkahin" diye adlandırılan kişi, kralinkine benzer fonksiyon icra etmeye başlamıştır. Krallık tacı taşımakta "Başına sarığı sardı, ön kısmına kutsal tacı, altın levhayı koydu. Musa her şeyi Rab'bin buyurduğu gibi yaptı."⁵⁰³

Onuncu bapta, Harun'un oğulları Nadab ve Abihu'nun, Rabbin önünde kutsal olmayan bir ateş yaktıkları için öldükleri bildirilmektedir. "Sonra Musa Harun'la oğulları Elazar'la İtamar'a, "Saçlarınızı dağıtmayın, giysilerinizi yırtmayın" dedi, Yoksa ölürsünüz ve Rab bütün topluluğa öfkelenir. Ama kardeşleriniz, bütün İsrail halkı Rab'bin ateşle yok ettiği bu insanlar için yas tutsun. Buluşma Çadırı'nın giriş bölümünden ayrılmayın, yoksa ölürsünüz. Çünkü Rab'bin mesh yağıyla kutsandınız. Harun'la oğulları Musa'nın dediğine uydular."⁵⁰⁴

2.8.3. İçki ve Meshle İlgili Hükümler

Tevrat'ta, içki içmenin murdar bir şey olduğu söylenirken diğer taraftan takdime sunulduktan sonra şarap içilebileceğine dair bilgilere de rastlanmaktadır.⁵⁰⁵ Ancak mabede ibadet için gidenlere yasaklandığına dair emirler bulunmaktadır. Mukaddes

⁵⁰¹ Dinler Tarihi Ansiklopedisi, C.2 s.401-402

⁵⁰² Harman, Yahudi Kutsal Kitapları, s.73

⁵⁰³ Bkz. Harman, Yahudi Kutsal Kitapları, s.73; Levililer, 8:9

⁵⁰⁴ Levililer, 10:6-7

⁵⁰⁵ Rab Musa'ya şöyle dedi: "İsrail halkına de ki, Eğer bir erkek ya da kadın Rab'be adanmış kişi olarak Rab'be özel bir adak adamak, kendini Rab'be adamak isterse şaraptan ya da herhangi bir içkiden kaçınacak, şaraptan ya da başka içkilerden yapılmış şirke içmeyecek, yaş ya da kuru üzüm yemeyecek."(Sayılar, 6:1-3)

olanı, olmayandan murdarı, murdar olmayandan ayırabilmek için, toplanma çadırına giderken şarap ve içki içilmeyecektir. Rab Harun'a şöyle dedi: "Sen ve oğulların Buluşma Çadırı'na şarap ya da herhangi bir içki içip girmeyin, yoksa ölürsünüz. Kuşaklar boyunca bir kural olsun bu. Kutsalla bayağı olanı, kirliyle temizi birbirinden ayırt etmelisiniz. Rab'bin Musa aracılığıyla İsrail halkına bildirdiği bütün kuralları onlara öğretmelisiniz."⁵⁰⁶

Kitab-ı Mukaddes'e göre, mesh, kutsal bir amaçla kullanılacak bir eşyanın üzerine ya da yeni göreve atanacak bir kişinin başına zeytin yağı sürerek yapılırdı. "Sonra mesh yağını aldı, Tanrı'nın Konutu'nu ve içindeki her şeyi meshederek kutsal kıldı. Yağı yedi kez sunağın üzerine serpti; sunağı, sunağın bütün aletlerini, kazanı ve ayaklıklarını kutsal kılmak için meshetti. Harun'u kutsal kılmak için başına yağ dökerek meshetti."⁵⁰⁷

2.8.4. Eti Yenilen ve Yenilmeyen Hayvanlar

Tevrat'ta, eti yenilen hayvanların çatal ve yarık tırnaklı olduğu, geviş getiren her hayvanın da etinin yenilebileceği, "Çatal ve yarık tırnaklı, geviş getiren hayvanların tümü" şeklinde bildirilmiştir.⁵⁰⁸ Bu şartlara uyan ve uymayan hayvanlar şöyle sıralanmıştır. "Şu hayvanların etini yiyebilirsiniz: Sığır, koyun, keçi, geyik, ceylan, karaca, yaban keçisi, gazal, ahu, dağ koyunu. Çatal ve yarık tırnaklı, geviş getiren her hayvanın etini yiyebilirsiniz. Ancak geviş getiren, çatal ve yarık tırnaklı hayvanlardan etini yememeniz gerekenler şunlardır: Deve, tavşan, kaya porsuğu. Bunlar geviş getirir, ama çatal tırnaklı değildir. Sizin için kirli sayılırlar. Domuz çatal tırnaklıdır, ama geviş getirmez. Sizin için kirli sayılır. Bu hayvanların etini yemeyecek, leşine dokunmayacaksınız."⁵⁰⁹ Yahudilik'te deve eti yemenin haram kılınmasının nedeni olarak devenin geviş getirmesi ve çatal tırnaklı olması gösterilmiştir.⁵¹⁰ Hayrullah Örs'e göre, İsrailoğulları Mısır'da bulunduğu sırada, hatta yüzyıllar sonra bile onların yaşadıkları ortamda deve yoktu ve tanımıyorlardı. Evcil deve ancak M.Ö. 11. yüzyılda görülmeye başlamıştır. Tekvin kitabında⁵¹¹ deveden söz ediliyorsa da gerek bu hayvana

⁵⁰⁶ Levililer, 10:8-11

⁵⁰⁷ Levililer, 8:10-12

⁵⁰⁸ Levililer, 11:3

⁵⁰⁹ Tesniye, 14:4-8

⁵¹⁰ Levililer, 11: 4; Tesniye, 14:7

⁵¹¹ Tekvin, 24:10

dokunmak gerekse etinin yenme yasağının Tevrat'a sonradan dahil edilmesindendir.⁵¹² Yahudilikte, tavşan eti de haram sayılmıştır. "...Ve tavşanı, çünkü o, geviş getirir, fakat çatal tırnaklı değildir, size murdardır."⁵¹³ Yenilmesi yasaklanan diğer bir hayvan eti ise domuzdur. Tevrat'ta "Domuz çatal ve yarık tırnaklıdır, ama geviş getirmez. Sizin için kirli sayılır. Bu hayvanların etini yemeyecek, leşine dokunmayacaksınız, sizin için kirlidir."⁵¹⁴ Örs, domuz etinin haram kılınmasının nedenini Mısır'daki mitolojik bir toteme dayandırmaktadır. "Domuz, Mısır'da Osiris'in düşmanı Tanrı Set'in hayvanı idi. Hatta Set'e domuz adı da verilirdi. Gecenin ve kötülüklerin Tanrısı olan Set'e mehtaplı gecelerde domuz kurban edilir ve bu törende eti yenirdi. Burada tipik bir totem hayvan görüyoruz. Firavun belki Mısır'dan bu tabuyu almış olacaktı."⁵¹⁵ Tevrat, denizlerde ve sularda yaşayan hayvanlarla ilgili olarak pullu ve yüzgeçli olmaları şartını getirmiştir. "Suda yaşayan hayvanlardan şunların etini yiyebilirsiniz; ama pulsuz ve yüzgeçsiz canlıların hiçbirini yemeyeceksiniz. Bunlar sizin için kirli sayılır."⁵¹⁶ Yine Tevrat, Kuşları temiz ve kirli olmak üzere ikiye ayırmış ve tahir olan kuşların yenilmesine izin vermiştir.⁵¹⁷ "Temiz sayılan bütün kuşları yiyebilirsiniz. Etini yemeyeceğiniz kuşlar şunlardır: Kartal, kuzu kartalı, kara akbaba, çaylak, doğan türleri, bütün karga türleri, baykuş, puhu, martı, atmaca türleri, kukumav, büyük baykuş, peçeli baykuş, ishakkuşu, akbaba, karabatak, leylek, balıkçıl türleri, ibibik, yarasa."⁵¹⁸

Tevrat, böcekler için dört ayaklı ve kanatlı olup ayaklarını sıçratmak için kullanan bazılarının etinin yenilebileceği şartını getirmiştir.⁵¹⁹ Bu şarta uyan böcekler şunlardır. "Bütün çekirge türleri, küçük çekirge, cırcırböceği, ağustos böceği bunların dışındaki dört ayaklı, kanatlı böceklerin hepsi sizin için iğrenç sayılır."⁵²⁰

Küçük kara hayvanlarından, gelincik, fare, koler, kertenkele yer üzerinde sürünen bütün haşerat yenilmeyecektir. "Küçük kara hayvanları içinde sizin için kirli sayılanlar şunlardır: Gelincik, fare, bütün kertenkele türleri, -geko, varan, duvar kertenkelesi, düz keler- bukalemun. Bütün küçük kara hayvanları iğrençtir. Yenmeyecektir. İster karnı üzerinde sürünen, ister dört ayaklı ya da çok ayaklı canlılar olsun, bunların hiçbirini yemeyeceksiniz. Çünkü bunlar iğrençtir. Bunların hiçbirisiyle kendinizi kirlletmeyin,

⁵¹² Örs, *Musa ve Yahudilik*, s. 130

⁵¹³ Levililer, 11:7-8; Tesniye, 14:8

⁵¹⁴ Tesniye, 14:8; Levililer, 11:7-8

⁵¹⁵ Örs, *Musa ve Yahudilik*, s.130

⁵¹⁶ Levililer, 11:9; Tesniye, 14:9

⁵¹⁷ Tesniye, 14:11,20

⁵¹⁸ Levililer, 11:13-19; Tesniye, 14:12-18

⁵¹⁹ Levililer, 11: 21

⁵²⁰ Levililer, 11:22-23

iğrenç duruma sokmayın, kirli duruma düşmeyin. Tanrınız Rab benim. Kendinizi kutsayın ve kutsal olun. Çünkü ben kutsalıyım. Küçük kara hayvanlarının hiçbirisiyle kendinizi kirletmeyin.”⁵²¹

Tevrat’ta, murdar olan bir hayvanın eti Yahudi milletine haram kılınmışken, murdar olan leşin etinin yabancılara verilebileceği veya satılabileceği şöyle ifade edilmektedir: “Kendiliğinden ölen hiçbir hayvanın etini yemeyeceksiniz. Ölü hayvanı yemesi için kentlerinizde yaşayan bir yabancıya verebilir ya da öteki yabancılara satabilirsiniz...”⁵²²

Diğer taraftan Yahudilikte, etli ve sütü yiyceklerin ayrılması emredilmiştir. “Oğlağı anasının sütünde haşlamayın.”⁵²³ Bundan dolayı etli ile sütülerin aynı kapta pişirilmeleri, bulaşıklarının aynı kapta yıkanması, kapların aynı dolapta saklanması yasaklanmıştır.”⁵²⁴ Bir oğlağı anasının sütünde pişirmenin eskiden beri yasak oluşunun nedeni bunun büyücülükte kullanılan bir metot olması ve bu metodun keçi için manevi bir ıstırap olacağına inanılmasıdır. Bu hem sütünü veren hem de oğlağı doğurmuş olan keçiye iki kat acı çektirmek olur ve hatta belki de onun sütünün kesilmesine yol açabilir. Siz Tanrınız Rab için kutsal bir halksınız. “Oğlağı anasının sütünde haşlamayın.”⁵²⁵

Hayvanlarla ilgili bu ayrımın, eski dini yasaklara dayandığı, insanı Tanrı’ya yaklaştıran hayvanların temiz, Tanrı’ya ibadet için elverişsiz olan hayvanlar ise murdar sayılmıştır. Temiz hayvanların ancak Tanrı’ya takdim edilen hayvanlar olduğu, murdar hayvanlar ise, putperestlerce, mabutlarına takdim edilenler olduğu ileri sürülmekle birlikte onların bir kısmının murdar sayılmasının, sadece estetik ve sağlık sebebiyle veya putperestlik ibadetiyle alakalı olmasındandır. Ayrıca çok eski dönemlerde, sembolik olarak, zarar verici güçlerle birleştirilmesinden de kaynaklandığı belirtilmektedir.⁵²⁶

2.8.5. Evlilik ve Cinsel Hayatla İlgili Hükümler

İsrailoğulları’nda en eski geleneklerden biri de lohusalıkla ilgili uygulamalardır. Eski çağlarda Yahudilerde doğum korkulu bir olaydı. Özellikle Mısır’da, doğumun bu korkulu durumu yüzünden çok sayıda ebe bulunurdu. Aynı zamanda ebelik bir dini görev niteliğindeydi. Talmud’a göre ise, lohusalık süresi içinde ölen kadının bu durumu

⁵²¹ Levililer, 11:29-30; 11:41-44

⁵²² Tesniye, 14:21

⁵²³ Çıkış, 23:19; Tesniye, 14:21; Challaye, Dinler Tarihi, s.129

⁵²⁴ Ateş, İslam’a Göre Cahiliye ve Ehli Kitap Örf ve Adetleri, s.464

⁵²⁵ Çıkış, 23:19; Tesniye, 14:21; Challaye, Dinler Tarihi, s.129

⁵²⁶ Harman, Yahudi Kutsal Kitapları, s.74

için üç ayrı neden gösterilmiştir. Aybaşlarına aldırmayışı, Şabat kandilinin ve hamur ayırmada suç işlemesinden dolayıdır. Yahudilikte, kadının uyması gereken bütün koşullar vahiyyle belirlenmiş ve sınırlandırılmıştır. Bu nedenle doğum döneminde ortaya çıkabilecek her kötülüğün, her yıkımın arkasında dinle bağlantılı bir etken aranır. Yahudilikte lohusalığa verilen önem, onun bir din kurumu olarak yaşatılması, çocuk doğuran kadınların dini geleneklere, yasaklara, harfiyen uymaları bundan dolayıdır.⁵²⁷

Yahudilik'te lohusalık müddetince kadınlar mudar kabul edilmiş ve kutsal kabul edilen şeylere dokunmaları da yasaklanmıştır. Ayrıca, erkek çocuk dünyaya getiren kadınla, kız çocuk doğuran kadının lohusalık müddetide farklıdır. Kız çocuğu dünyaya getiren kadının lohusalığı daha uzun bir süreyi kapsar. Erkek çocuk doğuran kadın yedi gün murdar olmakta, otuz üç günde lohusalık müddeti devam etmektedir.⁵²⁸ Kız çocuğu doğuran kadın ise, iki hafta murdar olmakta, lohusalık süresi ise altmış altı gün devam etmektedir.⁵²⁹ Tevrat göre, lohusa kadın, bu durumda Makdise giremez ve hiçbir şeye dokunamaz.⁵³⁰ Yahudilikte, lohusanın kirli sayılmasının nedeni olarak onun kanla olan ilişkisi gösterilmiştir.⁵³¹

Cinsi Hayatla İlgili Durumlar: Tevrat'ta cünüplükten dolayı yıkanmanın gerekliliği ifade edilmiştir. Erkeğin vücudundan çıkan akıntıdan dolayı ve cinsi yakınlıkta bulunan kimselerin yıkanmaları, yıkandıktan sonra murdarlıklarının akşama kadar devam etmesi hükme bağlanmıştır. Tevrat cünüp kimsenin bedenini yıkayıp, akşam güneş batıncaya kadar devam eden murdarlık süresince mukaddes şeylerden yemesini yasaklamıştır. Ekmek de mukaddes şeylerden sayılmaktadır. Yine Tevrat, üzerinde meni bulaşığı bulunan elbisenin yıkanılmasını emretmiş, yıkanan bu elbiselerin akşama kadar murdar olacağını bildirmiştir. "Rab Musa'yla Harun'a şöyle dedi: "İsrail halkına deyin ki, adamın erkeklik organında akıntı varsa, akıntı kirlidir. Akıntı ister devam etsin, ister kesilsin adamı kirletir. Akıntının neden olduğu kirlilikler şunlardır: Üzerinde yattığı her yatak ve oturduğu her şey kirli sayılacaktır. Kim yatağına dokunursa, giysilerini yıkayacak, yıkanacak, akşama kadar kirli sayılacaktır. Adamın üzerine oturduğu bir eşyaya oturan da giysilerini yıkayacak, yıkanacak, akşama kadar kirli sayılacaktır. Kim akıntısı olan adamın bedenine dokunursa giysilerini yıkayacak, yıkanacak, akşama kadar kirli sayılacaktır. Eğer akıntısı olan adam temiz bir adama tükürürse, o kişi

⁵²⁷ Dinler Tarihi Ansiklopedisi, C.2,s.457

⁵²⁸ Levililer, 12:2-4

⁵²⁹ Levililer, 12:5

⁵³⁰ Levililer, 12:4

⁵³¹ All Scripture is Inspired of God and Beneficial, International Bible Students Association, s.26,28

giysilerini yıkayacak, yıkanacak, akşama kadar kirli sayılacaktır. Akıntısı olan adamın bindiği her eyer kirli sayılacaktır. Adamın üzerine oturduğu ya da yattığı herhangi bir eşyaya dokunan, akşama kadar kirli sayılacaktır. Bu eşyaları taşıyan herkes giysilerini yıkayacak, yıkanacak, akşama kadar kirli sayılacaktır. Akıntısı olan adam ellerini yıkamadan kime dokunursa o kişi giysilerini yıkayacak, yıkanacak, akşama kadar kirli sayılacaktır. Akıntısı olan adamın dokunduğu toprak kap parçalanacak, tahta kap ise suyla çalkalanacaktır. Eğer adamın akıntısı kesilirse, paklanmak için yedi gün bekleyecek. Sonra giysilerini yıkayacak, akarsuda yıkanacak ve temiz sayılacak. Sekizinci gün iki kumru ya da iki güvercin alıp Rab'bin huzuruna, Buluşma Çadırı'nın giriş bölümüne gelecek ve bunları kâhine verecek. Kâhin birini günah sunusu, ötekini yakmalık sunu olarak sunacak. Böylece akıntısı olan adamı Rab'bin huzurunda arıtacak. Eğer bir adamdan meni akarsa, bedeninin tümünü yıkayacak ve akşama kadar kirli sayılacaktır. Üzerine meni bulaşan her giysi ya da deri eşya yıkanacak, akşama kadar kirli sayılacaktır. Bir adam kadınla cinsel ilişkide bulunurken menisi akarsa, ikisi de yıkanacak ve akşama kadar kirli sayılacaklardır.⁵³² Gusül ya tamamen suya dalmak, ya da pınar veya yağmur suyu ile baştan aşağı yıkanmak şeklinde olur. Su bulunmadığı takdirde kişinin ellerini kum çakıl taşı veya testere tozuyla ovabileceği belirtilmiştir.⁵³³ Burada söz konusu olan akıntı sadece, belsoğukluğu gibi hastalıklar neticesi meydana gelen akıntı değil, aynı zamanda erkeğin boşalması da buna dahildir.⁵³⁴

Kadının Hayız Hali: Adet gören kadın yedi gün murdar sayılmalıdır. Bu dönemde ona dokunanlar da bütün gün murdar olurlar. Böyle bir kadının yattığı yatak, üzerine oturduğu her şey murdardır; bunlara dokunanlar da bütün gün için murdar olurlar, ancak yıkanarak ve elbiselerini yıkayarak temizlenebilirler. Böyle bir kadınla yatan erkek yedi gün murdar olur ve onun da üzerinde yattığı her şey murdar sayılır. "Adet gördüğü için kan kaybeden kadın yedi gün kirli sayılacak. Ona dokunan da akşama kadar kirli sayılacak. Âdet gördüğü günlerde kadının üzerinde yattığı ya da oturduğu her şey kirli sayılacaktır. Kim kadının yatağına dokunursa, giysilerini yıkayacak, yıkanacak, akşama kadar kirli sayılacaktır. Kim kadının üzerine oturduğu herhangi bir şeye dokunursa, o da giysilerini yıkayacak, yıkanacak, akşama kadar kirli sayılacaktır. Kadının yatağındaki ya da oturduğu şeyin üzerindeki herhangi bir eşyaya dokunan herkes akşama kadar kirli sayılacaktır. Âdet gören kadının kirliliği onunla yatan adama da bulaşır. Adam yedi gün

⁵³² Levililer, 15:1-18

⁵³³ Özen, Yahudilikte İbadet, s. 116

⁵³⁴ Harman, Yahudi Kutsal Kitapları, s.74

kirli kalır ve yattığı her yatak kirli sayılır. Eğer bir kadının âdet günleri dışında uzun süreli bir kanaması varsa, ya da kanaması âdet günlerinden sonra da devam ediyorsa, kanaması olduğu sürece adet günlerinde olduğu gibi kirli sayılır. Kanaması olduğu sürece, âdet günlerinde olduğu gibi, yattığı her yatak ve üzerine oturduğu her şey kirli sayılacaktır. Kim bunlara dokunursa kirli sayılacak. Giysilerini yıkayacak, yıkanacak, akşama kadar kirli kalacaktır. Ama kanama durursa, kadın yedi gün bekleyecek, sonra temiz sayılacaktır. Sekizinci gün iki kumru ya da iki güvercin alıp Buluşma Çadırı'nın giriş bölümüne getirecek ve bunları kâhine verecek. Kâhin birini günah sunusu, ötekini yakmalık sunu olarak sunacak. Böylece kadını kanamasından doğan kirlilikten Rab'bin huzurunda arıtacak. İsrail halkını kirliliğinden arındıracaksın. Öyle ki, aralarında bulunan konutumu kirletip kirlilik içinde ölmesinler. Akıntısı olan, boşalarak kirlenen adam, âdet gören kadın, akıntısı olan erkek ya da kadın ve kirli sayılan kadınla yatan erkekle ilgili yasa budur.”⁵³⁵

Kanaması kesilen kadın da kumru ya da iki güvercin plazasını sunmak zorundadır. Ama bundan önce oda yıkanacak ve elbiselerini yıkayacaktır. Çocuk doğuran kadınlar, eğer çocuk erkekse yedi gün murdardır, sekizinci gün sünnet edilecektir, ama kadın otuz üç gün daha yarı murdar olarak bekleyecektir. Bu sırda kutsal şeylere dokunması ve tapınağa girmesi yasaktır. Çocuk kız olursa, anne yedi günlük murdarlıktan sonra altmış gün murdar olarak kalacaktır. Erkek ya da kız çocuğu doğuran kadın temizlenmek için, temizlenme günleri geçince cemaat çadırına bir yaşında bir kuzu ile bir güvercin ya da kumru yavrusu götürecektir, kahin de bunları kurban edecektir. Eğer kadının kuzu kesmeye gücü yetmezse iki güvercin getirmesi yeterlidir.⁵³⁶

Yahudilik'teki bu uygulamalarla ilkel kabille inançları arasında büyük bir benzerlik olduğu görülmektedir. Nitekim adet gören ya da çocuk doğuran kadınlar, bütün ilkel kabiller de tabu olarak kabul edilmişlerdir.⁵³⁷

Evlenilmesi Yasak Olanlar: Bu bapta da evlilikle ilgili hükümler anlatılmakta, aynı zamanda kendileriyle evlenilmesi yasak olanlar sayılmaktadır. Bu arada, çok yakın akraba evliliklerinin uygulandığı Mısır ile cinsi sefaletin (homoseksüellik ve hayvanlarla ilişki de dahil) yaşandığı Kenan adetleri yasaklanmaktadır.⁵³⁸

⁵³⁵ Levililer, 15:19-33

⁵³⁶ Levililer, 12:1-8

⁵³⁷ Örs, Musa ve Yahudilik, s.128

⁵³⁸ Harman, Yahudi Kutsal Kitapları, s.75

Yahudilikte aralarında kan bağı bulunan kimselerle evlenmek yasaktır. “Hiçbiriniz cinsel ilişkide bulunmak için yakın akrabasına yaklaşmayacak...”⁵³⁹ Buna göre Tevrat’ta evlenilmesi yasaklananlar şunlardır. *Anne-babasıyla*; “Annenle cinsel ilişkide bulunarak babanın namusuna dokunmayacaksın. O senin annendir. Onunla ilişki kurmayacaksın.”⁵⁴⁰ *Babanın karısıyla*; “Babanın karısıyla cinsel ilişki kurmayacaksın. Babanın namusudur o.”⁵⁴¹ *İster ana bir ister baba bir olsun kız kardeşle*; “Annenden ya da babandan olan, ister seninle aynı evde doğmuş olsun, ister olmasın üvey kız kardeşlerinden biriyle cinsel ilişki kurmayacaksın.”⁵⁴² *Torunlarıyla, oğlunun kızı veya kızının kızlarıyla*; “Kızının ya da oğlunun kızıyla cinsel ilişki kurmayacaksın. Çünkü onların namusu senin namusundur.”⁵⁴³ *Kız kardeşle*; “Babanın evlendiği kadından doğan kızla cinsel ilişki kurmayacaksın. Çünkü o babandan değildir, senin kız kardeşin sayılır.”⁵⁴⁴ *Babanın kız kardeşiyle*; “Halanla cinsel ilişki kurmayacaksın. Çünkü o babanın yakın akrabasıdır.”⁵⁴⁵ *Annenin kız kardeşi*; “Teyzenle cinsel ilişki kurmayacaksın. Çünkü o annenin yakın akrabasıdır.”⁵⁴⁶ *Amcayla, amcanın karısıyla*; “Amcanın namusuna dokunmayacaksın. Karısına yaklaşmayacaksın, çünkü o senin yengendir.”⁵⁴⁷ *Kişinin geliniyle*; “Gelinle cinsel ilişki kurmayacaksın. Çünkü oğlunun karısıdır. Onunla ilişki kurmayacaksın.”⁵⁴⁸ *Kardeşinin karısıyla*; “Kardeşinin karısıyla cinsel ilişki kurmayacaksın. Çünkü o kardeşinin namusudur.”⁵⁴⁹ *Kayınvalide, kayın validenin oğlunun kızı veya kızının kızı*; “Bir kadının hem kendisiyle, hem kızıyla cinsel ilişki kurmayacaksın. Kadının kızının ya da oğlunun kızıyla cinsel ilişki kurmayacaksın. Çünkü onlar kadının yakın akrabasıdır. Onlara yaklaşmak alçaklıktır.”⁵⁵⁰ Levililer kitabına göre, İki kız kardeşle aynı anda evlenmek yasaktır. “Karın yaşadığı süreçte onun kız kardeşini kuma olarak almayacak ve onunla cinsel ilişki kurmayacaksın.”⁵⁵¹ Yahudilik’te Hz. Musa gönderilinceye kadar, bir kimsenin, iki kız kardeşi aynı anda nikahlaması yasak değildi. Tevrat’ta buna delil olarak Hz. Yakub’un dayısı Laban’ın iki

⁵³⁹ Levililer, 18:6

⁵⁴⁰ Levililer, 18:7

⁵⁴¹ Levililer, 18:8

⁵⁴² Levililer, 18:9

⁵⁴³ Levililer, 18:10

⁵⁴⁴ Levililer, 18:11

⁵⁴⁵ Levililer, 18:12

⁵⁴⁶ Levililer, 18:13

⁵⁴⁷ Levililer, 18:14

⁵⁴⁸ Levililer, 18:15

⁵⁴⁹ Levililer, 18:16

⁵⁵⁰ Levililer, 18:17

⁵⁵¹ Levililer, 18:18

kızı Lea ve Rahel'i yedi gün arayla birbirinin üstüne nikahlamış olması gösterilmektedir.⁵⁵²

2.8.6. Cüzam ve Deri Hastalıklarıyla İlgili Hükümler

Tevrat'ta, cüzam hastalığı hakkında sayfalar dolusu hükümler vardır. Cüzam hastalığının insanda, eşyada ve duvarlarda bile olabileceğini belirttikten sonra her biri için neler yapılacağı bildirilir. Bu buyruklar tamamıyla sihir ve afsun karakteri taşır. Günümüzde bile cüzam hastalığının çaresi tam olarak bulunmuş değildir. Tevrat'ta geçen cüzamın bizim bildiğimiz hastalık değil de her çeşit deri hastalıklarına, eşya ve duvarlarda görülen küflere ve lekelerle toptan verilen bir isim olması muhtemeldir.⁵⁵³ Cüzam hastalığı eskiden miskinlik hastalığı olarak da isimlendirilmiştir. Bu hastalıktan kurtulmak için kişisel olarak temizlenmek yeterli değildi. Kişi kullandığı eşyaları ve evi de temiz tutmalıydı. Bundan dolayı kişinin yaşadığı bölge karantina altına alınırdı. Tarihte, Yahudi din adamları hastayı karantina altına almayı deneyen ilk kişiler olarak bilinirler. Bu hastalığın tedavisi için vücudu ve eşyaları yıkamak ya da kurban etmek gerekirdi.⁵⁵⁴ Levililer kitabında cüzam iki bölüme ayrılmıştır. İlk önce insandaki cüzam hastalığının⁵⁵⁵ daha sonra da eşyadaki küften bahsedilmiştir.⁵⁵⁶ Rab Musa'ya şöyle dedi: "Deri hastasının temiz kılınacağı gün şu yasa geçerlidir: Hasta kâhine götürülecek. Kâhin hastaya ordugahın dışında bakacak. Hastalık iyileşmişse, pak kılınacak kişi için iki temiz, canlı kuş, sedir ağacı, kırmızı iplik ve mercanköşk otu getirilmesini buyuracak. Kâhinin buyruğuyla kuşlardan biri toprak bir kaptan, akarsuyun üzerinde kesilecek. Sonra kâhin canlı kuşu, sedir ağacını, kırmızı ipliği ve mercanköşk otunu akarsuyun üzerinde kesilen kuşun kanına batıracak ve pak kılınacak kişinin üzerine yedi kez serpecek, onu temiz ilan edip canlı kuşu kıra salacak. Pak kılınacak kişi giysilerini yıkayacak, bütün kıllarını tıraş edecek ve yıkanacak. Bundan sonra pak sayılacak. Artık ordugaha girebilir, ama yedi gün çadırının dışında kalmalı. Yedinci gün saçını, sakalını, kaşlarını, bedenindeki bütün kılları tıraş edecek. Giysilerini yıkayacak, kendisi de yıkandıktan sonra temiz sayılacak. Sekizinci gün kusursuz iki erkek kuzu, bir yaşında kusursuz bir dişi kuzu, tahıl sunusu olarak zeytinyağıyla yoğrulmuş onda üç efa

⁵⁵² Tekvin, 29:16-30

⁵⁵³ Örs, Musa ve Yahudilik, s.134-135

⁵⁵⁴ All Scripture is Inspired of God and Beneficial International Bible Students Association, s.28

⁵⁵⁵ Levililer, 13:1-46

⁵⁵⁶ Levililer, 13:47-59

ince un ve bir log⁵⁵⁷ zeytinyağı getirecek. Paklama işiyle görevli kâhin bütün bunları ve pak kılacağı kişiyi Rab'bin huzurunda, Buluşma Çadırı'nın giriş bölümünde bekletecek. Sonra kâhin erkek kuzulardan birini alıp bir log zeytinyağıyla birlikte Rab'be suç sunusu olarak sunacak. Sallamalık sunu olarak bunları Rab'bin huzurunda sallayacak. Erkek kuzuyu günah sunusunun ve yakmalık sununun kesildiği kutsal yerde kesecek. Çünkü günah sunusu gibi suç sunusu da kâhine aittir. Çok kutsaldır. Kâhin pak kılınacak kişinin sağ kulak memesine, sağ elinin ve sağ ayağının baş parmağına suç sunusunun kanından sürecektir. Sonra bir log zeytinyağından biraz alarak kendi sol avucuna dökülecek. Sağ elinin parmağını zeytinyağına batırıp Rab'bin huzurunda yedi kez serpecek. Pak kılınacak kişinin sağ kulak memesine, sağ elinin ve sağ ayağının baş parmağına, suç sunusunun kanı üzerine avucunda kalan yağdan sürecektir. Ayrıca pak kılınacak kişinin başına avucunda kalan yağı sürerek Rab'bin huzurunda onu arıtacak. Sonra günah sunusunu sunarak pak kılınacak kişiyi kirliliğinden arıtacak ve yakmalık sunuyu kesecek. Yakmalık sunuyla tahıl sunusunu sunakta sunacak. Böylece kâhin kişiyi arıtacak ve kişi temiz sayılacaktır. "Eğer kişi yoksulsa ve bunları alacak gücü yoksa, arınmak üzere sallamalık suç sunusu olarak bir erkek kuzu, tahıl sunusu olarak zeytinyağıyla yoğrulmuş onda bir efa ince un ve bir log zeytinyağı alacak. Gücü oranında biri günah sunusu, öbürü yakmalık sunu olmak üzere iki kumru ya da iki güvercin sunacak. Pak kılınmak için sekizinci gün hepsini Rab'bin huzuruna, Buluşma Çadırı'nın giriş bölümüne getirip kâhine verecek. Kâhin suç sunusu olan erkek kuzuyla bir log zeytinyağını alıp sallamalık sunu olarak Rab'bin huzurunda sallayacak. Suç sunusu olan kuzuyu kesecek. Sununun kanını pak kılınan kişinin sağ kulak memesine, sağ elinin ve sağ ayağının baş parmağına sürecektir. Sonra kendi sol avucuna biraz zeytinyağı dökülecek. Sağ parmağını sol avucundaki yağa batırarak Rab'bin huzurunda yedi kez serpecek. Avucundaki yağdan pak kılınacak kişinin sağ kulak memesine, sağ elinin ve sağ ayağının baş parmağına, suç sunusunun kanını sürdüğü yerlere sürecektir. Rab'bin huzurunda pak kılınacak kişiyi arıtmak üzere avucunda kalan yağı başına sürecektir. Sonra kişinin gücü oranında aldığı kumrulardan ya da güvercinlerden birini günah sunusu, öbürünü yakmalık sunu olarak tahıl sunusuyla birlikte sunacak. Kâhin böylece pak kılınan kişiyi Rab'bin huzurunda arıtacak. Deri hastası olup da temiz kılınmaya parasal gücü yetmeyen kişiler için bu yasa geçerlidir."⁵⁵⁸

⁵⁵⁷ Eski Ahit'te geçen sıvı ölçülerinden biridir. Bir Log 0.3 Lt

⁵⁵⁸ Levililer, 14:1-32

Cüzam hastalığıyla ilgili hükümlerde kahinlerin rolünün ne kadar etkin olduğu dikkat çekmektedir. Burada kahinler, hem hekim hem din adamı hem de yargıçtır.⁵⁵⁹

2.9. Levililer Kitabı'nın Son Mesajları

2.9.1. İbadet ve Ahlakla İlgili Emirler

Bu babda toplumsal bazı kurallardan bahsedilmektedir. Taraf tutma, hırsızlık yapma, yalan söyleme yasaklanırken fakirlere, kör ve sağırlara düşkünlere önem verme emredilmektedir. Rab Musa'ya şöyle dedi: "İsrail topluluğuna de ki, kutsal olun, çünkü ben Tanrınız Rab kutsalım. Herkes annesine babasına saygı gösterecektir. Şabat günlerimi tutun. Tanrınız Rab benim. Putlara tapmayın. Kendinize dökme ilahlar yapmayın. Tanrınız Rab benim. Rab için esenlik kurbanı keseceğiniz zaman kabul edilecek biçimde kesin. Kurban eti, kestiğiniz gün ya da ertesi gün yenecek. Üçüncü güne kalan et yakılacak. Üçüncü gün yenirse iğrenç sayılır. Kabul olmayacaktır. Onu yiyen suçunun cezasını çekecektir. Çünkü Rab'bin gözünde kutsal olanı bayağılaştırmıştır. Halkın arasından atılacaktır. Ülkenizdeki ekinleri biçerken tarlanızı sınırlarına kadar biçmeyeceksiniz. Artakalan başakları toplamayacaksınız. Bağ bozumunda bağınızı tümüyle devşirmeyecek, yere düşen üzümleri toplamayacaksınız. Onları yoksullara ve yabancılara bırakacaksınız. Tanrınız Rab benim. Çalmayacaksınız. Hile yapmayacaksınız. Birbirinize yalan söylemeyeceksiniz. Benim adımla yalan yere ant içmeyeceksiniz. Tanrınız'ın adını aşağılamış olursunuz. Rab benim. Komşuna haksızlık etmeyecek, onu soymayacaksınız. İşçinin alacağını sabaha bırakmayacaksınız. Sağıra lanet etmeyecek, körün önüne engel koymayacaksınız. Tanrı'ndan korkacaksınız. Rab benim. Yargılarken haksızlık yapmayacaksınız. Yoksula ayrıcalık göstermeyecek, güçlüyü kayırmayacaksınız. Komşunu adaletle yargılayacaksınız. Halkının arasında onu bunu çekiştirerek dolaşmayacaksınız. Komşunun canına zarar vermeyeceksiniz. Rab benim. Kardeşine yüreğinde nefret beslemeyeceksiniz. Komşun günah işlerse onu uyaracaksınız. Yoksa sen de günah işlemiş olursun. Öç almayacaksınız. Halkından birine kin beslemeyeceksiniz. Komşunu kendin gibi seveceksiniz Rab benim. Kurallarımı uygulayın. Farklı cinsten iki hayvanı çiftleştirme. Tarlana iki çeşit tohum ekme. Üzerine iki tür iplikle dokunmuş giysi giyme. Bir adam bir cariyeyle yatarsa, eğer kadın nişanlı, bedeli ödenmemiş ya da azat edilmemişse, ikisi de cezalandırılacak ama öldürülmeyecek.

⁵⁵⁹ Örs, Musa ve Yahudilik, 135

Çünkü kadın özgür değildir. Adam Rab'be, Buluşma Çadırı'nın giriş bölümüne, suç sunusu olarak bir koç getirecek. Kâhin bu koçla adamın işlediği günahı Rab'bin önünde bağışlatacak ve adam bağışlanacak. Kenan ülkesine girdiğinizde bir meyve ağacı dikerseniz, ilk üç yıl meyvesini kirli ve yasak sayın, yemeyin. Dördüncü yıl ağacın bütün meyvesi şükran sunusu olarak Rab için kutsal sayılacak. Beşinci yıl ağacın meyvesini yiyebilirsiniz. Böylece ağaç daha bol ürün verir. Tanrınız Rab benim. Kanlı et yemeyeceksiniz. Kehanette bulunmayacak, falcılık yapmayacaksınız. Başınızın yan tarafındaki saçları kesmeyecek, sakalınızın kenarlarına dokunmayacaksınız. Ölüler için bedeninizi yaralamayacak, dövme yaptırmayacaksınız. Rab benim. Kızını fahişeliğe sürükleyip rezil etme. Yoksa fahişelik yayılır ve ülke ahlaksızlıkla dolup taşar. Şabat günlerimi tutacaksınız. Tapınağıma saygı göstereceksiniz. Rab benim. Cincilere, ruh çağıranlara yönelmeyin. Onlara danışmayın, kirlenirsiniz. Tanrınız Rab benim. Ak saçlı insanların önünde ayağa kalkacak, yaşlılara saygı göstereceksin. Tanrı'dan korkacaksın. Rab benim. Ülkenizde sizinle birlikte yaşayan bir yabancıya kötü davranmayın. Ona sizden biriymiş gibi davranacak ve onu kendiniz kadar seveceksiniz. Çünkü siz de Mısır'da yabancıydınız. Tanrınız Rab benim. Yargılarken, uzunluk ve sıvı ölçerken, ağırlık tartarken haksızlık yapmayın. Doğru terazi, ağırlık taşı, efa ve hin kullanın. Mısır'dan sizi çıkaran Tanrınız Rab benim. Kurallarımın, ilkelerimin tümüne uyacak ve onları yerine getireceksiniz. Ben Rab'bim.”⁵⁶⁰

Günah İşlemenin Cezası: Yirminci bapta on sekizinci baptaki konular yeniden ele alınarak verilecek cezalar belirtilmektedir. Rab Musa'ya şöyle dedi: “İsrail halkına de ki, İsrailliler'den ya da aranızda yaşayan yabancılardan kim çocuklarından birini ilah Molek'e⁵⁶¹ sunarsa, kesinlikle öldürülecek. Ülke halkı onu taşılayacak. Kim çocuğunu Molek'e sunarak tapınağıma kirletir, kutsal adıma leke sürerse, ona öfkeyle bakacağım. Onu halkımın arasından atacağım. Adam çocuğunu Molek'e sunar da, ülke halkı bunu görmezden gelir, onu öldürmezse, adama ve ailesine öfkeyle bakacağım. Hem onu, hem de bana ihanet edip onu izleyerek Molek'e tapanların hepsini halkımın arasından atacağım. Kim cincilere, ruh çağıranlara danışır, bana ihanet ederse, ona öfkeyle bakacak, halkımın arasından atacağım. Kendinizi kutsayın, kutsal olun. Tanrınız Rab benim. Kurallarıma uyacak, onları yerine getireceksiniz. Sizi kutsal kılan Rab benim. Annesine ya da babasına lanet eden herkes kesinlikle öldürülecektir. Annesine ya da

⁵⁶⁰ Levililer, 19:1-37

⁵⁶¹ Amonlular'ın Molek, Molok, Milkom ya da Malkam diye bilinen ilahı. Amonlular zaman zaman bu ilahın öfkesini dindirmek için çocukları yakarak kurban ederlerdi. Eski Ahit, Amonluların bu inancını yasaklamıştır.

babasına lanet ettiği için ölümü hak etmiştir. Biri başka birinin karısıyla, yani komşusunun karısıyla zina ederse, hem kendisi, hem de zina ettiği kadın kesinlikle öldürülecektir. Babasının karısıyla yatan, babasının namusuna leke sürmüş olur. İkisi de kesinlikle öldürülecektir. Ölümü hak etmişlerdir. Bir adam geliniyle yatarsa, ikisi de kesinlikle öldürülecektir. Rezillik etmişler, ölümü hak etmişlerdir. Bir erkek başka bir erkekle cinsel ilişki kurarsa, ikisi de iğrençlik etmiş olur. Kesinlikle öldürülecekler. Ölümü hak etmişlerdir. Bir adam hem bir kızla, hem de kızın annesiyle evlenirse, alçaklık etmiş olur. Aranızda böyle alçaklıklar olmasın diye üçü de yakılacaktır. Bir hayvanla cinsel ilişki, kuran adam kesinlikle öldürülecek, hayvansa kesilecektir. Bir kadın cinsel ilişki kurmak amacıyla bir hayvana yaklaşırsa, kadını da hayvanı da kesinlikle öldüreceksiniz. Ölümü hak etmişlerdir. Bir adam anne ya da baba tarafından üvey olan kız kardeşiyle evlenir, cinsel ilişki kurarsa, utançtır. Açıkça aşağılanıp halkın arasından atılacaklardır. Adam kızkardeşiyle ilişki kurduğu için suçunun cezasını çekecektir. Âdet gören bir kadınla yatıp cinsel ilişki kuran adam kadının akıntılı yerini açığa çıkarmış, kadın da buna katılmış olur. İkisi de halkın arasından atılacaktır. Teyzenle ya da halanla cinsel ilişki kurmayacaksınız. Çünkü yakın akrabasının namusudur. İkiniz de suçunuzun cezasını çekeceksiniz. Amcasının karısıyla cinsel ilişki kuran adam, amcasının namusuna leke sürmüş olur. İkisi de günahlarının cezasını çekecek ve çocuk sahibi olmadan öleceklerdir. Kardeşinin karısıyla evlenen adam rezillik etmiş olur. Kardeşinin namusunu lekelemiştir. Çocuk sahibi olmayacaklardır. Bütün kurallarına, ilkelerime uyacak, onları yerine getireceksiniz. Öyle ki, yaşamak üzere sizi götüreceğim ülke sizi dışarı kusmasın. Önünüzden kovacağım ulusların törelerine göre yaşamayacaksınız. Çünkü onlar bütün bu kötülükleri yaptılar. Bu yüzden onlardan nefret ettim. Oysa, Siz onların topraklarını sahipleneceksiniz. Bal ve süt akan bu ülkeyi size mülk olarak vereceğim, dedim. Sizi öteki uluslardan ayrı tutan Tanrınız Rab benim. Temiz hayvanlarla kuşları kirli olanlardan ayırt edeceksiniz. Sizin için kirli ilan ettiğim hayvanlarla, kuşlarla, küçük kara hayvanlarıyla kendinizi kirletmeyeceksiniz. Benim için kutsal olacaksınız. Çünkü ben Rab kutsalım. Bana ait olmanız için sizi öbür halklardan ayrı tuttum.”⁵⁶²

Büyücülük ve Efsunculuk: İbrani inançlarına göre, gerek afsun, gerek büyü çoktanrıci dinlerden kalan sapkınların işlemidir. Bu işlemler, Tanrı'nın istemine, dileğine karşı yasak eylemlerdir.⁵⁶³ Bundan dolayı da yasaklanmıştır. “Cincilik yapan

⁵⁶² Levililler, 20:1-26

⁵⁶³ Dinler Tarihi Ansiklopedisi, C.2, s.395

ve ruh çağıran ister erkek olsun, ister kadın olsun kesinlikle öldürülecektir. Onları taşlayacaksınız. Ölümlelerinden kendileri sorumludur.”⁵⁶⁴

Cinlere Kurban Kesmek, Leş ve Vahşi Hayvanların Parçaladıkları Hayvanların Yenilmesinin Yasaklanmasıyla İlgili Hükümler: Levililer kitabında cinlere kurban kesmek yasaklanmıştır. “İsrail halkı taptığı teke ilahlara (Cin İlahlar) artık kurban kesmeyecek. Bu yasa kuşaklar boyunca geçerli olacak.”⁵⁶⁵

Tevrat, kendiliğinden ölmüş olanların leşi ile vahşi hayvanların parçaladığı hayvanların etini yemeyi yasaklamıştır.⁵⁶⁶ Yukarıda da ifade edildiği gibi, Tevrat, leşin Yahudi olmayanlara satılmasına izin vermektedir.⁵⁶⁷ Yine Tevrat’ta göre, kendiliğinden ölen hayvanın leşine, yahut canavarın parçaladığına dokunan veya ondan yiyen kişi, Yahudi olsun veya olmasın murdar olmakta ve buna göre elbisesini ve vücudunu yıkaması gerekmektedir. “Yerli olsun, yabancı olsun ölü bulduğu ya da yabanıl hayvanların parçaladığı bir hayvanın leşini yiyen herkes giysilerini yıkayacak, kendisi de yıkanacak, akşama kadar kirli sayılacaktır. Ancak bundan sonra temiz sayılacaktır. Eğer giysilerini yıkamaz ve yıkanmazsa suçunun cezasını çekecektir.”⁵⁶⁸

Kanın Yenilmesinin Yasaklanması: Tevrat, kanın yenilmesini yasaklamış, onun su gibi yere dökülüp toprakla kapatılmasını emretmiştir. “Nerede yaşarsanız yaşayın, hiçbir kuşun ya da hayvanın kanını yemeyeceksiniz. Kan yiyen herkes halkımın arasından atılacaktır.”⁵⁶⁹ Ayrıca, kan yiyen kimsenin cezasının toplumdan atılmak olduğunu bildirmiştir. “İsrail halkından ya da aralarında yaşayan yabancılardan kim kan yerse, ona öfkeyle bakacağım ve halkımın arasından atacağım. Çünkü canlılara yaşam veren kandır. Ben onu size sunakta kendinizi günahattan bağışlatmanız için verdim. Kan yaşam karşılığı günah bağışlatır. Bundan dolayı İsrail halkına, sizlerden ya da aranızda yaşayan yabancılardan hiç kimse kan yemeyecek, dedim. İsrail halkından ya da aralarında yaşayan yabancılardan kim eti yenen bir hayvan veya kuş avlarsa, kanını akıtıp toprakla örtecektir. Çünkü canlılara yaşam veren kandır. Bundan dolayı İsrail halkına, hiçbir etin kanını yemeyeceksiniz, dedim. Çünkü her canlıya yaşam veren kandır. Onu yiyen halkın arasından atılacaktır.”⁵⁷⁰

⁵⁶⁴ Levililer, 20:27; Çıkış, 22:18

⁵⁶⁵ Bkz. Levililer, 17:7

⁵⁶⁶ Bkz. Çıkış, 22:31; Levililer, 22:8

⁵⁶⁷ Tesniye, 14:21

⁵⁶⁸ Levililer, 17:15-16

⁵⁶⁹ Levililer, 7:26-27; 17:10-14; Tesniye, 12:16, 23-25

⁵⁷⁰ Bkz. Levililer, 7:26-27; 17:10-14; 19:26; Tesniye, 16:23-25

Toplanma Çadırının Düzenlenmesi: Toplama çadırında, şahadet perdesinin dışında yanacak olan kandil ile onun yağı ve sofrası üzerine konacak on iki pide hususunda talimatlar yer almaktadır. “Rab Musa’ya şöyle dedi: “İsrail halkına buyruk ver, kandilin sürekli yanıp ışık vermesi için saf sıkma zeytinyağı getirsinler. Harun kandilleri benim huzurunda, Buluşma Çadırı’nda, Levha Sandığı’nın önündeki perdenin dışında, akşamdan sabaha kadar sürekli yanar biçimde tutacak. Kuşaklar boyunca sürekli bir kural olacak bu. Rab’bin huzurunda saf altın kandillikteki kandiller sürekli yanacaktır.” İnce undan on iki pide pişireceksin. Her biri efanın onda ikisi ağırlığında olacak. Bunları Rab’bin huzurunda iki sıra halinde, altışar altışar saf altın masanın üzerine dizeceksin. İki sıra ekmeğin yanına anma payı olarak saf günnük koyacaksın. Bu Rab için yakılan sunu olacak ve ekmeğin yerini alacak. Bu ekmeğin, İsrail halkı adına sonsuza dek sürecek bir antlaşma olarak, her Şabat Günü aksatılmadan Rab’bin huzurunda dizilecek. Ve Harun’la oğullarına ait olacak. Onu kutsal bir yerde yiyecekler. Çünkü çok kutsaldır. Rab için yakılan sunulardan onların sürekli bir payı olacak.”⁵⁷¹

Allah’a Küfretmenin Cezası: Tevrat’ta Allah’ın adına küfredenin taşlanarak öldürüleceği “İsrailliler arasında annesi İsrailli babası Mısırlı bir adam vardı. Ordugahta onunla bir İsrailli arasında kavga çıktı. İsrailli kadının oğlu Rab’be sövdü, lanet etti. Onu Musa’ya getirdiler. Annesi Dan oymağından Divri’nin kızı Şelomit’ti. Adamı göz altına alıp Rab’bin kararını beklediler. Rab Musa’ya şöyle dedi: “Onu ordugahın dışına çıkar. Ettiği laneti duyan herkes elini adamın başına koysun ve bütün topluluk onu taşlasın. İsrail halkına de ki, Kim Tanrısı’na lanet ederse günahının cezasını çekecektir. Rab’be söven kesinlikle öldürülecektir. Bütün topluluk onu taşılayacak. İster yerli ister yabancı olsun, Rab’be söven herkes öldürülecektir.”⁵⁷²

Kıyas: Tevrat’ta kıyasla ilgili hükümler birçok yerde tekrar edilir. “Acımayacaksınız cana karşılık can, göze karşılık göz, dişe karşılık diş, ele karşılık el, ayağa karşılık ayak, yanığa karşılık yanık, yaraya karşılık yara, bereye karşılık bere ödenecektir. Adam öldüren kesinlikle öldürülecektir. Başkasının hayvanını öldüren, yerine bir hayvan vererek aldığı canın karşılığını canla ödeyecektir. Kim komşusunu yaralarsa kendisine de aynı şey yapılacaktır. Kırığa karşılık kırık, göze göz, dişe diş olmak üzere ona ne yaptıysa kendisine de aynı şey yapılacaktır...”⁵⁷³ Yahudilik kasten cinayetin cezasını bazı şartlara bağlamıştır. “Eğer biri bir başkasına kin beslemediği halde ansızın onu iter

⁵⁷¹ Levililer, 24:1-9

⁵⁷² Levililer, 24:10-16

⁵⁷³ Levililer, 24: 17-23; Çıkış, 21:23-25; Tesniye, 19:21

ya da istemeyerek ona bir nesne fırlatırsa, ya da onu görmeden üzerine öldürebilecek bir taş düşürürse, o kişi de ölürse, öldüren ölene kin beslemediğinden ve ona zarar vermek istemediğinden, topluluk adam öldürenle kan öcünü alacak kişi arasında şu kurallar uyarınca karar verecek: Topluluk adam öldüreni kan öcü alacak kişinin elinden korumalı ve kaçmış olduğu sığınak kente geri göndermeli. Kişi kutsal yağla meshedilmiş başkâhinin ölümüne dek orada kalmalıdır. Ama adam öldüren kaçmış olduğu sığınak kentin sınırını geçer, kan öcü alacak kişi de onu sığınak kentin sınırı dışında görür, kan öcü alacak kişi öldüreni öldürürse suçlu sayılmayacaktır. Çünkü adam öldüren, başkâhinin ölümüne dek sığınak kentte kalmalı. Ancak onun ölümünden sonra kendi toprağına dönebilir.”⁵⁷⁴

Yedinci Sene (Sebt Yılı) Sebt'i: Kenan bölgesine girdikten sonra İsraililer her yedi yılda bir tarlalarına birşey eklemediler ve bağlarını budamadılar. Daha sonra her yedinci yıl borçların affı ve kölelerin azat edilmesi, İsraililerin Mısır'dan kurtuluşlarını hatırlatır bir gelenek haline getirilmiştir. Aynı zamanda yabancılara nasıl davranılması gerektiği kuralları da anlatılır.⁵⁷⁵ “Rab Sina Dağı'nda Musa'ya şöyle dedi: “İsrail halkına de ki, Size vereceğim ülkeye girdiğiniz zaman, ülke Rab için Şabat'ı kutlamalı. Altı yıl tarlanı ekeceksin, bağını budayacaksın, ürününü toplayacaksın. Ama yedinci yıl toprak dinlenecek. O yıl Şabat Yılı olacak, Rab'be adanacak. Tarlanı ekmemeli, bağını budamamalı. Hasadının ardından süreni biçmeyecek, budanmamış asmanın üzümlerini toplamayacaksın. O yıl ülke için dinlenme yılı olacak. Şabat Yılı'nda ülke ne ürün verirse, sizin için, köleleriniz, cariyeleriniz, yanınızda çalışan ücretliler ve aranızda yaşayan yabancılar için yiyecek olacak. Ülkede yetişen ürünler kendi hayvanlarınızı da yabanıl hayvanları da doyuracak.”⁵⁷⁶

Jubile (Yobel) Yılı: “Jubile” kelimesi İbranice “Yobel” kelimesinden gelmektedir. “Koç” manasındadır. Koç boynuzu, ilan borusu vazifesini gördüğünden, bu alete de “Yobel” denmiştir. Yedi sene haftası yani yedi kere yedi sene hesap edip, yedi sene haftasının günleri kırk dokuz sene olduğundan, kırk dokuz seneden sonraki yedinci ayın onunda keffaret gününde ilan borusu çalınacak, bu ellinci yıl mukaddes ilan edilecektir. Bu yılda ekin ekilmeyecektir. Ayrıca bu yıl, talihsizlik sonucu aile mirasını yitirenlere bunlar geri verildiği, İbrani kölelerin özgür bırakıldığı ve toprağın nadasa bırakıldığı

⁵⁷⁴ Sayılar, 35:22-28

⁵⁷⁵ Schultz, Kutsal Kitap Araştırması Eski Antlaşmaya Giriş, s.40; Madrigal, Eski Anlaşma'nın Mesajı, s.56

⁵⁷⁶ Levililer, 25:1-7

yıllardır.⁵⁷⁷ Levililer kitabında “Yedi yılda bir kutlanan Şabat yıllarının yedi kez geçmesini bekleyin. Yedi kez geçecek Şabat yıllarının toplamı kırk dokuz yıldır. Sonra, yedinci ayın onuncu günü, yani günahları bağışlatma günü, bütün ülkede yüksek sesle boru çalınacak. Ellinci yılı kutsal sayacak, bütün ülke halkı için özgürlük ilan edeceksiniz. O yıl sizin için özgürlük yılı olacak. Herkes kendi toprağına, ailesine dönecek. Ellinci yıl sizin için özgürlük yılı olacak. O yıl ekmeyecek, ürünün ardından süreni biçmeyecek, budanmamış asmanın üzümlerini toplamayacaksınız. Çünkü o yıl özgürlük yılıdır. Sizin için kutsaldır. Yalnız tarlalarda kendiliğinden yetişeni yiyebilirsiniz. “Özgürlük yılında herkes kendi toprağına dönecek. Bir komşuna tarla satar ya da ondan tarla alırsan, birbirinize haksızlık yapmayacaksınız. Eğer sen ondan alıyorsan, özgürlük yılından sonraki yılların sayısına göre ödeyeceksin, o da sana ürün yıllarının sayısına göre satacak. Yılların sayısı çoksa fiyatı artıracak, azsa indireceksin. Çünkü sana yıllık ürünlerini satıyor. Birbirinize haksızlık yapmayacak, Tanrınız’dan korkacaksınız. Tanrınız Rab benim. Kurallarına uyacak, ilkelerimi özenle yerine getireceksiniz. Böylece ülkede güvenlik içinde yaşayacaksınız. Ülke de ürün verecek, sizi doyuracak ve orada güvenlik içinde oturacaksınız. Toprağıımızı ekmez, ürünümüzü toplamazsak, yedinci yıl ne yiyeceğiz? diye sorarsanız, altıncı yıl size öyle bir bereket göndereceğim ki, toprak üç yıllık ürün verecek. Sekizinci yıl toprağıınızı ekerken, dokuzuncu yıl ürün alıncaya kadar eski ürününüzü yiyeceksiniz.”⁵⁷⁸ Burada toprak ve malların sahibi Tanrı’dır. Halk ise onu işlemekten sorumlu bir kahya konumundadır. Bu anlayış daha sonra birçok yönetim tarzını etkilemiştir.⁵⁷⁹

Öşür: Tevrat’a göre ondalık (öşür) şu mallardan verilmektedir. Zirai mahsullerden; “İster toprağın ürünü, ister ağacın meyvesi olsun, toprakta yetişen her şeyin ondalığı Rab’be aittir. Rab için kutsaldır. Kim ondalığının bir bölümünü geri almak isterse, değerinin üzerine beşte bir fazlasını katarak ödemelidir.”⁵⁸⁰ Sığır ve koyun sürülerinden; “Bütün sığırlarla davarların ondalığı, sayımda çoban değneğinin altından geçen her onuncu hayvan Rab için kutsal sayılacaktır. Hayvan sahibi hayvanları iyi, kötü diye ayırmayacak, birini öbürüyle değiştirmeyecektir. Değiştirirse, değiştirilen hayvanların ikisi de kutsal sayılacak ve karşılığı ödenip geri alınamayacaktır.”⁵⁸¹ Tevrat’ta öşürün

⁵⁷⁷ Bkz.Harman, Yahudi Kutsal Kitapları, s.76; Schultz, Kutsal Kitap Araştırmaları, s.40

⁵⁷⁸ Bkz.Levililer, 25:8-22

⁵⁷⁹ Madrigal, Eski Anlaşma’nın Mesajı, s.57

⁵⁸⁰ Levililer, 27: 30-31

⁵⁸¹ Levililer, 27:32-33

yıldan yıla ödenmesi emredilmiştir.⁵⁸² Yine Tevrat'ta, her üç yıl sonunda da mahsüllerin ondalığının hepsinin verilmesini emredilmiştir.⁵⁸³ Geçmişte ondalık öşürün Yahudiler de devlet eliyle toplandığı görülmektedir. Babil esaretinden sonra kurulan Yahudi din devletinde, ürünlerden alınan ondalık verginin hesaplanması ve alınması, yedi sayım haftasında olurdu.⁵⁸⁴

Levililer kitabı Musa'ya bildirilen Şeriatın buyruklarıyla bitiyor. "Rab'bin Sina Dağı'nda İsrail halkı için Musa'ya bildirdiği buyruklar bunlardır."⁵⁸⁵

2.9.2. İsrailoğulları'nın Bayramları

Tevrat'ta, bayramlar ve özel dönemler, İsraililere sürekli olarak Tanrı'nın kutsal halkı olduklarını hatırlatır. Bu kutsal günleri tutmaları, antlaşmaya olan adanmışlığın bir parçasıdır.⁵⁸⁶ Yahudilik'te bayramlar ve dini törenler, kaynağını Tevrat'tan alan özel Yahudi takvimine göre düzenlenir. Yahudilikte kutsal günlerin belirlenmesinde iki ayrı kaynak esas alınmıştır. Bunlardan biri Eski Ahit, diğeri ise eski çağlardan kalma geleneklerdir.⁵⁸⁷

Cumartesi (Şabat): Şabat, Yahudilikte dinlenme ve işi bırakma günü olan haftanın yedinci günüdür. Durmak, kaçınmak, çekilmek, bitirmek anlamındaki fiilden türeyen bir isimdir.⁵⁸⁸ Tekvin kitabında "Şavat" kelimesi Allah'ın yaptığı işi yedinci günde bitirmesi olarak geçmektedir.⁵⁸⁹

Eski Ahit'te, Şabat'ın kaynağı hakkında farklı rivayetler bulunmaktadır. Tesniye kitabı onu kaynağını Mısır'dan çıkış hadisesine bağlar. "Mısır'da köle ve Tanrın Rab'bin seni oradan güçlü ve kudretli eliyle çıkardığını anımsayacaksın. Tanrı Rab bu yüzden Şabat Günü'nü tutmanı buyurdu."⁵⁹⁰ Ruhban metni, Yahve'nin, dünyayı yaratmayı bitirip dinlenmesi hadisesine bağlar "... Rab yeri göğü, denizi ve bütün canlıları altı günde yarattım yedinci gün dinlendim. Bu yüzden Şabat gününü kutsadım

⁵⁸² Tesniye, 14:22

⁵⁸³ Tesniye, 14:28; 26:12

⁵⁸⁴ Bkz. Dinler Tarihi Ansiklopedisi, C.2, s.423; Tesniye, 16:9

⁵⁸⁵ Levililer, 27:34

⁵⁸⁶ Schultz, Kutsal Kitap Araştırmaları, s.40

⁵⁸⁷ Dinler Tarihi Ansiklopedisi, C.2, s.422

⁵⁸⁸ Özen, Yahudilikte İbadet, s.193

⁵⁸⁹ Tekvin, 2:2

⁵⁹⁰ Tesniye, 5:15

ve kutsal bir gün olarak belirledim.”⁵⁹¹ Hezekiel kitabında⁵⁹² ve Çıkış kitabında⁵⁹³ ise Yahve tarafından İsrail’e verilen sorumluluğun bir işareti olarak yorumlanır.⁵⁹⁴

Şabat kutlamaları hakkında birçok değişik görüşler zikredilmektedir. Şabat’ın Musa zamanında göçebe Yahudilerce bilinmediği onun Kenaniler’den alındığı belirtilmektedir. Keni demircilerinden geçen bir “Saturn” günü olduğu, bir başka görüşe göre ise, Şabat’ın, dolunay günü olduğunu, Babilliler’in ayın on beşinci günü için benzer bir kelime olan “Sapattu” kelimesi kullandığı ileri sürülür. Farklı bir rivayete göre ise, Asur ve Babilonya aylarının bazısında gerçekleştiği bilinen ayın safhalarını bildiren günlere benzediği. Ayrıca Babil ve Asur’da haftanın yedinci günü, belli işlerden sakınılması gereken uğursuz bir gün olarak bilinirdi. O gün kutsal bir gün değil de aksine kötü bir gün, bir tabu olarak kabul edilirdi.⁵⁹⁵

Paskalya ve Mayasız Ekmek: Bu bayramlardan en önemlilerinden biride mayasız ekmek bayramıdır. Bu, Firavun’un Mısır’dan ayrılışlarında Yahudilerin ekmeklerini mayalamaya fırsat bulamadıkları için mayasız ekmek pişirmelerine işaret eder.⁵⁹⁶ “Size buyurduğum gibi, Aviv ayının belirli günlerinde yedi gün mayasız ekmek yiyerek Mayasız Ekmek Bayramı’nı kutlayacaksınız. Çünkü Mısır’dan o ay çıktınız. Kimse huzuruma eli boş çıkmasın”⁵⁹⁷ İlk olarak Mısır’da kutlandı. Yılda bir kez Mısır’dan kurtuluşu hatırlatmak için her aile tarafından kutlanır. Fısıh, temel niteliği taşır ardında bir hafta boyunca mayasız ekmek yenir. Fısıh, resmi İbrani takviminde yedinci, dini takvimdeyse birinci ay olan Nisan ayının on dördüncü günü kutlanır.⁵⁹⁸

Turfandaların Takdimi: Fısıh’tan elli gün sonra kutlanır. Bu gün verilen ekmek ve un sunuları, günlük ekmeklerinin Tanrı tarafından sağlandığı vurgulanır.⁵⁹⁹ Rab Musa’ya şöyle dedi: “İsrail halkına de ki, Size vereceğim ülkeye girip ürününü biçtiğiniz zaman, ilk yetişen ürününüzden bir demet kâhine götüreceksiniz. Kabul edilmeniz için, kâhin demeti Rab’bin huzurunda sallayacak. Demet Şabat’tan sonraki gün sallanacak. Demetin sallandığı gün, yakmalık sunu olarak Rab’be bir yaşında kusursuz bir erkek kuzu sunacaksınız. Kuzuyla birlikte tahıl sunusu olarak yağla yoğrulmuş bir efa ince unun onda ikisi sunulacak. Rab için yakılan sunu ve O’nu hoşnut eden koku olacak bu.

⁵⁹¹ Çıkış, 20:11; 31:17

⁵⁹² Hezekiel, 20:12, 20

⁵⁹³ Çıkış, 31:13, 17

⁵⁹⁴ Özen, *Yahudilikte İbadet*, s.193

⁵⁹⁵ Özen, *Yahudilikte İbadet*, s.194

⁵⁹⁶ Özen, *Yahudilikte İbadet*, s.215

⁵⁹⁷ Çıkış, 23:15; Levililer, 23:6; Tesniye, 16:16

⁵⁹⁸ Schultz, *Kutsal Kitap Araştırması Eski Antlaşmaya Giriş*, s.40

⁵⁹⁹ Schultz, *Kutsal Kitap Araştırması Eski Antlaşmaya Giriş*, s.41

Yakmalık sunuyla birlikte dökmelik sunu olarak bir hin şarabın dörtte birini sunacaksınız. Tanrınız'a bu sunuyu getireceğiniz güne kadar ekmek, kavrulmuş buğday, taze başak yemeyeceksiniz. Yaşadığınız her yerde kuşaklar boyunca sürekli bir yasa olacak bu.”⁶⁰⁰

Haftalar Bayramı: “Şavuot” kelimesi İbranice’de “haftalar” manasına gelir. Fısıh’ın ikinci gününden sonra ellinci günde kutlandığı için bu bayrama Yunanca “Ellinci gün” anlamına gelen “Pentacost” da denir.⁶⁰¹ Haftalar bayramı, Yedinci ayın ilk günü Rab Musa’ya şöyle dedi: İsrail halkına de ki, “Yedinci ayın birinci günü dinlenme günüdür, boru çalınarak anma ve kutsal toplantı günü olacaktır. O gün gündelik işlerinizi yapmayacak, Rab için yakılan sunu sunacaksınız.”⁶⁰² Mabet zamanında çiftçiler, bir şükür takdimesi olarak seçilen ilk mahsulü takdim etmek üzere Kudüs’e giderler, undan yapılan iki ekmek sunarlardı. Mabet sonrasında, Haftalar bayramı, Sina Dağ’ında On Emir’in verilişinin yıl dönümü olarak kutlanmaya başlamıştır.⁶⁰³ Babil esaretinden sonra kurulan Yahudi devletinde ürünlerden alınan ondalık vergi haftalar bayramında toplanırdı.⁶⁰⁴

Haftalar bayramının kutlanması “Şabat’tan sonraki gün sallamalık demeti götürdüğünüz günden başlayarak tam yedi hafta sayın. Yedinci Şabat’tan sonraki güne kadar elli gün sayın: O gün Rab’be yeni tahıl sunusu sunacaksınız. Yaşadığınız yerden Rab’be sallamalık sunu olarak iki ekmek getirin. Ekmekler ilk ürünlerden, onda iki efa ince undan yapılacak. Mayayla pişirilip Rab’be öyle sunulacak. Ekmekle birlikte yakmalık sunu olarak Rab’be bir yaşında kusursuz yedi kuzu, bir boğa ve iki koç sunacaksınız. Tahıl sunusu ve dökmelik sunuyla sunulan bu sunu, yakılan sunu ve Rab’bi hoşnut eden kokudur. Günah sunusu olarak bir teke, esenlik kurbanı olarak bir yaşında iki kuzu sunacaksınız. Kâhin iki kuzuyu ilk üründen yapılmış ekmekle birlikte sallamalık sunu olarak Rab’bin huzurunda sallayacak. Rab için kutsal olan bu sunular kâhinindir. O gün kutsal toplantı ilan edecek ve gündelik işlerinizi yapmayacaksınız. Yaşadığınız her yerde kuşaklar boyunca sürekli bir yasa olacak bu. Ülkenizdeki ekinleri biçerken tarlalarınızı sınırlarına kadar biçmeyin. Artakalan başakları toplamayın. Onları yoksullara ve yabancılara bırakacaksınız. Tanrınız Rab benim.”⁶⁰⁵

⁶⁰⁰ Levililer, 23:9-14

⁶⁰¹ Özen, Yahudilikte İbadet, s.219

⁶⁰² Levililer, 23:23-25

⁶⁰³ Özen, Yahudilikte İbadet, s.219

⁶⁰⁴ Dinler Tarihi Ansiklopedisi, C.2, s.423

⁶⁰⁵ Levililer, 23:15-22

Keffaret Günü: Bu bab, necis olan şeylerin (murdarlıkların) sayımını, onların hepsini bağışlatan yıllık törenle anlatılmaktadır. Bu bab mevcut şekliyle, farklı devirlere ait pek çok usulü ihtiva etmektedir.⁶⁰⁶ Kefaret günün belirlenmesinin nedeni İsrail halkına af bilincini kazandırmak ve inanların af ile kurtulduklarını bilmeleri onların Tanrı'ya bağlılığını daha da artırmaktadır.⁶⁰⁷

Kefaret günü, İbranice'de "Yom Kippor" denilmektedir. Musa tarafından çöldeki yolculuk esnasında tesis edildiği sanılmaktadır. Yom Kippur, altın buzağıya taptıklarında halka sürekli hatırlatıcı olarak dua ve nedamet alameti olan bir oruç günüdür. Tişri ayının⁶⁰⁸ onuncu günü kutlanır. O gün oruç tutulur, oruca önceki akşam güneş batarken başlanır. Yom Kippur arifesinde yemekten sonra sinagoga gidilir, evden çıkmadan ölümlerin ruhları için büyük bir mum yanar. Mum o gece ve ertesi gün sürekli olarak yakılır. Gün boyu sinagog da ayin yapılır. I.Krallar bölümünden okunan parçalarla oruç gününe son verilir. Bu oruç süresi Yahudi takvimine göre yirmi beş saattir.⁶⁰⁹ Yom Kippur kutlamasını Tevrat'ta emredilmektedir. "Aşağıdakiler sizin için sürekli bir yasa olacak: Yedinci ayın onuncu günü isteklerinizi denetleyeceksiniz. Gerek İsraililer'den, gerekse aranızda yaşayan yabancılardan hiç kimse çalışmayacak. Çünkü o gün, Kâhin Harun sizi pak kılmak için günahlarınızı bağışlatacaktır. Rab'bin huzurunda bütün günahlarınızdan arınacaksınız."⁶¹⁰

Keffaret gününde, suçların bağışlanmasıyla ilgili olarak Mişna'da şu açıklama yer almaktadır: "Eğer bir kimse günah işlerim, nasıl olsa keffaret günü günahım bağışlanır" derse, keffaret günü onun günahı bağışlanmaz. Keffaret günü, insanın Tanrı'ya karşı işlediği günahlar bağışlanır, ancak, insanın diğer insanlara karşı işlediği suçlar, onlardan af dilemedikçe bağışlanmaz."⁶¹¹

Çadırlar Bayramı: Çadırlar bayramı, hasat mevsiminin bitiminde kutlanır. Bu hafta boyunca çadırlarda yaşayan halk, çöldeki yolculuklarını hatırlar. Her yedi yılda bir zamanda yasa tüm halka okunur. Büyük keffaret bayramı bittikten sonra, Tişri ayının on beşinde bütün Yahudiler, içi gölgelik olabilecek nitelikte kulübelerin son eksikleri, bayramın başlayacağı günden önceki akşam giderilir. İsrailoğulları'nın Mısır'dan çıkışlarını anma niteliğinde olan bu Çardak, ya da Çadır Bayramı eski çağlardan, çok

⁶⁰⁶ Harman, *Yahudi Kutsal Kitapları*, s.74

⁶⁰⁷ Madrigal, *Eski Anlaşma'nın Mesajı*, s.53

⁶⁰⁸ Eski Ahit'te kullanılan Tişri ayı, Miladi takvime göre Eylül ve Ekim aylarına denk gelmektedir.

⁶⁰⁹ Bkz. *Dinler Tarihi Ansiklopedisi*, C. 2, s.424; Harman, *Yahudi Kutsal Kitapları*, s.74; Özen, *Yahudilikte İbadet*, s. 208

⁶¹⁰ Levililer, 16:29-30

⁶¹¹ Harman, *Yahudi Kutsal Kitapları*, s.75

tanrıçı dönemlerden kalmadır. Özellikle eski uluslarının bağ bozumu törenlerini andırır.⁶¹² Levililer kitabında Çadırlar bayramı şöyle zikrediliyor. “Rab Musa’ya şöyle dedi: “İsrail halkına de ki, yedinci ayın on beşinci günü Çardak Bayramı başlar. Bu bayramı Rab’bin onuruna yedi gün kutlayacaksınız. İlk gün kutsal bir toplantı düzenleyecek, gündelik işlerinizi yapmayacaksınız. Yedi gün Rab için yakılan sunu sunacaksınız. Sekizinci gün kutsal bir toplantı düzenlemeli, Rab için yakılan sunu sunmalısınız. Bu bayramın son toplantısıdır. Gündelik işlerinizi yapmayacaksınız. “Kutsal toplantılar olarak ilan edeceğiniz Rab’bin bayramları bunlardır. Bayramlarda Rab için yakılan sunuyu, yakmalık sunuyu, tahıl sunusunu, kurbanı, dökmelik sunuları günün gereğine uygun biçimde sunacaksınız. Bunlar Rab’bin kutlamanızı istediği Şabat günlerinin, Rab’be sunduğunuz armağanların, bütün dilek adaklarının ve gönülden verilen sunuların dışındadır. “Yedinci ayın on beşinci günü, topraklarınızın ürünlerini devşirdiğiniz zaman Rab için yedi gün bayram yapacaksınız. Birinci ve sekizinci gün dinlenme günleri olacak. İlk gün meyve ağaçlarının güzel meyvelerini, hurma dallarını, sık yapraklı ağaç dallarını, vadi kavaklarını toplayıp Tanrınız Rab’bin önünde yedi gün şenlik yapacaksınız. Bunu her yıl yedi gün Rab’bin bayramı olarak kutlayacaksınız. Kuşaklar boyunca sürekli bir yasa olacak bu. Bayramı yedinci ay kutlayacaksınız. Yedi gün çardaklarda kalacaksınız. Bütün yerli İsraililer çardaklarda yaşayacak. Öyle ki, gelecek kuşaklar İsrail halkını Mısır’dan çıkardığım zaman çardaklarda barındırdığımı bilsinler. Tanrınız Rab benim. Böylece Musa İsrail halkına Rab’bin bayramlarını bildirdi.”⁶¹³

2.9.3. Adaklarla İlgili Hükümler

Adak (Nezir); Levililer kitabının bu babında “Nezir” meselesi, adaklarla ilgili kurallar adanan adakların kıymet ve değerleri ve öşür anlatılmaktadır.

Adak, Allah adına yemin edilerek yerine getirileceği vaad edilen bir ibadet şeklidir. Bu adak sahibiyle Tanrı arasında bir anlaşma zemini hazırlar.⁶¹⁴ Vaadedilen adağın mutlaka yerine getirilmesi gerekir. “Tanrınız Rab’be bir dilek adağı adadığınızda yerine getirmeyi savsaklamayın. Tanrınız Rab sizden kesinlikle bunu isteyecektir. Yerine getirmezsensiz size günah sayılacaktır. Ama adak adamaktan çekinirsen günah sayılmaz.

⁶¹² Bkz. Dinler Tarihi Ansiklopedisi, C.2, s. 424; Schultz, Kutsal Kitap Araştırmaları, s.41

⁶¹³ Levililer, 23:33-44

⁶¹⁴ Özen, Yahudilikte İbadet, s.41

ağzınızdan çıkanı yapmaya dikkat edin. Çünkü Tanrınız Rab'be adağı gönülden adadınız. Komşunuzun başına girdiğinizde doyuncaya dek üzüm yiyebilirsiniz, ama torbanıza koymayacaksınız.”⁶¹⁵

Tevrat, insanın alın teri, elinin emeği ile kazandıklarından Tanrı'ya adak sunulması gereklidir. İsrailoğulları için bunun dışında kalan ve helal sayılmayan kazançlarla adak sunmayı yasaklamıştır. Adakların nasıl nerede, hangi günlerde sunulacağı bu adakların kimlerin sunabileceği de belli kaidelere bağlanmıştır. Bu kaideler dışında adak sunulmaz. Adakların çoğu “kutsal gün” denilen bayramlarla ilgilidir. Tevrat'ta hangi türden hayvanların adak olarak sunulacağını belirlemiştir. Yahudi dinine göre “arınmış” sayılan hayvanlar arasından seçilir. Genellikle boğa, koç, kuzu gibi hayvanlar kurban kesilerek sunulan adaklar arasında, Tanrı'ya sunulan “takdime” adı altında ateşte yakılan kuzu eti, ekmek ve un başta gelir.⁶¹⁶

Tevrat'ta, adak adayan kadın veya erkek şarap içmeyecektir. Şarap sirkesi, içki sirkesi içmeyecek, yaş veya kuru üzüm yemeyecek, üzüm suyu içmeyecektir. Asmadan yapılan hiçbir şey yemeyecektir. Ayrıca tıraş olmayacak saçlarını uzatacaktır. Babası annesi gibi çok yakını da olsa hiçbir ölüye yaklaşıp kendini murdar etmeyecektir. Nezir vakti dolunca da takdime arz edecektir.”⁶¹⁷ Tevrat'ta, bir kadın veya genç kızın nezrinin velisi tarafından iptal edilebileceği, bu hususta sorunluluğun adağı yerine getiremeyen kadın veya kıza ait olmayıp, nezri iptal ettiren baba veya kocaya ait olacağı bildirilmektedir.⁶¹⁸

Rab Musa'ya şöyle dedi: “İsrail halkına de ki, eğer bir kimse Rab'be birini adanmışsa senin biçeceğin değeri ödeyerek adağını yerine getirebilir. Bu değerler şöyle olacak: Yirmi yaşından altmış yaşına kadar erkekler için elli kutsal yerin şekeli gümüş, kadınlar için otuz şekel, beş yaşından yirmi yaşına kadar erkekler için yirmi, kadınlar için on şekel bir aylıktan beş yaşına kadar oğlanlar için beş kızlar için üç şekel gümüş. Eğer altmış ya da daha yukarı yaşta iseler, erkekler için on beş, kadınlar için on şekel ancak adakta bulunan kişi belirtilen parayı ödeyemeyecek kadar yoksulsa, adadığı kişiyi kâhine götürecektir; kâhin adakta bulunan kişinin ödeme gücüne göre ona değer biçecektir. Rab'be sunulacak adak O'na sunu olarak sunulabilecek hayvanlardan biriye, kabul edilecektir. O'na böyle sunulan her hayvan kutsaldır. Adakta bulunan kişi Rab'be sunacağı adağı değiştirmemeli. İyisinin yerine kötüsünü ya da kötüsünün yerine

⁶¹⁵ Tesniye, 23:21-24

⁶¹⁶ Dinler Tarihi Ansiklopedisi, C.2, s.398

⁶¹⁷ Çölde Sayım, 6:2-7

⁶¹⁸ Çölde Sayım, 30:3-16

iyisini koymamalı. Eğer hayvanı değiştirirse, değiştirilen hayvanların ikisi de kutsal sayılacaktır. Eğer adak Rab'be sunulamayacak kirli sayılan hayvanlardan biriye, kâhine götürülecektir. Hayvan iyi ya da kötü olsun, kâhin ona değer biçecek. Biçilen değer neyse o geçerli olacak. Ama sahibi hayvanı geri almak isterse, kâhinin biçtiği değerın üzerine beşte bir fazlasını katarak ödemelidir.”⁶¹⁹

Adanan Adakların Kıymet ve Değerleri: “Bir kimse kutsal bir sunu olarak evini Rab'be adarsa, evin iyi ya da kötü olduğuna kâhin karar verecektir. Kâhinin biçtiği değer geçerli olacaktır. Eğer kişi adadığı evi geri almak isterse, kâhinin biçtiği değerın üzerine beşte bir fazlasını katarak ödeyecek, böylece ev kendisine kalacaktır. Bir kimse ailesinden kalan tarlanın bir bölümünü Rab'be adamak isterse, tarlaya ekilecek tohum miktarına göre değer biçilecektir. Bir homer arpa tohumu ekilebilecek tarlanın değeri elli şekel gümüş olacaktır. Eğer tarlasını özgürlük yılından hemen sonra adarsa, bu fiyat geçerli olacaktır. Eğer özgürlük yılından daha sonra adarsa, kâhin bir sonraki özgürlük yılına kadar geçecek yılların sayısına göre tarlaya değer biçecektir. Tarlanın fiyatı daha düşük olacaktır. Kişi tarlasını geri almak isterse, tarlaya biçilen değerın üzerine beşte bir fazlasını katarak ödeyecek, böylece tarla kendisine kalacaktır. Ama tarlayı geri almadan başka birine satarsa, tarla geri alınamaz. Tarla özgürlük yılında serbest kaldığı zaman, Rab'be koşulsuz adanmış bir tarla gibi kutsal sayılacak ve kâhinlere ait olacaktır. Bir kimse ailesinin mülkü olmayan, sonradan satın aldığı bir tarlayı Rab'be adarsa, kâhin özgürlük yılına kadar geçecek yıllara göre ona bir değer biçecektir. O gün kişi biçilen değer üzerinden ödeme yapacak ve para Rab'be ait olacak, kutsal sayılacaktır. Özgürlük yılında tarla ilk sahibine geri verilecektir. Değer biçilirken kutsal yerin şekeli esas alınacaktır. Bir şekel yirmi geradır.”⁶²⁰

İlk Doğanların Tanrı'ya Adanması: “İlk doğan hayvan Rab'be aittir. İster sığır, ister davar olsun, kimse onu Rab'be adayamaz. Çünkü o Rab'bindir. Ama ilk doğan hayvan kirli sayılan hayvanlardan biriye, kişi kâhinin biçeceği değerın beşte bir fazlasını ödeyerek hayvanı geri alabilir. Geri alınmazsa, hayvan biçilen değer üzerinden başka birine satılacaktır. “İster insan, ister hayvan, ister aileden kalma tarla olsun, Rab'be koşulsuz adanan hiç bir şey satılmayacak ve geri alınmayacaktır. Çünkü Rab'be koşulsuz adanan her şey Rab için çok kutsaldır. Rab'be koşulsuz adanan insan para karşılığında kurtarılamayacak, kesinlikle öldürülecektir.”⁶²¹

⁶¹⁹ Levililer, 27:1-13

⁶²⁰ Levililer, 27:14-25

⁶²¹ Levililer, 27:26-29

Yahudilikte, ilklerin adanması olayı Felicien Challaye'nin Lods'un "İsrail" adlı eserinden aktardığına göre, Kenanilerden kalma bir adet olduğu ileri sürülmüştür. "Kenan (Gezer) bölgesin yapılan arkeolojik kazılarda toprağın altından ayakta kalmış sekiz monolit (yekpare taş) sırasından oluşan kutsal bir yer çıkartılmıştır. Bu taşların çevresinde içinde yeni doğmuş çocukların iskeletleri bulunan birçok küp bulunmuştur. Bu iskeletlerden ikisi dışında, hiçbirisi sekiz günlükten daha yaşlı değildi. Bu yeni doğmuş çocukların hep aynı yaşta olmaları bu cesetlerin o yerin Tanrı'sına kurban edilmiş, ilk doğan çocuklara ait oldukları düşüncesini uyandırmaktadır. Kenan ülkesindeki dinin belirli niteliklerinden birinin de insanların özellikle çocukların kurban edilmesidir."⁶²² Eski-Doğu dünyasında ilk çocuk, çoğunlukla bir Tanrı'nın çocuğu olarak görüldü, hatta arkaik doğuda evlenmemiş kızların tapınakta bir gece geçirmeleri ve Tanrı (onun temsilcisi, rahip ya da elçisi, yabancı) tarafından hamile bırakılmaları adet olmuştu. Bu ilk çocuğun kurban edilmesi Tanrı'ya ait olanın ona geri verilmesi demektir.⁶²³

2.10. Sayılar Kitabı Hakkında Genel Bilgi

İsrailoğulları'nın çölde geçen hayatını anlattığından bu kitaba, ilk cümlesinin beşinci kelimesinden hareketle, "Bemidbar" denilmiştir. İbranice'de Bemidbar kelimesi açık bir yer, boş şehir ve kasabaları işaret eder. Bu kitaba "Sayılar" ismi, Tevrat'ı Yunanca'ya çeviren mütercimler tarafından verilmiştir. Bu isimlendirme, İsrailoğullarını boylara göre taksimi ve mevkilerinin tertibi ve onlardaki erkeklerin sayısı ve Sayılar kitabının bazı baplarda zikredilen nüfus sayımına dayanmaktadır.⁶²⁴ Sayılar kitabının, bazı konuları şu şekilde sıralanabilir: İsrailoğulları nüfus sayımı, zina ile suçlanan kadının acı su testine tabi tutulması, nezir yemini, boyların Sina'dan ayrılış sırası ve düzeni, gökten Man inmesi, dinî âyinlere ve kâhinliğe dair esaslar, toplumsal ve medeni kurallar İsrailoğulları'nın Medyenlilere karşı yaptıkları savaşlar, Musa'nın kardeşleri Miryem ve Harun'un Habeşli bir kadın aldığı için Musa'ya karşı gelmeleri ve kızgınlıkları, Karun'un isyanı ve yere batırılması, kırmızı inek meselesi, Bal'am ve Bal'ak hikayesi, erkek kardeşin olmadığı durumda kıza miras verilmesi ile ilgili vahyin gelmesi ve suçluların kaçıp sığınabileceği şehirlerin tespiti anlatılmaktadır. Sayılar

⁶²² Challaye, *Dinler Tarihi*, s.126

⁶²³ Mircea Eliade, *Ebedi Dönüş Mitosu*, Çev. Ümit Altuğ, İmge Kitapevi, Ankara, 1994, s.109

⁶²⁴ Sayılar, 1:44; 3:15-43; 4:34-49; 26:3-62

kitabındaki olaylar, Kenan bölgesinin güney ve doğusunda geçmektedir. Aynı zamanda bu kitap Çıkış kitabında anlatılanların devamı niteliğindedir.⁶²⁵ Sayılar kitabının amacı, Tanrı'nın İsrailoğulları'nın hizmet ve savaşa hazırlaması olarak belirtilir.⁶²⁶

Sayılar kitabı üç bölümde incelenebilir. Birinci bölüm, İsraililerin Sina dağında konaklamaları,⁶²⁷ İkinci bölümde, İsrailoğulları'nın çölde bulundukları zaman ve Moab topraklarına gelişlerine kadar geçen zaman.⁶²⁸ Üçüncü bölümde ise, İsraililerin kutsal topraklara girişleri için yapılan hazırlıklar ve Moab topraklarında olan olayları anlatılır.⁶²⁹

2.11.Sayılar Kitabı'nın İlk Mesajları

2.11.1. İlk Nüfus Sayımı ve Yerleşme Düzeni

İsrailoğulları'nın Mısır'dan çıkışlarının ikinci yılında Musa nüfus sayımı yapar, yirmi yaşından büyük erkekleri adlarıyla yazdırır ve kabilelere göre ayrılmış ilk düzenli savaş gücünü kurar. Tevrat, burada abartılı rakamlar vermektedir. Göçebe olarak yaşayan İsrailoğulları ilk kez düzenli bir güç haline gelmiştir.⁶³⁰

Çıkış kitabında⁶³¹ ikinci yılın birinci ayında, ayın birinde buluşma çadırın kurulduğu bildirildiğine göre, Sayılar kitabındaki nüfus sayımının, bundan bir ay sonra yapıldığı tahmin edilmektedir. Buna göre Mısır'dan çıkışın ikinci yılında, ikinci ayın birinci gününde Yahve, İsrailoğulları'nın nüfus sayımının yapılmasını ister. "Sen ve Harun İsrail topluluğunun bütün boylarıyla ailelerinin sayımını yapın. Bütün erkekleri bir bir sayıp adlarını yazın. İsraililer'den savaşabilecek durumda yirmi ve daha yukarı yaştaki bütün erkekleri sayıp bölüklere ayırın."⁶³² Fakat burada bir husus dikkati çekmektedir. İlk nüfus sayımı ile ilgili olarak verilen kabile isimlerinin sırası, Çıkış kitabındaki⁶³³ sıraya uymamaktadır. Sayılar kitabındaki bu sıralayı, daha çok, Tekvin kitabındaki⁶³⁴ sıralamaya benzemektedir. Burada sadece orduda görev alacak olan yirmi yaş ve

⁶²⁵ Bkz. Adam, *Yahudi Kaynaklarına Göre Tevrat*, s.28; *All Scripture is Inspired of God and Beneficial*, International Bible Students Association, s. 25; Michel, *Hristiyan Tanrı Bilimine Giriş*, s. 23; Çelebi, *Mukayeseli Dinler Açısından Yahudilik*, s.241-242

⁶²⁶ Madrigal, *Eski Anlaşma'nın Mesajı*, s.60

⁶²⁷ Sayılar, 1-10

⁶²⁸ Sayılar, 10-21

⁶²⁹ Sayılar, 26-33

⁶³⁰ Örs, *Musa ve Yahudilik*, s.107

⁶³¹ Çıkış, 40:17

⁶³² Sayılar, 1:2-3

⁶³³ Çıkış, 1:2-4

⁶³⁴ Tekvin, 35:23-26

üzerindeki erkekler sayılmıştır.⁶³⁵ Bunların toplamı Sayılar kitabına göre, 603.550'dir. Çıkış kitabına göre ise, bu rakam 600.000'dir.⁶³⁶ Bu sayıma Levililer dahil edilmemişlerdir.⁶³⁷ Eğer bu sayılar gerçek kabul edilirse, o takdirde, İsrailoğulları'nın o dönemdeki nüfusunun en az üç milyon olması gerekir ki bu da gerçeğe uygun değildir. Burada verilen rakamların ilk iki hanesi, askeri birliğin adedi, son üç hanede, askeri birlikteki erkek sayısı olarak kabul edilirse, her kabilenin çıkaracağı askeri birlik "millier" (binler) olarak ifade edildiğinden, toplam "5500" sayısı elde edilmiş olur. Bundan dolayı verilen rakamların gerçek olması mümkün değildir.⁶³⁸

Bu kısımda, İsrailoğulları'nın yerleşme düzenleri anlatılmaktadır. Bu nüfus sayımına kadın ve çocuklarla birlikte iki milyon veya daha fazla kişni katıldığı rivayet olunmaktadır. Kabileler, dört ana yönde, üçerli halde toplama çadırı çevresinde yerleşeceklerdir. Levililer, her ailenin ilk çocuğunu temsil ediyordu ve toplanma çadırının bakımından sorumluydular. İsrail'in konaklama düzeninde, ortada kurulmuş olan toplanma çadırının etrafında Levililer ve onların ötesinde her bir yöne doğru üç boy yerleşmiştir. Yola çıktıklarında toplanma çadırını taşıyan Levililerin önünde altı ve arkasında altı boy yolculuk ediyordu.⁶³⁹

İsrailoğulları'nın Sina'dan Moab Obalarına Hareketi: İsrailoğulları'nın Kenan diyarına hareket etmek için gerek toplama, gerekse hareket için boru çalınması emredilir ve ikinci yılın ikinci ayının yirminci gününde yola çıkılır. "İkinci yılın ikinci ayının yirminci günü bulut Levha Sandığı'nın bulunduğu konutun üzerinden kalktı."⁶⁴⁰ Çıkış kitabının on dokuzuncu babının birinci satırındaki bilgiye göre, İsrailoğulları'nın Sina'da on iki ay kaldıkları ortaya çıkmaktadır.

İlk Menziller ve İsyanlar: Yolculuk esnasında İsrailoğulları şikayetlerde bulunurlar, et isterler ve Mısır hayatına özlemlerini dile getirirler. Musa Rab'be serzenişte bulunur. "Rab'be, kuluna neden kötü davrandın? dedi, Seni hoşnut etmeyen ne yaptım ki, bu halkın yükünü bana yüklüyorsun? Bütün bu halka ben mi gebe kaldım? Onları ben mi doğurdum? Öyleyse neden emzikteki çocuğu taşıyan bir dadı gibi, atalarına ant içerek söz verdiğin ülkeye onları kucağımda taşımamı istiyorsun? Bütün bu halka verecek eti nereden bulayım? Bana, bize yiyecek et ver diye sızlanıp duruyorlar. Bu halkı tek

⁶³⁵ Sayılar, 1:20

⁶³⁶ Çıkış, 12:37

⁶³⁷ Sayılar, 1:47

⁶³⁸ Harman, Yahudi Kutsal Kitapları, s.77

⁶³⁹ Bkz. Sayılar, 1:1-48; 2:1-34; International Bible Students Association, All Scripture Is Inspired Of God and Beneficial, s.31-32; Schultz, Kutsal Kitap Araştırması Eski Antlaşma'ya Giriş, s. 45

⁶⁴⁰ Sayılar, 10:11

başına taşıyamam, bunca yükü kaldıramam. Bana böyle davranacaksan eğer gözünde lütuf bulduysam lütfen beni hemen öldür de kendi yıkımımı görmeyeyim.”⁶⁴¹

İsrailoğullarına Bildircin Etinin Verilmesi: Çıkış, kitabında bahsedilen bu hadise Çölde Sayım kitabında da tekrarlanır. “Rab denizden bildircin getiren bir rüzgar gönderdi. Rüzgar bildircinleri ordugahın her yönünden bir günlük yol kadar uzaklığa, yerden iki arşın yüksekliğe indirdi. Halk bütün gün, bütün gece ve ertesi gün durmadan bildircin topladı. Kimse on homerden⁶⁴² az toplamadı. Bildircinleri ordugahın çevresine serdiler. Et daha halkın dişleri arasındayken, çiğnemeye vakit kalmadan Rab öfkelen-di, onları büyük bir yıkımla cezalandırdı. Bu nedenle oraya Kivrot-Hattaava adı verildi. Başka yiyeceklere özlem duyanları oraya gömdüler.”⁶⁴³

Musa’nın Halkı İçin Kayadan Su Çıkarması: İsrailoğulları’nın Sin çölündeki Kadeş’de su sebebiyle baş kaldırdıkları, kayadan su çıktığı, buraya Meriba adının verilmiştir. Sayılar kitabında olay şöyle anlatılır. “İsrail topluluğu birinci ay Zin Çölü’ne vardı, halk Kadeş’te konakladı. Miryam orada öldü ve gömüldü. Ancak topluluk için içecek su yoktu. Halk Musa’yla Harun’a karşı toplandı. Musa’ya, keşke kardeşlerimiz Rab’bin önünde öldüğünde biz de ölseydik! diye çıktılar, Rab’bin topluluğunu neden bu çöle getirdiniz? Biz de hayvanlarımız da ölelim diye mi? Neden bizi bu korkunç yere getirmek için Mısır’dan çıkardınız? Ne tahıl, ne incir, ne üzüm ne de nar var. Üstelik içecek su da yok! Musa’yla Harun topluluktan ayrılıp Buluşma Çadırı’nın giriş bölümüne gittiler, yüz üstü yere kapandılar. Rab’bin görkemi onlara göründü. Rab Musa’ya, değneği al dedi, sen ve ağabeyin Harun topluluğu toplayın. Halkın gözü önünde su fişkırması için kayaya buyruk verin. Onlar da hayvanları da içsin diye kayadan onlara su çıkaracaksınız. Musa kendisine verilen buyruk uyarınca değneği Rab’bin önünden aldı. Musa’yla Harun topluluğu kayanın önüne topladılar. Musa, ey siz, başkaldıranlar, beni dinleyin! dedi, bu kayadan size su çıkaralım mı? Sonra kolunu kaldırıp değneğiyle kayaya iki kez vurdu. Kayadan bol su fişkirdi, topluluk da hayvanları da içti.”⁶⁴⁴

İsrailoğulları’nın Çöldeki İlk Durağı ve İlk İsyanı: İsrailoğulları, Tabera sonra Kibrot Hat-taava daha sonra da Hatserot’dan geçerek Paran çölünde konaklar. Harun ve Miryam, aldığı Habeş kadını sebebiyle, Musa aleyhinde konuşurlar. “Musa Kûşlu bir kadınla evlenmişti. Bundan dolayı Miryam’la Harun onu yerdiler. Rab yalnız Musa

⁶⁴¹ Sayılar 10:11-15

⁶⁴² Eski Ahit’te kullanılan tahıl ölçülerinden bir homer yaklaşık 220 Lt’dir.

⁶⁴³ Sayılar, 11:31-35

⁶⁴⁴ Sayılar, 20:1-13

aracılığıyla mı konuştu? dediler, bizim aracılığımızla da konuşmadı mı? Rab bu yakınmaları duydu. Musa yeryüzünde yaşayan herkesten daha alçakgönüllüydü. Rab ansızın Musa, Harun ve Miryam'a, üçünüz Buluşma Çadırı'na gelin dedi. Üçü de gittiler. Rab bulut sütununun içinde indi. Çadırın kapısında durup Harun'la Miryam'ı çağırdı. İkisi ilerlerken Rab onlara seslendi: Sözlerime kulak verin: Eğer aranızda bir peygamber varsa, ben Rab görümde kendimi ona tanıtır, onunla düşte konuşurum. Ama kulum Musa öyle değildir. O bütün evimde sadıktır. Onunla bilmecelele değil, açıkça, yüzyüze konuşurum. O Rab'bin suretini görüyor. Öyleyse kulum Musa'yı yermekten korkmadınız mı? Rab onlara öfkelenip oradan gitti. Bulut çadırın üzerinden ayrıldığında Miryam deri hastalığına yakalanmış, kar gibi bembeyaz olmuştu. Harun Miryam'a baktı, deri hastalığına yakalandığını gördü. Musa'ya, Ey efendim, lütfen akılsızca işlediğimiz günahıtan ötürü bizi cezalandırma dedi, Miryam etinin yarısı yenmiş olarak ana rahminden çıkan ölü bir bebeğe benzemesin. Musa Rab'be, Ey Tanrı, lütfen Miryam'ı iyileştir! diye yakardı. Rab, babası onun yüzüne tükürseydi, yedi gün utanç içinde kalmayacak mıydı? diye karşılık verdi. Onu yedi gün ordugahtan uzaklaştırdı, sonra geri getirilsin. Böylece Miryam yedi gün ordugahtan uzaklaştırıldı, o geri getirilene dek halk yola çıkmadı. Bundan sonra halk Haserot'tan ayrılıp Paran Çölü'nde konakladı."⁶⁴⁵

İsrailoğulları'nın Kenan Diyarına Girme Teşebbüsü: Bu kısım, Ruhban ve Yahovist metinlerin karışımıdır. Bu olayın Ruhban metne göre Paran'da geçtiği, Yahovist metne göre ise Kadeş'de vuku bulduğunu belirtilir. Her kabileden bir kişi olmak üzere toplam on iki kişi, Kenan diyarını gözetlemek için gönderildiler. Nun oğlu Yeşu ile Yefunne oğlu Kaleb dışarıdakiler, orada yaşayan insanların dev ırkından Anak oğulları olduğunu, onların çok güçlü olduklarını ifade ederler. "Araştırdıkları ülke hakkında İsraililer arasında kötü haber yayarak, boydan boya araştırdığımız ülke, içinde yaşayanları yiyip bitiren bir ülkedir dediler, Üstelik orada gördüğümüz herkes uzun boyluydu. Nefiller'in soyundan gelen Anaklılar'ı gördük. Onların yanında kendimizi çekirge gibi hissettik, onlara da öyle göründük."⁶⁴⁶

İsrailoğulları, Kenan diyarına girmekten vazgeçerler. Bu arada Musa, kavmi helak etmemesi için Rabbi ikna eder. "Musa, Mısırlılar bunu duyacak diye karşılık verdi, çünkü bu halkı gücünle onların arasından sen çıkardın. Kenan topraklarında yaşayan halka bunu anlatacaklar. Ya Rab, bu halkın arasında olduğunu, onlarla yüz yüze

⁶⁴⁵ Sayılar, 12: 1-16

⁶⁴⁶ Sayılar, 13:32-33

görüştüğünü, bulutunun onların üzerinde durduğunu, gündüz bulut sütunu, gece ateş sütunu içinde onlara yol gösterdiğini duymuşlar. Eğer bu halkı bir insanmış gibi yok edersen, senin tütünü duymuş olan bu uluslar, Rab ant içerek söz verdiği ülkeye bu halkı götüremediği için onları çölde yok etti diyecekler. Şimdi gücünü göster, ya Rab. demiştin ki, Rab tez öfkelenmez, sevgisi engindir, suçu ve isyanı bağışlar. Ancak suçluyu cezasız bırakmaz; babaların işlediği suçun hesabını üçüncü, dördüncü kuşak çocuklarından sorar. Mısır'dan çıkışlarından bugüne dek bu halkı nasıl bağışladıysan, büyük sevgin uyarınca onların suçunu bağışla. Rab, dileğin üzerine onları bağışladım diye yanıtladı, ne var ki, varlığım ve yeryüzünü dolduran yüceliğim adına ant içerim ki, yüceliğimi, Mısır'da ve çölde gösterdiğim belirtileri görüp de beni on kez sınavan, sözümü dinlemeyen bu kişilerden hiçbiri atalarına ant içerek söz verdiğim ülkeyi görmeyecek. Beni küçümseyenlerden hiçbiri orayı görmeyecek. Ama kulum Kalev'de başka bir ruh var, o bütün yüreğiyle ardımca yürüdü. Araştırmak için gittiği ülkeye onu götüreceğim, onun soyu orayı miras alacak. Amalekliler'le Kenanlılar ovada yaşıyorlar. Siz yarın geri dönün, Kızıldeniz yolundan çöle gidin.”⁶⁴⁷

Tanrı'nın İsrailoğullarını Cezalandırması: Tanrı, İsrailoğulları işledikleri günahlardan dolayı Arz-ı Mevud'u kırk yıl onlara haram kılar. “Cesetleriniz bu çöle serilecek. Bana söylenen, yirmi ve daha yukarı yaşta sayılan herkes çölde ölecek. Sizi yerleştireceğime ant içtiğim ülkeye Yefunne oğlu Kalev'le Nun oğlu Yeşu'dan başkası girmeyecek. Ama tutsak edilecek dediğiniz çocuklarınızı oraya, sizin reddettiğiniz ülkeye götüreceğim; orayı tanıyacaklar. Size gelince, cesetleriniz bu çöle serilecek. Çocuklarınız, hepiniz ölünceye dek kırk yıl çölde çobanlık edecek ve sizin sadakatsizliğiniz yüzünden sıkıntı çekecekler. Ülkeyi araştırdığınız günler kadar -kırk gün, her gün için bir yıldan kırk yıl- suçunuzun cezasını çekeceksiniz. Sizden yüz çevirdiğimi bileceksiniz!”⁶⁴⁸

İsrailoğulları'nın Musa ve Harun'un Otoritesine Karşı İlk İsyanları: Korah, Datan ve Abiram, Musa ile Harun'un otoritesine karşı çıkarlar. Korah, Datan, Abiram, aileleri ve mallarıyla birlikte toprağa gömüldüler. “Levi oğlu Kehat oğlu Yishar oğlu Korah, Ruben soyundan Eliavoğulları'ndan Datan, Aviram ve Pelet oğlu On toplulukça seçilen, tanınmış iki yüz elli İsraili önderle birlikte Musa'ya başkaldırdı. Hep birlikte Musa'yla Harun'un yanına varıp, çok ileri gittiniz! dediler, bütün topluluk, topluluğun her bireyi kutsaldır ve Rab onların arasındadır. Öyleyse neden kendinizi Rab'bin topluluğundan

⁶⁴⁷ Sayılar, 14:13-25

⁶⁴⁸ Sayılar, 14:29-34

üstün görüyorsunuz? Bunu duyan Musa yüzüstü yere kapandı. Sonra Korah'la yandaşlarına şöyle dedi: Sabah Rab kimin kendisine ait olduğunu, kimin kutsal olduğunu açıklayacak ve o kişiyi huzuruna çağırarak. Rab seçeceği kişiyi huzuruna çağırarak. Ey Korah ve yandaşları, kendinize buhurdanlar alın.Yarın Rab'bin huzurunda buhurdanlarınızın içine ateş, ateşin üstüne de buhur koyun. Rab'bin seçeceği kişi, kutsal olan kişidir. Ey Levililer, çok ileri gittiniz! Musa Korah'la konuşmasını şöyle sürdürdü: Ey Levililer, beni dinleyin! İsrail'in Tanrısı sizi kendi huzuruna çıkarmak için ayırdı. Rab'bin Konutu'nun hizmetini yapmanız, topluluğun önünde durmanız, onlara hizmet etmeniz için sizi İsrail topluluğunun arasından seçti. Sizi ve bütün Levili kardeşlerinizi huzuruna çıkardı. Bu yetmiyormuş gibi kâhinliği de mi istiyorsunuz? Ey Korah, senin ve yandaşlarının böyle toplanması Rab'be karşı gelmektir. Harun kim ki, ona dil uzatıyorsunuz? Sonra Musa Eliavoğulları Datan'la Aviram'ı çağırttı. Ama onlar, gelmeyeceğiz dediler, bizi çölde öldürtmek için süt ve bal akan ülkeden çıkardın. Bu yetmiyormuş gibi başımıza geçmek istiyorsun. Bizi süt ve bal akan ülkeye götürmediğin gibi mülk olarak bize tarlalar, bağlar da vermedin. Bu adamları kör mü sanıyorsun? Hayır, gelmeyeceğiz. Çok öfkelenen Musa Rab'be, onların sunularını önemseme. Onlardan bir eşek bile almadım, üstelik hiçbirine de haksızlık etmedim dedi. Sonra Korah'a, yarın sen ve bütün yandaşların -sen de, onlar da- Rab'bin önünde bulunmak için gelin dedi, Harun da gelsin. Herkes kendi buhurdanını alıp içine buhur koysun. İki yüz elli kişi birer buhurdan alıp Rab'bin önüne getirsin. Harun'la sen de buhurdanlarınızı getirin. Böylece herkes buhurdanını alıp içine ateş, ateşin üstüne de buhur koydu. Sonra Musa ve Harun'la birlikte Buluşma Çadırı'nın giriş bölümünde durdular. Korah bütün topluluğu Musa'yla Harun'un karşısında Buluşma Çadırı'nın giriş bölümünde toplayınca, Rab'bin görkemi bütün topluluğa görüldü. Rab, Musa'yla Harun'a, Bu topluluğun arasından ayrılın da onları bir anda yok edeyim dedi. Musa'yla Harun yüzüstü yere kapanarak, ey Tanrı, bütün insan ruhlarının Tanrısı! dediler, bir kişi günah işledi diye bütün topluluğa mı öfkeleneneceksin? Rab Musa'ya, topluluğa söyle, Korah'ın, Datan'ın, Aviram'ın çadırlarından uzaklaşsınlar dedi. Musa, Datan'la Aviram'a gitti. İsrail'in ileri gelenleri onu izledi. Topluluğu yararak, bu kötü adamların çadırlarından uzak durun! dedi, onların hiçbir şeyine dokunmayın. Yoksa onların günahları yüzünden canınızdan olursunuz. Bunun üzerine topluluk Korah, Datan ve Aviram'ın çadırlarından uzaklaştı. Datan'la Aviram çıkıp karıları, küçük büyük çocuklarıyla birlikte çadırlarının önünde durdular. Musa şöyle dedi: Bütün bunları yapmam için Rab'bin beni gönderdiğini, kendiliğimden bir

şey yapmadığımı şuradan anlayacaksınız: Eğer bu adamlar herkes gibi doğal bir ölümle ölür, herkesin başına gelen bir olayla karşılaşılırsa, bilin ki beni Rab göndermemiştir. Ama Rab yepyeni bir olay yaratırsa, yer yarıp onları ve onlara ait olan her şeyi yutarsa, ölümler diyarına diri diri inerlerse, bu adamların Rab'be saygısızlık ettiklerini anlayacaksınız. Musa konuşmasını bitirir bitirmez Korah, Datan ve Aviram'ın altındaki yer yarıldı. Yer yarıldı, onları, ailelerini, Korah'ın adamlarıyla mallarını yuttu. Sahip oldukları her şeyle birlikte diri diri ölümler diyarına indiler. Yer onların üzerine kapandı. Topluluğun arasından yok oldular. Çığlıklarını duyan çevredeki İsraililer, yer bizi de yutmasın! diyerek kaçıştılar. Rab'bin gönderdiği ateş buhur sunan iki yüz elli adamı yakıp yok etti.”⁶⁴⁹

Bu hikaye, iki kaynağın birleşmesi şeklindedir. Yahovist-Elohist anlatım, Datan ve Abiram'ın Musa'ya karşı çıkışını, Ruhban anlatım ise, Korah'ın Harun'a karşı çıkışını nakletmektedir. Ayrıca, bu bölüm Kitab-ı Mukaddes'in başka yerlerinde de zikredilmektedir.⁶⁵⁰

2.11.2 Levililerle İlgili Hükümler

Levililerin Takdisi: Levililer İsrailoğulları'nın imtiyazlı din adamı sınıfını oluşturmaktadırlar. Bundan dolayı Levililerin seçiminde birçok şart konulmuştur. Bunlardan en önemlilerinden biri de Levililerin takdisidir. “Levililer'i İsraililer'in arasından ayırıp dinsel açıdan arındır. Onları arındırmak için şöyle yapacaksın: Günüahdan arındırma suyunu üzerlerine serp; bedenlerindeki bütün kılları tıraş etmelerini, giysilerini yıkamalarını sağla. Böylece arınmış olurlar. Sonra bir boğa ile tahıl sunusu için zeytinyağıyla yoğrulmuş ince un alsınlar; günah sunusu için sen de başka bir boğa alacaksın. Levililer'i Buluşma Çadırı'nın önüne getir, bütün İsrail topluluğunu da topla. Levililer'i Rab'bin huzuruna getireceksin, İsraililer ellerini üzerlerine koyacaklar. Harun, Rab'bin hizmetini yapabilmeleri için, İsraililer'in arasından adak olarak Levililer'i Rab'be adayacak. Levililer ellerini boğaların başına koyacaklar; günahlarını bağışlatmak için boğalardan birini günah sunusu, öbürünü yakmalık sunu olarak Rab'be sunacaksın. Levililer Harun'la oğullarının önünde duracaklar. Onları adak olarak Rab'be adayacaksın. Levililer'i öbür İsraililerin arasından bu şekilde ayıracaksın. Levililer benim olacak. Sen onları arındırıp adak

⁶⁴⁹ Bkz. Sayılar, 16:1-34

⁶⁵⁰ Tesniye, 11:6

olarak adadıktan sonra, Levililer Buluşma Çadırı'ndaki hizmeti yerine getirmeye başlayacaklar. Çünkü İsraililer arasından Levililer tümüyle bana verilmiştir. İlk doğanların, İsraili kadınların doğurdukları ilk erkek çocukların yerine onları kendime ayırdım. İsraililer arasında ilk doğan insan ya da hayvan benimdir. Mısır'da ilk doğanları yok ettiğim gün, onları kendime ayırdım. İsrail'de ilk doğan erkek çocukların yerine Levililer'i seçtim. İsraililer kutsal yere yaklaştıklarında belaya uğramamaları için, onların adına Buluşma Çadırı'ndaki hizmeti yerine getirmek ve günahlarını bağışlatmak üzere, onların arasından Levililer'i Harun'la oğullarına armağan olarak verdim. Musa, Harun ve bütün İsrail topluluğu Levililer için söyleneni yaptılar. İsraililer Rab'bin Musa'ya Levililer'le ilgili verdiği her buyruğu yerine getirdiler. Levililer kendilerini günden arındırıp giysilerini yıkadılar. Sonra Harun onları Rab'bin huzurunda adak olarak adadı; onları arındırmak için günahlarını bağışlattı. Bundan sonra Levililer Harun'la oğullarının sorumluluğu altında Buluşma Çadırı'ndaki hizmetlerini yapmaya geldiler. Rab'bin Levililer'e ilişkin Musa'ya verdiği buyrukları yerine getirdiler.”⁶⁵¹

Levililerin Görev Yaşı: Levililer'le ilgili kural şudur. “Yirmi beş ve daha yukarı yaşta olanlar Buluşma Çadırı'nda hizmet edecekler. Ancak elli yaşına gelince yaptıkları hizmetten ayrılıp bir daha çadırda çalışmayacaklar. Buluşma Çadırı'nda görev yapan kardeşlerine yardımcı olacaklar, ama kendileri hizmet etmeyecekler. Levililer'in sorumluluklarını böyle düzenleyeceksin.”⁶⁵² Bu bapta, Levililerin göreve başlama yaşı yirmi beş görevden ayrılma yaşı da elli olarak belirtilmiştir. Oysa ki, Sayılar kitabının bir başka ayetinde Levililerin göreve başlama yaşının otuz olduğu belirtiliyor. “Buluşma Çadırın'da hizmet etmeye gelen otuz ile elli yaş arasındaki adamların hepsini sayın.”⁶⁵³

Kahin ve Levililerin Görev ve Kurban Payları: Tevrat'ın ilk kitaplarında, oluşturulan din sınıflarından Levililer ve kahinler için bazı özel haklar verilmiştir. “Rab Harun'a; “Sen, oğulların ve ailen kutsal yere ilişkin suçtan sorumlu tutulacaksınız dedi, Kâhinlik görevinizle ilgili suçtan da sen ve oğulların sorumlu tutulacaksınız. Sen ve oğulların Levha Sandığı'nın bulunduğu çadırın önünde hizmet ederken, atanız Levi'nin oymağından kardeşlerinizin de size katılıp yardım etmelerini sağlayın. Senin sorumluluğun altında çadırda hizmet etsinler. Ancak, siz de onlar da ölmeyesiniz diye kutsal yerin eşyalarına ya da sunağa yaklaşmasınlar. Seninle çalışacak ve Buluşma

⁶⁵¹ Sayılar, 8:5-22

⁶⁵² Sayılar, 8:24-26

⁶⁵³ Sayılar, 3:4

Çadırı'yla ilgili bütün hizmetlerden sorumlu olacaklar. Levililer dışında hiç kimse bulunduğunuz yere yaklaşmayacak. Bundan sonra İsrail halkına öfkelenmemem için kutsal yerin ve sunağın hizmetinden sizler sorumlu olacaksınız. Ben İsraililer arasından Levili kardeşlerinizi size bir armağan olarak seçtim. Buluşma Çadırı'yla ilgili hizmeti yapmaları için onlar bana adanmıştır. Ama sunaktaki ve perdenin ötesindeki kâhinlik görevini sen ve oğulların üstleneceksiniz. Kâhinlik görevini size armağan olarak veriyorum. Sizden başka kutsal yere kim yaklaşırsa öldürülecektir.”⁶⁵⁴

Levililerin adaktaki payları, “Rab Harun’la konuşmasını şöyle sürdürdü: Bana sunulan kutsal sunuların bağış kısımlarını sana veriyorum. Bunları sonsuza dek pay olarak sana ve oğullarına veriyorum. Sunakta tümüyle yakılmayan, bana sunulan en kutsal sunulardan şunlar senin olacak: Tahıl, suç ve günah sunuları. En kutsal sunular senin ve oğullarının olacak. Bunları en kutsal sunu olarak yiyeceksin. Her erkek onlardan yiyebilir. Onları kutsal sayacaksın. Ayrıca şunlar da senin olacak: İsraililer’in sunduğu sallamalık sunuların bağış kısımlarını sonsuza dek pay olarak sana, oğullarına ve kızlarına veriyorum. Ailende dinsel açıdan temiz olan herkes onları yiyebilir. Rab’be verdikleri ilk ürünleri -zeytinyağının, yeni şarabın, tahılın en iyisini- sana veriyorum. Ülkede yetişen ilk ürünlerden Rab’be getirdiklerinin tümü senin olacak. Ailende dinsel açıdan temiz olan herkes onları yiyebilir. İsrail’de Rab’be koşulsuz adanan her şey senin olacak. İnsan olsun hayvan olsun Rab’be adanan her rahmin ilk ürünü senin olacak. Ancak ilk doğan her çocuk ve kirli sayılan hayvanların her ilk doğanı için kesinlikle bedel alacaksın. İlk doğanlar bir aylıkken, kendi biçeceğin değer uyarınca, yirmi geradan oluşan kutsal yerin şekeline göre beş şekel gümüş bedel alacaksın. Ancak sığırın, koyunun ya da keçinin ilk doğanı için bedel almayacaksın. Onlar benim için ayrılmıştır. Kanlarını sunağın üzerine dökeceksin, yağlarını Rab’bi hoşnut eden koku olsun diye yakılan bir sunu olarak yakacaksın. Sallamalık sununun göğsü ve sağ budunu senin olduğu gibi eti de senin olacak. İsraililer’in bana sundukları kutsal sunuların bağış kısımlarını sonsuza dek pay olarak sana, oğullarına ve kızlarına veriyorum. Senin ve soyun için bu Rab’bin önünde sonsuza dek sürecek bozulmaz bir antlaşmadır. Rab Harun’la konuşmasını şöyle sürdürdü: Onların ülkesinde mirasın olmayacak, aralarında hiçbir payın olmayacak. İsraililer arasında payın ve mirasın benim. Buluşma Çadırı'yla ilgili yaptıkları hizmete karşılık, İsrail’de toplanan bütün ondalıkları pay olarak Levililer’e veriyorum. Bundan böyle öbür İsraililer Buluşma Çadırı’na yaklaşmamalı.

⁶⁵⁴ Bkz. Sayılar, 18:1-7

Yoksa günahlarının bedelini canlarıyla öderler. Buluşma Çadırı'yla ilgili hizmeti Levililer yapacak, çadıra karşı işlenen suçtan onlar sorumlu olacak. Gelecek kuşaklarınız boyunca kalıcı bir kural olacak bu. İsraililer arasında onların payı olmayacak. Bunun yerine İsraililer'in Rab'be armağan olarak verdiği ondalığı miras olarak Levililer'e veriyorum. Bu yüzden Levililer için, İsraililer arasında onların mirası olmayacak dedim. Rab Musa'ya şöyle dedi: Levililer'e de ki, pay olarak size verdiğim ondalıkları İsraililer'den alınca, aldığınız ondalığın ondalığını Rab'be armağan olarak sunacaksınız. Armağanınız harmandan tahıl ya da üzüm sıkma çukurundan bir armağan sayılacaktır. Böylelikle siz de İsraililer'den aldığınız bütün ondalıklardan Rab'be armağan sunacaksınız. Bu ondalıklardan Rab'bin armağanını Kâhin Harun'a vereceksiniz. Aldığınız bütün armağanlardan Rab için bir armağan ayıracaksınız; hepsinin en iyisini, en kutsalını ayıracaksınız. Levililer'e şöyle de; en iyisini sunduğunuzda, geri kalanı harman ya da asma ürünü olarak size sayılacaktır. Siz ve aileniz her yerde ondan yiyebilirsiniz. Buluşma Çadırı'nda yaptığımız hizmete karşılık size verilen ücrettir bu. En iyisini sunarsanız, bu konuda günah işlememiş olursunuz. Ölmek için İsraililer'in sunduğu kutsal sunuları kirletmeyeceksiniz.”⁶⁵⁵

Levililere Ait Şehirler: İsrailoğulları Mısır'dan çıktıktan sonra oluşturulan Levililer sınıfının Kitabı Mukaddes'te oldukça büyük bir önemi vardır. Bu ayrıcalıklardan biri de hiçbir mirasa sahip olmayan Levililer için kutsal şehirlerin oluşturulmasıdır. “İsraililer'e buyruk ver, alacakları mülkten oturmaları için Levililer'e kentler versinler. Kentlerin çevresinde otlaklar da vereceksiniz. Böylece yaşamak için Levililer'in kentleri olacak; sığırları, sürüleri, öbür hayvanları için otlakları da olacak. Levililer'e vereceğiniz kentlerin çevresindeki otlaklar kent surundan bin arşın uzaklıkta olacak. Kent ortada olmak üzere, kent dışından doğuda iki bin arşın, güneyde iki bin arşın, batıda iki bin arşın, kuzeyde iki bin arşın ölçeceksiniz. Bu bölge kentler için otlak olacak. Levililer'e vereceğiniz kentlerden altısı sığınak kent olacak; öyle ki, adam öldüren biri oraya kaçabilsin. Ayrıca Levililer'e kırk iki kent daha vereceksiniz. Levililer'e otlaklarıyla birlikte toplam kırk sekiz kent vereceksiniz. İsraililer'in ülkesinden Levililer'e vereceğiniz kentler her oymağa düşen pay oranında olsun. Çok kenti olan oymak çok, az kenti olan oymak az sayıda kent verecek.”⁶⁵⁶

⁶⁵⁵ Bkz. Sayılar, 18:8-32

⁶⁵⁶ Sayılar, 35:1-8

2.11.3. Kıskançlıkla İlgili Hükümler

Rab Musa'ya şöyle dedi: "İsrail halkına de ki, eğer bir adamın karısı yoldan çıkar, ona ihanet eder, başka bir adamla yatar, kirlendiği halde bu olayı kocasından gizlerse ve tanık olmadığı için kadının yaptığı ortaya çıkmazsa, koca karısını kıskanır, ona karşı yüreğinde kuşku uyanırsa, kadın suçluysa ya da suçlu olmadığı halde kocası onu kıskanır, ona karşı yüreğinde kuşku uyanırsa, adam karısını kâhine götürecektir. Karısı için sunu olarak onda bir efa arpa unu alacak. Üzerine zeytinyağı dökmeyecek, günnük koymayacak. Çünkü bu kıskançlık sunusudur. Suçu anımsatan anımsatma sunusudur. Kâhin kadını öne çağırıp Rab'bin önünde durmasını sağlayacak. Sonra, toprak bir kabın içine kutsal su koyacak. Konutun kurulu olduğu yerden biraz toprak alıp suya katacak. Kadını Rab'bin önünde durdurduktan sonra onun saçını açacak, anımsatma sunusu, yani kıskançlık sunusunu eline verecek. Kendisi de lanet getiren acı suyu elinde tutacak. Sonra kadına ant içirtip şöyle diyecek: Eğer başka bir adam seninle yatmadıysa, kocanla evliyken yoldan çıkıp günah işlemediysen, lanet getiren bu acı su sana zarar vermesin. Ama kocanla evliyken yoldan çıkıp başka biriyle yatarak günah işlediysen -kâhin kadına lanet andı içirtip şöyle diyecek- Rab sana eriyen kalça, şişen karın versin. Rab halkın arasında seni lanetli ve iğrenç duruma düşürsün. Lanet getiren bu su karnına girince karnını şişirsin, kalçanı eritsin. O zaman kadın, amin, amin, diyecek. Kâhin bu lanetleri bir kitaba yazıp acı suda yıkayacak. Lanet getiren acı suyu kadına içirecek. Su kadının içine girince acılık verecek. Kâhin kadının elinden kıskançlık sunusunu alacak, Rab'bin huzurunda salladıktan sonra sunağa getirecek. Kadının anma payı olarak sunudan bir avuç alıp sunakta yakacak. Sonra kadına suyu içirecek. Eğer kadın kocasına ihanet etmiş, kendini kirletmişse, lanet getiren suyu içince acı duyacak; karnı şişip kalçası eriyecek. Halkı arasında lanetli olacak. Ama kendini kirletmemişse, temizse, zarar görmeyecek, çocuk doğurabilecek. Kıskançlık yasası budur. Bir kadın yoldan çıkar, kocasıyla evliyken kendini kirletirse, ya da bir koca karısını kıskanır, ona karşı yüreğinde kuşku uyanırsa, kâhin kadını Rab'bin önünde durduracak, bu yasayı ona uygulayacak. Kocasını herhangi bir suçtan suçsuz sayılacak, kadınsa suçunun cezasını çekecek."⁶⁵⁷

Sayılar, kitabında zikredilen zehirlenmeye karşı dayanıklılık testinin haham kanunlarına nispet edilerek Kitabı Mukaddes'e yerleştirilmiştir. Bu adet Afrika'nın

⁶⁵⁷ Sayılar, 5:11-31

birkaç bölgesinde hala uygulanmaktadır. Kanunlara karşı gelenleri ve suçluları mecburi askerliğe almak için, bunlar zehir testlerine tabi tutulurlar. Buna göre jüri karar verir. Kişi zehir kusarsa o adamın masumiyeti ilan edilir. Eğer zehri midesinde tutar ya da vücuttan boşaltımla temizler ve zehrin etkisinden ölürse kişinin suçluluğu bu yolla tespit edilir. Bu uygulama Batı sahillerinden başlayarak Senagal'in Kuzeyinden Angola'nın güneyine kadar etkili olmaktadır.⁶⁵⁸

2.11.4. İsrailoğulları'na İbadetlerle İlgili Çeşitli Hükümlerin Bildirilmesi

Bu kısımda, bitkisel takdimeler,⁶⁵⁹ günah takdimesi,⁶⁶⁰ bilmeden işlenen suçların kefareti usulü,⁶⁶¹ Cumartesi gününe riayet etmeyerek odun toplayan adamın taşlanarak öldürülmesi, anlatılmaktadır. “İsraililer çöldeyken, Şabat Günü odun toplayan birini buldular. Odun toplarken adamı bulanlar onu Musa'yla Harun'un ve bütün topluluğun önüne getirdiler. Adama ne yapılacağı belirlenmediğinden onu gözaltında tuttular. Derken Rab Musa'ya, O adam öldürülmeli dedi. Bütün topluluk ordugahın dışında onu taşla tutsun dedi. Böylece topluluk adamı ordugahın dışına çıkardı. Rab'bin Musa'ya buyurduğu gibi, onu taşıyarak öldürdüler.”⁶⁶² Ayrıca bu bölümde, elbiselere saçak yapılması ilgili hükümler yer almaktadır. “Rab Musa'ya şöyle dedi: İsrail halkına de ki, kuşaklar boyunca giysinizin dört yanına püskül dikeceksiniz. Her püskülün üzerine lacivert bir kordon koyacaksınız. Öyle ki, püskülleri gördükçe Rab'bin buyruklarını anımsayasınız. Böylelikle Rab'bin buyruklarına uyacak, yüreğinizin, gözünüzün istekleri ardınca gitmeyecek, hainlik etmeyeceksiniz. Ta ki, bütün buyruklarımı anımsayıp tutasınız ve Tanrınız için kutsal olasınız. Tanrınız olmak için sizi Mısır'dan çıkaran Tanrınız Rab benim.”⁶⁶³

Necis Olanların Ordudan Atılması: Necis olanların ordugahtan atılması hususunda Rab Musa'ya şöyle demiştir: “İsrail halkına de ki, deri hastalığı veya akıntısı olan ya da ölüye dokunduğundan kirli sayılan herkesi ordugahın dışına çıkarsınlar. Erkeği de kadını da çıkaracaksınız. Aralarında yaşadığım ordugahlarını kirletmemeleri için onları

⁶⁵⁸ Gaster, Myth, Legend and Costum in the Testament, s.280

⁶⁵⁹ Sayılar, 15:1-21

⁶⁶⁰ Sayılar, 15:22-25

⁶⁶¹ Sayılar, 15:26-31

⁶⁶² Sayılar, 15:32-36

⁶⁶³ Sayılar 15:37-41

ordugahın dışına çıkaracaksınız. İsrail halkı denileni yaparak Rab'bin Musa'ya buyurduğu gibi onları ordugahın dışına çıkardı.”⁶⁶⁴

Suçun Karşılığının Ödemesi: Tevrat'ın ilk hükümlerinde kişinin işlediği suçun cezası nesiller boyu devam ettiği vurgulanırken daha sonraki hükümlerde⁶⁶⁵ suçun şahsiliği savunulmuştur. Rab Musa'ya şöyle dedi: “İsrail halkına de ki, bir erkek ya da kadın, insanın işleyebileceği günahlardan birini işler, Rab'be ihanet ederse o kişi suçlu sayılır. İşlediği günahı itiraf etmeli. Karşılığını, beşte birini üzerine ekleyerek suç işlediği kişiye ödeyecek. Eğer kişinin işlenen suçun karşılığını alacak bir yakını yoksa, suçun karşılığı Rab'be ait olacak. Günahın bağışlanması için sunulan bağışlamlık koçla birlikte suçun karşılığı da kâhine verilecek. İsrail halkının kâhine sunduğu kutsal armağanların bağış kısımları kâhinin olacak. Herkesin kendine ayırdığı sunular kendinin, ama kâhine verdikleri kâhinin olacaktır.”⁶⁶⁶

Adak Adayan Bir Kimsede Bulunması Gereken Şartlar: Adakta bulunan bir kimsenin bir takım kurallara uyması gerekir. Adak adayan erkek veya kadın şarap içmeyecektir. Şarap sirkesi, içki sirkesi içmeyecek, yaş veya kuru üzüm yemeyecek, üzüm suyu içmeyecektir. Asmadan yapılan hiçbir şey yemeyecektir. Ayrıca, tıraş olmayacak, saçlarını uzatacaktır. Babası annesi gibi çok yakını da olsa, hiçbir ölüye yaklaşmayıp kendini kirletmeyecektir. Adak vakti gelince de adak adanmalıdır. “İsrail halkına de ki, eğer bir erkek ya da kadın Rab'be adanmış kişi olarak Rab'be özel bir adak adamak, kendini Rab'be adamak isterse, şaraptan ya da herhangi bir içkiden kaçınacak, şaraptan ya da başka içkilerden yapılmış sirke içmeyecek. Üzüm suyu da içmeyecek. Yaş ya da kuru üzüm yemeyecek. Rab'be adanmışlığı süresince çekirdekten kabuğuna dek asmanın ürününden hiçbir şey yemeyecek. Rab'be adanmışlığı süresince başına ustura değmeyecek. Kendini Rab'be adadığı günler tamamlanıncaya dek kutsal olacak, saçını uzatacak. Kendini Rab'be adadığı günler boyunca ölüye yaklaşmayacak. Annesi, babası, erkek ya da kız kardeşi ölse bile onlar için kendini kirletmeyecek. Çünkü kendini Tanrısı'na adama simgesi başı üzerindedir. Adanmışlığı süresince Rab için kutsal olacaktır. Eğer ansızın yanında biri ölür, adanmış olduğu başını kirletirse, temizlendiği gün, yedinci gün saçını tıraş edecek. Sekizinci gün Buluşma Çadırı'nın giriş bölümünde kâhine iki kumru ya da iki güvercin sunacak. Kâhin birini günah sunusu, öbürünü yakmalık sunu olarak sunacak. Böylece ölünün yanında bulunmakla

⁶⁶⁴ Sayılar, 5:1-4

⁶⁶⁵ Bkz. Çıkış, 20:1-17; Tesniye, 5:21

⁶⁶⁶ Sayılar, 5:5-10

kirlenen adam arınacak. O gün başını yeniden adayacak. Adanmışlığı süresince kendini Rab'be yeniden adayacak. Suç sunusu olarak bir yaşında bir erkek kuzu getirecek. Önceki günler sayılmayacak, çünkü adanmışlığı kirlenmiş sayıldı. Adanmış kişi için yasa şudur: Kendini adanmış olduğu günler tamamlanınca, Buluşma Çadırı'nın giriş bölümüne getirilecek. Orada Rab'be sunularını sunacak: Yakmalık sunu için bir yaşında kusursuz bir erkek kuzu, günah sunusu olarak bir yaşında kusursuz bir dişi kuzu, esenlik sunusu için kusursuz bir koç, tahıl sunusu ve dökmelik sunularla birlikte bir sepet mayasız ekmek, ince undan zeytinyağıyla yoğrulmuş pideler, üzerine yağ sürülmüş mayasız yufkalar. Kâhin bunları günah sunusu ve yakmalık sunu olarak Rab'bin önünde sunacak. Esenlik kurbanı olarak da koçu mayasız ekmek sepetiyle birlikte Rab'be sunacak. İlgili tahıl ve dökmelik sunuları da sunacak. Sonra adanmış kişi Buluşma Çadırı'nın giriş bölümünde adadığı saçını tıraş edecek, saçını alıp esenlik kurbanının altındaki ateşe koyacak. Adanmış kişi adadığı saçını tıraş ettikten sonra, kâhin koçun haşlanmış budunu, sepetten alacağı mayasız pide ve mayasız yufkayla birlikte adanmış kişinin eline koyacak. Sonra sallamalık sunu olarak Rab'bin huzurunda bunları sallayacak. Bunlar sallanan döş ve bağış olarak sunulan butla birlikte kutsaldır, kâhin için ayrılacaktır. Bundan sonra adanmış kişi şarap içebilir. Adak adayan adanmış kişiyle ilgili yasa budur. Rab'be sunacağı sunu adağı uyarınca olacak. Elinden geldiğince daha fazlasını verebilir. Adanmışlıkla ilgili yasa uyarınca adadığı adağı yerine getirmelidir.⁶⁶⁷

Mukaddes Suyun Hazırlanması, Necis Olma Hali Gibi Konulardaki Hükümler: Rab Musa'yla Harun'a şöyle dedi: Rab'bin buyurduğu yasanın kuralı şudur. "İsraililer'e size kusursuz, özürsüz, boyunduruk takmamış kızıl bir inek getirmelerini söyleyin. İnek Kâhin Elazar'a verilsin; ordugahın dışına çıkarılıp onun önünde kesilecek. Kâhin Elazar parmağıyla kanından alıp yedi kez Buluşma Çadırı'nın önüne doğru serpecek. Sonra Elazar'ın gözü önünde inek, derisi, eti, kanı ve gübresiyle birlikte yakılacak. Kâhin biraz sedir ağacı, mercanköşkotu ve kırmızı iplik alıp yanmakta olan ineğin üzerine atacak. Sonra giysilerini yıkayacak, yıkanacak. Ancak o zaman ordugaha girebilir. Ama akşama dek kirli sayılacaktır. İneği yakan kişi de giysilerini yıkayacak, yıkanacak. O da akşama dek kirli sayılacak. Temiz sayılan bir kişi ineğin külünü toplayıp ordugahın dışında temiz sayılan bir yere koyacak. İsrail topluluğu temizlenme suyu için bu külü saklayacak; bu, gûnahtan arınmak içindir. İneğin külünü toplayan adam giysilerini

⁶⁶⁷ Sayılar, 6:1-21

yıkayacak, akşama dek kirli sayılacak. Bu kural hem İsraililer, hem de aralarında yaşayan yabancılar için kalıcı olacaktır. Herhangi bir insan ölüsüne dokunan kişi yedi gün kirli sayılacaktır. Üçüncü ve yedinci gün temizlenme suyuyla kendini arındırarak, böylece paklanmış olacak. Üçüncü ve yedinci gün kendini arındırmazsa, paklanmış sayılmayacak. Herhangi bir insan ölüsüne dokunup da kendini arındırmayan kişi Rab'bin Konutu'nu kirletmiş olur. O kişi İsrail'den atılmalı. Temizlenme suyu üzerine dökülmediği için kirli sayılır, kirliliği üzerinde kalır. Çadırda biri öldüğü zaman uygulanacak kural şudur: Çadıra giren ve çadırda bulunan herkes yedi gün kirli sayılacaktır. Kapağı iple bağlanmamış, ağzı açık her kap kirli sayılacaktır. Kırdaki kılıçla öldürülmüş ya da doğal ölümle ölmüş birine, insan kemiğine ya da mezara her dokunan yedi gün kirli sayılacaktır. Kirli sayılan kişi için bir kabın içine yakılan günah sunusunun külünden koyun, üstüne duru su dökeceksiniz. Temiz sayılan bir adam mercanköşkotunu alıp suya batıracak. Sonra çadırın, bütün eşyaların ve orada bulunanların üzerine serpecek. Kemiğe, öldürülmüş ya da doğal ölümle ölmüş kişiye ya da mezara dokunanın üzerine de suyu serpecek. Temiz sayılan adam, üçüncü ve yedinci gün kirli sayılanın üzerine suyu serpecek. Yedinci gün onu arındırarak. Arınan kişi giysilerini yıkayacak, yıkanacak ve akşam temiz sayılacak. Ancak, kirli sayılan biri kendini arındırmazsa topluluğun arasından atılmalı. Çünkü Rab'bin Tapınağı'nı kirletmiştir. Temizlenme suyu üzerine dökülmediği için kirli sayılır. Onlar için bu kural kalıcı olacaktır. Temizlenme suyunu serpen kişi de giysisini yıkamalı. Temizlenme suyuna dokunan kişi akşama dek kirli sayılacak. Kirli sayılan birinin dokunduğu nesne kirli sayılır; o nesneye dokunan da akşama dek kirli sayılır.”⁶⁶⁸

2.12. Sayılar Kitabı'nın Son Mesajları

2.12.1. Harun'un Ölümü

İsrail topluluğu Kadeş'ten ayrılıp Hor Dağı'na geldi. Rab, Edom sınırındaki Hor Dağı'nda Musa'yla Harun'a şöyle dedi: “Harun ölüp atalarına kavuşacak. İsrail halkına vereceğim ülkeye girmeyecek. Çünkü ikiniz Meriva sularında verdiğim buyruğa karşı geldiniz. Harun'la oğlu Elazar'ı Hor Dağı'na çıkar. Harun'un kâhinlik giysilerini üzerinden çıkarıp oğlu Elazar'a giydir. Harun orada ölüp atalarına kavuşacak. Musa Rab'bin buyurduğu gibi yaptı. Bütün topluluğun gözü önünde Hor Dağı'na çıktılar. Musa Harun'un kâhinlik giysilerini üzerinden çıkarıp oğlu Elazar'a giydirdi. Harun

⁶⁶⁸ Sayılar, 19:1-22

orada, dağın tepesinde öldü. Sonra Musa'yla Elazar dağdan indiler. Harun'un öldüğünü öğrenince bütün İsrail halkı onun için otuz gün yas tuttu.⁶⁶⁹

2.12.2. Tunç Yılan Heykeli

İsrailoğulları çölde yılanların istilasına uğramış ve bunun üzerine İsrailoğulları Musa'ya isyan etmişlerdir. Bundan dolayı, Musa tunçtan bir yılan yaparak İsrailoğullarını iyileşmesini sağlamıştır. "Edom ülkesinin çevresinden geçmek için Kızıldeniz yoluyla Hor Dağı'ndan ayrıldılar. Ama yolda halk sabırsızlandı. Tanrı'dan ve Musa'dan yakınarak, çölde ölelim diye mi bizi Mısır'dan çıkardınız? dediler. Burada ne ekmek var, ne de su. Ayrıca bu iğrenç yiyecekten de tiksiniyoruz! Bunun üzerine Rab halkın arasına zehirli yılanlar gönderdi. Yılanlar ısırınca İsraililer'den birçok kişi öldü. Halk Musa'ya gelip, Rab'den ve senden yakınmakla günah işledik. Yalvar da, Rab aramızdan yılanları kaldırsın dedi. Bunun üzerine Musa halk için yalvardı. Rab Musa'ya, bir yılan yap ve onu bir direğin üzerine koy. Isırılan herkes ona bakınca yaşayacaktır dedi. Böylece Musa tunç bir yılan yaparak direğin üzerine koydu. Yılan tarafından ısırılan kişiler tunç yılanı bakınca yaşadı."⁶⁷⁰

2.12.3. Balam ve Balak Hikayesi

Bununla ilgili olarak birbirinden farklı iki hikaye söz konusudur. Moavluların kralı olan Balak, İsraililer, topraklarının kuzeyine yerleşince rahatsız oldu. Bir peygamber olan Balam'ın İsrail'i lanetleyeceğini, düşünerek yardıma gelmesi için onu ikna etmeye çalıştı. Teklif edilen ödülün cazibesine kapılan Balam yola çıktı, fakat şaşırtıcı bir şekilde kendi eşiği ve bu görevde sadece Tanrı'nın mesajını iletmekten sorumlu olan melek tarafından durduruldu. Balam, İsrail'i dört kez kutsadı ve bunun sonucu olarak da Balak'ın aşağılanmasına uğradı. Ancak, Balam'ın önerisi üzerine Moavlular, İsrail'i, Tanrı'nın yargısının üzerine getirecek olan cinsel ahlaksızlığa ve putperstliğe yönelttiler, Balam, İsrail ve Midyan arasındaki bir savaşta öldürüldü. Fakat Tanrı, Kendi halkının lanetlemesine izin vermedi.⁶⁷¹

⁶⁶⁹ Sayılar, 20:24-29

⁶⁷⁰ Sayılar, 21:4-9

⁶⁷¹ Schultz, Kutsal Kitap Araştırması Eski Antlaşmaya Giriş, s.49

Kitab-ı Mukaddes'te, Balam'ın kıssası şöyle anlatılır. "İsrailîler yollarına devam ederek Moav ovalarında, Şeria Irmağının doğusunda Eriha karşısında konakladılar. Sippor oğlu Balak İsrailîler'in Amorlular'a neler yaptığını duydu. İsrail halkı kalabalık olduğundan, Moavlılar onlardan korkarak yılgınlığa düştüler. Midyan ileri gelenlerine, öküz kırdı nasıl otu yiyip tüketirse, bu topluluk da çevremizdeki her şeyi yiyip bitirecek dediler. O sırada Sippor oğlu Balak Moav Kralı'ydı. Balak, Beor oğlu Balam'ı çağırmak için ulaklar gönderdi. Balam Fırat Irmağı kıyısında, Amav ülkesindeki Petor'da yaşıyordu. Balak şöyle dedi: Mısır'dan çıkıp yeryüzünü kaplayan bir halk yanı başıma yerleşti. Lütfen gel de benden daha güçlü olan bu halka benim için lanet oku. Olur ki, onları yener, ülkeden kovarız. Çünkü senin kutsadığın kişinin kutsanacağını, lanetlediğin kişinin lanetleneceğini biliyorum. Moav ve Midyan ileri gelenleri falcılık ücretini alıp gittiler. Balam'a varınca Balak'ın bildirisini ona ilettiler. Balam onlara, geceyi burada geçirin dedi, Rab'bin bana söyleyecekleri uyarınca size yanıt vereceğim. Bunun üzerine Moav önderleri geceyi Balam'ın yanında geçirdiler. Tanrı Balam'a gelip, evinde kalan bu adamlar kim? diye sordu. Balam Tanrı'yı şöyle yanıtladı. Sippor oğlu Moav Kralı Balak bana şu bildiriği gönderdi. Mısır'dan çıkan halk yeryüzünü kapladı. Gel de benim için onlara lanet oku olur ki, onlarla savaşmaya gücüm yeter, onları kovarım. Ama Tanrı Balam'a, onlarla gitme! Bu halka lanet okuma, onlar kutsanmış halktır dedi. Sabah Balam kalktı, Balak'ın önderlerine, ülkenize dönün. Çünkü Rab sizinle gelmeme izin vermiyor dedi. Moav önderleri dönüp Balak'a, Balam bizimle gelmedi dediler. Bunun üzerine Balak ilk gidenlerden daha çok ve daha saygın başka önderler gönderdi. Balam'a gidip şöyle dediler. Sippor oğlu Balak diyor ki, lütfen yanıma gelmene engel olan hiçbir şeye izin verme. Çünkü seni fazlasıyla ödüllendireceğim, ne istersen yapacağım. Ne olur gel, benim için bu halka lanet oku. Balam Balak'ın ulaklarına şu yanıtı verdi. Balak Sarayını altınla, gümüşle doldurup bana verse bile, Tanrım Rab'bin buyruğundan öte küçük büyük hiçbir şey yapamam. Lütfen siz de bu gece burada kalın, Rab'bin bana başka bir diyeceği var mı öğreneyim. O gece Tanrı Balam'a gelip, madem bu adamlar seni çağırmaya gelmiş, onlarla git; ancak sana ne söylersem onu yap dedi. Balam sabah kalkıp eşeğine palan vurdu, Moav önderleriyle birlikte gitti. Tanrı onun gidişine öfkelenildi. Rab'bin meleği engel olmak için yoluna dikildi. Balam eşeğine binmişti, yanında iki uşağı vardı. Eşek, yalın kılıç yolda durmakta olan Rab'bin meleğini görünce, yoldan sapıp tarlaya girdi. Balam yola döndürmek için eşeği dövdü. Rab'bin meleği iki bağın arasında iki yanı duvarlı dar bir yolda durdu. Eşek Rab'bin meleğini görünce duvara sıkıştı, Balam'ın ayağını ezdi.

Balam eŖeęi yine dövdü. Rab'bin meleği ilerledi, sağa sola dönüşü olmayan dar bir yerde durdu. EŖek Rab'bin meleğini görünce, Balam'ın altında yıkıldı. Balam öfkelen-di, değneğiyle eŖeęi dövdü. Bunun üzerine Rab eŖeęi konuŖturdu. EŖek Balam'a, sana ne yaptım ki, üç kez beni böyle dövdün? diye sordu. Balam, benimle alay ediyorsun diye yanıt-ladı, Elimde kılıç olsaydı, seni hemen öldürürdüm. EŖek, bugüne dek hep üzerine bindiğin eŖek değil miyim ben? dedi. Daha önce sana hiç böyle davrandım mı? Balam, hayır diye yanıt-ladı. Bundan sonra Rab Balam'ın gözlerini açtı. Balam yalın kılıç yolda durmakta olan Rab'bin meleğini gördü, eğilip yüzüstü yere kapandı. Rab'bin meleği, neden üç kez eŖeęini dövdün? diye sordu, ben seni engellemeye geldim. Çünkü gittiğin yol seni yıkıma götürüyor. EŖek beni gördü, üç kez önümden saptı. Eğer yoldan sapmasaydı, seni öldürür, onu sağ bırakırdım. Balam Rab'bin meleğine, günah işledim dedi. Beni engellemek için yolda dikildiğini anlamadım. Uygun görmüyorsan Ŗimdi evime döneyim. Rab'bin meleği, adamlarla git dedi. Ama yalnız sana söyleyeceklerimi söyleyeceksin." Böylece Balam Balak'ın önderleriyle gitti. Balak Balam'ın geldiğini duyunca, onu karŖılamak için Arnon kıyısında, sınırın en uzak köŖesindeki Moav Kenti'ne gitti. Balam'a, seni çağır-mak için adam gönderdiğimde neden gelmedin? dedi. Seni ödüllendirmeye gücüm yetmez mi Balam, işte Ŗimdi geldim diye yanıt-ladı, ama ne diyebilirim ki? Ancak Tanrı'nın bana buyurduklarını söyleyeceğim. Bundan sonra Balam Balak'la yola çıkarak Kiryat-Husot'a gitti. Balak sığırlar, davarlar kurban etti, Balam'la yanındaki önderlere et gönderdi. Sabah Balak Balam'ı Bamot-Baal'a çıkardı. Balam oradan İsrail halkının bir kesimini görebildi. Balam Balak'a, burada benim için yedi sunak kur ve yedi boğayla yedi koç hazırla dedi. Balak onun dediğini yaptı. Balak'la Balam her sunağın üstünde birer boğayla koç sundular. Sonra Balam Balak'a, ben az öteye gideceğim, sen yakmalık sununun yanında bekle dedi. Olur ki, Rab karŖıma çıkar. Bana ne açıklarsa, sana bildiririm. Sonra çıplak bir tepeye çıktı. Tanrı Balam'a göründü. Balam Tanrı'ya, yedi sunak kurdum, her sunağın üstünde birer boğayla koç sundum dedi. Rab Balam'a ne söylemesi gerektiğini bildirerek, Balak'a git, ona Ŗu haberi ilet dedi. Böylece Balam Balak'ın yanına döndü. Onun Moav önderleriyle birlikte yakmalık sunusunun yanında durduğunu gördü."⁶⁷²

Yirmi üçüncü bap Elohist, yirmi dördüncü bap Yahovist metinden oluŖmaktadır. Yirmi ikinci bapta ise her iki kaynak iç içedir. Elohist metne göre, Balam, Arami veya Amori bir kahindir. İlham aldığı Rab'ba tapmaktadır. Moab kralının isteklerini, ancak,

⁶⁷² Sayılar, 22:1-41, 23:1-6

Tanrı tarafından açıkça mücade edildikten sonra kabul etmektedir. Yahovist kaynağa göre ise, Midyani'dir. Ve Tanrı'nın müsadese olmaksızın, Moab Kralı Balak'ın isteklerini yapmak için yola koyulur, melek tarafından durdurulur, geri döner. Balak onu aramak durumunda kalır. Her iki hikayede eski bir gelenekten neşet etmektedir ki, buna göre Balam, çok güçlü bir büyücüdür. Tanrı bile halkını, onun beddualarından, ancak beddualarını söyletmemek suretiyle koruyabilmektedir. Yahovist ve Elohist metinler, Balam'ı bir peygamber olarak görmek suretiyle, bu geleneği benimsemişlerdir. Buna rağmen, Kitab-ı Mükaddes, O'nun İsrail'e düşman imajını muhafaza etmiştir.⁶⁷³

2.12.4. İsrailoğulları'nın Şittim'de Moab Kızları İle Zina Yapmaları

İsrailoğulları bu fiillerinden dolayı Rab tarafından cezalandırılırlar. "İsraililer Şittim'de yaşarken, erkekleri Moavlı kadınlarla zina etmeye başladı. Bu kadınlar kendi ilahlarına kurban sunarken İsraililer'i de çağırdılar. İsrail halkı yiyeceklerden yedi ve onların ilahlarına taptı. Böylece Baal-Peor'a bağlandılar. Rab bu yüzden onlara öfkelenildi. Musa'ya, bu halkın bütün önderlerini gündüz benim önümde öldür dedi, öyle ki, İsrail halkına öfkem yatışsın. Bunun üzerine Musa İsrail yargıçlarına, her biriniz kendi adamlarınız arasında Baal-Peor'a bağlanmış olanları öldürün dedi. O sırada İsraili bir adam geldi, Musa'nın ve Buluşma Çadırı'nın girişinde ağlayan İsrail topluluğunun gözü önünde kardeşine Midyanlı bir kadın getirdi. Bunu gören Kâhin Harun oğlu Elazar oğlu Pinehas topluluktan ayrılp eline bir mızrak aldı. İsraili'nin ardına düşerek çadıra girdi ve mızrağı ikisine birden sapladı. Mızrak hem İsraili'nin, hem de Midyanlı kadının karnını delip geçti. Böylece İsrail'i yok eden hastalık dindi. Hastalıktan ölenlerin sayısı 24 000 kişiydi. Rab Musa'ya şöyle dedi: Kâhin Harun oğlu Elazar oğlu Pinehas İsrail halkına öfkemin dinmesine neden oldu. Çünkü O, aralarında benim adıma büyük kıskançlık duydu. Bu yüzden onları kıskançlıktan büsbütün yok etmedim. Ona de ki, Onunla bir esenlik antlaşması yapacağım. Kendisi ve soyundan gelenler için kalıcı bir kâhinlik antlaşması olacak bu. Çünkü O Tanrısı için kıskançlık duydu ve İsrail halkının günahlarını bağışlattı. Midyanlı kadınla birlikte öldürülen İsraili, Şimonoğulları'nın bir aile başıydı ve adı Salu oğlu Zimri'ydi. Öldürülen kadın ise Midyanlı bir aile başı olan Sur'un kızı Kozbi'ydi. Rab Musa'ya, Midyanlılar'ı

⁶⁷³ Harman, Yahudi Kutsal Kitapları, s.80-81

düşman say ve yok et dedi, çünkü Peor olayında ve bunun sonucunda ölümcül hastalık çıktığı gün öldürülen kızkardeşleri Midyanlı önderin kızı Kozbi olayında kurdukları tuzaklarla sizi aldatarak düşmanca davrandılar.”⁶⁷⁴

Bu bâb, Yahovist ve Ruhban metinlerinden oluşmuştur. Yahovist metne göre, zina yapılan kızların Moab’lı iken,⁶⁷⁵ Ruhban metne göre ise, bu Midyani’dir.⁶⁷⁶

2.12.5. Yeni Nüfus Sayımı

İsrailoğulları’nın ikinci defa nüfus sayımı yapılır. İlk nüfus sayımında yazılanların hepsi, Kalep ve Nun Oğlu Yeşu hariç çölde ölmüşlerdir.⁶⁷⁷ Daha sonra, İsrailoğulları’nın şecereler ile ilgili bilgiler verilir. Ancak daha önceki bilgilere göre farklılık vardır.⁶⁷⁸ Bu ikinci sayımda toplam nüfus 601.730’dur. Sayılan İsraililer’in toplamı 601 730 erkekti.⁶⁷⁹ İlk sayımdaki nüfus sayısı “Sayılanların toplamı 603.550 kişiydi.”⁶⁸⁰ Bünyamin kolu, ilk sayıma göre çok kalabalık, Simeon ve Efraim boyu ise daha azdır. Bu bölümde Levililerin de sayımı yapılır. Ülkenin taksimatıyla ilgili prensipleri anlatılır. “Rab Musa’ya şöyle dedi: Adlarının sayısına göre ülke bunlara pay olarak bölüştürülecek. Sayıca çok olana büyük, sayıca az olana küçük pay vereceksin. Her oymağa kişi sayısına göre pay verilecek. Ancak ülke kura ile dağıtılacak. Herkesin payı, ata oymağının adına göre olacak. Küçük, büyük her oymağın payı kurayla dağıtılacak.”⁶⁸¹

2.12.6. Musa’nın Halefi Olarak Yeşu’nun Seçilmesi

Musa, kendisinden sonra İsrailoğullarını Arz-ı Mevud’da götürecektir olan lideri Tanrı’nın emriyle seçer. Rab Musa’ya, “Havarim dağlık bölgesine çık, İsraililer’e vereceğim ülkeye bak dedi. Ülkeyi gördükten sonra, ağabeyin Harun gibi sen de ölüp atalarına kavuşacaksın. Çünkü ikiniz de Zin Çölü’nde buyruğuma karşı çıktınız. Topluluk sularda bana başkaldırdığında, onların önünde kutsallığımı önemsemediniz. Bunlar Zin Çölü’ndeki Kadeş’te Meriva sularıdır. Musa, bütün insan ruhlarının Tanrısı

⁶⁷⁴ Tesniye, 26:1-18

⁶⁷⁵ Sayılar, 25:1-5

⁶⁷⁶ Sayılar, 25:6-18

⁶⁷⁷ Sayılar, 26:65

⁶⁷⁸ Sayılar, 26:64

⁶⁷⁹ Tesniye, 26:51

⁶⁸⁰ Tesniye, 1:46

⁶⁸¹ Tesniye, 26:52-56

Rab bu topluluğa bir önder atasın diye karşılık verdi, O kişi topluluğun önünde yürüsün ve topluluğu yönetsin. Öyle ki, Rab'bin topluluğu çobansız koyunlar gibi kalmasın. Bunun üzerine Rab, kendisinde Rab'bin Ruhu bulunan Nun oğlu Yeşu'yu yanına al, üzerine elini koy dedi, O'nu Kâhin Elazar'la bütün topluluğun önüne çıkar ve hepsinin önünde görevlendir. Bütün İsrail topluluğu sözünü dinlesin diye ona yetkinden ver. Kâhin Elazar'ın önüne çıkacak; kâhin, Yeşu için Urim aracılığıyla Rab'be danışacak. Bu yöntemle Elazar Yeşu'yu ve bütün halkı yönlendirecek. Musa Rab'bin kendisine buyurduğu gibi yaptı. Yeşu'yu Kâhin Elazar'ın ve bütün topluluğun önüne götürdü. Rab'bin buyruğu uyarınca ellerini üzerine koyarak onu görevlendirdi.”⁶⁸² Lider seçilen Yeşu ile Musa'nın liderliği karşılaştırıldığında Musa'nın sabırlı ve merhametli bir siyaset adamı olduğu bundan dolayı onun zamanında kan dökülmemiştir. Yeşu ise, liderliğini ne kadar çok öldürürsen o kadar çok yaşarsın kanununa göre belirlemiştir. Bundan dolayı Yeşu'nun Arz-ı Mevud'u istila etmiş ve çok sayıda insanın ölmesine de sebep olduğu rivayet edilmektedir.⁶⁸³

2.12.7. Kadının Adağının Velisi Tarafından İptal Edilmesi

Bir kadın veya genç kızın adağının velisi tarafından iptal edilebileceği, bu hususta sorumluluğun adağı yerine getirmeyen kadın ve kıza ait olmayıp, adağı iptal ettiren baba ve kocaya ait olacağı bildirilmektedir. “Eğer bir adam Rab'be adak adar ya da ant içerek kendini yükümlülük altına sokarsa, verdiği sözü bozmayacak, ağzından her çıkanı yerine getirecek. Genç bir kadın babasının evindeyken Rab'be adak adar ya da kendini yükümlülük altına sokarsa, babası da onun Rab'be adadığı adağı ve kendini yükümlülük altına soktuğunu duyar, ona karşı çıkmazsa, kadının adadığı adaklar ve kendini altına soktuğu yükümlülük geçerli sayılacak. Ama babası bunları duyduğu gün engel olursa, kadının adadığı adaklar ve kendini altına soktuğu yükümlülük geçerli sayılmayacak; Rab onu bağışlayacak, çünkü babası ona engel olmuştur. Eğer kadın adak adadıktan ya da düşünmeden kendini yükümlülük altına soktukten sonra evlenirse, kocası da bunu duyar ve aynı gün ona karşı çıkmazsa, adadığı adaklar ve kendini altına soktuğu yükümlülük geçerli sayılacak. Ama kocası bunu duyduğu gün engel olur, kadının adadığı adağı ya da düşünmeden kendini altına soktuğu yükümlülüğü geçerli saymazsa, Rab kadını bağışlayacaktır. Dul ya da boşanmış bir kadının adadığı adak,

⁶⁸² Tesniye, 27:12-23

⁶⁸³ Harman, *Mukayeseli Dinler Açısından Yahudilik*, s.52

kendini yükümlülük altına soktuğu her şey geçerli sayılacak. Eğer bir kadın evliyken bir adak adar ya da ant içerek kendini yükümlülük altına sokarsa, kocası da bunu duyar, karşı çıkmaz, ona engel olmazsa, kadının adadığı bütün adaklar ya da kendini altına soktuğu her yükümlülük geçerli sayılacak. Ama kocası bunları duyduğu gün engel olursa, kadının adadığı bütün adaklar ve kendini altına soktuğu yükümlülük geçerli sayılmayacak. Kocası geçersiz kılmıştır, Rab kadını bağışlayacak. Kocası, kadının kendi isteklerini denetlemesi için adadığı adağı ya da ant içerek kendini altına soktuğu yükümlülüğü onaylayabilir ya da geçersiz kılabilir. Eğer kocası bir gün içinde bu konuda ona karşı çıkmazsa, bütün adaklarını ya da yükümlülüklerini onaylamış olur. Onları duyduğu gün kadına karşı çıkmamakla onaylamış sayılır. Eğer onları duyduktan bir süre sonra engel olursa, kadının suçundan kocası sorumlu olacaktır. Erkekle karısı, babayla evinde yaşayan genç kızı arasındaki ilişki konusunda Rab'bin Musa'ya buyurduğu kurallar bunlardır.⁶⁸⁴

Otuz birinci babta Midyanilerden öç alınması ve ganimetin taksimi nakledilmektedir.⁶⁸⁵ Otuz ikinci bâb Şeria ırmağının doğusundaki bölgenin taksimatıyla ilgilidir.⁶⁸⁶ Otuz üçüncü bâb, Mısır'dan çıkıştan itibaren İsrail'in takip ettiği safhalar anlatılmaktadır. Bunlar Ruhban metnine aittir. Daha önce Çıkış ve Sayılar kitabında verilen bilgileri özetlemektedir. Fakat, önceki bilgilere göre eksikler ve çok sayıda da ilaveler mevcuttur.⁶⁸⁷

2.12.8. Arz-ı Mevud'un Sınırları

Arz-ı Mev'ud'un taksimatıyla ilgili yeni prensipler şu şekilde anlatılmaktadır. “Rab Musa'ya şöyle dedi: “İsraililer'e de ki, mülk olarak size düşecek Kenan ülkesine girince, sınırlarınız şöyle olacak: Güney sınırınız Zin Çölü'nden Edom sınırı boyunca uzanacak. Doğuda, güney sınırınız Lut Gölü'nün ucundan başlayacak, Akrep Geçidi'nin güneyinden Zin'e geçip Kadeş-Barnea'nın güneyine dek uzanacak. Oradan Hasar-Addar'a ve Asmon'a, oradan da Mısır Vadisi'ne uzanarak Akdeniz'de son bulacak. Batı sınırınız Akdeniz ve kıyısı olacak. Batıda sınırınız bu olacak. Kuzey sınırınız Akdeniz'den Hor Dağı'na dek uzanacak. Hor Dağı'ndan Levo-Hamat'a, oradan Sedat'a, Zifron'a doğru uzanarak Hasar-Enan'da son bulacak. Kuzeyde sınırınız bu olacak.

⁶⁸⁴ Tesniye, 30:1-16

⁶⁸⁵ Sayılar, 30:1-54

⁶⁸⁶ Sayılar, 32:1-42

⁶⁸⁷ Sayılar, 33:1-56

Doğu sınırınız Hasar-Enan'dan Şefam'a dek uzanacak. Sınırınız Şefam'dan Ayin'in doğusundaki Rivla'ya dek inecek. Oradan Kinneret Gölü'nün doğu kıyısındaki yamaçlara dek uzanacak. Oradan Şeria Irmağı boyunca uzanacak ve Lut Gölü'nde son bulacak. Her yandan ülkenizin sınırları bu olacaktır. Musa İsraililer'e, Miras olarak kurayla paylaşacağınız ülke budur dedi, Rab'bin buyruğu uyarınca ülke dokuz oymakla bir yarım oymak arasında paylaşılacak.”⁶⁸⁸

2.12.9. Katiller İçin Sığınılacak Şehirler

Yeşu istila ettiği toprakları İsrailoğulları arasında taksim ederken Ürdün'ün sağ ve sol kenarındaki altı şehri hataen suç işleyenlerin sürüldüğü sürgün yeri olarak belirlemiştir. Sayılar kitabının en önemli özeliği İsrailoğulları'nın savaşa ilgili hükümlerini düzenlemesidir. Bu düzenlemelerden biride kutsal şehirler belirlenmesi ve bu şehirlerde uygulanması gereken adalet hükümleri anlatılmaktadır. “İsraililer'e de ki, Şeria Irmağı'ndan geçip Kenan ülkesine girince, sığınak kentler olarak bazı kentler seçin. Öyle ki, istemeyerek birini öldüren kişi oraya kaçabilsin; öç alacak kişiden kaçıp sığınacak bir yeriniz olsun. Böylece adam öldüren kişi topluluğun önünde yargılanmadan öldürülmesin. Vereceğiniz bu altı kent sizin için sığınak kentler olacak. Sığınak kentlerin üçünü Şeria Irmağı'nın doğusundan, üçünü de Kenan ülkesinden seçeceksiniz. Bu altı kent İsraililer ve aralarında yaşayan yabancılarla yerli olmayan konuklar için sığınak kentler olacak. Öyle ki, istemeyerek birini öldüren kişi oraya kaçabilsin. Eğer biri demir bir aletle başka birine vurur, o kişi de ölürse, adam katildir ve kesinlikle öldürülecektir. Birinin elinde adam öldürebilecek bir taş varsa, bu taşla başka birine vurursa, o kişi de ölürse, adam katildir ve kesinlikle öldürülecektir. Ya da elinde adam öldürebilecek tahtadan bir alet varsa, bununla birine vurursa, o kişi de ölürse, adam katildir ve kesinlikle öldürülecektir. Ölenin öcünü alacak kişi, katili öldürecektir; onunla karşılaşınca onu öldürecektir. Eğer biri başka birine beslediği kinden ötürü onu iter ya da bile bile ona bir nesne fırlatırsa, o kişi de ölürse, ya da beslediği kinden ötürü onu yumruklar, o kişi de ölürse, vuran kişi kesinlikle öldürülecektir; katildir. Ölenin öcünü alacak kişi katille karşılaşınca onu öldürecektir. Eğer biri bir başkasına kin beslemediği halde ansızın onu iter ya da istemeyerek ona bir nesne fırlatırsa, ya da onu görmeden üzerine öldürebilecek bir taş düşürürse, o kişi de ölürse, öldüren ölene kin beslemediğinden ve ona zarar vermek istemediğinden,

⁶⁸⁸ Tesniye, 34:1-13

topluluk adam öldürenle kan öcünü alacak kişi arasında şu kurallar uyarınca karar verecek: Topluluk adam öldüreni kan öcü alacak kişinin elinden korumalı ve kaçmış olduğu sığınak kente geri göndermeli. Kişi kutsal yağla meshedilmiş başkâhinin ölümüne dek orada kalmalıdır. ama adam öldüren kaçmış olduğu sığınak kentin sınırını geçer, kan öcü alacak kişi de onu sığınak kentin sınırı dışında görür kan öcü alacak kişi öldüreni öldürürse suçlu sayılmayacaktır. Çünkü adam öldüren, başkâhinin ölümüne dek sığınak kentte kalmalı. Ancak onun ölümünden sonra kendi toprağına dönebilir. Bunlar kuşaklar boyunca yaşadığınız her yerde sizin için kesin kural olacaktır. Adam öldüren, tanıkların tanıklığıyla öldürülecek, bir tek kişinin tanıklığıyla öldürülmeyecektir. Ölümü hak etmiş katilin canı için bedel almayacaksınız; o kesinlikle öldürülecektir. Sığınak kente kaçmış olan birinin başkâhinin ölümünden önce toprağına dönüp yaşaması için bedel almayacaksınız. İçinde yaşadığınız ülkeyi kirletmeyeceksiniz. Kan dökmek ülkeyi kirletir. İçinde kan dökülen ülke ancak kan dökenin kanıyla bağışlanır. İçinde oturduğunuz, benim de içinde yaşadığım ülkeyi kirletmeyeceksiniz; çünkü ben İsraililer'in arasında yaşayan Rab'bim."⁶⁸⁹

2.12.10. Varislerin Evliliğiyle İlgili Hükümler

Ölen bir kimsenin oğlu yoksa, bıraktıkları kızına kalırdı. Kızı olmayan bir kimsenin mirası kardeşlerine, kardeşleri yoksa babasının kardeşlerine, babasının kardeşleri yoksa soyundan kendisine en yakın olana verilirdi.⁶⁹⁰ İsrailoğullarında, ilk dönemlerde kız çocuklarına miras vermeme uygulaması Selofhat adlı bir Yahudinin kızları olan Mahla, Nao, Hogla, Milka, Tirtsa'nın babalarının mirassından pay almak için direnmeleri sonucu Musa zamanında değişmiştir. Bu olaydan sonra miras hakkı kız çocuğuna geçebileceği bildirilmiştir. "Yusuf oğlu Manaşşe'nin boylarından Manaşşe oğlu Makir oğlu Gilat oğlu Hefer oğlu Selofhat'ın Mahla, Noa, Hogla, Milka, Tirtsa adındaki kızları, Buluşma Çadırı'nın girişinde Musa'nın, Kâhin Elazar'ın, önderlerin ve bütün topluluğun önüne gelip şöyle dediler: Babamız çölde öldü. Rab'be başkaldıran Korah'ın yandaşları arasında değildi. İşlemiş olduğu günahıtan ötürü öldü. Oğulları olmadı. Erkek çocuğu olmadı diye babamızın adı kendi boyu arasından neden yok olsun? Babamızın kardeşleri arasında bize de mülk verin. Musa onların davasını Rab'be götürdü. Rab Musa'ya şöyle dedi: Selofhat'ın kızları doğru söylüyor. Onlara amcalarıyla birlikte

⁶⁸⁹ Tesniye, 35: 9-34

⁶⁹⁰ Dinler Tarihi Ansiklopedisi, s.389

miras olarak mülk verecek, babalarının mirasını onlara aktaracaksın. İsraililer'e de ki, bir adam erkek çocuğu olmadan ölürse, mirasını kızına vereceksiniz. Kızı yoksa mirasını kardeşlerine, kardeşleri yoksa amcalarına vereceksiniz. Amcaları da yoksa, mirasını bağlı olduğu boyda kendisine en yakın akrabasına vereceksiniz. Yakını mirası mülk edinsin. Musa'ya verdiğim buyruk uyarınca, İsraililer için kesin bir kural olacak bu.”⁶⁹¹

Bu miras uygulamasından sonra mirasın başka boylara geçmemesi için Selofhat'ın kızları kendi boylarından olan erkeklerle evlendirilmek zorunda bırakılmışlardır. Selofhat'ın kızları da başka boydaki erkeklere verilmemiş amca oğullarıyla evlendirilmişlerdir. “Rab Selofhat'ın kızları için şöyle diyor: Selofhat'ın kızları babalarının bağlı olduğu oymak ve boydan herhangi bir erkekle evlenmekte özgürdürler. İsrail'de miras bir oymaktan öbür oymağa geçmeyecek. Her İsraili atalarının bağlı olduğu oymağın mirasına bağlı kalacak. Herhangi bir İsrail oymağında miras alan kız, babasının bağlı olduğu oymak ve boydan biriyle evlenmelidir. Öyle ki, her İsraili atalarının mirasını sahiplenebilsin. Miras bir oymaktan öbür oymağa geçmeyecek. Her İsrail oymağı aldığı mirasa bağlı kalacak. Selofhat'ın kızları Mahla, Tırsa, Hogla, Milka, Noa, Rab'bin Musa'ya verdiği buyruk uyarınca davranarak amcalarının oğullarıyla evlendiler. Böylece Yusuf oğlu Manaşşe boylarından erkeklerle evlendiler, dolayısıyla mirasları da babalarının bağlı olduğu boy ve oymakta kaldı.”⁶⁹²

2.13. Tesniye Kitabı Hakkında Genel Bilgi

Tesniye kitabı, ismini on sekizinci babın on yedinci ayetindeki “Mişne Torah” kelimesinden almaktadır. Lugat anlamı itibarıyla, “Tevrat'ın Tekrarı” demektir. Tevrat'ın Yunanca'ya tercümesinde bu kitaba, “Mişne Torah” isminin karşılığı olarak, “Deutoromion” adı verilmiştir. “Deutoromion” kelimesi, “İkinci şeriat” demektir. Yetmişler tercümesinin mütercimleri “Şeriatın bir nüshası” anlamına gelen bu kelimeyi ikinci şeriat olarak tercüme etmişlerdir.⁶⁹³ Arapça da ise “Tesniyet'üş-Şeria” olarak isimlendirilmektedir.⁶⁹⁴

⁶⁹¹ Bkz. Sayılar, 27:1-8; 36:1-5

⁶⁹² Sayılar, 36:6-12

⁶⁹³ Bkz. Adam, Yahudi Kaynaklarına Göre Tevrat, s.28; Harman, Yahudi Kutsal Kitapları, s.83

⁶⁹⁴ Çelebi, Mukkayeseli Dinler Açısından..., s.243

Tesniye kitabını üç bölüme ayırabiliriz. Birinci bölüm, Musa'nın kavmine hitabıyla başlar.⁶⁹⁵ İkinci bölüm, kanunlar ve ibadetlerle ilgili hususlar anlatılır.⁶⁹⁶ Üçüncü bölümde ise, Musa'nın son nasihatleri ve vefatıyla ilgili rivayetler yer almaktadır.⁶⁹⁷ Tesniye kitabı, üslup bakımından ilk dört kitaptan farklıdır. İlk dört kitapta hitap doğrudan Allah'a ait olduğu halde, Tesniye'de Musa'ya aittir. Tesniye kitabı, Musa'nın kendi tecrübesinin bir ürünü gibi kaleme alınmıştır.⁶⁹⁸ Ayrıca Tesniye kitabında ilk defa halkla kahinler, devletle din adamları arasındaki ayrılıklardan söz edilmektedir.⁶⁹⁹ Musa, bu kitabında Mısır'dan nasıl çıktıklarını, ne gibi zorluklarla karşılaştıklarını, hangi yerlerden geçtiklerini, nerelerde konakladıklarını anlatıp önceki olayların bir özetini yapmaktadır. Bu kitapta On Emir tekrarlanıyor, helal ve haram yiyeceklerden, İsrailoğulları'nın hukuk ve mülkiyet nizamı tekrarlanmaktadır. Yahudiler bu devirde Tanrı'ya tapmakla birlikte, halk arasında yaygın olan ve yöresel tapınaklarda sürdürülen, putperestliğe bulaşmış ayinlere de katılırlardı. Bu nedenle Tesniye Kitab'ı, halkı her türlü putperestliğe karşı şiddetle uyarır ve arınmış bir şekilde Tanrı hizmetine geri çağırır ve İsrailoğulları'nın uygulaması gereken kanunları tekrar bildirilir. Aynı zamanda, İsrailoğullarına tavsiyelerde bulunmaktadır. Ayrıca, Musa'dan sonra Yeşu b. Nun'un seçiminden, nübüvvet ve kahinlerden bahseder. Son olarak da Musa'nın ölümü ve Moab Dağına gömülmesi hadisesiyle sona erer. Araştırmacılara göre bu kitap M.Ö.7. yüzyılda, Kral Hoşea ve peygamber Yeremya devrinde, Yahudiler arasında başlayan reform hareketi sonucu meydana getirilmiştir.⁷⁰⁰

2.14. Tesniye Kitabı'nın İlk Mesajları

2.14.1. Musa'nın Kavmine İlk Hitabı

Tesniye kitabı, Musa'nın kavmine hitabından önce, coğrafi yer isimleri zikreder. “Şeria ırmağının doğu yakasındaki çölde, Suf'un karşındaki Arava'da, Paran ile Tofel, Lavan, Haserot, Di-Zahav arasındaki Musa'nın İsraililere şunları anlattı.”⁷⁰¹ Tesniye

⁶⁹⁵ Tesniye, 1:6-4:44; 4:45-11:32

⁶⁹⁶ Tesniye, 12-26-27-28

⁶⁹⁷ Tesniye, 31-34

⁶⁹⁸ Adam, *Yahudi Kaynaklarına Göre Tevrat*, s.28

⁶⁹⁹ Örs, *Musa ve Yahudilik*, s.32

⁷⁰⁰ Bkz. Adam, *Yahudi Kaynaklarına Göre Yahudilik*, s.28-29; Michel, *Hristiyan Tanrı Bilimine Giriş*, s. 23-24; Çelebi, *Mukkayeseli Dinler Açısından Yahudilik*, s.243

⁷⁰¹ Tesniye, 1:1-2

kitabının diğer bölümlerinde bu isimlere rastlanmamasından dolayı bunların ilk metne sonradan ilave edilmiş olabileceği ifade edilmektedir.⁷⁰²

Musa, Tesniye kitabındaki ilk konuşmasına, Horeb dağındaki son talimatlarla başlar. “Tanrımız Rab Horev’de bize, bu dağda yeterince kaldınız dedi, hadi kalkın, Arava’da, dağlık bölgede, Şefela’da, Negev’de ve Akdeniz kıyısında yaşayan bütün komşu halklara, Amorlular’ın dağlık bölgesine, büyük Fırat ırmağına kadar uzanan Kenanlılar ülkesine ve Lübnan’a gidin. Bu toprakları size verdim. Gidin, atalarınıza, İbrahim’e İshak’a ve Yakup ve soylarına ant içerek söz verdiğim toprakları mülk edinin.”⁷⁰³ Musa, konuşmasını Sina Yarımadasındaki konaklamaları ve buradan ayrılışlarını ve Mısır’dan çıkan İsrailoğulları çölde zaman zaman Tanrı’ya isyan ettiklerini ve bunun sonucu olarak da vaat edilen topraklardan alıkonulduklarını halkına anlatır. Burada açık ve net bir şekilde, Tanrı’nın iyiliğine ulaşmanın Yasa’ya itaat ve Tanrı’ya yürekten bağlanmakla sağlanabileceği vurgulanmaktadır.⁷⁰⁴

2.14.2. İsrailoğulları’nın Hareket Düzeni, Kabile Şeflerinin Seçimi

Musa İsrail halkının nüfusunun artmasından dolayı bazı düzenlemeler yapma gereği duymuştur. Mısır’dan çıkışta çölde göçebe olarak yaşayan İsrailoğulları’nın yerleşik hayata geçmeleri için ilk düzenlemeler yapılmıştır. Tesniye kitabına göre bu düzenlemeler öncelikle siyasi, askeri ve adalet konusunda yapılmıştır. “O sırada size, tek başıma yükünüzü taşıyamam dedim. Tanrı’nın Rab sizi çoğalttı. Bugün göklerdeki yıldızlar kadar çoğaldınız. Atalarınızın Tanrısı sizi bin kat daha çoğaltsın ve söz verdiği gibi kutsasın! Sorunlarınıza, yükünüze davalarınıza ben tek başıma nasıl katlanabilirim? Kendinize her oymaktan bilge, anlayışlı, deneyimli adamlar seçin. Onları size önder atayacağım. Siz de bunun iyi olduğunu onayladınız. Böylece oymaklarınızın bilge ve deneyimli kişiler olan ileri gelenleri size önder atadım. Onlara biner, yüzer, onar, kişilik toplulukların sorumluluğunu verdim. Oymaklarınız içinde yöneticiler görevlendirdim. Ayrıca yargıçlarınıza kardeşleriniz arasındaki sorunları dinleyin dedim. Bir adamla İsraili kardeşi ya da bir yabancı arasındaki davalarda adaletle karara verin. Yargılarken kimseyi kayırmayın; küçüğe de büyüğe de aynı gözle bakın hiç kimseden korkmayın.

⁷⁰² Harman, *Yahudi Kutsal Kitapları*, s.84

⁷⁰³ Tesniye, 1:6-8

⁷⁰⁴ Schultz, *Kutsal Kitap Araştırması Eski Antlaşmaya Giriş*, s.50

Yargı Tanrı'ya özgüdür. Çözemeyeceğiniz bir sorun olursa bana getirin, ben gerekeni yaparım. O sırada yapmanız gereken her şeyi size buyurmuştum.”⁷⁰⁵

2.14.3. Arz-ı Mevud İle İlgili Hükümler

İsrailoğulları, Tanrı'nın vaat ettiği topraklara giderken karşılaştıkları güçlükler karşısında Musa'ya isyan ettiler. “Sonra Tanrımız Rab'bin bize buyurduğu gibi Horev'den ayrıldık, Amorlular'ın dağlık bölgesine giden yoldan geçerek gördüğünüz o geniş ve korkunç çölü aşp Kadeş-Barnea'ya vardık. Size, Tanrımız Rab'bin bize vereceği Amorlular'ın dağlık bölgesine vardınız dedim, işte, Tanrınız Rab size ülkeyi verdi. Haydi, atalarınızın Tanrısı Rab'bin size söylediği gibi, gidip orayı mülk edinin. Korkmayın, yılmayın. O zaman hepiniz bana gelip, ülkeyi araştırmak için önümüzden adamlar gönderelim dediniz, hangi yoldan gideceğiz, hangi kentlere uğrayacağız? Bilgi versinler. Bu düşünceyi benimsedim. Her oymaktan birer kişi olmak üzere aranızdan on iki kişi seçtim. Bunlar dağlık bölgeye çıkarak Eşkol Vadisi'ne varıp ülkeyi araştırdılar. Dönüşte orada yetişen meyvelerden getirdiler ve Tanrımız Rab'bin bize vereceği ülke verimlidir diye haber verdiler. Ne var ki, siz oraya gitmek istemediniz. Tanrınız Rab'bin buyruğuna karşı geldiniz. Çadırlarınızda söylenerek, Rab bizden nefret ediyor dediniz, Bizi Amorlular'ın eline verip yok etmek için Mısır'dan çıkardı. Oraya niye gidelim? Kardeşlerimiz yöre halkının bizden daha güçlü, daha uzun boylu olduğunu söyleyerek cesaretimizi kırdılar. Kentler büyükmüş, göğe dek yükselen surlarla çevriliymiş. Orada Anaklılar'ı da görmüşler. Oysa ben size, Onlardan korkmayın, yılmayın dedim, Önünüzden giden Tanrınız Rab sizin için savaşacak. Gözünüzün önünde Mısır'da ve çölde sizler için yaptıklarının aynısını yapacak. Tanrınız Rab'bin buraya varıncaya dek, çocuğunu taşıyan bir adam gibi sizi nasıl yol boyunca taşıdığını gördünüz. Bütün bunlara karşın Tanrınız Rab'be güvenmediniz. O Rab ki, çadırlarınızı kurmanız için size yer aramak, gideceğiniz yolu göstermek için geceleyin ateşte, gündüzün bulutta önünüz sıra gitti. Rab yakınmalarınızı duyunca öfkeleni ve şöyle ant içti: Atalarınıza ant içerek söz verdiğim o verimli ülkeyi, bu kötü kuşaktan Yefunne oğlu Kalev dışında hiç kimse görmeyecek. Yalnız o görecektir, ayak bastığı toprakları ona ve soyuna vereceğim. Çünkü O bütün yüreğiyle Rab'in yolunda yürüdü.”⁷⁰⁶ Burada, İsrailoğulları o gün hayatta olanlarından sadece Yefunne oğlu Kalev ile Yeşu b. Nun'nun oraya gireceği

⁷⁰⁵ Tesniye, 1:9-18

⁷⁰⁶ Tesniye, 1:1-36

belirtiliyor.⁷⁰⁷ Sayılar kitabında⁷⁰⁸ ise, sadece Kalebin, yine Sayılar kitabının⁷⁰⁹ bir başka ayetinde Kaleb ile Yeşu'un gireceği belirtilmektedir. Tanrı Vaat edilen topraklara girmeyi istemeyen bu nesli tamamen çölde öldürür. İsrailoğulları'nın ikinci neslinin vaat edilen topraklara gireceğini bildirir. "Sizin yüzünüzden Rab bana da öfkelenerek, Sen de o ülkeye girmeyeceksin dedi, ama yardımcın Nun oğlu Yeşu oraya girecek. Onu yüreklendir. İsraililer'in ülkeyi mülk edinmesini o sağlayacak. Tutsak olacak dediğiniz küçükleriniz, bugün iyiyle kötüyü ayırt edemeyen çocuklarınız oraya girecekler. Ülkeyi onlara vereceğim, orayı onlar mülk edinecekler. Ama siz geri dönün, Kızıldeniz yolundan çöle gidin."⁷¹⁰

Gilead Vadisinin Taksimi: İsrailoğulları Sihon ve Og krallıklarını istila ettikten sonra ele geçirdikleri toprakları kabileler arasında paylaşmışlardır. "O sırada ele geçirdiğimiz topraklardan Arnon Vadisi yakınındaki Aroer Kenti'nin kuzeyini, Gilat dağlık bölgesinin yarısıyla oradaki kentleri Ruben ve Gad oymaklarına verdim. Gilat'ın geri kalan bölümünü ve Og'un ülkesi Başan'ı Manaşşe oymağının yarısına verdim. Başan'daki Argov bölgesi Refailar ülkesi diye bilinirdi. Manaşşe soyundan Yair, Geşur ile Maaka sınırına dek uzanan bütün Argov bölgesini aldı. Başan denilen bölgeye kendi adını verdi. Orası bugün de Havvot-Yair diye anılıyor. Makir'e Gilat'ı verdim. Gilat'la Arnon Vadisi arasında kalan toprakları Ruben ve Gad oymaklarına verdim. Vadinin ortası onların sınırydı; Ammonlular'la sınırları ise Yabbuk Irmağı'ydı. Arava'da da sınır Şeria Irmağı'ydı; Kinneret'ten Arava Lut Gölü'ne, doğuda Pisga yamaçlarının aşağısına kadar uzanıyordu. O zaman size şöyle buyruk verdim: Tanrınız Rab mülk edinmek için bu ülkeyi size verdi. Bütün savaşçılarınız silahlı olarak İsraili kardeşlerinizin önü sıra gitsin. Ancak Rab sizi rahata erdirdiği gibi onları da rahata erdirene ve onlar Tanrınız Rab'bin Şeria Irmağı'nın karşı yakasında kendilerine vereceği toprakları ele geçirene kadar, kadınlarınız, çocuklarınız ve hayvanlarınız biliyorum, -birçok hayvanınız var- size verdiğim kentlerde kalsın. Ondan sonra, her biriniz size verdiğim toprağa dönebilir."⁷¹¹

Hiz. Musa'nın Arz-ı Mevud'a Girme Arzusu: Musa'nın, Arz-ı Mevud'a girme arzusu ve bunun reddi, verilen emirlere itaatin zaruri olduğu, aksi taktirde, Arz-ı Mev'ud'da kalmayacakları nakledilir. "O zaman Yeşu'ya, Tanrın Rab'bin bu iki krala

⁷⁰⁷ Tesniye, 1:36-38

⁷⁰⁸ Sayılar, 14:24,30

⁷⁰⁹ Sayılar, 14:30

⁷¹⁰ Tesniye, 1:37-40

⁷¹¹ Tesniye, 3:12-20

neler yaptığını gözlerinle gördün dedim, Rab gideceğin bütün ülkelerle aynısını yapacak. Onlardan korkmayın! Tanrınız Rab sizin için savaşacak. Sonra Rab'be yalvardım: Ey Egemen Rab, büyüklüğünü ve güçlü elini bana göstermeye başladın. Gökte ve yerde senin yaptığın yüce işleri yapabilecek başka bir Tanrı yok! İzin ver de Şeria Irmağı'ndan geçip karşı yakadaki o verimli ülkeyi, o güzel dağlık bölgeyi ve Lübnan'ı göreyim. Ama Rab sizin yüzünüzden bana öfkeleni, yalvarışına kulak asmadı. Bana, yeter artık! dedi, bir daha bu konudan söz etme bana. Pisga Dağı'na çık. Batıya, kuzeye, güneye, doğuya bak. Gözlerinle gör. Çünkü Şeria Irmağı'ndan geçmeyeceksin. Yeşu'ya görev ver. Onu güçlendir ve yüreklendir. Çünkü bu halk Şeria Irmağı'ndan onun önderliğinde geçecek. Göreceğin toprakları halka o miras olarak verecek. Böylece Beytpeor'un karşısındaki vadide kaldık.”⁷¹²

2.14.4. İsrailoğulları'nın Putperestlikten Sakınmalarına Dair Hükümler

İsrailoğulları Mısır'dan çıktıktan sonra bir çok inançla karşılaşmışlardı. Bu inançlardan biri putperestlik inancıdır. Tanrı, İsrailoğulları'nın bu inançtan sakınmaları için uyarır. “Rab Horev'de ateşin içinden size seslendiği gün hiçbir suret görmediniz. Bu nedenle kendinize çok dikkat edin. Öyle ki, kendiniz için erkek ya da kadın, yerde yaşayan hayvan ya da gökte uçan kuş, küçük kara hayvanı ya da aşağıda suda yaşayan balık suretinde, heykel biçiminde put yaparak yoldan sapmayasınız. Gözlerinizi göklere kaldırıp güneşi, ayı, yıldızları gök cisimlerini görünce sakın aldanmayın; eğilip onlara tapmayın. Tanrınız Rab bunları göğün altındaki halklara pay olarak vermiştir. Size gelince, Rab, bugün olduğu gibi kendi halkı olmanız için, sizi alıp demir eritme ocağından, Mısır'dan çıkardı. Rab sizin yüzünüzden bana öfkeleni. Şeria Irmağı'nın karşı yakasına geçmemem ve Tanrınız Rab'bin size mülk olarak vereceği o verimli ülkeye girmemem için ant içti. Ben bu toprakta öleceğim. Şeria Irmağı'ndan geçmeyeceğim. Ama siz karşıya geçecek ve o verimli ülkeyi mülk edineceksiniz. Tanrı'nız Rab'bin sizinle yaptığı antlaşmayı unutmamaya, kendinize Tanrınız Rab'bin yasakladığı herhangi bir şeyin suretinde put yapmamaya dikkat edin. Çünkü Tanrınız Rab yakıp yok eden bir ateştir; kıskanç bir Tanrı'dır. Ülkede uzun zaman oturduktan, çocuk ve torun sahibi olduktan sonra yoldan sapar, kendinize herhangi bir şeyin suretinde put yapar, Tanrınız Rab'bin gözünde kötü olanı yaparak onu öfkeliendirirseniz,

⁷¹² Tesniye, 3:21-29

bugün size karşı yeri göğü tanık gösteririm ki, mülk edinmek için Şeria İrmağı'ndan geçip gideceğiniz ülkede kesinlikle ve çabucak öleceksiniz. Orada uzun süre yaşamayacak, büsbütün yok olacaksınız. Rab sizi başka halkların arasına dağıtacak. Rab'bin sizi süreceği ulusların arasında sayıca az olacaksınız. Orada görmeyen, duymayan, yemeyen, koku almayan, insan eliyle yapılmış, ağaçtan, taştan tanrılara tapacaksınız. Ama Tanrınız Rab'bi arayacaksınız. Bütün yüreğinizle, bütün canınızla ararsanız, O'nu bulacaksınız. Sıkıntıya düştüğünüzde ve bütün bu olaylar başınıza geldiğinde, sonunda Tanrınız Rab'be dönecek, O'nun sözüne kulak vereceksiniz. Çünkü Tanrınız Rab acıyan bir Tanrı'dır. Sizi bırakmaz, yok etmez ve atalarınıza ant içerek yaptığı antlaşmayı unutmaz. Siz doğmadan önceki geçmiş günleri, Tanrı'nın yeryüzünde insanı yarattığı günden bu yana geçen zamanı soruşturun. Göklerin bir ucundan öbür ucuna sorun. Bu kadar önemli bir olay hiç oldu mu, ya da buna benzer bir olay duyuldu mu?"⁷¹³

Tanrı, İsrailoğullarından putperestliğe meyletmemelerini istemektedir. "Aranızdan bir peygamber ya da düş gören biri çıkarsa, bir belirtiyi ya da mucizevi bir olayı önceden bildirirse, bilmediğiniz başka ilahlara yönelip tapınalım derse, söz ettiği belirti, mucize gerçekleşse bile, o peygamberi ya da düş göreni dinlememelisiniz. Tanrınız Rab kendisini bütün yüreğinizle, bütün canınızla sevip sevmediğinizi anlamak için sizi sınamaktadır. Tanrınız Rab'bin ardınca yürüyün, O'ndan korkun. Buyruklarına uyun, O'nun sözüne kulak verin. O'na kulluk edin, O'na bağlı kalın. O peygamber ya da düş gören öldürülecek. O, sizi Mısır'dan çıkaran, köle olduğunuz ülkeden kurtaran Tanrınız Rab'be karşı gelmeye kışkırttı. Tanrınız Rab'bin yürümenizi buyurduğu yoldan sizi saptırmaya çalıştı. Aranızdaki kötülüğü ortadan kaldırmalısınız. Öz kardeşin, oğlun, kızın, sevdiğin karın ya da en yakın dostun seni gizlice ayartmaya çalışır, senin ve atalarının önceden bilmediğiniz, dünyanın bir ucundan öbür ucuna dek uzakta, yakında, çevrenizde yaşayan halkların ilahları için, haydi gidelim, bu ilahlara tapalım derse, ona uymayacak, onu dinlemeyeceksin. Ona acımayacak, sevecenlik göstermeyecek, onu korumayacaksın. Onu kesinlikle öldüreceksin. Onu önce sen, sonra bütün halk taş tutsun. Taşlayarak öldürün onu. Çünkü Mısır'dan, köle olduğunuz ülkeden sizi çıkaran Tanrınız Rab'den sizi saptırmaya çalıştı. Böylece bütün İsrail bunu duyup korkacak. Bir daha aranıza buna benzer kötü bir şey yapmayacaklar. Tanrınız Rab'bin yaşamanız için size vereceği kentlerin birinde, içinizden kötü kişiler çıktığını ve haydi,

⁷¹³ Tesniye, 4:15-31

bilmediğiniz başka ilahlara tapalım diyerek kentlerinde yaşayan halkı saptırdıklarını duyarsanız, araştırarak, inceleyecek, iyice soruşturacaksınız. Duyduklarınız gerçekse ve bu iğrenç olayın aranızda yapıldığı kanıtlanırsa, o kentte yaşayanları kesinlikle kılıçtan geçireceksiniz. Kenti yok edip orada yaşayan bütün halkı ve hayvanları kılıçtan geçireceksiniz. Yağmalanan malların tümünü toplayıp meydanın ortasına yığın. Kenti ve malları Tanrınız Rab'be tümüyle yakmalık sunu olarak yakın. Kent sonsuza dek yıkıntı halinde bırakılacak. Yeniden onarılmayacak. Yok edilecek mallardan hiçbir şey almayın. Böylece Rab'bin kızgın öfkesi yatışacak ve Rab atalarınıza içtiği ant uyarınca size acıyacak, sevecenlik gösterecek, sizi çoğaltacaktır. Çünkü Tanrınız Rab'bin sözünü dinleyeceksiniz. Böylece bugün size bildirdiğim buyruklara uyup O'nun gözünde doğru olanı yapmış olacaksınız.”⁷¹⁴

2.14.5. Musa'nın Kavmine İkinci Hitabı

Bu ikinci nutukta⁷¹⁵ Musa, “On Emri” tekrarlar. On emir iki bölüme ayırabiliriz. Birinci bölüm Tanrı'yla insan ilişkilerini düzenleyen emirlerdir.⁷¹⁶ İkinci bölüm ise insanların birbirleriyle olan ilişkilerini düzenler.⁷¹⁷ “Seni Mısır'dan, köle olduğun ülkeden çıkaran Tanrın Rab benim. Benden başka Tanrı'n olmayacak. Kendine yukarıda gökyüzünde, aşağıda yeryüzünde ya da yer altındaki sulara yaşayan herhangi bir canlıya benzer put yapmayacaksın. Putların önünde eğilmeyecek, onlara tapmayacaksın. Çünkü ben, Tanrın Rab, kıskanç bir Tanrı'yım. Benden nefret edenin babasının işlediği suçun hesabını çocuklarından, üçüncü, dördüncü kuşaklardan sorarım. Ama beni seven, buyruklarıma uyan binlerce kuşağa sevgi gösteririm. Tanrın Rab'bin adını boş yere ağzına almayacaksın. Çünkü Rab, adını boş yere ağzına alanları cezasız bırakmayacaktır. Tanrı'n Rab'bin buyruğu uyarınca Şabat Günü'nü tut ve kutsal say. Altı gün çalışacak, bütün işlerini yapacaksın. Ama yedinci gün bana, Tanrın Rab'be Şabat Günü olarak adanmıştır. O gün sen, oğlun, kızın, erkek ve kadın kölen, öküzün, eşeğin ya da herhangi bir hayvanın, aranızdaki yabancılar dahil, hiçbir iş yapmayacaksınız. Öyle ki, senin gibi erkek ve kadın kölelerin de dinlensinler. Mısır'a köle olduğunu ve Tanrın Rab'bin seni oradan güçlü ve kudretli eliyle çıkardığını

⁷¹⁴ Tesniye, 13:1-18

⁷¹⁵ Birinci nutukta Musa Mısır'dan çıkardığı İsrailoğulları Kutsal topraklar ulaşmanın planını belirler. Ayrıca bu nutkunda kutsal toprakların sınırlarını ve bu topraklara komşu olan milletlerden bahseder.

⁷¹⁶ Tesniye, 5:6-15

⁷¹⁷ Bkz. Tesniye, 5:16-21; Turgay Üçal-Derek Malcolm, *Hristiyan Ahlakı*, Ön Asya Yayıncılık, İstanbul, 2000, s.48-49

anımsayacaksın. Tanrın Rab bu yüzden Şabat Günü'nü tutmanı buyurdu. Tanrın Rab'bin buyruğu uyarınca annene babana saygı göster. Öyle ki, ömrün uzun olsun ve Tanrın Rab'bin sana vereceği ülkede üzerine iyilik gelsin. Adam öldürmeyeceksin. Zina etmeyeceksin. Çalmayacaksın. Komşuna karşı yalan yere tanıklık etmeyeceksin. Komşunun karısına kötü gözle bakmayacaksın. Komşunun evine, tarlasına, erkek ve kadın kölesine, öküzüne, eşeğine, hiçbir şeyine göz dikmeyeceksin. Rab bu sözleri dağda ateşin, bulutun, koyu karanlığın içinden bütün topluluğunuza yüksek sesle söyledi. Başka bir şey eklemedi. Sonra bunları iki taş levha üstüne yazıp bana verdi.”⁷¹⁸ Fakat bu, Çıkış kitabındaki⁷¹⁹ On Emirden farklıdır. Cumartesi gününe uymanın nedeni, Çıkış'da⁷²⁰ ifade edildiği gibi yaratılış değil, Mısır'dan çıkış gösterilmektedir.⁷²¹

Hız.Musa bu ikinci hitabında ayrıca, İsrailoğullarını, Tanrı'ya bağlı kalmaya davet eder ve onların diğer milletlerden farklı olduklarını belirtir. Vadedilen topraklardaki yeni ve mükemmel şartların, onları Tanrı'dan uzaklaştırmaması gerektiğini anlatır.

2.14.6. İsrailoğulları'nın Tanrı'ya Karşı İsyanları

Tesniye kitabı, altın buzağı meselesini tekrar ele alır.⁷²² Burada özellikle, İsrailoğulları'nın, Tanrı'ya devamlı baş kaldırışları vurgulanır. Daha sonra, Allah sevgisi ve itaatin önemi, Tanrı'nın yaptıklarını iyi anlamının gerekliliği üzerinde durulur. “Tanrınız Rab'bi çölde nasıl kızdırdığınızı anımsayın, hiç unutmayın. Mısır'dan çıktığınız günden buraya varıncaya dek, Rab'be sürekli karşı geldiniz. Horev Dağı'nda Rab'bi öyle kızdırdınız ki, sizi yok edecek kadar öfkelenildi. Daha önce taş levhaları Rab'bin sizinle yaptığı antlaşmanın levhalarını almak için dağa çıkmıştım; orada kırk gün, kırk gece kaldım. Ne yedim, ne içtim. Rab Tanrı parmağıyla yazmış olduğu iki taş levhayı bana verdi. Bu levhalar, dağda toplandığınız gün Rab'bin ateşin içinden size bildirdiği bütün buyrukları içermekteydi. Kırk gün, kırk gece sonra Rab bana iki taş levhayı, antlaşma levhalarını verdi. Haydi, buradan hemen in dedi, Çünkü Mısır'dan çıkardığım halkın yoldan çıktı. Onlara buyurduğum yoldan hemen saptılar. Kendilerine dökme bir put yaptılar. Sonra Rab bana, Bu halkı gördüm dedi, işte dik başlı bir halk! Bırak da onları yok edeyim; adlarını da göğün altından sileyim. Seni

⁷¹⁸ Tesniye, 5: 6-21

⁷¹⁹ Çıkış, 20:1-17

⁷²⁰ Bkz. Çıkış, 20:11

⁷²¹ Bkz. Tesniye, 5:15

⁷²² Çıkış, 32:1-35

onlardan daha güçlü, daha büyük bir ulus kılayım. Dönüp dağdan aşağıya indim. Dağ alev alev yanıyordu. Antlaşmanın iki levhası iki elimdeydi. Tanrınız Rab'be karşı günah işlediğinizi gördüm. Kendinize buzağıya benzer bir dökme put yapmıştınız. Rab'bin size buyurduğu yoldan hemen sapmıştınız. Bu yüzden iki levhayı fırlatıp attım, gözünüzün önünde parçaladım. Bir kez daha Rab'bin huzurunda bir şey yemeden, içmeden kırk gün kırk gece yere kapanıp kaldım. Çünkü günah işlemiştiniz; Rab'bin gözünde kötü olanı yaparak O'nu öfkelenmiştir. Rab'bin kızgın öfkesi karşısında korktum. Öfkesi sizi yok edecek kadar alevlenmişti. Ama Rab yakarışımı yine duydu. Rab Harun'a da onu yok edecek kadar öfkelenmişti. O sırada Harun için de yakardım. Yaptığınız günahlı nesneyi, o buzağıya benzer dökme putu alıp yaktım. Parçalayıp ince toz haline getirinceye dek ezdim. Sonra tozu dağdan akan dereye attım. Tavera'da, Massa'da, Kivrot-Hattaava'da Rab'bi öfkelenirdiniz. Rab sizi Kadeş-Barnea'dan gönderirken, gidin, size vereceğim ülkeyi mülk edinin diye buyurmuştu. Sizse Tanrınız Rab'bin buyruğuna karşı geldiniz. O'na güvenmediniz, sözüne kulak vermediniz. Sizi tanıdığım günden bu yana Rab'be sürekli karşı geldiniz. Rab sizi yok edeceğini söylediği için, kırk gün kırk gece O'nun önünde yere kapanıp kaldım. Rab'be şöyle yakardım: Ey Egemen Rab, büyük kudretinle kurtarıp güçlü elinle Mısır'dan çıkardığın halkını, kendi mirasını yok etme. Kulların İbrahim'i, İshak'ı, Yakub'u anımsa. Bu halkın dikbaşlılığını, kötülüğünü, günahını dikkate alma. Yoksa bizi çıkardığın ülkenin halkı, Rab söz verdiği ülkeye götüremediği, onlardan nefret ettiği için çölde yok etmek amacıyla onları Mısır'dan çıkardı diyecek. Oysa onlar, büyük güçle ve kudretli elinle Mısır'dan çıkardığın kendi halkın ve mirasıdır.”⁷²³

2.15. Tesniye Kitabı'nın Son Mesajları

2.15.1. Ahit Kanunu'nun Tekrarı

On ikinci babın birinci ayetinde, Musa'nın ikinci nutku biter ve kanunlar nakledilir. Musa'nın ikinci nutku, tekrar yirmi altıncı babın on altıncı ayetinden başlayarak yirmi sekizinci babın altmış dokuzuncu ayetiyle sona erer. Tesniye kanunu eski unsurları bir araya getirmesine rağmen, dini ve sosyal kurallardaki gelişmeyi de gösterir. Mabedin birliği, mezbah, öşür, köleler gibi. Tanrı'nın vadettiği topraklarda uyulacak ve uygulanacak kanun ve hükümler şöylece sıralanmaktadır.

⁷²³ Tesniye, 9:7-10:11

Mabed'in Merkezileştirilmesi: İbadet yerlerinin hepsi yıkılacak ve Rabbe bir tek ibadet yeri olacaktır. İbadetin merkezileşmesi, Tevrat'ın başka yerlerinde de savunulmaktadır. Tek mabed kuralı ile Kudüs mabedi kast edilmektedir. Bundan dolayı burada Kudüs mabedinin önemi üzerinde durulur. "Atalarınızın Tanrısı Rab'bin mülk edinmek için size verdiği ülkede yaşamınız boyunca uymanız gereken kurallar, ilkeler şunlardır: Topraklarını alacağınız ulusların ilahlarına taptıkları yüksek dağlardaki, tepelerdeki, bol yapraklı her ağacın altındaki yerleri tümüyle yıkacaksınız. Sunaklarını yıkacak, dikili taşlarını parçalayacak, Aşera putlarını yakacak, öbür putlarını parça parça edeceksiniz. İlahlarının adlarını oradan sileceksiniz. Siz Tanrınız Rab'be bu biçimde tapmamalısınız. Tanrınız Rab'bin adını yerleştirmek için bütün oymaklarınız arasından seçeceği yere, konutuna yönelmeli, oraya gitmelisiniz. Yakmalık sunularınızı, kurbanlarınızı, ondalıklarınızı, bağışlarınızı, dilek adaklarınızı, gönülden verdiğiniz sunuları, sığırlarınızın ve davarlarınızın ilk doğanlarını oraya götüreceksiniz. Orada, sizi kutsayan Tanrınız Rab'bin huzurunda, siz de aileleriniz de yiyeceksiniz ve el attığınız her işte sevinç bulacaksınız. Bugün burada yaptığımızı yapmayın; herkes kendi gözünde doğru olanı yapıyor. Çünkü Tanrınız Rab'bin size vereceği dinlenme yerine, mülke daha ulaşmadınız. Ama Şeria İrmağı'ndan geçip Tanrınız Rab'bin mülk olarak size vereceği ülkeye yerleşeceksiniz. Rab sizi çevrenizdeki bütün düşmanlarınızdan kurtarıp rahata kavuşturacak. Güvenlik içinde yaşayacaksınız. Tanrınız Rab adını yerleştirmek için bir yer seçecek. Size buyurduğum her şeyi oraya götüreceksiniz: Yakmalık sunularınızı, kurbanlarınızı, ondalıklarınızı, bağışlarınızı, Rab'be adadığınız bütün özel adaklarınızı."⁷²⁴

Kurban: İbadetin merkezileşmesi, hayvanların normal kesimi ile kurban olarak takdimelerinin birbirinden ayrılmasını gerektirmektedir. "Yakmalık sunularınızı herhangi bir yerde sunmamaya dikkat edin. Yakmalık sunularınızı Rab'bin oymaklarınızın birinde seçeceği yerde sunacaksınız. Size buyurduğum her şeyi orada yapacaksınız. Tanrınız Rab'bin sizi kutsadığı ölçüde, yaşadığınız kentlerde dilediğiniz kadar hayvan kesip etini yiyebilirsiniz. Dinsel açıdan temiz ya da kirli kişi, bu eti ceylan ya da geyik eti yer gibi yiyebilir. Ancak kan yemeyeceksiniz. Kanı su gibi toprağa akıtacaksınız. Tahılınızın, yeni şarabınızın, zeytinyağınızın ondalığını, sığırlarınızın, davarlarınızın ilk doğanlarını, adadıklarınızın tümünü, gönülden verdiğiniz sunuları, bağışlarınızı yaşadığınız kentlerde yememelisiniz. Siz, oğullarınız, kızlarınız, erkek ve

⁷²⁴ Tesniye, 12:2-12

kadın köleleriniz, kentlerinizde oturan Levililer bunları Tanrınız Rab'bin huzurunda, O'nun seçeceği yerde yiyeceksiniz. Tanrınız Rab'bin huzurunda el attığınız her işte sevinç bulacaksınız. Ülkede yaşadığınız sürece Levililer'i yüzüstü bırakmamaya dikkat edin. Tanrınız Rab size verdiği söz uyarınca sınırınızı genişlettiğinde, et yemeye istek duyup, et yiyeceğiniz dersiniz, dilediğiniz kadar et yiyebilirsiniz. Tanrınız Rab'bin adını yerleştirmek için seçeceği yer sizden uzaksa, buyruğum uyarınca Rab'bin size verdiği sığırlardan, davarlardan kesebilirsiniz. Kentlerinizde dilediğiniz kadar et yiyebilirsiniz. Dinsel açıdan temiz ya da kirli kişi bu eti ceylan ya da geyik eti yer gibi yiyebilir. Ama kan yememeye dikkat edin. Çünkü ete can veren kandır. Etle birlikte canı yememelisiniz. Kan yememelisiniz; kanı su gibi toprağa akıtacaksınız. Kan yemeyeceksiniz. Öyle ki, size ve sizden sonra gelen çocuklarınıza iyilik gelsin. Böylece Rab'bin gözünde doğru olanı yapmış olursunuz. Kutsal sunularınızı, dilek adaklarınızı alıp Rab'bin seçeceği yere gideceksiniz. Yakmalık sunularınızı, eti ve kanı Tanrınız Rab'bin sunağında sunacaksınız. Kurbanınızın kanı Tanrınız Rab'bin sunağına akacak. Ama eti yiyebilirsiniz. Size bildirdiğim bütün bu buyruklara iyice uyun ki, size ve sizden sonra gelen çocuklarınıza sürekli iyilik gelsin. Böylece Tanrınız Rab'bin gözünde iyi ve doğru olanı yapmış olacaksınız.”⁷²⁵

Kenan İnançları: Tanrı, İsrailoğulları'nın Kenan inançlarından sakınmasını ister. “Tanrınız Rab topraklarını alacağınız ulusları önünüzden yok edecek. Topraklarını miras alıp orada yaşadığınızda ve onları yok ettiğinizde, onların tuzaklarına düşmekten sakının. İlahlarına yönelip, bu uluslar ilahlarına nasıl tapıyorlardı? Biz de aynısını yapalım demeyin. Tanrınız Rab'be bu biçimde tapınmayacaksınız. Onlar ilahlarına Rab'bin tiksindiği iğrenç şeyler sunuyorlar. Oğullarını, kızlarını bile yakarak ilahlarına kurban ediyorlar. Size bildirdiğim bütün buyruklara iyice uyun. Bunlara hiçbir şey eklemeyin, hiçbir şey çıkarmayın.”⁷²⁶

Öşür Ödeme Vakti: Yıllık ve üç yıllık öşür hakkındaki kurallar bildirilmektedir. Sayılar kitabında⁷²⁷ nakledilen bu konu, Tesniye kitabında biraz daha farklıdır. Ondalıkların merkezi mabede getirilip orada tüketilmesi gerekmektedir. “Her yıl tarlalarınızda yetişen ürünlerin ondalığını bir yana ayıracaksınız. Tahılınızın, yeni şarabınızın, zeytinyağınızın ondalığını, sığırlarınızın ve davarlarınızın ilk doğanlarını, Tanrınız Rab'bin adını yerleştirmek için seçeceği yerde O'nun önünde yiyeceksiniz.

⁷²⁵ Tesniye, 12:13-28

⁷²⁶ Tesniye, 12:29-31

⁷²⁷ Sayılar, 18:21-32

Bunu yapın ki, her zaman O'ndan korkmayı öğrenesiniz. Tanrınız Rab'bin adını yerleştirmek için seçeceği yer uzaksa, yol Tanrınız Rab'bin size verimli kıldığı ürünlerin ondalığını oraya taşıyamayacak kadar uzunsa, ondalığınızı gümüşe çevirin. Gümüşü alıp Tanrınız Rab'bin seçeceği yere gidin. Gümüşü dilediğiniz şekilde kullanın: Sığır, davar, şarap, içki ya da canınızın istediği başka bir şey alın. Siz ve aileniz orada, Tanrınız Rab'bin önünde yiyecek ve sevineceksiniz. Kentlerinizde yaşayan Levililer'i yüzüstü bırakmayın. Onların sizin gibi payları ve mülkleri yoktur. Her üç yılın sonunda, o yılın ürününün bütün ondalığını getirip kentlerinizde toplayın. Öyle ki, sizin gibi payları ve mülkleri olmayan Levililer, kentlerinizde yaşayan yabancılar, öksüzler, dul kadınlar gelsinler, yiyip doysunlar. Bunu yaparsanız, Tanrınız Rab el attığınız her işte sizi kutsayacaktır.”⁷²⁸

Her Yedi Yıl Sonunda Borçların Ödenmesi: Her yedi yılın sonunda size borçlu olanları bağışlayacaksınız. Borçları bağışlama işini şöyle yapacaksınız: “Her alacaklı, komşusunun borcunu bağışlayacak. Borcun ödenmesi için komşusunu ya da kardeşini zorlamayacak. Çünkü Rab'bin borçları bağışlama yılı duyurulmuştur. Yabancıdan borcunu alabilirsin. Ama İsraili kardeşinin borcunu bağışlayacaksın. Aranızda yoksul kimse olmayacak. Tanrınız Rab'bin mülk edinmek için size vereceği ülkede Tanrınız Rab'bin sözünü can kulağıyla dinler, bugün size bildirdiğim bütün bu buyruklara özenle uyarsanız, O sizi kesinlikle kutsayacaktır. Tanrınız Rab verdiği söz uyarınca sizi kutsayacak. Siz birçok ulusa ödünç vereceksiniz, ama siz ödünç almayacaksınız. Siz birçok ulusu yöneteceksiniz, ama onlar sizi yönetmeyecek. Tanrınız Rab'bin size vereceği ülkenin herhangi bir kentinde yaşayan kardeşlerinizden biri yoksulsa, yüreğinizi katılaştırmayın, yoksul kardeşinize eli sıkı davranmayın. Tersine, eliniz açık olsun; gereksinimlerini karşılayacak kadar ona ödünç verin. Yedinci yıl, borçları bağışlama yılı yakındır diyerek yüreğinizde kötü düşünce barındırmaktan sakının. Öyle ki, yoksul kardeşinize karşı eli sıkı davranıp ona yardım etmekten kaçınmayasınız. Yoksul kardeşiniz sizden Rab'be yakınabilir, siz de günah işlemiş olursunuz. Ona bol bol verin, verirken yüreğinizde isteksizlik olmasın. Bundan ötürü Tanrınız Rab bütün işlerinizde ve el attığınız her şeyde sizi kutsayacaktır. Ülkede her zaman yoksullar olacak. Bunun için, ülkenizde yaşayan kardeşlerinize, yoksullara, gereksinimi olanlara eli açık davranmanızı buyuruyorum.”⁷²⁹

⁷²⁸ Tesniye, 14:22-29

⁷²⁹ Tesniye, 15:1-11

Her Yedi Yılda Kölelerin Hür Bırakılması: Tevrat'ta İbrani olan bir köle ile İbrani olmayan köle farklı bir hukuka tabi tutulmuşlardır. "Eğer İbrani kardeşlerinizden bir erkek ya da kadın size satılırsa, altı yıl size kölelik edecek, yedinci yıl onu özgür bırakacaksınız. Onu özgür bırakırken, eli boş göndermeyin. Ona davarlarınızdan, tahılınızdan, şarabınızdan bol bol verin. Tanrınız Rab'bin sizi kutsadığı oranda ona vereceksiniz. Mısır'da köle olduğunuzu, Tanrınız Rab'bin sizi kurtardığını anımsayın. Bu buyruğu bugün size bunun için veriyorum. Eğer köleniz sizi ve ailenizi seviyorsa, sizden hoşnutsa, yanınızdan ayrılmak istemiyorum derse, bir biz alıp kölenin kulak memesinden sokarak kapıya geçirin; o zaman yaşam boyu köleniz olarak kalacaktır. Kadın kölelerinize de aynı şeyi yapın. Kölenizi özgür bırakınca üzülmemelisiniz. Size hizmet ettiği bu altı yıl boyunca ücretli bir işçiden iki kat fazla iş görmüştür. Tanrınız Rab yaptığımız her işte sizi kutsayacaktır."⁷³⁰

İlk Doğanların Rabbe Adanması: İlk doğanların Rabbe adanması "Sığır ve davarlarınızın içinde ilk doğan her erkek hayvanı Tanrınız Rab'be ayıracaksınız. Sığırınızın ilk doğan öküzüyle iş yapmayacak, sürünüzün ilk doğan koyununu kırmayacaksınız. Siz ve aileniz her yıl Tanrınız Rab'bin önünde, O'nun seçeceği yerde onları yiyeceksiniz. Bir hayvanın özürü varsa, topal ya da körse, herhangi bir ciddi sakatlığı varsa, onu Tanrınız Rab'be kurban etmeyin. Bu durumdaki hayvanları kentlerinizde yiyebilirsiniz. Dinsel açıdan temiz ya da kirli kişi bunların etini ceylan ya da geyik eti yer gibi yiyebilir. Ancak kan yemeyeceksiniz. Kanı su gibi toprağa akıtacaksınız."⁷³¹

Yahudilikte, ilklerin adanması olayı Felicien Challaye'nin Lods'un "İsrail" adlı eserinden aktardığına göre, Kenanilerden kalma bir adet olduğu ileri sürülmüştür. "Kenan bölgesin yapılan arkeolojik kazılarda toprağın altından ayakta kalmış sekiz monolit (yekpare taş) sırasından oluşan kutsal bir yer çıkartılmıştır. Bu taşların çevresinde içinde yeni doğmuş çocukların iskeletleri bulunan birçok küp bulunmuştur. Bu iskeletlerden ikisi dışında, hiçbirisi sekiz günlükten daha yaşlı değildi. Bu yeni doğmuş çocukların hep aynı yaşta olmaları bu cesetlerin o yerin Tanrı'sına kurban edilmiş ilk doğan çocuklara ait oldukları düşüncesini uyandırmaktadır. Kenan ülkesindeki dinin belirli niteliklerinden birinin de insanların özellikle çocukların kurban edilmesidir"⁷³²

⁷³⁰ Tesniye, 15:12-18

⁷³¹ Tesniye, 15:19-23

⁷³² Bkz. Challaye, Dinler Tarihi, s.126

İsrailoğulları'nın Bayramları: Bayramlarla ilgili kurallar anlatılır. Ancak, buradaki bayramlar Çıkış kitabındaki⁷³³ farklıdır. Çıkış kitabında, sadece küçükbaş hayvanların kurbanı söz konusu iken, burada büyükbaş hayvanlar da dahil edilmiştir. Ayrıca, hayvan boğazlama ve bayram, merkezi mabette yapılacaktır. Haftalar bayramı ise, Mısır'dan çıkışla alakalı kılınmıştır. "Aviv ayını tutun ve Tanrınız Rab'bin Fısıh Bayramı'nı kutlayın. Tanrınız Rab Aviv ayında geceleyin sizi Mısır'dan çıkardı. Tanrınız Rab'bin adını yerleştirmek için seçeceği yerde davarlardan, sığırlardan Fısıh kurbanlarınızı keseceksiniz. Kurban etiyle birlikte mayalı ekmek yemeyeceksiniz. Yedi gün mayasız ekmek -sıkıntıda yenilen ekmek- yiyeceksiniz. Siz Mısır'dan aceleyle çıktınız. Öyle ki, yaşadığınız sürece Mısır'dan çıktığınız günü anımsayacaksınız. Yedi gün ülkenizin hiçbir yerinde maya bulunmasın. Akşam kurban edeceğiniz hayvanların etinden ilk günün sabahına bir şey bırakmayacaksınız. Fısıh kurbanlarını Tanrınız Rab'bin size vereceği kentlerden birinde kesmeyeceksiniz; ancak Tanrınız Rab'bin adını yerleştirmek için seçeceği yerde keseceksiniz. Kurbanı orada akşam gün batınca, Mısır'dan çıktığınız saatlerde keseceksiniz. Eti Tanrınız Rab'bin seçeceği yerde pişirip yiyeceksiniz. Sabah dönüp çadırlarınıza gideceksiniz. Altı gün mayasız ekmek yiyeceksiniz. Yedinci gün Tanrınız Rab için bir toplantı düzenleyecek ve iş yapmayacaksınız. Ekin biçme zamanından başlayarak yedi hafta sayacaksınız. Sonra Tanrınız Rab'bin sizi kutsadığı oranda vereceğiniz. Gönülden sunularla O'nun için Haftalar Bayramı'nı kutlayacaksınız. Tanrınız Rab'bin adını yerleştirmek için seçeceği yerde, O'nun önünde, siz, oğullarınız, kızlarınız, erkek ve kadın köleleriniz, kentlerinizde yaşayan Levililer, aranızdaki yabancılar, öksüzler, dullar hep birlikte sevineceksiniz. Mısır'da köle olduğunuzu anımsayın ve bu kurallara uymaya dikkat edin. Tahılınızı ve asmanızın ürününü topladıktan sonra yedi gün Çardak Bayramı'nı kutlayacaksınız. Siz, oğullarınız, kızlarınız, erkek ve kadın köleleriniz, kentlerinizde yaşayan Levililer, yabancılar, öksüzler, dullar bu bayramda hep birlikte sevineceksiniz. Tanrınız Rab'bin seçeceği yerde O'nun için yedi gün bayramı kutlayacaksınız. Tanrınız Rab ürününüzün tümünü ve el attığınız her işi kutsayacak. Böylece sevinciniz tam olacak. Bütün erkekleriniz yılda üç kez -Mayasız Ekmek Bayramı'nda, Haftalar Bayramı'nda ve Çardak Bayramı'nda- Tanrınız Rab'bin önünde bulunmak üzere O'nun seçeceği yere gitmeli. Kimse Rab'bin önüne eli boş gitmemeli. Her biriniz Tanrınız RAB'bin sizi kutsadığı oranda armağanlar götürmeli."⁷³⁴

⁷³³ Çıkış, 12:3-11

⁷³⁴ Bkz. Tesniye, 16:1-17

Yasaklanmış İbadetler: İsrailoğulları yaşadıkları bölgenin inanlarından zamanla etkilenmişlerdir. Bundan dolayı Tanrı bu inanları terk etmelerini emretmiştir. “Tanrınız Rab için yapacağınız sunağın yanına ağaçtan bir Aşera putu dikmeyeceksiniz. Tanrınız Rab’bin nefret ettiği dikili taş dikmeyeceksiniz. Tanrınız Rab’be herhangi bir özür, kusuru olan sığır ya da koyun kurban etmeyeceksiniz. Tanrınız Rab bundan tiksindir. Tanrınız Rab’bin size vereceği kentlerin birinde aranızdan O’nun antlaşmasını çiğneyip gözünde kötü olanı yapan bir erkek ya da kadın çıkar ve buyruklarına aykırı olarak gidip başka ilahlara tapar, onların, güneşin, ayın ya da gök cisimlerinin önünde eğilirse ve bu olay size bildirilirse, duyduklarınızı iyice araştırın. Duyduklarınız doğruysa ve bu iğrenç olayın İsrail’de yapıldığı kanıtlanırsa, bu kötülüğü yapan erkeği ya da kadını kentinizin kapısına çıkarın ve taşa tutarak öldürün. Ölmesi gereken, iki ya da üç kişinin tanıklığıyla öldürülecek; bir kişinin tanıklığıyla öldürülmeyecek. O kişiyi önce tanıklar, sonra bütün halk taşa tutsun. Aranızdaki kötülüğü ortadan kaldırmalısınız.”⁷³⁵

Mabedin Mahkemesi: İsrailoğulları mabet ve ibadet şekillerini kurumsallaştırdıktan sonra yargı sistemlerini de kurumsallaştırmışlardır. Şehirler de çıkacak herhangi bir olaydan dolayı mabedin mahkemesine müracaat edilmektedir. “Eğer kentlerinizde adam öldürme, dava, saldırı konusunda yargılamada sizi aşan sorunlarla karşılaşsanız, Tanrınız Rab’bin seçeceği yere gidin. Sorunlarınızı Levili kâhinlere ve o dönemde görevli yargıca götürüp soruşturun. Yargı kararını onlar size bildirecekler. Rab’bin seçeceği yerden size bildirilen karara uymalı, size verilen öğüdü tutmaya dikkat etmelisiniz. Size öğretilen yasa ve verilen karar uyarınca davranın. Size bildirilenin dışına çıkmayın. Orada, Tanrınız Rab’bin önünde görev yapan kâhini ya da yargıcı kim dinlemeyip saygısızlık ederse öldürülmeli. İsrail’den kötülüğü atmalısınız. Bütün halk bunu duyup korkacak, bir daha saygısızlık etmeye kalkışmayacaktır.”⁷³⁶ Yüksek bir mahkemenin mevcudiyeti ve işleyişi ise sürgün sonrasında kendini göstermektedir. “kentlere yaşayın kardeşlerinizden gelen her dava -kan davası Kutsal Yasa, buyruklar kurullar ya da ilkelerle ilgili her konuda onları Rab’be karşı suç işlemeleri için uyarın; öyle ki Rab size de kardeşlerinize de öfkenlenmesin böyle yaparsanız suç işlememiş olursunuz.”⁷³⁷

Krallıkla İlgili Talimatlar: İsrailoğulları, yerleşik hayata geçtikten sonra yönetim şekilleri teokrasiden uzaklaşarak din ve devlet işlerini birbirinden ayırmaya

⁷³⁵ Bkz. Tesniye, 16:21-17:7

⁷³⁶ Bkz. Tesniye, 17:8-13

⁷³⁷ II. Tarihler, 19:10

başlamışlardır. Ancak, burada seçilen kral tamamıyla bağımsız bir kral değil Tanrı yasasıyla sınırlandırılmış bir krallık sistemini andırmaktadır. “Tanrınız Rab’bin size vereceği ülkeye girip orayı mülk edinerek yerleştiğinizde ve çevremizdeki ulusların tümü gibi biz de başımıza bir kral atayalım dediğinizde, atayacağınız kral Tanrınız Rab’bin seçtiği kişi olmalıdır. Atayacağınız kral kendi kardeşlerinizden biri olmalı. Soydaşlarınızdan olmayan birini, bir yabancıyı kral seçmeyeceksiniz. Kral çok sayıda at edinmemeli, daha çok at satın almak için halkı Mısır’a göndermemeli. Çünkü Rab size, bir daha o yoldan dönmeyeceksiniz dedi. Atayacağınız kral yüreğinin Rab’den sapmaması için çok kadın edinmemeli, büyük ölçüde altın, gümüş biriktirmemeli. Kral tahtına oturunca, Levili kâhinlerin koruması altındaki Kutsal Yasa’nın bir örneğini kendisi bir kitaba yazacak. Bu yasa örneğini yanında bulunduracak, yaşamı boyunca her gün onu okuyacak. Öyle ki, Tanrısı Rab’den korkmayı, bu yasanın bütün sözlerine ve kurallarına uymayı öğrensün; kendini kardeşlerinden üstün saymasın, yasanın dışına çıkmasın; kendinin ve soyunun krallığı İsrail’de uzun yıllar sürsün.”⁷³⁸

Levililerin Hakları: Tesniye kitabında tekrar edilmektedir. “Levili kâhinlerin, bütün Levi oymağının öbür İsraililer gibi payı ve mülkü olmayacak. Rab için yakılan sunularla, Rab’be düşen payla geçinecekler. Kardeşleri arasında mülkleri olmayacak. Rab’bin onlara verdiği söz uyarınca, Rab’bin kendisi onların mirası olacak. Halktan sığır ya da koyun kurban edenlerin kâhinlere vereceği pay şu olacak: Kol, çene, içkembe. Tahılınızın, yeni şarabınızın, zeytinyağınızın ilk ürününü ve oyunlarınızdan kıktığınız ilk yünü kâhine vereceksiniz. Çünkü Tanrınız Rab, önünde dursunlar, her zaman adıyla hizmet etsinler diye bütün oymaklarınız arasından onu ve oğullarını seçti. Eğer bir Levili, yaşadığı herhangi bir İsrail kentinden Rab’bin seçeceği yere kendi isteğiyle gelirse, orada Tanrısı Rab’bin önünde duran Levili kardeşleri gibi Rab’bin adıyla hizmet edebilir. Aile mülkünün satışından eline geçen para dışında, eşit pay olarak bölüşecekler.”⁷³⁹

Diğer Ulusların İğrenç Törenleri: Tanrı, İsrailoğullarından diğer ulusun inançlarından sakınmaları için uyarır. “Tanrınız Rab’bin size vereceği ülkeye girdiğinizde, oradaki ulusların iğrenç törelerini öğrenip uygulamayın. Aranızda oğlunu ya da kızını ateşte kurban eden, falcı, büyücü, muskacı, medyum, ruh çağırıcı ya da ölülerin ruhlarına danışan kimse olmasın. Çünkü Rab bunları yapanlardan tiksindir.

⁷³⁸ Bkz. Tesniye, 17:14-20

⁷³⁹ Bkz. Tesniye, 18:1-8

Tanrınız Rab, bu iğrenç töreleri yüzünden bu ulusları önünüzden kovacaktır. Tanrınız Rab'bin önünde yetkin olun.”⁷⁴⁰

Gerçek ve Sahte Peygamberler: Tevrat'ta sahte peygamberlere karşı İsrailoğulları sık sık uyarılmışlardır. “Ülkelerini alacağınız uluslar büyücülerin, falcıların öğüdüne kulak verirler. Ama Tanrınız Rab buna izin vermiyor. Tanrınız Rab size aranızdan, kendi kardeşlerinizden benim gibi bir peygamber çıkaracak. Onu dinleyin. Horev'de toplandığınız gün Tanrınız Rab'den şunu dilemişsiniz: Bir daha ne Tanrımız Rab'bin sesini duyalım, ne de o büyük ateşi görelim, yoksa ölürüz. Rab bana, söyledikleri doğrudur dedi. Onlara kardeşleri arasından senin gibi bir peygamber çıkaracağım. Sözlerimi onun ağzından işiteceksiniz. Kendisine buyurduklarımın tümünü onlara bildirecek. Adıma konuşan peygamberin ilettiği sözleri dinlemeyeni ben cezalandıracağım. Ancak, kendisine buyurmadığım bir sözü benim adıma söylemeye kalkışan ya da başka ilahlar adına konuşan peygamber öldürülecektir. Bir sözün Rab'den olup olmadığını nasıl bilebiliriz? diye düşünebilirsiniz. Eğer bir peygamber Rab'bin adına konuşur, ama konuştuğu söz yerine gelmez ya da gerçekleşmezse, o söz Rab'den değildir. Peygamber saygısızca konuşmuştur. Ondandır korkmayın.”⁷⁴¹ Allah'ın, İsrailoğulları'nın kardeşleri arasından Musa gibi bir peygamber çıkaracağı belirtilmektedir. Musa'nın peygamberliği hakkında “Allah'ın Rab, aranızdan, kardeşlerinden benim gibi bir peygamber çıkaracak.”⁷⁴² denilmektedir. Ancak bu Tesniye kitabındaki “İsrail'de, Musa gibi bir peygamber daha çıkmadı.”⁷⁴³ ifadesiyle çelişmektedir. Yahudiler, Tesniye kitabında bahsedilen kişiyi, Mesih ile aynılaştırmışlardır İlk Hristiyan öğretisi ise, Tesniye'de müjdelenen bu peygamberi İsa diye kabul etmişlerdir.⁷⁴⁴

Şahitlerin Durumu: Tevrat'ta, insanların birbirlerine şahitlik yapmalarını belli kurallara bağlamıştır. Bunlar doğruluk, hakka saygı, yalandan ve kötülükten sakınma gibi hususlardır. Tevrat'a göre, bir şahsa isnad edilen suçun sabit olabilmesi için, en az iki şahit gereklidir. “Herhangi bir suç ya da günah konusunda birini suçlu çıkarmak için bir tanık yetmez. Her sorun iki ya da üç tanığın tanıklığıyla açıklığa kavuşturulacaktır.”⁷⁴⁵ Yine Tevrat'ta, bir suçtan dolayı öldürülecek kimsenin iki veya daha fazla şahidin sözü ile hakkında karar verilebileceği emretmiştir. “Adam öldüren,

⁷⁴⁰ Bkz. Tesniye, 18:9-13

⁷⁴¹ Bkz. Tesniye, 18:14-22

⁷⁴² Tesniye, 18:15

⁷⁴³ Tesniye, 34:10

⁷⁴⁴ Harman, Yahudi Kutsal Kitapları, s. 86

⁷⁴⁵ Tesniye, 19:15

tanıkların tanıklarıyla öldürülecek, bir tek kişinin tanıklığıyla öldürülmeyecektir. Ölmesi gereken, iki ya da üç kişinin tanıklığıyla öldürülecek; bir kişinin tanıklığıyla öldürülmeyecek.⁷⁴⁶

Tevrat, yalancı şahitliği şiddetle yasaklamıştır, karşılığında ağır cezalar getirmiştir. “Eğer yalancı bir tanık kötü amaçla birini suçlarsa, aralarında sorun olan iki kişi Rab’bin önünde kâhinlerin ve o dönemde görevli yargıçların önüne çıkarılmalı. Yargıçlar sorunu iyice araştıracaklar. Eğer tanığın kardeşine karşı yalancı tanıklık yaptığı ortaya çıkarsa, kardeşine yapmayı tasarladığını kendisine yapacaksınız. Aranızdaki kötülüğü ortadan kaldırmalısınız. Geri kalanlar olup bitenleri duyup korkacaklar; bir daha aranızda buna benzer kötü bir şey yapmayacaklar.”⁷⁴⁷

Kıyas: Tevrat’ta kıyasla ilgili hükümler birçok yerde tekrar edilir. “Acımayacaksınız cana karşılık can, göze karşılık göz, dişe karşılık diş, ele karşılık el, ayağa karşılık ayak, yanığa karşılık yanık, yaraya karşılık yara, bereye karşılık bere ödenecektir. Adam öldüren kesinlikle öldürülecektir. Başkasının hayvanını öldüren, yerine bir hayvan vererek aldığı canın karşılığını canla ödeyecektir. Kim komşusunu yaralarsa kendisine de aynı şey yapılacaktır. Kırığa karşılık kırık, göze göz, dişe diş olmak üzere ona ne yaptıysa kendisine de aynı şey yapılacaktır...”⁷⁴⁸ Yahudilik kasten cinayetin cezasını bazı şartlara bağlamıştır. “Eğer biri bir başkasına kin beslemediği halde ansızın onu iter ya da istemeyerek ona bir nesne fırlatırsa, ya da onu görmeden üzerine öldürebilecek bir taş düşürürse, o kişi de ölürse, öldüren ölene kin beslemediğinden ve ona zarar vermek istemediğinden, topluluk adam öldürenle kan öcünü alacak kişi arasında şu kurallar uyarınca karar verecek: Topluluk adam öldüreni kan öcü alacak kişinin elinden korumalı ve kaçmış olduğu sığınak kente geri göndermeli. Kişi kutsal yağla meshedilmiş başkâhinin ölümüne dek orada kalmalıdır. Ama adam öldüren kaçmış olduğu sığınak kentin sınırını geçer, kan öcü alacak kişi de onu sığınak kentin sınırı dışında görür, kan öcü alacak kişi öldüreni öldürürse suçlu sayılmayacaktır. Çünkü adam öldüren, başkâhinin ölümüne dek sığınak kentte kalmalı. Ancak onun ölümünden sonra kendi toprağına dönebilir.”⁷⁴⁹

Kutsal Savaş: Tanrı, İsrailoğulları’nın savaşta yanlarında olacağını bundan dolayı düşmanlarından korkmamalarını bildirir. “Düşmanlarınızla savaşmaya gittiğinizde, atlar, savaş arabaları ve sizden daha kalabalık bir ordu görürseniz onlardan korkmayın. Sizi

⁷⁴⁶ Bkz. Sayılar, 35: 30; Tesniye, 17:6-7

⁷⁴⁷ Bkz. Tesniye, 16:16-20

⁷⁴⁸ Bkz. Tesniye, 19:21; Levililer, 24: 17-21; Çıkış, 21:23-25

⁷⁴⁹ Bkz. Sayılar, 35:22-28

Mısır'dan çıkaran Tanrınız Rab sizinledir. Savaşa başlamadan önce kâhin gelip askerlere seslenecek. Onlara şöyle diyecek: Ey İsraililer, dinleyin! Bugün düşmanlarınızla savaşmaya gidiyorsunuz. Cesaretinizi yitirmeyin, korkmayın. Onlardan yılmayın, ürkmeyin. Çünkü sizi zafere kavuşturmak üzere sizinle birlikte düşmanlarınıza karşı savaşmaya gelen Tanrı'nız Rab'dir. Görevliler askerlere şöyle diyecekler: Yeni ev yapıp da içinde oturmayan biri var mı? Evine geri dönsün. Yoksa savaşta ölebilir, evine bir başkası yerleşir. Bağ dikip de üzümünü toplamayan var mı? Evine dönsün. Olur ya, savaşta ölür, üzümü bir başkası toplar. Bir kızla nişanlanıp da evlenmeyen var mı? Evine dönsün. Belki savaşta ölür, kızı başka biri alır. Görevliler konuşmalarını şöyle sürdürecekler: Aranızda korkan, cesaretini yitiren var mı? Evine dönsün. Öyle ki, kardeşlerinin yürekleri onunki gibi ürpermesin. Görevliler askerlere seslenmeyi bitirince, orduya komutanlar atayacaklar. Bir kente saldırmadan önce, kent halkına barış önerin. Barış önerinizi benimser, kapılarını size açarlarsa, kentte yaşayanların tümü sizin için angaryasına çalışacak, size hizmet edecekler. Ama barış önerinizi geri çevirir, sizinle savaşmak isterlerse, kenti kuşatın. Tanrınız Rab kenti elinize teslim edince, orada yaşayan bütün erkekleri kılıçtan geçirin. Kadınları, çocukları, hayvanları ve kentteki her şeyi yağmalayabilirsiniz. Tanrınız Rab'bin size verdiği düşman malını kullanabilirsiniz. Yakınınızdaki uluslara ait olmayan sizden çok uzak kentlerin tümüne böyle davranacaksınız. Ancak Tanrınız Rab'bin miras olarak size vereceği bu halkların kentlerinde soluk alan hiçbir canlıyı yaşatmayacaksınız. Tanrınız Rab'bin size buyurduğu gibi, onları -Hitit, Amor, Kenan, Periz, Hiv ve Yevus halklarını- tümüyle yok edeceksiniz. Öyle ki, ilahlarına taparken yaptıkları iğrençliklere uymayı size öğretmesinler, siz de Tanrınız Rab'be karşı günah işlemeyesiniz. Bir kentle savaşırken, kenti ele geçirmek için kuşatma uzun sürerse, ağaçlarına balta vurup yok etmeyeceksiniz. Ağaçların ürünlerini yiyebilirsiniz, ama onları kesmeyeceksiniz. Çünkü kırdaki ağaçlar insan değil ki kuşatma altına alalım. Yalnız ürün vermediğini bildiğiniz ağaçları kesip yok edebilirsiniz. Sizinle savaşan kenti ele geçirene dek kesilen ağaçları kuşatma işinde kullanabilirsiniz.”⁷⁵⁰

Meçhul Ölünün Durumu: Katili meçhul olan ölünün durumu “Tanrınız Rab'bin mülk edinmek için size vereceği ülkede, kırdaki yere düşmüş, kimin öldürdüğü bilinmeyen birini görürseniz, ileri gelenleriniz ve yargıçlarınız gidip ölünün çevredeki kentlere olan uzaklığını ölçsünler. Ölüye en yakın kentin ileri gelenleri işe koşulmamış, boyunduruk

⁷⁵⁰ Bkz. Tesniye, 20:1-20

takmamış bir düve alacaklar. Düveyi toprağı sürülmemiş, ekilmemiş ve içinde sürekli akan bir dere olan bir vadiye getirecekler. Orada, dereye düvenin boynunu kıracaklar. Levili kâhinler de oraya gidecek. Çünkü Tanrınız Rab, onları kendisine hizmet etsinler, O'nun adıyla kutsasınlar diye seçti. Kavga, saldırı davalarına da onlar bakacak. Ölüye en yakın kentin ileri gelenleri, dereye boynu kırılan düvenin üzerinde ellerini yıkayacaklar. Sonra şöyle bir açıklama yapacaklar: Bu kanı ellerimiz dökmedi, kimin yaptığını gözlerimiz de görmedi. Ya Rab, kurtardığın halkın İsraililer'i bağışla. Halkını dökülen suçsuz kanından sorumlu tutma. Böylece kan dökme günahından bağışlanacaklar. Rab'bin gözünde doğru olanı yapmakla, suçsuz kanı dökme günahından arınacaksınız.”⁷⁵¹

Evlilik İlgili Hükümler: Tevrat'ta evlilikle ilgili bir çok hüküm bulunmaktadır. *Esir edilen bir kadınla evliliği* “Düşmanlarınızla savaşmaya çıktığınızda ve Tanrınız Rab onları elinize teslim ettiğinde, tutsaklar alır ve aralarında sevdiğiniz güzel bir kadın görürseniz, onu kendinize eş olarak alabilirsiniz. Onu evinize götürün. Başını tıraş etsin, tırnaklarını kessin. Üzerinden tutsaklık giysilerini çıkarsın. Evinizde otursun. Anne babası için bir ay yas tutsun. Sonra kadını alan kişi onunla yatabilir. Erkek ona koca, kadın da ona karı olacak. Kadından hoşnut kalmazsa, onu özgür bıraksın. Kadınlı yattığı için onu parayla satmasın, ona köle gibi davranmasın.”⁷⁵² *Evlenilen kızın bakire olup olmaması ve neticeleri nakledilmektedir.* “Bir adam bir kadın alır, yattıktan sonra ondan hoşlanmazsa, ona suç yükler, adını kötüler, bu kadınla evlendim ama onunla yatınca erden olmadığını gördüm derse, kadının annesiyle babası kızlarının erden olduğuna ilişkin kanıtı alıp kapıda görevli kent ileri gelenlerine getirecekler. Kadının babası ileri gelenlere, kızımı bu adamla evlendirdim ama o kızımdan hoşlanmıyor diyecek, şimdi kızımı suçluyor, onun erden olmadığını söylüyor. İşte kızımın erden olduğunun kanıtı! Sonra anne-baba kızlarının erden olduğunu kanıtlayan yatak çarşafını ileri gelenlerin önüne serip gösterecekler. Kent ileri gelenleri de adamı cezalandıracaklar. Ceza olarak ondan yüz gümüş alıp kadının babasına verecekler. Çünkü adam İsraili bir erden kızın adını kötülemiştir. Kadın adamın karısı kalacak ve adam yaşamı boyunca onu boşayamayacaktır. Ancak bu sav doğruysa, kızın erden olduğuna ilişkin bir kanıt bulunamazsa.”⁷⁵³ *Kız bakire çıkmadığında;* evli bir kadınla yatan erkek ve ilişki kurduğu kadın, birisi ile nişanlı iken, başkasıyla zina eden kadın

⁷⁵¹ Bkz. Tesniye, 21:1-9

⁷⁵² Bkz. Tesniye, 21:10-14

⁷⁵³ Bkz. Tesniye, 22:13-20

taşlanarak öldürülecektir. “Kızı baba evinin kapısına çıkaracaklar. Kent halkı taşıyarak kızı öldürecek. Babasının evindeyken fuhuş yapmakla İsrail’de iğrençlik yapmıştır. Aranızdaki kötülüğü ortadan kaldıracaksınız. Eğer bir adam başka birinin karısıyla yatarken yakalanırsa, hem kadınla yatan adam, hem kadın, ikisi de öldürülecek. İsrail’den kötülüğü atacaksınız. Eğer bir adam kentte başka biriyle nişanlı erden bir kızla karşılaşır ve onunla yatarsa ikisini de kentin kapısına götürecektir, taşıyarak öldüreceksiniz. Çünkü kız kentte olduğu halde yardım istemek için bağırmadı; adam da komşusunun karısıyla ilişki kurdu. Aranızdaki kötülüğü ortadan kaldıracaksınız.”⁷⁵⁴

Nişanlı bir kızın bakireliğini bozan kişinin durumu; “Eğer bir adam kırdaki nişanlı bir kızla karşılaşır, onu yakalayıp tecavüz ederse, yalnız tecavüz eden adam öldürülecek. Kıza hiçbir şey yapmayacaksınız. Çünkü kızın ölümü hak edecek bir günahı yoktur. Bu, komşusuna saldırıp onu öldüren adamın davasına benzer. Adam kızı kırdaki gördüğünde nişanlı kız bağırırsa da onu kurtaran olmamıştır. “Eğer bir adam nişanlı olmayan erden bir kızla karşılaşır, tutup onunla yatarsa ve bu ortaya çıkarsa, kızla yatan adam kızın babasına elli gümüş verecek. Kıza tecavüz ettiği için onu karı olarak alacak ve yaşamı boyunca onu boşayamayacaktır.”⁷⁵⁵

Kişinin babasının karısıyla evliliğin yasaklanması “Kimse babasının karısını almayacak, babasının evlilik yatağına leke sürmeyecektir.”⁷⁵⁶

Yeni evli kimselerle ilgili hüküm, “Yeni evli bir adam savaşa gitmeyecek, ona herhangi bir görev verilmeyecek. Bir yıl özgürce evinde kalıp karısını mutlu edecek.”⁷⁵⁷

Büyük Oğul’un (Bohor)Hukuku: Yahudilikte ilk oğlun, eski çağlardan kalan acıklı olayların izleri nedeniyle, ayrı bir önemi vardır. Eski çağın çok tanrıcı dinlerinde ilk doğan oğul tanrılara kurban edilirdi. Bu adeti ilk önleyen de, oğlu İshak’ı kurban etmek isteyen Abraham’dır. İsrailoğulları’nın geleneklerine ve inançlarına göre ilk doğan çocukların bir takım kutsal görevleri vardır. Eski dönemlerde bunlar Tanrı’ya adanır, “kahin” olarak görev alırlardı. Tapınaklarda bütün görevleri bunlar yönetirlerdi. Günümüzde Yahudilikte bu gelenek ortadan kalmıştır. İlk doğan çocuk için ailesi, Tanrı adına bağışta bulunur. Adaklar sunar böylece çocuğun fidesini öder. Bu eski geleneklere göre yapılır. Büyük bir tepsinin içine çocuk, yanına da evde bulunan değerli altın, gümüş, zümrüt vb. takılar konur. Bununla çocuğun değerinin ölçüsü belirtilir. Bu törene “Pidyon Ha Ben” töreni denir. Bu tören ilk otuz bir gün içinde düzenlenmelidir.

⁷⁵⁴ Bkz. Tesniye, 22:21-24

⁷⁵⁵ Bkz. Tesniye, 22:25-29

⁷⁵⁶ Tesniye, 22: 30

⁷⁵⁷ Tesniye, 24:5

Fidye verme yalnız babanın yetkisi altındadır.”⁷⁵⁸ Tesniye kitabında ilk doğan çocuk mirastan iki hisse alacağı belirtilir, “Eğer bir adamın iki karısı varsa, birini seviyor, öbüründen hoşlanmıyorsa; iki kadın da kendisine oğullar doğurmuşsa; ilk oğul hoşlanmadığı kadının oğlusa; adam malını miras olarak oğullarına bölüştürdüğü gün sevdiği kadının oğlunu kayırıp ona ilk oğulluk hakkını veremez. Hoşlanmadığı kadının oğlunu ilk doğan oğul olarak tanıyacak ve ona bütün malından iki pay verecektir. Çünkü bu oğul babasının gücünün ilk ürünüdür. İlk oğulluk hakkı onun olacak.”⁷⁵⁹

Asi Bir Çocuğun Hukuksal Durumu: Yahudilikte, Anne-baba ile çocuklar arasındaki ilişkiler hususunda eski İbrani geleneklerine bağlı kalınmıştır.⁷⁶⁰ Tevrat’ta, anne-babaya kesin ve sınırsız bir bağlılık emredilir. Anne-babaya karşı gelinmez, onların sözleri dinlenilmeli ve yerine getirilmelidir. Aksi takdirde bunun cezasının ölüm olduğu ifade edilmiştir. “Kim annesini ya da babasını döverse öldürülür. Eğer bir adamın dikbaşı, başkaldıran, annesinin ve babasının sözünü dinlemeyen, onların tedibine aldırmayan bir oğlu varsa, annesiyle babası onu tutup kent kapısında görev yapan kentin ileri gelenlerine götürecekler. Onlara şöyle diyecekler: Oğlumuz dikbaşı, başkaldıran bir çocuktur. Sözümüzü dinlemiyor. Savurgan ve içkicidir. Bunun üzerine kentin bütün erkekleri onu taşıyarak öldürecekler. Aranızdaki kötülüğü ortadan kaldıracaksınız. Bütün İsraililer bunu duyup korkacaklar.”⁷⁶¹

İdam Edilen İnsanın Durumu: Tevrat’ta idam edilen kişi Tanrı tarafından lanetlenmiştir. “Eğer bir adam bir günahtan ötürü ölüm cezasına çarptırılıp öldürülür ve ölüsü ağaca asılırsa, ölüyü gece ağaçta asılı bırakmamalısınız. O gün kesinlikle gömmelisiniz. Asılan kişi Tanrı tarafından lanetlenmiştir. Tanrınız Rab’bin mülk olarak size vereceği ülkeyi kirletmeyeceksiniz.”⁷⁶²

İsrailoğulları’nın Birbirlerini Mallarına Sahip Çıkmamaları; Yahudiler kendi soyundan gelen insanların birbirlerinin mallarını korumaları emredilmiştir. “Kardeşinin yolunu yitirmiş sığırını ya da koyununu görünce, onları görmezlikten gelme. Sığırı ya da koyunu kesinlikle kardeşine geri götüreceksin. Kardeşin sana uzaksa ya da hayvanın kime ait olduğunu bilmiyorsan evine götür. Kardeşin sığırını ya da koyununu aramaya çıkıncaya dek hayvan evinde kalsın. Sonra ona geri verirsin. Kardeşinin eşeğini, giysisini ya da yitirdiği başka bir şeyini gördüğünde, aynı biçimde davranacaksın.

⁷⁵⁸ **Dinler Tarihi Ansiklopedisi**, C.2, s.456

⁷⁵⁹ Bkz. Tesniye, 21:15- 17

⁷⁶⁰ **Dinler Tarihi Ansiklopedisi**, C.2, s.396

⁷⁶¹ Bkz. Çıkış, 21:15; Tesniye, 21:18-2

⁷⁶² Bkz. Tesniye, 21:22-23

Görmezlikten gelmeyeceksin. Kardeşinin eşeğini ya da sığırını yolda düşmüş gördüğünde, görmezlikten gelme. Hayvanı ayağa kaldırması için kesinlikle kardeşine yardım edeceksin.”⁷⁶³

Elbiselerle İlgili Kurallar: Erkeğin, kadın elbisesi, kadınında erkek elbisesi giymeyeceği “Kadınlar erkek giysisi, erkekler de kadın giysisi giymesin. Tanrınız Rab bu gibi şeyleri yapanlardan tiksindir.”⁷⁶⁴ Yünle ketenden dokunmuş karışık kumaştan giysi giymeyeceksin. Giysinin dört bir yerine püskül dikeceksin.”⁷⁶⁵

Kuş Yuvası, Ev Yapımı ve Çiftçilikle İlgili Kurallar: Tevrat, İsrailoğulları’nın sosyal hayatının her yönüyle düzenlemektedir. İsrailoğulları’nın kuş yuvası hakkında yapmaları gerekenler “Yolda rastlantıyla ağaçta ya da yerde bir kuş yuvası görürseniz, ana kuş yavruların ya da yumurtaların üzerinde oturuyorsa, anayı yavrularıyla birlikte almayacaksınız. Yavruları kendiniz için alabilirsiniz, ama anayı kesinlikle özgür bırakacaksınız. Öyle ki, üzerinize iyilik gelsin ve ömrünüz uzun olsun.”⁷⁶⁶ İsrailoğulları’nın ev yaparken uymaları gereken kurallar; “Yeni bir ev yaparken, dama korkuluk yapacaksın. Öyle ki, biri damdan düşüp ölürse ailen sorumlu sayılmasın.”⁷⁶⁷ Çiftçilikle ilgili kurallar “Bağına iki çeşit tohum ekmeyeceksin. Yoksa ektiğin tohumun da bağına da ürününü kullanamazsın. Çift sürmek için eşeği öküzle birlikte koşmayacaksın.”⁷⁶⁸

Yahudi Cemaate Giremeyecek Olanlar: Tevrat’ta, Tanrı’nın kutsal ulusu oluşturmak için o ulusu oluşturan bireylerde bulunması gerek şartlar şöyle zikredilmiştir. “Erkeklik bezi ezilmiş ya da erkeklik organı kesilmiş kişi Rab’bin topluluğuna girmeyecek. Yasa dışı doğan biri Rab’bin topluluğuna girmeyecek. Soyundan gelenler de onuncu kuşağa dek Rab’bin topluluğuna girmeyecektir. Ammonlu ya da Moavlı biri Rab’bin topluluğuna girmeyecek. Onların soyundan gelenler de onuncu kuşağa dek asla Rab’bin topluluğuna girmeyecek. Mısır’dan çıktığınızda yolda sizi ekmek ve suyla karşılamadılar. Aram-Naharayim’deki Petor Kenti’nden Beor oğlu Balam’ı size lanet okuması için ücretle tuttular. Ne var ki Tanrınız Rab Balam’ı dinlemek istemedi. Sizin için laneti kutsamaya çevirdi. Çünkü Tanrınız Rab sizi seviyor. Kuşaklar boyunca onların esenliği ve iyiliği için çalışmayın. Edomlular’dan iğrenmeyeceksiniz. Onlar kardeşinizdir. Mısırlılar’dan da iğrenmeyeceksiniz. Çünkü onların ülkesinde yabancı

⁷⁶³ Bkz. Tesniye, 22:1-4

⁷⁶⁴ Bkz. Tesniye, 22:5

⁷⁶⁵ Bkz. Tesniye, 22:12

⁷⁶⁶ Bkz. Tesniye, 22:6-7

⁷⁶⁷ Tesniye, 22:8

⁷⁶⁸ Bkz. Tesniye, 22:9-11

olarak yaşadınız. Onlardan doğan üçüncü kuşak çocuklar Rab'bin topluluğuna girebilir.”⁷⁶⁹

Cephede İsrailoğulları'nın Uyması Gereken Kurallar: Musa zamanında düzenli bir orduya geçen İsrailoğulları cephede uyulması gereken kuralları şöyle zikredilmektedir. “Düşmanlarınızla savaşmak üzere ordugah kurduğunuzda, her kötülükten sakınacaksınız. Aranızda gece menisi boşaldığı için dinsel açıdan kirli biri varsa, ordugahın dışına çıkıp orada kalsın. Akşama doğru yıkansın, gün batımında ordugaha dönsün. İhtiyaçlarınızı gidermek için ordugahın dışında bir yeriniz olmalı. Donatımınız arasında yeri kazmak için bir gereç bulunsun. İhtiyacınızı gidereceğiniz zaman bir çukur kazın, sonra da dışkınızı örtün. Tanrınız Rab sizi kurtarmak ve düşmanlarınızı elinize teslim etmek için ordugahın ortasında dolaşır. Ordugahınız kutsal olsun ki, Rab aranızda yakışsız bir şey görüp sizden ayrılmasın.”⁷⁷⁰

Kaçmış Bir Kölenin Hukuku: Yahudi soyundan gelen bir köle efendisinden kaçarsa serbest bırakılacaktır. “Efendisinden kaçıp size sığınan köleyi efendisine teslim etmeyeceksiniz. Bırakın kendi seçeceği yerde, beğendiği bir kentte aranızda yaşasın. Ona baskı yapmayacaksınız.”⁷⁷¹

Kutsal Fahişeliğin Yasaklanması: Tevrat'a göre, İsrail soyundan gelen bir kimsenin fuhuş yapması ve bu yolla kazanması para kesinlikle haramdır. Böyle paraların Tanrı yolunda tüketilmesi, ondan adak sunulması da yasaklanmıştır. “Putperest törenlerinde fuhuş yapan İsraili bir kadın yada erkek olmasın. Fuhuş yapan kadın ya da erkeğin kazancını adak olarak Tanrınız Rab'bin Tapınağı'na götürmeyeceksiniz. İkisi de Tanrınız Rab'bin gözünde iğrençtir.”⁷⁷²

Faiz: Yahudilikte, faiz kesinlikle yasaklanmıştır. Ancak bu yasak, sadece bir Yahudi'nin diğer bir Yahudi'ye faizle para vermesini kapsamaktadır. Yahudi olmayanlara ise, faizle borç para verilmesi hakkında herhangi bir yasak yoktur. “Kardeşinize para, yiyecek ya da faiz getiren başka bir şey ödünç verdiğinizde, ondan faiz almayacaksınız. Yabancıdan faiz alabilirsiniz ama kardeşinizden almayacaksınız. Böyle yapın ki, mülk edinmek için gideceğiniz ülkede el attığınız her işte Tanrınız Rab sizi kutsasın.”⁷⁷³

⁷⁶⁹ Tesniye, 23:1-8

⁷⁷⁰ Tesniye, 23: 9-14

⁷⁷¹ Tesniye, 23:15-16

⁷⁷² Tesniye, 23:17-18

⁷⁷³ Bkz. Tesniye, 23:19-20; Çıkış, 22:25

Adak Adamakla İlgili Hükümler: Tevrat'ta, adak Tanrı ve insan arasındaki iletişim sağlayan bir aracı olarak tanımlanmaktadır. Bundan dolayı adak adamakla ilgili birçok hüküm bulunmaktadır. "Tanrınız Rab'be bir dilek adağı adadığınızda yerine getirmeyi savsaklamayın. Tanrınız Rab sizden kesinlikle bunu isteyecektir. Yerine getirmezsенiz size günah sayılacaktır. Ama adak adamaktan çekinersen günah sayılmaz. Ağzınızdan çıkanı yapmaya dikkat edin. Çünkü Tanrınız Rab'be adağı gönülden adadınız."⁷⁷⁴

Hırsızlıkla İlgili Hükümler: Yahudilikte en ağır cezayı gerektiren fiillerden birde hırsızlıktır. Hırsıza uygulanması geren cezalar kesindir. Hırsızlık Yahudilikte üçe ayrılır. Birincisi insanı çalıp satmakla "Kim adam kaçırırsa, onu ister satmış olsun, ister elinde tutsun, kesinlikle öldürülecektir."⁷⁷⁵ İkincisi hayvan çalmakla ilgili "Çaldığı mal -öküz, eşsek, ya da koyun- sağ olarak yakalanırsa, iki katını ödeyecektir."⁷⁷⁶ Hayrullah Örs, Hammurabi kanunları ile Musa'nın kanunlarını karşılaştırırken Hammurabi kanunlarının şehirlerde eksik olmayan hırsızlığı önlemek için daha katı, Musa'nın kanunlarının ise özellikle hayvan çalmada daha hoşgörülü olduğunu ifade etmekte, bunun sebebi olarak da göçebe olan Musa'nın kavminde hayvan hırsızlığının alışlagelmiş bir fiil olmasını zikretmektedir.⁷⁷⁷ Üçüncü olarak, diğer malların çalınmasıyla ilgili hükümlerdir. "Komşunuzun bağına girdiğinizde doyuncaya dek üzüm yiyebilirsiniz, ama torbanıza koymayacaksınız. Komşunuzun ekin tarlasına girdiğinizde elinizle başak koparabilirsiniz, ama ekinlere orak salmayacaksınız."⁷⁷⁸

Boşanmayla İlgili Hükümler: Tevrat'ta boşanmanın caiz olduğunu gösteren ifadeler vardır. "Eğer bir adam evlendiği kadında yakışsız bir şey bulur, bundan ötürü ondan hoşlanmaz, boşanma belgesi yazıp ona verir ve onu evinden kovarsa, kadın adamın evinden ayrıldıktan sonra başka biriyle evlenirse, ve ikinci kocası da ondan hoşlanmaz, boşanma belgesi yazıp verir, onu evinden kovarsa ya da ikinci adam ölürse, kadını boşayan ilk kocası onunla yeniden evlenemez. Çünkü kadın kirlenmiştir. Bu Rab'bin gözünde iğrençtir. Tanrınız Rab'bin mülk olarak size vereceği ülkeyi günaha sürüklemeyin."⁷⁷⁹ Yahudilik'te boşanma caiz görülmekle beraber, dince hoş karşılanmayan, nefret edilen bir uygulama olarak kabul edilmiştir. "İsrail'in Tanrısı Rab, ben boşanmadan ve esvabını gaddarlıkla örten adamdan nefret ederim."⁷⁸⁰

⁷⁷⁴ Tesniye, 23:21-23

⁷⁷⁵ Çıkış, 21:16

⁷⁷⁶ Çıkış, 22:3

⁷⁷⁷ Bkz. Örs, Musa ve Yahudilik, s.145

⁷⁷⁸ Tesniye, 23:24-25

⁷⁷⁹ Tesniye, 24:1-4

⁷⁸⁰ Malaki, 2:16

Yahudilikte, boşanma mutlaka hahamın huzurunda gerçekleşir, hahamın huzurunda boşanma kararı almayan çiftler, dinen bir başkası ile evlenemezler. Haham huzurunda boşanmayan kadın eski kocasının nikahındadır, ikinci kocası olsa bile doğan çocukları gayr-ı meşru sayılır. Yahudilerde boşamanın gerçekleşmesi için, en az üç kişiden oluşan bir boşanma mahkemesi kurulur. Cemaattan da on kişinin hazır bulunması gerekir. Boşanma belgesi yetkili bir katip tarafından kaleme alınır. Güvenilir şahitler belgenin yazılması sırasında hazır bulunarak, ilerde kocanın sözünden caymasını önlerler. Belge İbranice yazılır kazıntı ve silinti olmaz. Belgenin son sayfasına şahitlerin ismi yazılıp imza ettirilir. Şahitlerin olmaları gerekir. Belgeye tam coğrafi yeri belirtilerek, nerede yazıldığı kaydedilir. Kadının boşanma meclisinde hazır olması gerekmez, yakınlarından biri de boş kağıdını alabilir. Eğer boşanan kadın orada hazırsa, şahitler, onun eline verdiğine dikkat ederler. Daha sonra belge hükümsüz kalıp, bir başkası için kullanılması için yırtılır ve parçaları hahamlıkta muhafaza edilir.⁷⁸¹

Yahudilik'te boşanma hakkı yalnız kocanıdır; kadının böyle bir hakkı yoktur. Erkek, gerektiğinde kurallara uygun olarak karısını boşayabilir. Kadın hangi şartlar altında olursa olsun boşanma yetkisini kullanamaz.⁷⁸² Bu sebeple talak kocanın elindedir. Bunun için kadına talakname verilmemesinden başka bir muamele yoktur. Ayrıca koca boşadığı eşini, ikinci bir kocaya varmadıkça tekrar alabilir. Yahudiliğe göre, bir kadın evlendikten sonra başını örtmeğe zorlanır. Eğer kadın evlendikten sonra halk arasında başını açar, sokakta bir şeyler yer, başka bir adamla konuşur, çocuklarına lanet eder, ya da evde komşularının duyabileceği kadar yüksek sesle bağırırsa kocası tarafından boşanabilir. Yahudilikte daha sonraki çağlarda, boşanma durumunda mehir ödenmesi usulü konarak, boşanma daha da güçleştirilmiştir. Bu usulü, Kraliçe Salome Alexandra'nın kardeşi Simon Ben Şetah, koymuştur.⁷⁸³

Yahudilik'te, karı ve kocadan birinin ayrı dinden olması boşanma sebebi sayılmıştır. Ezra kitabında Yahudi olmayan kadınlarla evlenen Yeşu oğullarına mensup Yotsadak'ın oğlu ve kardeşleri Maasey, Eliezer, Yarib ve Gedelya'ya karılarını boşattırmıştır.⁷⁸⁴

Rehin Alınan Mallar İlgili Hükümler; Yahudilikte, bir şeyin rehin alması tasvip edilmiyor. Eğer bir şey rehin alınmışsa da o zaman rehin alan kimse rehin aldığı şeyi kendi getirip teslim etmelidir. "Rehin olarak ne değirmeni, ne de üst taşı alın. Bunu yapmakla adamın yaşamını rehin almış olursunuz. İsraili kardeşlerinden birini kaçırıp

⁷⁸¹ Bkz. Örs, Musa ve Yahudilik, s.149-152; Dinler Tarihi Ansiklopedisi, .C.2, s.463

⁷⁸² Dinler Tarihi Ansiklopedisi, C.2, s. 394

⁷⁸³ Ateş, İslam'a Göre Cahiliye ve Ehl-i Kitap Örf ve Adetleri, s.351

⁷⁸⁴ Ezra, 10:18-19,44

ona kötü davranan ya da onu satan adam yakalanırsa ölmeli. Aranızdaki kötülüğü ortadan kaldıracaksınız. Komşuna herhangi bir şey ödünç verdiğinde, vereceği rehini almak için onun evine girmeyeceksin. Dışarıda bekleyeceksin. Ödünç verdiğin kişi rehini kendisi sana getirsin.”⁷⁸⁵

Yoksullarla İlgili Hükümler: Tevrat'ta, Tanrı İsrailoğullarından kendi soylarından olan yoksullara yardım edilmesi ve onların korunması gerektiğini vurgular. “Eğer yoksul biriye, onun rehini elinde olduğu sürece yatağa girmeyeceksin. Ondan aldığın giysiyi gün batımında ona kesinlikle geri vereceksin ki, onunla yatabilsin. O da seni kutsayacak. Bu yaptığın, Tanrının Rab’bin önünde sana doğruluk sayılacak. Ücretle çalışan, gereksinimi olan, yoksul bir soydaşınızı ya da kentlerinizin birinde yaşayan bir yabancıyı sömürmeyeceksiniz. Ücretini her gün, güneş batmadan ödeyeceksiniz. Yoksul olduğu için güvencesi odur. Yoksa sana karşı Rab’be haykırır ve sen de günah işlemiş sayılırsın.”⁷⁸⁶

Suçun Şahsiliği: Eski Ahit kitaplarına baktığımızda bazı hükümlerin nesh edildiğini görmekteyiz. Bunlardan biri de suçun şahsiliği meselesidir. İlk hükümlerde herhangi bir suç işleyen bir kişinin cediti ve nesli o suçtan sorumlu tutulmuş ve “putların önünde eğilmeyecek, onlara tapmayacaksın. Çünkü ben, Tanrının Rab, kıskanç bir Tanrı’yım. Benden nefret edenin babasının işlediği suçun hesabını çocuklarından, üçüncü, dördüncü kuşaklardan sorarım.”⁷⁸⁷ denilmiştir. Ancak yine Tesniye kitabında, kişi sadece kendi işlediği suçtan dolayı sorumlu tutulmuştur. “Ne babalar çocuklarının günahından ötürü öldürülecek, ne de çocuklar babalarının. Herkes kendi günahı için öldürülecek”⁷⁸⁸

Öksüz ve Dul Kadınlarla İlgili Hükümler: Tevrat'ta, dullar ile öksüzlerin ve kimsesizlerin korunması, onlara karşı iyi davranılması ve haklarının yenilmemesi için Tanrı'nın birçok buyruğu var. “Yabancıya ya da öksüze haksızlık etmeyeceksiniz. Dul kadının giysisini rehin almayacaksınız. Tarlanızdaki ekini biçtiğinizde, gözden kaçan bir demet olursa, almak için geri dönmeyin. Onu yabancıya, öksüze, dul kadına bırakın. Öyle ki, Tanrınız Rab el attığınız her işte sizi kutsasın. Zeytin ağaçlarınızı dövüp ürününü topladığınızda, dallarda kalanı toplamak için geri dönmeyeceksiniz. Kalanları

⁷⁸⁵ Bkz. Tesniye, 24:6-7,10,11

⁷⁸⁶ Bkz. Tesniye, 24:12-15

⁷⁸⁷ Tesniye, 5:9

⁷⁸⁸ Tesniye, 24:16

yabancıya, öksüze, dul kadına bırakacaksınız. Bağ bozumunda artakalan üzümle toplamak için geri dönmeyeceksiniz. Yabancıya, öksüze, dul kadına bırakacaksınız.”⁷⁸⁹

Yahudiler, yetim, öksüz ve dulları ve yakınlarını korumayı soyu koruma gibi sayarlar. Bundan dolayı, İsrailoğulları için yakınları korumanın ayrı bir önemi vardır.⁷⁹⁰

“Hiçbir dul kadını ve öksüzü incitmeyeceksiniz. Eğer onları incitirsen, ve bir yolla bana feryat ederlerse, onların feryadını mutlaka işiteceğim, ve öfkem alevlenip sizi kılıçtan geçireceğim kadınlarınızı dul ve çocuklarınızı öksüz olacaktır.”⁷⁹¹

Adaletle İlgili Hükümler: Yahudilikte yargıçlar, Tanrı adına, peygamberler adına, Tevrat’ın kurallarını uygulamakla görevli, davaları dinin buyurduğu ilkelere göre yürüten kimselerdir. “Kişiler arasında bir sorun çıktığında, taraflar mahkemeye gittiğinde, yargıçlar davaya bakacak; suçsuzu aklayacak, suçluyu cezaya çarptıracaklar. Eğer suçlu kişi kamçılanmayı hak ettiyse, yargıç onu yere yatırtacak ve önünde suç oranında sayıyla kamçılatacak. Suçluya kırk kırbaçtan fazla vurulmamalı. Kırbaç sayısı kırkı aşarsa, kardeşiniz gözünüzde aşağılanabilir. Eğer iki adam kavgaya tutuşur da birinin karısı kocasını dövenin elinden kurtarmak için gelip elini uzatır, öbür adamın erkeklik organını tutarsa, kadının elini keseceksiniz; ona acımayacaksınız.”⁷⁹²

Levirat Kanunu: “Lévrat” kanunu, yani, kardeşlerden biri, çocuğu olmadan ölürse, diğer kardeşin, onun karısını alması kanunu anlatılmaktadır. Yahudilikte yenge ile kayın evlenebilir ve bu gelenek günümüzdeki Yahudilerinde de vardır. Bu inanç İsrailoğullarında mirasın aile dışında kimseye kalmaması ve soyun bozulmadan gitmesi içindir.⁷⁹³ Tesniye kitabında bu kanun şöyle zikrediliyor. “Birlikte oturan kardeşlerden biri oğlu olmadan ölürse, ölenin dul karsı aile dışından biriyle evlenmemeli. Ölenin kardeşi dul kalan kadına gidecek. Onu kendine karı olarak alacak, ona kayınbiraderlik görevini yapacak. Kadının doğuracağı ilk oğul, ölen kardeşin adını sürdürsün. Öyle ki, ölenin adı İsrail’den silinmesin. Ama adam kardeşinin dul karısıyla evlenmek istemiyorsa, dul kadın kent kapısında görev yapan ileri gelenlere gidip şöyle diyecek: Kayınbiraderim İsrail’de kardeşinin adını yaşatmayı kabul etmiyor. Bana kayınbiraderlik görevini yapmak istemiyor. Kentin ileri gelenleri adamı çağırıp onunla konuşacaklar. Eğer adam, onunla evlenmek istemiyorum diye üstelerse, kardeşinin dul karısı ileri gelenlerin önünde adamın yanına gidecek, onun ayağındaki çarığı çıkaracak,

⁷⁸⁹ Bkz. Tesniye, 24:17,19-21

⁷⁹⁰ Örs, Musa ve Yahudilik, s.137

⁷⁹¹ Çıkış, 22:23-24

⁷⁹² Bkz. Tesniye, 24:1-3; 25:11,12

⁷⁹³ Dinler Tarihi Ansiklopedisi, C.2, s.463

yüzüne tükürecek ve kardeşine soy yetiştirmek istemeyen adama böyle yapılır diyecek. Adamın soyu İsrail’de çarığı çıkarılanın soyu diye bilinecek.”⁷⁹⁴

Yahudilikte, soyun korunması ve mirasın aile dışına çıkmaması için uygulanan bu kanun birçok kültürü de etkilemiştir. Bundan bazı İslam toplumları da etkilenmiştir. Özellikle, feodal yapıya sahip İslam topluluklarında bu kanunun izleri görülmektedir.

Ticari Hayatta Hile Yapılmasının Yasaklanması; Tanrı, İsrailoğulları’nın ticari hayatta hile yapmamasını istemektedir. “Torbanızda biri ağır, öbürü hafif iki türlü tartı olmayacak. Evinizde biri büyük, öbürü küçük iki türlü ölçü olmayacak. Tartınız da ölçünüz de eksiksiz ve doğru olacak. Öyle ki, Tanrınız Rab’bin size vereceği ülkede ömrünüz uzun olsun. Tanrınız Rab bunları yapandan da, haksızlık edenden de tiksindir.”⁷⁹⁵

Öşür: İlk mahsul “Tanrınız Rab’bin miras olarak size vereceği ülkeye girip orayı mülk edinerek yerleştiğinizde, Tanrınız Rab’bin size vereceği ülkenin topraklarından topladığınız bütün ürünlerin ilk yetiştirilenlerini alıp sepete koyacaksınız. Sonra Tanrınız Rab’bin adını yerleştirmek için seçeceği yere gideceksiniz.”⁷⁹⁶ Üç yıllık ondalıkla ilgili hükümler verilmektedir. “Üçüncü yıl, ondalığı verme yılı, bütün ürününüzün ondalığını bir yana ayırın. Ayırma işini bitirdiğinizde, ondalığı Levililer’e, yabancılara, öksüzlere ve dul kadınlara vereceksiniz. Öyle ki, onlar da kentlerinizde yiyip doysunlar. Sonra Tanrınız Rab’be, bana buyurduğun gibi, Rab’be ayırdıklarımı evden çıkarıp Levililer’e, yabancılara, öksüzlere ve dul kadınlara verdim diyeceksiniz, buyruklarından ayrılmadım, hiç birini unutmadım. Ne yas tutarken ayırdıklarımın yedim, ne dinsel açıdan kirliyen onlara dokundum, ne de ölümlere sundum. Tanrım Rab’bin sözüne kulak verdim. Bana bütün buyurduklarını yaptım. Kutsal konutundan, göklerden aşağıya bak! Halkın İsrail’i ve atalarımıza içtiğin ant uyarınca bize verdiğin ülkeyi, süt ve bal akan ülkeyi kutsa.”⁷⁹⁷

2.15.2. Musa’nın İkinci Hitabının Sonu

Musa’nın ikinci hitabesinin sonu “Bugün Tanrınız Rab bu kurallara, ilkelere uymanızı buyuruyor. Onlara bütün yüreğinizle, canınızla uymaya dikkat edin. Bugün Rab’bin Tanrınız olduğunu, O’nun yollarında yürüyeceğinizi, kurallarına, buyruklarına,

⁷⁹⁴ Tesniye, 25:5-10

⁷⁹⁵ Tesniye, 25:13-16

⁷⁹⁶ Tesniye, 26:1-2

⁷⁹⁷ Tesniye, 26:12-15

ilkelerine uyacağınızı, O'nun sözünü dinleyeceğinizi açıkladınız. Bugün Rab, size verdiği söz uyarınca, öz halkı olduğunuzu açıkladı. Bütün buyruklarına uyacaksınız. Tanrınız Rab sizi övgüde, ünde, onurda yarattığı bütün uluslardan üstün kılacağını, verdiği söz uyarınca kendisi için kutsal bir halk olacağınızı açıkladı.”⁷⁹⁸

2.15.3. İsrailoğulları'nın Takdis Edilişleri

Tanrı, İsrailoğullarından, Ebal Dağı üzerinde mezbah yapıp kurban kesmelerini ve bunu simgeleyen taşlar dikmeleri istedi. “Musa ile İsrail ileri gelenleri halka şöyle dediler: Bugün size ilettiğim bütün buyruklara uyun. Şeria Irmağı'ndan Tanrınız Rab'bin size vereceği ülkeye geçince, büyük taşlar dikip kireçleyeceksiniz. Atalarınızın Tanrısı Rab'bin size verdiği söz uyarınca O'nun size vereceği ülkeye, süt ve bal akan ülkeye girince, bu yasanın bütün sözlerini taşlara yazacaksınız. Şeria Irmağı'ndan geçince, bugün size buyurduğum gibi, bu taşları Eval Dağı'na dikip kireçleyeceksiniz. Orada Tanrınız Rab'be taşlardan bir sunak yapacaksınız. Bu taşlara demir alet uygulamayacaksınız. Tanrınız Rab'bin sunağını yontulmamış taşlardan yapacak, üzerinde Tanrınız Rab'be yakmalık sunular sunacaksınız. Esenlik sunularını orada kesip yiyecek ve Tanrınız Rab'bin önünde sevineceksiniz. Taşlara bu yasanın bütün sözlerini okunaklı bir biçimde yazacaksınız. Sonra Musa ile Levili kâhinler bütün İsraililer'e, Ey İsrail, sus ve kulak ver! diye seslendiler, bugün Tanrınız Rab'bin halkı oldunuz.”⁷⁹⁹

2.15.4. İsrailoğulları İçin Yapılan On İki Beddua

Musa, Tanrı'nın göndermiş olduğu yasa uymayan İsrailoğulları için bedduada bulunmaktadır. “Tanrınız Rab'bin sözüne kulak verin, bugün size ilettiğim buyruklarına, kurallarına uyun. O gün Musa halka şöyle dedi: Şeria Irmağı'ndan geçince, halkı kutsamak için Gerizim Dağı'nda duracak oymaklar şunlardır: Şimon, Levi, Yahuda, İssakar, Yusuf, Benyamin. Lanetlemek için Eval Dağı'nda şu oymaklar duracak: Ruben, Gad, Aşer, Zevulun, Dan, Naftali. Levililer bütün İsrail halkına yüksek sesle şöyle diyecekler: Rab'bin tiksindiği el işi oyma ya da dökme put yapana ve onu gizlice dikene lanet olsun! Bütün halk, Amin! diye karşılık verecek. Annesine, babasına saygısızca davranana lanet olsun! Bütün halk, Amin! diyecek. Komşusunun sınırını değiştirene

⁷⁹⁸ Tesniye, 26:16-19

⁷⁹⁹ Tesniye, 27:1-10

size ilettiğim Tanrınız Rab'bin buyruklarını dinler, onlara iyice uyarsanız, altta değil, her zaman üstte olacaksınız. Bugün size ilettiğim buyrukların dışına çıkmayacak, başka ilahların ardınca gitmeyecek, onlara tapmayacaksınız.”⁸⁰¹

2.15.6. İsrailoğulları'nın Başına Gelebilecek Kötülükler

Tanrı, İsrailoğullarını kendi göndermiş olduğu yaslara uymadıkları takdirde başlarına gelebilecek kötülükleri şöyle sıralar. “Ama Tanrınız Rab'bin sözünü dinlemez, bugün size ilettiğim buyrukların, kuralların hepsine uymazsanız, şu lanetler üzerinize gelecek ve size ulaşacak: Kentte de tarlada da lanetli olacaksınız. Sepetiniz ve hamur tekneniz lanetli olacak. Rahminizin meyvesi, toprağınızın ürünü, sığırlarınızın buzağıları, sürülerinizin kuzuları lanetli olacak. İçeri girdiğinizde lanetli olacaksınız; dışarı çıktığınızda da lanetli olacaksınız. Rab'be sırt çevirmekle yaptığınız kötülükler yüzünden el attığınız her işte O sizi lanete uğratacak, şaşkına çevirecek, paylayacak. Sonunda üzerinize yıkım gelecek ve çabucak yok olacaksınız. Rab, mülk edinmek için gideceğiniz ülkede sizi yok edinceye dek salgın hastalıkla cezalandıracak. Veremle, sıtmayla, iltihapla, yakıcı sıcaklıkla, kuraklıkla, samyeliyle, küfle cezalandıracak. Siz yok oluncaya dek bunlar sizi kovalayacak. Başınızın üstündeki gök tunç, ayağınızın altındaki yer demir olacak. Rab siz yok oluncaya dek gökten yağmur yerine ülkenize toz ve kum yağdıracak. Rab sizi düşmanlarınızın önünde bozguna uğratacak. Onlara bir yoldan saldırarak, ama önlerinden yedi yoldan kaçacaksınız. Yeryüzündeki bütün uluslar için dehşet verici bir örnek olacaksınız. Ölüleriniz bütün kuşlara, yabanıl hayvanlara yem olacak; onları korkutup kaçıran kimse olmayacak. Rab sizi iyileşemeyeceğiniz Mısır çıbanıyla, ırlarla, kaşıntıyla, uyuzla vuracak. Rab sizi delilikle, körlükle, şaşkınlıkla cezalandıracak. Öğle vakti körlerin karanlıkta el yordamıyla yürüdüğü gibi yürüyeceksiniz. Yaptığınız her şeyde başarısız olacak, sürekli sıkıştırılacak, yağmalanacaksınız. Sizi kurtaran olmayacak. Bir kızla nişanlanacaksınız, ama başka biri onunla yatacak. Ev yapacak ama içinde oturmayacaksınız. Bağ dikecek ama üzümünü toplamayacaksınız. Öküzünüz gözünüzün önünde kesilecek ama etini yemeyeceksiniz. Eşeğiniz zorla sizden alınacak, geri getirilmeyecek. Davarlarınız düşmanlarınıza verilecek. Sizi kurtaran olmayacak. Oğullarınız, kızlarınız gözlerinizin önünde başka bir ulusa verilecek. Her gün onları gözlemekten gözlerinizin gücü

⁸⁰¹ Tesniye, 28:1-14

bile sevdiği kocasından, öz oğlundan, kızından, plasentayı ve doğuracağı çocukları esirgeyecek. Çünkü kuşatma sırasında düşmanın kentlerinizde size vereceği sıkıntıdan, yokluktan onları gizlice yiyecek. Bu kitapta yazılı yasanın bütün sözlerine uymaz, Tanrınız Rab'bin yüce ve heybetli adından korkmazsanız, Rab sizi ve soyunuzu korkunç belalarla, büyük ve sürekli belalarla, ağır, iyileşmez hastalıklarla vuracak. Sizi ürküten Mısır'ın bütün hastalıklarını yeniden başınıza getirecek; size yapışacaklar. Siz yok oluncaya dek Rab bu Yasa Kitabı'nda yazılmamış her türlü hastalığı ve belayı da başınıza getirecek. Gökteki yıldızlar kadar çok olan sizler, sayıca az bırakılacaksınız. Çünkü Tanrınız Rab'bin sözüne kulak vermediniz. Size iyilik yapmak, sizi çoğaltmak Rab'bi nasıl sevindirdiyse, sizi yıkmak ve yok etmek de öyle sevindirecektir. Mülk edinmek için gideceğiniz ülkeden sökülüp atılacaksınız. Rab sizi dünyanın bir ucundan öbür ucuna, bütün halklar arasına dağıtacak. Orada sizin de atalarınızın da tanımadığı, ağaçtan ve taştan yapılmış başka ilahlara tapacaksınız. Bu uluslar arasında ne esenliğiniz ne de dinlenecek bir yeriniz olacak. Orada Rab size titreyen yürekler, umutsuzluk ve bakmaktan yorulmuş gözler verecek. Sürekli can kaygısı içinde yaşayacaksınız. Gece gündüz dehşet içinde olacaksınız. Yaşamınızın güvenliği olmayacak. Yüreğinizi kaplayan dehşet ve gözlerinizin gördüğü olaylar yüzünden, sabah, Keşke akşam olsa!, akşam, keşke sabah olsa! Diyeceksiniz. Bir daha görmeyeceksiniz dediğim yoldan Rab sizi gemilerle Mısır'a geri gönderecek. Orada erkek ve kadın köle olarak kendinizi düşmanlarınıza satmaya kalkışacaksınız; ama satın alan olmayacak.”⁸⁰²

2.15.7. Musa'nın Son Nasihatları

Nun oğlu Yeşu, Musa'dan sonra İsrailoğulları başına geçip, onları Arz-ı Mevud'a götürmekle görevlendirilir. “Musa İsraililer'e şöyle dedi: Yüz yirmi yaşındayım. Bundan böyle size önderlik edemem. Üstelik Rab bana, Şeria Irmağı'nın karşı yakasına geçmeyeceksin dedi. Tanrınız Rab önünüzden geçecek. Bu ulusları önünüzden yok edecek. Ülkelerini mülk edineceksiniz. Rab'bin sözü uyarınca Yeşu size önderlik edecek. Rab Amorlular'ın kralları Sihon'u ve Og'u yok edip ülkelerine yaptığıнын aynısını bu uluslara da yapacak. Rab onları size teslim edecek. Onlara size verdiğim buyruklar uyarınca davranmalısınız. Güçlü ve yürekli olun! Onlardan korkmayın,

⁸⁰² Tesniye, 28:15-68

tükenecek. Elinizden bir şey gelmeyecek. Tanımadığınız bir halk toprağınızın ürününü ve bütün emeğinizi yiyecek. Sürekli sıkıştırılacak, ezileceksiniz. Gözlerinizle gördükleriniz sizi çıldırtacak. Rab dizlerinizi, bacaklarınızı tepeden tırnağa iyileşmeyen ağırlı çibanlarla vuracak. Rab sizi ve başınıza atayacağınız kralı sizin de atalarınızın da bilmediği bir ulusa sürecek. Orada ağaçtan, taştan yapılmış başka ilahlara tapacaksınız. Rab'bin sizi süreceği bütün uluslar başınıza gelenlerden dehşete düşecek; sizi aşağılayacak, sizinle eğlenecekler. Çok tohum ekecek, ama az toplayacaksınız. Çünkü ürününüzü çekirge yiyecek. Bağlar dikecek, bakımını yapacak, ama şarap içmeyecek, üzüm toplamayacaksınız. Onları kurt yiyecek. Ülkenizin her yerinde zeytinlikleriniz olacak, ama zeytinyağı sürünmeyeceksiniz. Zeytin ağaçlarınız ürününü yere dökecek. Oğullarınız, kızlarınız olacak, ama sizinle kalmayacaklar, sürgüne gönderilecekler. Bütün ağaçlarınızı, toprağınızın ürününü çekirgeler yiyecek. Aranızdaki yabancılar yükseldikçe yükselecek, sizse alçaldıkça alçalacaksınız. O sana ödünç verecek, ama sen ona ödünç vermeyeceksin. O baş, sen kuyruk olacaksın. Bütün bu lanetler başınıza yağacak. Yok oluncaya dek sizi kovalayacak ve size erişecek. Çünkü Tanrınız Rab'bin sözünü dinlemediniz, size verdiği buyrukları, kuralları yerine getirmediniz. Bu lanetler siz ve soyunuz için sonsuza dek bir belirti, mucize olarak kalacak. Madem bolluk zamanında Tanrınız Rab'be sevinçle, hoşnutlukla kulluk etmediniz, Rab'bin üzerinize göndereceği düşmanlara kölelik edeceksiniz. Aç, susuz, çıplak kalacaksınız; her şeye gereksinim duyacaksınız. Rab sizi yok edinceye dek boynunuza demir boyunduruk vuracak. Rab uzaktan, dünyanın öbür ucundan bir ulusu –dilini bilmediğiniz bir ulusu, yaşlılara saygı, küçüklere sevgi beslemeyen acımasız bir ulusu- birden çullanan bir kartal gibi başınıza getirecek. Siz yok oluncaya dek hayvanlarınızın yavrularını, toprağınızın ürününü yiyip bitirecekler. Size ne tahıl, ne şarap, ne zeytinyağı, ne sığırlarınızın buzağılarını, ne de sürülerinizin kuzularını bırakacaklar; ta ki, siz ortadan kalkıncaya dek. Güvendiğiniz yüksek, dayanıklı surlar yerle bir oluncaya dek ülkenizdeki bütün kentlerde sizi kuşatacaklar. Tanrınız Rab'bin size verdiği ülkedeki bütün kentleri kuşatacaklar. Kuşatma sırasında düşmanınızın vereceği sıkıntıdan rahminizin meyvesini, Tanrınız Rab'bin size verdiği oğulların, kızların etini yiyeceksiniz. Aranızdaki en yumuşak, en duyarlı adam bile öz kardeşine, sevdiği karısına, sağ kalan çocuklarına acımayacak; yediği çocuklarının etini onların hiçbiriyile paylaşmayacak. Çünkü düşmanın kuşatma sırasında sizi sıkıştırması yüzünden kentlerinizde hiç yiyecek kalmayacak. Aranızda en yumuşak, en duyarlı kadın - yumuşaklığından ve duyarlılığından ayağının tabanını yere basmak istemeyen kadın-

yılmayın. Çünkü sizinle birlikte giden Tanrınız Rab'dir. O sizi terk etmeyecek, sizi yüzüstü bırakmayacaktır. Sonra Musa Yeşu'yu çağırıp bütün İsraililer'in gözü önünde ona şöyle dedi: Güçlü ve yürekli ol! Çünkü Rab'bin, atalarına ant içerek söz verdiği ülkeye bu halkla birlikte sen gideceksin. Ülkeyi miras olarak onlara sen vereceksin. Rab'bin kendisi sana öncülük edecek, seninle birlikte olacak. Seni terk etmeyecek, seni yüzüstü bırakmayacak. Korkma, yılma.”⁸⁰³

2.15.8. İsrailoğulları İle Yapılan Ahitin Korunması

Musa, Şeriatı yazar ve onu, ahit sandığına koymaları ve yedi yıl sonra çadırlar bayramında halka okumaları için Levililere verir. “Musa bu yasayı yazıp Rab'bin Antlaşma Sandığı'nı taşıyan Levili kâhinlere ve bütün İsrail ileri gelenlerine verdi. Sonra onlara şöyle buyurdu: Her yedi yılın sonunda, borçları bağışlama yılında, Çardak Bayramı'nda, bütün İsraililer Tanrınız Rab'bin önünde bulunmak üzere seçeceği yere geldiğinde, bu yasayı onlara okuyacaksınız. Halkı -erkekleri, kadınları, çocukları ve kentlerinizde yaşayan yabancıları- toplayın. Öyle ki, herkes duyup öğrensin, Tanrınız Rab'den korksun. Bu yasanın bütün sözlerine uymaya dikkat etsin. Yasayı bilmeyen çocuklar da duysunlar, mülk edinmek için Şeria Irmağı'ndan geçip gideceğiniz ülkede yaşadığınız sürece Tanrınız Rab'den korkmayı öğrensinler. Rab Musa'ya, ölümüne az kaldı dedi, Yeşu'yu çağır. Ona buyruklarımı bildirmem için Buluşma Çadırı'nda hazır olun. Böylece Musa ile Yeşu gidip Buluşma Çadırı'nda beklediler. Sonra Rab çadırda bulut sütununun içinde göründü; bulut çadırın kapısı üzerinde durdu. Rab Musa'ya şöyle seslendi: Yakında ölüp atalarına kavuşacaksın. Bu halk da gideceği ülkenin ilahlarına bağlanıp bana hainlik edecek. Beni bırakacak, kendileriyle yaptığım antlaşmayı bozacaklar. O gün onlara öfkeleneyeceğim, onları terk edeceğim. Yüzümü onlardan çevireceğim. Başkalarına yem olacaklar, başlarına sayısız kötülükler, sıkıntılar gelecek. O gün, Tanrı'mız bizimle olmadığı için bu kötülükler başımıza geldi diyecekler. Başka ilahlara yönelmekle yaptıkları kötülük yüzünden o gün kesinlikle onlardan yüzümü çevireceğim. Şimdi kendiniz için şu ezgiyi yazın ve İsraililer'e öğretin; onu okusunlar. Öyle ki, bu ezgi İsraililer'e karşı benim tanığım olsun. Onları atalarına ant içerek söz verdiğim süt ve bal akan ülkeye getirdiğimde yiyip doyacaklar; semirince başka ilahlara yönelip onlara tapacaklar. Beni tepecek, antlaşmamı

⁸⁰³ Tesniye, 31:1-8

bozacaklar. Başlarına sayısız kötülükler, sıkıntılar geldiğinde, bu ezgi onlara karşı tanıklık edecek. Çünkü çocukları bu ezgiyi unutmayacak. Ant içerek söz verdiğim ülkeye onları getirmeden önce neler tasarladıklarını biliyorum. O gün Musa bu ezgiyi yazıp İsraililer'e öğretti. Rab Nun oğlu Yeşu'ya şu buyruğu verdi: Güçlü ve yürekli ol! Çünkü İsraililer'i, ant içerek söz verdiğim ülkeye sen götüreceksin ve ben seninle birlikte olacağım. Musa yasanın sözlerini eksiksiz olarak kitaba yazmayı bitirince, Rab'bin Antlaşma Sandığı'nı taşıyan Levililer'e şu buyruğu verdi: Bu Yasa Kitabı'nı alın, Tanrınız Rab'bin Antlaşma Sandığı'nın yanına koyun. Orada size karşı bir tanık olarak kalsın. Çünkü sizin başkaldıran, dikbaşlı kişiler olduğunuzu biliyorum. Bugün ben sağken, aranızdayken bile Rab'be karşı geliyorsunuz; ölümümden sonra daha ne kadar çok başkaldıracaksınız. Oymaklarınızın bütün ileri gelenlerini, görevlilerinizi bana getirin. Bu sözleri onlara duyuracağım. Yeri göğü onlara karşı tanık tutacağım. Ölümümden sonra büsbütün yozlaşacağınızı, size buyurduğum yoldan sapacağınızı biliyorum. Son günlerde kötülüklerle karşılaşacaksınız. Çünkü Rab'bin gözünde kötü olanı yapacak ve yaptıklarınızla O'nu öfkeli edeceksiniz.”⁸⁰⁴

2.15.9. Musa'nın Ölümü

Musa'ya, vaadedilen topraklara girmeden öleceği haber verilir, “Haavarim dağlık bölgesine, Eriha karşısında Moav ülkesindeki Nevo Dağı'na çık. Mülk olarak İsraililer'e vereceğim Kenan ülkesine bak. Ağabeyin Harun Hor Dağı'nda ölüp atalarına kavuştuğu gibi, sen de çıkacağın dağda ölüp atalarına kavuşacaksın. Çünkü ikiniz de Zin Çölü'nde, Meriva-Kadeş sularında, İsraililer'in önünde bana ihanet ettiniz, kutsallığımı önemsemediniz. Bu nedenle ülkeyi ancak uzaktan göreceksin. Ama oraya, İsrail halkına vereceğim ülkeye girmeyeceksin.”⁸⁰⁵ Tesniye kitabı Musa'nın ölümü ve gömülüştüyle sona erer. “Bundan sonra Musa Moav ovalarından Nevo Dağı'na giderek Eriha Kenti karşısındaki Pisga Dağı'na çıktı. Rab ona bütün ülkeyi gösterdi: Dan'a kadar uzanan Gilat'ı, bütün Naftali'yi, Efrayim ve Manasse bölgelerini, Akdeniz'e kadar uzanan bütün Yahuda bölgesini, Negev'i, hurma kenti Eriha Vadisi'nin Soar'a kadar uzanan ovasını. Sonra Musa'ya şöyle dedi: İbrahim'e, İshak'a, Yakup'a, senin soyuna vereceğim diye ant içtiğim ülke budur. Ülkeyi sana gösterdim ama oraya gitmeyeceksin. Böylece Rab'bin sözü uyarınca Rab'bin kulu Musa orada,

⁸⁰⁴ Tesniye, 31:14-29

⁸⁰⁵ Tesniye, 32:48-52

Moav ülkesinde öldü. Rab onu Moav ülkesinde, Beytpeor karşısındaki vadide gömdü. Bugün de mezarının nerede olduğunu kimse bilmiyor. Musa öldüğünde yüz yirmi yaşındaydı; ne gözleri zayıflamıştı, ne de gücü tükenmişti. İsraililer Moav ovalarında Musa için otuz gün yas tuttular. Sonra Musa için ağlama ve yas tutma günleri sona erdi. Nun oğlu Yeşu bilgelik ruhuyla doluydu. Çünkü Musa ellerini üzerine koymuştu. İsraililer onu dinliyor ve Rab'bin Musa'ya verdiği buyruklar uyarınca davranıyorlardı. O günden bu yana İsrail'de Musa gibi Rab'bin yüz yüze görüştüğü bir peygamber çıkmadı. Rab onu Mısır'da Firavun'a, görevlilerine ve bütün ülkesine bir sürü belirtiler, mucize yapması için göndermişti. Musa İsraililer'in gözleri önünde güçlü, büyük ve ürkütücü işler yapmıştı.⁸⁰⁶

⁸⁰⁶ Tesniye, 34:1-12

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

3. İNCİLLERİN İLK VE SON MESAJLARI

Dört İncil, genel olarak İsa'nın hayatını, vaaz ve nasihatlerini ve göstermiş olduğu mucizelerini anlatmaktadır. Bu İnciller İsa'nın doğumundan başlayarak, çocukluğunu, tebliğ döneminde söylemiş olduğu sözlerini, yapmış olduğu vaaz ve nasihatlerini, göstermiş olduğu mucizelerini, çarmıha gerilişi tekrar dirilerek göğe yükselişini ve dirildikten sonra öğrencilerine görünüşünü anlatan kitaplardır. İnciller'de şer'i hükümler yok denecek kadar azdır. Evlenme ve boşanma ile ilgili olarak bulunan birkaç hüküm dışında, İnciller'de şer'i hüküm yoktur. Bundan dolayı Hristiyanlar, Yahudi kutsal kitabı olan Tevrat'taki şer'i hükümlerin büyük bir kısmını kabul etmişlerdir.

İsa'nın hayatı anlatılırken İnciller arasında bazı farklılıklar görülmektedir. Matta ve Luka İncilleri İsa'nın soy kütüğünü, doğum öncesi olayları ve doğumunu anlatarak başlarken Markos, Yuhanna İncilleri ise, İsa'nın soy kütüğü, doğum öncesi ve doğum olaylarına temas etmeden doğrudan İsa'nın tebliğ hayatıyla başlar.

Dört İncilin hepsi de aynı şeyleri anlatmaya çalışırlar. Ancak, bazı farklılıklar da mevcuttur. Matta, Markos Luka İncilleri, anlattıkları konular ve anlatım tarzı birbirine benzediğinden bu üç İncil'e sinoptik İnciller denilmiştir. Yuhanna İncili ise gerek anlattığı şeyler gerekse anlatım tarzı diğer üç İncil'den farklıdır. Aynı zamanda, Yuhanna İncili yazılış hedefi bakımından da diğer İncillerden farklıdır. Yuhanna İncili, İsa'nın uluhiyetini ispatlamaya yönelik bir çaba içerisindedir. Her ne kadar diğer İncillerdeki bazı mucizeler ve İsa'nın çarmıha gerilişi ve göğe yükselişi olayları benzerlik taşısa da, Yuhanna İncili farklı bir üsluba sahiptir.

İnciller hakkında ki bu kısa değerlendirmeden yaptıktan sonra, Dört İncil'in ilk ve son mesajlarına geçebiliriz.

3.1. Matta İncili Hakkında Genel Bilgi

İncil'i oluşturan kitapların ilkidir. Birinci, ikinci ve üçüncü asırda yaşamış olan Hristiyan yazarları, bugünkü Matta İncil'inin Matta tarafından kaleme alındığını kabul etmektedirler.⁸⁰⁷ Bazı araştırmacılar, mevcut olan Matta İncilinin yazarının Havari Matta olmadığını, bu İncil'i aslında, ismi meçhul olan Filistinli bir Yahudi'nin yazdığını

⁸⁰⁷ Aydın, Hristiyan Kaynaklarına Göre Yahudilik, s.87

ileri sürmektedirler. Çünkü bu İncil, Yahudi düşünce sistemine uygun bir tarzda yazılmıştır.⁸⁰⁸ Matta'nın aslen Suriyeli⁸⁰⁹ bir Yahudi, bir başka rivayete göre ise, Filistinli⁸¹⁰ bir Yahudi ailenin çocuğu, ikinci adının Levi, babasının adının ise Alfeus olduğu bilinmektedir.⁸¹¹ Matta'nın, Hristiyanlığa girmeden önce Romalılar adına vergi memurluğu yaptığı sanılmaktadır.⁸¹² Matta aynı zamanda Hz. İsa'nın havarilerinden biri olarak bilinmektedir. Matta'nın bir havari olup olmadığı tartışma konusudur ve günümüzde tam bir netlik kazanmış değildir. Ancak, itiraz edilmeyecek bir husus varsa o da yazarın Yahudi olduğudur. Bu husus da Matta İncili'nin içeriğinden anlaşılmaktadır.⁸¹³ Matta İncil'nin dili hakkında birçok rivayet vardır. Bunlardan birincisi, Matta'nın İncili, Aramice yazdığı buna delil olarak ise, Matta'nın önceleri Aramice, İsa'nın sözlerini küçük bir risalede topladığı, bu risale İsa'nın sözlerinden ibaret olduğu için, ona sözler manasına gelen "Logia" denilmiştir. Daha sonra bu kitapçığa yeni ilaveler yapılmış ve bugünkü Matta İncil'i meydana gelmiştir.⁸¹⁴ Bir grup Hristiyan araştırmacı ise, Matta'nın İncil'i İbranice değil de Yunanca yazdığı, dolayısıyla bugün elde mevcut olan Yunanca nüshanın tercüme olmayıp asıl nüsha olduğu kanaatindedir. Yine onlara göre Matta yazdığı İncil'deki geçen olaylara şahit olmuş birisidir. Fakat, Matta İncili incelendiğinde, Matta gördüğü, işittiği şeylerin bir kısmını üçüncü tekil şahıs ile değil de, birinci tekil şahıs ile yazmıştır. Halbuki o, bütün anlattığı şeylerin üçüncü tekil şahıs kullanmıştır. O, yazdığı İncil'de Havarî Matta'dan bahsederken, kendisinden değil de, başka birisinden bahsediyormuş gibi sürekli üçüncü tekil şahıs kalıbı kullanmıştır.⁸¹⁵ Bir başka görüşe göre ise, Matta, kendi adıyla anılan İncil'i Süryanice yazmıştır. Fakat bunun aslı yok olmuş, daha sonraki asırlarda Yunanca yazılmış şekli ortaya çıkmıştır. Bunun Matta İncil'nin bir tercümesi olduğu düşünülebilir. Fakat telif tarihi belli olmadığı gibi, tercüme tarihi de belli değildir. Mütercimim kim olduğu da bilinmemektedir.⁸¹⁶ Farklı bir rivayete göre ise, bu İncil Aramice yazılmıştır. Sonra Yunanca'ya tercüme değil de, bir adaptasyonu yapıldığını

⁸⁰⁸ Kuzgun, Dört İncil Yazılması Derlenmesi Muhtevası Farklılıkları ve Çelişkileri, s.144

⁸⁰⁹ Jomier-Yıldız, Tevrat İncil ve Kur'an, s.18

⁸¹⁰ Bkz. Aydın, Hristiyan Kaynaklarına Göre Tevrat, s.86; Kuzgun, Dört İncil Yazılması Derlenmesi Muhtevası Farklılıkları ve Çelişkileri, s.143; Michel, Hristiyan Tanrı Bilimine Giriş, s.34

⁸¹¹ Kuzgun, Dört İncil Yazılması Derlenmesi Muhtevası Farklılıkları ve Çelişkileri, s.143

⁸¹² Dinler Tarihi Ansiklopedisi, C.2, 256

⁸¹³ Bucaille, Kitab-ı Mukaddes, Kur'an ve Bilim, s.95

⁸¹⁴ Aydın, Hristiyan Kaynaklarına Göre Hristiyanlık, s.86

⁸¹⁵ Bkz. Kesler, Kur'an'ı Kerim'de Yahudi ve Yahudiler ve Hristiyanlar, s.222; Kuzgun, Dört İncil Yazılması Derlenmesi Muhtevası Farklılıkları ve Çelişkileri, s.143

⁸¹⁶ Jomier-Yıldız, Tevrat İncil ve Kur'an, s.18

ifade etmişlerdir.⁸¹⁷Bazı İncil yorumcuları, “Havari Matta’nın yazdığı esas İncil’in kaybolduğunu, başka bir İncil’in alınarak onun yerine konulduğunu, halkın bu yeni İncil’e rağbetinin arttırılması ve güvenin sağlanması için, Ona Matta İncili adının verildiğini söylemektedirler. Diğer bazı araştırmacılar ise, İbranice-Aramice olarak yazılmış olan Havari Matta’ya ait İncilin asıl nüshasını, Kudüs’ün tahribinden sonra Ebiyonitlerin kasten tahrif ettiklerini ve ortadan kaldırdıklarını söylemektedir. Buna göre, Ebiyonitler, Hz. İsa’nın uluhiyetini inkar etmekte, İbranice olan Matta İncili de, Hz. İsa’nın ilahlığını itiraf ve ispat etmekte olduğundan Ebiyonitler kendi görüşlerinin zıttına görüş ihtiva eden bu İncili önce tahrif, sonra da yok etmişlerdir. Burada önemli bir nokta dikkat çekmektedir. Bu defa Matta İnciline tahrif isnadında bulunanlar, Hz. İsa’nın ilahlığını reddedenler değil, aksine bunu kabul edenlerdir. Bunlar asıl Matta İncil’inde Hz. İsa’nın ilahlığını açıklayan pasajların var olduğunu, bu pasajların bilahare metinden çıkarıldığı söylemektedir.”⁸¹⁸

Matta İncil’nin edebi yöntemi, İsa’nın sözlerini ve yaptığı işleri sistematik bir şekilde bir araya toplamak, İsa’nın görevini kronolojik olmaktan daha çok tematik bir düzen içerisinde sergilemek olmuştur. Dağdaki Vaaz İsa’nın öğretilerinin bir uzantısıdır.⁸¹⁹ İlk üç İncil (Matta, Markos, Luka) aynı muhtevisiyatı göstermektedir; İsa’nın yolunu vaftizden itibaren kıyamına kadar anlatmaktadır. Teferruatta ve kullandıkları hikayelerde birçok yerlerde aralarında fark var. Halbuki bunlar büyük benzerliklerinden dolayı Sinoptik olarak tavsif edilmektedir. Bu benzerlik meselesini halletmek için birkaç araştırma yapılmıştır; bugün, Markos’un İncil’inin en eskisi olduğunu, Matta ve Luka bunun en eski şeklinde, hem de kaybolan Q İncil’i denilen bir kaynaktan metinlerini aldıklarını söyleyebiliriz. Q, İncili bilhassa İsa’nın hikmet sözlerini ve yazılarını ihtiva eder.⁸²⁰ Matta’nın kendi İncil’ni, Markos ve Luka ile müşterek kaynaktan hareket ederek yazdığından herkes ittifak halindedir. Fakat onun anlatışı hem de bir takım önemli hususlarda, farklı olacaktır. Bununla beraber Matta, Hz. İsa’nın şakirtlerinden biri olmayan Markos’un İncilinden geniş ölçüde yararlanmışır.⁸²¹

⁸¹⁷ Suat Yıldırım, *Mevcut Kaynaklara Göre Hristiyanlık*, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, Ankara, 1988, s.87

⁸¹⁸ Kuzgun, *Dört İncil Yazılması Derlenmesi Muhtevası Farklılıkları ve Çelişkileri*, s.145

⁸¹⁹ Michel, *Hristiyan Tanrı Bilimine Giriş*, s. 34

⁸²⁰ Schimmel, *Dinler Tarihine Giriş*, s.160

⁸²¹ Bucaille, *Kitabı Mukaddes, Kur’an ve Bilim*, s.96-97

Matta İsa'yı yeni Musa olarak görür.⁸²² Tanrı, Yahudi kavmine Eski Ahit verdiği gibi, İsa'ya da Yeni Ahit'i vermiştir. Matta'ya göre İsa, eski Ahit'in kehanetlerini gerçekleştirmiştir. Matta İncili göklerin krallığının Yahudi olmayanlara da açıldığını izah eden olaylara çok önem vermiştir. Bazı Hristiyan bilginleri de Matta'nın İncil'ini, Filistin'de yaşayan ve Musevi dininden gelen Hristiyanlar için yazdığını kabul etmektedirler. Çünkü Matta çok yerde Tevrat'ı zikreder. Yahudi geleneklerini belirtir. Ancak onların açıklamasına girmez. Yine Matta, Filistin'den bahsederken, Onu "İsrail diyarı" diye zikreder ve Kudüs'ü anlatırken de onu kutsal şehir olarak belirtir. Diğer İncil'lerde Yahudi gelenekleri kısmen izah edilmiştir. Çünkü diğer İnciller Yahudi olmayan çevreler için yazılmıştır.⁸²³

Matta İncil'ini birkaç bölüme ayırmak mümkündür: Birinci Bölümde, İsa'nın doğumu ve çocukluğu İsa'nın Galile'deki faaliyetleri anlatılmıştır.⁸²⁴ İkinci bölümde, Yahudiye ve Kudüs'teki faaliyetleri dile getirilmiş,⁸²⁵ Üçüncü bölümde İsa'nın sıkıntıları, ölümü ve dirilişi, anlatılmıştır.⁸²⁶ Matta İncili, İsa'nın öğrencilerine verdiği meşhur son buyrukla noktalılır: "Gökte ve yeryüzünde bütün yetki bana verildi. Bu nedenle gidin, bütün ulusları öğrencim olarak yetiştirin."⁸²⁷

Matta İncili yirmi sekiz babdan oluşmaktadır. Matta İncili'nin en dikkat çeken yönü, az önce temas ettiğimiz ölçüde Yahudi Hristiyanlara hitap etmesi ve İsa'nın sözlerini sistematik bir şekilde toplamış olmasıdır.⁸²⁸

3.2. Matta İncili'nin İlk Mesajları

3.2.1. İsa Mesih'in Soyu

Matta ve Luka İncili İsa'nın soyundan bahsederler. Ancak, verdikleri soy kütükleri arasında birçok çelişki vardır. Markos ile Yuhanna İncilleri ise İsa'nın soyundan hiç bahsetmezler.

Matta İncil'nin İsa'nın soy kütüğüyle başlamasının nedeni sonradan meydana gelecek olan olayların temelini oluşturmaktır. İsa babası Yusuf aracılığıyla Davut'un tahtının yasal mirasçısı olduğunu göstermektir. Buradaki soy, İsa'nın İsrail Kralı olarak

⁸²² Bkz. Aydın, *Hristiyan Kaynaklarına Göre Hristiyanlık*, s.87; Michel, *Hristiyan Tanrı Bilimine Giriş*, s.34

⁸²³ Aydın, *Hristiyan Kaynaklarına Göre Hristiyanlık*, s.87

⁸²⁴ Matta, 1:1-25; 18:1-35

⁸²⁵ Matta, 19:1-30; 20:1-34

⁸²⁶ Matta, 21:1-46; 28:1-20

⁸²⁷ Matta, 28:18-19

⁸²⁸ Aydın, *Hristiyan Kaynaklarına Göre Hristiyanlık*, s.87-88

yasal soyudur. Luka'daki soy ise, O'nun Davut'un Oğlu olarak doğrudan doğruya onun soyundan geldiğini gösterir. Matta'daki soy Davut'tan sonra kral olan oğlu Süleyman gibi kraliyet soyunu izler; Luka'daki soy ise Davut'un diğer oğlu Natan aracılığıyla devam eden kan soyunu izler. Bu soy oğul olarak evlat edinilen Yusuf'la sonuçlanır. Luka kitabındaki soyun ise İsa'nın gerçek Oğul olduğu Meryem'in atalarını göstermektedir. İbrahim'in oğlu, Davut oğlu İsa Mesih'in soyuyla ilgili kayıt ifadesi Tekvin kitabında, "Adem zürriyetleri kitabı budur."⁸²⁹ ifadesine benzemektedir. Tekvin kitabı ilk Adem'i, Matta kitabı ise, son Adem'i tanıtır. İlk Adem ilk ve fiziksel yaratılışın başıydı. Mesih ise son Adem olarak yeni ya da ruhsal yaratılışın başı olarak tanıtılır.⁸³⁰

William Macdonald, İsa'nın soyunu tarihsel olarak üç bölüme ayırır: İlk bölüm İbrahim'den Yeşay'a, Davut'tan Yoşiya'ya ve Yekanya'dan Yusuf'dan Davut'ta kadar olan dönem, ikinci bölüm, krallık dönemi, üçüncü bölüm ise, sürgündeki kraliyet soyunun kayıtlarıdır. Ancak bu soy kütüklerini hakkında bazı problemlerin olduğunu ifade eder.

Birinci problem, soy kütüğünde adı geçen dört kadından Tamar ve Rabah'ın fahişe olması, Batşeba ve Rut'un ise İsrail soyundan olmayışları. Bu kadınların isminin soy kütüğünde zikredilmelerinin nedenini Wiliam Macdonald, "Mesih'in gelişinin günahkarlara getireceği kurtuluşa, Yahudi olmayanlara getireceği lütf ve O'nda cinsiyet ve ırkçılık engelinin kalkacağına dair ince bir ima" olarak açıklar.⁸³¹ İkinci problem, Matta ve Luka'daki soylar ve Şaltiyel ve Zerubabel gibi iki ismin üst üste gelmesidir.⁸³² Meryem ve Yusuf'un soylarının bu adamlarla birleşip sonradan ayrılmaları ilginçtir. Her iki kitabın Ezra kitabındaki⁸³³ kaydı izleyerek Zerubabel'in Şaltiyel'in oğlu olduğunun yazılması sorun oluşturmaktadır. Üçüncü problem, Kral Yekonya isminden söz edilmiş olmasıdır. Yeremya kitabında Tanrı bu adamı lanetlemiştir: "Rab şöyle diyor: Bu adamı çocuksuz, ömrünce başarılı olamayacak olarak yazın. Çünkü soyundan gelen hiç kimse başarılı olmayacak, soyundan gelen hiç kimse Davut'un tahtında oturmayacak, Yahuda'da bir daha krallık etmeyecek."⁸³⁴ Eğer İsa Yusuf'un gerçek oğlu olsaydı, bu lanetin altın da kalmış olacaktı. Bununla beraber Davut'un Tahtına hak kazanabilmek için Yusuf'un gerçek oğlu olması gerekiyordu. Bu

⁸²⁹ Tekvin, 5:1

⁸³⁰ Macdonald, Kutsal Kitap Yorumu, s. 27

⁸³¹ Macdonald, Kutsal Kitap Yorumu, s.28

⁸³² Matta, 1:12-13; Luka, 3:27

⁸³³ Ezra, 3:2

⁸³⁴ Yeremya, 22:30

sorun, bakireden doğum mucizesiyle çözümlenmiştir. İsa Yusuf vasıtasıyla tahtın yasal varisiydi. Meryem vasıtasıyla da gerçek Davut oğlu idi. Yekonya'nın üstündeki lanet, Yekonya soyundan olmayan Meryem'i ve çocuklarını etkilemedi. Dördüncü problem, Eski Ahit'te, İsrailoğullar'ı soyundan gelen Yoram'la Uziya Ahazya, Yehoaş ve Amatsya gibi kralların⁸³⁵ Yeni Ahit'teki soy kütüklerinde zikredilmemeleridir.⁸³⁶

Matta İncili, İsa'nın soy kütüğünü Hz. İbrahim'e kadar götürmektedir. Luka İncili ise, İsa'nın soy kütüğünü Adem'e kadar ulaştırmaktadır. Matta'da İsa'dan İbrahim'e kadar kırk kişi sayılırken, Luka'da elli beş kişi sayılmaktadır, bu kısım Matta'da yoktur. Luka'nın verdiği soy kütüğünde toplam isim sayısı yetmiş beşe ulaşmaktadır. Matta'nın birden kırka kadar saymış olduğu isimlerle, Luka'nın birden elli beşe kadar saydığı isimler arasında büyük farklılıklar vardır. Matta'nın İsa'nın atası olarak zikrettiği isimlerden yirmi üç tanesi Luka İncil'inde hiç zikredilmiyor. Luka'nın, Hz. İsa'nın atası olarak zikrettiği isimlerden otuz sekiz tanesini de Matta hiç zikretmiyor. İki İncil de yer alan iki farklı ve ayrı soy kütüğü vardır. Görüldüğü gibi iki listede yer alan isimlerin büyük bir çoğunluğu birbirine uymadığı gibi, uyan isimlerin sıradaki yerleri farklıdır. Luka'nın ilave ettiği isimler, Matta'nın eksik bıraktığı isimler değildir, iki İncil farklı soy kütükleri vermişlerdir. Burada özellikle Matta'nın verdiği soy kütüğünde Süleyman İsa'nın atası olarak zikredilirken, Luka'da Süleyman'ın soy kütüğünde yer almamaktadır.⁸³⁷

Her iki İncil, soy kütüğü vermekle beraber ayrıca onun babasız olarak doğduğunu, annesi Meryem'in Tanrı'dan hamile kaldığını, Tanrı'nın O'nu rahmine üfürmesi ile İsa'nın dünyaya geldiğini, belirtmişlerdir. Buna rağmen, İnciller, İsa'nın nesebini annesi Meryem tarafından değil de, üvey babası Yusuf'un soyuyla devam ettirmişlerdir. Biyolojik babası olmaksızın Meryem'in istisnai oğlu olan İsa hakkında bir şecere vermek gerekirse bu soy kütüğü onun annesi Meryem tarafı için düzenlenmeliydi. Bu açık bir çelişkidir. Matta ve Luka İncillerinde yer alan soy kütüğü listelerinde İsa'dan İbrahim'e kadar iki İncil'in ittifak edebileceği sadece on sekiz isim vardır. Diğer isimler birbirinden farklıdır. Matta'da kırk isim varken, Luka'da bu isim listesi verilmemektedir. Matta İncil'inde⁸³⁸ Yusuf'un İsa'nın babası olduğu söylenir. Aynı babın başka ayetlerinde ise, Meryem'in Allah'tan nasıl hamile kaldığı anlatılır.⁸³⁹

⁸³⁵ II.Krallar, 8:14; II.Tarihler, 21:25

⁸³⁶ Macdonald, *Kutsal Kitap Yorumu*, s.27-28

⁸³⁷ Kuzgun, *Dört İncil Farklılıkları ve Çelişkileri*, s.242

⁸³⁸ Bkz. Matta, 1:1-17

⁸³⁹ Bkz. Matta, 1:18-25

M.Ö. 6.asırda, ilk insanların soy kütüklerini ayrıntılı olarak belirleme endişesini İncil metinlerin nakleden din adamlarını da etkilemiştir. Matta ve Luka'yı etkileyen bu hayal ürünü olmuştur.⁸⁴⁰ Matta İncil'indeki soy kütüğü, "İbrahim oğlu, Davut oğlu İsa Mesih'in soyuyla ilgili kayıt şöyledir: İbrahim, İshak'ın babasıydı. İshak, Yakup'un babası; Yakup'ta, Yahuda ve onun kardeşlerinin babasıydı. Yahuda, Tamar'dan doğan Peres ve Zara'nın babasıydı. Peres, Herson'un babası; Herson da Ram'ın babasıydı. Ram, Aminadab'ın babası; Aminabad, Naşhon'un babası; Naşhon ise Salmon'un babasıydı. Salmon, Rahav'dan doğan Obed'in babası; Boaz, Rut'tan doğan Obed'in babası; Obed'de İsay'ın babası; İsay da, kral Davut'un babasıydı. Davut, Uriya'nın karısından doğan Süleyman'ın babasıydı. Süleyman, Rehavam'ın babası; Rehavam, Abiyanın babası; Abiya da Asa'nın babasıydı. Asa, Yehoşafat'ın babası; Yehoşafat'ın, Yoram'ın babası; Yoram, Uziya'nın babasıydı. Uziya, Yotam'ın babası; Yotam, Ahaz'ın babası; Ahaz da Hizkiya'nın babasıydı. Hizkiya, Manaşe'nin babası; Manaşe, Amon'un babası; Amon ise Yoşiya'nın babasıydı. Yoşiya, Babil sürgünü sırasında doğan Yekonya ve onun kardeşlerinin babasıydı. Yekonya, Babil sürgününden sona doğan Şaltiyel'in babası; Şaltiyel ise Zerubabel'in babasıydı. Zerubabel, Abihud'un babası; Abihud, Elyakim'in babası; Elyakin de Azor'un babasıydı. Azor, Sadok'un babası; Sadok, Ahim'in babası; Ahim ise Elihud'un babasıydı. Elihud, Elazar'ın babası; Elazar, Matan'ın babası; Matan da Yakup'un babasıydı. Yakup, Meryem'in kocası Yusuf'un babasıydı. Meryem'den de Mesih denilen İsa doğdu. Buna göre, İbrahim'den Davut'a kadar toplam on dört kuşak, Davut'tan Babil sürgününe kadar on dört kuşak ve Babil sürgününden Mesih'e kadar da on dört kuşak geçti."⁸⁴¹

3.2.2. İsa'nın Doğumu İle İlgili Mucizeler

İsa Mesih'in doğumu soy kayıtlarında bahsedilen doğumlardan farklıdır. "İsa Mesih'in doğumu da şöyle oldu: Annesi Meryem, Yusuf'la nişanlanmıştı. Ama evlenip birleşmelerinden önce Meryem'in Kutsal Ruh'tan gebe kaldığı anlaşıldı."⁸⁴² Yahudi şeriatine göre, bir erkekle nişanlanan kız, erkek onun için babasına geleneğe göre gelinlik parası ödediği için, artık erkeğin tasarrufu altına girmiş olur, erkek onun efendisi kocası sayılırdı. Eğer o başka bir erkekle kuralları çiğnerse, ancak bir boşanma

⁸⁴⁰ Bucalille, *Kitab-ı Mukaddes Kur'an ve Bilim*, s.130

⁸⁴¹ Matta, 1-17

⁸⁴² Bkz. Matta, 1:18; Luka 1:35

tezkeresiyle boş kılınabilirdi. Öte yandan kurallara uygun olarak bir erkek bir kadını evine almadan koca karı ilişkisi yaşayamazdı.⁸⁴³

Yusuf, Meryem'in durumunun gerçek açıklamasını bilmiyordu. Nişanlısına iki olasılıktan dolayı çok kızmış olabilir: İlk olarak, kendisine karşı görülen sadakatsizliği ve ikincisi de suçsuz olmasına rağmen bu durumdan dolayı resmen suçlanacak olması. Meryem'e olan sevgisi ve adaletin yerine getirilmesi isteği, nişanı sessizce bozma kararına yol açtı. Böyle bir olaydan doğacak rezaleti önlemek için bu yolu seçmişti. "Meryem'in nişanlısı Yusuf, doğru bir adam olduğu ve onu herkesin önünde utandırmak istemediği için ondan gizlice ayrılmak niyetindeydi."⁸⁴⁴ Yusuf bunları düşünürken Rab'bin meleği ona rüyada göründü. Meryem'le evlenmek için korkmasına hiç gerek yoktu. Onun iffeti konusundaki şüphelenmene gerek yoktur. Meryem'in gebeliği Kutsal Ruh'un bir mucizesiydi. "Ama böyle düşünmesi üzerine Rab'bin bir meleği ona rüyada görünerek şöyle dedi: Davut oğlu Yusuf, Meryem'i kendine eş olarak almaktan korkma. Çünkü onun rahminde oluşan, Kutsal Ruh'tandır."⁸⁴⁵ Melek daha sonra doğmamış çocuğun cinsiyetini, ismini ve yapacaklarını açıkladı. Meryem bir Oğul doğuracaktı. İsmi İsa olacaktı. "Bir oğul doğuracak .Adını İsa koyacaksın. Çünkü halkını günahlarından kurtaracak olan O'dur."⁸⁴⁶ Bu haberle, Yeşaya kitabında bildirilen Mesih geldiğini bununla Tanrı insanla tarihsel ilişkilerini yeniden sağlamış olacaktı. "Bundan ötürü Rab'bin kendisi size bir belirti verecek: İşte, gebe kalıp bir oğul doğuracak; adını "İmmanuel" koyacak çocuk kötüyü reddedip iyiyi seçecek..."⁸⁴⁷. Matta, kitabında 'İmmanuel' isminin "Tanrı bizimledir" anlamına geldiğini ekler. İsa'nın dünyadayken "İmmanuel" olarak çağırıldığına ilişkin herhangi bir kayıt yoktur; her zaman İsa olarak çağırılmıştır. Bununla birlikte İsa isminin anlamını Tanrı'nın bizimle olduğunu ima eder. İmmanuel, Mesih'in ikinci gelişinde daha çok kullanılmak üzere seçilmiş bir isimde olabilir."⁸⁴⁸ Meleğin araya girmesiyle, Yusuf Meryem'i boşama düşüncesinden vazgeçti. İsa'nın doğumuna kadar nişanlılıklarını sürdürmeye devam etti ve doğumundan sonra da onunla evlendi. "Yusuf uyanınca Rab'bin meleğinin kendisine buyurduğu gibi yaptı ve

⁸⁴³ Günay Tümer, *Hristiyanlıkta ve İslam'da Hz. Meryem*, T.D.V.Y., Ankara, 1997, s.106

⁸⁴⁴ Bkz. Matta, 1:19: *Kutsal Kitap Yorumu*, s.29

⁸⁴⁵ Matta, 1:20

⁸⁴⁶ Matta, 1:27

⁸⁴⁷ Bkz. Yeşaya, 7:14-15; Macdonald, *Kutsal Kitap Yorumu*, s.30

⁸⁴⁸ Macdonald, *Kutsal Kitap Yorumu*, s.30

Meryem'i kendine eş olarak yanına aldı."⁸⁴⁹ İsa'nın doğmasından sonra bakire kaldığı görüşleri İncillerde bahsedilen Meryem'in İsa'dan başka çocuklarıyla çürütülmüştür.⁸⁵⁰

Ancak burada şunu da ifade etmek gerekir ki, Hristiyanlıktaki bakire annelik yakıştırmasından çok önce, tüm Hindistan, Mezopotamya ve Orta Doğu'da bilinen bir olgu olduğu örneğin, Buda, Sokrates, Eflatun ve Büyük İskender halk arasındaki söylencelere göre bakire anneden doğmuşlardır.⁸⁵¹

M.Ö. I.yüzyılın sonunda Yahudiye'de gizliden gizliye bir kurtarıcının yakında geleceği söylentileri yayılmaya başlamıştı. Yahudi halkının gelenekçileri tarafından yayılan söylentilere göre kurtuluş bekleyenlerin dikkatlerini Eski Ahit'in bildirdiği beklenen Mesih üzerinde yoğunlaştırmıştır. Bu yoğunlaşma Romalı yöneticileri de endişelendirmiştir. Bu endişeden dolayı Roma kralları bu söylentileri çıkaranları cezalandırmış aynı zamanda kendilerine yakın gördükleri kimseleri de gizlice görevlendirmişlerdir. Kral Hirodes zamanında münecimler Yahudilerin kralı Mesih'i doğduğunu haber veren yıldızı görürler Mesih'i görmeye gelirler Hirodes, münecimlerden doğan çocuk hakkında bilgi alır, onu bulmalarını ister. Münecimler, Meryem ile İsa'yı bulurlarsa da haber vermezler.⁸⁵² Münecimlerden sonra melek, Yusuf'a rüyasında görünüp Kral Hirodes'in İsa'yı öldürmek istediğini anlayıp iki veya daha küçük yaştaki çocukların öldürülmesini emreder. Hirodes'in ölümünden sonra Rabbin Meleği Yusuf'a görünüp haberi verir. Bunun üzerine Yusuf, çocukla annesini alır; geriye dönüp Nasıra'ya Mısır'a yerleşir.⁸⁵³

3.2.3. Yahya

Yahya, Yahudi toplumu içinde yetişen aynı zaman Yahudi toplumunun resmi dini anlayışını eleştiren, Yudea kırsalında ve Ürdün nehri civarında kendi cemaatini kurmuş bir peygamber olarak bilinir. Yahya'nın insanları tövbe etmeye çağıran bunun bir göstergesi olarak vaftiz olmaya çağıran iyi bir kimse olduğu, ancak onun faaliyetlerinin Herod tarafından tehlikeli görülerek önce tutuklandığını sonra da öldürüldüğü rivayet edilir.⁸⁵⁴ Matta İncilinde Yahya gelecek olan Mesih'in yolunu hazırlayan kimse olarak tanımlanır. "O günlerde Vaftizci Yahya ortaya çıktı. Yahudiye çölünde şu çağrıda

⁸⁴⁹ Matta, 1:24

⁸⁵⁰ Matta, 12:46; 13:55-56

⁸⁵¹ Aytunç Altımdal, *Üç İsa*, Çev. Sibel Özbudun, Anahtar Yayıncılık, İstanbul, 1993, s.36

⁸⁵² Bkz. Dinler Tarihi Ansiklopedisi, C.1, s.244; Matta, 1:1-12

⁸⁵³ Matta, 2:1-12

⁸⁵⁴ Şinasi Gündüz, *Pavlus Hristiyanlığın Mimarı*, Ankara Okulu, Ankara, 2001 s.159

bulunuyordu: Tövbe edin! Göklerin Egemenliği yaklaşmıştır. Nitekim Yeşaya peygamber aracılığıyla sözü edilen kişi Yahya'dır. Yeşaya şöyle demişti: Çölde yükselen ses, Rab'bin yolunu hazırlayın, geçeceği patikaları düzenleyin' diyor. Yahya'nın deve tüyünden giysisi, belinde kuşağı vardı. Tek yediği, çekirge ve yaban balıydı. Kudüs'ün, bütün Yahudiye'nin ve tüm Şeria nehri yöresinin halkı ona geliyor, günahlarını itiraf ediyor. Onun tarafından Şeria nehrinde vaftiz ediliyordu. Ne var ki, Ferisilerle Sadukilerden birçok kişinin vaftiz olmak için kendisine geldiğini gören Yahya onlara şöyle seslendi: Ey engerekler soyu! Gelecek olan gazaptan sizi kurtarmak için sizi kim uyardı? Bundan böyle tövbeye meyveye yaraşır meyveler verin. Kendi kendinize, biz İbrahim'in soyundanız' diye düşünmeyin. Ben size şunu söyleyeyim: Tanrı, İbrahim'e şu taşlardan çocuk yaratacak güçtedir. Balta şimdinden ağaçların köküne dayanmıştır. İyi meyve vermeyen her ağaç kesilip ağaca atılacak. Gerçi ben sizi tövbe için suyla vaftiz ediyorum, ama benden sonra gelen benden daha güçlüdür. Ben O'nun çarıkları çıkarmaya bile layık değilim. O sizi Kutsal Ruh'la ve ateşle vaftiz edecek. Yabası elindedir. Harman yerini temizlemeyecek, buğdayını toplayım ambara yığacak, samanı sönmeyen ateşle yakacaktır."⁸⁵⁵

3.2.4. İsa'nın Vaftiz Edilmesi

Eski doğu dinlerinin bir kısmında insanı temizleyen, günahlardan arındıran ritüellerin varlığından bahsedilmektedir. Aynı zamanda, vaftizin ölüm anlamına geldiği suya batan insanın, geçen hayatında öldüğü yeni bir hayatın başladığı anlamını da taşımaktadır. Vaftizci Yahya'nın icra ettiği vaftizinde, eskatolojik bir mahiyet taşıdığı ifade edilmektedir.⁸⁵⁶ İsa'nın Vaftiz olması, Tanrı'nın insanın günahına karşı talep ettiği bütün doğruluğun yerine getirilmesini simgeleyen bir tören olmasıydı. Suyu batırılması, Golgata'da Tanrı'nın yargı suyundaki vaftizini simgeleyerek gösteriyordu. Sudan çıkması dirilişin imha ediyordu. Ölerək, gömölerek ve dirilerek kutsal adaletin taleplerini tatmin edip günahkarların aklana bilmesi için temel oluşturmaktadır.⁸⁵⁷ İsa'nın vaftiz edilişi, "O günlerde Vaftizci Yahya ortaya çıktı. Yahudiye çölünde şu çağrıda bulunuyordu. Tövbe edin! Göklerin Egemenliği yaklaşmıştır. Nitekim Yeşaya peygamber aracılığıyla sözü edilen kişi Yahya'dır. Yeşaya şöyle demişti. "Çölde

⁸⁵⁵ Matta, 3:1-12

⁸⁵⁶ Schimmel, *Dinler Tarihine Giriş*, s.324

⁸⁵⁷ Macdonald, *Kutsal Kitap Yorumu*, s.37

yükselen ses Rab'bin yolunu hazırlayın geçeceği patikaları düzenleyin diyor.” Yahya'nın deve tüyünden giysisi, belinde deriden kuşağı vardı. Tek yediği, çekirge ve yaban balıydı. Kudüs'ün, bütün Yahudiye'nin ve tüm Şeria nehri yöresinin halkı ona geliyor, günahlarını itiraf ediyor, onun tarafından Şeria nehrinde vaftiz ediliyordu. Ne var ki, Ferisilerle Sadukilerden birçok kişinin vaftiz olmak için kendisine geldiğini gören Yahya onlara şöyle seslendi: Ey engerekler soyu! Gelecek olan gazaptan kaçmanız için sizi kim uyardı? Bundan böyle tövbeye yaraşır meyveler verin. Kendi kendinize, Biz İbrahim'in soyundanız diye düşünmeyin. Ben size şunu söyleyeyim: Tanrı, İbrahim'e şu taşlardan çocuk yaratacak güçtedir. Balta şimdiden ağaçların köküne dayanmıştır. İyi meyve vermeyen her ağaç kesilip ateşe atılacak. Gerçi ben sizi tövbe için suyla vaftiz ediyorum, ama benden sonra gelen benden daha güçlüdür. Ben O'nun çarıklarını çıkarmaya bile layık değilim. O sizi Kutsal Ruh'la ve ateşle vaftiz edecek. Yabası elindedir. Harman yerini temizleyecek, buğdayını toplayıp ambara yığacak, samanı sönmeyen ateşte yakacaktır. Bu sırada İsa, Yahya tarafından vaftiz edilmek üzere Celile'den Şeria nehrine, Yahya'nın yanına geldi. Ne var ki Yahya, “Benim senin tarafından vaftiz edilmem gerekirken sen mi bana geliyorsun?” diyerek O'na engel olmak istedi. İsa ona şu karşılığı verdi şimdilik buna razı ol! Çünkü doğru olan her şeyi bu şekilde yerine getirmemiz gerekir. O zaman Yahya O'nun dediğine razı oldu. İsa vaftiz olur olmaz sudan çıktı. O anda gökler açıldı ve İsa, Tanrının Ruhunun güvercin gibi inip üzerine konduğunu gördü. Göklerden gelen bir seste şöyle dedi. Sevgili Oğlum budur. O'ndan hoşnudum”⁸⁵⁸

3.2.5. İsa'nın Denenmesi

İsa'nın İnciller'de Yahya tarafından Vaftiz edildikten sonra Kutsal Ruh tarafından çöle gönderildiği burada kırk gün yemek yemeden kaldığı ve yabani havanlar içinde yaşadığı, aynı zamanda meleklerin kendisine hizmet ettiği İncillerde anlatılmaktadır. Bu süre sonunda Şeytan İsa'nın Tanrı'ya karşı oğulluk durumunu tehlikeye atmaya uğraşarak üç kez denemeye kalkışmıştır. Bu deneme Adem'in cennetteki denemesine benzetilmektedir. Hristiyanlar bu benzetmeyi şöyle izah ediyorlar. “İsa, Adem'in şeytanın aldatmasına düştüğü yerde ayakta kalan yeni Adem'dir. İsa İsrail'in beklentisini kusursuz şekilde yerine getirdi. Eskiden çölde kırk yıl boyunca kıskırtanların tersine, Mesih, Tanrı'nın iradesine tamamen tabi olan Tanrı kulu olarak

⁸⁵⁸ Matta, 3:1-17

ortaya çıkmıştır. İsa burada şeytanı yenmiştir.”⁸⁵⁹ Matta İncil’inde İsa’nın denenmesi şöyle izah edilmiştir. “Bundan sonra İsa, Şeytan’ın denemelerinden geçmek üzere Ruh tarafından çöle götürüldü. Kırk gün kırk gece oruç tuttuktan sonra acıktı. O zaman Ayartıcı O’na gelip, Tanrı’nın oğluyun, söyle de şu taşlar ekmek olsun dedi. İsa ona şu karşılığı verdi: Kutsal Yazılarda, İnsan yalnız ekmekle değil, Tanrı’nın ağzından çıkan her sözle yaşar diye yazılmıştır. Sonra İblis O’nu kutsal kente götürdü. Tapınağın tepesine çıkarıp dedi ki, Tanrının Oğluyun, kendini buradan aşağı at. Çünkü şöyle yazılmıştır: Tanrı, senin için meleklerine buyruk verecek. Ayağın bir taşla çarpmasın diye seni elleri üzerinde taşıyacaktı. İsa İblis’e şu karşılığı verdi: Tanrının olan Rab’i sinama diye de yazılmıştır. İblis aynı şekilde İsay’ı çok yüksek bir dağa çıkarıp O’na tüm görkemleriyle dünyanın bütün ülkelerini gösterdi. Yere kapanıp bana taparsan, bütün bunları sana vereceğim dedi. İsa ona şöyle karşılık verdi: Çekil git, Şeytan! Tanrı’nın olan Rab’be tap, yalnız O’na kulluk et diye yazılmıştır. Bunun üzerine İblis İsa’yı bırakıp gitti. Melekler de gelip İsa’ya hizmet ettiler.”⁸⁶⁰

3.2.6. İsa’nın Celile’deki Görevine Başlaması

Matta İncil’inde dikkat çeken hususlardan biri de Eski Ahit’te geleceğe dair bazı kehanetler ile Mesih inancı arasında bağlantılar kurularak İsa’nın gerçek Mesih olduğu vurgulanmaya çalışılmıştır. İsa’nın tebliğ görevine Celile’den başlanmasının nedeni olarak iki şey gösterilmektedir. Birincisi, “Yahya’nın tutuklandığını duyunca Celil’ye döndü. Nasıra’dan ayrılarak Zebulun ve Naftali yöresinde, Celile gölü kıyısında bulunan Kefernahum’a gelip yerleşti. Bu, Yeşaya peygamber aracılığıyla bildirilen şu sözün yerine gelmesi için oldu: Zebulun diyarı ve Naftali diyarı, Şeria nehrinin ötesinde, deniz tarafı, ulusların Celilesi! Karanlıkta yaşayan halk, büyük bir ışık gördü. Ölümün gölgelediği diyarda yaşayanların üzerine bir ışık doğdu. O günden itibaren İsa şu çağrıda bulunmaya başladı: Tövbe edin! Göklerin Egemenliği yaklaştı.”⁸⁶¹ İkincisi ise, Celile’de yaşayan cahil, batıl inançlı Yahudi olmayan ulusların kurtuluşunu da sağlayacak olan bir kurtarıcının geldiğini vurgulamak için İsa tebliğ görevine Celil’den başlamıştır.⁸⁶²

⁸⁵⁹ Katolik Kilisesi Din ve Ahlak İlkeleri, Çev. Dominik Pamir, İstanbul, 2000, s.141

⁸⁶⁰ Matta, 4:11

⁸⁶¹ Bkz. Yeşaya,9:1-2; Matta, 15-17

⁸⁶² Macdonald, Kutsal Kitap Yorumu, s.41

3.2.7. İsa'nın Dört Balıkçıyı Havari Olarak Seçmesi

İnciller'de, İsa'nın Petrus ve Andrey'a'yı iki kez seçmiştir. İlk seçilmede İsa Petrus ve Andrey'a'yı kurtuluşa çağırmıştır. "İsa, Celile gölünün kıyısında gezerken Petrus denen Simun ile kardeşi Andrey'a'yı gördü. Balıkçı olan bu iki kardeş göle ağ atmaktaydı. İsa onlara, ardımdan gelin, sizleri insan tutan balıkçılar yapacağım dedi. Onlar da hemen ağlarını bırakıp O'nun ardından gittiler. Oradan daha ileri giden İsa, başka iki kardeşi, Zebedi'nin oğulları Yakup'la Yuhanna'yı gördü. Babaları Zebedi'yle birlikte kayıkta ağlarını onarıyorlardı. İsa onları çağırdı. Onlar da hemen kayığı ve babalarını bırakıp İsa'nın ardından gittiler."⁸⁶³ İkinci seçilme de ise İsa Petrus ve Andrey'a'yı göreve çağırmak için seçmiştir.⁸⁶⁴

3.2.8. İsa'nın Dağdaki Vaazı

İsa'nın göstermiş olduğu en önemli mucizelerinden biri hastaları tedavi etmesidir. İsa'nın tedavi ettiği hastalıkların başında cüzzam hastalığı gelmektedir. O dönemde Filistin ve çevresinde tedavisi tıbbi yollardan imkansız, amansız bir hastalık olan cüzzam hastalığını tedavi eden İsa, bu yolla mucize göstererek insanları kendisine iman etmeye çağırıyordu. "İsa, Celile bölgesinin her tarafını dolaştı. Buralardaki havralarda ders veriyor, Göksel egemenliğin müjdesini duyuruyor, halk arasında rastlanan her hastalığı, her illeti iyileştiriyordu. O'nun ünü bütün Suriye'ye yayılmıştı. Çeşit çeşit hastalıklara yakalanmış, ıstırap içinde olan, cine tutsak, saralı, felçli olanların hepsini O'na getirdiler, O da onları iyileştirdi. Celile, Dekapolis, Kudüs, Yahudiye ve Şeria nehrinin ötesinden gelen büyük kalabalıklar O'nun ardından gidiyordu. İsa toplulukları görünce dağın yamacına çıktı. Oturunca öğrencileri kendisine yaklaştılar, İsa konuşmaya başlayarak onlara şunları öğretti."⁸⁶⁵

İsa'nın Dağdaki Vaazı İncillerdeki şer'i hükümleri de içermektedir. İsa, dağdaki vaazına bir insanın sahip olması gereken erdemlerden söz ederek başlıyor; "Ne mutlu ruhta yoksul olanlara! Göklerin Egemenliği onlarındır. Ne mutlu yaşlı olanlara! Onlar teselli edilecekler. Ne mutlu yumuşak huylu olanlara! Onlar yeryüzünü miras alacaklar. Ne mutlu doğruluğa acıkıp susayanlara! Onlar doyurulacaklar. Ne mutlu merhametli

⁸⁶³ Matta, 4:18-22

⁸⁶⁴ Bkz. Yuhanna, 1:35-42

⁸⁶⁵ Bkz. Kuzgun, *Dört İncil Farklılıkları ve Çelişkileri, Derlenmesi Muhtevası Farklılıkları ve Çelişkileri*, s. 180; Matta, 4:23-25;5:1-2

olanlara! Onlar merhamet bulacaklar. Ne mutlu yüreği temiz olanlara! Onlar Tanrı'yı görecekler. Ne mutlu barışı sağlayanlara! Onlara Tanrı oğulları denecek. Ne mutlu doğruluk uğruna zulüm görenlere! Göklerin Egemenliği onlarındır. Bana olan bağlılığınızdan ötürü insanlar size sövüp zulmettikleri, yalan yere size karşı her türlü kötü sözü söyledikleri zaman ne mutlu size! Sevinin, sevinçle coşun! Çünkü göklerdeki ödülünüz büyüktür. Sizden önce yaşamış olan peygamberlere de böyle zulmettiler.”⁸⁶⁶ İsa allegorik ifadeler kullanarak öğrencilerini tuza benzetti. Tuz günlük yaşamda neyse onlarda günlük yaşamda öyleydi. Yiyeceğe tat verir, çürümenin yayılmasını önler, susuzluk yaratır. Bunun gibi öğrenciler de toplumu bu susuzluğunu giderecektir. “Yeryüzünün tuzu sizsiniz. Ama tuz tadını yitirirse, ona tekrar nasıl tuz tadı verilebilir? Artık dışarı atılıp insanların ayakları altında çiğnenmekten başka bir şeye yaramaz. Dünyanın ışığı sizsiniz. Tepenin üzerine kurulan kent gizlenemez. İnsanlar da kandil yakıp tahıl ölçeği altına koymazlar. Tersine, kandilliğe koyarlar; oradan da evdekilerin hepsine ışık verir. Sizin ışığınız insanların önünde öyle parlaysın ki, iyi işlerinizi görerek göklerde olan Babanızı yüceltsinler!”⁸⁶⁷

İsa Dağdaki Vaaz'ında kendinden önceki Musa'nın yarasını onaylayarak onu tamamlamaya geldiğini de ifade etmiştir. “Kutsal Yasa'yı ya da peygamberlerin sözlerini geçersiz kılmak için geldiğimi sanmayın. Ben geçersiz kılmaya değil, tamamlamaya geldim. Size doğrusunu söyleyeyim, gök ve yer ortadan kalkmadan, her şey gerçekleşmeden, Kutsal Yasa'dan ufacık bir harf ya da bir nokta bile eksilmeyecek. Bu nedenle, bu buyrukların en küçüklerinden birini kim çiğner ve başkalarına öyle yapmayı öğretirse, Göklerin Egemenliğinde en küçük sayılacak. Ama bu buyrukları kim yerine getirir ve başkalarına öğretirse, Göklerin Egemenliğinde büyük sayılacak. Size şunu söyleyeyim: doğruluğunuz din bilginleriyle Ferisilerinkini kat kat aşmadıkça, Göklerin Egemenliğine asla giremezsiniz!”⁸⁶⁸ Musa'ya gönderilen bu yasanın Yahudi toplumunda farklı şekillerde yorumlanmıştır. Bundan dolayı, Tanrı yasasının birleştirici olması gerekirken ayrılık nedeni olmuştur. Bundan dolayı İsa Sadukiler, Esseniler ve Ferisilerin Tanrı yasasına karşı tavırlarının eleştirmiştir. Sadukilerin kutsal kitapta yazılı olan yasanın metnine sadık kalarak yorumları kabul etmemeleri, Esseniler, mevcut olan yasayı katı bir şekilde uygulamaları Ferisilerin ise, kutsal yasaya geleneklerini ve

⁸⁶⁶ Matta, 5:3-12

⁸⁶⁷ Bkz. Matta, 5:13-16

⁸⁶⁸ Matta, 5:17-20

yorumlarını ilave ederek yasayı özünde uzaklaştırmışlardır. Bundan dolayı İsa yasa sevgisinden sevgi yasana geçilmesi gerektiğini vurgular.⁸⁶⁹

Öfkenin Yıkıcılığı: İsa Dağdaki Vaaz'ında Musa'ya gönderilen On Emir bazı hükümlerinden bahseder. Ancak bu hükümler "Ama ben size diyorum ki" ifadesi eklenmiştir. "Artık hiç kimse, cinayet işlemediği için gurur duyamayacak. Çünkü benim egemenliğimde cinayet düşünceleriniz bile olmamalı. Sonrada, cinayete neden olan öfke hakkında inanlarını uyarıyor ve öfkenin neden kaynakladığı açıklıyor. İlk olarak, kişinin kardeşine karşı nedensiz olarak öfkelenmesi bu suçla suçlanan yargılanma tehlikesi içinde olacaktır ki, mahkemeye götürülebilir. Çoğu kişi öfkeleri için geçerli bir neden bulabileceklerini düşünürler, ama öfke yalnızca Tanrı'nın onuru tehlikede olduğu zaman ya da başka birine haksızlık yapıldığı zaman aklanabilir. Hiçbir zaman kişisel hatalara karşılık vermek doğru değildir. "...Kardeşine öfkelenen herkes yargılanmayı hak edecektir..."⁸⁷⁰ Öfkenin ikinci nedeni insanların birbirini aşağılamadır. "...Her kim aşağılayıcı bir söz söylerse tüm kurula karşı sorumlu tutulmayı hak edecektir..."⁸⁷¹ İsa'nın zamanın da, insanlar küçümseme ve kötü hareket sözcükleri olarak Raka⁸⁷² sıfatı kullananlar memlekette yargılanacak en yüksek mahkeme olan Yüksek kurul önüne çıkmak tehlikesi ile karşılaşabilirlerdi. İsa'nın doğru olmayan öfke olarak suçladığı üçüncü şekil ise bir kişiye ahmak demektir. "...Akıllı kıt diyense cehennem ateşini hak edecektir..."⁸⁷³ Buradaki ahmak sözcüğü basit bir ahmak sözcüğünden daha çok şey ifade eder. Ölmesi gerekli ahlaki ahmağı belirtir ve ölmüş olması dileğini ifade eder. Bu gün bir kişinin başka birini "Allah seni kahretsin!" lanetlemesi şeklindeki oldukça yaygındır. Bu sözle, mağdur durumundaki kişiyi cehenneme göndermesi için Tanrı'yı çağırmış oluyoruz. İsa, bu tür lanet ifade eden sözleri söyleyenin cehennem ateşini hak edeceğini söylüyor.⁸⁷⁴

Zina: İsa, zinaya sebep olacak nedenlerin ortadan kaldırılarak bu fiilin engellenebileceğini ifade etmiştir. Bu nedenle İsa öğrencilerine fiziksel hareketten kendilerini tutmalarının yetmeyeceğini iç temizliğinde olması gerektiğini vurgulamıştır. "Zina etme denildiğini duydunuz. Ama ben size diyorum ki, bir kadına şehvetle bakan her adam, zaten yüreğinde o kadınla zina etmiştir. Eğer sağ gözün seni günaha sokarsa,

⁸⁶⁹ Gérard Bessière, *İsa Beklenmedik Tanrı*, Çev. Ali Kayabal, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2001, s.87

⁸⁷⁰ Matta, 5:22

⁸⁷¹ Matta, 5:22

⁸⁷² Raka, Aramice bir terim olup boş kafalı anlamında kullanılmıştır. (Bkz. Kutsal Kitap Yorumu, s.49)

⁸⁷³ Matta, 5:22

⁸⁷⁴ Bkz. Macdonald, *Kutsal Kitap Yorumu*, s.49

onu çıkar, at. Çünkü vücudunun bir üyesinin yok olması, tüm vücudunun cehenneme atılmasından iyidir. Eğer sağ elin seni günaha sokarsa, onu kes, at. Çünkü vücudunun bir üyesinin yok olması, tüm vücudunun cehenneme gitmesinden iyidir.”⁸⁷⁵ İncillerde zinanın cezası hakkında kesin bir hükme rastlanmamaktadır. Ancak İsa, Yahudiler tarafından zina yaparken yakalanan bir kadın kendisine recm edilmek üzere getirildiğinde ona; “Ben sana hükmetmem git, bundan sonra artık günah işleme” diyerek serbest bırakmıştır. Kadının recm edilmesi gerektiğini söyleyen Yahudilere de “Sizden günahsız olanınız ilk önce bu kadının üzerine taş atsın.”⁸⁷⁶ diyerek zinanın cezası hakkında kesin bir şey söylememiştir.

Boşanma: İnciller’de yer alan ibarelerde Hristiyanlıkta, boşanmanın caiz olmadığı “Ben size şunu söyleyeyim, karısını fuhuştan başka bir nedenle boşayıp başkasıyla evlenen, zina etmiş olur. Boşanan kadınla evlenen de zina etmiş olur. Karısını boşayıp başkasıyla evlenen zina etmiş olur. Kocasından boşanmış bir kadınla evlenen de zina etmiş olur. Kim karısını boşarsa ona boşanma belgesi versin demiştir. Ama ben diyorum ki, karısını fuhuş dışında bir nedenle boşayan onu zinaya itmiş olur...”⁸⁷⁷ Hz. İsa, Ferisiler’in boşanma caiz midir? sorusuna şöyle cevap veriyor “Bir adam babasını anasını bırakacak, karısına yapışacaktır. İkisi de bir beden olacaktır. Şöyle ki, onlar artık iki değil bir bedendedirler. O halde Allah’ın birleştirdiğini insan ayırmasın. Ferisiler İsa’ya öyleyse dediler. Musa neden erkeğin boşanma belgesi verip karısını boşayabileceği söyledi.?” İsa onlara, “İnatçı olduğunuz için Musa karılarınızı boşamanıza izin verdi.” dedi. Başlangıçta bu böyle değildi. Ben size şunu söyleyeyim, karısını fuhuştan başka bir nedenle boşayıp başkasıyla evlenen, zina etmiş olur.”⁸⁷⁸

Pavlus, I. Korintoslulara Mektupta, “Evlilere şunu buyuruyorum, kadın kocasından ayrılmasın, ayrılırsa evlenmesin, ya da kocasıyla barışsın. Erkek de karısını boşamasın. Kadın kocası yaşadıkça kocasına bağlıdır. Kocasını ölürse dilediği kimseyle evlenmekte özgürdür...”⁸⁷⁹ Buna göre Hristiyanlık, boşanmayı zina ve ölüm sebebine bağlamış, bu sebebin dışında boşanmanın yasak olduğu vurgulanmıştır.

⁸⁷⁵ Matta, 5:27-30

⁸⁷⁶ Yuhanna, 8:7-11

⁸⁷⁷ Bkz. Matta, 5:31-32; 19:9; 5:31-32; Luka, 16:18

⁸⁷⁸ Bkz. Matta, 19:3-10; Markos, 10:2-12

⁸⁷⁹ I. Korintoslara Mektup, 7:10-11,39

Hristiyanlık, ayrı dine mensup olmayı da boşanma sebebi saymıştır. “İman etmeyen, ayrılın. Kardeş ya da kız kardeş böyle durumlarda özgürdür...”⁸⁸⁰ Ayrıca, Hristiyanlık boşanmayı zina olarak kabul etmiştir.

Yemin: İncilerde ifade edildiğine göre yemin etmek tavsiye edilmemiştir. İnsanın sadece “evet” ya da “hayır” demesi istenilmiştir. “Yine atalarımıza, yalan yere ant içme, ama Rab’be içtiğin antları tut denildiğini duydunuz. Oysa ben size diyorum ki, hiç ant içmeyin, ne gök üzerine çünkü orası Tanrı’nın tahtıdır; ne yer üzerine çünkü orası O’nun ayaklarının basamağıdır; ne de Kudüs üzerine –çünkü orası Büyük Kral’ın kentidir. Başınızın üzerine de ant içmeyin. Çünkü saçınızın tek telini ak ya da kara edemezsiniz. ‘Eveti’niz evet, ‘hayır’ınız hayır olsun. Bundan fazlası Şeytan’dandır.”⁸⁸¹ Matta İncil’inin bir başka ayetinde “Kim mabet üzerine ant içerse bir şey değildir. Fakat kim mabedin altınları üzerine ant içerse, borçlu olur”⁸⁸² diyen Yahudileri kınamaktadır.

Sevgi: İsa, öğretilerinde sevgi prensibi üzerinde özenle durmaktadır. Kendisine “en önemli emrin ne olduğunu” soran bir kişiye İsa, Tanrı’yı sevmenin en önemli emir olduğu, ikinci önemli emrin ise kişinin kendisini sevdiği gibi komşusunu sevmesi ilkesi olduğunu belirtir. Ona göre Tanrısal emirlerin tümü ve peygamberlerin sözleri bu iki buyruğa dayanmaktadır. İsa, sevginin hukuka üstünlüğünü ya da önceliğini söz konusu etmekte, fakat onun tanrısal emirler arasında en önemli olduğunu vurgulamaktadır. Kişinin Tanrı’yı ve insanları sevmesi hukuksal bir emirden çok önemlidir.⁸⁸³

İsa’nın sevgi yasasını ön plana çıkarması yaşadığı sosyo-kültürel yapıdan kaynaklanmaktadır. Yaşadığı toplumda egemen olan Yahudi hukukunun acımasızlığını dile getirmeye çalışmıştır. Yahudi hukukun da, tanrısal bir buyruk olan Tanrı’yı ve insanları sevmenin, insanın tüm yaşantısına egemen olması gerektiğinin altı çizilmektedir. İsa’nın sevgiye vurgu yaptığı sözleri tanrısal hukuka yönelik diğer sözleriyle birlikte düşünüldüğünde, onun hukuk kurallarını gözetip riayet etmede sevgiden yoksun, katı bir anlayışa sahip olduğu eleştirilmiştir. Yahudi hukukunu özden uzaklaşarak şekilsel bir anlamda uygulayan Yahudi din adamlarını eleştir mahiyetinde İsa’nın sevgi ilkesini ön plana çıkardığı vurgulanmaktadır.⁸⁸⁴ İncillerde sevgi gerek Tanrı ile insanlık arasındaki ilişkilerde gerekse insanlar arasındaki ilişkilerde temel bir prensib olarak tanımlansa da İnciller de sevginin tamamen hümanist duygularla

⁸⁸⁰ I. Korintoslara Mektup, 7:15

⁸⁸¹ Matta, 5:33-36

⁸⁸² Matta, 23:16-23

⁸⁸³ Bkz. Matta, 5:38-42; 22:37-40; Markos, 12:30-31; Luka, 10:25-28

⁸⁸⁴ Gündüz, Pavlus, Hristiyanlığın Mimarı, s.197

işlendiği hatta hukuksal anlamda hak alma duygusunu tamamen ortadan kaldırmıştır. “Göz yerine göz, diş yerine diş denildiğini işittiniz. Fakat ben size derim: Kötüye karşı koma ve senin sağ yanağına kim vurursa, ona ötekini de çevir. Size karşı davacı olup mintanınızı almak isteyene abanızı da verin. Sizi bin adım yol yürümeye zorlayanla iki bin adım yürüyün. Sizden bir şey dileyene verin, sizden ödünç isteyeniyi geri çevirmeyin.”⁸⁸⁵ İnciller sevgiyi öyle işlemiş ki, bütün kötülöklere karşı da hoşgöröyle bakılabileceğini ifade etmişlerdir. “Komşunu sev, düşmanından nefret et denildiğini duydunuz. Ama ben size diyorum ki, düşmanlarınızı sevin, size zulmedenler için dua edin. Öyle ki, göklerde olan Babanızın oğulları olasınız. Çünkü O, güneşini hem kötülerin hem de iyilerin üzerine doğdurur. Yağmurunu da hem doğruların hem de eğrilerin üzerine yağdırır. Eğer yalnız sizi sevenleri severseniz, ne ödölünüz olur? Vergi görevlileri de öyle yapmıyor mu? Yalnız kardeşlerinize selam vererseniz, fazladan ne yapmış olursunuz? Putperestler de öyle yapmıyor mu? Bu nedenle, göksel Babanız yetkin olduğu gibi, siz de yetkin olun”⁸⁸⁶

Yoksullara Yardım: Hristiyanlıkta yoksullara yardım etmenin gerekliliği vurgulandığı gibi yapılan yardımların şekli üzerinde de durulmaktadır. Yapılan yardımların gösterişten uzak olunması gerektiği, hatta bizim költöre de girmiş olan; “Sol elin verdiğini sağ elin görmemesi”, yardım etme ilkesi haline getirilmiştir. “Dikkat edin! Yapmanız gereken doğru işleri gösteriş için insanların gözü önünde yapmayın. Öyle yaparsanız, göklerdeki Babanızdan ödöl alamazsınız. Bu nedenle, birisine sadaka vereceğiniz zaman bunu ilan etmek için önünüzde borazan çaldırmayın. İkiyözlü kişiler, insanların övgüsünü kazanmak için havralarda ve sokaklarda böyle yaparlar. Size doğrusunu söyleyeyim, onlar ödöllelerini almışlardır. Siz sadaka verdiğiniz zaman, sol eliniz sağ elinizin ne yaptığını bilmesin. Öyle ki, verdiğiniz sadaka gizli kalsın. Gizlilik içinde yapılanı gören Babanız sizi ödöllelendirecektir.”⁸⁸⁷

Dua; İnciller de ön plana çıkarılan en önemli vurgulardan biri de duadır. Hristiyan literatüründe dua Ruhun Tanrı’ya doğru yükselmesi ya da uygun iyiliklerin Tanrı’dan istemesi olarak tarif edilmiştir.⁸⁸⁸ İncillerde İsa duanın önemini vurgularken öncelikle Yahudi toplumunda yapılan duaların özünden uzaklaşarak boş kelime kalabalığı olduğunu ifade etmiş ve aynı zamanda duanın nasıl yapılması gerektiği hususlarını da bildirmiştir. “Dua ettiğiniz zaman ikiyözlüler gibi olmayın. Onlar, herkes kendilerini

⁸⁸⁵ Matta, 5:38-41

⁸⁸⁶ Matta, 5:43-48

⁸⁸⁷ Matta, 6:1-4

⁸⁸⁸ Katolik Kilisesi Din ve Ahlak İlkeleri, s.588

görsün diye havralarda ve caddelerin köşe başlarında dikilip dua etmekten zevk alırlar. Size doğrusunu söyleyeyim, onlar ödülleri almışlardır. Siz ise, dua edeceğiniz zaman odanıza girip kapıyı örtün ve gizlide olan Babanıza dua edin. Gizlilik içinde yapılanı gören Babanız sizi ödüllendirecektir. Dua ettiğinizde, putperestler gibi boş sözler tekrarlayıp durmayın. Onlar, söz kalabalığıyla seslerini duyurabileceklerini sanırlar. Siz onlara benzemeyin! Çünkü Babanız, nelere gereksinmeniz olduğunu daha siz O'ndan dilemeden önce bilir. Bunun için siz şöyle dua edin: Göklerdeki Babamız, adın kutsal kılınsın. Egemenliğin gelsin. Gökte olduğu gibi, yeryüzünde de senin istediğin olsun. Bugün bize gündelik ekmeğimizi ver. Bize karşı suç işleyenleri bağışladığımız gibi, sen de bizim suçlarımızı bağışla. Ayartılmamıza izin verme. Kötü olandan bizi kurtar. Çünkü egemenlik, güç ve yücelik sonsuzlara dek senindir. Amin. Başkalarının suçlarını bağışlarsanız, göksel Babanız da sizin suçlarınızı bağışlar. Ama siz başkalarının suçlarını bağışlamazsanız, Babanız da sizin suçlarınızı bağışlamayacaktır.”⁸⁸⁹

İnciller de dua ederken “Göklerdeki Tanrı egemenliği” vurgulanır. Geleneksel Hristiyan düşüncesi bunu, Eski Ahit geleneğinde vurgulanan ve peygamberlerce müjdelenen ve beklenen Mesih döneminin, İsa'nın şahsında gerçekleşmesi olarak düşünmektedir. İsa, Tanrı halkının beklenen Mesih Kral'dır. Dolayısıyla Tanrı krallığı Mesih'in krallığıdır. Bu dönem kozmik alemin ve insanlığın Rabbi olan İsa Mesih'le birlikte başlamıştır. Çarmıh sonrası dirilerek göğe yükselen ve Baba'nın sağ tarafına oturan İsa Mesih, Kral olarak ileride bütün güç ve ihtişamıyla tekrar gelecek ve Tanrı krallığı dönemini tamamlayacaktır. İsa'nın bahsettiği Tanrı'nın krallığı düşüncesinin, Yahudi geleneği çerçevesindeki eskatolojik bir beklenti olduğu, İsa, mesajında Tanrı'nın krallığının Tanrı'yı ve onun yeryüzündeki güçlü varlığını kral ya da egemen bir unsur olarak dikkate almak olduğunu ya da krallığının ilahi kurtuluş gününün gelişini ve yeni toplumun kurtuluşunu ifade eder.⁸⁹⁰

İsa'nın yeryüzüne yönelik iki egemenlikten unsurdan söz ettiği görülür. Bunlardan birisi şeytanın egemenliği, diğeri ise Tanrı'nın egemenliğidir. İsa, şeytanın egemenliğine karşı savaşmakta ve insanları Tanrı'nın egemenliğine davet etmektedir. Matta, İncil'indeki bir rivayete göre, cin çarpmış ve şeytan etkisinde kalmış olduğu düşünülen kör ve dilsiz bir adamı Tanrı'nın ruhuyla iyileştiren, cinleri, şeytanları kovan İsa, böylelikle onu Tanrının egemenliğine iletmektedir.⁸⁹¹ Burada, kişinin Tanrı'nın

⁸⁸⁹ Matta, 6:5-15

⁸⁹⁰ Gündüz, Pavlus Hristiyanlığın Mimarı, s. 187-188

⁸⁹¹ Bkz. Gündüz, Pavlus Hristiyanlığın Mimarı, s.189; Matta, 12:26-28

egemenliğine girmesi, şeytanın egemenliğinden kurtulması demektir. Bir başka rivayette İsa, yeryüzünü tarlaya insanları da burada ekili olan tohumlara benzetmektedir. Tarlaya ekilen, iyi tohumlar ve kötü tohumlar vardır. Bunlardan iyi tohumlar, Tanrının veya göklerin egemenliğinin halkını, kötü tohumlar ise kötü olanı yani şeytanın temsil etmektedir.⁸⁹² İsa burada mesajını dinleyip kabul edenleri Tanrı'nın egemenliğine katılan iyi insanlar, karşı çıkanları ise şeytanın egemenliğinde kalan kötüler olarak değerlendirmekte böylelikle yeryüzünün ve insanın, iki karşıt gücün yani yüce Tanrı ile kötülük timsali şeytanın egemenlik mücadelesinin cereyan ettiği bir alan olduğu vurgulanmaktadır. Tanrı'nın egemenliği, şeytanın egemenliğinin etkisinden kurtulup yanlış inanç ve düşünceleri terk ederek, bir olan Tanrı'ya iman ve onun emirlerine riayet etme yoluyla kişinin varlığına, ruhuna Tanrısal iradeyi egemen kılabilceği ifade edilmektedir.⁸⁹³

Yahudi bir din bilgini İsa'ya tüm emirlerin içerisinde en önemli olan hangisidir? dediğinde İsa şu karşılığı vermiştir. "En önemlisi şudur. Ey İsrail, Tanrımız olan Rab tek Rab'dir. Tanrı olan Rab'bi bütün kalbinle bütün canınla, bütün aklın ve bütün gücünle sev." Bunu duyan din bilgini ona doğrusunu söylediğini, zira Tanrı'nın tek olduğunu ve ondan başkasının bulunmadığını belirttiğinde İsa, sen Tanrı'nın egemenliğinden uzak değilsin" der.⁸⁹⁴ Markos İncil'inde ise, Tanrı'nın egemenliğini bir çocuk imanı saflığıyla kabul etmeyenlerin bu egemenliğe giremeyeceklerini bildirmektedir.⁸⁹⁵

Oruç: Hristiyanlıkta oruç ve perhiz, aynı manada mütalaa edilmiştir. Oruçla amaçlanan, vücuda belirli zamanlarda eziyet etmek, nefsanî arzuları kırmak, işlenmiş bazı günahların cezasını çekmeye bu dünyada çalışmaktır.⁸⁹⁶ İncillerde oruç hakkında şöyle söylenmektedir. "Oruç tuttuğunuz zaman, ikiyüzlüler gibi surat asmayın. Onlar oruç tuttuklarını insanlara belli etmek için kendilerine perişan bir görünüm verirler. Size doğrusunu söyleyeyim, onlar ödülleri almışlardır. Siz oruç tuttuğunuz zaman, başınıza yağ sürüp yüzünüzü yıkayın. Öyle ki, insanlara değil, gizlide olan Babanıza oruçlu görünesiniz. Gizlilik içinde yapılanı gören Babanız sizi ödüllendirecektir."⁸⁹⁷

⁸⁹² Matta, 13:36-38

⁸⁹³ Bkz. Gündüz, Pavlus Hristiyanlığın Mimarı, s. 189

⁸⁹⁴ Matta, 22:34-40

⁸⁹⁵ Bkz. Markos, 10:15

⁸⁹⁶ Ateş, İslam'a Göre Cahiliye ve Ehl-i Kitap Örf ve Adetleri, s.101

⁸⁹⁷ Matta, 6:15-18

Yine İncillerde geçtiğine göre Ferisiler İsa'ya havarilerinin niçin oruç tutmadığını surmuşlar, O da ümmetinin gelecekte oruç tutacağını ifade etmiştir.⁸⁹⁸

Yargılama: İsa, başkalarını değerlendirirken önce insanın kedisine bakmasını, kendisi için nasıl davranılmasını istiyorsa, diğerlerine de aynı şekilde davranmasını ister. İsa, zamanında yargılamayı yapan kimselerin hukuku yalnızca kendi çıkar ve menfaatleri doğrultusunda katı ve ruhsuz bir şekilde uygulamalarının önüne geçmeye çalışmıştır. İsa burada aynı zamanda insanın ve toplumun huzurunun bireyin kendini yargılamasıyla başlayacağı ifade etmiştir. İnsan güdülerinin insan tarafından yargılanmasının yapılamayacağını, ancak bu yargılamayı Tanrı'nın yapabileceğini, aynı zamanda insanın dış görünüşüne bakarak insanlar hakkında yargısız infazda bulunulmaması gerektiği vurgulanmaktadır.⁸⁹⁹ “Başkasını yargılamayın ki, siz de yargılanmayasınız. Başkasını nasıl yargılasanız, siz de aynı yoldan yargılanacaksınız. Hangi ölçekle ölçerseniz, size de aynı ölçek uygulanacak. Sen neden kardeşinin gözündeki çöpü görürsün de kendi gözündeki merteği fark etmezsin? Senin gözünde mertek varken nasıl olur da kardeşine, izin ver de gözündeki çöpü çıkarayım dersin? Seni ikiyüzlü! Önce kendi gözündeki merteği çıkar, o zaman kardeşinin gözündeki çöpü çıkarmak için daha iyi görürsün.”⁹⁰⁰

İsa burada öğrencilerini, kutsal olan şeyleri köpeklerin veya incileri domuzların önüne atmamaları için uyarmıştır. Musa'nın yasasında köpekler ve domuzlar murdar hayvanlar arasında zikredilmişlerdi. Burada bu hayvanların adı ise, kötü insanları betimlemek için kullanılmıştır. Tanrısal gerçekleri küçümsemeyle yaklaşan ve İsa'nın mesajı karşısında şiddet gösteren kimselere karşı tavır alınması gerektiği ifade edilmiştir. “Kutsal olanı köpeklere vermeyin. İncilerinizi domuzların önüne atmayın. Yoksa bunları ayaklarıyla çiğnedikten sonra dönüp sizi parçalayabilirler.”⁹⁰¹

3.3. Markos İncili Hakkında Genel Bilgi

Markos İncili, Yeni Ahit'te yer alan ikinci kitaptır. Dört İncil içinde en kısa, aynı zamanda en eski olandır.⁹⁰² Markos İncil'inin yazarı hakkında çeşitli rivayetler bulunmaktadır. Hristiyan geleneğine göre, havari Petrus'un şakirdi, Barnaba'nın

⁸⁹⁸ Matta, 6:16-18; 9:14-17; Markos, 2:18-20; Luka:5:33-38

⁸⁹⁹ Bkz. Gündüz, Pavlus Hristiyanlığın Mimarı, s. 198; Macdonald, Kutsal Kitap Yorumu, s.60

⁹⁰⁰ Matta, 7:1-5

⁹⁰¹ Bkz. Macdonald, Kutsal Kitap Yorumu, s.60-61; Matta, 7:6

⁹⁰² Bucaille, Kitabı Mukaddes Kur'an ve Bilim, s.101

yeğenidir.⁹⁰³ Bir başka rivayete göre, Barnabas'ın yeğeni, ve havarilerin büyüğü olan Petrus'un talebesidir.⁹⁰⁴ Farklı bir rivayete göre ise, Pavlus'un ve Petrus'un yardımcısıdır.⁹⁰⁵ Başka bir rivayete göre ise, İncil'in yazarının asıl adı Yuhanna'dır. Filistinli Yahudi bir ailenin çocuğu olan bu yazar, Markos lakabı ile de anılmaktadır.⁹⁰⁶ Bazı araştırmacılar, bu İncil'in yazarının aslında ismi bilinmeyen meçhul bir kişi iken, yazdığı İncil'e rağbet ve itimat temin etmek için ona Markos İncili adını verdiğini ileri sürmektedirler. "Mucuru'l Ahbar" isimli Hristiyan kaynağında hem Petrus hem de Markos'un, Hz. İsa'nın uluhiyetini inkar ettikleri yazılıdır. Bir diğer Hristiyan kaynağı ise, Markos İncil'ini, Markos'un değil, Petrus'un yazdığını kaydetmektedir. Markos Q metninden vb. kaynaklardan faydalanarak yazmıştır. Markos, İncilini, Roma'da bulunduğu sırada Petrus'un vaazlarını dinleyen bir kısım insanların ricası üzerine Romalılar için yazmıştır.⁹⁰⁷ Markos İncili Yazarı'nın Hz. İsa'nın havarisi olup olmadığı konusu da tartışmalıdır. Markos'un İsa'nın havarilerinden olmadığı⁹⁰⁸ İsa'nın havarisi olduğunu savunanların aksini savunan kaynaklarda mevcuttur.⁹⁰⁹ Markos İncili'nin tartışmalı bir diğer konusu ise yazılış tarihidir. Markos İncili'nin, yazılış tarihi kesin olarak belli olmamakla beraber Petrus'un ölümünden önce yani Mabedin tahribinden önce 63-70 yılları arasında yazıldığı kabul edilir.⁹¹⁰ Markos İncili'nin, yazılan ilk İncil olduğu ve M.S.60'lı yıllar civarında meydana getirildiği söylenmektedir.⁹¹¹ Bir başka kaynağa göre ise, Markos İncil'i 70 senesinden önce yazılmıştır.⁹¹² Bir başka kaynağa göre ise, Markos İncili'nin meydana gelmesi ökümenik tercümeğe göre bu iş en erken 65 ile 70 yılında yazılmıştır. Markos, "Allah'ın oğlu, İsa Mesih'in İncili'nin başlangıcı"⁹¹³ şeklindeki ilk, ayetiyle başlayarak İsa'nın Tanrı'nın oğlu olduğunu ileri sürer. Markos İncili'ni Yunanca yazmıştır. Bu İncili'nin en belirgin özelliği Yahudi adetlerine geniş yer vermiş olmasıdır.⁹¹⁴ Yeni Ahit araştırmacıları, "bu İncil'in Yahudi olmayan Hristiyanlar için yazıldığını

⁹⁰³ Suat Yıldırım, *Mevcut Kaynaklara Göre Hristiyanlık*, s.88

⁹⁰⁴ Kesler, *Kur'an-ı Kerim'de Yahudiler ve Hristiyanlar*, s.222

⁹⁰⁵ Aydın, *Hristiyan Kaynaklarına Göre Hristiyanlık*, s.88

⁹⁰⁶ Kuzgun, *Dört İncil Yazılması Derlenmesi Muhtevası Farklılıkları ve Çelişkileri*, s.14

⁹⁰⁷ Bkz. Kuzgun, *Dört İncil Yazılması Derlenmesi Muhtevası Farklılıkları ve Çelişkileri* s.146-148

⁹⁰⁸ Michel, *Hristiyan Tanrı Bilimine Giriş* s.35; Bucaille, *Kitabı Mukaddes Kur'an ve Bilim*, s.100;

Aydın, *Hristiyan Kaynaklarına Göre Hristiyanlık*, s.88

⁹⁰⁹ *Dinler Tarih Ansiklopedisi*, 2.Cilt, s.257

⁹¹⁰ Aydın, *Mevcut Kaynaklara Göre Derlenmesi Muhtevası Farklılıkları ve Çelişkileri*, s.88

⁹¹¹ Michel, *Hristiyan Tanrı Bilimine giriş*, s.35; Aydın, *Hristiyan Kaynaklarına Göre Hristiyanlık*, s.88

⁹¹² Schimmel, *Dinler Tarihine Giriş*, s.160

⁹¹³ Markos, 1:1

⁹¹⁴ Kesler, *Kur'an-ı Kerim'de Yahudiler ve Hristiyanlar*, s.222

söylemektedirler. Matta'nın aksine Markos, İsa'nın dediklerinden çok, yaptıklarının üzerinde durmaktadır. Ayrıca Markos, İsa'nın kimliğindeki insani nitelikleri vurguluyor, insanlığının ancak bir görüntüden ibret olduğunu ileri sürenlere karşı, gerçek insan İsa'yı savunuyor. Markos İsa'nın Mesajını iki esas odakta toplar: Birincisi, günahattan kurtularak Tanrı'ya dönüşü. İkincisi, Tanrı'nın yaşamımıza egemen olmasını kabul edin.”⁹¹⁵ Markos İncili'nde, “İsa'nın kimliğindeki insani nitelikleri vurgulamaktadır. İsa'nın insan olduğunu belirtmeye çalışmaktadır.”⁹¹⁶

Markos İncili'nin metni, en ufak bir kronoloji kaygısı duyulmadan basit bir üslupla telif edilmiştir. Bütün İncillerin, ifade bakımından en düşük olanıdır. Kelime hazinesi fakir, cümle kuruluşu düzgün değildir. Cümleleri, birbirine sayısız “ve” bağlaçlarıyla yan yana koyar; “ve” bağlacını diğer birçok bağlaç ve zarf yerine kullanır. Çeşitli fiil zamanlarını, titizlik göstermeksizin birbirine karıştırır. Markos İncil'inin tamamı resmi yönden “konanik” kabul edilir. Buna rağmen bu İncil'in son kısmı⁹¹⁷ çağdaş müellifler tarafından, sonradan yapılmış bir ilave olarak kabul edilir. Ökümenik Tercüme, bunu açıkça belirtmektedir. İncil'in bütün halindeki en eski iki yazma nüshası olan, dördüncü asırdan kalma Codex Vaticanus ile Codex Sinaiticus, bu son kısmını ihtiva etmezler. Bazı olayları anlatışı da Matta ve Luka ile çelişir. Hz. Yunus'un âlameti konusunda, Luka'nın, Hz. İsa'nın Hz. Yunus'un alametinden ibaret olan yalnız bir tek alamet göstereceğine dair ifadesi karşısında şaşırarak, bizzat Hz. İsa'nın alamet olarak nitelediği mucizelerden⁹¹⁸ sonra Markos'un “Bu nesle bir alamet verilmeyecektir” ifadesi, Matta ve Luka ile çelişir.⁹¹⁹

Markos, İsa'nın doğumundan, çocukluk ve gençlik yıllarından hiç bahsetmez. O doğrudan doğruya Yahya'nın vaazlarıyla, İsa'nın vaftiz edilmesi ve onun kırk günlük orucundan bahisle İncil'i başlatır. Daha sonra İsa'nın, İncil'i müjdelemesinden ve onun ilk havarileri seçişinden söz etmektedir. Nihayet on altı babdan ibaret olan Markos İncili, İsa'nın ızdıraplı ölümü ve dirilişinin öyküsü ile tamamlanmaktadır.⁹²⁰

⁹¹⁵ Michel, Hristiyan Tanrı Bilimine Giriş, s.35-36

⁹¹⁶ Aydın, Hristiyan Kaynaklarına Göre Hristiyanlık, s.88

⁹¹⁷ Markos, 16:9-20

⁹¹⁸ Bkz.Luka, 7:22;11:20

⁹¹⁹ Bucaille, Kitabı Mukaddes Kur'an ve Bilim, s.103; Dinler Tarihi Ansiklopedisi, C.2, s.257;

Yıldırım, Mevcut Kaynaklara Göre Hristiyanlık, s.88

⁹²⁰ Aydın, Hristiyan Kaynaklarına Göre Hristiyanlık, s.88-89

3.4. Markos İncil'i'nin İlk Mesajları

3.4.1. Tanrı Oğlu İsa

Markos İncil'i, İsa'nın soy kütüğü ve doğumuyla ilgili bilgi vermeden doğrudan İsa'nın öğretisini tebliğ ederek başlar. Aynı zamanda, Markos İncil'i, İsa'nın Tanrı Oğlu olduğu ayetiyle başlayarak İsa'nın Tanrı'nın oğlu olduğunu ileri sürer. "Tanrı'nın Oğlu İsa Mesih'le ilgili müjdenin başlangıcı."⁹²¹ Ayrıca, Eski Ahit'te⁹²² belirtilen Mesih'in geleceği burada da bildirilmiştir. "Bak, habercimi senin önünden gönderiyorum o senin yolunu hazırlayacak çölde yükselen ses, Rabbin yolunu hazırlayın geçeceği patikaları düzenleyin diyor."⁹²³

İncillerde dikkati çeken en önemli konulardan biri "Tanrı'nın oğlu" tabiridir. Bu tabir hakkından bir çok yorum yapılmıştır. Bazı yorumcular, Tanrı'nın oğlu tabirini İsa ve Baba Tanrı arasındaki mükemmel sevgi ilişkisinin bir göstergesi olarak açıklamışlardır. İnsanlar Tanrı suretinde yani Adem ve Havva Tanrı'nın oğulları ve kızları olarak yaratıldığından günah işlemeden önce Tanrı'yı biliyorlardı. Ve O'nunla tamamen ruhsal bir ilişki içinde yaşıyorlardı. Eski Ahit aracılığıyla insanlar Tanrı'yla bir anlaşma ilişkisine davet edilmişlerdir. İsrailoğullarından sonra İsa, Tanrı ve insan arasındaki bu ilişkiyi Tanrı'nın oğlu olarak yaşayan tek kişi olarak tanımlanmıştır.⁹²⁴ Başka bir yoruma göre, insan oğlu tabirinin mecazi anlamda tüm insanlar ve özel anlamda ise Museviler için kullanılan bir sıfattır.⁹²⁵ Bir başka yoruma göre ise, İsa'nın Tanrı oğlu olması, onun Tanrı adına konuşması kendisinin yüklendiği görevi yüceltmek, ona önem kazandırmak içindir. Bunu bilgisiz, düşkün, yoksul kimselerle daha kolay yapabilir. Peygamberlerde eskiden beri Tanrı karşısında kendini küçülterek yüceltme eğilimi vardır. Özellikle vaftizci Yahya gibi eski İbrani dinini çok iyi bildiği anlaşılan bir kimsenin İsa'nın gelişini bildirmesi, onun düşüncelerindeki yeni öğeleri kavraması, çevreye yayılması için vaftizci Yahya bir bakıma İsa'yı, katıldığı toplantılarda, tanrılaştırmıştır.⁹²⁶ Farklı bir yorumda ise, Hristiyanlar, İncillerde geçen "Allah oğlu" tabiri, ile Allah'ın İsa'nın bedenine girerek oraya yerleştiğini ve İsa'nın vücudunda insanlara tezahür ettiğini, dolayısıyla İsa'nın ilahlaştığını idda

⁹²¹ Markos, 1:1

⁹²² Bkz. Yeşaya, 40:3; Malaki, 3:1

⁹²³ Markos, 1:2-3

⁹²⁴ Badru D.Kateregga-David W. Shenk, *Bir Müslüman'la Bir Hristiyan'ın Söyleşişi*, Çev.Devrim Salman, Yeni Yaşam Yayınları, İstanbul, 2002, s.164

⁹²⁵ Altundal, *Üç İsa*, s.39

⁹²⁶ *Dinler Tarihi Ansiklopedisi*, C.2, s.252

edilmektedir.⁹²⁷ Thomas Michel, İsa'ya Tanrı oğlu unvanının verilmesinin nedenini, Yahudi kavminin Mesih'le ilgili olan tüm umutlarının gerçekleştiği kişi olarak görmeleri şeklinde açıklanmakta ve "Tanrı Oğlu" unvanının, İsa'nın Tanrı'dan tarafından fiziksel olarak doğduğu anlamına gelmediğini ifade etmektedir.⁹²⁸

Matta, Markos ve Luka İncillerinde "Allah Oğlu" tabiri, çeşitli şekillerde geçmektedir. Bir yerde "İsa için sevgili oğlum" ⁹²⁹ denirken bir başka yerde "Sen yaşayan Tanrı'nın oğlu Mesih'sin"⁹³⁰ denmiştir. Yine bir başka yerde "Babanın kucağında biricik oğul tabiri kullanılmıştır.⁹³¹ Yuhanna ise, "Allah'ın oğlu İsa'nın günahlarımıza kefarete olarak geldiğini belirtir.⁹³² Ve "Tanrı'yı biz sevmiş değildik, ama o bizi sevdi ve Oğlunu günahlarımızı bağışlatan kurban olarak dünyaya gönderdi. Yuhanna'nın aynı mektubunda İsa'nın Allah'ın oğlu olarak kabulünü teşvik eder. "Eğer bir kimse İsa'nın Tanrı'nın Oğlu olduğunu açıkça kabul ederse, Tanrı onda yaşar, o da Tanrı'da yaşar."⁹³³ İncillerde İsa için söylenen "Allah oğlu" tabiri, onun ilahlığına delalet etmez. Çünkü "Allah'ın Oğlu"ve"Babanın Oğlu" tabirleri sadece İsa için değil havariler için, hatta İsa'ya inanan bütün Hristiyanlar için de kullanılmaktadır. "Düşmanlarınızı sevin, size zulmedenler için dua edin. Öyle ki göklerde olan babanız gibi olasınız."⁹³⁴ İncillere göre bu, sadece İsa'ya ait bir imtiyaz değildir, iman eden herkes Allah'ın oğlu olmaktadır. Yuhanna İncil'inde bu tabir daha açık bir şekilde açıklanmıştır. "Yahya kendi yurduna geldi, ama halkı onu kabul etmedi. Ancak, kendisini kabul edip adına iman edenlerin hepsine "Allah'ın oğlu" olmak hakkını verdi. Onlar ne kandan, ne bedeninin isteğinden, ne de insanın isteğinden doğdular; tersine, Allah'tan doğdular."⁹³⁵ Yuhanna İncil'indeki ifadeye göre Allah oğlu olmak, sadece İsa ve ona iman edenlere mahsus değildir. Bu sıfat, İsa'dan önce gelen Yahya ve Yahya'ya iman edenlere de izafe edilmektedir. Yahya'nın davetine inanlar, Allah'ın oğulları olarak, kandan bedenden değil, bizzat Allah'tan doğmuşlardır, onlar Allah'ın oğullarıdır. Yuhanna İncil'ine göre İsa , havariler ve İsa'ya inan bütün Hristiyanlar, Yahya ve onun öğrencileri."Allah'ın oğulları" bu tabir kullanılmıştır. Allah'ın oğlu tabiri ile kast edilenin gerçekten sperme dayalı baba oğul ilişkisi olmadığını, aksine

⁹²⁷ Kuzgun, *Dört İncil Farklılıkları ve Çelişkileri*, s.259

⁹²⁸ Michel, *Hristiyan Tanrı Bilimine Giriş*, s.60

⁹²⁹ Matta, 3:17; 17:5; Markos, 1:11; Luka, 9:35

⁹³⁰ Matta, 16:16; Markos, 3:16

⁹³¹ Yuhanna, 1:18; 3:16

⁹³² I.Yuhanna Mektubu, 4:10

⁹³³ I.Yuhanna Mektubu, 4:15

⁹³⁴ Matta, 5:44-45

⁹³⁵ Yuhanna, 1:11-13

baba ile oğul arasında mevcut olan münasebete benzer bir sevgi ve muhabbet bağı olduğunu ileri sürülmektedir.⁹³⁶ Pavlus'un, mektuplarında İsa ile ilgili olarak oğlu unvanı Rab kavramından daha az geçer ona göre ilahi Oğul İsa, insanlığın kurtuluşu için yeryüzünde bedenleşmiş ve ölmüştür. Dolayısıyla ona göre Tanrı oğlu demek bir bakıma ıstırap çekmek ve ölmek demektir. Tanrı, oğlunu insanlardan kurtarmak amacıyla yeryüzünde yaşamış, ıstırap çekmiş günahkarlarla suçlanarak çarmıha gerilmiş ve ölmüştür. Ancak O, ölüm sonrası yeniden dirilerek ilahi aleme yükselmiş ve baba Tanrı'nın sağına oturmuştur. İsa'nın kendi kutsal ruhu sayesinde ölümden dirilişi, Tanrı oğlu olduğunun kudretle ilan edilmesidir. Pavlus'a göre Oğul, insanlarla Baba Tanrı arasındaki bir aracıdır. "Her şey Oğul'a bağlı kılınınca, o zaman Oğul da her şeyi kendisine bağlı kılan Tanrı'ya bağlı kılacaktır. Öyle ki Tanrı her şeyde her şey olsun."⁹³⁷ Tanrı oğlu kavramını, Pavlus öncesi Helenistik İsa anlayışı çerçevesinde dine giren Pavlus'un bu kullanımı alarak geliştirdiğini düşünülmektedir. Tanrı oğlu teriminin ne İsa ne de Filistin cemaatine kullanıldığı belirtilir. Ona göre Yahudi kökenli Helenistik İsa cemaati bu terimi, beklenen Mesih beklediği dönemde doğrultusunda kullanılmıştır. Yahudi olmayan Helenistik Hristiyanlık ise, bu kavramı Helen geleneği çerçevesinde değerlendirmiş ve İsa için tanrısal bir nitelik bağlamında kullanmıştır. Böylece Mesih'in tanrısallığını ve onun Tanrısal tabiatını ifade etmeye başlamıştır.⁹³⁸

Tanrı Oğlu unvanının eski Orta Doğu ve Yunan kültürlerinde yaygın olarak krallar ve imparatorlar için kullanılmakta olduğu da bilinmektedir. Örneğin, Eski Mısır'da, Asur'da ve Babil'de krallar ve yöneticiler kendilerinin Tanrılar soyundan geldiklerini düşünürlerdi. Ve dolayısıyla onlar için bu unvan kullanılırdı. Mısır Firavunları kendilerini Tanrı "Ra"nın oğulları olarak görürlerdi. Roma imparatorları içinde bu unvan kullanıldığı bildirilmektedir. Ancak bundan başka doğrudan Tanrı'nın soyundan gelmedikleri düşünülse de Yunan geleneğinde Tanrısal güç sahibi olduğu düşünülmesi bile, Yuhanna geleneğinde şu veya bu şekilde tanrısal güç sahibi olduğu düşünülen ya da mucize gösterdiğine inanılan kişiler de Tanrı Oğlu unvanıyla taltif edilebilirdi. Örneğin M.S 98'de ölen Tyanalı Apollonius, aslında insanları bir Tanrı'ya tapınmaya çağıran, mucizeler gösteren ve şifa dağıtan bir kişi olduğu ve tıpkı İsa gibi kendisini

⁹³⁶ Kuzgun, *Dört İncil Farklılıkları ve Çelişkileri Derlenmesi Muhtevası Farklılıkları ve Çelişkileri*, s.259-260

⁹³⁷ I. Korintliler, 15:28

⁹³⁸ Gündüz, *Pavlus, Hristiyanlığın Mimarı*, s.238

“İnsan Oğlu” diye adlandırdığı halde, taraftarları onun Tanrı’nın oğlu olduğuna inanmışlardır.⁹³⁹

Markos İncil’i, gelecek olan Mesih’in “Tanrı oğlu” olduğunu belirttikten sonra bu Mesih’in gelmesini müjdeleyecek belirtiler Yahya tarafından bildirilir. Markos İncili bu bildiriye yayan Yahya’nın bazı özelliklerden bahseder. Yahya’nın deve tüyünden giysiler giyip deri bir kuşak kuşanan bir kişi olduğu çekirge ve yaban balı yediği, çölde ortaya çıkarak insanları tövbeye davet ettiğini bildirir.⁹⁴⁰ Yahya hakkında William Macdonald, eğer Yahya günümüzde yaşamış olsaydı fanatik bir sofı olarak tanımlanabilirdi. Yahya’nın, evi çöl giysisi, İlyas’ın ki gibi kaba ve basit yiyeceği ise lüks olmaktan uzak, yaşamını ve gücünü devam ettirmesine yetecek kadardı. Buradan Rab’bin hizmetçisi olanın sadelik gibi bir özelliğe sahip olması gerektiğini öğrenmeliyiz.⁹⁴¹

3.4.2. Vaftiz

Markos İncil’i Yahya ile İsa’nın yapmış oldukları vaftiz arasındaki farkı anlatır. Yahya’nın su ile yapmış olduğu vaftizin, sadece insanların tövbe etmesini sağlayan bir dış sembol olduğunu, İsa’nın kutsal Ruh ile yapacağı vaftiz’in ise, insanın iç dünyasında da değişim yapacağını vurgular. Böylece, bütün İsa’ya inananlar kilisede, Mesih’in bedeninde birleşeceklerdir. “Ben sizi suyla vaftiz ettim, ama o sizi Kutsal Ruh’la vaftiz edecektir. O günlerde Celile’nin Nasıra kentinden çıkıp gelen İsa, Yahya tarafından Şeria nehrinde vaftiz edildi. Tam sudan çıkarken, göklerin yarıldığını ve Ruh’un güvercin gibi kendi üzerine indiğini gördü. Göklerden, sen sevgili oğlumsun, senden hoşnudum” diye seslendi.⁹⁴² Kutsal Ruh tarafından vaftiz edilen İsa çöle gönderilerek şeytan tarafından denenir. Markos İncil’indeki deneme Matta ve Luka İncillerdeki gibi ayrıntılı bir şekilde verilmemiş sadece İsa’nın çölde kırk gün yabani hayvanlar içinde kaldığı ve meleklerin kendisine hizmet ettiği anlatılmaktadır.⁹⁴³ Bu denenmeden sonra Yahya’nın tutuklanması, İsa’nın Celile’ye dönerek tebliğ faaliyetine başlaması, Galile denizi kenarında yürürken iki öğrenci kazanması, Kefaruma gitmesi orada sinagogda vaazda bulunması, kötü bir ruhun sahiplendiği hastadan o ruhu

⁹³⁹ Gündüz, Pavlus, Hristiyanlığın Mimarı, s.238-239

⁹⁴⁰ Markos, 1:4-8

⁹⁴¹ Macdonald, Kitab-ı Mukaddes Yorumu, s.191

⁹⁴² Bkz. Markos, 1:8-11; Macdonald, Kitab-ı Mukaddes Yorumu, s.192

⁹⁴³ Markos, 1:12-13

defetmesi, Simon petrus'un evine gidip kaynanasını iyileştirmesi, akşam olunca kendisine getirilen tüm hasta ve cine tutulmuş kişileri iyileştirilmesi anlatılmıştır.⁹⁴⁴ Markos İncil İsa'nın Mucizeleri ve benzetmeleriyle devam eder.

3.4.3. İsa'nın Mucizeleri

İncillerdeki mucizeler, Eski Ahit geleneğinde yer alan kehanetleri yerine getirmek veya ondaki manevi lisana uydurmak için İsa hakkında uydurulan öykülerdir. Ayrıca Hristiyan toplumu İsa'nın kim olduğu, ne yaptığı ve ne söylediği konularında kendi inançlarını desteklemek için onun hakkında yeni öyküler üretmişlerdir. Aynı zamanda bununla İsa'nın Mesihliğini tüm dünyaya duyurmayı amaçlamışlardır.⁹⁴⁵

Markos İncil'i, İsa'nın mucizelerinden en çok bahseden İncil'dir. Biz burada ilk birkaç mucizesini zikredeceğiz. İsa'nın göstermiş olduğu söylenen mucizelerden en önemlisi, hastaları tedavi mucizesidir. İsa'nın tedavi ettiği hastalıkların başında cüzzam hastalığı gelmektedir. O dönemde Filistin ve çevresinde tedavi tıbbi yollarla imkansız, amansız bir hastalık olan cüzzam hastalığını tedavi eden İsa, bu yolla mucize göstererek insanları kendine iman etmeye çağırıyordu. "İsa'ya bir cüzamlı geldi diz çöküp ona şöyle yalvardı: "Eğer istersen beni temiz kılabilirsin. Yüreği sızlayan İsa, elini uzatıp adama dokundu. "İsterim temiz ol." dedi. Adam hemen o anda cüzamdan kurtulup tertemiz oldu. İsa onu sıkıca uyararak derhal yanından uzaklaştırdı. Sakın kimseye bir şey söyleme! dedi. Git, kahine görün ve cüzamdan temizlendiğini herkese kanıtlamak için Musa'nın buyurduğu adakları sun. Ne var ki, İsa artık hiçbir kente açıkça giremez oldu. Ancak dışarıda, ıssız yerlerde kalıyordu. Ve halk her yerden O'na akın ediyordu."⁹⁴⁶ İsa'nın tedavi ettiği hastalıklardan bir diğeri ise felçli olan hastaları iyileştirmesidir. "Birkaç gün sonra İsa Kefernahum'a geldiğinde, evde olduğu işitildi. O kadar çok insan toplandı ki, artık kapının önünde bile duracak yer kalmamıştı. İsa onlara Tanrı'nın sözünü anlatıyordu. Bu arada O'na dört kişinin taşıdığı felçli bir adamı getirdiler, kalabalıktan O'na yaklaşamadıkları için bulunduğu yerin üzerindeki damı delip açarak felçliyi üstünde yattığı döşekle birlikte aşağı indirdiler. Onların imanını gören İsa felçliye, "Oğlum, günahların bağışlandı." dedi. Orada oturmakta olan bazı din bilginleri ise onun için şunu düşündüler: "Bu adam neden böyle konuşuyor. Tanrı'ya

⁹⁴⁴ Bkz. Kuzgun, *Dört İncil Farklılıkları ve Çelişkileri Derlenmesi Muhtevası Farklılıkları ve Çelişkileri*, s.180; Markos, 1:14:35

⁹⁴⁵ Mahmut Aydın, *Tarihsel İsa*, Ankara Okulu Yayınları, Ankara, 2002, s.138

⁹⁴⁶ Markos, 1: 40-45

küfrediyor! Tek Tanrı'dan başka kim günahları bağışlayabilir.?" Akıllarından geçeni hemen ruhunda sezen İsa onlara, "Aklınızdan neden böyle şeyler düşünüyorsunuz.?" dedi. Hangisi daha kolay, felçliye, 'günahların bağışlandı.' demek mi, yoksa, 'kalk döşegini topla ve yürü' demek mi? Ne var ki, İnsan oğlunun yeryüzünde günah bağışlama yetkisine sahip olduğunu bilesiniz diye...? Sonra felçliye 'Sana söylüyorum kalk, döşegini topla ve evine git! dedi. Adam kalktı, derhal döşegini topladı ve hepsinin gözü önünde çıkıp gitti. Herkes şaşakalmıştı. Tanrı'yı övüyorlar, böylesini hiç görmemiştik. diyorlardı."⁹⁴⁷

İsa'nın sakat olan bir insanı iyileştirmesi "İsa yine havraya girdi. Orada eli sakat bir adam vardı. Bazıları İsa'yı suçlamak amacıyla, Sept günü hastayı iyileştirecek mi? diye O'nu gözlüyorlardı. İsa, eli sakat olan adama, "Ayağa kalk, ortaya çık!" dedi. Sonra havradakilere, "Kutsal yasaya göre sept günü iyilik yapmak mı doğru, kötülük yapmak mı? "Can kurtarmak mı doğru, öldürmek mi?" diye sordu. Onlardan ses çıkmadı. İsa, çevresindeki öfkeyle baktı. Yüreklerinin katılığı O'nu kederlendirmiştir. Adama, "Elini uzat!" dedi. Adam elini uzattı, eli eskisi gibi sağlam oluverdi. Dışarı çıkan Ferisiler, İsa'yı yok etmek için Hiroides yanlılarıyla hemen görüşmeye başladılar"⁹⁴⁸

İsa, genellikle kendi elleri ile temas ederek hastalarını tedavi eder, ancak bazen söz söyleyerek, çamur veya tükürük gibi ilkel tedavi araçları kullanırdı Bazen de hastaların kendileri gelip ona temas etmek suretiyle tedavi olmaktaydılar. İncilerde İsa'nın hastaları tedavi için normal tıbbi yollara başvurduğundan bahsedilmez.

İsa'nın bir diğer mucizesi insanlardan cinleri çıkarması ve kovmasıdır. O'nun sık sık delilerden, saralılardan, sağır ve dilsizlerden, vücuduna cin musallat olmuş bütün hastalardan cinleri kovarak onları iyileştirdiği anlatılmaktadır. Matta, Markos ve Luka İncillerinde İsa'nın bizzat cincilerin reisi olan Beelzebub'la işbirliği yaparak cinleri çıkardığını iddia etmektedirler. "İsa bundan sonra eve gitti. Yine öyle büyük bir kalabalık toplandı ki, İsa'yla öğrencileri yemek bile yemediler. Yakınları bunu duyunca, 'Aklını kaçırmış' diyerek O'nu almaya geldiler Kudüs'ten gelen din bilginleri ise, Beelzebub O'nun içine girmiş ve cinleri, cinlerin reisinin gücüyle kovuyor diyorlardı. Bunu üzerine İsa din bilginlerini yanına çağırıp onlara benzetmelerle seslendi. "Şeytan, 'Şeytan'ı nasıl kovabilir?" dedi. Bir ev kendi evinde bölünmüşse, o ülke ayakta kalmaz; sonu gelmiş demektir. Hiç kimse güçle adamın evine girip onun malını çalamaz. Ancak önceden o güçlü adamı bağlarsa, onun evini soyabilir. Size doğrusunu söyleyeyim,

⁹⁴⁷ Markos, 2:1-12

⁹⁴⁸ Markos, 2: 1-12

insanların işlediği her günah, ettiği her küfür bağışlanacak, ama Kutsal Ruh'a küfreden asla bağışlanmayacak, bunu yapan, asla silinmeyecek bir günah işlemiş olur. İsa bu sözleri "O'nda kötü ruh var" dedikleri için söyledi."⁹⁴⁹ Ancak Yuhanna İncilinde İsa'nın bizzat kendisinin cinli olduğu yazılmaktadır.⁹⁵⁰ Bu mucize, Matta İncil'inde sekiz defa Markos İncil'inde yedi defa Luka İncil'inde sekiz defa tekrarlanmıştır.⁹⁵¹ Yuhanna İncil'inde ise, cin çıkarma olaylarına hiç yer verilmemiştir.

3.4.4. Havarilerin Seçimi

İsa, getirmiş olduğu vahyin korunmasını ve yayılmasını sağlayacak havarileri seçiyor. Bunların sayısı on ikidir. Havarilerin sayılarının on iki olması bir rastlantı sonucu değildir. Bu Eski Ahit, Mezopotamya, Mısır, Anadolu ulusların da on iki sayısının kutsallığından kaynaklanmaktadır. İsa'nın çevresinde toplananların sayısının çok üstünde olmasına rağmen İsa'nın Tanrısal gücünü çevresinde toplananların Tanrısal görevini daha etkili kılmak içindir. İsa'nın çevresinde toplanan, onu tanrısal varlık, Tanrı'nın oğlu diye yücelten bu on iki kişi yaşadıkları çağın bilgisiz, yoksul, Taberiye gölünde balık avlamakla geçinen, bir kaçı da vaftizci Yahya'nın yetiştirmiş olduğu düşkün kimselerdi. Havariler, kendilerini İsa'ya adanmış onun yolundan gitmeyi bir din olarak benimsemiş, onun doğa üstü bir nitelik, bir tanrısal güç taşıdığına inanmışlardı. "İsa, dağa çıkarak istediği kişileri yanına çağırdı. Onlar da yanına gittiler İsa bunlardan on iki kişiyi yanında bulundurmak, Tanrı sözünü duyurmak ve cinleri kovmaya yetkili kılmak üzere seçti. Seçtiği bu on iki kişi şunlardır: Petrus adını verdiği Simun, Beni-Reğes, yani "Gök gürültüsü Oğulları" adını verdiği Zebedi'nin oğulları Yakup ve Yuhanna, Andreya, Filipus, Bartalmay, Matta, Tomas, Alfay oğlu Yakup, Taday, Yurtsever Simun ve İsa'yı ele veren Yahuda İskariyot."⁹⁵²

3.4.5. İsa'nın Annesi ve Kardeşlerine Karşı Tutumu

Matta, Markos ve Luka İncillerinde bildirildiğine göre İsa'nın annesi ve kardeşleri onun bulunduğu yere gelmişler ve onunla görüşmek istemişlerdir. Ancak Hz. İsa'nın

⁹⁴⁹ Bkz. Matta, 12:22-30; Markos, 3:20-27; Luka, 1:15-20

⁹⁵⁰ Bkz. Yuhanna, 7:20; 8:48-52

⁹⁵¹ Bkz. Matta, 6:24; 8:28-34; 9:32-34; 12:13-14; 12:22-23; 15:21-28; 17:14-18; Markos, 1:23-26; 1:32-34; 3:11; 3:20-30; 5:1-20; 7:24-30; 9:14-32; Luka, 4:33-35; 4:38-41; 6: 17-19; 6:43-45; 8:26-39; 9:37-45; 11:14-23; 13:11-13

⁹⁵² Dinler Tarihi Ansiklopedisi, C.2, s. 249-250; Markos, 3:13-19

etrafına toplanan büyük kalabalık yüzünden onun yanına yaklaşınca, etraftan biri “Annen ve kardeşlerin geldi seni çağırıyorlar diye haber vermiştir. Bunun üzerine İsa orada bulunanlara hitaben, “ Kimdir benim annem ve kardeşlerim?” dedikten sonra etrafta toplananlara bakarak işte annem İşte kardeşlerim! Tanrı’nın isteğini kim yerine getirirse annem ve kız kardeşimdir.”⁹⁵³

3.4.6. İsa’nın Benzetmeleri

İncillerde İsa veciz sözlerle ve benzetmelerle bazı mesajlar vermiştir. Bunlardan ilki tohum benzetmesidir. ‘İsa, göl kıyısında halka yine ders vermeye başladı. Çevresinde öyle büyük bir kalabalık toplandı ki, kendisi göldeki bir kayığa binip oturdu. Bütün kalabalık göl kıyısında, karada duruyordu. İsa onlara benzetmelerle birçok şey öğretiyordu. Öğretirken, “Şunu dinleyin” dedi. Ekincinin biri tohum ekmeye çıkmış ektiği tohumlardan kimi toprağı az olan kayalık yere düşmüş, toprak derin olmadığından hemen filizlemişler. Ne var ki, güneş doğunca kavrulmuşlar ve kök salamadıkları için kuruyup gitmişler kimi, dikenler arasına düşmüş dikenler büyümüş filizleri boğmuş ve filizler ürün vermemiş kimi ise iyi toprağı düşmüş büyüüp çoğalmış, ürün vermiş bazısı otuz, bazısı altmış, bazısı da yüz kat ürün vermiş sonra İsa şunu ekledi. ‘İşitecek kulağı olan işitsin.’”⁹⁵⁴

İsa tabiat olaylarıyla insanlar arasında bir ilişki kurarak Tanrı’nın emirlerini alacak kişileri tohum alan toprak çeşidine benzetir. Yol kenarındaki toprak yüreğı katı olan, aynı zamanda inatçı bir yapıya sahip olan kimselere benzetilmiştir. Kayalık yerdeki toprak, Tanrısal vahye karşı yüzeysel olarak karşılık veren kişiyi temsil eder. Duygusal anlamda çok etkilendiğinde tanrısal vahyi düşünsel olarak kabul eden kimsedir. Bir sıkıntı anında bütün inançsal değerleri bırakıp kaçır, her şeyin iyi olduğunu gördüğü zamanda imanlı olduğunu söyler. Dikenli yerdeki tohumlara gelince, bunlar başlangıçta umut verici bir şekilde iman ederler dışarıdan gerçek imanlılar gibi görünürler. Ama dünyasal kaygılar taşıyarak zengin olma arzusuyla meşgul olurlar. Ruhsal olan ilgilerini kaybederler ve sonunda imanlı olma iddiasını bırakırlar. İyi topraktaki tohumlar, Tanrısal vahyi kesin bir şekilde kabul eden kimselerdir. Bu kişiler yeni doğan çocuklara benzerler. Bunların imanını ne dünya, ne nefis, ne de şeytan sarsabilir. Ancak İsa, bunların içerisinde de çeşitli derecelenmelerin olduğunu bildirir. “İsa sonra onlara, siz

⁹⁵³ Matta, 12:46-50; Markos, 3:31-35; Luka, 8:19-21

⁹⁵⁴ Bkz. Kutsal Kitap Yorumu, s. 205-207; Markos, 4: 1-9

bu benzetmeyi anlamıyor musunuz?” dedi. Öyleyse bütün diğer benzetmeleri nasıl anlayacaksınız. Ekincinin ektiği, Tanrı sözüdür. Bazı insanlar sözün ekilmediği yerde yol kenarına düşen tohumlara benzer. Bunlar sözü işitir işitmez, Şeytan gelir, yüreklerine ekilen sözü alır götürür. Kayalık yerlere ekilenler ise, işittikleri sözü hemen sevinçle kabul eden, ama kök salmadıkları için ancak bir süre dayanan kişilerdir. Böyleleri Tanrı sözünden ötürü sıkıntı ya da zulme uğrayınca hemen sendeleyip düşerler. Yine bazıları dikenler arasında ekilen tohumlara benzerler Bunlar sözü işitirler, ama dünyasal kaygılar, zenginliğin aldattıcılığı ve daha başka hevesler araya girince sözü boğar ve ürün vermesini engeller. İyi toprağa ekilenler ise, sözü işiten, onu benimseyen, kimi otuz, kimi altmış, kimide yüz kat ürün veren kişilerdir.⁹⁵⁵

İsa, Tanrısal vahyi kandildeki ışığa benzetir. Bu gerçeklerin tahıl ölçeğinin ya da yatağın altına değil, herkesin görebileceği bir yere konulması gerekir. Tahıl ölçeği kişinin Tanrısal gerçekleri anlatmaya ayırdığı zamandan çaldıkları süreyi temsil eder, yatak ise, tanrısal gerçeklerin yayılmasının düşmanları olan kişilerin rahatlığı ve tembelliğini ifade eder. Aynı zamanda İsa Tanrısal vahyi anlatan kimselerin kendi hayatlarında bu gerçekleri uygulaması gerekir ki, Tanrısal vahyi anlattıkları kimseleri etkileyebilirler. “Onlara, kandili, tahıl ölçeğinin ya da yatağın altına koymak için mi getirirler? dedi. Kandillğe koymak için değil mi? Gizli olan ne varsa, açığa çıkarılmak üzere gizlenmiştir; saklı olan ne varsa, aydınlığa çıkmak üzere saklanmıştır. İşitecek kulağı olan işitsin! İsa’ya şöyle devam etti: İşittiklerinize dikkat edin! Hangi ölçekle ölçerseniz, size da aynı ölçek uygulanacaktır. Hatta size daha fazlası verilecek. Çünkü kimde varsa, ona daha çok verilecek. Ama kimde yoksa, kendisinde olanda elinden alınacak.”⁹⁵⁶

Bu benzetme yalnızca Markos kitabında geçer. Buradaki benzetme iki şekilde yorumlanabilir. İlk olarak, buradaki “Adam”ın İsa olduğu Tanrısal vahyi de tohuma benzetilmiştir. Tanrısal vahiy ilk önce küçük bir tohumken zamanla yeryüzüne yayılarak bir imanlıların harmanına benzetilmesidir. İmanlılar artıkça Tanrı katında daha büyük bir tahıl ambarı oluşacaktır. İkinci olarak, İsa, öğrencilerini yüreklendirmek için, onların sorumluluklarını tohuma benzetmiştir. Tanrısal vahyi anlatan kimseler eğer kendi sorumluluklarını yerine getirirlerse ürün alma zaman geldiği zaman orağı kullanacak kimselerinde o ürünü eken kimsenin kendisi olacağını bildirir. “Tanrı’nın Egemenliği, toprağa tohum saçan adama benzer. Gece olur, uyur; gündüz olur, kalkar.

⁹⁵⁵ Bkz. Macdonald, Kutsal Kitap Yorumu, s. 206-207; Markos, 4:13-20

⁹⁵⁶ Bkz. Macdonald, Kutsal Kitap Yorumu, s. 207; Markos, 4:21-25

Kendisi nasıl olur bilmez ama, tohum filizlenir, gelişir. Toprak kendiliğinden ürün verir. Önce filizi, sonra başağı, sonunda da başağı dolduran taneleri verir. Ürün olgunlaşınca, adam hemen orağı vurur. Çünkü ürünü biçme zamanı gelmiştir.⁹⁵⁷

Markos İncil’indeki bir diğer benzetme İsa’nın “Tanrı Egemenliği” hardal tanesine benzetmesidir. Egemenlik, zulüm gören küçük bir azınlıkla başladı. Zamanla büyüyerek bu Tanrısal Egemenlik hükümetlerce devlet dini olarak benimsenmiştir. Ancak bu büyümenin pek sağlıklı olmadığını bu büyümede insanlar dilleriyle Tanrısal Egemenliği övseler de yürekleriyle bu egemenliği benimsememişlerdi. Hatta İsa Mesih’in oluşturmuş olduğu ilk topluluğa bir özlem dile getirilmektedir. William Macdonald’ın Vancer Haner’den aktardığına göre, “Kilise yaraları taşıdığı sürece ilerledi. Madalyalar takmaya başladıklarında ise amaç zayıfladı. İmanlılar topluluğu için, imanlıların aslanlara yedirildikleri gün, mevsimlik bilet alıp tribüne oturdukları günden daha büyüktü.” Bu nedenle Hristiyan topluluğu hardal bitkisine benzetilmiştir. Bir başka yoruma göre ise, burada hardal tanesinin Tanrısal vahiy olduğu bu vahyin insanların düzeylerinin dikkate alarak tebliğ edilmesi gerektiği vurgulanmaktadır. İsa sonra şöyle dedi: “Tanrı’nın egemenliğini neye benzetelim, nasıl bir benzetmeyle anlatalım? Tanrı’nın Egemenliği, hardal tanesine benzer. Hardal, yeryüzünde toprağa ekilen tüm tohumları en küçüğü olmakla birlikte, ekildikten sonra gelişir, tüm bahçe bitkilerinin boyunu aşar. Öylesine dal budak salar ki, gökte uçan kuşlar gölgesinde barınabilir. İsa, Tanrı’nın sözünü, buna benzer birçok benzetmeyle halkın anlayabildiği ölçüde anlatırdı. Benzetme kullanmadan onlara hiçbir şey anlatmazdı. Ama kendi onlarla yalnız kaldığında, her şeyi açıklardı.”⁹⁵⁸

Havarileri bu benzetmelerdeki hikmeti İsa’ya sordular. İsa, Tanrı’nın hidayeti arzu edenlere vereceğini bildirir. “Tanrı’nın Egemenliğinin sırrı sizlere açıklandı, ama dışarıda onlara her şey benzetmelerle anlatılır. Öyle ki, bakıp bakıp görmesinler, duyup duyup anlamasınlar da, dönüp bağışlanmasınlar.”⁹⁵⁹

3.5. Luka İncili Hakkında Genel Bilgi

Luka İncili, Sinoptik İncillerin üçüncüsüdür. Luka İncil’inin yazarı Luka olarak bilinmektedir. Luka’nın nereli olduğu ve mesleğinin ne olduğu konusunda farklı rivayetler bulunmaktadır. Bir rivayete göre, Luka İncili’nin yazarı, aslen Antakya’lı

⁹⁵⁷ Bkz. Macdonald, *Kutsal Kitap Yorumu*, s. 208; Markos, 4:26-29

⁹⁵⁸ Bkz. Macdonald, *Kutsal Kitap Yorumu*, s.208; Markos, 4:30-34

⁹⁵⁹ Bkz. Macdonald, *Kutsal Kitap Yorumu*, s.208; Markos, 4:10-12

veya Suriye’li Yahudi olmayan bir ailenin çocuğudur. Bu görüşü ileri sürenlere göre, Luka Antakyalı Blokyos ile karıştırmaktadırlar. Bir başka rivayete göre ise, Yunan asıllı olduğunu ayrıca, bazı Hristiyan kaynaklar onun Antakyalı değil de, Romalı olduğunu rivayet edilmektedir. Bu iddiayı ileri sürenlere göre Luka, İtalya’da ortaya çıkmış bir Romalı’dır. Luka’nın mesleği üzerinde de ihtilaf vardır. Bazı müellifler onun mesleğinin doktorluk olduğunu söylerken, bazıları ise, ressamlık olduğunu ileri sürmektedir.⁹⁶⁰ Luka Hz.İsa’nın havarilerinden biri değildir.⁹⁶¹ Luka İncili’nin yazılış tarihi kesin olarak bilinmemektedir. Bazı Hristiyan kaynakları bu İncil’in yazılış tarihi olarak M.S. 65 yılını gösterirken, yine bu tarihi M.S. 100 yıl olarak gösteren kaynaklar da mevcuttur.⁹⁶² Maurice Bucaille, tarihi bazı olaylara dayanarak Luka İncili’nin yazılış tarihi hakkında fikir yürütmüştür. O’na göre, “Luka, Markos ve Matta İncillerinden yararlanmıştır. Ökümenik Tercüme’ye göre Luka İncil’i 70 senesinde Kudüs’ün, Titus’un askerleri tarafından kuşatılıp yakılmasını bildirilmektedir. Şu halde İncil, bu tarihten sonra yazılmış olmalıdır. Şimdiki kritikçilerler onun yazılışını 80-90 yıllarına yerleştirirler, fakat birçok kimse onun daha eski zamanda kaleme alındığını söylerler.”⁹⁶³ Hristiyan bilginler Luka İncil’inin orijinalinin hangi dilde yazıldığı konusunda anlaşılamamışlardır. Ancak bu İncil’in Yunanca olarak yazıldığı hususunda bazı rivayetler vardır.⁹⁶⁴ Luka İncili edebi bir eser⁹⁶⁵ olmakla beraber “Luka İncil’de tarih yanlışlıklar ve maddi hatalar oldukça fazladır. Araştırmacılar bunun sebebi olarak Luka’nın, Josephus’un eserinden istifade etmesini ileri sürmektedirler. Luka İncilini yazarken, Markos’un Q İncilinin metni, Matta’nın ilk İncilini ve kendi özel kaynağın kullanmıştır. Hem Matta, hem de Luka, Markos’tan faydalanmakla beraber Luka, Markos’u Matta’dan daha fazla kullanmıştır. Ayrıca Luka’da, Matta ve Markos’ta bulunmayan bazı şeyler, bilhassa meseller mevcuttur. Onun kendine ait özel bir kaynağının yanı sıra, başka sözlü kaynaklardan da faydalandığına dair rivayetler mevcuttur.”⁹⁶⁶ İsa’nın bir tanrısal ruh olmasından, bundan dolayı, Luka İncil’in de İsa’nın yerine genellikle “Ruhu’l-Kudus” kavramı kullanılmaktadır.⁹⁶⁷ Luka’nın İsa’nın

⁹⁶⁰ Kuzgun, *Dört İncil Yazılması, Derlenmesi Muhtevası Farklılıkları ve Çelişkileri*, s.149-150;

Yıldırım, *Mevcut Kaynaklara Göre Hristiyanlık*, s.88

⁹⁶¹ Kesler, *Kur’ân-ı Kerim’de Yahudiler ve Hristiyanlık*, s. 223

⁹⁶² Kesler, *Kur’ân-ı Kerim’de Yahudiler ve Hristiyanlık*, s. 224

⁹⁶³ Bucaille, *Kitabı Mukaddes, Kur’ân ve Bilim*, s.106-107

⁹⁶⁴ Kesler, *Kur’ân-ı Kerim’de Yahudiler ve Hristiyanlık*, s. 224; Bucaille, *Kitabı Mukaddes Kur’ân ve Bilim*, s.106-107

⁹⁶⁵ Bucaille, *Kitabı Mukaddes Kur’ân ve Bilim*, s.105

⁹⁶⁶ Kuzgun, *Dört İncil Yazılması Derlenmesi Muhtevası Farklılıkları ve Çelişkileri*, s.149

⁹⁶⁷ *Dinler Tarihi Ansiklopedisi*, C.2, s.258

çocukluğuyla ilgili olarak anlattığı hikayeler sadece bu İncil'e mahsustur. Matta, İsa'nın çocukluğunu, Luka'dan farklı bir şekilde nakleder. Markos ise bu konudan hiç bahsetmez.⁹⁶⁸ Luka İncil'inde Yahudi tonundan ziyade evrensellik hakimdir. Bundan dolayı onda Hz. İsa'nın nesebi Hz. İbrahim'e kadar değil, Hz. Adem'e kadar götürülür. Bu İncil'de Samiriler küçümsenmez, aksine yüceltilir, kadınlara diğer İncillerden saygılı bir biçimde yaklaşılır.⁹⁶⁹ Luka İncil'inde İsa günahkarların dostudur. İsa'nın acı çekenlere gösterdiği ilgi Luka İncil'in de önemli bir yer tutar. Zenginliklerin tehlikelerini ve özgürce kabul edilen bir yoksulluğun İsa şakirtleri için taşıdığı önemi Luka diğer İncillerden daha fazla vurgular. Luka'da ağır basan Mesih'in misyonu anlayışında, İsa'yı şakirt olarak izleme fikri temel taşı oluşturur. İsa bir grup ve erkek ve kadını kendisiyle birlikte yaşayacak ve çalışacak bir şakirt topluluğu olarak eğitmek ister. Luka İncil'inin son bir özelliği üzerinde de durmak gerekir. Luka, İsa'nın kendisini sık sık ibadete ve temaşaya veren bir kişi olduğunu vurgular. Luka İncilinde İsa, yaşamının tüm kritik anlarında dua ederken görülür. Bu dua, resmi Yahudi ayinlerinin kalıplaşmış, formüllerinden çok, pederi saydığı Tanrı ile sessiz ve içten bir birleşmedir. Luka İncil'inde yer aldığı duasında Tanrı ile birleşen İsa görüşü, Hristiyan tinsellik tarihini derinden etkilemiştir.⁹⁷⁰ Luka'nın M.S. 70 yıllarında öldüğü söylenir.⁹⁷¹

3.6. Luka İncili'nin İlk Mesajları

3.6.1. Teofilos

Luka İncili ile Elçilerin İşleri, Teofilos'a hitaben yazılmıştır. Fakat bu şahıs hakkında kesin bir bilgi yoktur. Saygıdeğer ya da sayın unvanları verilen bu şahsın yetkili bir hükümet görevlisi olabileceği gibi, Teofilos ismi, anlam olarak Tanrı'nın bir dostu anlamına da gelebilir. Bu kişinin belki de, Roma İmparatorluğunun yabancılar dairesinde sözü geçen yetki ve sorumluluk sahibi bir Hristiyan olabileceği de iddia edilmektedir.⁹⁷² Bir başka görüşe göre, Teofilos, Roma alimlerinden birdir. Başka bir görüşe göre ise, Teofilos'un Romalı değil de Mısırlı olduğu söylenmektedir. Bundan

⁹⁶⁸ Bucaille, *Kitabı Mukaddes Kur'an ve Bilim*, s.107

⁹⁶⁹ Kuzgun, *Dört İncil Yazılması. Derlenmesi Muhtevası Farklılıkları ve Çelişkileri*, s.149

⁹⁷⁰ Michel, *Hristiyan Tanrı Bilimine Giriş*, s.36-37

⁹⁷¹ *Dinler Tarihi Ansiklopedisi*, C.2, s.257

⁹⁷² Bkz. Macdonald, *Kutsal Kitap Yorumu*, s. 267; Komisyon, *İncil'in Kısa ve Öz El Kitabı*, Çev. Colin ve Engin, Mütjde Yayıncılık, İstanbul, 1999, s, 63

dolayı, Luka'nın İncil'ini Romalılara değil de Mısırlılara yazdığı ifade edilmektedir.⁹⁷³ Luka'nın bu kitapçığı yazmadaki amacı, İsa'nın yaşamı ve öğretileriyle ilgili olarak kendisine öğretilen bütün şeylerin doğruluğunu onaylayacak yazılı bir belgeyi Teofilos'a sunmaktır. Luka aynı zamanda başlangıçtan beri bu olayların görgü tanığı olan havarilerin aktardıkları sözlü anlatımlara da bağlı kaldığını bildirmiştir. Luka burada kendisinin İsa'yı gören görgü tanıklarından biri olduğunu değil, bu olayları gözleriyle görenlerle görüşmeler yapmış olduğunu iddia etmektedir. Luka İncil'inin, Teofilos'a hitabı, şu şekildedir: "Sayın Teofilos, Bir çok kişi aramızda olup bitenlerin tarihçesini yazmaya girişmiştir. Nitekim başlangıçtan beri bu olayların görgü tanığı ve Tanrı sözünün hizmetkârı olanlar bunları bize iletmışlerdir. Ben de tüm bu olayları ta başından özenle araştırmış biri olarak bunları sana sırasıyla yazmayı uygun gördüm. Öyle ki, sana verilen bilgilerin doğruluğunu bilesin."⁹⁷⁴

3.6.2. Yahya ve İsa'nın Doğumu

Luka, İncil'i yazmaya tarihsel kronolojiye uygunluk arz etmesi için İsa'dan önceki olayları anlatarak başlar. Bu tarihi olaylarla Yahya'nın annesi ve babası hakkında bilgi verir. Zekeriya ve Elizabet'in Hirodes'in ve Yahudiye kralı olduğu bir zamanda yaşadıkları söylenmektedir. Zekeriya, "Rab anımsar" anlamına gelmektedir. Zekeriya, Yahudi kahinliğinin Davut tarafından bölünen yirmi dört bölüğünden birisi olan Aviya bölüğünden gelmektedir. Bu bölüklerden her biri Sept gününden Sept gününe yılda iki kez olmak üzere Kudüs'teki tapınakta hizmet ederdiler. Zekerya'nın eşi Elizabet ise Harun'un kızlarından biri olduğu nakledilmektedir.⁹⁷⁵ Luka İncil'i olayı şöyle aktarmaktadır. "Yahudiye Kralı Hirodes zamanında, Aviya bölüğünden Zekeriya adında bir kâhin vardı. Harun soyundan gelen karısının adı ise Elizabet'ti. Her ikisi de Tanrı'nın gözünde doğru kişilerdi, Rab'bin bütün buyruk ve kurallarına eksiksizce uyarlardı. Elizabet'in kısır olduğu için çocukları olmuyordu. İkisinin de yaşı ilerlemişti. Zekeriya, hizmet sırasının kendi bölüğünde olduğu bir gün, Tanrı'nın önünde kâhinlik görevini yerine getiriyordu. Kâhinlik geleneği uyarınca Rab'bin Tapınağı'na girip buhur yakma görevi kurayla ona verilmişti. Buhur yakma saatinde bütün halk topluluğu dışarıda dua ediyordu. Bu sırada, Rab'bin bir meleği buhur sunağının sağında durup

⁹⁷³ Zehre, Hristiyanlık Üzerine Konferanslar, s.83

⁹⁷⁴ Bkz. Macdonald, Kutsal Kitap Yorumu, s. 268; Luka, 1:1-4

⁹⁷⁵ Bkz. Macdonald, Kutsal Kitap Yorumu, s. 269; Zehre, Hristiyanlık Üzerine Konferanslar, s.149

Zekeriya'ya göründü. Zekeriya onu görünce şaşırıp, korkuya kapıldı. Melek, korkma, Zekeriya dedi, duan kabul edildi. Karın Elizabet sana bir oğul doğuracak, adını Yahya koyacaksın. Sevinip coşacaksın. Birçokları da onun doğumuna sevinecek. O, Rab'bin gözünde büyük olacak. Hiç şarap ve içki içmeyecek; daha annesinin rahmindeyken Kutsal Ruh'la dolacak. İsrailoğulları'ndan birçoğunu, Tanrıları Rab'be döndürecek. Babaların yüreklerini çocuklarına döndürmek, söz dinlemeyenleri doğru kişilerin anlayışına yöneltmek ve Rab için hazırlanmış bir halk yetiştirmek üzere, İlyas'ın ruhu ve gücüyle Rab'bin önünden gidecektir. Zekeriya meleğe, Bundan nasıl emin olabilirim? dedi. Çünkü ben yaşlandım, karımın da yaşı ilerledi. Melek ona şöyle karşılık verdi: Ben Tanrı'nın huzurunda duran Cebrail'im. Seninle konuşmak ve bu müjdeyi sana bildirmek için gönderildim. İşte, belirlenen zamanda yerine gelecek olan sözlerime inanmadığın için dilin tutulacak, bunların gerçekleşeceği güne dek konuşamayacaksın. Zekeriya'yı bekleyen halk, onun tapınakta bu kadar uzun süre kalmasına şaşıtı. Zekeriya ise dışarı çıktığında onlarla konuşamadı. O zaman tapınakta bir görüm gördüğünü anladılar. Kendisi onlara işaretler yapıyor, ama konuşamıyordu. Görev süresi bitince Zekeriya evine döndü. Bir süre sonra karısı Elizabet gebe kaldı ve beş ay evine kapandı. Bunu benim için yapan Rab'dir dedi. Bu günlerde benimle ilgilenerek insanlar arasında utancımı giderdi.”⁹⁷⁶

Luka, Zekeriya'nın karısı Elizabet'in hamileliğinin altıncı ayında ne olduğunu şöyle haber vermektedir. “Elizabet'in hamileliğinin altıncı ayında Tanrı, Melek Cebrail'i Celile'de bulunan Nasıra adlı kente, Davut'un soyundan Yusuf adındaki adamla nişanlı kıza gönderdi. Kızın adı Meryem'di.”⁹⁷⁷ Daha sonra Cebrail'in Meryem'den önce, Zekeriya'ya bir oğlu olacağını onun gelecek olan Mesih'i müjdeleyeceğini haber verir. “Onun yanına giren melek, selam, ey Tanrı'nın lütfuna erişen kız! Rab seninledir dedi. Söylenenlere çok şaşırıp Meryem, bu selamın ne anlama gelebileceğini düşünmeye başladı. Ama melek ona, korkma Meryem dedi, Sen Tanrı'nın lütfuna eriştin. Bak, gebe kalıp bir oğul doğuracak, adını İsa koyacaksın. O büyük olacak, kendisine Yüceler Yücesi'nin Oğlu denecek. Rab Tanrı O'na, atası Davut'un tahtını verecek. O da sonsuza dek Yakup'un soyu üzerinde egemenlik sürecek, egemenliğinin sonu gelmeyecektir. Meryem meleğe, bu nasıl olur? Ben erkeğe varmadım ki dedi. Melek ona şöyle yanıt verdi: Kutsal Ruh senin üzerine gelecek, yüceler yücesinin gücü sana gölge salacak. Bunun için doğacak olana kutsal, Tanrı Oğlu denecek. Bak, senin akrabalarından

⁹⁷⁶ Luka, 1: 1-25

⁹⁷⁷ Luka, 1: 26-27

Elizabet de yaşlılığında bir oğula gebe kaldı. Kısır bilinen bu kadın şimdi altıncı ayındadır. Tanrı'nın yapamayacağı hiçbir şey yoktur. Ben Rab'bin kuluyum dedi Meryem, Bana dediğin gibi olsun. Bundan sonra melek onun yanından ayrıldı.”⁹⁷⁸ Burada Meryem'in Elizabet'i niçin ziyarete gittiği anlatılmıyor. Ancak Wiliam Macdonald, bunun Meryem'in evli olmadığı halde hamile olduğu anlaşıldığında ortaya çıkabilecek toplumsal baskı ve kınanmalardan uzaklaşmak için olabileceğini ifade etmektedir.⁹⁷⁹ Elizabet Meryem'in kendisini ziyaret etmesinden dolayı hayretini gizleyemediğini ifade etmektedir. Aynı zamanda Meryem'in Elizabet'in yanında ne kadar kaldığı da belirtilir. “O günlerde Meryem kalkıp aceleyle Yahuda'nın dağlık bölgesindeki bir kente gitti. Zekeriya'nın evine girip Elizabet'i selamladı. Elizabet Meryem'in selamını duyunca rahmindeki çocuk hopladı. Kutsal Ruh'la dolan Elizabet yüksek sesle şöyle dedi. Kadınlar arasında kutsanmış bulunuyorsun, rahminin ürünü de kutsanmıştır! Nasıl oldu da Rabbim'in annesi yanıma geldi? Bak, selamın kulaklarıma eriştiği an, çocuk rahmimde sevinçle hopladı. İman eden kadına ne mutlu! Çünkü Rab'bin ona söylediği sözler gerçekleşecektir. Meryem de şöyle dedi: Canım Rab'bi yüceltir; ruhum, kurtarıcım Tanrı sayesinde sevinçle coşar. Çünkü O, sıradan biri olan kuluyla ilgilendi. İşte, bundan böyle bütün kuşaklar beni mutlu sayacak. Çünkü Güçlü Olan, benim için büyük işler yaptı. O'nun adı kutsaldır. Kuşaklar boyunca kendisinden korkanlara merhamet eder. Bileğiyle büyük işler yaptı; Gururluları yüreklerindeki kuruntularla darmadağın etti. Hükümdarları tahtlarından indirdi, Sıradan insanları yükseltti. Aç olanları iyiliklerle doyurdu, Zenginleri ise elleri boş çevirdi. Atalarımıza söz verdiği gibi, İbrahim'e ve onun soyuna sonsuza dek merhamet etmeyi unutmuyarak Kulu İsrail'in yardımına yetişti. Meryem, üç ay kadar Elizabet'in yanında kaldı, sonra kendi evine döndü.”⁹⁸⁰ Bu hikaye Yahya'nın doğumu ve Zekerya'nın şükran duasıyla son bulur. “Elizabet'in doğurma vakti geldi ve bir oğul doğurdu. Komşularıyla akrabaları, Rab'bin ona ne büyük merhamet gösterdiğini duyunca, onun sevincine katıldılar. Sekizinci gün çocuğun sünnetine geldiler. Ona babası Zekeriya'nın adını vereceklerdi. Ama annesi, hayır, adı Yahya olacak dedi. Ona, Akrabaların arasında bu adı taşıyan kimse yok ki dediler. Bunun üzerine babasına işaretle çocuğun adını ne koymak istediğini sordular. Zekeriya bir yazı levhası istedi ve adı Yahya'dır diye yazdı. Herkes şaşakaldı. O anda Zekeriya'nın ağzı açıldı, dili çözüldü. Tanrı'yı överek

⁹⁷⁸ Luka, 1: 28-38

⁹⁷⁹ Macdonald, Kutsal Kitap Yorumu, s.272

⁹⁸⁰ Luka, 1:39-56

konuşmaya başladı. Çevrede oturanların hepsi korkuya kapıldı. Bütün bu olaylar, Yahudiye'nin dağlık bölgesinin her yanında konuşulur oldu. Duyan herkes derin derin düşünüyor, Acaba bu çocuk ne olacak? diyordu. Çünkü Rab onunla birlikteydi. Çocuğun babası Zekeriya, Kutsal Ruh'la dolarak şu peygamberlikte bulundu: İsrail'in Tanrısı Rab'be övgüler olsun! Çünkü halkının yardımına gelip onları fidiyeyle kurtardı. Eski çağlardan beri kutsal peygamberlerinin ağzından bildirdiği gibi, kulu Davut'un soyundan bizim için güçlü bir kurtarıcı çıkardı; düşmanlarımızdan, bizden nefret edenlerin hepsinin elinden kurtuluşumuzu sağladı. Böylece atalarımıza merhamet ederek kutsal antlaşmasını anmış oldu. Nitekim bizi düşmanlarımızın elinden kurtaracağına, ve ömrümüz boyunca kendi önünde kutsallık ve doğruluk içinde, korkusuzca kendisine tapınmamızı sağlayacağına dair atamız İbrahim'e ant içerek söz vermişti. Sen de, ey çocuk, yüceler yücesi'nin peygamberi diye anılacaksın. Rab'bin yollarını hazırlamak üzere önünden gidecek Ve O'nun halkına, Günahlarının bağışlanmasıyla kurtulacaklarını bildireceksin. Çünkü Tanrımız'ın yüreği merhamet doludur. O'nun merhameti sayesinde, Yücelerden doğan Güneş, karanlıkta ve ölümün gölgesinde yaşayanlara ışık saçmak ve ayaklarımızı esenlik yoluna yöneltmek üzere yardımımıza gelecektir. Çocuk büyüyor, ruhsal yönden güçleniyordu. İsrail halkına görüneceği güne dek ıssız yerlerde yaşadı.⁹⁸¹

İsa'nın doğumu şöyle oldu. Kayser'in emriyle yapılmakta olan nüfus sayımına katılmak için Yusuf, Nasıra'ya Davut evinden ve onun soyundan olduğundan Galile'deki Nasır'a şehrinden Yahudiye'de Davut'un şehri olan Beytlehem'e nişanlısı Meryem ile beraber yazılmak üzere gitti. Orada bulunurken doğum günleri gelip Meryem ilk oğlunu doğurdu, kundakladı ve oradaki bir yemliğe yatırdı. Çünkü han çok kalabalık olduğundan yer bulamamışlardı. O civardaki çobanlara geceleyin bir melek Davut'un şehrinde Kurtarıcı Mesih'in doğduğunu haber verdi; onlar da gelip Meryem, Yusuf ve yemlikte yatan çocuğu buldular. Gördüklerini, çocuk için meleğin sözünü bildirdiler. Herkes şaşırды. Meryem de bu olanları yüreğinde sakladı.⁹⁸²

3.6.3. İsa'nın Sünneti ve Tanrı'ya Adanması

İsa'nın sünneti ve Tanrı'ya adanması, Eski Ahit'te anlatılan geleneklere göre yapılmıştır. İsa sekiz günlük iken Tanrı'nın İbrahim'le yapmış olduğu anlaşmanın

⁹⁸¹ Luka, 1:57-80

⁹⁸² Luka, 2:1-20

simgesi olan sünnet geleneği gerçekleştirilmiş aynı gün Eski Ahit geleneklerine dayanarak daha önce melek tarafından Meryem'le Yusuf'a öğütlendiği üzeri çocuğa İsa ismi verilmiştir. "Sekizinci gün, çocuğu sünnet etme zamanı gelince, O'na İsa adı verildi. Bu, O'nun anne rahmine düşmesinden önce meleğin kendisine verdiği isimdi."⁹⁸³ İkinci gelenek, Meryem'in arınmasıyla ilgiliydi. Bu olay, İsa'nın doğumundan kırk gün sonra oldu⁹⁸⁴ hali vakti yerinde olan aileler,yakılan sunu olarak bir kuzu ve günahların bağışlanması için bir çift kumru ya da iki güvercin yavrusu sunmalıydılar. Fakir olanların ise bir çift kumru ya da iki güvercin yavrusu sunmalarına izin verildi.⁹⁸⁵ Meryem'in kuzu getirmeyip sadece iki güvercin yavrusu getirmiş olması, İsa'nın doğmuş olduğu ailedeki yoksulluğu bir ölçüde yansıtmaktadır. "Ayrıca Rab'bin Yasası'nda buyrulduğu gibi, kurban olarak bir çift kumru ya da iki güvercin yavrusu sunacaklardı."⁹⁸⁶ Eski Ahit'teki bir başka geleneği ise ilk doğanların Tanrı'ya adanmasıdır. "Nitekim Rab'bin Yasasında, ilk doğan her erkek çocuk Rab'be adanmış sayılacak diye yazılmıştır."⁹⁸⁷ İsa mabede adanırken Simeon adında Yahudi bir dindar Kutsal Ruh'un sevgiyle mabede geldi İsa'yı oraya götürdüklerinde kucağına aldı. Allah'a hamd etti, ya Rab, sözü ne göre şimdi selametle salıveresin. Çünkü bütün kavimlerin önünde hazırlamış olduğun milletleri aydınlatacak ışığı ve kavmin İsrail'in izzeti olan kurtuluşunu gözlerim gördü. Anası ve babası, onun için söylenenlere şaşırıyorlardı. Simeon'dan onlara hayır dua edip Meryem'e "İşte, bu çocuk İsrail'de bir çokların düşmesi ve kalkınması ve aleyhinde söylenecek bir alamet olarak konulmuştur. Senin canını da bir kılıç delecek; ta ki çok yüreklerin düşünceleri meydana çıksın dedi. Simeon'dan başka tapınakta Anna adlı bir kadın peygamber vardı. Çok yaşlı idi, kızlığından sonra kocası ile yedi yıl yaşadıktan sonra dul kalmış ve seksen dört yaşındaydı. Bu kadının gelip o da Kudüs'ün kurtuluşunu bekleyenlere onun hakkında konuştu.Yusuf ile Meryem Celile'deki görevlerini tamamladıktan sonra Nasıra'ya döndüler. Burada otuz yıl kaldıkları tahmin edilmektedir. ⁹⁸⁸ Daha sonra Luka İncil'i, İsa'nın çocukluğundan bahsetmeden büyüdüğünü, güçlendiğini ve bilgelikte yetkinleşip olgunlaştığını bildirir.⁹⁸⁹

⁹⁸³ Luka, 2:21

⁹⁸⁴ Levililer, 12:14

⁹⁸⁵ Levililer, 12:6-8

⁹⁸⁶ Luka, 2:24

⁹⁸⁷ Bkz. Luka, 2:23; Çıkış, 13:2

⁹⁸⁸ Bkz. Luka, 25-39

⁹⁸⁹ Luka,2:40

İsa'nın annesi ile babası, her yıl Fısıh bayramında Kudüs'e giderlerdi. İsa on iki yaşına varınca, bayram adeti üzere Kudüs'teki mabede gittiler Bayram günlerini bitirip evlerine dönünce İsa Kudüs'te kaldı. Annesi ve babası farkında olmadılar. Onun arkadaşları arasında sandıklarından onlara, akraba ve bildiklerine sordular, bulamadılar. Böylece Kudüs'e tekrar döndüler. Onu üç gün sonra mabette öğretmenler arasında oturmakta, onları dinlemekte, sorular sormakta olduğu halde buldular. Onu dinleyenlerin hepsi anlayışına ve cevaplarına şaşırıyorlardı. Onun bu halde görünce şaşıtı kaldılar, anası dedi ki: "Ey oğul neden bize böyle ettin? İşte babanla ben yüreğimiz çok sıkılarak seni aradık. İsa şu cevabı verdi. Neden beni aradınız? Bilmiyor muydunuz ki benim için babanın' evinde bulunmak gerektir. Onlar ne dediğini anlayamadılar. Onlarla beraber İsa tekrar Nasıra'ya döndü. Onlara itaat etti. Annesi, bütün bu sözleri yüreğinde sakladı. İsa, hikmette ve yaşta, Allah'ın ve insanların beğenisini kazanıyordu."⁹⁹⁰

Luka İncil'i, Yahya'nın yaşadığı dönemin devlet yöneticileri ve din adamlarının isimlerini ve yaptıkları zulümlerden bahse ettikten sonra Yahya, halkını bu zulümlerden kurtarmak için toplumun bütün kesimlerini adaletli olmaya ve tövbeye davet etmiştir. Ancak Yahya'nın bu çağrısından rahatsızlık duyan dönemin yöneticisi Yahya'yı tutuklatmıştır. "Sezar Tiberius'un egemenliğinin on beşinci yılıydı. Yahudiye'de Pontius Pilatus valilik yapıyordu. Celile'yi Hirodes, İtureya ve Trahonitis bölgesini Hirodes'in kardeşi Filipus, Avilini'yi Lisantias yönetiyordu. Hanan ile Kayafa başkâhinlik ediyorlardı. Bu sırada Tanrı çölde bulunan Zekeriya oğlu Yahya'ya seslendi. O da Şeria Irmağı'nın çevresindeki bütün bölgeyi dolaşarak insanları, günahlarının bağışlanması için tövbe edip vaftiz olmaya çağırdı. Nitekim Peygamber Yeşaya'nın sözlerini içeren kitapta şöyle yazılmıştır: Çölde haykıran, Rab'bin yolunu hazırlayın, geçeceği patikaları düzleyin diye sesleniyor. Her vadi doldurulacak, her dağ ve her tepe alçaltılacak. Dolambaçlı yollar doğrultulacak, engebeli yollar düzleştirilecek. Ve bütün insanlar Tanrı'nın sağladığı kurtuluşu görecektir. Yahya, vaftiz olmak için kendisine gelen kalabalıklara şöyle seslendi: Ey engerekler soyul! Gelecek gazaptan kaçmak için sizi kim uyardı? Bundan böyle tövbeye yaraşır meyveler verin! Kendi kendinize, biz İbrahim'in soyundanız demeye kalkmayın. Ben size şunu söyleyeyim: Tanrı, İbrahim'e şu taşlardan da çocuk yaratabilir. Balta ağaçların köküne dayanmış bile. İyi meyve vermeyen her ağaç kesilip ateşe atılır. Halk ona, öyleyse biz

⁹⁹⁰ Luka, 2:41-52

ne yapalım? diye sordu. Yahya onlara, iki mintanı olan birini mintanı olmayana versin; yiyeceği olan yiyeceği olmayanla paylaşsın yanıtını verdi. Bazı vergi görevlileri de vaftiz olmaya gelerek, öğretmenimiz, biz ne yapalım? dediler. Yahya, size buyrulandan çok vergi almayın dedi. Bazı askerler de, Ya biz ne yapalım? diye sordular. O da, kaba kuvvetle ya da yalan suçlamalarla kimseden para koparmayın dedi, ücretinizle yetinin. Halk umut içinde bekliyordu. Yahya'yla ilgili olarak herkesin aklında, acaba Mesih bu mu? sorusu vardı. Yahya ise hepsine şöyle yanıt verdi: Ben sizi suyla vaftiz ediyorum, ama benden daha güçlü olan geliyor. Ben O'nun çarıklarının bağıni çözmeye bile layık değilim. O sizi Kutsal Ruh'la ve ateşle vaftiz edecek. Harman yerini temizlemek ve buğdayı toplayıp ambarına yığmak için yabası elinde hazır duruyor. Samanı ise sönmeyen ateşte yakacak. Yahya başka birçok konuda halka çağrıda bulunuyor, Müjde'yi duyuruyordu. Ne var ki bölgenin kralı Hirodes, kardeşinin karısı Hirodiya'yla ilgili olayı ve kendi yapmış olduğu bütün kötülükleri yüzüne vuran Yahya'yı hapse attırarak kötülüklerine bir yenisini ekledi.”⁹⁹¹

3.6.4. İsa'nın Vaftiz Olması

Luka İncil'inde, İsa'nın vaftizi aynı zamanda Hristiyan dinin en önemli inanç sistemi olan Teslis akidesinin unsurlarını oluşturan Baba, Oğul ve Kutsal Ruh üçlüsünden bahsedilmiştir. Luka İncil'i, Matta, Markos ve Yuhanna İncil'inde farklı olarak İsa'nın vaftiz olduğu sırada Tanrı'ya dua ettiği kaydedilmiştir. “Bütün halk vaftiz olduktan sonra İsa da vaftiz oldu. Dua ederken gök açıldı ve Kutsal Ruh, bedensel görünümde, güvercin gibi O'nun üzerine indi. Gökten, “sen benim sevgili Oğlum'sun, senden hoşnudum” diyen bir ses duyuldu.”⁹⁹²

3.6.5. İsa'nın Soyu

Luka İncil'i, İsa'nın soyunu Adem'e kadar dayandırır. Luka İncil'inin vermiş olduğu soy kütüğü ile Matta İncil'inin vermiş olduğu soy kütüğü arasında bir çok çelişkinin bulunduğunu Matta İncil'inin ilk mesajlarında verdiğimiz için burada tekrar zikretmiyoruz. Luka İncil'indeki soy kütüğüne göre “İsa görevine başladığı zaman otuz yaşlarındaydı. Yusuf'un oğlu olduğu sanılıyordu. Yusuf da Eli oğlu, Mattat oğlu, Levi

⁹⁹¹ Luka, 3: 1-20

⁹⁹² Luka, 3: 21-22

oğlu, Malki oğlu, Yannay oğlu, Yusuf oğlu, Mattitya oğlu, Amos oğlu, Nahum oğlu, Hesli oğlu, Nagay oğlu, Mahat oğlu, Mattitya oğlu, Şimi oğlu, Yosek oğlu, Yoda oğlu, Yohanan oğlu, Reşa oğlu, Zerubbabil oğlu, Şealtiel oğlu, Neri oğlu, Malki oğlu, Addi oğlu, Kosam oğlu, Elmadam oğlu, Er oğlu, Yeşu oğlu, Eliezer oğlu, Yorim oğlu, Mattat oğlu, Levi oğlu, Şimon oğlu, Yahuda oğlu, Yusuf oğlu, Yonam oğlu, Elyakim oğlu, Mala oğlu, Menna oğlu, Mattata oğlu, Natan oğlu, Davut oğlu, İşay oğlu, Ovet oğlu, Boaz oğlu, Salmon oğlu, Nahşon oğlu, Amminadav oğlu, Ram oğlu Hesron oğlu, Peres oğlu, Yahuda oğlu, Yakup oğlu, İshak oğlu, İbrahim oğlu, Terah oğlu, Nahor oğlu, Seruk oğlu, Reu oğlu, Pelek oğlu, Ever oğlu, Şelah oğlu, Kenan oğlu, Arpakşat oğlu, Sam oğlu, Nuh oğlu, Lemek oğlu, Metuşelah oğlu, Hanok oğlu, Yeret oğlu, Mahalalel oğlu, Kenan oğlu, Enoş oğlu, Şit oğlu, Adem oğlu, Tanrı Oğlu'ydu.”⁹⁹³ Luka İncili İsa'nın soy kütüğünü verdikten sonra İsa'nın çölde şeytan tarafından denenmesinden⁹⁹⁴ bahsederek, Celile'deki tebliğ faaliyetlerine başladığını bildirir.⁹⁹⁵

3.7. Yuhanna İncili Hakkında Genel Bilgi

Yuhanna İncili diğer üç İncil'den farklı bir tarzda olarak kaleme alınan Yeni Ahit'in dördüncü kitabıdır. Yuhanna İncili Hz.İsa'nın havarilerinden biri olan Zebede ve Salome oğlu Yuhanna'ya nispet edilir.⁹⁹⁶ Ancak Yuhanna İncili'nin yazarının Yuhanna olmadığı rivayetler de bulunmaktadır. Yuhanna İncil'in tamamı İskenderye'deki felsefe ekolü talebelerinden biri tarafından yazıldığı kaynaklarda bulunmaktadır.⁹⁹⁷ Yuhanna İncili'nin tarihi kesin olarak bilinmemektedir. Bir kaynağa göre, 90-110 tarihleri arasında Efes veya Antakya'da yazılmıştır.⁹⁹⁸ Yazılış tarihi tahminen 65-90 yılları arasında değişmekle birlikte bugün genelde en eski tarihi kabul etme eğilimi ağır basmaktadır.⁹⁹⁹ Bir başka kaynağa göre, Yuhanna'nın İncil'ini, miladi 65-98 yılları arasında yazdığı kabul edilmektedir. 1947 yılında Kumran'da bulunan yazı tomaları ile, Yuhanna İncili arasında çok yakınlık bulunduğu¹⁰⁰⁰ Bir başka kaynağa göre ise, Yazıldığı yıl kesinlikle bilinmiyorsa da öteki üç İncil'den sonra düzenlendiği, bu yüzden M.S.70'den sonra yazıldığı tahmin edilmektedir. Ancak Kutsal Kitab'ın genel

⁹⁹³ Luka, 3: 23-37

⁹⁹⁴ Luka, 4: 1-13

⁹⁹⁵ Luka, 4: 14-30

⁹⁹⁶ Kuzgun, Dört İncil Yazılması Derlenmesi Muhtevası Farklılıkları ve Çelişkileri, s.150

⁹⁹⁷ Jomier-Yıldız, Tevrat İncil ve Kur'an, s.19

⁹⁹⁸ Yıldırım, Mevcut Kaynaklara Göre Hristiyanlık, s.89

⁹⁹⁹ Dinler Tarihi ansiklopedisi, C.2, s.258

¹⁰⁰⁰ Aydın, Hristiyan Kaynaklarına Göre Hristiyanlık, s.90

düzenine göre dördüncü İncili, son İncil olarak geçer.¹⁰⁰¹ Bir başka kaynakta ise, Yuhanna İncil'i İsa'dan 100 yıl sonra kaleme alındığı rivayetleri bulunmaktadır.¹⁰⁰² Yuhanna İncili'nin Yunanca yazıldığı konusunda birçok araştırmacı ittifak etmekle beraber, bu İncil'in ilk olarak Yunanca kaleme alındığı konusunda kesinlikle ittifak yoktur. Yuhanna İncili İskenderye okulunun Helenistik felsefesini yansıtır.¹⁰⁰³

Yuhanna İncili "Kelam başlangıçta var idi ve Kelam Allah nezdinde idi ve Kelam Allah idi."¹⁰⁰⁴ diye başlar. Öteki İncillere benzemeyen bu söyleyiş, varlığı "Söz" anlamına gelen "Kelam" Yunanca "Logos" ile başlaması teolojiden çok felsefeye yaklaşır. Bu nedenle Yuhanna İncili ayrı bir önem taşır. Havari Yuhanna'nın çağından önceki düşünce akımlarından, özellikle Anadolu-Yunan felsefesinden etkilenmiştir.¹⁰⁰⁵ Yuhanna İncil'inin önemli bir teolojik öğretisi "Tanrı'nın sevgi olması", İsa şakirtlerinin topluluğunu belirginleştiren öğenin de sevgi olması gerektiğini bildirir. Sevginin her şeyden üstün olduğunu, Yuhanna'ya atfedilen mektupların da ana konusunu oluşturur.¹⁰⁰⁶

Yuhanna İncili dört İncil arasında en mistik olan İncil'dir. Yuhanna İncil'inde İsa'nın sözleri uzun konuşmalar halinde ve itina ile düzenlenmiş ve karmaşık simgeler kullanılarak işlenmiştir. Yuhanna'nın görüşünde İsa'nın hayatında yer alan olaylar, Hristiyan topluluğunda yaşayan ve yetkin olan Mesih gerçekleri sergilenir.¹⁰⁰⁷ Bu İncil'in esas özelliği İsa'nın Allah'ın oğlu olduğunda ısrar etmesidir.¹⁰⁰⁸ Bu konu hakkında, "Sinoptik İnciller'de başlangıçta Hz.İsa'nın ilahlığına dair açık bir ifade yoktu. Sinoptik İncillere bu ifadeler, daha sonra yapılan tercümeler esas alınarak okutulmuştur. Hristiyan müellif Cercis Zevin'e göre, M.S. 96 yılında Asya ve diğer yerlerden gelen piskoposlar, Yuhanna'dan Hz.İsa'nın uluhiyetini ispatlayan bir İncil yazmasını istemişler ve bu istek üzerine Yuhanna, bu İncili yazmıştır. Diğer bir Hristiyan müellif Yusuf el-Huri de, aynı şeyi tekrarlayarak Yuhanna'nın, İncilini İsa'nın uluhiyetini ispatlamak için yazdığını ifade etmektedir. Hristiyan kaynağı "Mürşidü't-Talibin"e göre, Yuhanna İncilinin yazılmasının asıl sebebi, diğer üç İncilin

¹⁰⁰¹ Michel, *Hristiyan Tanrı Bilimine Giriş*, s.38

¹⁰⁰² Jomier-Yıldız, *Tevrat Kur'an ve İncil*, s.224; Kesler, *Kur'an-ı Kerim'de Yahudiler ve Hristiyanlar*, s.19

¹⁰⁰³ Kuzgun, *Dört İncil Yazılması Derlenmesi Muhtevası Farklılıkları ve Çelişkileri*, s.139

¹⁰⁰⁴ Yuhanna, 1:1-2

¹⁰⁰⁵ *Dinler Tarihi Ansiklopedisi*, C.2, s.258

¹⁰⁰⁶ Michel, *Hristiyan Tanrı Bilimine Giriş*, s.39

¹⁰⁰⁷ Bkz. Aydın, *Hristiyan Kaynaklarına Göre Hristiyanlık*, s.90-91; Michel, *Hristiyan Tanrı Bilimine Giriş*, s.38

¹⁰⁰⁸ Jomier-Yıldız, *Tevrat Kur'an ve İncil*, s.19; Schimmel, *Dinler Tarihine Giriş*, s.161

bahsetmediği ve ihmal ettiği İsa'nın ilahlığı meselesini ispat etmek, onun zâtı ile ilgili bazı sahneleri sağlamlaştırmak, bazı yalancı muallimlerin İsa'nın insanlığı ve ölümü ile ilgili olarak ileri sürdükleri sapık fikirleri çürütmektir. Mürşidü't-Talibin isimli bu Hristiyan kaynağının itirafına göre, daha birinci asırda İsa'nın ilahlığını inkar eden Hristiyanlar vardı ve bu inkarcı Hristiyanlara karşı bazı piskoposlar gelerek Yuhanna'dan, onun ilahlığını ispatlayan İncil yazmasını istemişler, oda bu gaye ile İncilini yazmıştır.”¹⁰⁰⁹ Yuhanna İncili konuların, hikayelerin seçim ve sıralamasında, coğrafi ve kronolojik bilgilerde, teolojik bakış açısından diğer İncillerden farklıdır. Hristiyanlığın en mühim ibadeti olan kamünyon (kurban) bu İncil'de yer almaz. Buna mukabil öteki üç İncil'de bulunmayıp yalnız Yuhanna'ya mahsus hikayeler de mevcuttur.¹⁰¹⁰ Yuhanna, Tanrı'nın ebedi mesajının tenleştiğini ve İsa'da İnsan konumu aldığını öğretmektedir. Sinoptik İncillerin merkez kavramı “ilahi hükümdarlık” iken, Yuhanna İncili'nde “İsa'ya iman” vurgulanır.¹⁰¹¹ Yuhanna İncili diğer İnciller arasındaki en önemli farklardan biri de, Hz. İsa'nın risaletinin süresidir. Markos, Matta, Luka, onun risaletinin bir yıl sürdüğünü bildirirler. Yuhanna'ya göre ise iki yıldan fazla devam etmiştir.¹⁰¹² Sinoptik İnciller yaşanan meselelerden bahsederken Yuhanna İncili, hayat, ışık, hakikat, irfan gibi soyut kavramlardan bahseder.¹⁰¹³ Yuhanna İncili de İsa'nın başından geçen olayları, onun insan üstü kişiliğini, mucizelerini, Tanrı'ya olan yakınlığını, peygamberlik görevlerini, karşılaştığı güçlükleri, ölümünü, ölümünden sonra havarilerine görüldüğünü, onlarla konuştuğunu anlatır. Bu tür konular Yuhanna İncilinin İsa kişiliğinde ruhun ölümsüzlüğüne inancını dile getirir.¹⁰¹⁴

Yuhanna İncili ile Sinoptik İnciller arasındaki farkları kısaca şöyle özetleyebiliriz: Yuhanna İncili'nin Sinoptik İncillerden ayrıldığı en önemli özelliği, Hz. İsa'nın Allah'ın oğlu olduğu hususunda ısrar etmesidir. Sinoptik İnciller vaftizden bahseder; Yuhanna İncil'inde buna rastlanmaz. Sinoptik İnciller, Hz. İsa'nın, şeytan tarafından günah işlemeye teşvik edildiğinden bahsettikleri halde, Yuhanna İncili bundan bahsetmez. Sinoptik İnciller, Hz. İsa'nın suretinin değişmesinden bahsettikleri halde, Yuhanna İncili bundan bahsetmez. Diğer İncillerde Evharistiya ayini anlatılır, Yuhanna'da Evharistiya olayı yoktur. Diğer İnciller bahçedeki can çekişme olayını

¹⁰⁰⁹ Bkz. Kuzgun, *Dört İncil Yazılması Derlenmesi Muhtevası Farklılıkları ve Çelişkileri*, s.151-152

¹⁰¹⁰ Yıldırım, *Mevcut Kaynaklara Göre Hristiyanlık*, s.89-90

¹⁰¹¹ Bkz. Michel, *Hristiyan Tanrı Bilimine Giriş*, s.39; Yıldırım, *Mevcut Kaynaklara Göre Hristiyanlık*, s.89

¹⁰¹² Bucaille, *Kitabı Mukaddes Kur'an ve Bilim*, s.113

¹⁰¹³ Yıldırım, *Mevcut Kaynaklara Göre Hristiyanlık*, s.89

¹⁰¹⁴ *Dinler Tarihi Ansiklopedisi*, C.2, s.258

anlatırken, Yuhanna İncili bunu anlatmaz. Yuhanna İncilinde Fısıh(pesah) bayramı kurbanı, üç veya dört kere olmuş gösterildiği halde, Sinoptik İncil’lerde bu olay bir kere olmuş gösteriliyor. Yuhanna İncil’inde Yahudiye bölgesi daha önemli olarak gösteriliyor. Galile bölgesi ikinci plana itiliyor, diğerlerinde Galile bölgesi birinci planda ele alınıyor. Sinoptik İncillerdeki, mecazi ifadelerin yerini, Yuhanna İncilinde meseller almıştır. Sinoptik İncil’lerde anlatılan mucizeler Yuhanna İncil’inde anlatılanlardan daha fazladır. Yuhanna İncil’inde mucizelerin sayısı yediye inmiştir.¹⁰¹⁵

3.8. Yuhanna İncili’nin İlk Mesajları

3.8.1. Söz (Logos)

Yuhanna İncil’i “Başlangıçta söz vardı ve söz Tanrıyla birlikteydi”¹⁰¹⁶ diye başlar. Öteki İncillere benzemeyen bu söyleyiş, söz anlamına gelen “Logos” kelimesiyle başlamasıyla Yuhanna İncil’ini kutsal kitap özelliğinden uzaklaştırarak felsefi bir hüviyete büründürüldüğü ifade edilmektedir. Bu nedenle Yuhanna İncil’inin İnciller arasında ayrı bir yeri vardır. Bu aynı zamanda şunu göstermektedir ki, Havarî Yuhanna’nın çağından önceki düşünce akımlarını, özellikle Anadolu-Yunan felsefesinde etkilenerek bu İncil’i yazabileceği tekrar düşünülmektedir.¹⁰¹⁷

Yuhanna sonsuz ve gerçek kavramını dile getirmek için, söz yada kelim anlamına gelen Yunanca Logos terimini kullanmıştır. Logos sözcüğü, Yunan felsefesine ait bir terimdi. İnsandaki mantık ilkesini ve evrensel bir ölçüde ise dünyanın yapılmış olduğu hammadeleri düzene koyan evrensel ilkeyi belirtiyordu. Justin Martry, Mesih’in gelişinden önce gerçek mantığı geliştiren Sokrat gibi insanlar Logos’a uygun yaşadıkları için Mesih gelmeden önce Mesih inanlılarının var olduğunu ileri sürmüştür. Böylelikle bu sözcük, Mesih İnancı’nı bir kültürden diğerine götüren bir köprü sözcük olmuştur.¹⁰¹⁸ Corlos Madrigal, Logos (söz) açıklarken öncelikle sözün sonradan yaratılmadığı önceden var olduğu aynı zaman bu sözün Tanrı’yla birlikte olduğunu ve onunla yaşadığını hatta onun Tanrı olduğunu belirtir. Bir başka ifadeyle söz, Tanrı’nın düşüncesinde oluşup, O’nun karakteri ve öz kimliğinin tanımıdır. Böylece söz, Tanrı ve vahiy arasındaki ilişkiyi ortaya koymuştur. Burada vahiyden kasıt Tanrı’nın sözü değil,

¹⁰¹⁵ Bkz. Kuzgun, *Dört İncil Farklılıkları.Derlenmesi Muhtevası Farklılıkları ve Çelişkileri*, s.152-153

¹⁰¹⁶ Yuhanna, 1:1

¹⁰¹⁷ *Dinler Tarihi Ansiklopedisi*, C.2, s.258

¹⁰¹⁸ F.F.Bruce, *İncil’in Mesajı*, Mijde Yayıncılık, İstanbul, 1995, s.139

bizzat İsa'nın kendisidir.¹⁰¹⁹ Yuhanna, Söz hakkında konuşarak başlar, ama ilk anda Söz'ün kim ya da ne olduğunu net olarak açıklamaz. Daha sonra bu sözden kastın İsa Mesih olduğunu açıklar. Ayrıca, Tanrı kendisini, insanlığa İsa'nın kişiliğinde tam olarak ifade etmiştir. Yuhanna, İsa'nın, dünyaya gelmesini Tanrı'nın nasıl olduğunu mükemmel bir şekilde açıklanmış çarmıhta ölerək de Tanrı'nın yaşayan Söz'ü ve Tanrı'nın düşüncelerinin bir sembolü olmuştur.¹⁰²⁰ Yuhanna İncil'i söz ile başladıktan sonra sözün açıklaması mahiyetinde devam etmektedir. Bu açıklamalarda gelecek olan Mesih hakkında bazı işaretler belirtilir. Aynı zaman Hristiyan inancının temel esası olan Teslis inancının unsurları bildirilir. "Başlangıçta Söz vardı. Söz Tanrı'yla birlikteydi ve Söz Tanrı'ydı. Başlangıçta O, Tanrı'yla birlikteydi. Her şey O'nun aracılığıyla var oldu, var olan hiçbir şey O'nsuz olmadı. Yaşam O'ndaydı ve yaşam insanların ışığıydı. Işık karanlıkta parlar. Karanlık onu alt edemedi. Tanrı'nın gönderdiği Yahya adlı bir adam ortaya çıktı. Tanıklık amacıyla, ışığa tanıklık etsin ve herkes onun aracılığıyla iman etsin diye geldi. Kendisi ışık değildi, ama ışığa tanıklık etmeye geldi. Dünyaya gelen, her insanı aydınlatan gerçek ışık vardı. O, dünyadaydı, dünya O'nun aracılığıyla var oldu, ama dünya O'nu tanımadı. Kendi yurduna geldi, ama kendi halkı O'nu kabul etmedi. Kendisini kabul edip adına iman edenlerin hepsine Tanrı'nın çocukları olma hakkını verdi. Onlar ne kandan, ne beden ne de insan isteğinden doğdular; tersine, Tanrı'dan doğdular. Söz, insan olup aramızda yaşadı. O'nun yüceliğini Baba'dan gelen, lütuf ve gerçekle dolu biricik Oğul'un yüceliğini gördük. Yahya O'na tanıklık etti. Yüksek sesle şöyle dedi: Benden sonra gelen benden üstündür. Çünkü O benden önce vardı diye sözünü ettiğim kişi budur. Nitekim hepimiz O'nun doluluğundan lütuf üzerine lütuf aldık. Kutsal Yasa Musa aracılığıyla verildi, ama lütuf ve gerçek İsa Mesih aracılığıyla geldi. Tanrı'yı hiçbir zaman hiç kimse görmedi. Baba'nın bağrında bulunan ve Tanrı olan biricik Oğul O'nu tanıttı."¹⁰²¹

3.8.2. Teslis

Teslis inancının kaynağı olarak İncillerde ki şu ayetler gösterilir. "Başlangıçta Söz vardı. Söz Tanrı'yla birlikteydi ve Söz Tanrı'ydı. Başlangıçta O, Tanrı'yla birlikteydi.

¹⁰¹⁹ Madrigal, *Üçlülük Ne Demek?*, Mijde Yayınları, İstanbul, 1994, s.29

¹⁰²⁰ Macdonald, *Kutsal Kitap Yorumu*, s.430

¹⁰²¹ Yuhanna, 1:1-18

Her şey O'nun aracılığıyla var oldu, var olan hiçbir şey O'nsuz olmadı.”¹⁰²² “Söz, insan olup aramızda yaşadı. O'nun yüceliğini Baba'dan gelen, lütuf ve gerçekle dolu biricik Oğul'un yüceliğini gördük.”¹⁰²³ “...Ey baba, sen bendesin ve ben de sendeyim, onlarda da bizde olsunlar da beni sen gönderdiğine dünya iman etsin.”¹⁰²⁴ Bu nedenle gidin, bütün ulusları öğrencilerim olarak yetiştirin Onları Baba Oğul ve Kutsal Ruh adıyla vaftiz edin.”¹⁰²⁵

Hristiyan Teslis doktrinin ana kaynağı olarak gösterilen İncillerdeki bu metinlerde açık bir şekilde teslis (üçleme) görülmez. Teslis inancı, Hristiyan tarihinde ilk kez 180 yılında Antakyalı Theophilus tarafından ortaya atılmıştır. Bu inanç ikinci asırdan sonra Grek felsefesi ve İskenderiye'de gelişen Yeni Eflatunca görüşlerin tesiri altında Hristiyan ilahiyatının aldığı şekil içinde; Teslis doğmasının oldukça önemli bir yer işgal ettiği görülür. Bu kitabın metinlerinden hareketle, Yahudi Monoteizmiyle aynı şekilde ilah olan üç Uknum'un uzlaştırması hedefine gidilmiş ve M.S. 325'de İznik'te toplanan Konsil'de resmen Teslis doktrini ortaya konmuş, Aziz Augustin tarafından da doktrin tamamlanmıştır. Böylece Teslis dogması, bütün Hristiyan cemaatlerinin inancının temeli olmuştur.¹⁰²⁶ Bu inançta Baba ne yaratılmış, ne doğrulmuştur. Oğul, Baba'dan doğmuştur. Kutsal Ruh ise Baba'dan ve Oğul'dan doğmuştur. Baba Oğul ve Kutsal Ruh tek kişide toplanmış üç kişidir, hepsi sonsuzdur, aralarında da eşitlik vardır.¹⁰²⁷ Thomas Michel, Teslis inancını oluşturan unsurları şöyle özetlemektedir. Hristiyanların “Baba” dedikleri unsur her şeyi yaratan ve hayatın efendisidir. İsa, Tanrının mesajını açıklayan unsurdur. Kutsal ruh ise, Yaratılan evrende içkin, etkin yaratıcı varlık olarak tanımlanır.¹⁰²⁸ Burada Teslis inancını oluşturan üç unsuru İncillerdeki ayetlere göre kısaca izah etmek istiyoruz.

Teslis'in birinci ve asıl rüknü olan Baba, Hristiyanlıkta Allah olarak tasavvur edilir. Bu tasavvur içinde Allah, en mükemmeldir ve sonsuz saf bir ruh'tur. O, her şeyin yaratıcısı ve sahibidir. Baba'ya ruhta ve hakikatte tapınmak gerekir. Bu tapınmayı bizzat isteyen, Baba'dır. “Ama içtenlikle tapınanların Baba'ya ruhta ve gerçekte tapınacakları saat geliyor. İşte o saat şimdidir. Baba da kendisine böyle tapınanları

¹⁰²² Yuhanna, 1:1-3

¹⁰²³ Yuhanna, 1:14

¹⁰²⁴ Yuhanna, 17:21

¹⁰²⁵ Bkz. Matta, 28.18; II. Korintoslular, 13:13

¹⁰²⁶ Bkz. Michel, *Hristiyan Tanrı Bilimine Giriş*, s. 65; Ekrem Sarıçioğlu, *Başlangıçtan Günümüze Dinler Tarihi*, Kardelen Kitabevi, Isparta, 1999, s. 289; Mehmet Aydın, *Müslümanların Hristiyanlara Karşı Yazdığı Reddiyeler ve Tartışma Konuları*, T.D.V. Y., Ankara, 1998, s.95

¹⁰²⁷ Challaye, *Dinler Tarihi*, s.191

¹⁰²⁸ .Michel, *Hristiyan Tanrı Bilimine Giriş*, s. 69-70

arıyor. Tanrı ruhtur. O'na tapınanlar da ruhta ve gerçekte tapınmalıdır.”¹⁰²⁹ Baba ismini bizzat veren, İsa olmuştur. İsa, talebelerine öğrettiği duada “Ey göklerde olan babamız, ismin mukaddes olsun melekutun gelsin. Gökte olduğu gibi yerde da senin iraden olsun”¹⁰³⁰ demiştir. Bu inanca göre, Baba (Tanrı) göklerde dir. Hristiyan Teslis doktrininde esas olan Baba’dır. O her şeyin yaratıcısıdır. Cevherinde, Baba (Allah) Oğul ,ve Kutsal Ruh olarak görünürse de birdir ve bölünme kabul etmez.¹⁰³¹

Hristiyanların Tanrı’ya “Baba” demelerinin Yahudi kavmine Allah oğulları diyen Yahudilerden geçmiştir.¹⁰³²

Telis’in ikinci unsuru olarak kabul edilen Oğul, Baba’nın cevherinden kabul edilerek gerçek ilah sayılmıştır. Yerde ve gökte vücut bulan bütün şeylerin, Allah oğlu, Rab İsa vasıtasıyla yaratıldığı kabul edilmiş ve insanların kurtuluşu için gökten indiği ilan edilmiştir.

İnciler’de “Allah Oğlu” tabiri, çeşitli şekillerde geçmektedir. Bir yerde “Sevgili oğlum”¹⁰³³ denirken bir başka yerde “Baba’nın kucağında biricik oğul”¹⁰³⁴ denmiştir. Yine bir başka yerde “Sen canlı olan Allah’ın oğlu Mesihsin”¹⁰³⁵ tabir kullanılmıştır. Pavlus ise “Rab İsa’yı Allah’ın kendi oğlu olarak”¹⁰³⁶ ve Başkahinimiz Allah oğlu İsa”¹⁰³⁷ diyerek niteler. Yuhanna ise, “Allah’ın oğlu İsa’nın günahlarımıza kefareti olarak”¹⁰³⁸ geldiğini belirtir. Ve “İsa’nın Allah’ın oğlu olarak kabulünü”¹⁰³⁹ teşvik eder.

İsa, söz ve hareketleriyle Allah olarak davrandı. Bu suretle Allah, görünüşü ile günahları affetti. Kendi ilahi varlığını mucizelerle ispat etti. Ben ve babam biriz, dedi. Yahudiler, bunu küfür sayarak O’nu taşlamak istediler Platos’un mahkemesinde açıkça “Ben Allah’ın oğluyum” dedi. Bu açık ve doğru söz yüzünden haç’a gerdiler Böylece ölümü ile kendi Allahlığına şahitlik etti.

İncillerde de teslisin üçüncü unsuru olan Kutsal Ruh’a bir takım kutsiyetler izafe edilmiştir. Meryem’i cinsi birleşme olmadan gebe bırakan kutsal Ruh’tur.¹⁰⁴⁰ Birçok sözleri bağışlandığı halde İncil’e göre “Ruh’ul Kudüs’e karşı söz söyleyenler

¹⁰²⁹ Yuhanna, 4:23-24

¹⁰³⁰ Bkz. Matta, 4:9-10; Luka, 11:2

¹⁰³¹ Aydın, *Hristiyan Kaynaklarına Göre Hristiyanlık*, s. 50

¹⁰³² Michel, *Hristiyan Tanrı Bilimine Giriş*, s. 56

¹⁰³³ Matta, 3:17; 17:5; Markos, 1:11; Luka, 9:35

¹⁰³⁴ Yuhanna, 1:18; 3:16

¹⁰³⁵ Matta, 16: 16; Markos, 3:11

¹⁰³⁶ İbranilere Mektup, 1:2

¹⁰³⁷ İbraniler Mektup, 4:14

¹⁰³⁸ Yuhanna’ya I. Mektup, 4:10

¹⁰³⁹ Yuhanna’ya I.Mektup, 4:15

¹⁰⁴⁰ Matta, 1:18

bağışlanmayacak.¹⁰⁴¹ Yine İncillere göre, İsa'nın vaftizi anında bir güvercin şeklinde İsa'nın oğulluğunu açıklayan Kutsal Ruh'tur."¹⁰⁴² İznik Konsil'inde teslisin bir unsuru olarak resmen kabul edilen Kutsal Ruh M.S. 381'de İstanbul'da toplanan ikinci Konsilde, Baba ve Oğul'la aynı cevherden olduğu kabul edilerek aynı seviyede ilah olduğu ilan edilmiştir.¹⁰⁴³

İlahi dinlerden biri olan Hristiyanlık başlangıçta Monoteist Tanrı anlayışına sahipken, tarihi süreç içerisinde yaşadığı kültürlere göre değişime uğramıştır. Bu değişimlerle zaman zaman monoteist anlayıştan uzaklaşarak politeist tanrı anlayışlarına benzer özellikler kazanmıştır. Ancak bu açılımlar Hristiyan teolojisinde büyük tartışmaları neden olmuştur. Bu tartışmalar aynı zamanda Hristiyan dünyasında birçok mezhebin ve Tanrı anlayışının ortaya çıkmasını da sağlamıştır. Hristiyan dünyası ilahi dinlerin özünde bulunması gereken monoteist Tanrı anlayışına tekrar dönüş yapabilmek için üçlü Tanrı anlayışının özde bir olduğunu bu üçlemenin bir olan Tanrı'nın açılımı olarak izah etme yoluna gitmişlerdir. Ancak, Hristiyanlar bu Tanrı anlayışlarını her ne kadar monoteist Tanrı anlayışıyla izah etmeye çalışmışlarsa da bugün bile bu problemi tamamen çözmüş değillerdir.

3.8.3. Yahya

Yuhanna İncil de, Matta Markos ve Luka İncillerinde olduğu gibi gelecek olan Mesih'i müjdeler. Yahya İsa'nın geleceğini müjdelediğinde Ferisiler tarafından sorgulanmıştır. Ferisiler ona Eski Ahit'te bildirilen Mesih olup olmadığını sorduğunda kendisinin Mesih olmadığını, ancak gelecek olan Mesih'in hazırlayıcısı olduğunu bildirmiştir. "Yahudi yetkililer Yahya'ya, sen kimsin? diye sormak üzere Yerusâlim'den kâhinlerle Levililer'in gönderdikleri zaman Yahya'nın tanıklığı şöyle; İsa inkâr etmedi ben Mesih değilim diye açıkça konuştu. Onlar da kendisine, Öyleyse sen kimsin? İlyas mısın? diye sordular. O da, değilim dedi. Sen beklediğimiz peygamber misin sorusuna, hayır yanıtını verdi. Bu kez, kim olduğunu söyle de bizi gönderenlere bir yanıt verelim dediler. Kendin için ne diyorsun? Yahya, Peygamber Yeşaya'nın dediği gibi, Rab'bin yolunu düzleyin diye çölde haykırmanın sesiyim ben dedi. Yahya'ya gönderilen bazı Ferisiler ona, sen Mesih, İlyas ya da beklediğimiz

¹⁰⁴¹ Matta, 12.32; Markos, 3:29; Luka, 12:10

¹⁰⁴² Luka, 3:22

¹⁰⁴³ Aydın, Müslüman Hristiyanlara Karşı Yazdığı Reddiyeler ve Tartışma Konuları, s.99

peygamber değilsen, niye vaftiz ediyorsun? diye sordular. Yahya onlara şöyle yanıt verdi: “Ben suyla vaftiz ediyorum, ama aranızda tanımadığınız biri duruyor. Benden sonra gelen O’dur. Ben O’nun çarığının bağını çözmeye bile layık değilim. Bütün bunlar Şeria Irmağı’nın ötesinde bulunan Beytanya’da, Yahya’nın vaftiz ettiği yerde oldu.”¹⁰⁴⁴

3.8.4. Tanrı Kuzusu

Yuhanna İncil’ine göre, İsa vaftiz etmek için geldiğinde vaftizci Yahya şöyle seslendi: “İşte dünyanın günahını ortadan kaldıran Tanrı kuzusu”¹⁰⁴⁵ Burada “Tanrı kuzusu” günahların bir kefareti olarak belirtilmiştir. Değişik toplumlarda insanlar günahlarının affedilmesi umut ederek hayvan kurban ederler. Kutsal Kitap, bir koçun İbrahim’in oğlunun yerine kurban edilişini anlatır. Bu tür kurbanlar insanlığın mükemmel kurbanlar yoluyla günahtan kurtulabileceği anlamamıza yardım eden simgelerdi. Hristiyanlar bu kurbanların bizi günahtan kurtarmak için yaşamını veren Mesih’i simgelediğine inanırlar. O Tanrı’nın mükemmel kuzusudur. Çarmıhtaki ölümü ve yeniden dirilişi sayesinde günahlar bağışlanmıştır.¹⁰⁴⁶

3.8.5. İsa’nın Havarilerini Seçmesi

Yuhanna İncili, Matta, Markos, Luka İncillerinden farklı olarak daha İsa tebliğ faaliyetlilerine başlamadan önce havarilerini seçmiştir. İsa’nın seçtiği havariler Andreas, onun kardeşi olan Simun Filipus, Petrus ve Natanel’dir. “Yahya’yı işitip İsa’nın ardından giden iki kişiden biri Simun Petrus’un kardeşi Andreas’tı. Andreas önce kendi kardeşi Simun’u bularak ona, biz Mesih’i bulduk dedi. Mesih, meshedilmiş anlamına gelir. Andreas kardeşini İsa’ya götürdü. İsa ona baktı, Sen Yuhanna’nın oğlu Simun’sun. Kefas diye çağrılacaksın dedi. Kefas, kaya anlamına gelir. Ertesi gün İsa, Celile’ye gitmeye karar verdi. Filipus’u bulup ona, Ardımdan gel dedi. Filipus da Andreas ile Petrus’un kenti olan Beytsayda’dandı. Filipus, Natanel’i bularak ona, Musa’nın Kutsal Yasa’da hakkında yazdığı, peygamberlerin de sözünü ettiği kişiyi, Yusuf oğlu Nasıralı İsa’yı bulduk dedi. Natanel Filipus’a, Nasıra’dan iyi bir şey

¹⁰⁴⁴ Yuhanna, 1:19-28

¹⁰⁴⁵ Bkz. Yuhanna, 1:29; 1:35

¹⁰⁴⁶ Badru D. Kateregga ve David W. Shenk, Bir Müslüman’la Hristiyan’ın Söyleşi, s.163

çıkabilir mi? diye sordu. Filipus, gel de gör dedi. İsa, Natanel'in kendisine doğru geldiğini görünce onun için, İşte, içinde hile olmayan gerçek bir İsraili! dedi. Natanel, beni nereden tanıyorsun? diye sordu. İsa, Filipus çağırmadan önce seni incir ağacının altında gördüm yanıtını verdi. Natanel, Rabbi, sen Tanrı'nın Oğlu'sun, sen İsrail'in Kralı'sın! dedi.”¹⁰⁴⁷

3.8.6. İsa ve Mucizeleri

Şarabın Suyu Dönüştürülmesi: Yuhanna İncil'indeki ilk mucizesi İsa'nın suyu şaraba dönüştürmesidir. Bu mucize Matta, Markos, Luka İncillerinde zikredilmez. İsa bir düğünde düğün sahibinin şarabının bitmesi üzerine küplere su doldurarak onları bir anda şaraba çevirmiştir. Yuhanna İncil'ine göre, İsa öğrencileriyle beraber Kana şehrinde bir düğüne davet edilir, düğünde annesi Meryem da hazır bulunmaktadır. Bir ara düğün sahibinin misafirlere ikram ettiği şarap biter. Bunun üzerine İsa'nın annesi Meryem ona, şarapları yok der. Bu sözle herhalde oğlundan düğün sahibine yardım etmesini ve mucize göstermesini istemiş olmalı ki, Hz. İsa annesine; “kadın, benden sana ne? Saatim daha gelmedi.” diye cevap verir. Bir nevi annesini azarlar daha sonra oradaki hizmetlilere küpleri su ile doldurmalarını emreder. Küplere doldurulan sular o anda şaraba çevrilir ve misafirlere ikram edilir. Bir mucize ile suyu şaraba çeviren İsa, bu mucizesi öyle kaliteli bir şarap üretir ki, düğündeki bazı misafirler, bu şarabın düğünün başında ikram edilen şaraptan daha kaliteli olduğunu itiraf ederler.¹⁰⁴⁸

İsa'nın Tapınağı Temizlemesi: İsa Kefernahum'a gidip orada bir kaç gün kaldıktan sonra Yahudilerin Fısıh bayramı yaklaştıktan sonra İsa Kudüs'e giderek tapınaktaki bütün satıcıları ve tefecileri tapınaktan kovdu. Yahudiler İsa'nın bu tavrından sonra kendisinden bir mucize göstermelerini istemişlerdir. İsa'da “Bu tapınağı yıkın üç günde onu yeniden kuracağım.” dedi. Yahudiler bu tapınağın kırk altı yılda yapıldığını sen onu üç günde mi kuracaksın diyerek itiraz ettiler İsa, bununla gerçek olan tapınaktan bahsetmediği tapınaktan kastının İsa'nın bedende olan Tanrı keliması olduğu ifade etmiştir. İsa'nın içindeki bu Tanrı keliması, insanın yüreği olduğunu bu yüreği Tanrı kelimasıyla değiştiren insanların kurtulacağını ifade etmiştir.¹⁰⁴⁹ Yuhanna İncil'i İsa'nın diğer mucizelerle devam eder.

¹⁰⁴⁷ Yuhanna, 1: 40-51

¹⁰⁴⁸ Yuhanna, 2: 1-11

¹⁰⁴⁹ Yuhanna, 2:12-25

3.9. İncillerin Son Mesajları

Çalışmamızın başlangıcında Tevrat'ın her kitabının son mesajını ayrı bölümlere ayırdık. Dört İncillerin son mesajları içinde ayrı ayrı bölümler düşünüyorduk. Ancak incelememizde İncillerin son mesajlarının arasında büyük benzerlikler gördük. Bundan dolayı İncillerin son mesajını bir bölümde ele almayı uygun gördük. İncillerdeki bu benzerlikler şöyle sıralanabilir. İsa'nın tutuklanması, mahkeme edilişi, çarmıha gerilmesi, mezara konuluşu, mezardan kalkarak dirilişi, öğrencilerine görünüşü ve semaya çıkış olayları hakkında dört İncil arasında oldukça benzer yönleri vardır.

3.9.1. İsa'nın Tutuklanmasıyla İlgili Olaylar

Matta ve Markos İncillerine göre İsa tutuklandıktan sonra öğrencileri oradan kaçmışlardır. Luka ve Yuhanna İncil'inde bu konuda herhangi bir açıklık yoktur. Fakat Markos İncili, İsa tutuklandıktan sonra bir gencin onun arkasından gittiğini, onu yakalamak istediklerinde üzerindeki elbiseyi bırakarak İsa'nın peşinden koştuğunu ifade etmektedir. Diğer İncillerde bu gençten bahsedilmemektedir.¹⁰⁵⁰

Matta, Markos ve Yuhanna'ya göre mahkeme İsa tutuklandıktan sonra aynı gece Yahudi meclisinin önünde olmuştur. Luka İncil'ine göre İsa aynı gece değil, ertesi gün muhakeme edilmiştir.¹⁰⁵¹

Yuhanna İnciline göre, İsa, kahinlerin reislerinin cevap vermediği için reisin hizmetcisi tarafından dövülmüştür.¹⁰⁵² Ancak diğer İnciller'de bu bilgilerden bahsedilmemiştir.

Matta İncil'ine göre İsa mahkeme eden Romalı hakim Pilatus'un karısı, rüyasında İsa'nın beraat ettiğini görmüş, bu yüzden onun beraat ettirilmesini kocasından istemiştir.¹⁰⁵³ Diğer İncillerde bu olaydan bahsedilmemiştir.

Luka İncil'ine göre hakim Pilatus, İsa'yı mahkeme edilmek üzere Galile hakimi Heredos'a göndermiştir.¹⁰⁵⁴ Diğer İnciller bu konudan bahsetmezler.

¹⁰⁵⁰ Matta, 26:56; Markos, 14:50-52

¹⁰⁵¹ Matta, 26:57; Markos, 14:53; Luka, 22:66; Yuhanna, 18:19

¹⁰⁵² Yuhanna, 18:22

¹⁰⁵³ Matta, 27:19

¹⁰⁵⁴ Luka, 23:7-11

Matta'ya göre Pilatus, İsa'nın beraat etmesi gerektiği kanaatine vardıktan sonra, elleri su ile yıkanmış ve "onun kanı çocuklarımıza ve bize borç olsun demiştir."¹⁰⁵⁵ Diğer inciler bu konudan bahsetmez.

Matta İncil'ine göre Pilatus, İsa'yı serbest bırakmaya karar verip bunu yahudiler açıkladığı zaman Yahudiler, "Onun kanı bize ve çocuklarımıza borç olsun"¹⁰⁵⁶ Bu konu diğer İncillerde zikredilmez.

3.9.2. İsa'nın Çarmıha Gerilişi

İsa'nın çarmıha gerildiği ağacı, çarmıha gerildiği yere, Yuhanna İncil'ine göre bizzat İsa taşımıştır. Matta, Markos, Luka İncillerinde Kirene'li Simun taşımıştır.¹⁰⁵⁷

Markos'a göre çarmıha gerilmeden askerler, İsa'ya içmesi için acı karışık şarap verdiler. Matta'ya göre ise, ekşimiş sirke verdiler.¹⁰⁵⁸ Luka ve Yuhanna İncillerinde bu bilgiye rastlanmaz.

İsa, çarmıhta can çekişirken, Yuhanna İnciline göre "susadım" demiştir. Diğer İncillerde bu ifade yoktur.

İsa, iki yanında birer hırsız bulunduğu halde çarmıha gerilmiştir. Markos'a göre onunla beraber çarmıha gerilen iki hırsız, İsa'yı korkutuyorlardı. Luka'ya göre bu iki hırsız, İsa'yı korkutuyorlardı. Luka'ya göre iki hırsızdan biri onun korkutuyordu. diğeri ise İsa'ya acıyordu.¹⁰⁵⁹

Markos İncil'inde İsa saat üçte çarmıha gerilmiştir. Yuhanna'ya göre ise, saat altıdan sonra çarmıha gerilmiştir.¹⁰⁶⁰

Luka İncil'ine göre İsa çarmıhta iken "Ya rab onları affet, onlar ne yaptıklarını bilmiyorlar."¹⁰⁶¹ demişti. Matta ve Markos İncillerine göre ise "Allah'ım neden beni terk ettin"¹⁰⁶² demiştir.

İsa çarmıha gerildiği sırada, Yuhanna'ya göre onun yanında annesi Meryem, Mecdelli Meryem, diğer Meryem ve öğrencisi bulunuyordu. Diğer İncillerde o çarmıha

¹⁰⁵⁵ Matta, 27:24

¹⁰⁵⁶ Matta, 27:25

¹⁰⁵⁷ Bkz. Matta, 27:32; Markos, 15:21; Luka, 23:26; Yuhanna, 19:17

¹⁰⁵⁸ Bkz. Matta, 27:36; Markos, 15:23

¹⁰⁵⁹ Bkz. Markos, 15:32; Luka, 23:39

¹⁰⁶⁰ Bkz. Markos, 15:25; Yuhanna, 19:14

¹⁰⁶¹ Luka, 23:34

¹⁰⁶² Bkz. Matta, 27:46; Markos, 15:34

gerilirken ne kadınlar, ne de öğrencileri onun yanında değillerdi onlar olayları uzaktan izliyorlardı.¹⁰⁶³

İsa çarmıha gerilmesinden sonra Matta'ya, göre büyük mucizeler olmuştur. Markos'a göre ise, bu mucizelerden sadece bir mucize cereyan etmiştir. Bu da tapınağın perdesinin yırtılması olayıdır. Luka İncili'ne göre, daha İsa ölmeden önce güneş kararmış ve tapınağın perdesi yırtılmıştır.¹⁰⁶⁴

3.9.3. İsa'nın Kabre Konulması

Çarmıhtan ölü indirilen İsa'yı, Yuhanna'ya göre, Yusuf ve Nikodim isimli iki kişi defnetmiştir.¹⁰⁶⁵ Yusuf ve Nikodim, İsa'nın kefenine Yuhanna İncil'ine göre hoş kokular sürmüşlerdir.¹⁰⁶⁶ Diğer İnciler'de bu konuda herhangi bir bilgi mevcut değildir.

Matta, Markos, Luka İncillerinde İsa'nın defedilmesi olayına kadınların şahit oldukları yazılı olmasına rağmen, Yuhanna İncilinde bu konuda herhangi bir bilgi yoktur.¹⁰⁶⁷

Matta, Markos, ve Luka İncillerin de havariler, Hz. İsa'nın kabre konulduktan üç gün sonra dirilip kabirden çıkacağını biliyordu. Çünkü İsa çarmıha gerilmeden önce defalarca bunu onlara söylemişti Yuhanna İncil'inde İsa kabre konulduktan sonra kabirden çıkışını havariler beklemiyor ve ummuyorlardı.¹⁰⁶⁸

3.9.4. İsa'nın Dirilmesi

İsa'nın dirilmesi olayı Matta İncili'nin yirmi sekizinci babında, Markos İncil'inin on altıncı babında, Luka İncili'nin yirmi dördüncü babında ve Yuhanna İncili'nin yirmi ve yirmi birinci babların da anlatılmaktadır. İncillerin bu anlatımlarında bazı benzerlikler ve farklılıklar görülmektedir.

İsa'nın mezara konulmasından sonra onun kabrini ilk ziyaret edenler, Matta İncil'ine göre Mecdelli Meryem, Salome ve Yakub'un annesi Meryem'dir. Luka'ya göre mezarı ilk ziyarete gidenler bir grup erkek ve kadındır ve bu İncil'de şahıs ismi

¹⁰⁶³ Bkz. Matta, 27:55; Markos, 15:40; Luka, 23; 49; Yuhanna, 19:25

¹⁰⁶⁴ Bkz. Matta, 27:51-54; Markos, 15:38; Luka, 23:45

¹⁰⁶⁵ Bkz. Matta, 27:57-61; Yuhanna, 19:39-40

¹⁰⁶⁶ Yuhanna, 19:39

¹⁰⁶⁷ Bkz. Matta, 27:56-61; Markos, 15:42-47; Luka, 23:50-56; Yuhanna, 19:38-42

¹⁰⁶⁸ Matta, 16:21; Markos, 8:31; Luka, 9:22; Yuhanna, 20:19

verilmemektedir. Yuhanna İnciline göre kabri ilk ziyaret eden sadece Mecdelli Meryem'dir. O gördüklerini bilahare diğerlerine haber vermiştir.¹⁰⁶⁹

İsa'nın kabrini ziyarete gidenler, kabirde ilk olarak Matta'ya göre melekleri görmüşlerdir. Markos'a göre kabirde bir öğrenci görmüşlerdir. Luka'ya göre kabirde iki insan görülmüştür. Yuhanna'ya göre ise iki melek görülmüştür.¹⁰⁷⁰

Yeniden dirildikten sonra İsa'yı ilk gören kişi, Matta'ya göre Mecdelli Meryem, Luka'ya göre, Emmaos'a giden iki öğrenci, Yuhanna'ya göre Mecdelli Meryem'dir.¹⁰⁷¹

Matta'ya göre iki Meryem, Markos'a göre, İsa'nın yeniden dirildiğini havarilere ilk olarak haber veren kişiler Mecdelli Meryem ve iki öğrenci, Luka'ya göre sadece iki öğrenci, Yuhanna'ya göre sadece Mecdelli Meryem'dir.¹⁰⁷²

İsa'nın dirilerek mezardan çıktıktan sonra öğrencilerine görüldüğü yer, Matta ve Markos'a göre Galile'dir. Luka'ya göre, İsa öğrencilerine Kudüs'te görünmüştür. Yuhanna'ya göre ise, hem Kudüs'te, hem de Galile'de görünmüştür.¹⁰⁷³

İsa, yeniden dirildikten sonra havarilere ve diğer öğrencilerine Matta, Markos, Luka İncillerine göre sadece bir kere görünmüş, ama Yuhanna'ya göre üç kere görünmüştür.¹⁰⁷⁴

İsa'nın ne zaman tutuklandığı ne zaman mahkeme edilerek çarmıha gerildiği, kabirde ne kadar kaldığı, öğrencilerine ne şekilde görüldüğü ve onlara söylediği İncillerde farklı farklı anlatılmamaktadır.¹⁰⁷⁵ Yuhanna İncil'ine göre İsa'nın tutuklanması Fısıh gününden önce olmuştur. Matta, Markos, Luka, İncillerine göre ise Fısıh yemeği gecesi olmuştur.¹⁰⁷⁶

Matta İncilinde İsa'nın, defnedildikten sonra mezarda üç gün kalacağı ısrarla belirtilmesine karşılık, aynı İncil'de ve diğer İncillerde de onun, Sept gününü takip eden ilk günü mezarda görülmediği haber verilmek suretiyle büyük bir çelişkiye düşülmektedir. Matta İncil'ine göre Fısıh yemeği gecesi Cuma günü akşamı İsa tutuklanmış, Cumartesi günü saat üçte haça gerilmiştir, Pazar sabahı Mecdelli Meryem, tanyeri ağarırken kabrini ziyarete gidince onun kabrinde bulamamıştır.¹⁰⁷⁷ Markos ve Luka İncillerinde, İsa'nın tutuklandığı günün Cuma günü akşam olduğu, Cumartesi

¹⁰⁶⁹ Matta, 28:1; Luka, 24:5; Yuhanna, 20:1

¹⁰⁷⁰ Matta, 28:2; Markos, 16:5; Luka, 24:4; Yuhanna, 20:12

¹⁰⁷¹ Matta, 28:1; Luka, 24:13; Yuhanna, 20:18

¹⁰⁷² Matta, 28:8; Markos, 16:11-12; Luka, 24:13; Yuhanna, 20:11

¹⁰⁷³ Matta, 28:16; Markos, 16:7; Luka, 24:13; Yuhanna, 21:2

¹⁰⁷⁴ Matta, 28:17; Markos, 16:9; Luka, 24:15-16; Yuhanna, 20:14,19; 21:1

¹⁰⁷⁵ Matta, 26:47-74; 27:1-31; Markos, 14:43-72; 15:1-20; Luka, 22:47-71; 23:1-25; Yuhanna; 18:1-38

¹⁰⁷⁶ Matta, 26:17 Markos, 14:12; Luka, 22:7; Yuhanna, 13:1

¹⁰⁷⁷ Matta, 12:38-40; 26:17-75; 27:1-55; 28:1-11

günü saat üçte çarmıha gerildiği ve Pazar günü kabirden çıktığı haber verilmektedir.¹⁰⁷⁸ Yuhanna, İncil'ine göre İsa cumartesi gecesi defnedilmiştir.¹⁰⁷⁹

Matta İncili, İsa'nın, üç emriyle sona erer. Birinci emir, "Bu nedenle gidin, bütün ulusları öğrencilerim olarak yetiştirin."¹⁰⁸⁰ Burada bütün ulusların Hristiyan olması kast edilmez. İsa'nın öğrencilerinin, İsa'nın getirmiş olduğu müjdeyi açıklayacak böylece diğer insanlar bu çalışmalarından etkilenecek Hristiyanlığa girecektir.¹⁰⁸¹ Oysa ki geçmişte ve günümüzde kiliseler misyonerlik teşkilatları kurarak insanları Hristiyanlaştırma çabası içerisinde olduklarıdır. Bu çalışmalarda kendi inançlarını anlatmaktan daha çok siyasi ve maddi güçlerini kullanarak farklı milletler ve uluslara üzerinde baskı oluşturmaktadırlar. Bu faaliyetlerin meşruluğunu Matta İncil'indeki bu ayete dayandırmaktadırlar. İkinci emir, "Onları Baba, Oğul ve Kutsal Ruh'un adıyla vaftiz edin."¹⁰⁸² Vaftizi öğretmek ve uyulmasını bir buyruk olarak üsteleme sorumluluğu Mesih'in habercileridir. İnananlar vaftiz töreninde, kendilerini Üçlü Birlik ile bir tutarlar. Tanrı'yı Babaları, İsa Mesih'i Rableri ve Kurtarıcıları ve Kutsal Ruh'u onların içinde bulunan, onları güçlendiren ve onlara öğreten olarak kabul ederler. On dokuzuncu ayetteki adıyla sözcüğü tekildir. Özde ve isimde bir, ama üç kişi Baba, Oğul ve Kutsal Ruh. Üçüncü olarak, "Size buyruğum her şeye uymayı onlara öğretin. Bilesiniz ki, çağın sonuna dek her gün sizlerle beraberim."¹⁰⁸³ Yüce görev müjdeyi yaymanın ötesine uzanır; sadece onların Rab'be gelmesine aracılık edip kendi kendilerine bırakmak yeterli değildir. Yeni Antlaşma'da bulunan Mesih'in buyruklarına uymaları öğretilmelidir. Öğrenciliğin özü efendi gibi olmaktır ve bu da sözün sistematik bir öğretişiyle ve söze itaat etmeyle olur.

Markos İncili, İsa'nın göklere yükselişi ve İsa'nın öğrencilerinin misyonerlik faaliyetleriyle sona erer. "Rab İsa onlarla konuştuktan sonra, göğe yükseldi ve Tanrı'nın sağında oturdu. Öğrencilerde gidip her yerde sözü yaydılar. Rab onlarla birlikte çalışıyor, Söz'ü izleyen belirtilerle bildiriye doğruluyordu."¹⁰⁸⁴ Luka İncil'i ise, İsa'nın göklere yükselişiyle sona erer. "Öğrencilerini Beytanya'ya kadar götürdü. Ellerini kaldırıp onları kutsadı. Onları kutsarken aralarından ayrıldı ve göğe alındı. Onlar da kendisine tapınıp büyük bir sevinç içinde Yerusaleml'e döndüler ve sürekli olarak

¹⁰⁷⁸ Markos, 16:1;;Luka, 24:1

¹⁰⁷⁹ Yuhanna, 19:31

¹⁰⁸⁰ Matta, 28:19

¹⁰⁸¹ Macdonald, Kutsal Kitap Yorumu, s. 179

¹⁰⁸² Matta, 28:19

¹⁰⁸³ Matta, 28:20

¹⁰⁸⁴ Markos, 16:19-20

tapınakta Tanrı'yı yüceltiler.”¹⁰⁸⁵ Yuhanna İncil'i ise, İsa'nın hayatına şahit olan bir öğrenci tarafından yazıldığını ifade edilerek Yuhanna İncili'nin gerçekliği vurgulanarak bitirilmiştir. “Bunlara tanklık eden ve bunları yazan öğrencidir bu. Tanıklığın gerçek olduğunu biliyoruz. İsa'nın yapmış olduğu başka pek çok iş vardır. Bunlar ayrı ayrı yazılmış olsaydı, sanırım, yazılan kitaplar dünyaya sığmazdı.”¹⁰⁸⁶

¹⁰⁸⁵ Luka, 24:50-53

¹⁰⁸⁶ Yuhanna, 21:24-25

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

4. KUR'AN-I KERİM'İN İLK ve SON MESAJLARI

4.1. Kur'an-ı Kerim Hakkında Genel Bilgi

Kur'ân-ı Kerim ilahi dinlerin son halkasını oluşturan ilahi bir mesajdır. Allah elçisi Hz.Muhammed'e vahiy yoluyla yirmi üç senede bölüm bölüm indirilmiştir. Peygamber, kendisine gelen vahyi, bir taraftan “vahiy katipleri” ismi verilen, okma-yazma bilen yakınlarına yazıyla kaydettirirken diğer taraftan da mü'minlerin ezberlemelerini tavsiye ederek korunmasını sağlamıştır. Hadis kaynaklarına baktığımızda, Hz. Peygamber'in, Kur'an dışında hadisler dahil her şeyin yazılmasını yasaklandığı,¹⁰⁸⁷ yazma işinin sadece Kur'ân'a hasredildiği vurgulanmaktadır.¹⁰⁸⁸ Vefatından sonra pek çok yazılı belgelerle ve canlı şahitlerle onun sözleri kayıt altına alınmıştır. Peygamberimizden günümüze kadar hiçbir değişikliğe uğramadan nakledilmiştir. Kur'ân, sure ismi verilen 114 bölümden oluşur ve ayet ismi verilen kısımların miktarı çeşitli metotlara göre değişebilir. Sureler kronolojik olarak ve konularına göre düzen içinde tanzim edilmiştir. İlk sure olan Fatiha'dan son sure olan Nas suresinin sonuna kadar bütün sureler, Mushaflar da yazılmıştır. Kur'ân'ın iki büyük ana konusu, tek tanrı inancı ile Allah'ın kudreti, tabiat ve insanların Allah ile olan ilişkilerin belirlenmesidir.¹⁰⁸⁹ Aynı zamanda, Kur'ân-ı Kerim kendinden önceki kitapları tasdik eder: “O kimseler ki, Resule nebiyy-i ümmi olana tabi olurlar. O nebi ki, O'nun yanlarındaki Tevrat'ta ve İncil'de yazılmış bulurlar...”¹⁰⁹⁰ Hz.Muhammed'in, Kur'ân-ı Kerim'i muhafaza endişesi vahyin başlamasıyla birlikte kendini göstermektedir. Mekke döneminde nazil olan ilk vahiylerden A'lâ suresinde “Sana okutacağız, artık unutmayacaksın.”¹⁰⁹¹ ayeti buna delil olarak gösterilmiştir.

Surelerin tertibi ve ayetlerin bugün bilinen yerlerine konulması vahiyle olmuştur.¹⁰⁹² Kur'ân-ı Kerim'in yazılmasın da kullanılan malzemeler, üzerine kolayca kazınabileceği şekildedir. Vahiy parçalar halinde geldiği için bunlar daha uygun ve elverişli

¹⁰⁸⁷ Müslim, Ebu'l Hüseyin Müslim b. Haccac el- Kuşeyri, *Kitâb-ı Zühd ve'r-Rekâik*, 72, 3.Cilt, Sa. 2298

¹⁰⁸⁸ Ali Turgut, *Tefsir Usulu ve Kaynakları*, Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları, İstanbul, 1991, s.95

¹⁰⁸⁹ Bkz. Mircea Eliade, *Dinler Tarihi Sözlüğü*, İnsan Yayınları, İstanbul, s.1997, s.173-174; Sarıkcıoğlu, *Başlangıçtan Günümüze Dinler Tarihi*, s.349

¹⁰⁹⁰ A'raf,157

¹⁰⁹¹ A'lâ, 6

mazemelere geçirilmek üzere geçici olarak onların üzerine yazılıyordu.¹⁰⁹³ Hz. Muhammed, kendisine indirilen vahyi yılda en az bir defa olmak üzere vahiy meleği Cebrail'in kontrolünde tekrarlattığı, vefatının hemen öncesine rastlayan Ramazan ayında ise, bu olay iki kez cereyan etmiştir. Ancak, bu yazılanlar dağınık halde idi ve bu yazma işi belli bir kâide ve tertibe dayanmıyordu.¹⁰⁹⁴

Kur'ân'ı Kerim'in kitap haline getirilmesinde tarihi bazı olayların etkili olduğunu rivayet edilmektedir. Bu olaylar şöyle sıralanmaktadır. Hz. Peygamber'in vefatından sonra halifelğe seçilen Hz. Ebu Bekir devrinde bir takım yalancı peygamberler türemiş, irtidat hareketleri baş göstermişti. Halife Hz. Ebu Bekir bu karışıklığı önlemek için bazı teşebbüslerde bulunmuş, bu arada sahte peygamber Müseyleme üzerine de bir ordu göndermişti. Yemâme'de yapılan savaşta 70 kadar hafız şehit düşmüştü. Hatta bu savaşta şehit sayısının beş yüz, yediyüz ve daha fazla olduğunu söyleyenler de vardır. İşte bu durum Kur'ân-ı Kerim'in toplanması ihtiyacını doğurmuştur.¹⁰⁹⁵

Toplanan bu sayfalar Hz. Ebu Bekir'e teslim edilmiş, vefat edinceye kadar onun yanında kalmıştır. Böylece Resulullah tarafından okunan, yazılan ve ezberlenen Kur'ân Hz. Ebu Bekir, başta Zeyd b. Sabit olmak üzere sahabenin gayretleriyle toplanıp tek kitap haline getirilmiştir. Toplanan Mushaf'ın Hz. Peygamber devrinde yazılan ve bilinenlerden hiçbir farkı yoktur. Hz. Ebu Bekir'e teslim edilen bu Mushaf, onun vefatından sonra, Hz. Ömer'e, Hz. Ömer'den sonra da kızı Hafsa'ya teslim edilmiştir.¹⁰⁹⁶

Kur'ân-ı Kerim'in, çoğaltılması meselesi Hz. Osman'ın hilafeti zamanında (H.30) Ermenistan ve Azarbaycan'a karşı yapılan savaşlardan sonra vuku bulmuştur. Bu savaşlar arasında bir araya gelen Suriye ve Irak orduları, Kur'ân-ı birbirlerinden farklı bir şekilde okuduklarını anlamışlardı. Bunun üzerine Hz. Osman, Zeyd b. Sabit, Abdullah b. Zübeyr, Sa'id b. el-As ve Abdurrahman b. el-Haris b. Hişam'dan müteşekkil dört kişilik bir heyet onu Hz. Hafsa'daki asli nüshayla karşılaştırarak, İslam devletindeki büyük şehirler adedince nüsha istihsah etmekle görevlendirilmiştir. Bu istinsah işi aslına tamamıyla uygun tamamlandıktan sonra asıl nüsha tekrar, Hz. Hafsa'ya iade edilmiş, diğerleri de ciltlenerek resmî, nihai, değişmez birer nüsha

¹⁰⁹² Cemaleddin El-Kasimi, 1990, *Kur'ân'ı Anlamak (Tefsir İlimlerinin Temel Meseleleri)*, Çev. Sezai Özel, İz Yayıncılık, İstanbul, 1990, s.249

¹⁰⁹³ Bkz. Osman Keskiöglü, *Nüzülden Günümüze Kur'ân-ı Kerim Bilgileri*, T.D.V.Y., Ankara 1989, s.87-88

¹⁰⁹⁴ Bkz. Hamidullah, *Kur'ân-ı Kerim Tarihi*, s. 42; Turgut, *Tefsir Usulü ve Kaynakları*, s. 95

¹⁰⁹⁵ Abdullah Draz, *Kur'ân'a Giriş*, Çev. Salih Akdemir, Kitabiyat Yayınları, Ankara, 2000, s.32

¹⁰⁹⁶ Ali Turgut, *Tefsir Usulü ve Kaynakları*, s. 99-100

olarak belli başlı İslam başkentlerine gönderilmiştir. Bundan böyle bu resmi nüshalara uygunluk göstermeyen bütün nüshalar geçersiz sayılmıştır.¹⁰⁹⁷ Yedi mushaf nüshası yazılmış Mekke, Şam Yemen, Bahreyn, Basra'ya, ve Küfe'ye gönderilmiş, yedincisi Medine'de alıkonmuştur."¹⁰⁹⁸ Bugün elimizde bulunan Kur'an-ı Kerim nüshaları Hz. Osman'ın çoğalttığı nüshaların aynısıdır.¹⁰⁹⁹

4.2. Kur'an-ı Kerim'in İlk Mesajları

4.2.1. Kur'an-ı Kerim'in İlk Mesajlarıyla İlgili Ayetler

Alak suresinin ilk beş ayeti, Hz. Peygamber(s.a.s) kırk yaşında iken genellikle de otuz beş yaşından sonra inzivaya çekildiği Hira'da bulunduğu sırada ilk vahy olarak gelmiştir. İlk vahyin geliş tarihi, kameri aylardan Ramazanın ayında nazil olduğu, ekseri anlayışa göre de 27.Pazartesi geces, yani kadir gecesidir. Miladi takvim itibariyle 610 yılının Şubat ayıdır. İlk Vahy'in arkasından bir fetret devri oldu. Bu dönemin üç yıl sürdüğü görüşünde olanlara göre 613 yılında açık tebliğe başlamıştır.¹¹⁰⁰

Kur'an- Kerim'in nuzülü ayet ayet olduğu için, Kur'an-ı Kerim'in ilk ayetlerinin hangileri olduğu konusunda İslam alimleri arasında tartışmalar yapılmıştır. Ancak, İslam kaynaklarının çoğu, ilk nazil olan ayetlerin Alak suresinin ilk beş ayeti, Besmele, Müddesir suresinin ilk dokuz ayeti ve Fatiha sureleri olduğunu rivayet etmektedirler.¹¹⁰¹ İbn-i Abbas'tan rivayet edildiğine göre, Cebrail'in peygamberimize getirdiği ilk söz istiaze ve besmeledir.¹¹⁰² Bazıları ilk inen surenin Müddesir olduğunu söylemişlerdir.¹¹⁰³ Farklı bir rivayete göre ise, ilk inen sure Fatiha'dır.¹¹⁰⁴ Kur'an-ı Kerim'in ilk ayet ve surelerinin tamamı Mekki'dir. Mekki ayetler, evrensel hitabın ve tevhid inancının esasları olan Allah'ın varlığı ve birliği, nübüvvet ve Ahiret inancının

¹⁰⁹⁷ Adullah Draz, *Kur'an'a Giriş*, s.34

¹⁰⁹⁸ Celeleddin es- Suyuti, *El- İtkân Fi- Ulumi'l Kur'an*, Çev. Sâkıp Yıldız- Hüseyin Avni Çelik, Hikmet Neşriyat, İstanbul, 1987, s.143-144

¹⁰⁹⁹ Ali Turgut, *Tefsir Usulü...*, s.102

¹¹⁰⁰ Bkz. Mehmet Sofuoğlu, *Tefsire Giriş*, Çağrı Yayınları, İstanbul, 1981, s.16

¹¹⁰¹ Bkz. Menna Halil El-Kattan, *Ulûmu'l Kur'an*, Çev, Arif Erkan, Timaş Yayınları, İstanbul, 1997, s.92-97; Sofuoğlu, *Tefsir Dersleri*, M.E.B.Y. İstanbul, 1973, s.10-12; Turgut, *Tefsir Usulü ve Kaynakları*, s. 88; İsmail Cerrahoğlu, *Tefsir Usulü*, T.D.V.Y., Ankara, 1991, s. 56

¹¹⁰² Mahmud El-Alusi, *Ruhu'l Meâni fi Tefsiri'l Kur'an*, C.30, 1.Baskı, Thk. Muhammet Es-Seyit El-Culeynidi, Daru İhyai't Turasi'l- Arabi, Beyrut, 1404,.s.179

¹¹⁰³ El-Bakkilani, *İcâzu'l Kur'an*, Thk. İmaddudin Ahmet Haydar, Müessesetü'l Kutubi's Sekafiyye, Beyrut, 1411/1991, C.1, s 293

¹¹⁰⁴ Bedreddin Ez- Zerkeşi, *El-Burhân*, C.1,Thk. Muhammed Ebu'l Fazıl İbrahim, Daru'l Marife, Beyrut, 1391 s. 207

bildirildiği ayet ve surelerden oluşmuştur.¹¹⁰⁵ Bu çerçevede İslam alimlerinin çoğunluğunun kabul ettiği ilk ayet ve sureler üzerinde duracağız.

Alak Suresi: Cumhura göre Alak suresi Kur'an-ı Kerim'in ilk suresidir.¹¹⁰⁶ Allah'ı Teala insanları en güzel şekilde yarattığı, daha sonra da, insanın alçalabileceği, fakat iman eden ve salih amel işleyenlerin bundan müstesna olduğu ifade edilmektedir. Bütün bunlar ilk inen surenin Alak olduğunu göstermektedir. Allah'ın peygambere ve müminlere ilk vacip kıldığı şey okumadır.¹¹⁰⁷

Alak suresi, Hz. Muhammed'e gelen ilahi vahyin başlangıcını teşkil etmektedir. Allah'ın yegane yaratıcı olduğunu ve onun ismiyle okumamız emredilerek başlar. "Yaratan Rabbinin adıyla oku. O insanı alaktan yarattı. Oku, Rabbin en büyük kerem sahibidir. O ki kalemle yazmayı ve insana bilmediğini öğretti."¹¹⁰⁸ Alak suresi vahiy bilgisinin insanı olgunlaştırmadaki önemini belirtmektedir. Buna göre yaratını tanımak, ilmin de dinin de temelini teşkil eder. İlk vahyin "Oku" emriyle başlaması ve bu emrin beş kısa ayet içinde iki defa tekrar edilmesi, okumanın insan hayatında ne kadar önemli olduğunu göstermektedir. Birinci emrin yaratana, ikinci emrin ise kalemle yaratılanları tanımaya işaret olduğu söylenmiştir. Ayrıca Kur'an, insanı diğer canlılardan ayıran en önemli özelliklerinden birinin de öğrenme yetisi olduğunu vurgulamaktadır.¹¹⁰⁹ Kur'anı Kerim'in ilk ayetlerinde insana okuma ve yazmayı öğreten Allah'ın yaratıcı kudreti, okumanın ve kalemle yazmanın önemi üzerinde durulmuştur.

İbn Kesir, Kur'an-ı Kerim'de ilk inen ayetler Allah'ın kullarına rahmetini ve nimetini dile getirmektedir. Bu ayetlerde insanın pıhtılaşmış kandan yaratıldığına, Allah'ın ikramıyla insanın bilmediği şeyleri öğrendiğine ve böylece ilim, şeref ve keramete nail olduğuna dikkat çekmektedir. Bu şeref öyle bir şereftir ki; insanların atası Adem bu şerefle meleklerden üstün kılınmıştır. İlim, bazen zihinlerde bazen dilde, bazen de parmak ucuyla yazılan yazıda olur. Ayrıca, ilmiyle amel eden kimseye Allah bilmediği şeylerin bilgisini de ihsan eder.¹¹¹⁰

Elmalılı Hamdi Yazır'a göre, buradaki "Yaratan Rabbin adıyla oku!" emri Allah'ın yaratıcı kudretini göstermektedir. Allah, okuma yazma bilmeyen bir peygambere okuma öğretmiş ve okunması gerekeni belirtmiştir. Aynı zamanda, Allah'ı tanımak ve onun

¹¹⁰⁵ Cerrahoğlu, *Tefsir Usulü*, s. 61

¹¹⁰⁶ İbn Teymiyye, *Kutûb ve Resâil ve Fetavâ İbn Teymiyye*, 2. Baskı, C.16, Thk. Abdurrahman Kasım En-Necdi, Mektebetu İbn Teymiyye, Beyrut, 1982, s. 254

¹¹⁰⁷ İbn Teymiyye, *Kutûb ve Resâil Fetavâ İbn Teymiyye*, C.16, s. 332

¹¹⁰⁸ Alak, 1-5

¹¹⁰⁹ Bkz. Emin Işık, "Alak" T.D.V.İ.A, C.1, s.334

¹¹¹⁰ İbn Kesir, *Hadislerle Kur'an-ı Kerim Tefsiri*, C.15, Çev. Bekir Karlığa-Bedrettin Çetiner, Çağrı Yayınları, İstanbul, 1994, s.8523

ismiyle okumaya başlamanın sorumluluğu vurgulanmıştır. Ayrıca okumak için herhangi bir yazılı metnin olmasının da şart olmadığını belirtmiştir. Gözle okumaya, zihnen hatırlamaya “okuma” demek mecazdır. Hakkiki okumak ezbere okumaktır. Hz. Peygamber Kur’an-ı Kerim’i, yazıya ihtiyacı duymadan kendisine inmiş şekilde okumuştur. Bu okumayı namazda ve tebliğ faaliyetlerinde sürekli tekrarlanmıştır. Ayrıca Hz. Peygamber gelen ayetleri vahiy katiplerine yazdırarak vahyi kayıt altına almıştır. Okumaya besmele ile başlanması ise, yaratılışın başlangıcı ile Allah’ın uluhiyetini vurgulamak içindir. Kur’an-ı Kerim’in ilk inen ayetinin oku emriyle başlaması, ilmin öğretilmesinin insana verilmiş olan büyük bir niğmetin göstergesidir. Peygamber’in okumak için yazıya ihtiyacı olmadığı bildirilmekle beraber şüphe yok ki, kalem ile öğretmenin de Allah’ın büyük bir ikramı olduğu açıklanmış ve böylece ümmet okuyumaya ve yazmaya teşvik edilmiş ve özendirilmiştir.¹¹¹¹ Mevdudi, Elmalılı Hamidi Yazır’ın aksine ilk gelen ayetlerin yazılı olduğunu savunmuştur. İlk ayetlerde melek “oku” dediğinde peygamber “ben okumuş değilim” diye cevap vermesinden şu anlaşılmaktadır ki; melek vahyi yazılı olarak getirmiş ve peygambere bunu okumasını söylemiştir. Eğer burada melek söylediğini peygambere tekrar ettirmeseydi Peygamber burada “ben okumuş değilim” demezdi. Aynı zamanda, “Yaratan Rabbin adıyla oku” ayetinden anlaşıldığına göre peygamber Allah’ı ilah olarak tanıyor ve biliyordu. Bundan dolayı Rabbin kimdir? demeyi gerek görmemiştir. Sadece “Yaratan Rabbin ismiyle oku” denmiştir. Buradaki Yaratma mutlak bir şekilde kullanılmıştır. Bu mutlak ifadeyle kainatı ve içindeki her şeyi yarattığı kendiliğinden anlaşılmaktadır. Daha sonra bu yaratılanların içinde insanın yaratılışına dikkat çekilerek başlangıçta hakir bir sudan yaratılan insana Allah ilim vererek onu mahlukatın en yüksek seviyesine çıkarması ona vermiş olduğu en büyük lütfudur. Bu lütuf sadece ilim değil, aynı zamanda insana kalem kullanmayı da öğretmek, sahip olduğu ilmi büyük çapta yaymasını bu yolla ilerlemesini ve sonraki nesiller için muhafaza etmesini sağlamıştır. Eğer Allah ilham yoluyla insana kalem ve kitabın ilmini vermeseydi o zaman insanın ilim yetenekleri yayılmazdı. Gelecek nesillere de ulaşmazdı ve böylece ilerleme mümkün olmazdı.¹¹¹²

İsmail Hakkı Bursevî, “Rabbin adıyla Oku demek”¹¹¹³ O’nun adıyla başlayarak demektir. Yüce Allah’ın böyle bir emir vermesi Allah adının okuma esnasında Resulullah’a güç vereceğinden ve mevlasıyla ünsiyet meydana getireceğinden

¹¹¹¹ Elmalılı Hamdi Yazır, *Hak Dini Kur’ân Dili*, C.9, Eser Neşriyat, İstanbul, 1979, s.322-325

¹¹¹² Mevdudi, *Tefhimû’l Kur’ân*, C.6, İnsan Yayınları, İstanbul, 1986, s.174-175

¹¹¹³ Alak, 1

dolayıdır. Çünkü ismiyle meydana gelen kaynaşma ve yakınlaşma bu ismin temsil ettiği varlık ile kaynaşma ve yakınlaşmayı sağlar. Dil ile yapılan kalp ile zikre yol açar. “Yaratan” kelimesiyle Allah’u Teala’nın vasfedilmesi peygamberine verilen ilk nimetini hatırlatmak ve hayat diye bir şeyin kokusunu dahi almamış olan bir maddeden insanı yaratmaya kadir olan, canlı olan birisine okumayı öğretmeyi öğretmeye de kadir olacağına işaret etmek içindir. Yaratma fiili kendine mahsus olan ve kendisinden başka hiçbir yaratıcının olmadığına delil teşkil etmektedir.

“O insanı bir kan pıhtısından yarattı.”¹¹¹⁴ Allah’ın burada diğer mahluklar arasından seçerek özel olarak insanın yaratılışını zikretmesinin sebebi, insanın yaratılmasının ve biçimlendirilmesinin taşıdığı eşsizlik ve mertebesini yüceltmek içindir. Çünkü insan mahlukatın en şerefliisidir. Allah’ın burada pıhtılaşmış kanı zikretmesinin sebebi, insanın ilk haliyle son durumu arasındaki açık farkı ortaya koyarak ne kadar kudretli ve kadir olduğunu belirtmek içindir. İnsanın yaratılması Allah’tan insana gelen nimetlerin ilki ve Allah’ın varlığına, sonsuz kudretine, ilmine ve hikmetine delalet eden delillerin en sağlamı olunca, Allah öncelikle zatını bununla nitelemiştir. Bundan Resulullah (s.a.s) Allah’ın kendisini okutabileceği sonucunu çıkarmasını dilemiştir. “Oku” sana emrolunanı yap. Okuma emrinin tekrarlanması verilen emre uyulmayı pekiştirmek ve daha sonra gelecek ifadelerle hazırlık mahiyetindedir. Kan pıhtısından yaratılma ile kalemle öğretme olayı arasındaki uygunluk şuradan kaynaklanmaktadır. İnsanın en aşağı mertebesi bir kan pıhtısı durumundaki mertebedir. En üstün makamı ise alim olduğu makamdır. Allah Teala insana onu kan pıhtısı gibi en aşağı mertebeden alıp ilim öğrenmek gibi en üstün mertebeye çıkarmak suretiyle kendisine vermiş olduğu nimeti hatırlatmaktadır. “Rabbin en büyük kerem sahibidir.”¹¹¹⁵ Çünkü o Rasulullah’ın “Ben okuma bilmem” ifadesiyle beyan etmiş olduğu özürü ortadan kaldırmaktadır. Çünkü Rasulullah bu mazeretiyle okumanın okuma ve yazma bilenlerin işi olacağını, kendisinin de ümmî olduğunu ifade ediyor. Kendi ismiyle başlamak suretiyle sana okumayı emreden Rabbin, en büyük kerem sahibidir. Ve o her kerim olandan daha çok kerem sahibidir. Çünkü O, herhangi bir amaç gütmeyen nimet verir. Övgü veya sevap ya da kınamadan kurtulma gibi her hangi bir amaç gütmeyen.¹¹¹⁶ “Yaratan Rabbin adıyla oku” burada Rabbin sana Kur’an-ı Kerim’den indirdiğini Rabbin ismiyle başlayarak oku. Buradaki okumayla besmeleyi her surenin başında zikrederek oku kastedilmiştir.

¹¹¹⁴ Alak, 2

¹¹¹⁵ Alak, 3

¹¹¹⁶ İsmail Hakkı Bursevi, *Ruhû'l-Beyân Tefsiri*, C.16, Thk. Muhammet Ali Sabuni, Damla Yayınevi İstanbul, s.105-108

Daha sonraki ayetlerde “İnsanı Alaktan yarattı” denmiş ve diğer mahlukat zikredilmemiştir. Bununla insan yüceltmek istenmiştir. Üçüncü ayetin başındaki “Oku” emri, ilk ayetin başındaki “Oku”nun tekididir. Ve kalam orada biter. Kalemle öğretilenin hak ve sahih olduğu zikredilir. Yani, insana kalemle yazmayı öğretti. Kalem Allah’tan gelen büyük bir nimettir. Eğer kalem olmasaydı. Herhangi bir din daimi kalmazdı. Herhangi bir başlangıç bilinmezdi. Bu, Allah’ın kereminin yüceliğine delalet eder. Allah kullarına bilmediğini öğretti, onları cehalet karanlığından ilim nuruna çıkardı. Cenab-ı Hak yazma ilminin faziletine dikkati çekerek, onda insanlar için büyük menfaatlara olduğunu bildirir. Eğer yazma ilmi olmasaydı ilimler tedvin gelişemez ve bu ilimlerdeki hikmetler kaydedilemezdi. Aynı zamanda geçmiş milletler hakkında bilgi sahibi olunmazdı. Bütün bunlar ancak yazmakla olur. Eğer yazma olmasaydı din ve dünya hakkında gerçek bilgilere de ulaşılamazdı. Kaleme “Kalem” denilmesi, onun zaman zaman kesilmesindedir. Yani ucu çıkarılır. Veya burada eskiden kamıştan yapılan kalemler tabiri kullanılmıştır. Beşinci ayetteki insandan maksat Hz. Adem’dir. Onun bilmediklerinden maksat eşyanın isimleridir. Allah ona her eşyanın ismini bildirmiştir. Çünkü Allah, Bakara suresinde “Adem’e bütün isimleri öğretti.” buyuruyor. Allah bütün eşyanın lügattaki ismini Hz. Adem’e öğretmiştir. Hz. Adem de Allah’ın öğrendiklerini meleklerle zikretti, böylece de Adem’in meleklerle üstünlüğü, yüceliği ortaya çıktı, peygamberliği sabit oldu. Allah’ın melekler üzerinde delili gerçekleşti ve melekler de verilen emri hemen yerine getirdiler. Bazıları “Beşinci ayette ki insandan maksat Resul’u Ekrem’dir. Çünkü Cenab-ı Hak “Senin bilmediğini sana öğretti.”¹¹¹⁷ Sana öğretti ifadesinden kast edilenin hepsi gelecektedir. Çünkü bu ilk inen surelerdir. Bazıları da insan lafzının genel olduğunu Zira, Cenab-ı Hak “Allah sizi annelerinizin karnından çıkarken siz hiçbir şey bilmiyordunuz.”¹¹¹⁸ ayetini buna delil olarak göstermişlerdir.¹¹¹⁹

Seyyid Kutub, Alak suresindeki okuma emri ile peygamber Allah’ın adıyla okumaya yöneltilmekte ve aynı zamanda “Yaratan Rabbi’nin adıyla” da Allah’ın yaratıcılık sıfatı söz konusu edilmektedir. Sonra da insanın yaratılışının başlangıcına geçilmektedir. “O, insanı pıhtılaşmış kandan yarattı.” Ana rahminin duvarlarına asılıp kalan o bir damla kan pıhtısından yaratmıştır. Son derece basit ve önemsiz bir yerden çıkarmıştır. Bu ise yaratıcının kudretinin azameti ile beraber lütfuyla bu kan pıhtısını öğrenen ve öğreten

¹¹¹⁷ Nisa, 23

¹¹¹⁸ Nahl, 78

¹¹¹⁹ Bkz. Ali Arslan, **Büyük Kur’an Tefsiri**, (Hulasatu’l Tefasir) C.16, s.78-90

üstün yaratılışa sahip insan şekline dönüştürülmüştür. Allah yarattığı insanı bilgiyle donatmak için bilginin en önemli aleti olan kalemin önemini vurgulamıştır. “O ki kalemle öğretti.”¹¹²⁰ Kalem, insan hayatında eskiden olduğu gibi bugün de insan hayatında en etkili öğretim vasıtasıdır. Allah Kalemin ehemmiyetini bildiği için beşeriyetin en son risaletinin başlangıcında buna işaret etmektedir. Halbuki okumaya muhatap olan peygamber kalemle yazı yazan bir kimse değildi. Şayet bu Kur’an’ın söylediği şeyler bir vahiy ve risalet neticesi olmasaydı daha ilk anda okuma yazma bilmeyen bir peygamberin bu gerçeği açıklaması mümkün olamazdı. Son ayeti kerime de öğrenilecek bilginin kaynağını göstermektedir. “İnsana bilmediğini öğretti.”¹¹²¹ Bilginin yegane kaynağının Allah olduğunu, insanın her bildiği şeyi o kaynaktan aldığını, bu varlıklar aleminde önüne açılan her esrarın kendi hayatında ve nefsinde tecelli eden her sırrın onun eseri olduğunu eşi bulunmayan o kaynaktan sudur ettiğini ifade etmektedir. İlk olarak nazil olan bu bölümde bir iman düşüncesinin kuralları belirtilmiştir. Her şey, her hareket, her adım ve her iş Allah’ın adıyla başlar. O’nunla yürür ve O’na yönelerek neticede O’na varır. Allah ise yaratandır, ve her şeyin kanağıdır.¹¹²²

İnsanı topraktan yaratıp kendi ruhundan üfleyen Allah, yarattığı bu canlıyı akıl, hafıza duygu ve düşünce gibi yeteneklerle donatmakla kalmamış, muhtaç bulduğu eşya ve nesnelerin ismini, dolayısıyla faydalarını da ona öğretmiş ve böylece insanoğlunun mevcut yeteneklerini kullanarak her şeyde yüce yaratanın varlığına ve birliğine delalet eden belgeleri görmesini ve her işe Allah’ın adıyla başlamasını emretmiştir. Eğitim ve öğretimin lüzumunu belirtirken bunun en belirgin aracı ve gereği olan “kalem” den söz edilmektedir. Sonra da Cenab-ı Hak, peygamberinin kalem anlamında olan aracına dikkat çekerek semavi kitaplara işaret etmektedir. Böylece Allah peygamber ve kitap vasıtasıyla insana bilmediğini öğretip bellettiğini beyan etmektedir. “Oku emri” nin tekrar edilmesi ise, okumayı tekrarlayanın her zaman faydalı olacağıdır. Aynı zamanda okuyan kimsenin edindiği bilgilere yenisini katıp eser yazarak başkalarına okuma imkanı hazırlamasını sağlamıştır.¹¹²³ Ömer Nasuhi Bilmen, Kur’anı Kerim’in Oku emriyle başlaması, İslam dinin ilim ve irfan üzerine kurulduğunu, ayrıca yaratılış

¹¹²⁰ Alak, 4

¹¹²¹ Alak, 5

¹¹²² Seyyid Kutup, Fizilâli’l Kur’ân, C.16, Çev. M.Emin Saraç-İ.Hakkı Şengül-Bekir Karlığa, Hikmet Yayınevi, İstanbul, 1987, s.282-283

¹¹²³ Bkz. Celal Yıldırım, İlimin Işığında Asrın Kur’ân Tefsiri, C.13, Anadolu Yayınları, İzmir, s. 6892-6898

üzerinde düşünmeyi sağlayan yüce bir din olduğunu göstermektedir.¹¹²⁴ Osman Keskiöğlu, Alak suresinin ilk ayetinin oku emriyle başlaması ve ondan sonraki ayetlerde kaleminden, ilimden, öğrenmekten söz edilmesi İslam'ın ilme ne kadar büyük bir önem verdiğinin en canlı delilidir, görüşündedir.¹¹²⁵ Süleyman Ateş ise, ilk ayette yaratan Rabbi'nin adıyla okumanın emredilmesi, sonra o Rabbin, insanı 'Alak'tan yaratan Rabb olarak nitelendirmesi, Kur'an'ın ilme ve bilgiye verdiği değeri gösterir, demektedir. Allah bu ayetlerle insanı yarattığı şeyleri incelemeğe yöneltmekte, bu incelemeye önce kendi yaratılışından başlayarak öğrendiklerini yazı ile de tespit ederek ilmini geliştirmeyi ve bilmediği şeyleri öğrenmeye teşvik edilmektedir ki, bütün kainat varlıklarını incelemek, maddi manevi ilimleri öğrenmek bu ayetin kapsamına girmektedir. Ayette insan lafzı geneldir. Bütün insanların alaktan yaratıldığı ifade edilmiştir. Gerçi bütün hayvanlarda alaktan yaratılmıştır. Fakat burada hitap insana olduğu için insanın yaratılışının başlangıcına işaret edilmiştir. Ta ki, insan önce kendi yaratılışını düşünsün de kendisini öyle görünmez, tek birer hücreden ibaret sperm ile yumurtanın bileşkesi zigot durumunda olan şu insan mükemmel insan şekline getiren yüce yaratıcıya şükür ve ibadet etsin. Bu beş ayet içinde "oku" emri, iki kez tekrar edilmesinin nedeni, okuma yeteneğinin tekrar ile gerçekleşeceğini gibi başkalarına tebliğ ve yazdırmak için okumak üzere ikinci emir de olabilir.¹¹²⁶

Besmele: İbn-i Abbas'tan rivayet edildiğine göre, Cebrail'in peygamberimize getirdiği ilk söz istiaze ve besmeledir.¹¹²⁷ İslam'dan önce Araplar işlerine "bismi'l-Lat ve'l Uzza" diye putlarının adıyla başarlardı. Diğer milletlerde ise padişahları adına başlamak adetti. İslam bütün bu adetleri bir tarafa iterek her şeyin yaratıcısı olan Allah'ın adıyla başlamayı öncelikli bir görev saymıştır. Kur'anı Kerim'in Allah'ın ismiyle başlaması yaratıcının peygamberine, ilk Kur'an ayetinde gösterdiği bir edeptir.¹¹²⁸ Müslüman herhangi bir işe başlamadan önce besmele çekmekle, nefsim veya başka bir varlık adına değil Allah adına O'nun rızası için ve onun izniyle başlıyorum demek ister. O'nun rahman ve rahim isimlerinin tecelli etmesini beklediğini, böylece hem dünya hem de ahiret saadetini dilediğini, girdiği işe güç yetirebilmesi için gerekli olan kudretin yüce Allah tarafından ihsan edilmesini temenni ettiğini ve kendisinin devamlı olarak O'nun yardımına muhtaç olduğunu bildirmiş, böylece ezeli

¹¹²⁴ Ömer Nasuhi Bilmen, *Büyük Tefsir Tarihi Tabakâtü'l Mufessirin*, Birinci Baskı, Bilmen Yayinevi, İstanbul, 1973, s.12

¹¹²⁵ Keskiöğlu, *Son İlahi Kitap Kur'an-ı Kerim*, D.İ.B.Y. s. Ankara, 1983, s.15

¹¹²⁶ Süleyman Ateş, *Yüce Kur'an'ın Çağdaş Tefsiri*, Yeni Ufuklar Neşriyat, İstanbul, C.16, 1988, s.7-8

¹¹²⁷ Mahmud El-Alusi, *Ruhû'l Meâni fi Tefsiri'l Kur'ân*, C.30, s.179

¹¹²⁸ Yaşar Nuri Öztürk, *Fatiha Sûresi Tefsiri*, Yeni Boyut Yayınları, İstanbul, 1997, s.23

kudretin yardımını sağlamış olmaktadır. Kur'an-ı Kerim'in konusunun Allah ile alem özellikle de insanlık alemindeki münasebeti bildirmekten ibaret olduğunu söylemek mümkündür. Bismelenin başındaki "be" edatı da bu münasebeti bildirmekte ayrıca kulun yaratıcısından yardım isteyerek hep ona bağlı kalışını ifade etmektedir. Kısaca ifade etmek gerekirse Besmele, Kur'an-ı Kerim'de bütün emir ve yasakların Allah katından geldiği, bunlar da başka hiçbir varlığın etkisi olmadığını ifadesidir.¹¹²⁹

Müddessir Suresi: Müddessir suresinin, ilk inen sure olduğu söylenmiştir.¹¹³⁰ Müddessir suresinin ilk ayetlerini vahyi muhataplarına anlatma hareketinin başlangıcı olarak kabul edebiliriz. Bu ayetlerde Peygambere insanları uyarması açıkça emredilmekte ve izleyeceği yol gösterilmektedir. Özellikle Allah'ın ayetlerini ve kıyameti inkar edenler uyarılmakta ve insanın sorumluluğu vurgulanmaktadır.

Allah'ın, peygamberine nübüvvet davasına başlar iken verdiği ilk emirlerin manalarını düşünecek olursak, bir peygamberin peygamberliğine başlarken bundan daha iyi bir tavsiyede bulunulamayacağını anlayabiliriz. Bir peygamberin misyonunun ne olduğu, kendi hayatında izleyeceği tavır, ahlak ve muamelatın nasıl olduğu, ayrıca bu vazifeyi ifa ederken hangi niyet ve fikirle bunu yapacağı talimatı verilerek bu vazifeyi yerine getirirken hangi sorunlarla karşılaşacağı ve bunlara karşı nasıl tavır takınacağı haber verilmiştir.¹¹³¹ Ayrıca, ilk ayetlerde Allah elçisine kalkıp kavmini uyarmasını Rabbinin yüceliğini söylemesi, elbiseni temizlemesini, kirden pisten uzak durması, yaptığını çok görmemesi, Rabbi için sabredip Allah'ın buyruklarını duyurma yolunda başına gelecek zahmetlere katlanması emredilmektedir.

"Ey örtüsüne bürünmüş" ayetindeki hitabın "ey resul!" veya "ey nebi!" gibi olmaması "ey müddessir" şeklinde daha soyut ve genel bir hitabın yapılması, Hz. Peygamberin nübüvvetinin başlangıcında bulunması olarak ifade edilmektedir.¹¹³² "Kalk uyar. Ve Rab'bini büyüklük ile an." ayetiyle Allah'ın uluhiyetinin mutlaklığı vurgulanır. Bu mutlak uluhiyyet bütün alemlerin bir tek Allah'ın mutlak hakimiyetini ikrar edip ona yönelmesi için zikredilmiştir.¹¹³³

"Ve elbiseni temizle."¹¹³⁴ Buradaki temizlik farklı şekiller de yorumlanmıştır. Pislikten murad her türlü pisliktir. Akidedeki pislik, düşüncedeki pislik, ahlaki pislik,

¹¹²⁹ Bkz. Suat Yıldırım, "Besmele" T.D.V.İ.A, C.5, s. 530; Suat Yıldırım, *Fatiha ve En'am Sûrelerinin Tefsiri*, Çevik Mabaacılık, İstanbul, 1989, s.10

¹¹³⁰ Bkz. Ez-Zerkani *Menâhilü'l İrfan*, C.1, s.68; El-Bakkıllani, *İcâzu'l Kur'ân*, C.1, s 293

¹¹³¹ Bkz. Mevdudi, *Tefhîmu'l Kur'ân*, s. 471; Ateş, *Yüce Kur'ân'ın Çağdaş Tefsiri*, C.16, s.143

¹¹³² Mehmet Ali Baltaş, *İlk Mesajlar*, Birleşik Yayıncılık, İstanbul, 1993, s. 172

¹¹³³ Kutup, *Fizilâli'l Kur'ân*, C.1, s. 38

¹¹³⁴ Müddessir, 4

ameldeki pislik, beden ve elbisedeki pislik ve yaşantıdaki pislik yani çevrede, toplumda bulunan her türlü pislik kast edilmiştir. Burada Peygamber kendini temiz tutmalı ve hayatında bunlardan hiçbir iz olmamalıdır ki, başkalarını etkileyebilesin. Bazıları burada kast edilen temizliğin nefsi günahlardan ve kusurdan temizleme anlamına gelebileceği gibi maddi anlamda temizlenme anlamına da gelebileceğini ifade etmişlerdir. İbadet yapmakla sorumlu tutulan peygamberin ibadet öncesi abdest alınması gerektiğinin şart olduğu, müşriklerde de ibadet ve namaz vardı fakat onlar namaz öncesi temizlenme şartı yoktu.¹¹³⁵ “Yaptığın iyiliği çok görüp başa kakma”¹¹³⁶ İbn Abbas bu ayette şöyle yorumlar; Peygamberlikle halka minnet etme. Onlardan daha çok dünyalık elde etmek için başa kakma¹¹³⁷ İhsanda bulun, bağış yap cömert ol iyi muamelede bunların hepsini sadece ve sadece Allah rızası için yap. Bunları yaparken hiçbir dünyevi menfaat bekleme, diğer bir söyleyiş ile Allah için ihsan et, kendi menfaatini sağlamak için ihsanda bulunma denmektedir. Senin peygamberliğin aslında büyük bir ihsandır ve senin aracılığın ile insanlara hidayet ulaşmaktadır. Bu yüzden başka insanlara ihsanda bulunuyoruz diyerek bir gösterişe kapılma ve bundan kişisel bir çıkar gütmeme” demektir. Senin yaptığın bu hizmet çok büyüktür. Ama sakın ben büyük bir iş yapıyorum gibi düşüncelere kapılma bu peygamberlik vazifesini yerine getirmek için canını ortaya koyarak Allah’a bir iyilikte bulunmakta olduğunu da zannetme. Sana verilen bu görev çok zor bir iştir. Bu yüzden birçok musibet ve eziyetlerle baş başa kalacaksın senin halkın bile sana düşman olacak. Bütün Arap yarım adası sana cephe alacak. Ama ne olursa olsun Rabbi’nin hatırı için bunlara sabret ve vazifeyi sebat ve karar ile yerine getirir. Hiçbir korku hırs, dostluk düşmanlık ve sevgi seni bu davadan vazgeçirmek için araya girmesin. Bunlara rağmen kendi yolunda ısrarla devamını sürdür. ¹¹³⁸ “Kötü şeylerden sakın”¹¹³⁹ Ali İbn Ebu Talha, İbn Abbas’tan nakledildiğine göre kötü şeylerin putlar olduğu söylendiği gibi İbrahim ve Dahhak’tan gelen rivayete göre ise, burada kötülükten kastın günahları terk et anlamına geldiğinde rivayet edilmektedir.¹¹⁴⁰ “Rabbın için sabret”¹¹⁴¹ ayetine Mücahid ve İbrahim en-Nihai şöyle mana verir. “Sen Allah için verdiğin şeylere sabret.”¹¹⁴² Sana verilen bu görev çok zor bir iştir. Bu yüzden birçok musibet ve eziyetlerle karşı karşıya kalacaksın senin halkın

¹¹³⁵ Bkz. Mevdudi, Tefhimu’l Kur’ân, s. 470; Ateş, Yüce Kur’ân’ın Çağdaş Tefsiri, C.16, s.148

¹¹³⁶ Müddessir, 6

¹¹³⁷ İbn Kesir, Hadislerle Kur’ân-ı Kerim Tefsiri, C.14, s. 8178

¹¹³⁸ Mevdudi, Tefhimu’l Kur’ân, C.6, s. 470-471

¹¹³⁹ Müddessir, 5

¹¹⁴⁰ İbn Kesir, Hadislerle Kur’ân-ı Kerim Tefsiri, C.14, s. 8178

¹¹⁴¹ Müddessir, 7

¹¹⁴² İbn Kesir, Hadislerle Kur’ân-ı Kerim Tefsiri, C.14, s. 8178

bile sana düşman olacaktır. Ama ne olursa olsun Rabbinin hatırı için bunlara sabret ve vazifeni sebat ve kararlılıkla yerine getir. Hiçbir korku, hırs, dostluk düşmanlık ve sevgi seni bu davadan vazgeçirmek için araya girmesin bunlara rağmen kendi yolunda ısrarla devamını sürdür.¹¹⁴³ “O Sur’a üflendiği zaman İşte o gün, çetin bir gündür.”¹¹⁴⁴ Peygamber insanlara Allah’a ibadete güzel ahlaka yöneltip teselli ve taltif ettikten sonra onu yalanlayanları uyarmak üzere söz, azab zikredilmiştir. Kıyameti başlatacak olan boruya üflendiği gün, kafirlerin işinin kolay olmayacağı vurgulanıyor.¹¹⁴⁵

Fatiha Suresi: Az öncede ifade ettiğimiz gibi bazı İslam alimleri ilk inen surenin Fatiha olduğu görüşündedirler.¹¹⁴⁶ Fatiha suresi Kur’an-ı Kerim’in ilk suresi ve bir bakıma onun önsözü olduğu için bu adı almıştır. Fatiha suresi, şükürün ve övgünün alemlerin Rabbi olan Allah’a ait ve mahsus olduğunu bildiren ayetle başlar. Bu ayet, Kur’an-ı Kerim’i nüzul sebeplerinin başında yer alan tevhidi ifade ve ilan etmektedir. Allah ile kul arasında bir tür sözleşme ve anlaşma olarak değerlendirilen Fatiha suresi Allah-insan ilişkisinin tek taraflı olarak kulun gayretiyle değil mutlaka Allah’ın hidayet ve yardımıyla sağlanacağını vurgular. Surenin ilk yarısı da kulun Allah’a hamd ve övgüsü, ikinci yarısı da kulun Allah’tan isteklerini dile getirir. Fatiha suresi önce Allah’ı en belirgin nitelikleriyle tanıtmakta ve insanı sağlam bir imanla O’na yöneltmekte, yaratıcıya ve yaratılmışlara sorumluluk duygusuyla hareket etmeyi dinin ve dindarlığın temeli olarak belirlemektedir. Surenin insanoğlunu yaratıcısıyla ve hem cinsleriyle uyum içinde yaşatmak şeklindeki evrensel hedefi gerçekleştirmeyi gaye edindiği dikkate alınırsa onun sadece Kur’an’ın özü değil aynı zamanda bütün hak dinlerinde özü olduğu sonucuna varılabilir.¹¹⁴⁷

Mücahid’in İbn Abbas dayandırdığı rivayete göre Kur’an’da ilk inen sure Fatiha’dır. Fatiha suresi Kur’an’ı Kerim’in özeti mahiyetindedir. Allah’ın kainattaki genel yasası bir şeyin önce genel yasasını ortaya çıkarmak, sonra yavaş yavaş onu açıp detaylandırmaktadır. Süleyman Ateş, Fatiha suresini bir ağacın tohumuna benzetir. Nasıl ki, başlangıçta ağacın bütün köklerini içeren tohum, daha sonra yavaş yavaş açılır dal budak salar serpilir daha sonra meyva verir. İşte ağacın dal, yaprak meyvalarının özetini içeren tohum gibi Fatiha da Kur’an’daki anlamları içerir. Kur’an-ı Kerim’in indiriliş gayelerinden birincisi, tevhid inancıdır. İkincisi iyilerin ödül, kötülerin ceza

¹¹⁴³ Mevdudi, *Tefhimu’l Kur’ân*, C.6, s. 471

¹¹⁴⁴ Müddessir, 8

¹¹⁴⁵ Bkz. Ateş, *Yüce Kur’ân’ın Çağdaş Tefsiri*, C16, s.149

¹¹⁴⁶ Zerkeşi, *El-Burhân*, C.1, s. 207; Ez-Zerkani *Menâhilu’l İrfan*, C.1, s.69

¹¹⁴⁷ Emin Işık, “Besmele” T.D.V.İ.A, C.12, 252-254

göreceği ahiret inancı üçüncüsü, tevhidin kalplere ilham ettiği ibadet dördüncüsü, insanlara dünya ve ahiret mutluluğuna ulaştıran yolu göstermek beşincide, Allah'ın sınırları içerisinde duranlar, bu sınırları tanımayıp çiğneyenlerin sonuçlarını ibret için sergilemektir. Fatiha suresi sayılan bu maddelerin hepsini özetlemektedir.¹¹⁴⁸

“Övgü alemlerin Rabbi Allah’a mahsustur.”¹¹⁴⁹ Bu ayet tevhidi içerir. Çünkü bu ayet, övgünün, yalnız Allah’a özgü olduğunu bildirmektedir. Övgünün onun olabilmesi için O’nun, övgüyü gerektiren her nimeti kaynağı olması gerekir. Yaratma, var etme, eğitme, büyütme nimetlerin tamamının kaynağının o olduğuna işaret edilmektedir. “Sana ibadet ederiz senden yardım dileriz.”¹¹⁵⁰ Bu ayetle tevhid inancı iyice açıklanmıştır. Allah’ın yanında başka veliler edinerek bunların kendileri için şefaet edeceklerine inananları eleştirmiş böylece şirk olayı tamamen ortadan kaldırılmıştır. “Rahman ve Rahim olan Allah’ın adıyla”¹¹⁵¹ bu ayette Allah’ın va’d ve vadini içermektedir. Bütün kainatı kucaklayan rahmetin anılması, iyilik va’didir. Allah, bize tevhid buyruğunu ve kendisine kulluğu hatırlatmak için Allah rahman ve rahim sıfatları ikinci kez tekrarlanmıştır. Ayrıca, “Din günün sahibi” ayeti va’d ve va’idi içermektedir. Çünkü dinin anlamı, boyun eğmek, karşılık ve ceza vermektir. Yani o gün mutlaka mutlak saltanat ve hükümdarlık O’nundur. Yalnız O’na boyun eğilir. O gün, yapılmış olan işlerin karşılığının verileceği gündür. Bütün alem O’na boyun eğer, O’nun rahmetini umar, azabından korkar. Daha sonra “Bizi doğru yola ilet” buyurulmuştur. Bu yol, içinde yürüyenin kurtulacağı, sapanın ise helak olacağı doğru yoldur. “Sana ibadet ederiz ve senden yardım dileriz” ayetinde ibadet anıldıktan sonra hem ibadeti, hem de muamelat ve siyaseti kapsayan bizi doğru yola ilet buyurulmuştur. Yani Allah bize ileride açıklayacağı bir yol belirlemiştir. Bu yol üzerinde doğru yürüyenin saadete ereceği sapanın zorluğa düşeceği bir yoldur. İşte bu yolda doğru yürümek ibadetin ruhu gönüllere Allah korkusu ve heybetini dilemektir. Yoksa ibadet sadece belirli hareketleri yapmaktan ibaret değildir. Namaz oruç ve bunların hükümleri zikredilmeden önce Fatiha suresinde bütün ibadetlerin ruhu zikredilmiştir. Müslümanlar henüz bu bedensel amellerle yüklenmeden önce onlara ibadetlerin ruhu verilmiştir. “Kendilerine nimet vermiş olduğun kimselerin yoluna” ayeti geçmiş insanların bulunduğunu, Allah’ın onları doğru yola iletme için bir din koyduğunu gösterir. O geçmiş insanların hareketlerine bakın da onlardan ibret alın. Bu suretle kıssaların, öğüt ve ibret için

¹¹⁴⁸ Ateş, *Yüce Kur’ân’ın Çağdaş Tefsiri*, C.1, s.62

¹¹⁴⁹ Fatiha, 1

¹¹⁵⁰ Fatiha, 5

¹¹⁵¹ Fatiha, 2

anlatıldığına işaret edilmiştir. “Kendilerine gazap edilmişlerin ve sapıkların yoluna değil”¹¹⁵² ayeti ise, kendilerine nimet verilmeyen kimselerin iki bölük olduğunu, birinin olumsuz davranışları yüzünden Allah’ın gazabına uğradığını ötekini ise Allah yolundan saptığını bildirmektedir.¹¹⁵³

4.3. Kur’an-ı Kerim’in Son Mesajları

4.3.1. Kur’an-ı Kerim’in Son Mesajlarıyla İlgili Ayetler

Kur’an-ı Kerim’in son ayetleri hakkında çeşitli rivayetler mevcuttur. Bu rivayetler hakkındaki ihtilafları burada zikredeceğiz. Hz. Peygamber (s.a.s)’in Veda Haccında iken, vefatına 81 gün kala Maide 3. ayetin nazil olduğu, Medine’ye döndükten sonra vefatına 9 gün kala Bakara 281. ayetin nazil olduğu rivayetlerine bakarsak, Hz. Peygamber (s.a.s)’in vefat tarihi olan 8 Haziran 632 tarihinden 9 gün öncesine kadar Vahy’in devam etmiş olduğunu tespit etmiş oluruz.¹¹⁵⁴ Kaynaklar, Kur’an’ın en son inen ayetlerini şöyle sıralar: Bakara 278, 281 ve 282 Nisa 176, Tevbe 128,129, Al-i İmran 195, Nisa 93, Nasr 1-3, Maide 3. ayet. Ancak bunların içerisinde en son inen ayet cumhurun görüşüne göre Maide suresinin 3. ayeti ve Bakara suresinin 281 ayetidir. Bazıları bu ayetlerin peygamberimiz(s.a.s) vefatından dokuz gün önce, bazıları ise, üç saat, farklı bir rivayete göre ise, seksen bir gün önce indiğini söylemişlerdir. Bu ayetin yedi ve yirmi bir gün önce indiğini söyleyenler de vardır.¹¹⁵⁵ Zira tüm bu ayetlerde kademeli bir inzal gerçekleşmiştir. Ancak şunu da ifade etmeliyiz ki, bu ayetlerin öncelik ve sonralığı için ittifakın olmadığı da açıktır.¹¹⁵⁶ Kur’an-ı Kerim’in en son nazil olan ayetler hakkındaki ihtilafları zikrettikten sonra cumhurun inen son ayet olarak kabul ettiği Maide suresinin 3.ayetinin yorumları üzerinde duracağız.

¹¹⁵² Fatiha, 7

¹¹⁵³ Bkz. Ateş, *Yüce Kur’ân’ın Çağdaş Tefsiri*, C.1, 62-63; M. Ali Baltacı, *İlk Mesajlar*, s. 27-35

¹¹⁵⁴ Bkz. Abdullah Draz, *Kur’ân’a Giriş*, s.26; Muhammed Hamidullah, *İslam Peygamberi*, C.1, Çev. M. Mutlu, İrfan Yayınları, İstanbul, 1972, s.21-22; Mehmet Ali Es-Sabuni, *Kur’ân İlimleri*, Çev. Zeynel Abidin Tatlılıoğlu, İnsan Yayınları, İstanbul, 1996, s.21-22; Celalettin Abdurrahman Es-Suyuti, *El-İtkân*, s.55-58; Ali Turgut, *Tefsir Usulü ve Kaynakları*, s.81

¹¹⁵⁵ Bkz. Yusuf Ebu Hayyan, *El-Bahru’l Muhîr*, C.2, Daru’l Fikr, Beyrut, 1442/1992, s.719; Mahmud Ez-Zamahşeri, *El-Keşşâf*, C.2, Thk. Muhammed Abdusselam Sahin, Daru’l Kutubi’l İlmiyye, Beyrut, 1415/1995, s.219; Ahmet b. Mahmut, *En-Nesefi, Tefsiru’n-Nesefi*, C.1, Kahraman Yayınları, İstanbul, 1984, s.139

¹¹⁵⁶ Bkz. Menna Halil El-Kattan, *Ulumu’l Kur’ân*, s.92-101; Ömer Nasuhi Bilmen, *Büyük Tefsir Tarihi Tabâkatü’l Mufessirin*, s.12

Buhari, İbn-i Abbas'ın şöyle dediğini nakletmiştir. En son inen ayet, riba ayetidir. “Ey inananlar, Allah'tan korkun eğer inanıyorsanız, faizden geri kalan kısmı bırakın”¹¹⁵⁷ Başka bir rivayete göre, son inen ayet Bakara suresinin 281.ayetidir. “Öyle bir günden sakının ki, o gün Allah'a döndürüleceksiniz: Orada herkese kazandığı tastamam verilecek, kimseye haksızlık edilmeyecektir.” Bazıları bu ayetin peygamberimiz(s.a.v.) vefatından dokuz gün önce, bazıları ise, üç saat başka bir görüşe göre ise, seksen bir gün önce indiğini söylemişlerdir. Bu ayetin yedi ve yirmi bir gün önce indiğini söyleyenlerde vardır.”¹¹⁵⁸

Bir başka rivayete göre, en son inen ayet Kelale ayetidir. Buhari ve Müslim'in El-Bera b. Azib'ten rivayet ettiklerine göre Nisa suresinin 176. ayeti “Senden Kelale hakkında fetva istiyorlar, de ki; Allah size hükmünü açıklıyor. Eğer ölen kişinin çocuğu yoksa ve ardından bir kız kardeş bırakmışsa bıraktığı malın yarısı onundur. Eğer kız kardeş çocuksuz ölürse, onun mirasının tamamını erkek kardeş alır. Eğer ölenin iki kız kardeşi varsa, bıraktığının üçte ikisi onlarındır. Eğer varisler erkek, kadın birçok kardeşler olursa, erkeğe iki kadın payı kadar verilir. Şaşırmanın için Allah size hükmünü açıklıyor. Allah her şeyi bilendir.”¹¹⁵⁹ Son ayet olduğu rivayet edilmiştir.¹¹⁶⁰ Buradaki son ayetten kasıt, miraslarla ilgili inen son ayet olmasıdır. Bir başka rivayete göre, Nisa suresinin 176. ayeti ahkamla ilgili inmiş son ayettir.¹¹⁶¹ İbn Murdeveyh İ. Seleme'den rivayet ettiğine göre son inen ayet Al-i İmran suresi 195. ayettir. “Rableri onlar şu karşılığı verdi: ‘Ben, sizden kadın erkek, hiç kimsenin çalışmasını zayi etmeyeceğim. Hep birbirinizdensiniz.’” Aynı ayet hakkında bir başka rivayete göre Tirmizi El-Hakim ve İbn Ebi Hatem'in dediğine göre Ummu Seleme peygamber efendimize Allah'ın Kur'an'da hiç kadın ismini zikretmediğini söylemiş, bunun üzerine bu ayet inmiştir.¹¹⁶² İbn Abbas ve Übey b.Ka'b'dan gelen rivayetlere göre Tevbe süresinin yüz yirmi sekiz ve yüz yirmi dokuzuncu ayetleri son inen ayetlerdendir. “Andolsun size içinizden sıkıntıya düşmeniz onun gücüne giden, size pek düşkün,

¹¹⁵⁷ Bkz. Bakara, 278; Ez-Zerkeşi, *El-Burhan*, C.1, s. 210; Menna El-Kattan, *Ulûmu'l Kur'an*, s. 97

¹¹⁵⁸ Bkz. Sufyanu's-Sevri, *Tefsiru's-Sufyanu Sevri*, C.1, 1.Baskı, Thk. Abulkadir Arafat, El-Aşa, Hasune, Daru'l Kutubi'l İlmiyye, Beyrut, 1403, s. 73; Abdurrahman Es-Sealibi *Tefsiru's- Seâlibi*, C.1, Thk. Abulkadir Arafat, El-Aşa Hasune, Muessesetu'l-Alemi'l Matbuat, Beyrut, 1403 s.28; Ahmet Ebu Bekr El-Cassas, *Ahkâmu'l Kur'ân*, C.3, 2.Baskı, Thk. Muhammet Es-Sadık Kamhavi, Daru İhyai't-Turasi'l Arabi.Beyrut, 1405, s.17;Yusuf Ebu Hayyan, *El-Bahrû'l Muhîf*, C.2, s.719; Bkz. Mahmud Ez-Zamahşeri, *El-Keşşâf*, C.2, s.219; Ahmet b. Mahmut En-Nesefi, *Tefsiru'n-Nesefi*, C.1, s.139

¹¹⁵⁹ Nisa, 176

¹¹⁶⁰ Ahmet Şehabeddin El-Hâfîci, *Haşiyetu's-Şibâb*, C.4, Dâru'l Kutûbi'l İlmiyye, Beyrut, 1417, s.666

¹¹⁶¹ Bkz. Kattan, *Ulûmu'l Kur'ân*, s. 98; Beydavi, *Tefsiru'l Beydavî*, C.3, s.408

¹¹⁶² Bkz. Celaleddin Es-Suyuti, *Ed-Dûrul Mensûr*, C.2, 1.Baskı, Thk. Mazin Mubarek, Dar'ul Fikr, Beyrut, 1993, s.412; Kattan, *Ulûmu'l Kur'ân*, s.99; Celaleddin Es-Suyuti, *Lubabu'n Nukul*, C1, 2.Baskı Thk. A.M.Kasım En-Necdi, Daru'l İhyai'l Ulum, Beyrut, 1413/1992, s. 63

müminlere şefkatli ve esirgeyici bir peygamber gelmiştir. Eğer onlar yüz çevirirlerse de ki: Bana Allah yeter. O'dan başka ilah yoktur. Ben, O'na tevekkül ettim ve büyük arşın Rabbin de O'dur.”¹¹⁶³ Bu ayetler için İbn Abbas şöyle diyor. “Ey Araplar size İsmail oğullarından bir elçi gelmiştir. O size sizden olduğu için acıtmaktadır. Buradaki oradaki hitap onun huzurundaki insanlara olabileceği gibi bütün insanlığa da olabilir. Ancak burada kullanılan “Size pek düşkün” ifadesinin genel olduğu anlaşılmaktadır.”¹¹⁶⁴ Son inen sure Nasr suresi ve Maide suresinin üçüncü ayetidir. Nasr suresi “Allah’ın yardımı ve fethi gelip de insanların Allah’ın dinine akın akın girdiklerini görünce, artık rabbini hamd ile tesbih et ve O’ndan mağfiret dile Çünkü O, tövbeleri çokça kabul edendir.”¹¹⁶⁵ Mücahid rivayete göre, bu sure peygamberimizin ölümünün yaklaştığını işaret etmektedir.¹¹⁶⁶

Bugün dininizi tamamladım ayetinin anlamı bugün dininizle ilgili ihtiyaç helal ve haramlar tamam oldu şeklinde olabilir.¹¹⁶⁷ Peygamberimiz Arafat’ta iken “...Bugün dininizi kemale erdirdim, üzerinizdeki nimetimi tamamladım ve din olarak sizin için İslam’ı seçtim...” ayeti indi. Bundan kasıt helal ve haram konusudur. Ondan sonra helal ve haramla ilgili hiçbir şey inmemiştir.¹¹⁶⁸ Size yardım etmekle ve dininizi diğer bütün dinlere galip kılmakla ya da akaid kaidelerini belirlemek ve dininizi şariat kurallarıyla içtihadı dayandırmakla dininizi tamamladım.¹¹⁶⁹ Maide suresinin üçüncü ayeti inen son ayettir. “...Bugün dininizi kemale erdirdim, üzerinizdeki nimetimi tamamladım ve din olarak sizin için İslam’ı seçtim...”¹¹⁷⁰ Allah düşmanlara karşı size yardım etmekle ve sizi galip kılmakla ve muhtaç olduğunuz İslam şeriatı ve kıyas kanunlarını tamamlamakla dininizi ikmal ettim.¹¹⁷¹ Bu ayette geçen “tamamlamak” ifadesinden maksat dinin izharı, helal ve haramla ilgili emirlerin tam olarak ortaya konulmasıdır. Nimetin tamamlanması İslam’ın gelmesi dinin kemale ermesi, insanların durumlarının iyi olması ve tevhit ehli olan Müslümanların dünya ve ahiret hayatıyla ilgili iyi

¹¹⁶³ Bkz. Tevbe, 128,129

¹¹⁶⁴ Bkz. Hayyan, *El-Bahrû’l Muhît* C.5, s. 534; Abdullah El-Beydavi, *Tefsiru’l Beydâvi*, C.4, Daru’l Kutubi’l İlmiyye, Beyrut, 1417-1997, s.666; Kattan, *Ulûmu’l Kur’ân*, s. 98-99; Hayyan, *El-Bahrû’l Muhît*, C.5, s. 532

¹¹⁶⁵ Nasr, 1-4

¹¹⁶⁶ Mucahid b. Cebir, *Tefsiru Mücahid*, C.2, 1.Baskı, Thk. Ahmet Tahir Muhammed Es-Sureti, Menşuralu’l İlmiyye, Beyrut, 1415, s.792

¹¹⁶⁷ Yahya b. Ziyad El-Fera, *Meâni’l Kur’ân*, C.2, Thk. Abulfettah İsmail Şelebi, Daru’s- Surur, Tarihi yok, s.261

¹¹⁶⁸ Muhammed b. Ali eş-Şevkani, *Fethûl Kâdir*, C.2, 1.Baskı, Thk. Ali Muhammed Ömer, Dâru’l Fikr, Beyrut, 1396, s.12

¹¹⁶⁹ Muhammed b. Muhamed El-İmadi Ebu’s-Suûd, *Tefsiru’l Ebu’s-Suûd*, C.3, 1.Baskı, Thk.

M.Abdusselam Dâru’l İhyâit-Turasi’l Arâbi, Beyrût, 1408, s.7

¹¹⁷⁰ Maide, 3

¹¹⁷¹ Bkz. Zamahşeri, *El-Keşşâf*, C.1, s.593; Nesefi, *Tefsiru’n-Nesefi*, C.1, s.271

durumları ve cahiliyenin bütünüyle ortadan kalkmasıdır. Bütün dinlerin arasından size İslam'ı din olarak seçtim ve onun Allah tarafından makbul bir din olduğunu size bildirdim.¹¹⁷² Maide suresinin üçüncü ayeti son inen ayet olduğu rivayet edilmiştir. Bu nedenle onda nesihin caiz olmadığını söylemişlerdir.¹¹⁷³ Hz. Peygamber bu ayetin nuzulünden sonra seken bir veya seksen iki gün yaşadığı rivayet edilmektedir. Bu ayetten sonra ahkamla alakalı ayetlerde kesinlikle ne bir ziyade, ne bir nesih, ne de bir değişiklik vaki olmamıştır. Böylece bu ayet Hz. Peygamberin vefatının yaklaştığını haber verme gibi olmuştur ve bu bir gaypten haber vermedir. Bu da bir mucizedir. Bunu destekleyen bir başka rivayete göre, Hz. Peygamber bu ayeti ashaba okuduğu zaman, onlar Hz. Ebu Bekir, hariç son derece sevinmiş ve büyük bir sevinç göstermişlerdir. Hz. Ebu Bekir ise ağlamış. Ona niçin ağladığı sorulunca "Bu ayet Resullah'ın vefatının yakın olduğuna delalet etmektedir. Çünkü kemalden sonra zeval bulunur demiştir." Bu Hz. Ebu Bekir'in ilminin mükemmelliğine bir delil teşkil etmiştir.¹¹⁷⁴ Ali İbn Ebu Talha, Abdulah İbn Abbas'tan naklerder ki: "O bugün dininizi kemale erdirdim." Sözünden maksat İslam'dır demiştir. Bu ayet ile Allah peygamberine ve müminlere imanlarını kemale erdirdiğini haber vermiştir. Bir daha hiçbir zaman artırmaya gerek duymayacaklarını ve Allah'ın tamamladığı bir şeyi hiçkimse eksiltemeyecektir. Bu ayet arefe günü nazil olmuştur. Ondan sonra bir daha ne helal ne de haramla ilgili bir hüküm inmiştir.¹¹⁷⁵ Bugün kafirler sizin dininizden artık ümitlerini kestiler. Bu dini bozmak ve sizi kendilerine çevirmekten veya bu dine karşı size üstün gelmekten ümitlerini kestiler. Şu halde siz o kafirlerden korkmayın, korkup da yemenizde, içmenizde ve diğer fiil ve hareketlerinizde onlara göz yummayı hatırıınıza getirmeyin onlardan endişe etmeyin de ancak benden korkun, benden korkun da emirlerimi, yasaklarımı tamamen icra edin ve anlaşmalarınızı güzelce yerine getirin bugün sizin dininizi kemaline erdirdim. Size bütün iman, itikad ve ahlak kurallarını koydum ve en mükemmel teşri usulü ve içtihat kanularını öğrettim, bundan sonra bu ahkâmın, helal ve haramın nesholunması ihtimal kalmadı. Ve size nimetimi tamamladım. Tevfik ve hidayetle tam saadete erdirdim, galip ve muzaffer kıldım. Mekke'yi feth etmeyi ve cahilliye adetlerini yıkmayı, müşrikleri Kabe'ye yaklaştırmaktan ve çıplak tavaf etmekten yasaklayarak, sizi bugün tam emniyet ve üstünlükle haccı eda etmeyi ve hükümlerini yerine getirdiğiniz şu

¹¹⁷² Bkz. Nesefî, *Tefsiru'n-Nesefî*, C.1, s. 271; Ebu Hayyan, *El-Bahru'l Muhîr*, C.4, s.174

¹¹⁷³ Ahmet en-Nehhas, *En-Nesih ve'l Mensûh Lin-Nehhâs*, C.1, Thk. Muhammed Abdusselâm, Mektebetu'l Felâh, Kuveyt, 1408, s.358

¹¹⁷⁴ Fahrüddîn Er-Râzi, *Tefsiri Kebir*, C.8, Çev.Komisyon, Akçadağ Yayınları, Ankara, 1988, s.466

¹¹⁷⁵ İbn Kesir, *Hadislerle Kur'ân-ı Kerim Tefsiri*, C.2, s. 2103

mesut makama ulaşmayı nasip ettim. Size nimetimi tamamlama vaadimi yerine getirdim. Ve size din olmak üzere İslam'ı beğendim, ona razı oldum ki, Allah katında beğenilen din başkası değil, ancak odur. Şu halde, Müslümanlar bundan böyle başka tebliğleri beklemeyerek ve bu haramların kaldırılabilceğini hatıra getirmeyerek bu din gereğince akitlerini yerine getirmeye özen göstermeye ve ilahi minetler ile nimetlinmiş olmaya devam etmelidir.¹¹⁷⁶

“Bugün” yani “şimdi, şu anda” kuşkusuz dün derken, özellikle bulunulan günden bir önceki gün ifade edilmek istenmediği gibi: “bugün”derken de özellikle de içinde bulunulan gün belirtilmek istenmez. Öte yandan ayette geçen “bugün” den amacın ayetin indiği gün olan Cuma günü ikindi sonrası peygamberin Arafat'ta bulunduğu, Veda Hacc'ının arefe günü olduğu da ileri sürülmüştür. “İşte bugün kafirler dininize karşı ümitsizliğe düşmüşlerdir.” Sizin dininize karşı üstünlük sağlamayacaklarını anlayan, yüce Allah'ın İslam dinini tüm dinlerden üstün kılacağına ilişkin sözünü gerçekleştirdiğini gören dinsizler artık size galip gelmekten ümitlerini kesmişlerdir. Bu yüzden onlardan korkmayın size üstünlük sağlayabileceklerini düşünmeyin.

“Bugün, dininizi kemale erdirdim” diğer bütün dinlerden üstün ve yüce kıldım “size nimetimi tamamladım.”Sizlere hidayet ve başarı nasip ettim. Dinlerin ve şariatlerin en mükemmelini size verdim. Ve din olarak size İslam'ı seçtim.” Bütün dinler arasında Allah katında en değerli makbul olan İslam'ı size verdim.¹¹⁷⁷ Bugün size dininizi kemale erdirdim, üzerinizdeki nimetimi tamamladım ve size din olarak İslamiyet'i beğendim.” Bu ayette akidenin tamamlandığı ve ilahi şariatın kemale erdirildiği ilan ediliyor. İşte din budur. Bir müslümanın bu manasıyla İslam dininin noksan olduğunu, tamamlanması gerektiğini düşünmesi asla mümkün değildir. Onda ilaveyi icab ettiren bir kusur olmadığı gibi gelişme ve değişikliği gerektiren belli bir zaman ve mekana ait olma sebebi de yoktur. Daha önceki peygamberlerin getirdikleri vahiylerde olduğu gibi bu şariat belli bir zamana, insanoğlunun belli bir grubuna ve zamana hitap etmez. O her zaman ve mekanın dinidir. Gönderilen ayrıntılı hükümler ebedi olarak kalacaktır. Bu dinde, Kıyamete kadar bütün insanlığın hayatını geliştirecek bir çerçeve oluşturan genel prensipler vardır.¹¹⁷⁸ “Bugün size dininizi tamamladım.” ayetine dayanarak Kur'an da her şeyin açıklandığını ve hükmü açıklanmayan hiçbir şey bırakılmadığını, kıyas ve içtihadın caiz olmadığını söyleyebiliriz. İslam'ın temeli olan Kur'an ve Hadis dinin

¹¹⁷⁶ Yazır, *Hak Dini Kur'ân Dili*, C.3, s.158-159

¹¹⁷⁷ Bursevi, *Rûhu'l Beyan Tefsiri*, C.2, s. 375-376

¹¹⁷⁸ Kutub, *Fizilali'l Kur'ân*, C.4, s.138-139

temel meselelerini açıklar, esas prensipleri koyar ve ayrıntıları da her çağda gelecek İslam bilginlerine bırakır.¹¹⁷⁹

¹¹⁷⁹ Ateş, Yüce Kur'ân'ın Çağdaş Tefsiri, C.2, s.464

BEŞİNCİ BÖLÜM

5. TEVRAT, İNCİL ve KUR'AN-I KERİM'İN İLK ve SON MESAJLARININ KARŞILAŞTIRILMASI

5.1. İlahi Dinlerin İlk ve Son Mesajlarının Karşılaştırılması

İlahi kitapların ilki olan Tevrat'ın ilk kitabı Tekvin, kainatın ve insanın yaratılışıyla başlar. Bu yaratılış hadisesi kainatın yaratılışıyla başlayıp Nuh tufanına kadar devam eder. İlahi bir kitabın' yaratılışla başlaması Tanrı'nın yüce kudretine dikkat çekmek olabileceği gibi, Tanrı'nın insana yaşadığı alemini tanıtmaya ve değerlendirebilir. Aynı zamanda, Tanrı'nın yaratılışta kronolojik bir tarihi gelişmeyi dikkate aldığı da düşünülebilir.

Tekvin kitabında kainatın ve insanın yaratılışıyla ilgili iki farklı metin bulunmaktadır. Birinci yaratılış metninde önce ışık, sonra gökler, daha sonra yer, yerdeki bitkiler, yıldızlar, balık ve kuşlar, kara hayvanları ve son olarak da insan yaratılmıştır.¹¹⁸⁰ İkinci yaratılış metninde ise, önce gökler ve yer yaratılmakta, daha sonra insan, insandan sonra da bitkiler ve hayvanlar yaratılmaktadır.¹¹⁸¹ Bu iki yaratılış metni arasında bazı çelişkiler mevcuttur. Ancak biz bu metinler arasındaki farklılıkları çalışmamızın ilk bölümünde izah etmiştik. Burada Tevrat, İnciller ve Kur'an'ı Kerim arasındaki benzer ve farklı yönlerini ortaya koymaya çalışacağız.

İncilleri incelediğimizde, Tevrat'taki gibi kainatın ve insanın yaratılışı ile ilgili herhangi bir bilgiye rastlanmaz. Hristiyanlar kendi kitapları olan Yeni Ahit'i Yahudilerin kutsal kitabı olan Eski Ahit'in devamı olarak kabul ettikleri için Eski Ahit'teki yaratılış olayını kabul etmektedirler. Eğer ilahi kitapları birbirini tamamlayan kitaplar olarak kabul edersek veya Tanrı insan ilişkisini tarihi bir süreç içinde ele alırsak o zaman Tanrı, Musa'ya bildirdiği yaratılış olayını İsa'ya tekrar bildirme gereği duymamış ve insanlığın ulaşmış olduğu seviyeden vahye devam etmiştir, diyebiliriz. Ancak böyle bir iddiada bulunduğumuz takdirde, tekamülün son halkası olan Kur'an-ı Kerim'de Tanrı'nın yeniden yaratılış olayını zikretmesini izah etmek zorlaşmaktadır. Bu düşünceden hareketle şöyle bir sonuca ulaşabiliriz. Tanrı vahyini insana bildirirken onu zamana ve sosyo-kültürel yapıya uygun koşullarda şekillendirmektedir denilebilir.

¹¹⁸⁰ Tekvin, 1:1-20; 2:1-3

¹¹⁸¹ Tekvin, 2:4-25

Ancak şunu da ifade edebiliriz ki; tekamülcü nazariyelere göre Kur'an-ı Kerim'deki yaratılış ayetleri Tekvin kitabındaki yaratılış ayetlerinin gelişmiş şekli olabileceği söylenebilir.

Kur'an-ı Kerim'deki yaratılış olayı Tekvin kitabında zikredildiği gibi belli bir bap ve bölümde anlatılmamıştır. Yaratılışla ilgili ayetler farklı surelerde zikredilmiştir. Bu ayetlere baktığımızda, Tekvin kitabındaki yaratılış metinleriyle ortak bazı özellikler olduğu gibi, bir biriyle çelişen bilgilerin de olduğu görülür.

Tevrat, Tanrı'nın kainat ve içindekilerin yaratılışlarının altı günde yarattığını haber vermektedir. Kur'an-ı Kerim de bu bilgiyi tasdik eder. "Rabbimiz gökleri ve yeryüzünü altı günde yaratmış olan Allah'tır..."¹¹⁸² Ancak "gün" kelimesinin mahiyeti her iki dinin alimleri tarafından farklı yorumlanmıştır. Yahudi alimlerin bazılarına göre bu süre uzun bir zaman olabileceği gibi yirmi dört saatlik bir zaman dilimi de olabilir.¹¹⁸³ Bazı İslam müfessirleri ise, "gün" kelimesini uzun devreler ve çağlar manasında tefsir etmişlerdir.¹¹⁸⁴ Her iki dinin alimleri her ne kadar buradaki "gün" kelimesinin mahiyetini farklı yorumlasalar da, altı günlük zaman her iki kitap tarafından kabul edilmiştir. Buradan şöyle sonuca ulaşabiliriz. İlahi kitaplarda birbirlerini onaylayan bazı bilgilerin mevcut olduğunu, ancak bunların mahiyetinin zamanın koşullarına göre tekrar yenilendiğini söyleyebiliriz.

Tekvin kitabının birinci yaratılış metninde yaratılışın ilk maddesinin su olduğu bildirilir. "Yer boştu, yeryüzü şekilleri yoktu; engin karanlıklarla kaplıydı. Tanrı'nın Ruhu sular üzerinde dalgalanıyordu."¹¹⁸⁵ İkinci yaratılış metninde ise yaratılışın ilk durumu susuz boş topraklar olarak tanımlamaktadır. "Rab Tanrı, göğü ve yeri yarattığında, yeryüzünde yabancı bir fidan, ot bile bitmemişti. Çünkü Rab Tanrı henüz yeryüzüne yağmur göndermemişti. Toprağı işleyecek insanda yoktu."¹¹⁸⁶ Tekvin kitabındaki bu metinler arasındaki farklılığın Tekvin kitabının birçok kişi tarafından ayrı ayrı zamanlarda yazılmasından kaynaklandığı söylenebilir. Birinci yaratılış metninde ilk yaratılışın sular kaosu olarak tanımlanması eski Mezopotamya inanışlarına benzemektedir. İkinci yaratılış metninde ise yaratılışın ilk durumunun susuz boş topraklar olarak betimlenmesi, İsrailoğulları'nın çölde ayrı ayrı kollar halinde hareket

¹¹⁸² Bkz. Araf, 54; Secde, 4; Yunus, 3; Hud, 7; Furkan, 59; Tevbe, 12; Kaf, 38

¹¹⁸³ Schultz, Kutsal Kitap Araştırmaları, s.15

¹¹⁸⁴ Mevdudi, Tefhimü'l Kur'an, C.2, s.39

¹¹⁸⁵ Tekvin, 1:2

¹¹⁸⁶ Tekvin, 2:4

edişlerinden ve bu yaşayışın kutsal metinlere yansımalarından kaynaklanmaktadır.¹¹⁸⁷ Kur'an-ı Kerim ise yaratılışın ilk durumunun bir duman (gaz) şeklinde olduğunu bildirir. "Allah sonra göğe bir duman halindeyken yöneldi; sonra ona ve yer için buyurdu ki: İsteyerek veya istemeyerek geliniz Onlar da isteyiciler olarak geldik, dediler."¹¹⁸⁸ Kur'an-ı Kerimdeki bu bilgi günümüz modern yaratılış teorileriyle örtüşmektedir.¹¹⁸⁹

Tekvin kitabı, ilk yaratılışta göklerin ve yerin bitişik olduğunu daha sonra Tanrı'nın gökleri ve yeri birbirinden ayırdığını bildirir. "Tanrı, suların ortasında gök kubbe olsun, suları birbirinden ayırsın diye buyurdu. Ve öyle oldu. Tanrı kubbeyi yarattı. Kubbenin altındaki suları üstündeki sulardan ayırdı. Ve Allah kubbeye gök dedi. Ve akşam oldu sabah oldu ikinci gün oluştu."¹¹⁹⁰ Kur'an-ı Kerim bu bilgiyi onaylamaktadır. "...Göklerle yer bitişik bir haldeydiler de Biz onu ayırdık..."¹¹⁹¹

Kur'an-ı Kerim'de göklerin ve yerin yaratılışı Tekvin kitabından farklı bir şekilde anlatılmaktadır. Tekvin'e göre göğün yaratılışı yerin yaratılışından önce gelmektedir.¹¹⁹² Kur'an-ı Kerim'de ise göklerin ve yerin yaratılış önceliği belirtilmemiştir. Bazı ayetlerde önce göklerin sonra yerin yaratılışı anlatılmıştır. "Şüphesiz sizin Rabbiniz, altı günde gökleri ve yeri yaratan sonra arşa yönelen Allah'tır."¹¹⁹³ Bazı ayetlerde ise yerin yaratılışı göklerin yaratılışından önce zikredilmiştir. "De ki; hakikaten siz mi yeri iki gün içinde yaratmış olan zatı inkar ediyorsunuz.? Ve orada, onun üstünde sabit dağlar yaptı ve orada bereketler meydana getirdi araştıranlar için eşit olmak üzere onun unsurlarını dört gün içinde takdir buyurdu. Sonra göğe, bir duman halindeyken yöneldi..."¹¹⁹⁴ Ayrıca Kur'an-ı Kerim, Tekvin kitabından farklı olarak yedi kat göklerden bahsetmektedir. "...gökleri de yedi kat halinde düzenledi..."¹¹⁹⁵ Mevdudi, buradaki yedi rakamının çokluk belirttiğini ifade etmektedir.¹¹⁹⁶

¹¹⁸⁷ Esinoğlu, *Dinlerin Gizemi*, 99

¹¹⁸⁸ Fussilet, 11

¹¹⁸⁹ Bkz. Veli Ulutürk, *Kur'an-ı Kerim'de Yaratma Kavramı*, İnsan Yayınları, İstanbul, 1995, s.84; Bucaille, *Kitab-ı Mukaddes Kur'an ve Bilim*, s.220

¹¹⁹⁰ Tekvin, 21

¹¹⁹¹ Enbiya, 30

¹¹⁹² Bkz. Tekvin, 1:1; 2:4

¹¹⁹³ Bkz. Araf, 54; Yunus, 3; Furkan, 59; Secde, 4; Kaf, 38; Hadid, 4

¹¹⁹⁴ Bkz. Fussilet, 9-11; Bakara, 29; Taha, 4

¹¹⁹⁵ Bkz. Bakara, 29; Talak, 12; İsra, 44; Mü'minun, 17; Tarık, 12, 41; Mülk, 3; Nuh, 15; Nebe, 12;

Fussilet, 12

¹¹⁹⁶ Mevdudi, *Tefhimu'l Kur'an*, C.6, s.344

Tekvin kitabının birinci yaratılış metninde bitkiler üçüncü günde, hayvanlar beşinci günde yaratılmıştır. İkinci yaratılış metninde de bitkilerin ve hayvanların yaratılışından bahsedilmemiştir. Kur'an-ı Kerim'de ise bitkilerin¹¹⁹⁷ ve hayvanların¹¹⁹⁸ yaratılışı ile ilgili çeşitli surelerde birçok ayetler bulunmaktadır.

Yaratılışın en önemli unsuru olan insanın yaratılışı ilahi kitaplarda önemli bir yer teşkil etmektedir. Tevrat'ta insanın yaratılışı farklı şekillerde anlatılırken İncillerde ilk insanın yaratılışına dair her hangi bir bilgi yoktur. Ancak, İsa'nın yaratılışına dikkat çekilmektedir. Kur'an-ı Kerim'de ise, ilk insanın yaratılışı ve onun geçirmiş olduğu yaratılış evreleri anlatılmaktadır.

Tekvin kitabın birinci yaratılış metinlerine göre ilk insan yaratılışı altıncı günde, diğer bütün varlıklardan sonra, Tanrı'ya benzer bir surette, erkek ve dişi olarak yaratılmıştır.¹¹⁹⁹ İkinci rivayete göre ise, diğer varlıklardan önce, yerin toprağından yaratılmış, daha sonra burnuna hayat nefesi üflenerek canlı bir varlık olmuş, onun kaburga kemiğınden eşi yaratılmıştır.¹²⁰⁰ Kur'an-ı Kerim'e göre de ilk insan topraktan yaratılmıştır. "Hani Rabbin meleklere demişti: Kupkuru çamurdan, şekillenmiş kara bir balçıktan bir insan yaratacağım"¹²⁰¹ Aynı zamanda Kur'an-ı Kerim ilk insanın toprağının niteliklerine ve geçirdiğı değişimlere işaret eder. Yaratıldığı maddeler, toprak,¹²⁰² su,¹²⁰³ süzme çamur,¹²⁰⁴ yapışkan çamur,¹²⁰⁵ kurumuş çamur,¹²⁰⁶ kelimeleriyle ifade edilir. Ayrıca, Adem ve İsa'nın yaratılışının diğer insanlardan farklı olduğu vurgulanır. "Allah nezdinde İsa'nın durumu, Adem'in durumu gibidir. Allah onu topraktan yarattı. Sonra ona "Ol!" dedi ve oluverdi."¹²⁰⁷ Kur'an-ı Kerim'de doğrudan Havva ismi zikredilmemektedir. Ancak, birçok ayette Adem'in yanı sıra ondan bahsedilmektedir. "Ey insanlar! Sizi bir tek nefisten yaratan ve ondan eşini yaratıp ikisinden birçok erkekler ve kadınlar üreten Rabbinizden korkun..." denilmek suretiyle ilk kadının yaratılışından dolayı bir şekilde bahsedilmektedir.

¹¹⁹⁷ Bkz. Bakara, 22,261,268; Hicr, 19; Yasin, 33, 36; Şuara,7; Lokman, 10; Kaf, 7; Naziat, 31; Ala, 4; En'am, 99; Taha, 53; Fatır, 27; İbrahim, Mü'minin, 20; Neml, 60; Abese, 31; Yunus, 24; Kefh, 45; Hadid, 20; Nebe, 15; Araf, 58

¹¹⁹⁸ Bkz. En'am, 142; Nahl, 6,8; Fatır, 28; Zümer, 6; Mü'min, 79; Yasin, 71

¹¹⁹⁹ Tekvin, 27

¹²⁰⁰ Tekvin, 2:18-23

¹²⁰¹ Hicr, 28

¹²⁰² Bkz. Al-i İmran, 59; Hac, 5; Rum, 35; Fatır, 11; Mu'min, 67

¹²⁰³ Bkz. Nur, 45; Furkan, 54

¹²⁰⁴ Secde, 7

¹²⁰⁵ Mu'minin, 12

¹²⁰⁶ Bkz. Hicr, 26, 28, 33; Rahman, 14

¹²⁰⁷ Al-i İmran, 59

Tekvin kitabına göre, Adem yaratıldıktan sonra Aden bahçesine yerleştirilmiştir. “Rab Tanrı doğuda Aden’de bir bahçe dikti.Yarattığı Adem’i oraya yerleştirdi.”¹²⁰⁸ Buradaki Aden bahçesi Yahudiler tarafından cennet olarak tasvir edilmiş ve cennetin yeryüzünde olduğu savunulmuştur. Hristiyanlar ise, cenneti gerçekten soyutlayarak bu evrenin dışına çıkarmışlardır. Cennetin öteki evrende olduğu görüşünü benimsemişlerdir.¹²⁰⁹ Kur’an-ı Kerim’de Adem ve Havva’nın yaşadıkları yer olarak cennet gösterilmektedir. Ancak bu mekanın neresi olduğu hakkında bir bilgi verilmez. Ayrıca, Tekvin kitabı gibi bir tasvire de yer vermez.“Ey Adem sen ve eşin cennette oturun ondan dilediğiniz yerde bol bol yiyin ama şu ağaca yaklaşmayın.”¹²¹⁰

İlahi dinler, Tanrı insan ilişkisini sekteye uğrattığı için asli günah üzerinde hassasiyetle durmaktadırlar.¹²¹¹ Tekvin kitabı Adem ve Havva’yı Aden bahçesine yerleştirir. Burada yılan tarafından aldatılan kadın, Tanrı’nın yasak ağaç olarak belirlediği meyveden yemesi sonucunda Tanrı, Adem ve eşini Aden bahçesinden çıkartır.¹²¹² Yahudiler, Adem ve Havva’nın işlemiş olduğu bu suçu bütün beşer cinsine teşmil eder ve her bireyin taşıdığı bir günah olarak görmektedirler.¹²¹³ Hristiyanlıkta ise, asli günah önemli bir yer tutmuş ve Hristiyan ilahiyatının temel meselelerinden biri haline gelmiştir. Hristiyanlar, asli günahın her insanda doğumdan itibaren var olduğuna İsa’nın, çarmıha gerilmesiyle insanlığın bu günahını kendi üzerine aldığına ve böylece insanları bu günden kurtardığına inanırlar.¹²¹⁴ İslam, insan sadece kendi günahının sorumluluğunu yüklenmektedir. “Hiçbir gühkar başkasının günahını çekmez. Eğer yükü ağır gelen kimse onu taşımak için başkasını çağırırsa, bu çağırdığı akrabası da olsa, bir şey taşımaz.”¹²¹⁵ Burada şunu söyleyebiliriz ki, asli günah fenomeni öz itibarıyla aynı olsa da her din bunu kendi inanç sistemine göre şekillendirmektedir.

Tekvin kitabında Kabil ve Habil kıssası ayrıntılı bir şekilde anlatılmaktadır. Bu kıssa Adem’in çocuklarının isimleri, kaç yıl, nerede yaşadıkları ve geçimlerini nasıl sağladıkları da belirtilmektedir.¹²¹⁶ İnciller’de Kabil ve Habil kıssası anlatılmaz. Ancak, Kabil¹²¹⁷ kötülüğün sembolü, Habil¹²¹⁸ ise iyiliğin sembolü olarak tanımlanmaktadır.

¹²⁰⁸ Tekvin, 2:8

¹²⁰⁹ Dinler Tarihi Ansiklopedisi, C.2 s.457

¹²¹⁰ Bkz. Bakara, 35; Araf, 19

¹²¹¹ Bkz.Mehmet Katar, Hristiyanlıkta, Yahudilik ve İslam’da Tövbe, Töre Yayınları, Ankara, 1997, s.2

¹²¹² Tekvin, 3:1-24

¹²¹³ Kadir Albayrak, *Dinlerde Günah Kavramı ve Kurtuluş Yolları*, Dini Araştırmalar, C.4, Say. 12, s.92

¹²¹⁴ Schimmel, *Dinler Tarihine Giriş*, s.286

¹²¹⁵ Fatır, 18

¹²¹⁶ Tekvin, 4:1-16

¹²¹⁷ Yuhanna’nın 1.Mektup, 3:12

Adem ve iki oğlunun kıssası Kur'an-ı Kerim'de de anlatılmaktadır. Kıssada Adem'in çocuklarının isimleri geçmez. Tevrat'ta geçen Kabil ve Habil ismi İslami literatüre sonradan yerleşmiştir.¹²¹⁹ Kur'an-ı Kerim'de Adem'in çocukları arasındaki anlaşmazlığın nedeni de anlatılmamaktadır. Kur'an'da anlatılan, her ikisinin birer kurban takdim ettikleri, birinin kurbanı kabul edilirken diğerinin kurbanın kabul edilmediğidir. Ancak niçin kurban takdim ettiklerine ilişkin açık bir şey yoktur.¹²²⁰ İlahi dinlerde anlatılan bu kıssadan insanlar arasında ilk düşmanlığın, kıskançlıktan dolayı çıktığı söylenebilir. Daha sonra bu kıssadan diyalektik bir felsefi anlayış çıkartılmıştır. Buna göre Kabil kötülüğü temsil ederken, Habil bunun zıttı olan iyiliğin simgesi olmuştur.

Tekvin kitabında Nuh Tufanı ayrıntılı olarak anlatılmaktadır. Bu ayrıntıların nedeni tufan olayının Yahovist ve Ruhban metinlerin iç içe girmesinden kaynaklanmaktadır. Bu kaynaklar arasındaki farklılıkları birinci bölümde anlatmıştık. Bundan dolayı burada yeniden anlatma gereği duymadık. Biz burada Tekvin kitabındaki tufan olayını İnciller ve Kur'an-ı Kerim'le benzer ve farklı yönlerini ortaya koymaya çalışacağız.

Hristiyanlar, Yeni Ahit'i Eski Ahit'in devamı olarak gördükleri için Eski Ahit'teki tufan olayını aynen kabul etmektedirler. Ayrıca Matta ve Luka İnciller'inde İsa Mesih'in geleceği dönemdeki insanların durumları, tufanından önceki insanların durumu ile birbirine benzetilmektedir.¹²²¹

Kur'an-ı Kerim'de tufan olayı Araf, Hud, Mu'minun, Şuara, Kamer ve Nuh surelerinde anlatılmıştır. Kur'an-ı Kerim Tekvin kitabındaki gibi geminin hacmi, hangi ağaçtan yapıldığını, tufanda ne kadar yükseldiği v.s. gibi ayrıntılara girmeden tufan olaydan alınması gereken mesajları ön plana çıkarmıştır.

Kur'an-ı Kerim, Tekvin kitabından farklı olarak Nuh'un gemiye binmeyen bir oğlundan bahsetmektedir. Ayrıca bazı müfessirler Tekvin kitabından farklı olarak tufanın yeryüzünün tamamını kapsamadığını ifade etmişlerdir. Tekvin kitabında gemiye binen ve tufandan kurtulanlar Nuh ile onun eşleri ve oğulları ile oğullarının eşleri iken, Kur'an-ı Kerim'de ise gemiye binip kurtulanların iman eden kişiler olduğu bildirilmektedir. Bir başka farklılık ise, tufanda sonra Tanrı'nın pişmanlık duyduğu ve bir daha yeryüzünde böyle bir tufan yaratmayacağı anlatılmaktadır. Kur'an-ı Kerim'de Tanrı'nın yaptığından dolayı pişmanlık duyduğuna dair herhangi bir ifade yoktur.

¹²¹⁸ Matta, 23:35; Luka, 11:50

¹²¹⁹ Şimsek, Kur'an Kıssalarına Giriş, s.209

¹²²⁰ Maide, 27-31

¹²²¹ Matta, 24:38-39; Luka, 17:26

Tekvin kitabında, tufandan kurtulması sebebiyle Hz. Nuh'un takdim ettiği kurbanların etlerinin kızzartılmasından, kızzartılan etlerin kokularının Tanrı'ya ulaşmasından Tanrı'nın bu güzel et kokularını kokladıktan sonra gazabının dindiğinden ve hoşnut olduğundan bahsetmektedir. Kur'an-ı Kerim, Tekvin'deki bu anlatımı reddederek şöyle buyurmaktadır. "Onların ne etleri, ne de kanları, Allah'a ulaşır; fakat O'na sadece sizin takvanız ulaşır."¹²²²

Tekvin kitabının yaratılışla ilgili baplarında anlatılan olaylar insanlık tarihinin en eski bilgilerini içermektedir. Tevrat, kitabının bu bilgilerle başlaması Tanrı'nın insanlarla ilişkisinin kronolojik bir seyir içinde anlatması olarak değerlendirilebileceği gibi, Tevrat yazarlarının kutsal kitapları düzenlerken olaylar arasında kronolojik sırayı dikkate aldıkları da söylenebilir. Bu bilgiler ilahi dinlerin devamı olan İncil ve Kur'an-ı Kerim'de bazı farklılıklarla anlatılsa da, bu kitapların bir kaynaktan çıktığı kanaatindeyiz.

Yaratılışın ilahi kitaplarda bu kadar önemli yer tutmasının nedeni Tanrı'nın yaratıcı kudretinin vurgulanması, yaratan ile yaratılan arasındaki güçün ortaya konması olarak düşünülebilir. Böylece insan ve Tanrı ilişkisinin sınırları çizilerek yaratılanın yaratıcıya her şeyde muhtaç olacağına dikkat çekilmektedir.

Tekvin kitabı Nuh tufanından sonra insanların yeryüzüne dağılışlarından bahsetmektedir. Bu dağılıştan sonra insanlar Tanrı'ya karşı ilk isyanın sembolü olan Babil kulesini inşa etmişlerdir.¹²²³ Kur'an-ı Kerim de bu insanlardan bahsetmiş ve bunları "Ad" kavmi olarak nitelendirmiştir. "Ad, gönderilenleri yalanladı. kardeşleri Hud kendilerine, çekinip korkmayacak mısınız? Şüphesiz ben size emin bir resulüm. Artık Allah'tan sakınıp korkun ve bana itaat edin. Bunun karşılığında sizden bir ücret istemiyorum, benim ücretim ancak alemlerin Rabbi'nin üzerindedir. Dediği zaman her yüksek yere bir alamet diker eğlenir misiniz. Sanki ebedi yaşarsınız diye sağlam köşkler, kaleler mi edinirsiniz?"¹²²⁴

İbrahim, ilahi dinlerin temel dayanak noktalarından biri olarak görülmektedir. Tekvin kitabı, İbrahim peygamberin hayatına oldukça geniş yer vermiştir. Çünkü İbrahim İsrailoğulları'nın ilk atası olarak tanıtılmaktadır. Soya oldukça önem veren İsrailoğulları için ilk ataları İbrahim oldukça önemlidir. Aynı zamanda İbrahim, İsrailoğulları'nın Mısır'dan başlayarak Arz-ı Mevud'a kadar süren serüveninin

¹²²² Hacc, 37

¹²²³ Tekvin, 11:1-9

¹²²⁴ Şuara, 123-129

başlangıcı olarak da bilinmektedir. Tekvin kitabında İbrahim Tanrı tarafından övülmüş ve soyu kutsanmıştır. “Seni büyük bir ulus yapacağım, seni kutsayacak, sana ün kazandıracağım, bereket kaynağı olacaksın. Seni kutsayanları kutsayacak, seni lanetleyeni lanetleyeceğim. Yeryüzünde bütün halklar senin arcılığıyla kutsanacak.”¹²²⁵ Tekvin kitabına göre, İbrahim’in bir başka özelliği de Tanrı’dan aldığı vahiyle sosyal hayatı düzenlemesidir. Bunun en önemli sembolleri kurban ve sünnettir.

Matta İncili’nde İsa’nın soyu “İbrahim oğlu, Davut oğlu İsa Mesih”¹²²⁶ şeklinde verilerek İsa’nın soyu İbrahim’e bağlanmaktadır.

Kur’an-ı Kerim, Tevrat ve İncil’de olduğu gibi İbrahim’in soyunu kutsallaştırmaz. Onun putperestliğe karşı verdiği mücadelesine vurgu yapar. Aynı zamanda Kur’an-ı Kerim Hz. İbrahim hakkın da şöyle buyurur. “İbrahim ne Yahudi, ne de Hristiyandı, O, Hanif ve Müslim idi, müşriklerden değildi.”¹²²⁷ Böylece onun inanç yönüne vurgu yapılmaktadır. Ayrıca Kur’an-ı Kerim de, Tekvin kitabında olduğu gibi Hz. İbrahim’i övmektedir. “Hatırlayın o zaman ki, Rabbi, İbrahim’i bir takım kelimelerle denemişti; o da onları tamamlayınca: ‘Seni insanlara önder yapacağım’ demişti. İbrahim soyumdan da demiş, Allah ise, zalimler ah dime ermez demişti.”¹²²⁸

Tevrat ve İncillerde İbrahim’in soyu ön plana çıkarılırken, Kur’an-ı Kerim, onu tevhid mücadelesini öne çıkarır. Bu da bize şunu gösteriyor ki, her üç ilahi dinin İbrahim’e verdiği rol ne olursa olsun, hepsinin de İbrahim’e büyük önem verdikleri anlaşılmaktadır.

Tekvin kitabında bahsedilen diğer bir peygamber ise, Lut peygamber’dir. Lut peygamber toplumsal bir olaya dikkat çekmektedir. Gayr-i ahlaki bir hayat tarzını benimseyen Sodom ve Gomora halkının Tanrı tarafından cezalandırılışı şöyle anlatılmaktadır. Tanrı tarafında gönderilen meleklerin Sodom’a, Lut’u ziyarete gidişleri anlatılır. Lut’un evinde misafir kalan, insan suretindeki iki melek, Sodomluların gayr-i ahlaki istekleriyle karşılaşılır. Bundan dolayı Tanrı, Lut ve kızlarını kurtarır. Sodom ve Gomora’yı helak eder.¹²²⁹ Bu olay Kur’an-ı Kerim’de bazı farklılıklarla anlatılır. Tekvin kitabı helak edilen yeri belirtirken, Kur’an-ı Kerim bunu belirtmez. Helak edilen şehirlerden Lut ve kızlarının kurtulduğu anlatılır. Oysa ki, Kur’an-ı Kerim, kurtulanların

¹²²⁵ Tekvin, 12: 2-3

¹²²⁶ Matta, 1:1

¹²²⁷ Al-i İmran, 67

¹²²⁸ Bakara, 124

¹²²⁹ Tekvin, 19:1-29

Lut ve ona inanlar olduğunu bildirir. Her iki kutsal kitapta Lut'un karısı cezalandırılmakta ve Lut peygamberin kavminin nasıl helak edildiği anlatılmaktadır.

İnciller de Sodom kentinin acıklı durumu çeşitli şekillerde verilmiştir. Matta İncil'inde olayın dehşeti anlatılmaktadır. "Her kim sizleri kabul etmez ve sözlerinize kulak asmazsa, o evden ya da kentten çıkarken ayaklarınızın altındaki tozu silkin. Doğrusu size derim ki, yargı gününde Sodom'la Gomora bölgesinin durumu o kentin durumundan daha iyi olacaktır. Sana şunu söyleyeyim, yargı günü senin halin, Sodom bölgesinin halinden beter olacaktır..."¹²³⁰ Luka İncili'nde Lut dönemindeki insanların yaptıklarından dolayı cezalandırıldıkları hatırlatılır. "Lut'un günlerinde de durum buydu. Herkes yiyor, içiyor, satıyor, ekiyor, yapılar kuruyordu. Lut'un Sodom'u yıkıp gittiği gün gökten ateşle kükürt yağdı ve tümünü yok etti."¹²³¹

Kutsal kitaplar geldikleri dönemden önceki milletlerin hatalarına dikkat çekerek insanları aynı hataları yapmamaları için sık sık uyarmışlardır. Ayrıca İlahi dinler gönderildikleri her dönemde insanlığın ortak ahlaki ilkelerine vurgu yapmışlardır. Özellikle de insanlar arasındaki enses ilişkilerden dolayı insanlığın şiddetli cezalara çaptırılacaklarını bildirmişlerdir. Buradan şunu anlıyoruz ki, ilahi dinler toplumsal ahlak yasalarını her dönemde tekrarlamışlardır.

Tekvin kitabının son mesajlarında İsrailoğulları ataları sayılan İbrahim'in çocukları İsmail ve İshak hakkında bilgiler verildikten sonra, Yakup ve çocuklarının hikayeleri anlatılmaktadır. Özellikle de, Yusuf kıssası Tekvin kitabında oldukça geniş yer tutmaktadır. Yusuf kıssası Kur'an-ı Kerim'de de geniş yer tutmaktadır. Her iki kutsal kitapta Yusuf kıssası birbirine yakın bir içerikle anlatılmıştır. Ancak, Yusuf kıssası Tekvin kitabında Yusuf'un ölümü ve defni ile sona ermektedir. "Yusuf'la babasının ev halkı Mısır'a yerleştiler. Yusuf yüz on yıl yaşadı. Efrayim'in üç göbek çocuklarını gördü. Manaşe'nin oğlu Makir'in çocukları onun elinde doğdu. Yusuf yakınlarına, ben ölmek üzereyim dedi, ama Tanrı kesinlikle size yardım edecek; sizi İbrahim'e, İshak'a, Yakup'a ant içerek söz verdiği topraklara götürecektir. Sonra onlara ant içirerek, Tanrı kesinlikle size yardım edecek dedi, O zaman kemiklerimi buradan götürürsünüz. Yusuf yüz on yaşında öldü. Onu mumyalayıp Mısır'da bir tabuta koydular."¹²³² Kur'an-ı Kerim ise, Yusuf peygamberin ölümünden bahsetmez. Yakup ve çocuklarının Mısır'a varmalarıyla ve Yusuf'la hasret gidermeleriyle sona erer. "Hep beraber Mısır'a gidip

¹²³⁰ Bkz. Matta, 10:14-15; 11:24

¹²³¹ Luka, 17:28-29

¹²³² Tekvin, 50:22-26

Yusuf'un yanına girdikleri zaman, ana-babasını kucakladı, güven içinde Allah'ın iradesiyle Mısır'a girin! dedi... Ana ve babasını tahtının üstüne çıkartıp oturttu ve hepsi onun için ona kavuştukları için secdeye kapandılar. Yusuf dedi ki: Ey babacığım! İşte bu, daha önce gördüğüm rüyanın yorumudur. Rabbim onu gerçekleştirdi. Doğrusu Rabbim bana lütfetti. Çünkü beni zindandan çıkardı ve şeytan benimle kardeşlerimin arasını bozduktan sonra sizi çölden getirdi. Şüphesiz ki Rabbim dilediğine lütfedicidir. Kuşkusuz O çok iyi bilendir, hikmet sahibidir.”¹²³³ İncillerde ise sadece Tekvin kitabında anlatılan kıssadan bazı bölümler ibret için tekrarlanmıştır. Ancak biz bu kıssadan Yahudi, Hristiyan ve Müslümanların çıkardıkları mesajlar üzerinde duracağız.

Yahudiler, bu kıssayı kutsal tarihlerinin başlangıcı olarak görürler. Çünkü İsrailoğulları Mısır'a ilk yerleşmesi Yusuf zamanında gerçekleşmiştir. Mısır'da üç bin beş yüzyıl yaşadktan sonra Tanrı tarafından kutsanan İsrailoğulları Firavunların baskılarından kurtarılarak Musa'nın önderliğinde de vaat edilmiş topraklara dönüş serüveninin başlangıcı olarak görmektedirler.

Müslümanlar ise Yusuf'un örnek şahsiyetini öne çıkararak onun nefesine kaşı vermiş olduğu mücadeleye vurgu yaparak Müslüman şahsiyetlerin bu mücadeleyi kendi nefislerinde uygulamaları istenmiştir. Böylece Tanrı tarih boyunca yerleştirmek istediği iffetli ve namuslu yaşamın ilkelerini, ilahi kitapların son halkası olan Kur'an-ı Kerim'de tekrar ederek bunun önemine dikkat çekmiştir. Hristiyanlar ise, beklenen Mesih'in soy ağacında¹²³⁴ Yusuf isminin geçmesinden dolayı kutsanmaktadır. Yusuf kıssası Yeni Ahit'in Elçilerin İşleri kitabında özetlenmiştir.¹²³⁵

Tekvin kitabının son mesajları, Çıkış kitabının ilk mesajlarını içermektedir. Çıkış kitabının ilk mesajları İsrailoğulları Mısır'daki yaşamları, Tanrı'nın Firavun'a karşı Musa'ya vermiş olduğu mucizeler, İsrailoğullarına Mısır'dan Çıkışları ve İsrailoğullarına verilen ilk buyruklar (On Emir) Çıkış kitabının ilk mesajlarının içermektedir.

Tevrat'ı oluşturan kitaplar birbirinin devamı niteliğindedir. Tarihi bir süreç olarak olayları değerlendirirsek Yusuf zamanında Mısır'a yerleştirilen İsrailoğulları zamanla baskıya maruz kalmışlardır. Tanrı İsrailoğullarını bu baskıdan kurtarmak için, Musa peygamberi göndererek bu Tarihi süreci devam ettirmiştir.

¹²³³ Yusuf, 99-100

¹²³⁴ Matta, 1:16; Luka, 3:23

¹²³⁵ Bkz.Elçilerin İşleri, 7:9-18

Musa her üç ilahi dinde de büyük bir peygamber olarak kabul edilmektedir. Musa'nın kıssası Tevrat ve Kur'an-ı Kerim'de oldukça geniş anlatılmış, Yeni Ahit'in Elçilerin İşleri kitabında ise özetlenmiştir. Tevrat ve Kur'an-ı Kerim'de anlatılan Musa kıssaları arasındaki benzerlikler dikkat çekmektedir. Kur'an-ı Kerim'in Musa'nın getirdiklerini teyid ve tasdik etmesi ve bunu birleştirici bir üslupla ifade etmesi hak dinlerin ortak özelliklerini belirtir. Musa kıssasındaki nüansların ise sosyo-kültürel ve filolojik sebeplerden kaynakladığı kaatindeyiz. Biz burada Tevrat'taki ve Kur'an-ı Kerim'deki kıssayı karşılaştırarak çalışmamızın hacmini genişletmek istemiyoruz. Ancak bu kıssanın mesajı üzerinde durmak istiyoruz.

Musa'nın kıssasını dikkatlice incelediğimizde İsrailoğulları'nın Mısır'dan çıkışları ve Tanrı'nın Musa'ya vermiş olduğu "On Emir" dikkat çekmektedir. Mısır'da Firavun elinde bulundurduğu güç sayesinde kendi halkına zulmü meşru görmüştür. Musa, Firavun'un bu haksız gücüne karşı mücadele etmiştir. Bu mücadele sonucunda Firavun'un sahip olduğu bu haksız gücüne boyun eğmeyerek, İsrailoğulları'nın Mısır'dan çıkararak özgürleştirmiştir. Bu olay daha sonra özgürlüğün simgesi haline getirilmiştir.

Musa'nın önderliğinde Mısır'dan çıkartılan İsrailoğulları Tanrı tarafından disipline edilmişlerdir. Ancak disiplinli yaşama hazır olmayan İsrailoğulları bu yasaların ilk uygulanışlarında bazı problemler çıkarmışlardır. Çıkış kitabı bir noktada Musa'nın halkının bu disiplinsizlikleriyle mücadelesini dile getirmiştir. Tanrı İsrailoğullarına göndermiş olduğu On Emir, Tanrı insan ilişkilerini ve insanın insanla olan ilişkisini düzenleyen yasalardı. Musa'ya verilen bu yasalar insanlık tarihide genel hukuk ve kanun döneminin başlamasının temelini teşkil eder. Bu genel hukuk yasasının İncil'de ve Kur'an-ı Kerim'de tekrar edilmesi ilahi dinlerin ortak mesajını içermektedir.

Çıkış kitabının son mesajlarına baktığımızda, burada tarih boyunca Tanrı ve insan iletişimin sağlanacağı merkezi bir mabedin temel özelliklerinin bildirildiğini görürüz. Daha sonra İsrailoğulları'nın sosyal hayatını düzenleyen hukuk sistemiyle ilgili düzenlemeler gelmektedir. Bu hukuk sisteminde Tanrı insan ilişkilerini düzenleyen ibadet sistemi, bireysel ve toplumsal hukuki düzenlemeler yer almaktadır. Bir başka düzenleme ise, toplumsal kaynaşmayı sağlayacak olan bazı bayramların tesis edilmesidir.

Levililer kitabı, İsrailoğulları dinsel hayatlarını düzenleyen bir kitap olma niteliği taşımasıdır. Bir başka ifadeyle bu İsrailoğulları dinsel hayatlarının kurumsallaştırılma çabasıdır. Bu kurumsallaşmanın ilki dinlerde Tanrı ve insan ilişkisinin aracı olarak

görülen kurbanların sunulması ve bu kurbanların sunulduğu mabetlerle ilgili kuralların düzenlenmesidir. Levililer kitabının bir diğer konusu ise, Tanrı'nın yasalarının yeryüzünde uygulanmasını sağlayacak din adamları sınıflarının görevlerini disipline eden bir kitap niteliği taşımasıdır. Levililer kitabında din adamları sınıfını oluşturan Levi ve Kohenlik sınıfları büyük yetkilere sahiptirler. Bu sınıfların yetkileri sadece dinsel kuralları uygulamakla sınırlı değildi. Bu sınıflar sosyal hayatı düzenleyen hukuk ve siyaset sosyal kurumların işleyişinde etkin rol almışlardır. Bu yönetim şekli daha sonra teokratik anlayışlara temel teşkil etmiştir. Levi ve Kohenlik sınıflarının etkileri daha sonra bazı dinlerde ruhban sınıfların oluşmasına neden olmuştur. Bu dinsel sınıflar şekil değiştirerek günümüze kadar varlıklarını devam ettirmişlerdir.

Levililer kitabının son mesajları fikhî hükümler içermektedir. Bunlar kurban etinin yenilmesi,¹²³⁶ içki,¹²³⁷ mesh,¹²³⁸ eti yenilen ve yenilmeyen hayvanlar,¹²³⁹ kadının hayız hali ve cinsi hayat,¹²⁴⁰ cüzzam hastalığı¹²⁴¹, kanın içilmesinin yasaklanması,¹²⁴² hayvan leşi,¹²⁴³ evlenilmesi yasak olanlar,¹²⁴⁴ büyücülük ve efsunculuk,¹²⁴⁵ günah işlemenin cezası,¹²⁴⁶ Allah'a küfretmenin cezası,¹²⁴⁷ kısas,¹²⁴⁸ adak,¹²⁴⁹ öşür¹²⁵⁰ ve bazı ahlaki hükümler¹²⁵¹ şeklinde sıralanabilir.

Levililer kitabındaki bu fikhî hükümleri İncillerle karşılaştırdığımızda İnciller'de fikhî hükümlerin yok denecek kadar az olduğunu görürüz. İnciller'de evlilik,¹²⁵² boşanma,¹²⁵³ oruçla¹²⁵⁴ v.b ilgili fikhî hükümler bulunmaktadır.¹²⁵⁵ Hristiyanlar fikhî hükümlerde Yahudilerin kutsal kitabı olan Tevrat'ı esas almışlardır. Bundan dolayı Hristiyanlar Tevrat'ı yasa kitabı kabul ederler. İncilleri ise bu yasanın devamı olan ahlak kitapları olarak değerlendirmişlerdir.

¹²³⁶ Levililer, 10:12-20

¹²³⁷ Levililer, 10:8-11

¹²³⁸ Levililer, 8:10-12

¹²³⁹ Levililer, 11:1-47

¹²⁴⁰ Levililer, 12:1-8;15:1-33

¹²⁴¹ Levililer, 13:1-46

¹²⁴² Levililer, 7:26-27;17:10-14

¹²⁴³ Levililer, 17:1-16

¹²⁴⁴ Levililer, 18:1-18

¹²⁴⁵ Levililer, 20:27

¹²⁴⁶ Levililer, 20:1-26

¹²⁴⁷ Levililer, 24:10-16

¹²⁴⁸ Levililer, 24:17:23

¹²⁴⁹ Levililer, 27:1-13

¹²⁵⁰ Levililer, 27:34

¹²⁵¹ Levililer, 19:1-37

¹²⁵² Bkz. Matta, 1:18;14:4; Markos, 6:17; Luka; 2:36

¹²⁵³ Bkz. Matta, 5:32;19:9; Markos, 10:11-12;Luka, 16:18

¹²⁵⁴ Bkz. Matta, 6:16-17; Markos, 2:18-20; Luka;5:33-35

¹²⁵⁵ Matta,

Kur'an-ı Kerim Levililer kitabında bildirilen bu hükümlerin bazılarını teyid ve tasdik ederken, bazı uygulamaları tamamen reddetmiştir. Bazı hükümlerine ise farklı yorumlar getirmiştir.

Tevrat'ın dördüncü kitabı olan Sayılar, İsrailoğulları sosyal hayatlarını düzenleyen ilkeler içermektedir. Mısır'dan çıktıktan sonra çölde göçebe bir hayat tarzını benimseyen İsrailoğulları'nın sayıları oldukça artmış, bundan dolayı Musa ilk nüfus sayımını yaparak elde ettiği veriler sonucunda İsrailoğullarını sınıflara ayırarak, yöneticiler atamıştır. Bu, tarih de ilahi dinlerin ilk kamu düzenlemesinin başlangıcı olarak görülmektedir. Ayrıca Sayılar kitabının ilk mesajlarında, Kenan bölgesine yerleşen İsrailoğulları ile komşular arasındaki diplomasi hukukunun ilkeleri belirlenmiştir. Sayılar kitabındaki bir başka düzenleme ise, Musa zamanında ilk düzenli ordunun kurulmasıdır.

Sayıları kitabının son mesajlarına baktığımızda İsrailoğulları'nın Mısır'dan çıkışlarında Musa'ya yardımcısı olan Harun'un ölümü anlatılmaktadır. Daha sonra ikinci nüfus sayımı yapılmış, Arz-ı Mevud'un taksimatıyla ilgili yeni prensipler bildirilmiştir. Son olarak da sosyal hayatın bir parçası olan savaş ve miras hukukuyla ilgili düzenlemeler yapılmıştır.

Tesniye kitabı, Musa'nın halkına hitabıyla başlar. Musa, İsrailoğullarına hitabında Tanrı'nın yasasına bağlı kaldıkları sürece Tanrı'nın kendilerini vaat ettiği Arz-ı Mevud topraklarına ulaştıracağını bildirmiştir. Kenan bölgesine yerleşen İsrailoğulları bölgedeki güçlü komşularından dolayı askeri, siyasi ve hukuki bazı düzenlemeler yapmışlardır. Özellikle de askeri alanda büyük reformlar yaparak ilk düzenli orduyu kurmuşlardır.

Tesniye kitabının ilk mesajlarından biri de, putperestlikle ilgili yasaklardır. İsrailoğulları Mısır'dan çıktıktan sonra birçok inançla karşılaşmışlardır. Özellikle de Kenanilerin sapık ve putperest inançlarından oldukça etkilenmişlerdir. Bundan dolayı Tanrı İsrailoğulları'nın bu inançlardan sakınmaları için birçok emir ve yasak içeren hükümler bildirmiştir. Bu hükümlerden sonra Musa'nın halkına ikinci hitabı gerçekleşir ve bu hitapta Tanrı Yasasının özü olan "On Emir" tekrarlanır. Ayrıca Musa, İsrailoğullarını Tanrı'ya bağlı kalmaya davet eder ve onların diğer milletlerden farklı olduklarını belirtir.

Tekvin kitabının son mesajları Ahit Kanunu'nun tekrarıdır. Bu tekrarda dini ve sosyal kurallardaki gelişmeler dikkate alınmıştır. Aynı zamanda yeni bazı hükümler de

eklenmiştir. Bu hükümler, Tanrı mabedinin merkezileştirilmesi,¹²⁵⁶ merkezileştirilen bu mabede ait bir mahkemenin kurulması,¹²⁵⁷ öşür vergisinin her yedi yılda bir ödenmesi,¹²⁵⁸ kölelerin yedi yılda özgürleştirilmesi,¹²⁵⁹ krallıkla ilgili hükümler,¹²⁶⁰ şahitler durumu,¹²⁶¹ kutsal savaş,¹²⁶² meçhul ölünün durumu,¹²⁶³ evlilik,¹²⁶⁴ büyük oğlun ve asi bir çocuğun hukuksal durumları,¹²⁶⁵ idam edilen insanın durumu,¹²⁶⁶ Yahudi cemaatine gireceklerin vasıfları,¹²⁶⁷ kutsal fahişeliğin yasaklanması,¹²⁶⁸ faiz,¹²⁶⁹ hırsızlık,¹²⁷⁰ boşanma,¹²⁷¹ yoksul, öksüz ve dul kadınların durumu,¹²⁷² adaletle ilgili yeni kanunlar,¹²⁷³ levirat kanunu,¹²⁷⁴ ticari hayatla¹²⁷⁵ ilgilidir.

Kur'an-ı Kerim hükümleriyle Tevrat'ın bu hükümlerini karşılaştırdığımızda buradaki hükümlerin birçoğunu onaylamamış yeni hükümler vaaz etmiştir. Bu farklılığın sosyo- kültürel farklılıklardan kaynaklandığı kanaatindeyiz. İlahi vahye genel olarak baktığımızda, indirilmiş olduğu toplumların kültürlerini göz ardı etmemiş yanlış olan kültürel değerleri müdahale etmiş ilahi vahye ters düşmeyen değerleri de onaylamış olduğunu görürüz. Böylece şu kanıya varabiliriz; İlahi dinlerin kutsal kitapları öz itibarıyla birbirini tamamlar nitelikte ve aynı zamanda indiği toplumların kültürlerini şekillendiren bir yapıya sahiptir.

Tesniye kitabı son olarak, İsrailoğulları'nın Tanrı'nın göndermiş olduğu vahye bağlı kaldıkları takdirde Tanrı tarafından korunacağını ve bütün milletlerden tarih boyunca üstün tutulacağını vaat ediyor. İlahi vahye bağlı kalmadıkları takdirde ise bütün yeryüzündeki uluslar için dehşet verici bir örnek olacakları bildirilmiştir. Tesniye kitabı, Musa'ya vaat edilen Arz-ı Mevud'a girmeden önceöleceğini bildirir.¹²⁷⁶ Ve

¹²⁵⁶ Tesniye, 12:2-11

¹²⁵⁷ Tesniye, 17:8-13

¹²⁵⁸ Tesniye, 15:1-11

¹²⁵⁹ Tesniye, 15:12-18

¹²⁶⁰ Tesniye, 17:14-20

¹²⁶¹ Tesniye, 17:6-7

¹²⁶² Tesniye, 20:1-20

¹²⁶³ Tesniye, 21:1-9

¹²⁶⁴ Tesniye, 20:1-20; 24:1-5

¹²⁶⁵ Tesniye, 21:1-21

¹²⁶⁶ Tesniye, 21:22-23

¹²⁶⁷ Tesniye, 23:2-9

¹²⁶⁸ Tesniye, 23:17-18

¹²⁶⁹ Tesniye, 23:19-20

¹²⁷⁰ Tesniye, 21:16; 22:3

¹²⁷¹ Tesniye, 23:24-25; 24:1-4

¹²⁷² Tesniye, 24:12-21

¹²⁷³ Tesniye, 24:1-3; 25:11-12

¹²⁷⁴ Tesniye, 25:5-10

¹²⁷⁵ Tesniye, 25:13-16

¹²⁷⁶ Tesniye, 32:48-52

Musa'nın ölümü ve defnedilmesiyle sona erer. "Musa öldüğünde yüz yirmi yaşındaydı; ne gözleri zayıflamıştı, ne de gücü tükenmişti. İsraililer Moav ovalarında Musa için otuz gün yas tuttular. Sonra Musa için ağlama ve yas tutma günleri sona erdi. Nun oğlu Yeşu bilgelik ruhuyla doluydu. Çünkü Musa ellerini üzerine koymuştu. İsraililer onu dinliyor ve Rab'bin Musa'ya verdiği buyruklar uyarınca davranıyorlardı. O günden bu yana İsrail'de Musa gibi Rab'bin yüz yüze görüştüğü bir peygamber çıkmadı. Rab onu Mısır'da Firavun'a, görevlilerine ve bütün ülkesine bir sürü belirtiler, mucize yapması için göndermişti. Musa İsraililer'in gözleri önünde güçlü, büyük ve ürkütücü işler yapmıştı."¹²⁷⁷ Hristiyanlar ve Yahudiler Musa'yı büyük peygamberler arasında zikretmişlerdir. Aynı zaman, O, Kur'an-ı Kerim'de de ismi en çok geçen peygamberdir. İsrailoğulları'nın Mısır'dan çıkış serüveni Musa'yla bitmez. Bu serüvene Eski Ahit'i oluşturan diğer kitaplarla devam edilmiştir.

İncillerin ilk ve son mesajlarına baktığımızda oldukça farklı bir vahiy anlayışıyla karşılaşırız. İnciller vahiy anlayışının İsa'da Incarnatio (vücut bulma, tenleşme) edildiğini görüyoruz. Bu anlayışın temeline baktığımızda Yahudi kutsal tarihinin etken olduğunu görürüz. Yahudiler tarih boyunca birçok milletin baskı ve esaretinde kalmışlardır. Bu baskı ve esaretlerden kurtulmak için her dönemde bir Mesih (kurtarıcı) beklemişlerdir. İsa böyle bir zamanda geldiği için vahyin tamamının İsa'yla özdeşleştirildiği kanaatindeyiz.

Matta İncili'nin ilk mesajında İsa'nın soyuna dikkat çekilmiştir. Bu anlayış Yahudilerin kutsal kitabı Eski Ahit'ten kaynaklanmış olabilir. Çünkü Eski Ahit'te İsrailoğulları soyuna oldukça önemli vurgular yapılmıştır. İsa'nın soyu, Meryem'in kocası Yusuf aracılığıyla İbrahim'e dayandırılır. Ayrıca Davut soyundan geldiğinin vurgulanması bağlamında ona "Davut Oğlu" lakabı verilir. İsa'ya İncillerde bu lakabın verilmesinin nedeni muhtemelen onun Eski Ahit'te Davut soyundan geleceği vurgulanan Mesih olduğuna inanılmasıdır. Eğer Matta İnciline genel olarak bakarsak Eski Ahit'in etkilerini de görebiliriz. Thomas Michel, İsa'yı, Eski Ahit'deki kehanetleri gerçekleştiren kişi olarak sunmaya en çok özen gösteren Matta İncili olmuştur demektedir.¹²⁷⁸ Bundan dolayı Matta İncili Eski Ahit'in devamı olarak kabul görmüştür.

Matta İncili, İsa'nın doğumunu İşaya kitabında "İşte, kız gebe kalıp bir oğul doğuracak. Onun adını İmmanuel koyacaklar"¹²⁷⁹ kehanetiyle açıklamaya çalışır. Bu

¹²⁷⁷ Tesniye, 34:1-12

¹²⁷⁸ Michel, Hristiyan Tanrı Bilimine Giriş, s.35

¹²⁷⁹ Matta, 1:23

çerçevede hem Matta hem de Luka İncillerinde İsa'nın bakire Meryem'den Kutsal Ruh vasıtasıyla hamile kaldığını ve dolayısıyla İsa'nın insani bir babasının bulunmadığını belirtir. Her iki metinde de Meryem'in bir melek aracılığıyla mucizevi şekilde hamile kaldığı anlatılır. Meryem bu duruma şaşırırsa Tanrı'nın bu isteğine daha sonra Meryem'in razı olduğu anlatılır.

Kur'an-ı Kerim'de İsa'nın mucizevi doğumu anlatılırken İsa ve annesi Meryem'in insanlar için bir imtihan vesilesi kılındığı vurgulanmaktadır. "Meryem'in Oğlunu ve anasını bir hârika kıldık ve ikisini bir oturaklı ve akar sulu yüksek bir mekânda barındırdık."¹²⁸⁰ İsa'nın Bakire Meryem'den Allah'ın kudretinin eseri olarak mucizevi bir şekilde doğduğu belirtilir; Meryem'in Allah'a inanan iffetli bir hanım olduğunun altı çizilir. "...Ben sadece Rabbi'nin elçisiyim. Sana tertemiz bir erkek çocuk vermek için geldim, dedi. Meryem dedi ki: Benim nasıl oğlum olur? Bana bir hiçbir insan dokunmadı ve ben iffetsizde değilim."¹²⁸¹ Her ne kadar İsa'nın bakireden doğumu konusunda Kur'an-ı Kerim ile Hristiyan metinleri arasında bir benzerlik bulunsa da, iki kutsal kitap arasında ciddi farklılıklar kendini göstermektedir. Sinoptik İnciller ısrarla Meryem'in Kutsal Ruh'tan hamile kaldığını belirtirken, Kur'an-ı Kerim, Meryem'in hamileliğini Allah'ın kudretinin tecellisi bağlamında bir mucize olarak değerlendirir. Yine İncillerden Luka, Meryem'in Kutsal Ruh'tan hamile kalmasıyla İsa'ya "Tanrı'nın Oğlu"¹²⁸² denilmesi arasında bir bağıntı kurarken, Kur'an-ı Kerim, İsa'nın doğumunun insanlar için bir imtihan vesilesi olduğunu vurgulamaktadır.

Müslümanlar, her ne kadar bakire doğum olayını kabul etse de bu noktada İslami anlayış geleneksel Hristiyan yaklaşımdan ayrılır. İsa'nın doğumuna yer veren Kur'an-ı Kerim'de her şeyden önce İsa'nın insanlığı ısrarla vurgulanır; onu tanrılaştırmaya yönelik her girişim şiddetle reddedilir. Diğer taraftan İsa'nın doğumu olayı iki bağlamda ele alınır. Öncelikle İsa'nın babasız olarak doğması Allah'ın sınırsız kudret ve iradesinin bir tecellisi olarak değerlendirilir. İlk insan Adem'i annesiz ve babasız olarak yaratan Allah, İsa'nın babasız olarak Meryem'den doğmasını sağlamaya da kadirdir. "Allah katında İsa'nın durumu Adem'in durumu gibidir; onu topraktan yarattı, sonra ona ol dedi, O da oluverdi."¹²⁸³ İsa'nın bu olağan üstü doğumu Kur'an-ı Kerime göre genel olarak mucizevi bir olaydır. Kur'an-ı Kerim, İncillerin bakire Meryem'in hamile kalmasında Kutsal Ruh'u fazlaca ön plana çıkarma temayülünü de

¹²⁸⁰ Mü'minun, 50

¹²⁸¹ Meryem, 19-20

¹²⁸² Luka, 1:35

¹²⁸³ Al-i İmran, 59

kabul etmez. Zira Kur'an-ı Kerim'e göre Meryem'e gelen elçi yalnızca ona mucizevi şekilde hamile kalacağı müjdesini iletir. İkinci olarak da Kur'an-ı Kerim, İsa ve annesi Meryem'e ilişkin bu durumun insanlar için bir imtihan vesilesi olduğunun altını çizer.

Matta İncili'nin ilk mesajların arasında İsa'nın "Dağdaki Vaazı" yer almaktadır. İsa On Emir'in uygulanışına yönelik olarak kendi döneminde yaygın olan bazı kanaatleri eleştirmiş ve bu uygulamanın katı bir anlayış yerine, bunların hikmetlerinin de dikkate alınması gerektiği üzerinde durmuştur. İsa, Musa hukukuna alternatif bir hukuk sistemi ve anlayış da getirmemiş; aksine hukuka bağlılığın önemini vurgulamış, bir taraftan da Musa hukukunun uygulanmasında kendi döneminde görülen bazı yanlış anlama ve uygulamaları da eleştirmiştir.

Bu hükümler son ilahi din olan Kur'an-ı Kerim'de de tekrarlanmıştır. Tevrat, İncil ve Kur'an-ı Kerim'de dile getirilen bu hükümlerin ilahi dinlerin insanlığa sunmuş olduğu ortak ahlaki değerler olduğunu kabul edebiliriz.

Markos İncili, İsa'nın soy kütüğü ve doğumuyla ilgili bilgi vermeden doğrudan İsa'nın öğretilerini tebliğ ederek başlar. Markos İncil'inin ilk mesajlarında İsa'nın Tanrı oğlu olduğu inancı savunulmaktadır. "Tanrı oğlu Mesih'e ilişkin müjdenin başlangıcı"¹²⁸⁴ şeklindeki Markos İncili'nin bu tanımlamasını Kur'an-ı Kerim onaylamaz. İsa'nın kendinden önceki peygamberler gibi bir insan olduğunu bildirir. "Meryem oğlu İsa Mesih, peygamberden başka bir şey değildir. Ondan evvel nice peygamberler gelmişti. Onun annesi doğru ve iffetli kadındı. İkisi yemek yerlerdi. Bak! Biz onlara ayetleri nasıl apaçık gösteriyoruz, sonra bak! Onlar nasıl yüz çeviriyorlar!"¹²⁸⁵

Markos İncil'i, İsa'nın mucizelerinden en çok bahseden İncil'dir. Hristiyanlıkta İsa'ya verilen mucizelerin büyük bir önemi vardır. Bundan dolayı Hristiyanlık mucizeler üzerine kurulmuş bir din olarak tanımlanmıştır.¹²⁸⁶ İnciller'de İsa'ya verilen mucizelerle, Kur'an-ı Kerim'deki İsa ile ilgili mucizeleri karşılaştırdığımızda her iki kutsal kitabın da Allah'ın sonsuz yaratma kudretine dikkat çektiğini görürüz. İsa ile ilgili Maide suresinde İsa ile ilgili dört mucize şöyle zikredilmiştir. "Allah o zaman şöyle diyecek: "Ey Meryem oğlu İsa! Sana ve annene verdiğim nimetimi hatırla! Hani seni mukaddes ruh ile desteklemiştim; bu sayede sen beşikte iken de yetişkin çağında da insanlarla konuşuyordun. Sana kitabı, hikmeti, Tevrat ve İncil'i öğretmiştim. Benim

¹²⁸⁴ Markos, 1:1

¹²⁸⁵ Bkz. Meryem, 88-93; Bakara, 116-117; Kehf, 4-5; En'am, 101-102

¹²⁸⁶ Dinler Tarihi Ansiklopedisi, C.2, s.281

iznimle çamurdan, kuş şeklinde bir şey yapıyordun da ona üflüyordun, hemen benim iznimle o bir kuş oluyordu. Yine benim iznimle anadan doğma körü ve alacalıyı iyileştiriyordun. Ölülerini benim iznimle hayata çıkarıyordun. Hani İsrailoğullarını seni öldürmekten engellemiştim; kendilerine apaçık deliller getirdiğin zaman içlerinden inkâr edenler, “Bu, apaçık bir sihirden başka bir şey değildir demişlerdi. Hani havarilere, bana ve peygamberime iman edin diye ilham etmiştim. Onlarda, İman ettik, Allah’a teslim olmuş kimseler olduğumuza sen de şahit ol” demişlerdi. Hani havariler Ey Meryem oğlu İsa, Rabbin bize gökten, donatılmış bir sofrayı indirebilir mi? demişlerdi. O, İman etmiş kimseler iseniz Allah’tan korkun cevabını vermişti. Onlar “Ondan yiyelim, kalplerimiz mutmain olsun, bize doğru söylediğini bilelim ve ona gözleriyle görmüş şahitler olalım istiyoruz demişlerdi. Meryem oğlu İsa şöyle dedi: Ey Rabbimiz! Bize gökten bir sofrayı indir ki, bizim için, geçmiş ve geleceklerimiz için bayram ve senden bir âyet olsun. Bizi rızıklandır; zaten sen, rızık verenlerin en hayırlısıdır. Allah da şöyle buyurdu: Ben onu size şüphesiz indireceğim; ama bundan sonra içinizden kim inkâr ederse, kainatta hiç bir kimseye etmediğim azabı ona edeceğim!”¹²⁸⁷ Yine Kur’an-ı Kerim’in bir başka suresinde İsa’nın gelecekte haber veren bir mucizesi zikredilmiştir. “O, İsrailoğullarına bir elçi olacak ve onlara şöyle diyecek: Size Rabbinizden bir mucize getirdim: Size çamurdan bir kuş sureti yapar, ona üflerim ve Allah’ın izni ile o kuş oluverir. Yine Allah’ın izni ile körü ve alacalıyı iyileştirir, ölüleri diriltir. Ayrıca evlerinizde ne yiyip ne biriktirdiğinizi size haber veririm. Eğer inanan kimseler iseniz, bunda sizin için bir ibret vardır.”¹²⁸⁸

Luka İncili’nin ilk mesajlarında, İsa’nın çocukluğu ve soyu ile ilgili bilgiler yer almaktadır. Ancak bu bilgilerin Matta İncil’inde farklı olmasının nedeni; Luka’nın, İncili’nde tarihsel kronolojiye uygunluğu dikkatte almış olmasıdır. Luka İncili, ilk mesajlarında diğer İncillerden farklı olarak, teslis inancının üçüncü unsuru olan “Kutsal Ruh’un” teslis inancındaki önemi üzerinde durmuştur.

Luka İncil’i İsa’nın göklere yükselişiyle sona erer. “Öğrencilerini Beytanya’ya kadar götürdü. Ellerini kaldırıp onları kutsadı. Onları kutsarken aralarından ayrıldı ve göğe alındı. Onlar da kendisine tapınıp büyük bir sevinç içinde Yeruşalem’e döndüler ve sürekli olarak tapınakta Tanrı’yı yüceltiler.”¹²⁸⁹

¹²⁸⁷ Maide, 110-115

¹²⁸⁸ Al-i İmran, 49

¹²⁸⁹ Luka, 24:50-53

Yuhanna İncil'inin ilk mesajlarında Hristiyan dinin en önemli inanç sistemi olan teslis akidesinin unsurlarını oluşturan Baba, Oğul, Kutsal Ruh üçlüsünden bahsedilmiştir. Bu inanç sistemi Hristiyanlarla ve Müslümanlar arasındaki en önemli polemik konularından biridir. Müslümanlar, Hristiyanların bu inançtan dolayı tevhid akidesinden uzaklaştıklarını söylerken, Hristiyanlar ise Teslis inancına farklı yorumlar getirerek, teslisi oluşturan üç cevherin gerçekte bir olduğunu savunmaktadırlar.

Kur'an-ı Kerim, Hristiyanların bu inancını eleştirerek; "Allah için üçüncüsüdür diyenler muhakkak kafir oldular Oysa tek bir ilahtan başka ilah yoktur. Eğer dediklerinden dönmezlerse içlerinden küfredenlere şüphesiz acıklı bir azap dokunur"demektedir.¹²⁹⁰ Daha sonra onların bu inançtan vazgeçmelerini öğütlemiştir. "Ey ehl-i kitap! Dininizde aşırı gitmeyin ve Allah hakkında, gerçekten başkasını söylemeyin. Meryem oğlu İsa Mesih, ancak Allah'ın resûlüdür, O Allah'ın, Meryem'e ulaştırdığı "Ol" kelimesinin eseridir, O'ndan bir ruhtur. O'nun tarafından gönderilmiş, yahut teyit edilmiş, yahut da Cebrail tarafından üfürülmüş bir ruhtur. Şu halde Allah'a ve peygamberlerine iman edin. "Tanrı üçtür" demeyin, sizin için hayırlı olmak üzere bundan vazgeçin. Allah ancak bir tek Allah'tır. O, çocuğu olmaktan münezzehtir. Göklerde ve yerde ne varsa hepsi O'nundur. Vekil olarak Allah yeter."¹²⁹¹

İncillerin son mesajlarına gelince, İnciller İsa'nın çarmıha gerilmesi ve onun tekrar dirilmesiyle sona erer. Kur'an-ı Kerim, İsa'nın çarmıhta öldüğünü beyan eden Hristiyan inancını red ederek "asli günahın" bir sonucu olan kefarete olayını kabul etmez. "Biz Allah'ın peygamberi olan Meryem'in oğlu İsa'yı öldürdük" demeleri sebebiyle kendilerini lanetledik, rahmetimizden kovduk. Halbuki onlar, İsa'yı öldürmediler ve asmadılar Fakat kendilerine bir benzetme yapıldı. Esasen İsa'nın katli hakkında kendileri de ihtilafa düşüp kesin bir şüphe içindeler. Onların bu öldürme olayına ait bir bilgileri yoktur. Ancak büyük bir zan içindedirler. Onu gerçekten öldürememişlerdir.¹²⁹² Kur'an-ı Kerim, çarmıha gerilen kişinin İsa olmadığı O'na benzeyen bir kişi olduğunu bildirmiştir. Ayrıca İsa'nın çarmıha gerilmediğini ve ölmediğini ortaya koyan Kur'an-ı Kerim, İsa'nın bu durumuna da açıklık getirmiştir. "Doğrusu Allah O'nu yükseltip himayesine almıştır. Allah izzet ve hikmet sahibidir."¹²⁹³

¹²⁹⁰ Maide, 73

¹²⁹¹ Nisa, 171

¹²⁹² Nisa, 157

¹²⁹³ Al-i İmran, 158

Kur'an-ı Kerim kendinden önceki kutsal kitaplardan farklı bir mesajla başlamaktadır. Yaratılanlar içerisinde sahip olduğu iradeden dolayı en üstün varlık olan insanın zihinsel birikimin başlangıcı olan okuma emriyle başlar. Allah'ın son ilahi kitaba bu emirle başlamasının insanlığın tarih boyunca okuma eylemini yeterince yerine getiremediklerinden dolayı, Allah'ın insanlar için belirlemiş olduğu hedeften uzaklaşmışlardır. Bundan dolayı Allah öncelikle insanı diğer varlıklardan üstün kılan ilmin anahtar kelimesi olan okuma emriyle son ilahi vahye başlamıştır. Bu başlangıçta, ayrıca ilmin kaynağı olan Allah'ın yaratma kudretinin yüceliği de dile getirilmiştir. İkinci okuma emriyle de, yaratılanlar için öğrenme kabiliyetine sahip olan insandan, yaratılan varlıkları tanınması istenmiştir. Ayrıca insanı basit bir "alaka"dan yaratan Allah'ın vermiş olduğu bilgi sayesinde varlıkların en üst derecesine yükseltmiştir.

İlahi dinlerin kutsal kitaplarına genel olarak baktığımızda yoktan var etme gücüne sahip tek varlık olarak Allah görmektediriz. Bu yaratma eylemi tarihi süreç içerisinde somut düşünceden soyut düşünceye doğru bir tekamül içerisinde devam etmiştir. Öncelikle ilahi kitapların ilki olan Tevrat'ta yaratma olayı insanın yaratılışı ve yaşadığı kainatı tanımaya yönelik bilgiler verirken, İncil yaratma olayına farklı bir boyut getirerek insanın ilk yaratılışına benzer olan, fakat Allah'ın yaratma kudretinin farklı bir üstünlüğü vurgulanmıştır. Son ilahi kitap Kur'an-ı Kerim'de ise, yaratılan varlıkların yaratılışından çok, bu varlıklardaki yaratma sanatının incelikler vurgulanmıştır.

Kur'an-ı Kerim'in ilk ayetlerinde vurgulanan bir diğer konu olarak, beşeri bilgilerin vasıtası olarak kalemin övülmesi dikkati çekmektedir. Kalem, insanlık tarihinin bilgi birikiminin en önemli vasıtasıdır. Son ilahi kitap Kur'an-ı Kerim, aynı zamanda geldiği toplumu kalemin verileriyle şekillendireceğini haber vermektedir. Ayrıca, insana bilmediğini öğreten Allah'ın ilmin kaynağı olduğu da bildirilmiştir. Nitekim İslam'ın ilk yıllarına baktığımızda Hz. Muhammed'in ilme verdiği önemi görmektediriz. Kur'an-ı Kerim'in ilk ayetlerindeki bu mesajlar güçlü bir İslam medeniyetinin kurulmasının habercisi olmuştur.

Müddessir suresinin ilk ayetlerinde Hz. Peygamber'e insanları uyarması emredilmekte ve izleyeceği yol gösterilmektedir. Bu ayetlerde Allah'ın ayetlerini ve kıyameti inkar edenler uyarılmakta ve insanın sorumluluğu vurgulanmaktadır.

Fatiha suresi ise, insanlığa gönderilen ilahi dinlerin son mesajının önsözü niteliğindedir. Fatiha suresi, hamd ve şükürün alemlerin Rabbi olan Allah'a ait ve mahsus olduğunu bildiren ayetle başlar. Ayrıca bu ayette, İslam dinin temeli olan tevhid akidesi vurgulanmaktadır. Allah ile kul arasında bir tür sözleşme ve anlaşma olarak

değerlendirilen Fatiha suresi Allah-insan ilişkisinin tek taraflı olarak kulun gayretiyle değil mutlaka Allah'ın hidayet ve yardımıyla sağlanacağını vurgular. Surenin ilk yarısı da kulun Allah'a hamd ve övgüsü, ikinci yarısı da kulun Allah'tan isteklerini dile getirir. Fatiha suresi önce Allah'ı en belirgin nitelikleriyle tanıtmakta ve insanı sağlam bir imanla O'na yöneltmekte, yaratıcıya ve yaratılmışlara sorumluluk duygusuyla hareket etmeyi dinin ve dindarlığın temeli olarak belirlemektedir. Surenin insanoğlunu yaratıcısıyla ve hem cinsleriyle uyum içinde yaşatmayı gaye edindiği dikkate alınırsa onun sadece Kur'an'ın özü değil, aynı zamanda bütün hak dinlerin de özü olduğu sonucuna varılabilir.

İlahi dinlerin son halkası olan Kur'an-ı Kerim'in son mesajlarına baktığımızda Allah ve insan arasındaki iletişimin en olgun noktaya tamamladığını görmekteyiz. Allah, insanın yeryüzündeki serüveninin başlangıcından başlayarak insanları yaratılış gayelerine uygun bir şekilde yaşamaları için peygamberler ve kitaplar göndermiştir. Allah ve insan arasındaki iletişimin en önemli somut kayıtları olan vahyin son ilahi kitap olan Kur'an-ı Kerim'le sona erdiği bildirilmiştir. Son ilahi kitap kendinden önceki vahiyler gibi sadece gönderildiği toplumlarla sınırlı kalmamış bütün insanlığı kucaklayacak evrensel ilkeleri beyan etmiştir. Böylece Allah, Hz. Adem'den Hz. Muhammed'e kadar göndermiş olduğu vahyin, Kur'an-ı Kerim'le kemal noktaya ulaştığını vurgulanmaktadır. "...Bugün size dininizi ikmal ettim, üzerinize nimetimi tamamladım ve sizin için din olarak İslam'ı beğendim..."¹²⁹⁴

¹²⁹⁴ Maide, 3

Sonuç ve Değerlendirme

İlahi kitaplar, Allah ve insan arasındaki iletişimin somut göstergeleridir. Bu kitaplar indikleri dönemden günümüze kadar insanlığı etkilemiş ve şekillendirmişlerdir. Ancak şunu da ifade etmeliyiz ki; hiçbir kutsal kitap indirildiği toplumların sosyo-kültürel yapısını inkar etmemiş, bilakis o toplumların sosyo-kültürel yapısını kendi ilkelerine göre düzenlemiştir. Bundan dolayı ilahi kitapların bu yapılarını esas alarak onların ilk ve son mesajları üzerinde değerlendirmeler yaptık. Bu değerlendirmeleri yaparken; İlahi dinlerin kutsal kitaplarının insanlığa sunmuş olduğu evrensel ilkelerin ortak olduğu, ancak bu ilkelerin toplumların sahip olduğu filolojik ve sosyo-kültürel yapılara göre şekillenerek farklılaştığı kanaatine ulaştık. Ancak bu farklılaşmanın tamamen filolojik ve sosyo-kültürel yapılardan kaynaklanmadığını, bazen de insanların kutsal metinleri kendi arzu ve isteklerine göre yorumlamalarından kaynaklandığı da bilinmektedir. Bu yorumlar, zaman içerisinde ilahi dinlerin ortak fenomenlerinin farklılaşmasına neden olmuştur. Örneğin ilahi dinleri en temel ortak değeri olan bir tek Allah'a inanma inancı bile bu yorumlar sayesinde farklılaşmıştır. Oysaki, ilahi dinlerin kutsal metinlerine baktığımızda bu farklılıkların vahiyden daha çok yorumlardan kaynaklandığını söylenebilir.

İlahi kitapların ilk ve son mesajlarını incelerken ilahi kitaplar arasında bir tarihsel tekamülün olduğunu ifade edebiliriz. Son kitap Kur'an-ı Kerim'in kendinden önceki ilahi kitaplara atıfta bulunması ve bu kitaplardaki bir kısım bilgileri onaylaması ve bazı yanlış inanışlardan bahsetmesi bu görüşümüzü doğrular niteliktedir. Ayrıca ilahi kitapların hükümlerine baktığımızda birbirini tamamlar nitelikte olduğu gibi, bazen de kendinden önceki bazı hükümleri nesh ettiklerini de görmekteyiz.

İlahi dinler arası diyalogun başladığı günümüzde ilahi dinlerin insanlığa sunmuş olduğu ortak değerleri kutsal metinlerin redaksiyon tenkitleri yapılarak yeniden ortaya koyabiliriz. W.Montgomery Watt'ın da ifade ettiği gibi, "din olmadan gerçek bir dünya birliği kurulamayacaktır. Ekonomik ve siyasi birlik organizasyonları ve hatta homojen maddi kültür birliği gibi yapay birlikler kurulabilir. Ancak, gerçek birlik, insanların birlikte bir topluluk oluşturma duygusuna sahip olmalarını gerektirir. Eğer biz insanlık kavramını basitçe kutsallık boyutundan soyutlarsak bu mümkün olmaz. Gerçek bir birlik aşkın kaynaklı ve aşkın değerlere sahip bir topluluk gerektirir. Böyle bir topluluk

Allah'a inanan ve O'na ibadet eden ya da mutlak gerçeklikle bir olma yolunu arayan kimselerle gerçekleşecektir.”¹²⁹⁵

Bu çalışma bize şunu gösterdi ki, İlahi dinlerin kutsal kitapları derinlemesine incelediğinde bunlar arasında farklılıklarından daha çok, ortak noktalara ulaşılmaktadır. Bu da ilahi dinlerin mensupları arasında kaynaşma ve dayanışmayı güçlendirecektir kanaatindeyiz.

¹²⁹⁵ Watt, **Dinlerde Hakikat**, Çev. A.Vahap Taştan-Ali Kuşat, İz Yayıncılık, İstanbul, 2002, s.223

KAYNAKÇA

- ADAM Baki, (2001), *Yahudi Kaynaklarına Göre Tevrat*, Pınar Yayınları, İstanbul
- AKDEMİR Salih, (1994), 1.Kur'an Sempozyumu, "Kur'an'ın Toplanması ve Kıraatı Meselesi", Bilgi Vakfı Yayınları, 1.Baskı, Ankara
- ALBAYRAK Kadir, (2002), *Dinlerde Günah Kavramı ve Kurtuluş Yolları*, Se-Ba Ofset, Dini Araştırmalar, C.4, Sa. 12, Ankara
- ALTINDAL Aytunç, (1993), *Üç İsa*, Çev. Sibel Özbudun, Anahtar Yayıncılık, İstanbul
- ÂLÛSÎ Mahmûd, (1404), *Ruhu'l Meânî fî Tefsiri'l Kur'an*, 1.Baskı, Thk. Muhammed Es-Seyit El-Culeynidi, Dâru İhyâi't Turasi'l- Arabî, Beyrut
- ARSLAN Ali, Tarihsiz, *Büyük Kur'an Tefsiri*, Okunsan Yayıncılık, İstanbul
- ATAY Hüseyin, (1999), *Kur'an'ın Reddettiği Dinler*, Atay ve Atay Yayınları, Ankara
- ATEŞ Ali Osman, (1996), *İslam'a Göre Cahiliye ve Ehl-i Kitab Örf ve Âdetleri*, Beyan Yayınları, İstanbul
- ATEŞ Süleyman, (1988), *Yüce Kur'an'ın Çağdaş Tefsiri*, Yeni Ufuklar Neşriyat, İstanbul
- AYDIN Mehmet, (1995), *Hristiyan Kaynaklarına Göre Hristiyanlık*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara
- (1998), *Müslümanların Hristiyanlara Karşı Yazdığı Reddiyeler ve Tartışma Konuları*, T.D.V.Y., Ankara
- AYDIN Mahmut, (2002), *Tarihsel İsa*, Ankara Okulu Yayınları, Ankara
- BÂKILLÂNÎ Muhammed Ebu Bekr, (1411-1991), *İcâzu'l Kur'an*, Thk. İmaddudin Ahmet Haydar, Müessesetü'l Kutubi's Sekafiyye, Beyrut
- BALTAŞI Mehmet Ali, (1993), *İlk Mesajlar*, Birleşik Yayıncılık, İstanbul
- BARUTÇU Zakir, (2002), *Tevrat, Zebur, İncil ve Kur'an-ı Kerim'deki Ortak Ayetler*, Mûthiş Kitaplar, İstanbul
- BESSİERE Gérard, (2001), *İsa Beklenmedik Tanrı*, Çev. Ali Kayabal, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul
- BEYDÂVÎ Abdullah, (1417-1997), *Tefsîru'l Beydâvî*, C.4, Daru'l Kutubi'l İlmiyye, Beyrut
- BİLMEN, Ömer Nasuhi, (1973), *Büyük Tefsir Tarihi Tabakatü'l Mufessirin*, 1.Baskı, Bilmen Yayınevi, İstanbul
- (1994), *Kur'an-ı Kerîm Meâli*, Akçadağ Yayınları, Ankara
- BRISTOW George, (1995), *Vaat*, Yeni Yaşam Yayınları, İstanbul

- BUCAİLLE Maurice, (1978), *Kitab-ı Mukaddes, Kurân ve Bilim*, Çev. Suat Yıldırım, T.Ö.V. Yayınları, İzmir
- BURSEVÎ İsmail Hakkı, (1996), *Rûhu'l-Beyân Tefsiri*, Thk. Muhammed Ali Sâbûnî, Damla Yayınevi, İstanbul
- CERRAHOĞLU İsmail, 1991, *Tefsir Usûlü*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 8.Baskı, Ankara
- CHALLAYE Felicien, (1998), *Dinler Tarihi*, Çev. Samih Tiryakioğlu, Varlık Yayınları, İstanbul
- ÇELEBÎ Ahmed, (1978), *Mukayeseli Dinler Açısından Yahudilik*, Kalem Yayınevi, Çev. Ömer Faruk Harman, İstanbul
- CİLACI Osman, (2001), *Dinler ve İnançlar Terminolojisi*, Damla Yayınevi, İstanbul
- D.KATEREGGA Badru-W.SHENK David, (2002), *Bir Müslüman'la Bir Hristiyan'ın Söyleşisi*, Çev. Devrim Salman, Yeni Yaşam Yayınları, İstanbul
- DERVEZE M. İzzet, (1997), *Kur'ânü'l Mecîd*, Çev. Vahdettin İnce, Ekin Yayınları, İstanbul
- DRAZ Abdullah, (2000), *Kur'an'a Giriş*, Çev. Salih Akdemir, Kitabiyat Yayınları, Ankara
- EBÛ HAYYÂN Yûsuf, (1442-1992), *el-Bahru'l Muhît, Dâru'l Fikr*, Beyrut
- EBU's-SUÛD Muhammed b. Muhammed el-İmâdî, (1408), *Tefsiru Ebu's-Suûd*, 1.Baskı, Thk. M.Abdusselam Daru İhyâi't-Turasi'l Arabî, Beyrut
- EL-CASSÂS Ahmed Ebû Bekr, (1405), *Ahkâmu'l Kur'ân*, 2.Baskı, Thk. Muhammed es-Sadık Kamhavi, Dâru İhyâi't-Turasi'l Arabî, Beyrut
- EL-FERRÂ Yahyâ b. Ziyad, Tarihisiz, *Meâni'l Kur'ân*, Thk. Abulfettah İsmail Şelebi, Daru's- Surur, Basım Yeri Yok
- EL HAFACÎ Ahmed Şehâbeddin, (1417), *Hâşiyetu's-Şebâb*, Dâru'l Kutubi'l İlmiyye, Beyrut
- ELİADE Mircea, (1997), *Dinler Tarihi Sözlüğü*, İnsan Yayınları, Çev. Ali Erbaş, İstanbul
- 1994, *Ebedi Dönüş Mitosu*, Çev. Ümit Altuğ, İmge Kitapevi, Ankara
- eL-KÂSİMÎ, Cemaleddin, (1990), *Kur'ân'ı Anlamak (Tefsir İlimlerinin Temel Meseleleri)*, Çev. Sezai Özel, İz Yayıncılık, İstanbul
- eL-KATTÂN, Menna Halil, (1997), *Ulumû'l Kur'ân*, Çev. Arif Erkan, Timaş Yayınları, İstanbul

- ERDEM Mustafa, (1993), *H. Adem, (İlk İnsan)*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara
- ESİNOĞLU Birant, (1996), *Dinlerin Gizemi*, Ceylan Yayıncılık, İstanbul
- ES-SEÂLİBİ Abdurrahmân, (1403), *Tefsiru's- Seâlibi*, Thk. Abulkadir Arafat, El-Aşa Hasune, Muessesetu'l-Alemi'l Matbuat, Beyrut
- F.F.BRUCE, (1995), *İncil'in Mesajı*, Müjde Yayıncılık, İstanbul
- GARAUDY Roger, (2000), *Yaşayanlara Çağrı*, Çev. Cemal Aydın-Nuri Aydoğmuş, Pınar Yayınları, İstanbul
- GASTER Theodor H, (1918), *Myth, Legend and Costum in the Testament*, Macmillan Company, London
- GÜNDÜZ Şinasi, (2001), *Pavlus Hristiyanlığın Mimarı*, Ankara Okulu, Ankara
- GÜNGÖR Ali İsmâ, (2002), *Vatikan Misyon ve Diyalog*, Alperen Yayınları, 2.Baskı, Ankara
- HAMİDULLAH, Muhammed, (2000), *Kur'ân-ı Kerim Tarihi*, Beyan Yayınları, İstanbul
- (1972), *İslam Peygamberi*, Çev. M. Mutlu, İrfan Yayınları, İstanbul
- HANÇERLİOĞLU Orhan, (1994), *İslam İnançları Sözlüğü*, Remzi Kitapevi, İstanbul
- HARMAN Ömer Faruk, (1988), *Metin, Muhteva ve Kaynak Açısından Yahudi Kutsal Kitapları*, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul
- INTERNATIONAL BIBLE STUDENTS ASSOCIATION, (1983), *All Scripture is Inspired of God and Beneficial*, New York
- İŞİK Emin, (1995), *"Besmele"* T.D.V.İ.A, C.12, İstanbul
- (1988), *"Alak"* T.D.V.İ.A, C.1, İstanbul
- İBN HİŞÂM, *Siret-i İbn-i Hişâm*, (1994), Çev. Hasan Ege, Kahraman Yayınları, İstanbul
- İBN KESİR, (1994), *Hadislerle Kur'ân-ı Kerim Tefsiri*, Çev. Bekir Karlığa-Bedrettin Çetiner, Çağrı Yayınları, İstanbul
- İBN TEYMİYYE, (1982), *Kutub ve Resail ve Fetâvâ İbn Teymiyye*, 2. Baskı, Thk. Abdurrahman Kâsım En-Necdi, Mektebetu İbn Teymiyye, Beyrut
- JOMIER Jacques-YILDIZ Sakip, (1980), *Tevrat, İncil ve Kur'ân*, Dergah Yayınları, 2.Basım, İstanbul
- KATAR Mehmet, (2001), *"Hristiyan Bayramları Üzerine Bir Araştırma"*, Se-Ba Ofset, Dini Araştırmalar, C.3, Sa.9, Ankara

- (1997), *Hristiyanlıkta, Yahudilik ve İslam'da Tövbe*, Töre Yayınları, Ankara
- KATOLİK KİLİSESİ DİN ve AHLAK İLKELERİ*, (2000), Çev. Dominik Pamir, İstanbul
- KESKİOĞLU Osman, (1989), *Nüzulden Günümüze Kur'an-ı Kerim Bilgileri*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara
- (1983), *Son İlahi Kitap Kur'an-ı Kerim*, D.İ.B.Y, Ankara
- KESLER Fatih, (1995), *Kur'an-ı Kerim'de Yahudiler ve Hristiyanlar (Kur'an-ı Kerim'de Ehli Kitap)*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara
- KİTAB-I MUKADDES*, (1997), Kitab-ı Mukaddes Şirketi, İstanbul
- KILIÇ Sadık, (1993), *Mitoloji, Kitab-ı Mukaddes ve Kur'an Kerim*, Nil Yayınları, İzmir
- KOMİSYON, (1976-1977), *Dinler Tarihi Ansiklopedisi*, Gelişim Yayınları, İstanbul
- KOMİSYON, 1999, *İncil'in Kısa ve Öz El Kitabı*, Çev. Colin ve Engin, Müjde Yayıncılık, İstanbul
- KUTSAL KİTAP*, (2001), Kitabı Mukaddes Şirketi, İstanbul
- KRAMER Samuel Noah, (1999), *Tarih Sümer'de Başlar*, Çev. Hamide Koyukan, Kabalcı Yayınevi, İstanbul
- KUŞEYRÎ Ebu'l Hüseyin Müslim b. Haccâc, (1955), *el-Camiu's-Sâhîh*, Thk. M. Fuad Abdulbaki, 1.Baskı, Mısır
- KUTLUAY Yaşar, (2001), *İslam ve Yahudi Mezhepleri*, Anka Yayınları, İstanbul
- KUTUB Seyyid, (1987), *Fizilâli'l Kur'an*, Çev. M.Emin Saraç-İ.Hakkı Şengüler-Bekir Karlığa, Hikmet Yayınevi, İstanbul
- KUZGUN Şaban, (1991), *Dört İncil'in Yazılması Derlenmesi Muhtevası Farlılıkları ve Çelişkileri*, Metinler Matbaacılık, İstanbul
- (1985), *Hız. İbrahim ve Haniflik*, Seda Yayınları, Kayseri
- MACDONALD, William, (2000), *Kutsal Kitap Yorumu*, Yeni Yaşam Yayınları, 1.Baskı, İstanbul
- MADRİGAL Carlos, (1998), *Eski Anlaşma'nın Mesajı*, Yeni Yaşam Yayınları, İstanbul
- 1994, *Üçlülük Ne Demek?*, Müjde Yayınları, İstanbul
- MEVDÛDÎ, (1986), *Tefhîmu'l Kur'an*, İnsan Yayınları, İstanbul
- MİCHEL Thomas, (1992), *Hristiyan Tanrı Bilimine Giriş*, Ohan Basımevi, İstanbul
- MÛCAHİD b. Cebr, (1415), *Tefsiru Mûcahid*, C.2, 1.Baskı, Thk. Ahmed Tahir Muhammed es-Sureti, Menşurâtü'l İlmiyye, Beyrut
- NESEFÎ Ahmed b. Mahmud, (1984), *Tefsîru'n-Nesefî*, C.1, Kahraman Yayınları, İstanbul

- NEHHAS Ahmed, (1408), *en-Nâsih ve'l Mensuh Lin-Nehhas*, C.1, Thk. Muhammed Abdusselam, Mektebetu'l Felah, Kuveyt
- OĞUZ Burhan, (1992), *Türk ve Yahudi Kültürlerine Bir Mukayeseli Bakış*, Yazır Matbaası, İstanbul
- ÖRS Hayrullah, (1999), *Musa ve Yahudilik*, Remzi Kitabevi, 2.Baskı, İstanbul
- ÖZEN Adem, (2002), *Yahudilikte İbadet*, Ayışığı Kitapları, İstanbul
- ÖZTÜRK Yaşar Nuri, (1997), *Fatiha Suresi Tefsiri*, Yeni Boyut Yayınları, İstanbul,
- PAÇACI Mehmed, 1994, *Kur'an'da ve Kitab-ı Mukaddes'te Ahiret İnancı*, Nun Yayıncılık, İstanbul
- RAZÎ Fahrudin, (2002), *Tefsir-i Kebir*, C.8, Çev. Komisyon, Akçadağ Yayınları, Ankara
- SÂBUNÎ Muhammed Ali, (1996), *Kur'an İlimleri*, Çev. Zeynel Abidin Tatlıhoğlu, İnsan Yayınları, İstanbul
- SAĞLAM Bahaeddin, (1998), *Geçmiş ve Gelecek Arasında Tevrat*, Tebliğ Yayınları, İstanbul
- SAKİOĞLU Mehmet, (2002), *İncil'i Kim Yazdı*, Ozan Yayıncılık, İstanbul
- SARIKÇIOĞLU Ekrem, (1999), *Başlangıçtan Günümüze Dinler Tarihi*, Kardelen Kitabevi, Isparta
- SAYI Ali, (1992), *Firavun, Hâman ve Kârûn Karşısında Hz. Musâ*, İz Yayıncılık, İstanbul
- SCHİMMEL Annemarie, (1999), *Dinler Tarihine Giriş*, Kırkambar Yayınları, İstanbul
- SCHULTZ Samuel, (1997), *Kutsal Kitap Araştırması Eski Anlaşma'ya Giriş Yasa ve Tarih*, Yeni Yaşam Yayınları, İstanbul
- SOFUOĞLU Mehmet, (1973), *Tefsir Dersleri*, M.E.B.Y. İstanbul
- SUYÛTÎ Celaleddin, (1987), *el- İtkân Fi- Ulûmi'l Kur'an*, Çev. Sakıp Yıldız- Hüseyin Avni Çelik, Hikmet Neşriyat, İstanbul
- (1413-1992), *Lubâbu'n Nukûl*, C.1, 2.Baskı Thk. A.M.Kasım En-Necdi, Daru'l İhyai'l Ulum, Beyrut
- (1993), *ed-Durrul Mensûr*, C.2, 1.Baskı, Thk. Mazin Mubarek, Dar'ul Fikr, Beyrut
- ŞEVKANÎ Muhammed b. Ali, 1396, *Fethul Kadîr*, C.2, 1.Baskı, Thk. Ali Muhammed Ömer, Daru'l Fikr, Beyrut
- ŞİLEK el-Fadl, (2001), *"Başlamayan Diyalog"*, Çev. Kadir Albayrak, Çukurova Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, C.1, Sa.1, Adana

- ŞİMŞEK Sait, (1993), *Kur'ân Kıssalarına Giriş*, Yöneliş Yayınları, İstanbul
- TİEFENBACH, Hanspeter, (2000), *Sistematiik Teolojiye Giriş ve Biblioloji*, Ders Notları, Yayınlanmamış (Adana Bebekli Kilisesi Rahibinden alınmıştır.)
- TURGUT Ali, (1991), *Tefsir Usûlü ve Kaynakları*, Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları, İstanbul
- TÜMER Günay, (1997), *Hristiyanlıkta ve İslam'da Hz. Meryem*, T.D.V.Y., Ankara
- TÜMER Günay- KÜÇÜK Abdurrahman, (1993), *Dinler Tarihi*, Ocak Yayınları, 2.Baskı, Ankara
- ÜÇAL Turgay-MALCOLM Derek, (2000), *Hristiyan Ahlakı*, Ön Asya Yayıncılık, İstanbul
- VAUX Roland de, (1989), "Yahudi Kaynaklarına Göre İsrailoğulları'nın Mısır'a Yerleşmesi ve Yusuf Kıssası" Çev. Sıddık Yüksel, *Ondokuz Mayıs Üniv.İlahiyat Fak. Dergisi*, Sa. 3, Samsun
- WATT Montgomery, *Dinlerde Hakikat*, 2002, Çev. A.Vahap Taştan-Ali Kuşat, İz Yayıncılık, İstanbul
- (1991), *Günümüzde İslam ve Hristiyanlık*, Çev. Turan Koç, İz Yayıncılık, İstanbul
- WOODWARD, Kennety L, (2002), "Holy Books for Roots of Conflict and Seeds of Reconciliation", *The International Newsweek*, Sa. CXXXIX, New York
- YAZIR, Elmalılı Hamdi, (1979), *Hak Dini Kur'an Dili*, Eser Neşriyat, İstanbul
- YILDIRIM Celal, *İlmin Işığında Asrın Kur'an Tefsiri*, Anadolu Yayınları, İzmir
- YILDIRIM Suat, (1988), *Mevcut Kaynaklara Göre Hristiyanlık*, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, Ankara
- (1989), *Fatiha ve En'am Surelerinin Tefsiri*, Çevik Mabaacılık, İstanbul
- (1995), "Fatiha" T.D.V.İ.A, C.5, İstanbul
- ZEHRE Muhammed, (1978), *Hristiyanlık Üzerine Konferanslar*, Çev. Akif Nuri, Fikir Yayınları, 1.Baskı, İstanbul
- ZEMAHŞERİ Mahmud, (1415-1995), *El-Keşşaf*, C.2, Thk. Muhammed Abdusselam Sahin, Daru'l Kutubi'l İlmiyye, Beyrut
- ZERKANİ Muhammed, (1372), *Menâhilü'l-İrfân fî-Ulûmil Kur'ân*, Dâru'l İhya-i Kütüb'il Arabîyye, Mısır
- ZERKEŞİ Bedreddin, (1391), *el-Burhân*, Thk. Muhammed Ebu'l Fazıl İbrahim, Dâru'l Marife, Beyrut

ÖZGEÇMİŞ**KİŞİSEL BİLGİLER**

:

Adı Soyadı : Sedat ALTUNKANAT
Doğ. Yeri ve Tarihi : Çüngüş, 1974.
Cinsiyeti : Erkek
Medeni Hali : Bekar
Adres :Mahfesiğmaz Mah.Teksa D.2 Blok. Kat:5 no:18
Seyhan/ADANA
e-mail : saltunkanat@yahoo.com

EĞİTİM DURUMU

:

Yüksek Lisans : Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 1998-2003
Üniversite : Harran Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, 1992-1997
Orta-Lise : Tarsus İmam Hatip Lisesi, 1987-1994
İlkokul : Mithatpaşa İlkokulu, 1981-1986 MERSİN/TARSUS

İŞ TECRÜBESİ

:

Emine Nabi Menemencioğlu Lisesi, Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Öğretmenliği:
1998-, ...